

TOVZIHUL-MƏSAİL

دکتر حضرت آية الله العظمى وحيد خراساني

www.vahid-khorasani.ir

**Ayətullah əl-uzma Vəhid
Xorasani (damə zilluh)-un
fətvalarına şamildir.**





بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى أَشْرَفِ الْأَنْبِيَاءِ وَالْمُرْسَلِينَ
 مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الطَّيِّبِينَ الطَّاهِرِينَ لَا سِيَّمَا بَقِيَّةِ اللَّهِ فِي الْأَرْضِينَ وَاللَّعْنَةُ الدَّائِمَةُ
 عَلَى أَعْدَائِهِمْ أَجْمَعِينَ

*Bu şərif risalənin məsələləri
 mənim fətvalarım ədsındadır.
 Hüseyin Vəhid Xorasani*

TƏQLİDİN HÖKMLƏRİ

Məsələ: 1. İnsanın üsuli-dinə əqidəsi elm əsasında olmalıdır və üsuli-dində təqlid etmək (yə`ni elm hasil olmadan başqasının dediyinə tabe olmaq) batildir. Ancaq üsuli-dindən savayı, zəruri və qəti olmayan hökmlərində, həmçinin, istinbata ehtiyacı olan məsələlərdə (mükəlləf) şəxs ya özü müctəhid olmalı və öz vəzifəsini onun mənbələri əsasında ələ gətirsin, ya bir müctəhidin göstərişinə əməl etsin (onun şərtləri irəlidə gələcəkdir, ya da ki, gərək ehtiyata əməl etsin, yə`ni, elə əməl etsin ki, öz vəzifəsini yerinə yetirmiş olduğuna yəqin etsin. Məsələn: əgər müctəhidlərdən bə`ziləri müəyyən bir əməli haram bilsələr, bə`ziləri isə haram bilməsə, gərək həmin əməli tərək etsin. Lakin əgər bə`ziləri bir əməli vacib, bə`ziləri isə caiz bilsələr, həmin əməli yerinə yetirsin. Deməli, müctəhid olmayan və ehtiyata əməl edə bilməyənlər gərək təqlid etsinlər.

Məsələ: 2. Əvvəlki məsələdə qeyd olunan təqlid – müctəhidin göstərişinə əməl etməkdir. O müctəhidin nəzəri (sözü) müqəllid üçün höccətdir ki, kişi, aqil, on iki imamçı şiə, halalзадə, diri – hətta şəxs, müməyyiz olan (yaxşı ilə pisi ayıran) vaxtda müctəhidin sağlığını görmüş olsa belə – ədalətli və vacib ehtiyata görə həddi-buluğa çatmış olmalıdır.

Vacib işləri yerinə yetirən və haram işləri tərək edən adama

"ədalətli" deyirlər. Ədalətli olmağın əlaməti şəxsin zahirdə o qədər yaxşı olmasıdır ki, onun yaşadığı məhəllənin camaatından, yaxud qonşularından, yaxud da onunla oturub-duran, yaxın münasibətdə olanlardan onun vəziyyətini soruşduqda, yaxşı adam olmasını təsdiq etsinlər.

Şəxsin təqlid etdiyi müctəhid qarşıya çıxan məsələlərdə fətva verməkdə müctəhidlər arasında fikir ayrılığı olduğunu ümumi (icmali) elm şəklində belə, bildiyi surətdə gərək ə'ləm olsun. Yəni, əql və şəriət baxımından Allahın hökmünü və tə'yin olunmuş vəzifələri dərk etməkdə öz zəmanəsinin bütün müctəhidlərindən üstün olsun. Amma əgər qeyri-ə'ləm müctəhidin buyruğu (fətvası) ehtiyatla üst-üstə düşsə, (onda belə qeyri-ə'ləmə təqlid etmək lazımdır.)

Məsələ: 3. Müctəhidi və ə'ləmi bir neçə yolla tanımaq olar:

a) İnsanın özü yəqin etsin. Məsələn, elə bir elmi dərəcədə olsun ki, müctəhidi və ə'ləmi tanıya bilsin.

b) Müctəhidi və ə'ləmi ayırd edə bilən iki nəfər ədalətli və alim kəs bir şəxsin müctəhid və ya ə'ləm olmasını təsdiq etsinlər. Bu şərtlə ki, digər iki nəfər ədalətli alim onların sözü ilə müxalifət etməsinlər. Əqva nəzərə görə ictihad və ə'ləmlik sözünün əksinə zənn olunmadığı halda bir nəfər siqə (e'timadlı) və xəbir (bu məsələlərdən agah olan) şəxsin dediyi ilə sübut olunur.

c) Müctəhidi və ə'ləmi tanıya bilən, sözlərindən xatircəmlik hasil olan bir dəstə elm əhlinin, bir kəsin müctəhid və ya ə'ləm olmasını təsdiq etməsi.

Məsələ: 4. Əgər (mükəlləf) şəxs, qarşıya çıxan məsələlərdə iki və yaxud bir neçə müctəhid arasında ixtilaf olduğunu-hətta ümumi şəkildə olsa belə – bilsə, onların elmdə bərabər səviyyədə olmasını bilsə və ya şə'r'i baxımdan bir dəlili olsa, onda fətvası ehtiyata uyğun olan müctəhidin fətvasına əməl etməlidir. Amma əgər o müctəhidlərdən heç birinin fətvası ehtiyata uyğun olmasa, məsələn; Müctəhidlərdən biri namazın qəsr, digəri isə tamam qılınmasına dair fətva versə bu halda hər ikisinə əməl etməklə ehtiyat etməlidir.

Əgər ehtiyat etmək mümkün olmazsa, (məsələn, bir müctəhid hər hansı bir əməlin vacibliyinə, digəri isə haram olmasına dair fətva versə), yaxud (ehtiyata əməl etmək) çətin olsa, fətva verməkdə təqvası (vərə'si) daha çox olan müctəhidin fətvasına əməl etməlidir. Əgər bu məqamda da bərabər olsalar, müqəllid onların hər birinin fətvasına əməl etməkdə ixtiyar sahibidir.

Həmçinin, bundan qeyri hallarda: istər ə`ləm müctəhidin varlığı mə`lum olub, özü müəyyən olmasa istərsə də ə`ləm müctəhidin varlığına ehtimal verilsə əgər ehtiyat etmək mümkündürsə və məşəqqət də yoxdursa, ehtiyat etməlidir.

Əgər ehtiyat mümkün olmazsa və ya məşəqqət olsa, ə`ləm müctəhidin varlığı mə`lum olub, amma özü müəyyən olmasa, bu halda bir tərəfin ə`ləm olmasına daha çox ehtimal verilərsə, onun fətvasına əməl olunmalıdır. Əgər (elmdə) bərabər olsalar, ehtiyata görə fətva məqamında təqvası daha çox olanın fətvasına əməl olunmalıdır. Əgər fətva məqamındakı təqvada da bərabər olsalar, bu zaman müqəllid hər hansı birinə təqlid etməkdə ixtiyar sahibidir.

Ə`ləm müctəhidin varlığına ehtimal verilsə, ehtiyata görə ə`ləm olmasına güman etdiyi, yaxud ehtimal verdiyi, yaxud ə`ləmiyyət ehtimalı güclü olan müctəhidin fətvasına əməl etməlidir. Əks halda isə, ehtiyata görə gərək fətva məqamında daha təqvalı olanın fətvasına əməl etməlidir. Bu cəhətdən bərabər olsalar, hər birinə təqlid etməkdə ixtiyar sahibidir.

Məsələ: 5. Müctəhidin fətvasını dörd yolla ələ gətirmək olar:

- a) Müctəhidin özündən eşitməklə;
- b) Müctəhidin fətvalarını nəql edən iki ədalətli şəxsdən eşitməklə;
- c) E`timadlı olan və dediyinin əksinə zənn olunmayan şəxsdən və ya sözüünə əmin olduğu şəxsdən eşitməklə;
- d) Fətvaları müctəhidin öz risaləsində görməklə. Bu şərtlə ki, risalənin düzlüyünə arxayınlıq olsun.

Məsələ: 6. İnsan, müctəhidin fətvasının dəyişdiyinə yəqin etməyənədək ona əməl edə bilər. Müctəhidin fətvasının dəyişməsinə (sadəcə) ehtimal versə axtarış aparmaq lazım (vacib) deyil.

Məsələ: 7. Ə`ləm bir müctəhid hər hansı bir məsələdə fətva verdiyi halda vəzifəsi ona təqlid etmək olan kəs o məsələdə başqa bir müctəhidin fətvasına əməl edə bilməz. Amma əgər ə`ləm müctəhid bir məsələdə fətva verməyib: "Ehtiyat budur ki, filan cür əməl olunsun. Məsələn, ehtiyat budur ki, namazın üçüncü və dördüncü rükətində üç dəfə *"Subhanəllahi vəlhəmdü lillahi və la ilahə illəllahu vəllahu əkbər"* deyilsin", -deyə, buyursa müqəllid ya "vacib ehtiyat" deyilən bu ehtiyata əməl etməli, ya da təqlid etdiyi müctəhiddən sonrakı növbədə başqalarından ə`ləm olan və təsbihatın bir dəfə deyilməsini kifayət olduğunu deyən müctəhidin fətvasına əməl etməlidir. Habelə,

ə`ləm müctəhid "məsələ məhəlli-təəmmül və yaxud məhəlli-işkaldır" - deyə buyurduqda, da eynilə.

Bu risalədə deyilmiş müstəhəb əməllərin yerinə yetirilməsi və məkrüh əməllərin tərək olunması ilə bağlı olan hökmlər "rəca" (savaba ümid) qəsdilə yerinə yetirilməlidir.

Məsələ: 8. Ə`ləm müctəhid bir məsələdə fətva verəndən sonra və yaxud fətvadan əvvəl ehtiyat etsə, (məsələn, desə ki, nəcis qabı kürr suda bir dəfə yumaqla pak olur baxmayaraq ki, ehtiyat üç dəfə yumaqdır) onun müqəllidi "müstəhəb ehtiyat" adlanan bu ehtiyata əməl etməyə bilər.

Məsələ: 9. Şəxsin təqlid etməyə vəzifəli olduğu müctəhid dünyasını dəyişsə, bu halda diri bir müctəhidin dünyasını dəyişmiş müctəhiddən ə`ləm olması o şəxs üçün sübuta yetsə, qarşıya çıxan məsələlərdə ölü müctəhidlə diri müctəhidin fətvaları arasında ixtilaf olmasını ümumi (icmali) şəkildə olsa belə bilsə, diri müctəhidə təqlid etməsi vacibdir.

Amma əgər ölü müctəhidin ə`ləm olması onun üçün sübuta yetərsə diri müctəhidin ə`ləm olması onun üçün sübuta yetməyincə ölü müctəhidin fətvasına əməl etməlidir, istər ölü müctəhidin sağlığında onun fətvalarına əməl etməyə iltizamlı olmuş olsun, istərsə də olmasın; həmçinin, istər onun fətvasına əməl etmiş olsun, istərsə də əməl etməmiş olsun; istər onun fətvalarını öyrənmiş olsun, istərsə də yox.

Məsələ: 10. Bir məsələdə şəxsin vəzifəsi diri müctəhidə təqlid etmək olmuşsa, yenidən ölü müctəhidə təqlid edə bilməz.

Məsələ: 11. İnsanın adətən, qarşısına çıxan məsələləri öyrənməsi vacibdir.

Məsələ: 12. Şəxsin qarşısına, hökmünü bilmədiyi bir məsələ çıxdıqda ya ehtiyat etməli, ya da yuxarıda deyilmiş şərtlər daxilində təqlid etməlidir. Amma əgər qarşıya çıxan məsələlərdə qeyri-ə`ləm müctəhidin ə`ləm müctəhidlə müxalifətini, hətta ümumi (icmali) şəkildə belə bilsə, ə`ləm müctəhidin fətvasını əldə edə bilməsə, ə`ləm müctəhidin fətvasını əldə edəndə qədər əməli tə`xirə salmaq və ehtiyata da əməl etmək mümkün olmazsa, yaxud hərəc (çətinlik) olsa, qeyri-ə`ləm müctəhidə təqlid edə bilər.

Məsələ: 13. Əgər bir kəs müctəhidin fətvasını başqasına demiş olsa, bu halda əgər müctəhidin fətvası dəyişsə fətvanın dəyişmə xəbərini həmin şəxsə çatdırmaq lazım (vacib) deyil. Amma fətvanı

başqasına deyəndən sonra səhv dediyini başa düşsə, bu halda ilzami (vacib) hökmə müxalifətə səbəb olarsa, mümkün olan surətdə gərək səhvi aradan qaldırsın.

Məsələ: 14. Mükəlləfin bir müddət təqlidsiz olaraq yerinə yetirdiyi əməllər vəzifəsi hal-hazırda təqlid etməli olduğu müctəhidin fətvası ilə və ya gerçəkliliklə müvafiq olarsa düzgündür.

TƏHARƏTİN HÖKMLƏRİ

MÜTLƏQ VƏ MUZAF (QARIŞIQ) SU

Məsələ: 15. Ümumi şəkildə su iki qismə bölünür: Mütləq və muzaf (qarışıq). Muzaf su – qarpız, gül və s. bu kimi şeylərdən çəkilmiş və yaxud başqa bir şeylə qarışdırılmış suya deyilir, məsələn, su bir qədər palçıqla qarışdırılaraq artıq su deyilməyəcək həddə çatarsa; bundan başqa sular mütləq su adlanır və bu sular da beş qismdir:

- a) Kürr suyu;
- b) az su;
- c) axar su;
- d) yağış suyu;
- e) quyu suyu.

1. Kürr suyu

Məsələ: 16. Eni, uzunluğu və dərinliyi hər biri üç qarış qədərində olan qabın suyu kürr suyu adlanır.

Məsələ: 17. Bövl, qan və yaxud paltar kimi, nəcis olmuş bir şey kürr suyuna dəysə və nəcis şeyin vasitəsilə onun iyi, rəngi, dadı dəyişmiş olarsa, (kürr suyu) nəcis olar. Əgər deyilən şeyləri dəyişdirməzsə, nəcis olmaz.

Məsələ: 18. Kürr suyunun iyi, rəngi və dadı nəcis olmayan şeylərin vasitəsilə dəyişmiş olarsa, (kürr suyu) nəcis olmaz.

Məsələ: 19. Əgər nəcisin eyni – qan kimi kürr suyundan artıq olan suya düşərək suyun bir qədərini iyini, rəngini və dadını dəyişərsə, bu halda (rəng, iy, dad) dəyişməmiş olan miqdar su kürr qədərindən az olarsa, o suyun hamısı nəcis olur. Əgər rəngi, iyi, dadı dəyişmiş miqdar su kürr həddində və yaxud ondan artıq olsa, suyun təkə iyi, rəngi və dadının dəyişdiyi miqdarı nəcis olar.

Məsələ: 20. Fəvvarənin suyu əgər kürr suyuna bitişik olsa nəcis suyu təmiz edər. Amma damcı-damcı nəcis suyun üzərinə tökülərsə, onu pak etməz. Lakin fəvvarənin üstünə elə bir şey qoysalar ki, su damcı-damcı tökülməzdən öncə nəcis suya bitişsin, (onda onu pak

edər) və müstəhəb ehtiyata əsasən; (bu halda) gərək fəvvarə suyu nəcis su ilə qarışsın.

Məsələ: 21. Kürr suyuna bitişik olan su krantının altında nəcis bir şeyi yusalar, o şeydən ayrılan su, kür qədərindən az olmayan su anbarına tökülərsə və onun iyi, rəngi və dadı nəcasetin vasitəsilə dəyişməsə, onda anbarın suyu təmizdir.

Məsələ: 22. Kürr suyunun bir qədəri buz bağlasa, kürr həddində olmayan qalan hissəyə nəcis dəysə, nəcis olar. Həmçinin, buzdan hər nə qədər ərisə, o da nəcis olar.

Məsələ: 23. Şəxs, əvvəlcə kürr qədərində olan suyun sonradan azalıb-azalmamasında şəkk etsə, həmin su kürr kimdir. Yəni, nəcaseti pak edər və əgər ona nəcaset də dəymiş olsa, nəcis olmaz. Amma şəxs əvvəlcə kürr qədərindən az olan suyun sonradan kürr həddinə çatıb-çatmamasında şəkk etsə, həmin su kürdən az olan su hökmündədir

Məsələ: 24. Suyun kürr qədərində olmasını bir neçə yolla sübut etmək olar:

- a) Şəxs özü yəqin və arxayınçılıq edərsə;
- b) İki ədalətli kişinin deməsi ilə;
- v) E'timadlı olan və sözünün əksinə güman olunmayan bir nəfərin xəbər verməsi ilə,
- q) Yalançılıqda ittiham olunmayan halda suyun ixtiyarı əlində olan şəxsin xəbər verməsi ilə.

2. Az su

Məsələ: 25. Kürrdən az olan və yerdən qaynayıb çıxmayan suya "az su" deyilir.

Məsələ: 26. Əgər nəcis az suya dəysə və yaxud az su nəcis bir şeyin üstünə tökülsə, nəcis olar. Amma az su yuxarıdan təzyiqlə nəcis bir şeyin üstünə tökülərsə, nəcisə dəyən hissəsi nəcis, ona dəyməyən hissəsi isə pakdır.

Məsələ: 27. Nəcasetin eynini aradan qaldırmaq üçün nəcis bir şeyin üzərinə tökülərək ondan ayrılan su nəcisdir. Vacib ehtiyata görə, nəcasetin eynini aradan apardıqdan sonra nəcis bir şeyi suya çəkmək üçün onun üzərinə az su tökülərsə, ondan ayrılan sudan çəkinmək lazımdır.

Məsələ: 28. Bovl və ğaitin məxrəcinin yuyulmasında istifadə olunan az su beş şərtlə, ona dəyən pak şeyi nəcis etməz:

- a) İyi, rəngi və dadı nəcasetin vasitəsi ilə dəyişməmiş olsun.

- b) Kənardan ona (başqa bir) nəcasət dəyməsin;
- c) Bövl və ya ğaitlə birlikdə qan kimi başqa bir nəcasət çölə gəlməmiş olsun;
- d) Ehtiyata görə, ğaitin zərrələri həmin suda olmasın;
- e) İfraz olunan nəcasət məxrəcin ətrafına adi qaydadan artıq bulaşmamış olsun.

3. Axar su

Çeşmə və kəhriz kimi yerdən qaynayıb cərəyan edən suya "axar su" deyilir.

Məsələ: 29. Axar su kürr qədərindən az olmasına baxmayaraq, ona nəcis dəysə, onun vasitəsilə iyi, rəngi və dadını dəyişməyincə pakdır.

Məsələ: 30. Əgər axar suya nəcasət dəysə nəcis vasitəsilə iyi, rəngi və dadının dəyişdiyi hissəsi nəcisdir, bulağa bitişik olan hissəsi isə, kürr qədərindən az olmasına baxmayaraq, pakdır. Axar suyun çeşmə, (arxın) digər tərəfindəki su, əgər kürr qədərində olsa və ya rəngi, iyi və dadı nəcis vasitəsilə dəyişməyən tərəfin suyu ilə çeşməyə bitişsə, pak, əks halda isə nəcisdir.

Məsələ: 31. Axar olmayan, amma su götürüldükdə yeri dərhal dolan çeşmənin suyu axar su hökmündədir. Yəni, əgər nəcasət ona dəydikdə iyi, rəngi və dadı nəcasətin vasitəsilə dəyişməzsə, pakdır.

Məsələ: 32. Çayın, arxın kənarında olan və axar suya bitişik halda yığılıb qalmış su, iyi, rəngi və dadı nəcis vasitəsilə dəyişmədiyi təqdirdə, nəcis olmaz.

Məsələ: 33. Qışda qaynayıb yayda quruyan bulaqlar yalnız qaynayan vaxt axar su hökmündədir.

Məsələ: 34. Hamam hovuzunun suyu kürr qədərində olmasa da lakin suyu kürr qədərində olan anbara bitişik olsa, axar su kimidir.

Məsələ: 35. Kürr qədərindən az olmayan anbara bitişik borularla hamam duşu və evlərin krantından axan sular axar su hökmündədir.

Məsələ: 36. Yerin təkindən qaynamayan, amma yer üzündə axan su kürrdən az olduğu təqdirdə, nəcasət ona dəysə nəcis olar. Lakin təzyiqlə axarsa, aşağı hissəsinə nəcis dəydikdə, yuxarı hissəsi nəcis olmaz.

4. Yağış suyu

Məsələ: 37. Üzərində nəcasətin eyni olmayan nəcis dəymiş bir şeyə bir dəfə yağış yağsa, yağışın ona dəydiyi yer pak olar, xalça-

palaz, paltar və s. şeyləri sıxmaq lazım (vacib) deyil. Lakin yağışın iki-üç damla yağması onun pak olması üçün faydasızdır. Əksinə, yağış elə yağmalıdır ki, “yağış yağır” deyilə bilsin. Vacib ehtiyata görə, yağış elə bir həddə yağmalıdır ki, bərk yerə yağdıqda axsın.

Məsələ: 38. Yağış nəcisin eyninin üzərinə yağsa və ondan başqa bir yerə sıçrasa nəcisin eyni onunla birgə olmadığı və iyi, rəngi, dadı nəcisin vasitəsilə dəyişmədiyi halda pakdır. Deməli, əgər yağış qanın üzərinə yağsa və başqa bir yerə sıçrasa, qanın zərrələri onda olduğu, yaxud iyi, rəngi, dadı nəcis vasitəsilə dəyişmiş olduğu təqdirdə, nəcis olar.

Məsələ: 39. Əgər evin tavanında və ya damın üstündə nəcisin eyni olarsa, yağışın damın üzərinə yağdığı vaxta qədər nəcisə dəyən və damın üzərindən, yaxud da navalçadan axan su pakdır. Lakin yağış dayandıqdan sonra axan suyun nəcis bir şeyə dəyməsi mə'lum olsa, nəcisdir.

Məsələ: 40. Üzərinə yağış yağan nəcis yer pak olar. Əgər yağış (suyu) yerin üzərində axsa və yağan halda tavanın altında olan nəcis bir yerə dəysə, o da pak olar.

Məsələ: 41. Daxilinə yağış suyu olan və suyu muzaf olmayan nəcis torpaq yağış vasitəsilə palçıq olmasına baxmayaraq pak olur.

Məsələ: 42. Əgər yağış suyu bir yerdə toplaşsa hətta kürr qədərindən az olsa belə, yağış yağan vaxt nəcis bir şeyi onda yusalar və suyun iyi, rəngi və dadı nəcis vasitəsilə dəyişməzsə, o nəcis şey pak olar.

Məsələ: 43. Nəcis yerə sərilmiş pak xalça-palazın üzərinə yağış yağaraq nəcis yerə çatsa, palaz nəcis olmaz və nəcis yer də pak olar.

Məsələ: 44. Əgər yağış suyu gölməçədə yığılsa və kürrdən az olsa, yağış kəsəndən sonra nəcis ona dəysə, nəcis olar.

5. Quyu suyu

Məsələ: 45. Kürr qədərindən az olsa da, yerdən qaynayan quyu suyuna nəcasət dəysə, iyi, rəngi və dadı nəcasətin vasitəsilə dəyişməzsə, pakdır. Lakin bə'zi nəcasətlər quyu suyuna düşdükdə quyudan, hökmü təfsilatı ilə deyilmiş kitablarda deyilən miqdarda su çəkmək müstəhəbdir.

Məsələ: 46. Quyu suyuna nəcis düşsə və iyi, rəngi, yaxud dadını dəyişmiş olsa, bu dəyişiklik aradan getdikdə su pak olar. Müstəhəb ehtiyat budur ki, quyudakı su sonradan çıxan su ilə qarışsın.

SULARIN HÖKMLƏRİ

Məsələ: 47. Mə'nası 15-ci məsələdə açıqlanmış «muzaf su» nəcis bir şeyi pak etməz və onunla alınan dəstəmaz, qüsl də batildir.

Məsələ: 48. Muzaf su, qəلیل (az) və ya kəsir (çox) olmasından asılı olmayaraq, nəcisə toxunduqda nəcis olur. Baxmayaraq ki, çoxluğun bə'zi dərəcələrinə nisbətən ümumi hökm məhəlli-işkaldır, lakin muzaf su təzyiqlə nəcisə dəysə, ona dəyən hissəsi nəcis, qalan hissəsi isə pakdır. Məsələn, nəcis əlin üstünə gülab qabından gülab töküldükdə ələ dəyən hissələr nəcis, qalan hissələr isə pakdır.

Məsələ: 49. Əgər nəcis olmuş muzaf su, artıq ona "muzaf su" deyilməyəcək tərzdə kürr suyu, yaxud axar su ilə qarışsa, pak olur.

Məsələ: 50. Əvvəlcə mütləq olan suyun, sonradan muzaf həddinə çatıb-çatmaması bilinmədikdə mütləq su kimidir. Yə'ni, nəcis bir şeyi pak edər və Həmçinin, onunla dəstəmaz və qüsl də düzgündür. Amma əvvəlcə muzaf olunan suyun sonradan mütləq su olub-olmamağı bilinmədikdə, muzaf su kimidir. Yə'ni nəcis bir şeyi pak etməz və onunla alınan dəstəmaz, qüsl də batildir.

Məsələ: 51. Suyun əvvəllər mütləq, yoxsa muzaf olması; və yaxud mütləq və ya müzaf olması bilinmədikdə nəcasəti pak etməz, həmçinin, onunla alınan dəstəmaz və qüsl də batildir. Amma əgər kürr qədərində və yaxud ondan çox olduğu təqdirdə ona nəcis dəysə, paklığına hökm olunur.

Məsələ: 52. Qan, bovl və s. kimi eyni-nəcasət suya dəyməklə iyini, rəngini, dadını dəyişsə, hətta kürr və yaxud axar olsa da, nəcis olur. Amma suyun iyi, rəngi və dadı suyun kənarında olan nəcis şey vasitəsilə dəyişmiş olsa, nəcis olmaz. Məsələn, suyun kənarındakı ölü heyvanın iyini su özünə çəksə, nəcis olmaz.

Məsələ: 53. İçinə bovl və qan kimi eyni-nəcasət tökülərək onun vasitəsilə iyi, rəngi və dadı dəyişmiş su kürr, yaxud axar suya bitişərsə, yaxud onun üzərinə yağış yağarsa və yaxud külək yağışı onun üzərinə tökərsə, yaxud da yağış yağan vaxt yağışın suyu navalçadan axıb onun üzərinə tökülərsə və suyun dəyişikliyi aradan gedərsə, o su pak olar. Müstəhəbb ehtiyata əsasən, gərək yağış suyu və yaxud kürr, yaxud da axar su onunla qarışsın.

Məsələ: 54. Əgər nəcis bir şeyi axar və yaxud kürr suyunda paklasalar, paklaşmaya səbəb olan yuyulmada, ondan çıxarıldıqdan sonra ondan ayrılan su da pakdır.

Məsələ: 55. Əvvəlcə pak olması mə'lum olan suyun sonradan

nəcis olub-olmaması bilinmədikdə pakdır. Əvvəlcə nəcis olması mə'lum olan suyun sonradan pak olub-olmaması bilinmədikdə nəcisdir.

Məsələ: 56. İt, donuz və kitab əhli olmayan kafirin yeməyinin artığı nəcis və onu yemək haramdır. Əti haram olan heyvanların yediyinin artığı pakdır və pişikdən başqa onların artığının yeyilməsi məkruhdur.

AYAQ YOLUNA GETMƏYİN (TƏXƏLLİNİN) HÖKMLƏRİ

Məsələ: 57. Təharət və digər hallarda mükəlləfin öz övrətini yaxşı-pisi ayıran kəslərdən – hətta onunla məhrəm olsalar belə – örtməyi vacibdir – istər (yaxşı və pisi ayıran) mükəlləf olsunlar, istərsə də olmasınlar. Lakin ər-arvad və kənizlə onun sahibi kimi, ər-arvad hökmündə olanların öz övrətlərini biri-birindən örtməsi lazım (vacib) deyil.

Məsələ: 58. Övrətin məxsus bir şeylə örtülməsi lazım (vacib) deyil; əgər məsələn, əli ilə örtərsə də, kifayət edər.

Məsələ: 59. Ayaqyolunda olarkən bədənin qabaq hissəsi, yəni, qarın və sinə üzüqibləyə və ya arxası qibləyə olmasın.

Məsələ: 60. Təharət zamanı üzü və yaxud arxası qibləyə oturan şəxsin öz övrətini qiblədən (sağa-sola) döndərməsi kifayət etməz. Üzü və yaxud arxası qibləyə oturmayan şəxs vacib ehtiyata əsasən, hətta övrətini də qibləyə döndərməsin.

Məsələ: 61. Müstəhəb ehtiyata əsasən, istibra zamanında (bunun hökmü sonradan deyiləcək) və bövl və ğaitin məxrəcinin paklanması vaxtı üzü və yaxud arxası qibləyə olmasın.

Məsələ: 62. Övrətinə naməhrəm olan şəxsin, onun övrətini görməsi ilə üzü, yaxud arxası qibləyə oturması arasında çıxılmaz vəziyyətdə qalarsa (yəni övrətini örtmək istədiyi təqdirdə mütləq üzü, yaxud arxası qibləyə olacaqsə) bu halda övrətini naməhrəmdən gizlətməsi vacibdir və vacib ehtiyata əsasən, bu halda gərək arxası qibləyə otursun. Həmçinin, üzü və ya arxası qibləyə olmaqda məcbur qaldığı surətdə də məsələnin hökmü bu cürdür.

Məsələ: 63. Müstəhəb ehtiyatdır ki, təharət vaxtı uşağı üzü və ya arxası qibləyə oturtmasınlar.

Məsələ: 64. Dörd yerdə ayaqyoluna getmək haramdır:

1) Sahibi icazə verməyən dalanlarda;

- 2 Təxəlli üçün icazə verməyən şəxsin mülkündə;
- 3) Məxsusi bir qrupa vəqf olunmuş yerlərdə (məsələn, bə`zi mədrəsələrdə);
- 4) Mö`minin, yaxud din və məzhəbin müqəddəslərinə hörmətsizlik gətirə biləcək yerlərdə.

Məsələ: 65. Üç halda ǧaitin məxrəci yalnız və yalnız su ilə pak olar:

- 1) ǧaitlə birlikdə qan kimi digər nəcislər ifraz olanda;
- 2) ǧaitin məxrəcinə kənardan başqa bir nəcis dəyəndə;
- 3) ǧaitin məxrəci adi haldan çox bulaşdıqda.

Su ilə yuyulmasının daha yaxşı olmasına baxmayaraq bu üç surətdən başqa hallarda (bunun qaydası sonradan deyiləcək) ǧaitin məxrəcini parça, daş və s. ilə pak etmək olar.

Məsələ: 66. Bövlün məxrəci sudan başqa heç bir şeylə pak olmaz. Kürr və axar suda bir dəfə yumaq kifayətdir. Lakin vacib ehtiyata əsasən, az su ilə gərək iki dəfə yuyulsun. Təbii olmayan bövl məxrəcinin yuyulmasında əqva hökm bir neçə dəfə yumaqdır və yaxşı olar ki, üç dəfə yuyulsun.

Məsələ: 67. Əgər ǧaitin məxrəci su ilə yuyulsa, ǧaitin zərrələrindən heç bir şey belə qalmamalıdır. Lakin rəng və iyinin qalmasının eybi yoxdur. Birinci dəfə ǧaitin zərrələri qalmayacaq tərdə yuyulsa, ikinci dəfə yumaq lazım (vacib) deyildir.

Məsələ: 68. Quru və pak olan parça, kəsək, daş kimi şeylərlə ǧaitin məxrəcini paklamaq olar. Hətta ǧaitin məxrəcinə sirayət etməyəcək dərəcədə azacıq nəmliyi olan parça, daş kimi şeylərlə paklamağın eybi yoxdur.

Məsələ: 69. Ehtiyat müstəhəbdir ki, ǧaitin təmizlənməsində istifadə olunan kəsək, daş və parça kimi şeylər üç tikə olsun. Məxrəcin tamamilə təmizlənməsi mümkün olan surətdə bundan azla da kifayətlənmək olar. Əgər üç hissə ilə təmiz olmasa, gərək məxrəcin tam təmizlənməsi üçün əlavə olunsun. Lakin, adətən daş və s. kimi şeylərlə aradan getməyən əsər-ələmətlərin qalmasının eybi yoxdur.

Məsələ: 70. Şəriətdə hörmət edilməsi vacib olan şeylərlə məsələn Allah -Taalanın, peyğəmbərlərin (əleyhimussalam), mə`sum imamların (əleyhimussalam) adlarının yazıldığı kağız və s. kimi şeylərlə ǧaitin məxrəcini təmizləmək haramdır. Lakin bu kimi şeylərlə istinca edilsə təmizlik hasil olar. Təzək və sümüklə təmizliyin hasil olması məhəlli-işkaldır.

Məsələ: 71. Bir kəsin adəti (bövl və yaxud ğait ifraz olunduqdan sonra) məxrəci dərhal paklamaq olsa da, məxrəci paklayıb-paklamadığına şəkk etsə, paklaması vacibdir.

Məsələ: 72. Namazı qılıb qutarandan sonra, namazdan əvvəl məxrəci paklamaqdan qafil olmasında elmi olmayan bir şəxs şəkk etsə ki, namazdan öncə məxrəci paklayıb ya yox, qıldığı namazı səhihdir. Lakin məxrəcin nəcis olmasına hökm olunur.

İSTİBRA

Məsələ: 73. İstibra – kişilərin bövl etdikdən sonra yerinə yetirdiyi bir əməldir ki, ondan sonra bövlün məcrasında hər hansı bir nəmlik xaric olsa, onun bövl hökmündə olmaması üçün yerinə yetirirlər.

İstibra bir neçə qismdir. Ən yaxşısı budur ki, bövldən sonra ğaitin məxrəcindən alətin dibinə qədər olan yeri sol əlin orta barmağı ilə (sıxa-sıxa) çəksin, sonra baş barmaqla bövl kanalının üstündən, baş barmağın yanındakı barmaqla isə kanalın altından tutaraq üç dəfə dəllək kəsən yerədək çəksin, sonra alətin başını üç dəfə sıxsın.

Məsələ: 74. Mazaqlaşdıqdan sonra bə`zən insandan xaric olan su pakdır. Bə`zən məni xaric olduqdan sonra gələn su məni ilə qarışmayınca və Həmçinin, bə`zən bövldən sonra gələn su bövllə qarışmayınca pakdır. Əgər şəxs bövldən sonra istibra etsə və sonra ondan bir su xaric olsa, onun bövl, yoxsa mənidən başqa bir su olub-olmamasında şəkk etsə, o su pakdır.

Məsələ: 75. Bir şəxs istibra edib-etməməsində şəkk etsə və ondan bir nəmlik xaric olduqda onun pak olub-olmamasını bilməsə, həmin nəmlik nəcisdir. Belə ki, dəstəmaz almış olsa, batil olar. Amma etdiyi istibranın düz olub-olmamasında şəkk etsə və ondan pak olub-olmamasını bilmədiyi bir nəmlik xaric olsa, o nəmlik pakdır və dəstəmazı da batil etməz.

Məsələ: 76. İstibra etməyən və kanalda bövl qalmamasına arxayın olacağına səbəb olan bir zaman müddəti keçdikdən sonra bir nəmlik xaric olsa və o nəmliyin pak olub-olmamasında şəkk etsə, pakdır və dəstəmazı da batil olmaz.

Məsələ: 77. Bövldən sonra istibra edərək dəstəmaz alan bir şəxs, dəstəmazdan sonra özündə nəmlik görsə və onun bövl və məninin ikisindən biri olmasını bilsə, gərək ehtiyat edib həm qüsl etsin, həm də dəstəmaz alsın. Amma istibradan sonra dəstəmaz almamış olsa,

dəstəmaz alması kifayətdir.

Məsələ: 78. Qadın üçün bövldən ötəri istibra yoxdur. Gördüyü nəmliyin bövl olub-olmamasında şəkk etsə pakdır, onun dəstəmaz və qüslünü də batil etməz.

Təxəllinin müstəhəbb və məkruh əməlləri

Məsələ: 79. Müstəhəbdir şəxs təxəlli edən zaman elə bir yerdə otursun ki, heç kəs onu görməsin və təxəlli yerinə sol ayaqla daxil və sağ ayaqla xaric olsun. Həmçinin, təxəlli halında başı örtmək, təqənnö etmək (gözlərdən savayı üzü bütünlüklə örtmək) və bədənin ağırlığını sol ayağın üstünə salmaq müstəhəbdir.

Məsələ: 80. Təxəlli edərkən üzü günəşə və aya tərəf oturmaq məkruhdur, amma bu zaman övrətini bir şeylə örtmə, məkruh olmaz. Həmçinin, təxəlli edərkən küləklə üz bəüz, yolda, xiyabanda, küçədə, evin qapısında və meyvə ağacının altında oturmaq, təxəlli halında bir şey yemək, çox oturmaq, sağ əl ilə paklanmaq; eləcə də təxəlli zamanı danışmaq məkruhdur. Lakin danışmağa məcbur olsa, məkruh deyildir. Həmçinin, Allaha zikr etdikdə də (eybi yoxdur). Çünki zikr etmək hər bir halda müstəhəbdir.

Məsələ: 81. Ayaq üstə, bərk yerə, heyvanların yuvasına və suya, məxsusən də axarı olmayan durğun suya bövl etmək məkruhdur.

Məsələ: 82. Bövl və ǧaitin ǧəlməsinin qarşısını alıb saxlamaq məkruhdur. Əgər bədənə ümumi ziyan olmuş olsa, haramdır.

Məsələ: 83. Şəxsin namazdan, yatmazdan, cimadan (cinsi əlaqədən) əvvəl və məni ǧəldikdən sonra bövl etməsi müstəhəbdir.

NƏCİS ŞEYLƏR

Məsələ: 84. Nəcislər ondur:

1. Bövl.
2. Ğait.
3. Məni (sperma).
4. Murdar (özü ölmüş, yaxud şər'i göstərişlə kəsilməmiş heyvan).
5. Qan.
6. İt.
7. Donuz.
8. Kafir.
9. Şərab.
10. Pivə.

1 – 2 Bövl və Ğait

Məsələ: 85. İnsanın və əti haram olub, atıcı qanı olan (yəni, damarın kəsilməsi ilə qanı təzyiqlə sıçrayan) hər bir heyvanın bövl və Ğaiti nəcisdür. Əti haram olan və atıcı qanı olmayan heyvanların, məsələn, əti haram olan balıq kimi, həmçinin, milçək və ağcaqanad kimi əti olmayan xırda həşəratların ifrazatı (fəzləsi) pakdır. Müstəhəbb ehtiyat atıcı qanı olmayan haram ətli heyvanların bövlündən çəkinməkdir.

Məsələ: 86. Əti haram olan quşların bövl və peyini (fəzləsi) pakdır, lakin əhvət ondan çəkinməkdir.

Məsələ: 87. Nəcis yeyən heyvanın insanın cinsi əlaqədə olduğu heyvanın, donuzdan süd əmmiş çəpişin (sonradan izahı veriləcək) və Həmçinin, vacib ehtiyata əsasən, donuzdan süd əmmiş quzunun bövl və Ğaiti nəcisdür.

3 – Məni (sperma)

Məsələ: 88. İnsanın, əti haram və atıcı qanı olan bütün heyvanların məni nəcisdür. Həmçinin, ehtiyat vacibə görə atıcı qanı olan halal ətli heyvanın məni nəcisdür.

4-Murdar (özü ölmüş və ya şər'i göstərişlə kəsilməmiş heyvan)

Məsələ: 89. İnsanın və atıcı qanı olan hər bir heyvanın ölüsü nəcisdir – istər qeyri-şər'i yolla kəsilmiş olsun, istərsə də özü ölmüş olsun. Suda ölsə də atıcı qanı olmadığı üçün balığın ölüsü pakdır.

Məsələ: 90. Diriliyində eyni-nəcis olmayan heyvanın ölüsündəki ruhu olmayan yun, tük, kürk (qoyun-quzu tükünün dibindəki xırda tüklər) pakdır.

Məsələ: 91. Atıcı qanı olan heyvan və ya insanın diri ikən bədənindən ət və ya ruhu olan hər hansı bir şey ayrılrsa nəcisdir.

Məsələ: 92. Əgər dodağın və bədənənin başqa yerlərinin dərisi azacıq qoparılsa, pakdır.

Məsələ: 93. Əgər ölü toyuğun qarnından çıxan yumurtanın qabığı bərkimişdirsə, pakdır, ölü bədənə toxunduğuna görə onun üstü gərək suya çəkilsin. Amma qabığı bərkiməmiş olsa, onun nəcis olması məhəlli-işkaldır.

Məsələ: 94. Südəmə quzu və ya çəpiş ot yeməyə başlamazdan öncə ölsə, onların qursağında mövcud olan pendir mayası pakdır. Lakin ehtiyata əsasən, gərək onun zahiri suya çəkilsin.

Məsələ: 95. Kafir ölkələrindən gətirilən maye dərman, ətir, yağ, krem və sabunun nəcis olmasına şəxsən yəqini olmasa, pakdır.

Məsələ: 96. Müsəlman bazarından alınmış ət, piy və dəri pakdır. Həmçinin, əgər təzkiyə olunmuş müamilə edən bir müsəlmanın da əlində olsa, eyni hökmdür. Amma əgər o müsəlman kafirdən almış olsa və şəri qayda ilə kəsilib-kəsilmədiyi barədə təhqiq etməsə (bu halda pak deyildir).

5-Qan

Məsələ: 97. İnsanın və atıcı qanı olan (yəni, damarı kəsildikdə qanı təziqlə sıçrayan) hər bir heyvanın qanı nəcisdir. Deməli, ağcaqanad və balıq kimi, atıcı qanı olmayan heyvanın qanı pakdır.

Məsələ: 98. Əti halal olan heyvan şər'i qayda ilə kəsilərsə və adi (normal) miqdarda qan axsa, bədənində qalmış qan pakdır. Lakin əgər heyvan kəsilərkən nəfəs almağına və yaxud başın bədənəndən hündür yerdə olmağına görə qan bədənə qayıtsa, bu qan nəcisdir.

Məsələ: 99. (Bə'zən) Yumurtanın sarısında olan qanın yeyilməsi haramdır və ehtiyata əsasən, nəcisliyinə hökm olunur.

Məsələ: 100. Heyvanın südü sağılarkən bə'zən görünən qan nəcisdir və südü də nəcis edər.

Məsələ: 101. Ağızdan, məsələn, dişlərin dibindən gələn qan, əgər ağız suyu ilə qarışmaqla aradan gedərsə, ağız suyundan çəkinmək lazım (vacib) deyil. Əgər ağız suyu ilə qarışmaqla aradan getməsə və su ağızdan çıxsa o sudan çəkinmək lazımdır.

Məsələ: 102. Əzilmə səbəbilə dırnaq və ya dərinin altında ölən qan artıq "qan" deyilməyəcək tərzdə olsa, pakdır. Əgər ona "qan" deyilsə, nəcisdir. Əgər o dəri və ya dırnaq deşilsə və bir şey ona dəysə, o şey nəcis olur. Əgər bu kimi hallarda qanı çıxarıb dəstəməz və qüsl üçün yerini paklamağın hərəci (çətinliyi) olsa, gərək təyəmmüm olunsun.

Məsələ: 103. Əgər şəxs qanın dərinin altında ölməsini, yoxsa atin əzilmə səbəbilə bu hala düşməsinə bilməsə, pakdır.

Məsələ: 104. Yemək qaynayan zaman qan zərrəsi onun içinə düşərsə, bütün yemək və onun qabı nəcis olar. Qaynama, hərərət və istilik pakedicidir.

Məsələ: 105. Yara sağalarkən onun ətrafında əmələ gələn sarı suyun qanla qarışib-qarışmaması mə'lum olmazsa, pakdır.

6 – 7–İt və donuz

Məsələ: 106. Quruda yaşayan it və donuzun hətta tükü, sümüyü, dırnağı və onların rütubətləri də nəcisdir. Amma suda yaşayan it (süiti) və donuz pakdır.

8-Kafir

Məsələ: 107. Kafir – yə'ni Allahı, sonuncu Peyğəmbər (səlləllahu əleyhi və alihi- in risalətini və ya məadı inkar edən, yaxud Allah və Onun Rəsulunda şəkk edən, yaxud Allaha şərik qoşan və ya Allahın yeganəliyinə şəkk edən kəs nəcisdir. Həmçinin, xəvaric – yə'ni mə'sum İmam (əleyhissalam)-a qarşı qiyam edənlər, habelə ğulat, yə'ni imamlardan birinin Allah olmasına əqidə bəsləyən (ilahiləşdirən) və yaxud Allahın onların birində hülul etdiyini deyənlər, habelə nasibilər, yə'ni imamlardan birinə və ya Fatimeyi-Zəhraya (ə.s) düşmən münasibəti bəsləyənlər, namaz və oruc kimi dinin zəruri hökmlərindən hər hansı birini, dinin zəruri hökmlərindən olduğunu bilərək inkar edən kəs kafir və nəcisdir.

Kitab əhli (yə'ni, yəhudi və xristianlar) əqva nəzərə görə pakdır, hərçənd onlardan çəkinmək əhvətdir.

Məsələ: 108. Kafirin bütün bədəni, hətta tükü, dırnağı, rütubətləri belə, nəcisdir.

Məsələ: 109. Əgər həddi-buluğa yetişməmiş uşağın atası, anası, babası və nənəsi kafir olsalar, o uşaq da nəcisdir, amma əgər müməyyiz olan və yaxşını pisdən ayıran halda İslamı izhar etsə, pakdır. Əgər bunlardan hər hansı biri müsəlman olsa, uşaq da pakdır. Yalnız müməyyiz olsa və küfrü izhar etsə, nəcisdir.

Məsələ: 110. Müsəlman olub-olmaması bilinməyən kəsin paklığına hökm olunur, ancaq müsəlman qadınla evlənmək, müsəlman qəbiristanlığında dəfn olunmaq kimi digər (islami) hökmlər ona şamil olunmur.

Məsələ: 111. Düşmənçilik üzündən on dörd mə'sum (əleyhimussalam)-dan birini söyən şəxs nəcisdir.

9-Şərab

Məsələ: 112. Məstedici şərab və nəbiz (xurma şərabı) nəcisdir. Müstəhəbb ehtiyata görə bu iki məstedicidən başqa pivə istisna olmaqla (onun hökmü sonradan deyiləcək) başqa məstedici mayelərdən çəkinmək lazımdır. Nə'sə və tiryək axıcı (maye) olmasalar da, üstünə bir şey əlavə edib maye hala salsalar belə, pakdır (amma istifadə etmək haramdır).

Məsələ: 113. Qapı, pəncərə, stol, stul və s. kimi əşyaların rənglənməsində istifadə olunan texniki spirtin bütün növləri pakdır (amma içmək haramdır).

Məsələ: 114. Üzüm və üzüm suyu bişirilməklə qaynayarsa, pak, lakin yeyilməsi haramdır. Əgər odda bişirilmədən qeyri bir vasitə ilə qaynayarsa, yeyilməsi haram və ehtiyata əsasən, özü də nəcisdir.

Məsələ: 115. Xurma, məviz (iri dənəli üzüm qurusu), kişmiş və onların suyu qaynasa da belə, pak və yeyilməsi halaldır.

10-Pivə

Məsələ: 116. "Arpa suyu" deyilən və arpadan hazırlanmış olan fuqqa (pivə) nəcisdir. Lakin həkimin göstərişi ilə arpadan hazırlanmış "mauş-şəir" deyilən su pakdır.

Məsələ: 117. Haram yolla cünub olanın təri pakdır və onunla namaz qılmamaq ehtiyat vacibdir. Heyzli halda olan öz əyalı ilə yaxınlıq edən də haramdan cünub olanın hökmündədir.

Məsələ: 118. Ramazan ayının günləri kimi, qadınla yaxınlıq etmək haram olan vaxtlarda öz qadını ilə yaxınlıq edən şəxsin təri pakdır, ancaq onunla namaz qılmamaq ehtiyat vacibdir.

Məsələ: 119. Əgər haramdan cünub olan şəxs qüsl əvəzi

təyəmmüm etsə və təyəmmümdən sonra tərləsə, onun tərinin hökmü – ehtiyat vacibə əsasən – təyəmmümdən əvvəlki tərin hökmündədir.

Məsələ: 120. Haramdan cünub olan şəxs sonradan öz qadını ilə yaxınlıq etsə, namazda öz tərindən çəkinməsi ehtiyat vacibdir. Amma əgər əvvəlcə öz qadını ilə yaxınlıq edəndən sonra harama düçar olsa, onun təri haramdan cünub olanın təri hökmündə deyildir.

Məsələ: 121. İnsan nəcisini yeməyə adət etmiş dəvənin təri ehtiyat vacibə əsasən nəcisdir. İnsan nəcisi yeməyə adət etmiş digər heyvanların təri pakdır. Ancaq (onların təri insana dəydikdə) heç biri ilə namaz qılmaq caiz deyildir.

NƏCASƏTİN SÜBUT OLUNMA YOLLARI

Məsələ: 122. Hər bir şeyin nəcis olmasını üç yolla sübut etmək olar:

1) Şəxsin özü bir şeyin nəcis olmasına yəqin etsin və arxayın olsun. Əgər bir şeyin nəcis olmasına güman etsə, ondan çəkinməsi lazım (vacib) deyil. Buna əsasən, bir şəxs, şər'i hökmlərə (paklıq-nəcasət məsələlərinə) e'tinası olan, paklığa riayət etməyən şəxslərin yemək yediyi kafe və mehmanxanalarda verilən yeməyin nəcis olmasına arxayınlığı olmasa, o yeməkləri yeməsinin eybi yoxdur.

2) Yalan danışmaqda müttəhim olunmayan bir şəxsin, öz ixtiyarında olan hər hansı bir şeyin nəcis olduğunu deməsilə. Məsələn, insanın, yalan danışmaqda müttəhim olunmayan xidmətçisi, həyat yoldaşı və külfəti ixtiyarında olan bir qab və yaxud hər-hansı bir şeyin nəcis olmasını desin.

3) İki nəfər ədalətli kişi "bu şey nəcisdir" desin. Hətta əgər bir nəfər ədalətli şəxs və ya ədaləti olmasa da, siqə (e'timadlı) hesab olunub sözünün əksi güman olunmayan şəxs bir şeyin nəcis olduğunu desə belə, həmin şeydən çəkinmək lazımdır.

Məsələ: 123. Məsələni bilməməzlik ucbatından şəxs bir şeyin pak və ya nəcis olmasını bilməsə, məsələn, qanın nəcis olub-olmadığını bilməsə, gərək məsələsini soruşsun. Məsələni soruşub öyrənmədiyi vaxta qədər ehtiyat etməlidir. Ancaq məsələni bilə-bilə, hər hansı bir şeyin nəcis və yaxud paklığında şəkk etsə, məsələn, şəkk etsə, ki, bu şey qandır, ya yox və yaxud bir mayenin qan olduğunu bildiyi halda insan, yoxsa ağcaqanad qanı olduğunu bilməsə, pakdır və bu surətdə soruşmaq lazım (vacib) deyil.

Məsələ: 124. Şəxs nəcis bir şeyin sonradan pak olub-

olmamasında şəkk etsə, nəcisdir. Əgər pak bir şeyin sonradan nəcis olub-olmamasında şəkk etsə, pakdır. Hətta əgər onun nəcis və ya pak olmasını öyrənməyə qadir olsa da, axtarış aparması lazım (vacib) deyildir.

Məsələ: 125. Hər ikisi ixtiyarında olan iki qabdan və yaxud iki paltardan birinin nəcis olmasını bilən şəxs, hansının (dəqiq şəkildə) nəcis olmasını bilməsə hər ikisindən gərək çəkinsin. Lakin istifadə etdiyi paltarla istifadəsindən kənarında olan paltarın ikisindən birinin nəcis olmasını bilməsə, öz paltarından çəkinməsi lazım deyil.

PAK ŞEY NECƏ NƏCİS OLUR?

Məsələ: 126. Əgər pak bir şey nəcis bir şeyə dəysə və hər ikisi, yaxud biri, yaşlıqın birindən digərinə keçəcək həddə yaş olsa, pak şey də nəcis olar. Əgər yaşlıq digərinə keçməyəcək qədər az olarsa, pak şey nəcis olmaz.

Məşhur budur ki, nəcis şey mütləq şəkildə nəcis edəndir. Lakin bu hökm nəcis şeyə toxunan birinci şeydən başqa yerlərdə, az sudan qeyri şeylər və digər mayələrə dəysə, məhəlli-işkaldır və nəcis bir şeyin ikinci və üçüncü vasitədə (bir şey nəcis şeyə toxunub nəcis olur, ikinci şey də birinciyə, üçüncü də ikinciyə toxunur, bunlara vasitə deyirlər, *red.*) mütənəccisə toxunan şeylərdən çəkinməkdə ehtiyata əməl etmək tərk olunmamalıdır.

Məsələ: 127. Əgər pak bir şey nəcis bir şeyə dəysə və şəxs hər ikisinin və ya onlardan birinin yaş olub-olmamasında şəkk etsə, pak şey nəcis olmaz.

Məsələ: 128. Əvvəlcədən nəcis olması mə'lum olmayan iki şeydən hansı birinin nəcis hansının pak olması bilinmədikdə əgər pak bir şey yaş halda onlardan hər hansı birinə dəyərsə, nəcis olmaz.

Məsələ: 129. Torpaq, parça və bu kimi şeylərin yaşlığı (rütubəti) sirayət edəcək miqdarda olarsa, nəcisin ona dəyən qədəri nəcis, digər yerləri isə pak olar. Xiyar, qovun-qarpız kimi şeylər də bu cürdür.

Məsələ: 130. Şirə, yağ və bu kimi şeylər üstündən müəyyən qədər götürüldükdə yeri dolursa, bir nöqtəsi belə nəcis olsa, hamısı nəcis olar. Lakin üstündən götürüldüyü zaman yeri boş qalarsa, sonradan (tədriclə) dolmağına baxmayaraq, yalnız nəcis dəyən yeri nəcis olar. Məsələn: siçanın fəzləsi ona düşsə, onun düşdüyü həmin yer nəcis, qalanı isə pakdır.

Məsələ: 131. Milçək və onun kimi heyvanlar yaş olan nəcis bir

şeyin üzərinə qonaraq sonra yaş olan pak bir şeyin üzərinə qonarsa, insan nəcasətin heyvanla yanaşı olduğunu bildiyi surətdə pak şey nəcis olur. Əgər bilməsə, pakdır.

Məsələ: 132. Bədənin tərlənmiş olan yeri nəcis olsa və tər o yerdən başqa yerə axsa, tər dəyən hər bir yer nəcis olur. Əgər başqa yerə axmasa, bədənin qalan yerləri pakdır.

Məsələ: 133. Burun və boğazdan gələn qatı bəlgəmdə qan olarsa, qanlı hissəsi nəcis, qalan hissəsi isə pakdır. Əgər ağız və burunun çöl tərəfinə dəysə, insanın bəlgəmin nəcis yerinin dəydiyine yəqin etdiyi miqdar nəcisdir. (Bəlgəmdəki) nəcis yerin oraya dəyib-dəyməməsində şəkk etsə, o yerlər pakdır.

Məsələ: 134. Altı dəlik olan aftafa nəcis yerə qoyularsa və ondan az az sızan su onun altında yığılaraq aftafanın suyu ilə eyni sayılırsa, aftafanın suyu nəcis olar. Lakin aftafanın suyu təzyiqlə çıxarsa, nəcis olmaz.

Məsələ: 135. Əgər bir şey bədənə daxil edilərək nəcisə dəyersə və çıxarılanda nəcisə bulaşmış olmazsa, pakdır. Əgər imalə aləti, yaxud onun suyu ǧaitin məxrəcəsinə daxil edilsə, yaxud iynə, bıçaq və s. kimi şəxsin bədənə daxil edilsə, çıxarıldıqda nəcasətə bulaşmış olmazsa, nəcis deyildir. Həmçinin, ağız və burun suyu da eynilə; daxildə qana dəymiş olsa da çıxanda qana bulaşmış olmasa nəcis deyildir.

NƏCASƏTLƏRİN HÖKMLƏRİ

Məsələ: 136. Qur`anın yazısını və vərəqini hörmətsizlik sayılacağı halda nəcis etmək haramdır. Əgər nəcis olarsa, dərhal suya çəkilməlidir. Hörmətsizlik sayılacaq hallardan başqa hallarda da vacib ehtiyata əsasən, belədir.

Məsələ: 137. Əgər Qur`anın cildi nəcis olsa, hörmətsizliyə səbəb olan surətdə gərək suya çəkilsin.

Məsələ: 138. Qur`anı zətən nəcis olan quru bir şeyin üzərinə qoymaq hörmətsizliyə səbəb olan surətdə haramdır və onu götürmək vacibdir.

Məsələ: 139. Qur`anı nəcis mürəkkəblə yazmaq hətta bir hərfi olmuş olsa belə, onu murdarlamaq hökmündəndir. Əgər onunla yazılmışdırsa, gərək su və yaxud başqa bir şeyin vasitəsilə aradan aparılsın.

Məsələ: 140. Qur`anı kafirə vermək hörmətsizliyə səbəb olsa,

haram və onu geri almaq vacibdir.

Məsələ: 141. Əgər Qur'anın vərəqi, yaxud Allahın, Peyğəmbərin (səlləllahu əleyhi və alih) və ya mə'sumlardan (əleyhimussalam) birinin adı yazılmış kağız kimi, hörmət edilməsi vacib olan şeylər ayaqyoluna düşərsə, xərci olsa da belə, çıxarıb suya çəkmək vacibdir. Əgər çıxarmaq mümkün olmasa, o kağızın çürüməsini yəqin edənə qədər oradan istifadə olunmamalıdır. Həmçinin, əgər türbət ayaqyoluna düşərsə və onu oradan çıxarmaq mümkün olmazsa, onun tamamilə aradan getdiyini yəqin edənə qədər oradan istifadə olunmamalıdır.

Məsələ: 142. Özü nəcis olan və ya nəcis olmuş bir şeyi yemək və içmək, həmçinin, başqasına da yedizdirib içirtmək haramdır. Lakin nəcis olmuş bir şeyi uşaq və dəli şəxsə yedizdirmək caizdir. Əgər uşaq və dəlinin özü nəcis olmuş bir şeyi yesə və yaxud nəcis əli ilə çörəyi nəcis edib yesə, qarşısını almaq lazım (vacib) deyil.

Məsələ: 143. Paklanması mümkün olan nəcis bir şeyin satılma və ya icarəyə verilməsinin eybi yoxdur. Lakin alan tərəf onu yemək və yaxud içmək üçün istifadə edəcəksə, nəcis olduğu deyilməlidir.

Məsələ: 144. Əgər şəxs, bir kəsin nəcis bir şeyi yediğini və yaxud nəcis bir paltarda namaz qıldığını görərsə, ona deməsi lazım (vacib) deyildir.

Məsələ: 145. Əgər bir kəsin evinin və yaxud xalça – palazının bir yeri nəcis olsa, onun evinə gedənlərin paltar və ya başqa şeylərinin yaş halda o nəcisə dəydiyini görərsə, bu işin səbəbkarı o olarsa və nəcis yeməli, içməli şeylərə sirayət edərsə, gərək onlara desin.

Məsələ: 146. Ev sahibi yemək əsnasında xörəyin nəcis olduğunu başa düşsə, qonaqlara deməsi gərəkdir. Amma qonaqlardan biri başa düşsə, digərlərinə deməsi lazım deyil. Lakin onlarla elə ünsiyyətdə olsa ki, onların nəcis olmaları ucubatından onun özü də nəcis yemək, içməyə düçar olacaqsə yeməkdən sonra gərək onlara desin.

Məsələ: 147. Ariyəyə götürdüyü şey nəcis olsa sahibinin qab kimi, yeyib-içməkdə istifadə etdiyi bir şeydirsə, gərək bunu sahibinə desin. Ancaq paltar kimi şey olsa, sahibinin o paltarda namaz qıldığını bildiyi surətdə belə, nəcis olduğunu deməsi lazım deyildir. Lakin paltar sahibi gerçəkdə də pak olan paltarda namaz qılmaq istədiyini surətdə, vacib ehtiyata əsasən, paltarın nəcis olduğunu ona bildirməlidir.

Məsələ: 148. Uşaq bir şeyin nəcis olmasını və yaxud suya

çəkdiyini desə, onun sözünü qəbul etmək olmaz. Lakin müməyyiz olan (yaxşı-pisi ayırd edə bilən) uşaq e`timadlı olarsa və sözünün əksi güman olunmazsa, bir şeyi suya çəkdiyini, həmçinin, bir şeyin nəcis olmasını desə, onun sözü qəbul olunur.

MÜTƏHHİRAT (PAKEDİCİLƏR)

Məsələ: 149. On iki şey nəcəsəti pak edir və onlara «pakedicilər» deyilir:

- 1) Su.
- 2) Yer (torpaq).
- 3) Günəş.
- 4) İstihalə.
- 5) İnqilab.
- 6) İntiqal.
- 7) İslam.
- 8) Təbəiyyət.
- 9) Nəcisin eyninin aradan getməsi.
- 10) Nəcis yeyən heyvanın istibrası.
- 11) Müsəlmanın qaib olması.
- 12) Kəsilmiş heyvandan adi (normal) miqdarda qanın xaric olması.

Bütün bunların hökmləri ətraflı surətdə gələcək məsələlərdə deyiləcək.

1. Su

Məsələ: 150. Su dörd şərt daxilində nəcis bir şeyi pak edir:

1) Su mütləq olsun; Deməli, güləb və söyüd suyu kimi qarışıq su nəcis şeyi pak etməz.

2) Pak olsun.

3) Onunla nəcis bir şeyi yuyan vaxt su müzaf olmasın və o yuyulmaq ki, ondan sonra təkrar yumaq lazım olmayacaq gərək suyun iyi, rəngi və dadı nəcəsətin vasitəsilə dəyişməmiş olsun. Həmin yuyulmadan qeyri hallarda suyun (iyi, rəngi və dadının) dəyişilməsinin eybi yoxdur. Məsələn: O şey ki, onu iki dəfə yumaq lazımdır, birinci dəfə yuyulanda suyun iyi, rəngi, dadı dəyişsə belə, ikinci dəfə (iyi, rəngi, dadı) dəyişilməyən bir su ilə yusalar, pak olar.

4) Nəcis bir şeyi suya çəkəndən sonra, nəcisin eyni onda olmasın. Nəcis bir şeyin az su (kürrdən az) ilə pak olmasının digər

şərtləri də vardır ki, sonralar deyiləcək.

Məsələ: 151. Əgər qabın içərisi nəcis olsa, az su ilə üç dəfə yumaq lazımdır, kürr və axar suda isə bir dəfə yuyulması kifayətdir. Ancaq itin maye halında olan bir şey yediyi qab əvvəlcə pak torpaqla sürtülməli, o torpağı təmizlədikdən sonra, su ilə qarışıq olan torpaqla yenidən sürtülməlidir (bu iki işi görmək vacib ehtiyata əsasəndir), sonra su tökülməlidir ki, torpağı təmizlənsin və daha sonra kürr və axar suda bir dəfə, az suda isə ehtiyat vacibə əsasən iki dəfə yuyulsun. Ehtiyata əsasən, itin yaladığı qab da yuxarıda deyilən tərzdə paklanmalıdır.

Məsələ: 152. İt ağzını vurduğu qabın ağzı dar olarsa və onu torpaqlamaq mümkün olmazsa, mümkün olan surətdə parça və bu kimi bir şeyi çubuğa büküb əvvəlcə qabın içərisini torpaqlamalını, sonra ehtiyata əsasən, torpağı çölə tökərək yenidən bir az su ilə qarışmış torpaq ilə, həmin çubuqla (qabı) torpaqlamaq lazımdır. Bu ikisini birlikdə etmək vacib ehtiyatdır. Bu da mümkün olmasa, qabın içərisinə su və torpaq töküb möhkəm silkələmək və sonra, əvvəlki məsələdə deyilən tərtiblə pak etmək lazımdır.

Məsələ: 153. Donuzun içərisində maye halında bir şey yediyi və yaxud içərisinə çöl siçanı düşüb ölmüş qab, istər az su, istər kürr, istərsə də axar suda gərək yeddi dəfə yuyulsun. Vacib ehtiyata əsasən, donuzun yaladığı qab da deyilən tərzdə yuyulmalıdır.

Məsələ: 154. Şərabla nəcis olmuş qab gərək üç dəfə yuyulsun. Bu hökmdə az su, kürr və axar su arasında fərq yoxdur. Müstəhəb ehtiyat budur ki, yeddi dəfə yuyulsun.

Məsələ: 155. Nəcis torpaqdan düzəldilmiş və ya nəcis su hopmuş kuzəni – saxsı qabı əgər kürr və ya axar suya qoysalar, su onun hər yerinə dəysə, o yeri pak olar. Əgər onun içərisini də pak etmək istəsələr, gərək kürr və ya axar suda o qədər saxlasınlar ki, su onun hər yerinə hopsun. Əgər qabda suyun onun daxilinə keçməsinə mane olacaq bir rütubət olsa, gərək əvvəlcə qurudulsun, sonra kürr və ya axar suda qoyulsun.

Məsələ: 156. Nəcis qabı az su ilə iki cür paklamaq olar:

- 1) Üç dəfə doldurub boşaltmaqla.
- 2) Üç dəfə suyu onun daxilində nəcis yerlərə çatana qədər çalxalamaqla.

Məsələ: 157. Böyük qazan və xum kimi iri qablar nəcis olduqda üç dəfə onu su ilə doldurub-boşaltdıqda pak olar. Nəcisi bütövlükdə

əhatə etməklə suyu yuxarıdan üç dəfə tökmək və hər dəfə qabın dibinə yığılan suyu çıxarıb bayıra atmaqla da pak olur. Vacib ehtiyata əsasən, qabın dibində yığılmış suyu çölə tökmək üçün istifadə olunan qabı ikinci və üçüncü dəfələr də suya çəkmək lazımdır.

Məsələ: 158. Əridilən nəcis mis və onun kimi şeylər suya çəkilsə, zahiri pak olar.

Məsələ: 159. Bövl ilə murdarlanmış təndirə iki dəfə nəcisi tamamilə əhatə edəcək qədər yuxarıdan su töksələr, pak olar. Bövlədən başqa şeylərlə murdarlandığında isə həmin qayda ilə bir dəfə su tökülsə, kifayətdir. Müstəhəb ehtiyat budur ki, suyu nəcisin eynini aradan apardıqdan sonra töksünlər. Yaxşı olar ki, təndirin dibində suyun yığılması üçün bir çala qazılsın və su çölə çıxarıldıqdan sonra pak torpaqla doldurulsun.

Məsələ: 160. Əgər nəcis bir şey kürr və ya axar suya bir dəfə batırılsa və su, nəcis yerlərin hamısına dəysə, pak olar. Xalça, palaz, paltar və s. kimi şeyləri sıxmaq yaxud (şvabra və s. ilə) sürtmək ya da tapdalamaq lazımdır. Paltar və bu kimi şeylər bövl ilə murdarlandığında kürr, yaxud axar suda bir dəfə yumaq kifayətdir.

Məsələ: 161. Bövllə murdarlanmış bir şeyi az su ilə yumaq istədikdə, üzərinə bir dəfə su axılırsa və su ondan ayrılırsa, o şeydə ayrılan suda bövl qalmadığı surətdə ikinci dəfə üzərindən su axıldıqda pak olar. Lakin paltar, palaz və xalça kimi şeylərdə isə hər dəfə su axıldıqdan sonra sıxılma və s. yollarla ğusaləsi çıxarılmalıdır. (Ğusalə adətən, bir şeyi yuyan zaman, yaxud yuyandan sonra o şeydən öz-özünə və ya onu sıxmaq və bu kimi əməllə ayrılan suya deyilir).

Məsələ: 162. Yemək yeməyə başlamamış südəmər oğlan uşağının bövlü ilə murdarlanmış bir şeyin üzərinə bütün nəcis yerləri əhatə edəcək şəkildə su axılmaqla pak olar. Lakin müstəhəb ehtiyat budur ki, onun üzərindən təkrarən bir dəfə də su axılınsın. Paltar, palaz, xalça kimi şeyləri sıxmaq da lazım deyildir.

Məsələ: 163. Bövlədən başqa şeylərlə murdarlanmış şeyləri az su ilə paklamağın qaydası budur ki, nəcisin eynini təmizlədikdən sonra üzərindən bir dəfə su axılınsın və ondan ayrılınsın. Vacib ehtiyat budur ki, su, nəcisin eyni aradan gedəndən sonra axılınsın. Lakin paltar kimi şeylərin ğusaləsi onu sıxmaqla çıxmalıdır.

Məsələ: 164. İplə toxunmuş həsir nəcis olarsa və onu kürr, axar və ya az su ilə paklamaq istəsələr, sıxmaq və bu kimi vasitələrlə gərək

ğusaləsi çıxarılınsın.

Məsələ: 165. Əgər buğda, düyü, sabun və bu kimi şeylərin zahiri (üzü) nəcis olsa, axar suya, yaxud kürrə batırmaqla pak olar. Əgər batini (daxili) də nəcis olmuşsa, onların paklanması, nəcis olmuş kuzənin (saxsı qabın) paklanması kimidir ki, 155-ci məsələdə deyildi.

Məsələ: 166. İnsan, nəcis suyunun sabunun batıninə keçib-keçmədiyində şəkk etsə, onun batini paktır.

Məsələ: 167. Ət, düyü və bu kimi şeylərin zahiri bövldən başqa bir nəcislə murdarlansa, onu pak təştə yığıb üzərinə bir dəfə su töküüb sonra suyu boşaltmaqla təşt ilə birlikdə pak olar. Bövllə murdarlanmış olarsa, iki dəfə su töküüb boşaltmaq lazımdır. Hər iki surətdə kasa və bu kimi şeylərin də üzərinə vacib ehtiyata əsasən, üç dəfə su töküüb boşaltmaq lazımdır. Paltar kimi, pak olması sıxılmağa bağlı olan şeylərin sıxılması və ğusaləsinin çıxarılması lazımdır.

Məsələ: 168. Sinka və bu kimi şeylərlə rənglənmiş nəcis paltarı kürr və axar suyuna batırsalar və ya az su ilə yusalar sıxılan zaman ondan muzaf su ayrılmazsa, pak olar.

Məsələ: 169. (Nəcis) paltarı kürr, ya axar suda yuyularsa, sonra onun üstündə su yosunu görsələr, onun suyun paltara keçməsinə mane olmasını ehtimal etməsələr, paltar paktır.

Məsələ: 170. Paltar və bu kimi şeylər suya çəkildikdən sonra onun üstündə palçıq və ya sabun parçaları görünərsə, paktır. Lakin, nəcis su sabun və palçıqın içərisinə keçmişdirsə, onların çölü pak, içərisi isə nəcisdir.

Məsələ: 171. Nəcisin eynini aradan aparmadan nəcis olmuş heç bir şey pak olmaz. Lakin nəcisin iyi və yaxud rəngi onda qalmış olsa, eybi yoxdur. Deməli, qanı paltardan təmizləyərək suya çəksələr, qanın rəngi qalsa belə, pak olar. Ancaq rəng və ya iyin vasitəsi ilə nəcasətin xırda tərkiblərinin (zərrələrinin) qalması ehtimal edilərsə, həmin şey nəcisdir.

Məsələ: 172. Əgər bədəndəki nəcasəti kürr və ya axar suda aradan aparsalar, bədən pak olar və hətta o nəcis bövl olsa belə, bir neçə dəfə yumaq lazım deyil.

Məsələ: 173. Dişlərin dibində nəcis yemək qaldıqda ağıza su alıb nəcis yeməyi bütövlükdə əhatə edəcək qədər dolandırdıqda, onun zahiri pak olar.

Məsələ: 174. Əgər başın və üzün (nəcis olmuş) tükünü az su ilə yusalar, ğusalənin ayrılması lazımdır.

Məsələ: 175. Misal üçün, bədən və ya paltarın bir hissəsini az su ilə pakladıqda, ona birləşən və yuyulduqda adətən suyun islatdığı (sirayət etdiyi) yerlər, nəcis yerin pak olması ilə pak olar. Yə'ni islanmış yerləri ayrıca suya çəkmək lazım deyildir, əksinə, nəcis hissə və onun ətraf yerləri suya çəkilməklə hər ikisi pak olar. Həmçinin, biri nəcis, biri pak olan iki şey yan-yana qoyularaq suya çəkildikdə, hökm eynidir.

Məsələ: 176. Nəcis olmuş ət və quyruq da başqa şeylər kimi suya çəkilir. Həmçinin, bədən və ya paltar kimi şeylər suya çəkilərkən onlarda olan və suyun dəriyə və yaxud paltarın tərkibinə keçməsinə mane olmayan azacıq yağlılıq olduqda da hökm belədir.

Məsələ: 177. Misal üçün, bədən və yaxud qab nəcis olsa və sonradan, suyun ona yetişməyinə mane olacaq tərzdə yağlı olarsa, onu suya çəkmək istədikdə gərək yağı təmizlənsin ki, su ona yetişsin.

Məsələ: 178. Üzərində nəcis eyni olmayan nəcis bir şey kürr suyuna bitişik krantın altında bir dəfə yuyulsa, pak olar. Həmçinin, nəcis eyni onda olsa, əgər krantın altında və ya digər vasitə ilə təmizlənsə və ondan axan suyun iyi, rəngi və dadı nəcasət vasitəsilə dəyişməmiş olsa, krantın suyu ilə pak olar. Ancaq ondan axan suyu iyi, rəngi və dadı nəcis vasitəsilə dəyişmiş olsa, gərək krantın suyu onun üzərindən o qədər axsın ki, ondan ayrılan suda nəcis vasitəsilə dəyişiklik olmasın.

Məsələ: 179. Əgər bir şeyi yuyub pak etdiyinə yəqin etdikdən sonra, nəcis eynini təmizləyib – təmizləməsində şəkk etsə, onu yenidən suya çəkməli və nəcis eyninin aradan getdiyinə yəqin etməli, yaxud arxayın olmalıdır.

Məsələ: 180. Üstü qum və çınqıl kimi, suyu hopduran şeylərlə örtülən yer nəcis olduqda, az su ilə pak olar.

Məsələ: 181. Suyun hopmadığı daşla, kərpiclə döşənən, yaxud bərk yerlər nəcis olduqda az su ilə pak olar. Lakin üzərinə o qədər su tökülməlidir ki, axsın. Onun üzərinə tökülən su bir dəlikdən çıxaraq axsa, torpağın hamısı pak olar. Lakin su bir yerdən çıxmayıb toplansa, su yığılan yerlər nəcis olar. Onu pak etmək üçün toplanmış suyu pak bir şeylə yığıb götürmək lazımdır. Daha yaxşı olar ki, çala qazsınlar, su orada toplansın, su oradan götürüldükdən sonra həmin çala pak torpaqla doldurulsun.

Məsələ: 182. Daş duz və onun kimi şeylərin üstü nəcis olsa, muzaf (qarışıq) olmayan təqdirdə az su ilə pak olar.

Məsələ: 183. Əgər ərimiş nəcis şəkərdən qənd düzəldib kürr və ya axar suya qoysalar, pak olmaz.

2. Yer

Məsələ: 184. Yer üç şərtlə nəcis yerdə yol getmək və ya ayağı nəcis yerə qoymaqla nəcis olmuş ayağın və ya ayaqqabının altını pak edər:

1) Yer pak olsun.

2) Quru olsun.

3) Ayağın və ya ayaqqabının altında olan qan və bövl kimi eyni nəcis, yaxud palçıq kimi sonradan nəcis olmuş bir şey yol getmək və ya yerə sürtməklə aradan getsin. Həmçinin, yer də gərək ya torpaq, ya daş olsun, ya da kərpic və ya bu kimi şeylərlə döşənmiş olsun. Həsir, xalça, ot-ələf və bu kimi şeylərin üstündə getməklə nəcis olmuş ayağın və ya ayaqqabının altı pak olmaz.

Məsələ: 185. Asfalt və ya ağac döşənmiş yolun üzərində getməklə ayağın və ya ayaqqabının (nəcis olmuş) altının pak olması məhəlli-işkaldır.

Məsələ: 186. Nəcis olmuş ayağın və ya ayaqqabının altını pak etmək üçün yaxşı olar ki, 15 zira (zira – dirsəkdən barmaqların ucuna qədər olan məsafədir) və ya daha artıq yol gedilsin, hətta bundan az yol getməklə, yaxud yerə sürtməklə nəcis aradan getmiş olsa da belə.

Məsələ: 187. Nəcis olmuş ayağın və ya ayaqqabının altının (paklamaq üçün) yaş olması lazım deyil; quru da olsa, yol getməklə pak olur.

Məsələ: 188. Ayağın və ya ayaqqabının altı yol getməklə pak olduqdan sonra, adətən onun ətrafından palçığa bulaşan tərəfləri də pak olar.

Məsələ: 189. Əlləri və dizləri ilə yeriyənlərin əl və dizləri nəcis olmuşdursa, yol getməklə pak olması məhəlli-işkaldır. Əsa, protez ayaq, heyvanların nalı, avtomobilin, faytonun təkərləri və bu kimi şeylər nəcis olmuşdursa, onların da hökmü bu cürdür.

Məsələ: 190. Yol getdikdən sonra ayağın və ya ayaqqabının altında nəcisin iyi və ya rəngi, yaxud nəcisin görünməyən zərrələri qalarsa, işkalı yoxdur, baxmayaraq ki, müstəhəbb ehtiyat iyin və rəngin aradan getdiyi miqdarda yol getməkdir.

Məsələ: 191. Ayaqqabının içərisi pak olmaz. Corabın altının yol getməklə pak olması məhəlli-işkaldır.

3. Günəş

Məsələ: 192. Günəş yeri, binanı və binada olan qapı, pəncərə kimi şeyləri, eləcə də divara vurulmuş mismarları beş şərtlə pak edər:

1) Nəcis olan şey yaş olsun; əgər quru olarsa, günəş onu qurutsun deyər, gərək müəyyən bir vasitə ilə isladılsın.

2) Əgər o şeydə nəcisin eyni varsa, günəşin saçması ilə qurumazdan əvvəl onu təmizləmək (aradan aparmaq) lazımdır.

3) Günəş şüasının (birbaş) saçmasına mane olacaq bir şey olmasın. Deməli, əgər günəşin şüası pərdə, bulud və bu kimi şeylərin arxasından düşərək nəcis bir şeyi qurutsa o şey pak olmaz. Lakin bulud və s. şeylər günəş şüasının keçməsinə mane olmayacaq dərəcədə nazik olsa, eybi yoxdur.

4) Nəcis şeyi günəş təklikdə qurutsun. Məsələn: nəcis şey külək və günəşin ikisinin vasitəsilə qurusa, pak olmaz. Lakin külək, "külək nəcis şeyin qurumasına kömək edib" deyilməyəcək dərəcədə zəif olsa, eybi yoxdur.

5) Günəş evin və ya binanın nəcis hopmuş qədərini birdəfəyə qurutsun. Deməli, əgər günəş bir dəfə nəcis yerə və binaya saçsa və onun çölünü qurutsa, növbəti dəfə onun içərisini qurutsa, yalnız çölü pak olar və içərisi nəcis halda qalar.

Məsələ: 193. Günəşin nəcis olmuş həsiri, yerdə olan bitkini və ağacı pak etməsi məhəlli-işkaldır.

Məsələ: 194. Günəş nəcis bir yerə saçdıqdan sonra insan, günəş saçarkən oranın quru, yoxsa yaş olmasında, habelə günəşin, yoxsa başqa bir şeyin vasitəsilə qurumasında şəkk etsə, eləcə də günəş şüası düşməzdən öncə nəcisin eyninin aradan gedib-getmədiyini, yaxud günəşin şüasının düşməsinə bir şeyin mane olub-olmamağında şəkk etsə, o yer nəcisdir.

Məsələ: 195. Əgər günəş nəcis divarın bir tərəfinə saçsa və bununla günəş şüası düşməyən tərəf də qurusa, hər iki tərəf pak olar.

4. İstihalə

Məsələ: 196. Əgər nəcis bir şey, camaat arasında öz zat və həqiqətini dəyişəcək dərəcədə başqa bir pak şeyin surətinə düşsə, məsələn, nəcis olmuş çubuq yanaraq külə dönsə, yaxud it duzlağa düşərək duz dönsə, pak olar. Lakin, onun həqiqəti dəyişməsə, məsələn: nəcis olmuş buğdanı üyüdürək un etsələr və yaxud çörək bişirsələr pak olmaz.

Məsələ: 197. Nəcis palçıqdan düzəldilmiş kuzə (saxsı qab) və bu kimi şeylər, eləcə də nəcis odundan hazırlanmış kömürdə əhvət nəzər ondan ehtiyat edilməsidir.

Məsələ: 198. İstihalə olub-olmadığı məlum olmayan şeydə şəkkın mənşəyi nəcisin mövzusunun qalıb-qalmadığında şəkdirsə, o şey nəcisdir.

5. İnqilab

Məsələ: 199. Şərab öz-özünə yaxud duz və sirkə kimi bir şeyin qarışdırılması vasitəsilə sirkəyə çevrilsə pak olar.

Məsələ: 200. Nəcis üzüm və onun kimi şeylərdən hazırlanan şərab, hazırlandığı həmin qabda sirkəyə çevrilsə, pak olmaz. Əgər başqa bir pak qaba tökülərək sirkəyə çevrilsə, ehtiyata əsasən, pak olmaz. Eləcə də başqa bir nəcis şərabə düşüb şərabda aradan gedərsə hökm eynidir.

Məsələ: 201. Nəcis xurma, kişmiş və üzümdən hazırlanan sirkə nəcisdir.

Məsələ: 202. Əgər üzüm və xurmanın içərisində xırda qurumuş yarpaq, çör-çöp olsa və ona sirkə töksələr, eybi yoxdur. Sirkə olmamışdan öncə də olsa xiyar, badımcın kimi şeyləri də ora tökməyin eybi yoxdur. Amma əgər sirkə olmazdan əvvəl məstədici olmağı məlum olarsa bu halda işkalı vardır.

Məsələ: 203. Üzüm suyu odla qaynasa, haramdır. Əgər 2/3 hissəsi gedənə qədər odla qaynasa, qalan 3 – də bir hissəsi halal olar. 114-cü məsələdə deyildiyi kimi, qaynara düşmək vasitəsilə nəcis olmaz. Əgər oddan başqa şeylə qaynasa, haramdır və ehtiyata əsasən, nəcis olur. Vacib ehtiyata əsasən, sirkə olmaqdan başqa heç bir vasitəsi ilə pak və halal olmaz.

Məsələ: 204. Əgər üzüm suyunun 2/3 hissəsi qaynamadan azalsa və yerdə qalanı qaynasa haramdır.

Məsələ: 205. Qaynayıb-qaynamadığı bilinməyən üzüm suyu halaldır. Lakin qaynadılırsa 2/3 hissəsinin getməsinə yəqin olmayınca halal olmaz.

Məsələ: 206. Bir salxım qorada az miqdarda üzüm olsa və ondan alınan suya "üzüm suyu" deyilməzsə, həmin su qaynadılırsa, onu içmək halaldır.

Məsələ: 207. Odda qaynayan şeyin içərisinə bir üzüm dənəsi düşərək həmin şeylə birgə qaynasa və aradan getməsə, yalnız o üzüm

dənəsini yemək haramdır.

Məsələ: 208. Bir neçə qazanda şirə (doşab) bişirmək istəsələr, qaynayan qazana vurulmuş kəfgiri qaynamayan qazana vurmağın eybi yoxdur.

Məsələ: 209. Qora, yoxsa üzüm olması mə'lum olmayan şey qaynayarsa, haladır.

6. İntiqal

Məsələ: 210. İnsanın, yaxud atıcı qanı olan (yə'ni, damarını kəsəndə qan sıçrayan heyvanın) qanı atıcı qanı olmayan heyvanın bədənində keçərək o heyvanın qanı hesab olunsaydı, pakdır və buna «intiqaal» deyilir.

Eləcə də digər nəcislər bir heyvanın orqanizminə nəql olunaraq onun orqanizminin bir qismi sayılsa və bu heyvan o nəcisin sadəcə yerləşdiyi qab kimi olarsa, həmin heyvanın bədən üzvləri hökmündədir. Əgər orqanizmin bir hissəsi hesab olunmazsa, nəcisdir. Elə bu baxımdan müalicə məqsədilə zəlinin insan bədənindən sorduğu qana "zəli qanı" deyil, "insan qanı" deyildiyindən, nəcisdir.

Məsələ: 211. Əgər ağcaqanad insan bədəninin bir yerində öldürülsə və ondan xaric olan qanın bədənə sorulan qan, yoxsa ağcaqanadın qanı olduğu bilinməzsə; eləcə də bədənə sorulduğu bilinsə, lakin ağcaqanadın bədəninin bir qismi hesab olunsaydı, o qan pakdır. Ancaq qanın sorulması ilə ağcaqanadın öldürülməsi arasında fasilə az olsa və nəticədə o qana "insan qanı" desələr, yaxud insan, yoxsa ağcaqanad qanı deyilməsi mə'lum olmazsa, o qan nəcisdir.

7. İslam

Məsələ: 212. Əgər kafir şəxs, Allahın yeganəliyinə və sonuncu Peyğəmbərin (səlləllahu əleyhi və alihi) nübüvvətinə şəhadət verərsə – hər hansı dildə olsa, belə – müsəlman olur. Şəhadət verməzdən öncə nəcis olmasına hökm verilmiş olsa da, müsəlman olduqdan sonra onun bədənini, ağzının və burnunun suyu, eləcə də təri pakdır. Lakin müsəlman olan anda bədənində nəcis eyni var imişsə, gərək onu təmizləsin və nəcisin yerini suya çəksin. Hətta əgər müsəlman olmamışdan öncə nəcisin eynini bədənindən təmizləmiş olsa, vacib ehtiyata əsasən, nəcisin yerini suya çəkməlidir.

Məsələ: 213. Kafir olduğu vaxt şəxs paltarını yaşı halda bədənində dəymişsə və müsəlman olduğu an bədənində olmamışdırsa, o paltar nəcisdir. Hətta əgər əynində olmuşsa belə, vacib ehtiyata əsasən, gərək

o paltardan çəkənsin.

Məsələ: 214. Kafir şəhadəteyni (Allahın yeganəliyinə və sonuncu Peyğəmbərin (səlləllahu əleyhi və alih) nübüvvətinə şəhadət vermək) desə və insan bunun qəlbən müsəlman olub-olmadığını bilməsə; eləcə də qəlbən müsəlman olmadığını bilsə, lakin verdiyi şəhadətə zidd bir şey ondan baş verməsə, o şəxs pakdır.

8. Təbəyyə

Məsələ: 215. Nəcis olmuş bir şeyin, başqa bir şeyin pak olması ilə eyni zamanda pak olmasına təbəyyə deyilir.

Məsələ: 216. Əgər şərab sirkəyə çevrilsə, onun qabı da, şərab qaynayan vaxt onun çatdığı o yerə qədər pak olar. Adətən onun üzərinə çəkilən parça və bu kimi şeylər də şərabla nəcis olmuşdursa, o da pak olar. Lakin qabın bayır tərəfi şərabla nəcis olmuşdursa, sirkəyə çevrildikdən sonra vacib ehtiyata əsasən, ondan çəkinilməlidir.

Məsələ: 217. Kafirin uşağı iki halda tabelik yolu ilə pak olur:

1) Müsəlman olan kafirin uşağı paklıqda ona tabedir. Həmçinin, uşağın baba, nənə və anası müsəlman olduqda da (hökm) belədir.

2) Kafirin uşağı müsəlmanın əlinə əsir düşsə və atası və ya babalarından biri onunla yanaşı olmasa.

Hər iki halda uşağın tabelik yolu ilə pak olmasının şərti budur ki, müməyyiz (yaxşını-pisi ayırd edə bilən) olduğu təqdirdə kafirliyi izhar etməsin.

Məsələ: 218. Üzərində meyyitə qüsl verilən taxta, daş, meyyitin övrətinə (eybli yerinə) örtülən parça, onu yuyan şəxsin əli və meyyitlə birgə yuyulan bütün bu şeylər meyyitin qüslü tamam olandan sonra pak olar.

Məsələ: 219. Bir kəs əlində bir şeyi yuyursa, o şey pak olduqdan sonra o şəxs, həmin şeylə birgə yuyulan əli də pak olar.

Məsələ: 220. Əgər paltar və bu kimi şeyləri az suda suya çəksələr və yuyulduğu suyun ondan ayrılması üçün adi qaydada sıxsalar (adətən) onda qalan su pakdır. Ondan ayrılan suyun hökmü 27-ci məsələdə (ğusalənin hökmündə) deyildi.

Məsələ: 221. Nəcis qabı az su ilə suya çəkərkən onun üzərinə axıdılan su, ondan ayrıldıqdan sonra, adətən onda qalan az miqdarda su pakdır. Ayrılan bu suyun hökmü də 27-ci məsələdə deyildi.

9. Nəcasətin eyninin aradan getməsi

Məsələ: 222. Əgər heyvanın bədəni qan kimi nəcis eyni,

yaxud su kimi (sonradan) nəcis olmuş bir şeylə bulaşmış olsa, onlar aradan qalxdıqdan sonra heyvanın bədəni pak olar. Həmçinin, insanın ağız və burunun içi kimi daxili orqanı; məsələn: dişlərin dibindən gələn qan ağız suyunda (həll olaraq) aradan getsə, ağızın içini suya çəkmək lazım (vacib) deyil. Lakin süni (protez) diş ağızda, ağızın qanı ilə bulaşarsa, ehtiyata əsasən, gərək suya çəkilsin.

Məsələ: 223. Əgər dişin dibində yemək olsa və ağızın içindən qan gələrsə, şəxs dişlərin dibində qalan yeməyin qana dəydiyini bilməsə, yemək pakdır. Əgər qan ona dəymiş olsa, ehtiyata əsasən, nəcisliyinə hökm olunur.

Məsələ: 224. İnsanın bədəninin bağlanan zaman üst-üstə düşən göz qapaqları, dodaqlar və bu kimi daxili, yoxsa zahiri hesab olunmasını bilmədiyi üzvlər nəcisə dəyərsə, ehtiyata əsasən, gərək suya çəkilsin.

Məsələ: 225. Əgər nəcis toz-torpaq quru paltar, xalça-palaz və bu kimi şeylərə qonarsa, onların töküləcəyi tərzdə silkələsələr və yaş bir şey onlara dəyməsə, nəcis olmaz.

10. Nəcasət yeyən heyvanın istibrası

Məsələ: 226. İnsan nəcisini yeməyə adət etmiş heyvanın bövl və peyini nəcisdir. Əgər onları pak etmək istəsələr, gərək istibra etsinlər; yəni müəyyən bir müddət nəcis yeməsinin qarşısını alsınlar və ehtiyata əsasən, onları pak şeylərlə yemləsinlər ki, bir müddətdən sonra daha ona «nəcis yeyən» deyilməsin.

Vacib ehtiyata əsasən, gərək nəcis yeyən dəvə 40 gün, inək 20 gün, qoyun 10 gün, su quşları 5 gün, ev quşları 3 gün deyilmiş tərzdə istibra olunsun. Əgər deyilən müddətdən sonra da onlara "nəcis yeyəndir" deyilərsə, gərək "nəcis yeyəndir" deyilməyəcək müddətə qədər yuxarıdakı qayda ilə istibra olunsun.

11. Müsəlmanın qaib olması

Məsələ: 227. Əgər müsəlmanın bədəni, paltarı, yaxud onun ixtiyarında olan qab, xalça-palaz və bu kimi başqa şeylərin nəcis olmasına yəqin etsələr və o müsəlman qaib olsa, həmin nəcis şeylərin o müsəlman tərəfindən suya çəkilməsinə ehtimal verilməsi şərt ilə deyilən şeylər pakdır. Vacib ehtiyata əsasən, aşağıdakı şərtlərə də əməl olunması mö'təbərdir:

1) O müsəlman şəxs bədəni, yaxud paltarı nəcis edən şeyləri nəcis bilsin. Deməli, əgər kafiri nəcis hesab etməyərək onun paltarı

yaş halda kafirə dəysə, amma şəxs onu nəcis hesab etməsə, o müsəlman qaib olduqdan sonra onun paltarını pak hesab etmək olmaz.

2) Onun bədən və ya paltarının nəcis şeyə dəydiyini və paklıq nəcasət məsələlərinə laqeyd olmadığını bilməlidir.

3) İnsan o şeyləri paklıqla şərtlənən işlərdə işlətdiyini görməlidir. Məsələn, görməlidir ki, o paltarla namaz qılır, yaxud o qabda yemək yeyir.

4) Şəxs, o müsəlmanın, həmin şeylərlə gördüyü işlərdə paklığın şərt olmasını bilməsinə ehtimal verməlidir. Deməli, əgər bilməsə ki, namaz qılanın paltarı pak olmalıdır və nəcis olmuş paltarla namaz qılmış olsa, o paltarı pak hesab etmək olmaz.

5) O müsəlman həddi-buluğa çatmış olmalıdır.

Məsələ: 228. Şəxs əvvəllər nəcis olan bir şeyin paklanmasına yəqin etsə, yaxud arxayın olsa, yaxud iki nəfər ədalətli, yaxud bir adil şəxs onun pak olmasını desə; həmçinin, e'timadlı olan bir şəxs onun pak olmasını desə və onun sözünün əksi güman olunmasa, o şey pakdır. Eləcə də o bir şəxs, öz ixtiyarında olan nəcis şeyin pak olduğunu desə və murdar-təmizə riayət etməməkdə müttəhim olunmasa, yaxud müsəlman şəxs nəcis bir şeyi suya çəkmiş olsa, ancaq düzgün suya çəkib-çəkməməsi mə'lum olmasa da, hökm eynilə belədir (o şey pak olur).

Məsələ: 229. Şəxsin paltarını suya çəkməyə vəkil edilmiş bir kəs "onu suya çəkmişəm" desə və onun dediyindən arxayınlıq hasil olsa, yaxud dediyinin əksi güman edilməyən e'timadlı şəxs olsa, o paltar pakdır. Lakin murdar-təmizə riayət etməməkdə ittiham olunmayan şəxs ixtiyarında olan paltarı suya çəkdiyini desə, arxayınlıq hasil olması lazım deyildir.

Məsələ: 230. Nəcis bir şeyin suya çəkilməsində yəqin və arxayınlıq əldə edə bilməmək kimi bir hala malik olan (vəsvas) şəxs camaatın paklanmada əməl etdiyi miqdarda kifayətlənə bilər.

12. Adi miqdarda qanın axması

Məsələ: 231. 98-ci məsələdə deyildiyi kimi, şər'i yolla başı kəsilmiş heyvandan adi miqdarda qan axmışdırsa, onun bədənində qalan qanlar pakdır.

Məsələ: 232. Əvvəlki məsələdə deyilən hökm əti halal olan heyvanlara məxsusdur, əti haram olan heyvanlarda cari deyildir.

QABLARIN HÖKMLƏRİ

Məsələ: 233. İtin, donuzun və murdarın dərisindən düzəldilmiş qablarda bir şey yemək-içmək, rütubət onun nəcisliyinə səbəb olduğu təqdirdə, haramdır. O qablar qüsl, dəstəmaz və pak şeylərlə əncam verilməsi şərt olan bu kimi əməllərdə istifadə olunmamalıdır. Müstəhəbb ehtiyat budur ki, it, donuz və murdarın dərisindən, qab kimi şeylər olmasa da, istifadə olunmasın.

Məsələ: 234. Qızıl və gümüş qablarda yeyib-içmək haramdır. Ehtiyat vacibə əsasən, hətta onların otağın bəzədilməsi kimi hər növ istifadəsi də caiz deyildir. Lakin onları saxlamağın eybi yoxdur; eləcə də qızıl-gümüş qablar düzəltmək, düzəldilən şeyin əmək haqqını almaq və onları alıb-satmaq caizdir. Yalnız zinət məqsədi ilə olarsa, bu işlər məhəlli-işkaldır.

Məsələ: 235. Dəstəyi qızıl, ya gümüşdən düzəldilmiş stəkanı götürdükdən sonra o dəstəyə qızıl, ya gümüş qab deyilərsə, qızıl və gümüş stəkanın hökmündədir. Əgər ona qab deyilməzsə, onu işlətməyin eybi yoxdur.

Məsələ: 236. Üzərinə qızıl, ya gümüş suyu çəkilmiş qabı işlətməyin eybi yoxdur. Lakin qabın üzərində gümüşlə işlədilmişsə, onun gümüşlə bəzədilmiş yerlərindən yemək və içməkdə istifadə oluna bilməz.

Məsələ: 237. Əgər bir metalı qızıl, yaxud gümüşlə qarışdırıb onların qarışığından (xəlitədən) qab düzəldilsə və onun filizi (metalı) «gümüş, ya qızıl qab» deyilməyəcək qədər (çox) olsa, onu işlətməyin maneəsi yoxdur.

Məsələ: 238. Əgər insan qızıl, yaxud gümüş qabda olan yeməyi, bu kimi qablarda yemək yeməyin haram olması üzündən həmin qablarda olan yeməyi başqa qaba töksə və bu əməl camaat arasında qızıl, yaxud gümüş qablardan faydalanmaq kimi qiymətləndirilməzsə, ikinci qabdan yemək yeməyin maneəsi yoxdur.

Məsələ: 239. Qəlyanın lüləsi, qılıncın qını, bıçaq və ya Qur'anın qabı əgər qızıl, yaxud gümüşdən olarsa, onu işlətməyin eybi yoxdur. Müstəhəbb ehtiyat budur ki, qızıl və gümüşdən olan ətir qabı və sürmə qabları işlədilməsin.

Məsələ: 240. Çarəsizlik ucbatından (çıxılmaz halda) qızıl, yaxud gümüş qablarda zəruri ehtiyacı aradan qaldıracaq qədərdə yeyib-içməyin maneəsi yoxdur. Lakin bu miqdardan artıq yeyib-içmək caiz deyil.

Məsələ: 241. Qızıl-gümüşdənmi, yoxsa başqa bir şeydən düzəldildiyi mə'lum olmayan qabı işlətməyin eybi yoxdur.

DƏSTƏMAZ

Məsələ: 242. Dəstəməzda üzü və qolları yumaq, başın qabaq tərəfinə və ayaqların üzərinə məsh çəkmək vacibdir.

Məsələ: 243. Üz, uzunluğu alının yuxarisından, yəni tük bitən yerdən çənənin qurtaracağına qədər, eni isə, baş barmaqla orta barmağın arası tutan qədər yuyulmalıdır. Kamil yuyulmasına arxayın olmaq üçün gərək deyilən miqdarın ətrafı da bir az yuyulsun.

Məsələ: 244. Əgər bir şəxs üz, yaxud əli adi insanlarla müqayisədə kiçik və ya böyük olarsa, adi insanların üzlərini necə yuduğuna baxmalı və üzünü o cür yumalıdır. Əgər üz və əl – hər ikisi adi qədər əksinə, lakin bir-birilə mütənasibdirsə, qabaqkı məsələdə deyilən tərzdə yumalıdır.

Məsələ: 245. Əgər gözlərin küncündə, qaşlarda və dodağın küncündə suyun (dəriyə) keçməsinə mane olan çirk, ya hər hansı bir şeyin olmasına ehtimal verirsə, onda bu ehtimal əqlə uyğun olarsa, gərək dəstəməzdan öncə nəzərdən keçirsin və maneələri aradan qaldırsın.

Məsələ: 246. Üzün dərisi tüklərin altından görünərsə suyu dəriyə çatdırmalıdır. Əgər dərisi görünmürsə, tükləri yumaq kifayətdir və suyu tükün dibinə çatdırmaq lazım (vacib) deyildir.

Məsələ: 247. Əgər üzün dərisinin tüklərin dibindən görünüb-görünmədiyində şəkk etsə, tükləri yuymalı və həmçinin, dəriyə də su çatdırmalıdır.

Məsələ: 248. Burnun içi, gözün və dodağın qapandıqda görünməyən yerlərini yumaq vacib deyildir. Lakin yuyulmalı olan yerlərdən yuyulmamış bir yerin qalmadığına yəqin etməlidir. Vacib olan qədərini hasil olmasına əmin olmaq üçün nə qədər yumaq lazım olduğunu əvvəllər bilməyən şəxs əgər almış olduğu dəstəməzlərdə o miqdarı yuyub-yumadığını bilməsə, bu halda həmin dəstəməzla qıldığı namazın vaxtı keçməmişdirsə, dəstəməzini (həmin miqdarın yuyulduğuna yəqin edəcəyi şəkildə) təzələməli və namazı yenidən qılmalıdır. Vaxtı keçmiş namazları isə qəza etməlidir.

Məsələ: 249. Dəstəməzda qollar yuxarıdan aşağıya doğru

yuyulmalıdır. Əgər aşağıdan yuxarıya tərəf yuyularsa, dəstəmaz batildir. Üz də vacib ehtiyata görə həmin tərzdə yuyulmalıdır.

Məsələ: 250. Əgər əli isladıb üzə və qollara çəksə, əlin yaşığı suyun onlardan azacıq axması qədər olsa, kifayətdir.

Məsələ: 251. Üz yuyulduqdan sonra sağ qol, ondan sonra da sol qol dirsəkdən barmaqların ucuna qədər yuyulmalıdır.

Məsələ: 252. Dirsəyin tam yuyulmasına əmin olmaq üçün qollar gərək dirsəkdən bir az yuxarıdan yuyulsun.

Məsələ: 253. Üzü yumazdan öncə, əllərini biləklərə qədər yumuş olan kəs, dəstəmaz alarkən (dirsəkdən) barmaqların ucuna qədər yumalıdır. Əgər biləklərə qədər yuyarsa, onun dəstəmazı batildir.

Məsələ: 254. Dəstəmazda əlləri və üzünü bir dəfə yumaq vacib, ikinci dəfə yumaq müstəhəbb, üç dəfə və daha artıq yumaq haramdır. Hansının birinci, ikinci və ya üçüncü hesab olunması üzvlərin dəstəmaz qəsdini ilə yuyulmasına bağlıdır. Məsələn: Əgər üç dəfə üzünə su vurub üçüncü dəfə dəstəmaz qəsdini ilə yusa, eybi yoxdur və bu, birinci dəfə yuması hesab olunur. Lakin üç dəfə üzünə su vurub və hər dəfə su vuranda dəstəmaz qəsdini etsə, üçüncü dəfə haramdır.

Məsələ: 255. Hər iki qollar yuyulduqdan sonra gərək dəstəmazın əldə qalmış suyu ilə başa məsh edilsin. Vacib ehtiyata əsasən, (baş) məsh sağ əlin içi ilə edilməlidir. Müstəhəbb ehtiyatdır ki, məsh üstədən aşağı edilsin.

Məsələ: 256. Başın, alnın müqabilində yerləşən dördü biri məsh yeridir. Bu yerin hansı yerinə, hansı ölçüdə məsh edilsə kifayətdir. (Eni) üç bağli barmaq ölçüsündə məsh edilməsi müstəhəbbdir və uzunluğu bir barmaq uzunluğunda olması daha yaxşıdır.

Məsələ: 257. Başın dərisinə məsh etmək vacib deyildir; hətta başın ön tərəfinin tükünə də məsh edilsə, səhihdir. Lakin başın ön tərəfinin tükləri uzun olan və darayanda tükləri üzünə tökülən, yaxud başın başqa yerlərinə çatan şəxs gərək tüklərin dibinə məsh etsin, yaxud saçları ortadan ayıraraq dəriyə məsh etsin. Əgər başın digər yerlərindəki tükləri və ya üzünə tökülən tükləri başın ön tərəfinə toplayıb onun üstünə məsh etsə, bu cür məsh batildir.

Məsələ: 258. Başa məsh çəkildikdən sonra dəstəmaz suyunun əllərdə qalmış nəmliyi ilə gərək ayaqların üstünə məsh çəkilsin. Onun vacib olan qədəri barmaqların birinin başından ayağın üstündəki

çıxıntıya qədərdir. Müstəhəbb ehtiyat budur ki, oynağa qədər çəkilsin. Vacib ehtiyata əsasən, sağ ayağa soldan qabaq məsh çəkilsin, həmçinin, sağ əl ilə sağ ayağa, sol əl ilə sol ayağa məsh edilsin.

Məsələ: 259. Ayağın məshinin eni hər hansı miqdarda olsa, kifayət edər. Lakin daha fəzilətli budur ki, ayağın üstünün hamısına bütövlükdə əlin içi ilə məsh çəkilsin.

Məsələ: 260. Vacib ehtiyat budur ki, ayağa məsh edərkən əli barmaqların başına qoyub, sonra ayağın üstünə çəksin, yaxud əli ayağın üstündəki çıxıntıya, yaxud oynağa qoyub barmaqların ucuna qədər çəkmək lazımdır, nəinki əli tamamilə ayağın üstünə qoyub bir az çəkmək.

Məsələ: 261. Baş və ayaqlara məsh çəkərkən əli onların üstünə çəkərkən lazımdır, nəinki əli saxlayıb başı, yaxud ayaqları onun üstünə çəkmək. Lakin əli çəkərkən baş, yaxud ayaq azacıq hərəkət etsə, eybi yoxdur.

Məsələ: 262. Məshin yeri quru olmalıdır. Əgər əlin rütubəti, onda tə'sir etməyəcək qədər çox olsa, məsh batildir. Ancaq əgər onun yaşlığı, məshdən sonra onda görünən rütubət, camaat arasında "təkcə əlin yaşlığı səbəbilədir" deyiləcək miqdarda az olsa, eybi yoxdur.

Məsələ: 263: Əgər məsh etmək üçün əlin içində yaşlıq qalmasa, (dəstəməz üzvlərindən) kənarda olan su ilə əli islatmaq olmaz. Bunun üçün üzün çərçivəsi daxilində olan saqqalın nəmliyindən götürməli və onunla məsh çəkməlidir. Saqqaldan başqa yerdən yaşlıq götürülüb, onunla məsh etmək məhəlli-işkaldır.

Məsələ: 264. Əgər əlin yaşlığı yalnız başa məsh etmək miqdarında olsa, başa həmin yaşlıqla məsh çəkilməli və ayaqların məshi üçün, üzün çərçivəsi daxilində olan saqqalın yaşlığından götürməlidir.

Məsələ: 265. Ayaqqabı və corabın üzərindən məsh çəkmək batildir. Lakin şiddətli soyuq, oğru və yırtıcıdan qorxu və bu kimi səbəblər ucbatından ayaqqabını, yaxud corabı çıxartmaq mümkün olmasa, vacib ehtiyata əsasən, corabın və ya ayaqqabının üstündən məsh çəkməli və təyəmmüm də etməlidir.

Məsələ: 266. Əgər ayağın üstü nəcis olsa və məsh etmək üçün onu suya çəkə bilməsə, gərək təyəmmüm etsin.

İRTİMASI DƏSTƏMAZ

Məsələ: 267. Şəxsin dəstəməz niyyətilə üzünü və qolları suya

batırmasına "irtimasi dəstəmaz" deyilir. Lakin həmin əlin nəmliyi ilə məsh çəkməyin işkalı vardır. Buna görə də əgər sol qolu irtimasi şəkildə yuyarsa, qolun əlin içi tərəfindən olan bir miqdarını suya batırmasın və o hissənin suya batırılmayan qədər yerini sağ əli ilə yumalıdır. Vacib ehtiyata əsasən, qolları sudan çıxarmaqla irtimasi dəstəmaz gerçəkləşmir.

Məsələ: 268. İrtimasi dəstəmazda qollar yuxarıdan aşağıya doğru yuyulmalıdır. Deməli, əgər qolları suya batıran zaman dəstəmaz qəsd edirsə, qolları dirsək tərəfdən suya batırsın. Həmçinin, vacib ehtiyata əsasən, üz də alın tərəfdən suya batırılmalıdır.

Məsələ: 269. Dəstəmaz üzvlərinin bə'zisini irtimasi, bə'zisin isə qeyri-irtimasi şəkildə yumağın eybi yoxdur.

DƏSTƏMAZ ALARKƏN MÜSTƏHƏBB OLAN DUALAR

Məsələ: 270. Müstəhəbbdir ki, dəstəmaz alan şəxs suyu əllərinə götürdükdə belə desin:

بِسْمِ اللّٰهِ وَ بِاللّٰهِ اَللّٰهُمَّ اجْعَلْنِي مِنَ التَّوَّابِيْنَ وَ اجْعَلْنِي مِنَ
الْمُتَطَهِّرِيْنَ

“Bismillahi və billah, Əllahumməc`əlni minət-təvvabinə vəc`əlni minal-mutətəhhirin.”

Məzməzə (ağzını yaxalayan) vaxtı belə desin:

اَللّٰهُمَّ لَقْنِيْ حُجَّتِيْ يَوْمَ اَلْفَاكِ وَ اَطْلِقْ لِسَانِيْ بِذِكْرِكَ

“Əllahummə ləqqini huccəti yovmə əlqakə və ətliq lisani bizikrik.”

İstinşaq edərkən (buruna su çəkəndə) belə desin:

اَللّٰهُمَّ لَا تُحْرِمْ عَلَيَّ رِيْحَ الْجَنَّةِ وَ اجْعَلْنِيْ مِمَّنْ يَشُمُّ رِيْحَهَا وَ رُوْحَهَا
وَ طِيْبَهَا

“Əllahummə la tuhərrim ələyyə rihəl-cənnəti vəc`əlni mimmən yəşummu rihəha və rovhəha və tibəha”

Üzünü yuyan zaman desin:

اَللّٰهُمَّ بَيِّضْ وَجْهِيْ يَوْمَ تَسْوَدُّ فِيْهِ الْوُجُوْهُ وَ لَا تُسْوَدُّ وَجْهِيْ يَوْمَ
تَبْيَضُ فِيْهِ الْوُجُوْهُ

“Əllahummə bəyyiz vəchi yovmə təsvəddu fihil-vucuhu və la tusəvvəd vəchi yovmə təbyəzzu fihil-vucuh”

Sağ əli yuyarkən belə desin:

اللَّهُمَّ اعْطِنِي كِتَابِي بِيَمِينِي وَ الْخُلْدَ فِي الْجَنَّةِ بِيَسَارِي وَ حَاسِبِنِي
حِسَاباً يَسِيراً

“Əllahummə ə`tini kitabi biyəmini vəl-xuldə fil-cənanı biyəsarı və hasibni hisabən yəsira”

Sol əli yuyarkən desin:

اللَّهُمَّ لَا تُعْطِنِي كِتَابِي بِشِمَالِي وَ لَا مِنْ وَرَاءِ ظَهْرِي وَ لَا تَجْعَلْهَا
مَعْلُوءَةً إِلَيَّ عُنُقِي وَ أَعُوذُ بِكَ مِنْ مُقَطَّعَاتِ النَّيِّرَانِ

“Əllahummə la tu`tini kitabi bişimali və la min vərai zəhri və la təc`əlha məğlulətən ilə unuqi və əuzu bikə min muqəttəatin-niran”

Baş məşh edərkən desin:

اللَّهُمَّ عَشِّنِي بِرَحْمَتِكَ وَ بَرَكَاتِكَ وَ عَفْوِكَ

“Əllahummə gəşşini birəhmətikə və bərəkətikə və əfvik”

Ayağa məşh edərkən belə desin:

اللَّهُمَّ ثَبِّتْنِي عَلَى الصِّرَاطِ يَوْمَ تَزُلُّ فِيهِ الْأَقْدَامُ وَ اجْعَلْ سَعْيِي فِي مَا
يُرْضِيكَ عَنِّي يَا ذَا الْجَلَالِ وَ الْإِكْرَامِ

“Əllahummə səbbitni ələs-sirəti yovmə təzillu fihil-əqdamu vəc`əl sə`yi fima yurzikə ənni, ya zəl-cəlali vəl-ikram.”

Hər zaman dəstəməz alanda belə demək müstəhəbdir:

أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي مِنَ التَّوَّابِينَ وَ اجْعَلْنِي مِنَ
الْمُتَطَهِّرِينَ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

“Əşhədu ən la ilahə illəllah. Əllahumməc`əlni minət-təvvabinə vəc`əlni minəl-mutətəhhirin, vəl-həmdü lillahi Rəbbil-ələmin.”

DƏSTƏMAZIN DÜZGÜN OLMASI ŞƏRTLƏRİ

Dəstəməzin düzgünlüyündə bir neçə şey şərtidir:

1-ci şərt: Dəstəməz suyu pak olmalıdır.

2-ci şərt: Su mütləq olmalıdır.

Məsələ: 271. Muzaf və nəcis su ilə alınan dəstəməz batildir. Baxmayaraq ki, şəxs onun nəcis, yaxud muzaf olmasını bilməsin və ya yaddan çıxarmış olsun. Əgər həmin dəstəməzla namaz qılmışdırsa, gərək düzgün dəstəməzla namazı yenidən qılsın.

Məsələ: 272. Əgər dəstəməz almaq üçün palçıqlı muzaf sudan başqa bir su olmasa namazın vaxtı dar olduğu təqdirdə təyəmmüm etməlidir. Əgər vaxt varsa, suyun saf olmasını (palçıqın çökməsini)

gözləməli, yaxud suyu süzüb təmizləməli və dəstəmaz almalıdır.

3-cü şərt: Dəstəmaz alınan su və vacib ehtiyata əsasən, dəstəmazın alındığı yerin fəzası da mübah olmalıdır (qəsb olmamalıdır).

Məsələ: 273. Qəsb edilmiş, həmçinin, sahibinin razılığına dair dəlil olmayan su ilə dəstəmaz almaq haram və batildir.

Əgər dəstəmazın suyu qəsbə yerə tökülürsə, o yerdən başqasında dəstəmaz almaq mümkün olmur, gərək təyəmmüm edilsin. Başqa yerdə dəstəmaz almaq mümkün olsa, həmin (başqa) yerdə dəstəmaz almaq lazımdır. Lakin günah edib həmin yerdə dəstəmaz alsa, dəstəmazın düzgünlüyü məhəlli-ışkaldır.

Məsələ: 274. Mədrəsənin ümumi insanlar, yoxsa tək mədrəsədə təhsil alanlar üçün vəqf edildiyi bilinməyən hovuzunda dəstəmaz almaq caiz deyildir. Əgər vəqfin ümumi olmasına, hətta camaatın dəstəmaz almasından belə, xatircəmlilik hasil olarsa orada dəstəmaz almağın eybi yoxdur.

Məsələ: 275. Əgər şəxs bir məsciddə namaz qılmaq istəmirsə və onun hovuzunun bütün camaat üçün, yoxsa tək orada namaz qılanlar üçün vəqf olunmasını bilmirsə, o məscidin hovuzundan dəstəmaz ala bilməz. Lakin əgər adətən, orada namaz qılmaq istəməyənlərin o hovuzdan dəstəmaz almaqları ilə vəqfin ümumiliyinə arxayınlıq hasil olarsa orada dəstəmaz ala bilər.

Məsələ: 276. Mehmanxana, kiçik bazarların və bu kimi yerlərin sakini olmayanların oranın hovuzundan aldığı dəstəmazlar, sahibinin razılığına əminlik hasil olduğu təqdirdə, düzgündür, hətta bu əminlik o yerlərin sakini olmayanların dəstəmaz almalarından hasil olsa belə.

Məsələ: 277. Sahibinin razı olub-olmaması bilinməsə belə, böyük arxlardan dəstəmaz almağın eybi yoxdur. Lakin sahibi dəstəmaz almağı qadağan etsə, yaxud insan onun razı olmadığını bilərsə, onlardan dəstəmaz almaq caiz deyildir. Həmçinin, vacib ehtiyata əsasən, onların sahibi uşaq və ya dəli olarsa, yaxud o arxlar qəsbkar bir adamın istifadəsində olarsa və ya sahibinin razı olmadığını güman edilərsə, (yenə də caiz deyil). Amma kəndlər kimi, abadlıqlardan keçən arx və kanalların suyundan içmək, dəstəmaz almaq və s. kimi istifadənin, sahibi uşaq və ya dəli olarsa belə, eybi yoxdur.

Məsələ: 278. Suyun qəsb olunduğu unudularaq dəstəmaz alınarsa dəstəmaz səhihdir. Amma şəxs özü suyu qəsb etsə və qəsb

etdiyini də unutsa, qəsbkarlıqdan tövbə etmədiyi təqdirdə aldığı dəstəməz batildir. Tövbə etmiş olsa, dəstəməzin batilliyi məhəlli-ışkaldır.

4- cü şərt: Dəstəməz suyunun qabı mübah olmalıdır.

5- ci şərt: Dəstəməz suyunun qabı vacib ehtiyata əsasən, qızıl, yaxud gümüşdən olmasın. Bu iki şərt sonrakı məsələlərdə təfsilatı ilə deyiləcək.

Məsələ: 279. Əgər dəstəməz suyu qəsb edilmiş qabda olsa və ondan başqa su olmasa, o suyu şəri qaydada başqa bir qaba boşaltmaq mümkün olduğu təqdirdə ona boşaldıb sonra dəstəməz almaq lazımdır. Əgər mümkün olmazsa, təyəmmüm edilməlidir. Əgər başqa suyu varsa onunla dəstəməz almaq lazımdır. Hər iki surətdə əgər günah edərsə və suyu götürüb sonra onunla dəstəməz alsın, dəstəməzi düzgündür.

Bu qayda ilə, əgər qızıl, yaxud gümüş qabdan dəstəməz alsın, düzgündür, istər başqa suyu olsun, istərsə də olmasın. Əgər qəsb edilmiş qabdan irtimasi dəstəməz alsın, onun dəstəməzi haram və batildir, istər başqa suyu olsun, istərsə də olmasın. Amma qızıl, yaxud gümüş qabdan irtimasi dəstəməz alsın, onun düzgün və caiz olması məhəlli-ışkaldır.

Məsələ: 280. Misal üçün, bir kərpic və ya daşı qəsb olunan hovuzdan su götürməyin camaatın nəzərində qəsb olunan kərpic və daşdan istifadə etmək kimi qiymətləndirilməzsə, eybi yoxdur. Amma qəsb olunan şeydən istifadə kimi qiymətləndirilərsə, bu halda o sudan başqa suyu olmazsa, təyəmmüm etməlidir. Ondan başqa suyu olduğu təqdirdə vəzifəsi o su ilə dəstəməz almaqdır. Lakin hər iki halda əgər günah edib su götürsə və su götürdükdən sonra dəstəməz alsın, dəstəməzi düzgündür. Hər iki surətdə irtimasi şəkildə alınan dəstəməz, camaatın nəzərində qəsb olunan şeydən istifadə kimi qiymətləndirilərsə, batildir.

Məsələ: 281. Əgər İmam və ya imamzadələrin birinin keçmişdə qəbiristan olmuş səhnələrində (həyətlərində) hovuz, yaxud arx düzəltmiş olsalar, insan o səhnin yerinin qəbiristanlığı üçün vəqf olunmasını bilməsə, həmin hovuz və arxdan dəstəməz almağın eybi yoxdur.

6-cı şərt: Dəstəməz üzvləri dəstəməz alarkən və məsh edərkən pak olmalıdır. Hətta o paklıq dəstəməz suyu ilə – su mö`təsim olduqda – yumaqla hasil olsa da belə; «mö`təsim» – yəni, yağış, kür və axar su kimi nəcis dəydikdə nəcis olmayan su.

Məsələ: 282. Dəstəmaz tamamlanmamış, yuduğu və məsh etdiyi yerlər nəcis olsa, dəstəmaz düzgündür.

Məsələ: 283. Bədənin dəstəmaz üzvü olmayan bir yeri nəcis olarsa, dəstəmaz səhihdir. Lakin əgər bövl və ğaitin məxrəcini nəcisdən paklamamışdırsa, müstəhəb ehtiyata əsasən, əvvəl onları paklayıb sonra dəstəmaz alsın.

Məsələ: 284. Dəstəmaz üzvlərindən hər hansı biri nəcis olmuş olarsa və dəstəmaz aldıqdan sonra, həmin yerin dəstəmazdan qabaq suya çəkib-çəkməməsində şəkk edərsə bu halda dəstəmaz alarkən o yerin pak və ya nəcis olmasına fikir verməmişdirsə, dəstəmazı batildir. Əgər bu məsələyə fikir verdiyini bilsə və ya ehtimal versə, dəstəmazı səhihdir. Hər iki halda nəcis olan yeri suya çəkməlidir.

Məsələ: 285. Əgər üzdə və əllərdə suyun zərəri olmayan və qanı dayanmayan kəsik, yaxud yara olarsa, o üzvün sağlam hissələrini yuduqdan sonra 249-cu məsələdə deyilən tərtiblə, həmin kəsik və ya yara yeri kürr, ya axar suya batırmaq və suyun altında qan dayanana qədər oranı sıxmaq, əli kəsik, yaxud yaranın üstünə qoyaraq dəstəmaz almaq qəsdilə yuxarıdan aşağı çəkmək lazımdır ki, su onun üstündə cərəyan etsin. Sonra məshi əlin içinin suyu ilə çəkmək şərtinə riayət olunaraq dəstəmaz tamamlanmalıdır.

7-ci şərt: Namaz və dəstəmaz üçün kifayət qədər vaxt edici olmalıdır.

Məsələ: 286. Əgər vaxt dardırsa, belə ki, dəstəmaz almaqla namazın bir qədəri, yaxud hamısı vaxt keçdikdən sonra qılınacaqdır, bu halda təyəmmüm edilməlidir. Amma təyəmmümlə dəstəmazın hər biri üçün eyni qərdə vaxt lazım olarsa, gərək dəstəmaz alınsın.

Məsələ: 287. Vaxtın darlığı səbəbinə vəzifəsi təyəmmüm etmək olan, bir şəxs əgər dəstəmazın müstəhəb olması məqsədilə, yaxud dəstəmazın şər'i qanun olduğu Qur'an oxumaq kimi, bir iş üçün dəstəmaz alarsa, dəstəmaz düzgündür. Əgər şəxs bir namazı elə tərzdə qılmağı qəsd etsə ki, namazın dəstəmazla qılınması əmr olunmasaydı, dəstəmaz qəsdı olmazdı, bu halda o dəstəmaz batildir.

8- ci şərt: Qürbət qəsdı ilə və ixlasla alsın. Qürbət qəsdı dedikdə məqsəd budur ki, əməli, mütəal Allaha mənsub etmək məqsədi ilə, məsələn, Allahın fərmanlarını yerinə yetirmək və Onun üçün sevimli olması məqsədilə yerinə yetirsin.

Məsələ: 288. Dəstəmazın niyyətini dilə gətirmək, yaxud qəlbdən keçirmək lazım (vacib) deyil; Əgər dəstəmazın bütün işlərini sadəcə,

ilahi məqsədlə yerinə yetirsə, kifayətdir.

9-cu şərt: Dəstəməz deyilmiş tərtiblə yerinə yetrilməlidir. Yə`ni əvvəlcə üz, sonra sağ qol , sonra sol qol yuyulmalı və daha sonra baş və ayaqlara məsh çəkilməlidir. Əgər dəstəməzi bu tərtiblə almasa, batildir və vacib ehtiyata əsasən, sol ayağa, sağ ayaqdan sonra məsh çəkilməlidir.

10- cu şərt: Dəstəməzin işləri fasiləsiz, ardıcıl yerinə yetirilməlidir.

Məsələ: 289. Dəstəməzin işləri arasında o qədər fasilə salsın ki, bir üzvü yuyan, yaxud ona məsh çəkən vaxt əvvəlki üzvlərin suyunun qurumasına gətirib çıxaracaq, bu halda dəstəməz batildir. Amma əgər yumaq, yaxud məsh etmək istədiyi yerdən əvvəlki yer quruyarsa, məsələn, sol qolu yumaq istədikdə sağ qolun suyu quruyarsa, amma üz yaş olsa, dəstəməz düzgündür.

Məsələ: 290. Dəstəməzin işləri ardıcıl yerinə yetirilsə, amma havanın istiliyi, yaxud bədənin hərəkətinin çoxluğu və s. buna bənzər səbəblərdən bir üzvü yuyarkən əvvəlki üzvün suyu quruyarsa, dəstəməz səhihdir.

Məsələ: 291. Dəstəməz əsnasında yeriməyin eybi yoxdur. Belə ki, üz və qolları yuduqdan sonra bir neçə addım yol gedərək sonra baş və ayaqlara məsh edilsə, dəstəməz düzgündür.

11-ci şərt: Üz və qolların yuyulmasını, baş və ayaqların məshini şəxs özü yerinə yetirməlidir. Əgər bir şəxs üçün başqası dəstəməz alsın, yaxud üz və qolları yumaqda, həmçinin, baş və ayaqlara məsh etməkdə kömək etsə, dəstəməz batildir.

Məsələ: 292. Dəstəməz ala bilməyən şəxs dəstəməz almaq üçün gərək naib (köməkçi) tutsun. Belə ki, naib zəhmət haqqı da istəsə, dəstəməz aldırmanın buna imkanı olsa, həmçinin, halına ziyanı olmasa, zəhmət haqqını verməlidir. Lakin dəstəməzin niyyətini şəxs özü etməlidir. Vacib ehtiyata əsasən, köməkçi də niyyət etməlidir, şəxs məshi öz əli ilə etməlidir, əgər edə bilməsə, köməkçi şəxs onun əlindən tutmalı və onun əvəzindən məsh çəkməlidir. Əgər bu da mümkün olmasa, köməkçi o şəxsin əlindən nəmlik götürərək həmin nəmliklə şəxsin baş və ayaqlarına məsh etməlidir.

Məsələ: 293. Dəstəməzin işlərindən hər hansı birini şəxs özü yerinə yetirə bildiyi halda həmin işdə köməkçi tutmamalıdır.

12-ci şərt: Sudan istifadə etməyin şəxs üçün maneəsi, ziyanı olmamalıdır.

Məsələ: 294. Bir şəxs dəstəmaz alacağı təqdirdə xəstələnəcəyindən qorxursa, dəstəmaz almamalıdır. Eləcə də suyu dəstəməyə sərf etməklə susuz qalacağından, qorxsa, bu halda o susuzluq xəstəliyə səbəb olacaqsə, dəstəmaz almamalıdır. Yox, əgər susuzluq xəstəliyə gətirib çıxarmazsa şəxs təyəmmümlə dəstəmaz almaq arasında ixtiyar sahibidir. Su işlətməyin zərərli olduğunu bilməyən şəxs dəstəmaz alarsa və sonra zərərli olduğunu başa düşsə, lakin zərər haram zərərlərdən olmazsa, dəstəməzi düzgündür.

Məsələ: 295. Üz və qolların yuyulacağına çatacaq az miqdarda sudan istifadə etməyin şəxsə zərəri yoxdursa və ondan çoxunun zərəri varsa, az miqdarda su ilə dəstəmaz almalıdır.

13-cü şərt: Dəstəmaz üzvlərində suyun dəriyə yetişməsinin qarşısını alacaq bir maneə olmamalıdır.

Məsələ: 296. Dəstəmaz üzvlərinə bir şeyin yapışdığını bilsə, lakin suyun dəriyə yetişməyinə həmin şeyin maneə olub-olmamasında şəkk etsə, o şeyi aradan aparmalı, yaxud da suyu onun altına çatdırmalıdır.

Məsələ: 297. Uzunluğu adi miqdarda olan dırnağın altında çirkə olarsa, dəstəməyə eybi yoxdur. Lakin dırnaq tutularsa, dəstəmaz alarkən çirkə təmizlənməlidir. Həmçinin, dırnaq adi miqdardan uzun olduğu halda, həmin artıq artıq miqdarın altındakı çirkə aradan aparmaq lazımdır.

Məsələ: 298. Əgər üzdə və qollarda, başın qabaq tərəfində və ayaqların üstündə yanıq, yaxud başqa səbəbdən qabarma əmələ gələrsə, onun üstünü yumaq, yaxud məsh etmək kifayətdir. Əgər deşilsə, suyu onun dərisinin altına çatdırmaq lazım deyil. Hətta əgər bir hissəsi soyularsa, qalan hissənin də altına suyu çatdırmaq lazım deyildir. Lakin soyulmuş dəri bə`zən bədənə yapışmış, bə`zən qalxarsa, onu kəsmək, yaxud suyu onun altına çatdırmaq lazımdır.

Məsələ: 299. Əgər şəxs dəstəmaz üzvlərinə bir şey yapışmış və yapışmadığı barədə şəkk etsə və bu şəkk camaatın nəzərində yerli bir ehtimal olarsa, məsələn, palçıq, suyaq işindən sonra qoluna palçıq yapışmış-yapışmamasında şəkk etmiş olsa, ya axtarış aparmalı, yaxud da əlini o qədər sürtməlidir ki, mövcud olduğu təqdirdə aradan getdiyinə və suyun onun altına yetişdiyinə əmin olsun.

Məsələ: 300. Əgər yuyulmalı və ya məsh edilməli bir yer çirkəli olarsa, lakin o yerin çirkəli suyun dəriyə yetişməsinə maneə olmazsa, eybi yoxdur; həmçinin, gəc, əhəng və bu kimi işlərdən sonra əldə

suyun dəriyə yetişməsinin qarşısını almayacaq dərəcədə ağılıq qalarsa da eynilə. Lakin onların mövcud olması ilə suyun dəriyə yetişib-yetişməyəcəyində şəkk etdiyi təqdirdə onları təmizləməlidir.

Məsələ: 301. Dəstəməzdən öncə, dəstəməzin bə'zi üzvlərində suyun dəriyə yetişməsinə mane olacaq bir şeyin olmasını bilsə və dəstəməzdən sonra, şəkk etsə ki, dəstəməz alarkən su həmin yerə yetişib ya yox, bu halda dəstəməz alarkən (bu işə) diqqətli olduğuna əmindirsə, dəstəməzi düzgündür.

Məsələ: 302. Əgər dəstəməz üzvlərinin bə'zində suyun bə'zən öz-özünə çatıb, bəzən çatmadığı bir maneə olarsa və insan dəstəməzdən sonra, suyun onun altına çatıb-çatmadığında şəkk etsə, bu halda dəstəməz halında buna diqqət yetirmədiyini bilirsə, yenidən dəstəməz almalıdır.

Məsələ: 303. Dəstəməzdən sonra bədəninə suyun dəriyə yetişməyinə mane olan bir şeyi görsə və dəstəməz halındamı, yoxsa dəstəməzdən sonra əmələ gəldiyini bilməsə, bu halda dəstəməz halında bu maneədən qafil olduğunu bilsə yenidən dəstəməz almalıdır, əks halda isə, dəstəməzi səhihdir.

Məsələ: 304. Şəxs dəstəməzdən sonra, dəstəməz üzvlərində suyun dəriyə yetişməsinin qarşısını ala biləcək bir şeyin olub-olmadığında şəkk etsə, dəstəməz halında ondan qafil olmasına yəqini olmayıbsa dəstəməzi düzgündür.

DƏSTƏMAZIN HÖKMLƏRİ

Məsələ: 305. Dəstəməzin şərtləri və işlərində çox şəkk edən şəxs, vəsvas həddinə çatdığı surətdə öz şəkkinə e'tina etməməlidir.

Məsələ: 306. Əgər şəxs dəstəməzinin batil olub-olmamasında şəkk etsə, dəstəməzin qalmasına hökm etməlidir. Lakin bövldən sonra istibra etməyib dəstəməz alıbsa və dəstəməzdən sonra ondan bövl, yoxsa başqa bir şey olmasını bilmədiyi bir yaşlıq xaric olarsa, onun dəstəməzi batildir.

Məsələ: 307. Dəstəməz alıb-almadığında şəkk edən şəxs dəstəməz almalıdır.

Məsələ: 308. Həm dəstəməz aldığı, həm də bövl kimi bir hədəsin (dəstəməzi pozan şeyin) baş verdiyini bilən, amma hansının əvvəl baş verdiyini bilməyən şəxs, şəkki namazdan əvvəl olduğu təqdirdə dəstəməz almalıdır. Əgər namaz əsnasındadırsa, namazı saxlayıb dəstəməz almalıdır, əgər namazdan sonra şəkk edibsə, qıldığı

namaz səhihdir, bu şərtlə ki, namaza başlayan zaman ondan qafil olduğuna əmin olmasın. Lakin sonrakı namazları üçün dəstəmaz almalıdır.

Məsələ: 309. Dəstəmaz aldıqdan sonra, yaxud onu alan əsnada bə'zi yerlərin yuyulmadığını və ya məsh edilmədiyini yəqin etsə, bu halda ondan əvvəlki yerlərin rütubəti uzun fasilə düşdüyünə görə quruyarsa, yenidən dəstəmaz almalıdır. Əgər qurumayıbsa və yaxud havanın hərəreti və bu kimi səbəblər nəticəsində quruyarsa, yumadığı və ya məsh çəkmədiyi yeri və ondan sonra gələn yerləri yumalı və ya məsh etməlidir. Həmçinin, əgər dəstəmaz əsnasında bir yerin yuyulub, yaxud məsh edilməsində şəkk etsə, həmin göstərişə əməl etməlidir.

Məsələ: 310. Namazdan sonra şəkk etsə ki, dəstəmaz alıb ya yox, bu halda namaza başlayanda (bu məsələ barədə) qəflətdə olmadığına əmindirsə, namazı səhihdir. Lakin növbəti namazlar üçün dəstəmaz almalıdır.

Məsələ: 311. Şəxs namaz əsnasında şəkk etsə ki, “dəstəmaz almışam, ya yox”, namazı batildir, dəstəmaz almalı və namaz qılmalıdır.

Məsələ: 312. Namaz qılıb qurtardıqdan sonra şəxs bilsə ki, dəstəmazı batil olmuşdur, amma namazdan öncə, yoxsa sonra batil olmasında şəkk etsə, qılmış olduğu namaz səhihdir.

Məsələ: 313. Bövlü damcı-damcı axan və yaxud ğait xaric olmasının qarşısını ala bilməyən xəstə şəxs, namazın əvvəl vaxtından axır vaxtına qədər dəstəmaz alıb namaz qılmaq miqdarda möhlət tapa biləcəyinə yəqini varsa, gərək möhlət tapdığı həmin vaxtda dəstəmaz alıb namazını qılsın. Əgər möhlət tapdığı vaxt dəstəmaz və namazın ancaq vacib işlərini yerinə yetirmək qədərində olarsa, gərək dəstəmaz və namazın ancaq vacib işlərini yerinə yetirsin, müstəhəb işləri isə tərk etsin.

Məsələ: 314. Əgər dəstəmaz almaq və namaz qılmaq qədər möhlət tapmırsa və namaz əsnasında bir və yaxud bir neçə dəfə bövl, yaxud ğait xaric olursa, həmin namazı bir dəstəmazla qılsa kifayətdir, baxmayaraq ki, ehtiyat müstəhəb budur ki, ondan hər vaxt bövl və ya ğait xaric olsa, (namaz əsnasında) müvalatı (ardıcılığı) pozmayacaq fasilədə dəstəmaz alsın və namazın ardını davam etdirdirsin.

Məsələ: 315. Bövl və yaxud ğaiti ardıcıl şəkildə xaric olan şəxsdən, başqa bir hədəsə baş verməyincə, bir dəstəmaz bir neçə namaz üçün kifayətdir. Yaxşı olar ki, hər namaz üçün bir dəstəmaz alsın.

Yaddan çıxmış səcdə və təşəhhüdü qəza etmək və ehtiyat namazı qılmaq üçün başqa dəstəmaz almaq lazım deyildir.

Məsələ: 316. Bövl və ya ğaiti ardıcıl xaric olan şəxsin dəstəmaz aldıqdan dərhal sonra namaz qılması lazım (vacib) deyildir. Baxmayaraq ki, dəstəmazdan dərhal sonra namaz qılması ehtiyat müstəhəbdir.

Məsələ: 317. Bövl və ya ğaiti ardıcıl xaric olan şəxs, dəstəmazdan sonra, müstəhəb ehtiyata görə möhdis (dəstəmazsız) adama əl vurmağın haram olduğu şeylərə – Qur`anın yazıları kimi – əl sürtməkdən çəkinsin.

Məsələ: 318. Bövlü damcı-damcı gələn şəxs namaz qılmaq üçün içində pambıq və s. olan və bövlün bədənini, başqa yerlərinə dəyməsinin qarşısını alan kisədən istifadə etməlidir ki, özünü qorusun. Vacib ehtiyat budur ki, hər vacib namazdan əvvəl bövlün məxrəcin suya çəksin. Yalnız məşəqqətə səbəb olan hallar istisna olunur.

Əgər belə şəxs zöhrlə-əsr, həmçinin, şamla-işa namazlarını birlikdə qılırsa, bu iki namazın arasında bövlün məxrəcini yuması lazım deyil. Eləcə də ğaitin xaric olmasından özünü saxlaya bilməyən şəxs, mümkün qədər namaz müddətində ğaitin başqa yerlərə dəyməsinin qarşısını alması lazımdır və hər namaz üçün ğaitin məxrəcini suya çəkməsi vacib ehtiyatdır, yalnız məşəqqətə (hərəcə) hallar istisnadır.

Məsələ: 319. Bövlün, yaxud ğaitin qarşısını ala bilməyən şəxs, mümkün olsa və çətinliyə düşməsinə səbəb olmasa, namaz müddətində onların xaric olmasının qarşısını alsın. Onun xəstəliyi asanlıqla müalicə oluna bilərsə, gərək müalicə etsin.

Məsələ: 320. Bövl və ğaitin qarşısını ala bilməyən şəxs, xəstə ikən vəzifəsinə uyğun qıldığı namazları sağaldıqdan sonra qəza etməsi lazım deyil. Lakin namaz əsnasında sağalarsa, həmin vaxtda qıldığı namazı yenidən qılmalıdır.

Məsələ: 321. Əgər şəxsdə yelin xaric olmasının qarşısını ala bilmədiyi bir xəstəlik olsa, bövl və ğaitin qarşısını ala bilməyənlərin vəzifəsinə əməl etməlidir.

DƏSTƏMAZ ALINMASI ŞƏRT OLAN VACİB ƏMƏLLƏR

Məsələ: 322. Altı əməl üçün dəstəmaz alınması vacibdir:

1. Meyyit namazından başqa, sair vacib namazlar üçün.

Müstəhəb namazlarda isə, dəstəmaz onların səhih olma şərtidir.

2. Yaddan çıxmış səcdə və təşəhhüd, eləcə də yaddan çıxmış təşəhhüd üçün yerinə yetirməli olduğu iki səhv səcdəsinə görə. Əgər onlarla namazın arasında hədəs baş versə, məsələn, bövl xaric olsa, vacib ehtiyata görə namazı təzədən qılmalıdır. Lakin deyilmiş yerlərdən başqa səhv səcdələri üçün dəstəmaz almaq vacib deyildir.

3. Həcc və ümrədə vacib təvaf üçün.

4. Dəstəmaz almağı nəzr və ya əhd etdiyi, ya da bu işi görəcəyinə and içdiyi üçün.

5. Qur`anı öpmək kimi, nəzr edilməsi düzgün olan təqdirdə, bədənin hər hansı bir yerini Qur`anın yazılarına vurmağı nəzr etdikdə.

6. Nəcis olmuş Qur`anı suya çəkmək, yaxud Qur`anı, hörmətsizliyinə səbəb olacaq yerdən çıxartmaq üçün. Bu, o haldadır ki, əli və ya bədənin başqa yerlərini Qur`anın yazılarına vurmağa məcbur olsun. Lakin dəstəmaz almaq miqdarında yubanmaq Qur`ana hörmətsizlik olarsa, dəstəmaz almadan onu həmin yerlərdən çıxarmaq, yaxud da nəcis olduğu surətdə onu suya çəkmək lazımdır.

Məsələ: 323. Dəstəmazı olmayan şəxsə. Qur`anın yazısına məsh etmək, yəni bədənin hər hansı bir yerini ona vurmaq haramdır. Lakin bədənin, dəriyə yapışq sayılmayan tüklərini Qur`ana vurmağın eybi yoxdur. Həmçinin, Qur`anı fars dili və ya başqa bir dilə tərcümə etsələr, (onlarda) Allahın zatına və sifətlərinə aid olan adlarından başqa yerlərə dəstəmazsız əl vurmağın eybi yoxdur.

Məsələ: 324. Uşaq və dəlinin Qur`an yazısına əl vurmasının qarşısını almaq vacib deyildir. Lakin onların Qur`ana əl vurmağı ona hörmətsizlik olarsa, onun qarşısı alınmalıdır.

Məsələ: 325. Vacib ehtiyata əsasən, dəstəmazı olmayan şəxs, hansı dildə olursa-olsun, Allahın zati və sifətlərini bildirən adlara əl vurmamalıdır. Mə`sumların (əleyhimussalam) adlarına da dəstəmazsız əl vurmamaq müstəhəb ehtiyatdır.

Məsələ: 326. Namaz vaxtından əvvəl təharətli olmaq qəsdilə dəstəmaz və ya qüsl əlverişlidir. Əgər namaz vaxtına yaxın vaxtlarda namaza hazırlıq qəsdilə dəstəmaz olsa, eybi yoxdur, üstəlik bu iş müstəhəbdir.

Məsələ: 327. Vaxtın daxil olmasına əmin olan, yaxud şəh`i dəlili olan şəxs əgər vacib dəstəmaz niyyəti etsə, məqsədi də vacib olmaqla qeyd vurmaq olmasa və dəstəmaz aldıqdan sonra vaxtın hələ daxil olmadığını başa düşsə, dəstəmazı səhihdir.

Məsələ: 328. Müstəhəbdir ki, insan dəstəməz alınması onların səhihliyində şərt olmayan, lakin kamal həddinə çatması üçün mö`təbər olan əməllər üçün dəstəməz alsın. Məsələn, həccin iki əməlindən – vacib təvafdan və təvaf namazından başqa sair əməlləri (çünki bu iki əməldə dəstəməz səhihlik şərtidir), həmçinin, meyyit namazı qılmaq, meyyiti qəbrə daxil etmək, məscidə getmək, Qur`an oxumaq və yazmaq üçün, yatanda dəstəməz almaq; həmçinin, dəstəməzli şəxsin yenidən dəstəməz alması müstəhəbdir.

Bu deyilən işlər üçün dəstəməz alan şəxs, dəstəməzla yerinə yetirilməli olan əməlləri yerinə yetirə bilər. Məsələn, həmin dəstəməzla namaz qıla, yaxud vacib təvafı yerinə yetirə bilər.

DƏSTƏMAZI BATLI EDƏN ŞEYLƏR

Məsələ: 329. Dəstəməzi yeddi şey batil edir:

1. və 2. Özünün təbii və adət olduğu halda qeyri-təbii məcrasından xaric olan bövl, yaxud ğait, həmçinin, ehtiyat vacibə əsasən, adət olmadığı halda qeyri-təbii məcrasından xaric olan bövl və ya ğait. Bövlün istibrasından əvvəl bövlə oxşar yaşlıq bövl hökmündədir.

3. Ğaitin təbii məxrəcindən xaric olan mə`də və bağırsağ yeli və ondan qeyri yerdən də xaric olsa, ğait bölməsində deyildiyi açıqlama ilə, ona iki məxsus addan biri (səsli və səssiz) aid edilərsə.

4. Yuxu; o da qulağın eşitmədiyini təqdirdə gerçəkləşir.

5. Ağılı aradan aparən şeylər; dəlilik, məstlik, huşsuzluq kimi.

6. Qadınların istihazə halı. (Onun hökmləri sonra deyiləcək.)

7. Cənabət.

CƏBİRƏ DƏSTƏMAZININ HÖKMLƏRİ

Yara və sınığa bağlanan şey, habelə yara və bu kimi yerlərin üstünə qoyulan dərman «cəbirə» adlanır.

Məsələ: 330. Əgər dəstəməz yerlərinin birində yara, sınıqlıq, yaxud çiban olarsa, bu halda suyun zərəri olmazsa və üstü açıqdırsa, adi dəstəməz alınmalıdır.

Məsələ: 331. Əgər yara, çiban və yaxud sınıqlıq üzə və qollarda olarsa, üstü də açıqdırsa, onların üstünə su tökməyin zərəri varsa, bu halda yaş əl çəkməyin zərəri yoxdursa, sınıq yerin üzərindən yaş əllə çəkilməlidir. Eləcə də, çiban və yarada da bu cür etmək vacib ehtiyatdır. Müstəhəb ehtiyata əsasən, (yaş əllə çəkdikdən) sonra pak

bir parçanı onların üzərinə qoyub parçanın üstündən də çəkmək lazımdır. Əgər bu miqdarın da zərəri varsa, yaxud yara və sınıq yer nəcisdirsə və suya çəkmək olmur, yarada onun ətrafını dəstəməzda deyilmiş tərzdə yuxarıdan aşağı yumaq lazımdır və təyəmmüm də lazım deyildir. Ancaq müstəhəbb ehtiyat budur ki, yaranın üzərinə pak bir parça da qoyub əldəki (dəstəməz suyunun) rütubəti ilə parçanın üstündən əl çəkilsin və Həmçinin, təyəmmüm də edilsin.

Lakin sınıqda isə, gərək təyəmmüm edilsin və (sonra) vacib ehtiyata əsasən, dəstəməz da alınaraq sınığın üzərinə pak bir parça qoyulsun və əldə qalmış (dəstəməz suyunun) rütubəti ilə parçanın üzərindən məsh edilsin.

Məsələ: 332. Əgər yara, çiban, yaxud sınıqlıq başın qabaq hissəsində və üstü açıq olsa, ona məsh etmək mümkün olmazsa, məsələn, məsh olunan yer tamamilə yaradırsa, yaxud qalan sağ yerlərə məsh çəkmək mümkün deyilsə, vacib ehtiyata əsasən, həm dəstəməz almalı, həm də təyəmmüm etməlidir. Belə ki, pak bir parçanı yaranın üstünə qoyaraq əldə qalmış dəstəməz suyunun rütubəti ilə məsh etməli və sonra təyəmmüm də etməlidir.

Məsələ: 333. Əgər yara, çiban və ya sınığın üstü bağlıdırsa, onu açmaq çətin deyilsə və suyun da zərəri yoxdursa onu açıb dəstəməz almaq lazımdır; istər yara və onun kimi şeylər üz və qollarda, istərsə də başın qabaq hissəsində, istərsə də ayaqların üstündə olsun.

Məsələ: 334. Əgər üstü bağlı olan yara, çiban ya sınıq üz və qollardadırsa, onu açmaq və üstünə su tökmək məşəqqətli, yaxud ziyanlıdırsa onun ətrafından zərər və məşəqqəti olmayan miqdarı yuyub cəbirənin üstünə məsh çəkmək lazımdır.

Məsələ: 335. Yaranın üstünü açmaq mümkün olmadığı halda onun özü və üstünə qoyulan şey pakdırsa və zərər və məşəqqəti olmadan suyu yaraya çatdırmaq mümkündürsə, suyu, tərtibə riayət etməklə və üzə ehtiyata əsasən, yaraya çatdırmaq lazımdır. Lakin cəbirə üzə olsa və tərtibə riayət etməklə suyu yaraya çatdırmaq mümkün olmasa, ehtiyata əsasən, tərtibə riayət etməklə həm yuyulmalı, həm də məsh edilməlidir. Əgər yara və yaxud onun üzərinə qoyulan şey nəcisdirsə, bu halda əgər onu suya çəkmək və suyu yaranın üstünə çatdırmaq mümkündürsə, zərər və məşəqqəti də yoxdursa, gərək suya çəkilsin və dəstəməz vaxtı su yaraya çatdırılsın.

Yaranın üzünə su çatdırmaq mümkün olmasa, yaxud zərəri və məşəqqəti varsa, yaxud yara nəcisdirsə və onu suya çəkmək olmur,

yaranın ətrafı yuyulmalıdır, əgər cəbirə pakdırsa, onun üzərindən məsh etmək lazımdır; yox, əgər cəbirə nəcisdirsə, yaxud üzərindən yaş əllə məsh etmək olursa, mümkün olan təqdirdə üzərinə pak bir parça qoyub, vacib ehtiyata əsasən, həm parçanın üzərindən məsh etmək, həm də təyəmmüm etmək lazımdır. Mümkün qədər parçanı elə qoymaq lazımdır ki, cəbirənin bir hissəsi hesab edilsin. Məsh etmək, yaxud üzərinə parça qoymaq mümkün olmadığı surətdə vacib ehtiyata əsasən, həm onun ətrafı dəstəməzdə deyilmiş tərzdə yuyulmalı, həm də təyəmmüm edilməlidir.

Məsələ: 336. Əgər cəbirə hər iki qolların, ya onlardan birinin, yaxud üzün hər yerini əhatə etmişdirsə, vacib ehtiyata əsasən, həm cəbirə dəstəməzi alınmalı, həm də təyəmmüm edilməlidir.

Məsələ: 337. Əgər cəbirə bütün dəstəməz üzvlərini əhatə etmişdirsə, vacib ehtiyata əsasən, həm cəbirə dəstəməzi alınmalı, həm də təyəmmüm edilməlidir.

Məsələ: 338. Əlinin içərisində və barmaqlarında cəbirə olan, dəstəməz alarkən əlində qalmış rütubəti onun üzərinə çəkmiş şəxs, başa və ayaqlara da həmin rütubətlə məsh çəkməlidir.

Məsələ: 339. Əgər cəbirə bütünlükdə ayağın üstünü tutmuşsa, amma bir qədər barmaqlar tərəfdən, bir az da ayağın məsh edilməsi vacib olan yuxarı tərəfindən açıqdırsa, ayağın açıq olan yerlərində ayağın üstünə, bağlı olan yerlərində isə cəbirənin üstünə məsh edilməlidir.

Məsələ: 340. Əgər üzdə və əllərdə bir neçə dənə cəbirə olarsa, onların arası yuyulmalıdır və əgər cəbirələr başda, yaxud ayağın üstündə olarsa, onların arası məsh çəkilməlidir. Cəbirə olan yerlərdə isə cəbirənin qaydalarına əməl edilməlidir.

Məsələ: 341. Əgər cəbirə yaranın ətrafını adi (normal miqdardan) çox tutubsa və onu məşəqqətsiz götürmək mümkün deyilsə, vacib ehtiyata əsasən, cəbirə dəstəməzi almalı, təyəmmüm də etməlidir. Əgər cəbirənin adi miqdarda artıq olan hissəsini məşəqqətsiz götürmək mümkündürsə, onu götürmək lazımdır. Deməli, yara üz və əllərdədirsə, cəbirə götürülən qədəri yuyulmalıdır. Əgər yara başda və ayaqların üzərindədirsə və onun məsh edilməsi vacibdirsə, onu məsh etmək lazımdır. Yara olan yerlərdə cəbirənin qaydalarına əməl olunmalıdır.

Məsələ: 342. Dəstəməz üzvlərində yara, kəsik və sınıq yoxdursa, lakin başqa səbəbdən suyun zərəri varsa, təyəmmüm etmək lazımdır.

Məsələ: 343. Əgər dəstəmaz üzvlərindən birində damar kəsilmişdirsə və zərərli olduğundan yumaq mümkün deyilsə, onun hökmü əvvəlki məsələdə deyilən yara və sınıq hökmündədir. Əgər kəsik yerin qanının dayanmaması kimi başqa bir səbəbdən yaranı yumaq mümkün deyilsə, təyəmmüm edilməlidir.

Məsələ: 344. Əgər dəstəmaz və ya qüsl yerlərində götürülməsi mümkün olmayan, yaxud hərəcə (ağır əziyyətə) səbəb olacaq bir şey yapışmış olsa, vacib ehtiyata əsasən, (dəstəmazda) həm cəbirə dəstəmazı almalı, həm də təyəmmüm etməlidir, yaxud (qüslə) həm cəbirə qüslü almalı, həm də təyəmmüm etməlidir.

Məsələ: 345. Meyyit qüslündən başqa digər qüsllərdə cəbirə qüslü eynilə cəbirə dəstəmazı kimidir. Vacib ehtiyata görə onu tərtiblə yerinə yetirmək lazımdır. Lakin əgər bədəndə yara, yaxud çiban olsa (istər yaranın ağzı açıq olsun, istərsə də bağlı), qüsl ilə təyəmmüm etməkdə ixtiyar sahibi olmasına üstünlük verilsə də, amma vacib ehtiyat budur ki, qüsl etsin. Əgər sınıqlıq olsa, qüslə onun hökmü, sınıq yerin hökmü, yara və çibanın hökmü eynilə dəstəmazda deyilən üzün və əllərin hökmü kimidir.

Məsələ: 346. Vəzifəsi təyəmmüm olan şəxsin təyəmmüm yerlərindən bə'zində yara, çiban, yaxud sınıqlıq varsa, cəbirə dəstəmazının göstərişlərinə əsasən, cəbirə təyəmmümü etməlidir.

Məsələ: 347. Cəbirə dəstəmazı, yaxud cəbirə qüslü ilə namaz qılmalı olan şəxs, vaxtın axırına qədər üzrünün aradan qalxmayacağını bilirsə, vaxtın əvvəlində namazını qıla bilər. Lakin vaxtın axırına qədər üzrünün aradan qalxacağına ümid edərsə, yaxşı olar ki, gözləsin; əgər vaxtın axırına qədər üzrü qalsa, namazı vaxtın axırında cəbirə dəstəmazı, yaxud qüslü ilə qılsın. Əgər vaxtın əvvəlində namaz qılsa və vaxtın axırında üzrü aradan qalxarsa, gərək dəstəmaz, yaxud qüsl edib namazı yenidən qılsın.

Məsələ: 348. Əgər insan, gözündə olan xəstəliyə görə gözünün tüklərini yapışdırsa, yaxud göz ağrısına düşər olduğundan suyun gözüne zərəri olsa, təyəmmüm etməlidir.

Məsələ: 349. Vəzifəsinin cəbirə dəstəmazı, yoxsa təyəmmüm olmasını bilməyən şəxs, ehtiyat edərək hər ikisini yerinə yetirməlidir.

Məsələ: 350. İnsanın cəbirə dəstəmazı ilə qıldığı namazlar, üzrü vaxtın axırına qədər davam edərsə, səhihdir və üzrü bütün vaxt ərzində davamlı olduğu təqdirdə, sonrakı namazları da həmin dəstəmazla qıla bilər. Lakin üzrü aradan qalxan kimi vacib ehtiyata

əsasən, sonrakı namazlar üçün dəstəmaz almalıdır.



VACİB QÜSLLƏR

Vacib qüslər yeddidir:

1. Cənabət qüslü;
2. Heyz qüslü;
3. Nifas qüslü;
4. İstihazə qüslü;
5. Məssi-meyyit qüslü;
6. Meyyit qüslü;
7. Nəzr, and və s. vasitəsi ilə vacib olan qüslər.

CƏNABƏTİN HÖKMLƏRİ

Məsələ: 351. Şəxs iki yolla cünub olur:

1. Cima etməklə (cinsi əlaqədə olmaqla).
2. Məninin (spermanın) xaric olması; istər yuxu halında, istərsə oyaq ikən; istər çox, istərsə az; istər şəhvətlə, istərsə şəhvətsiz; istər ixtiyari, istərsə qeyri-ixtiyari olaraq gəlmiş olsun.

Məsələ: 352. Əgər kişidən sperma, yaxud bövl, yaxud da bunlardan başqa şey olduğunu bilmədiyi bir yaşlıq xaric olsa, bu halda əgər sıçrayış və şəhvətlə gəlsə və xaric olduqdan sonra bədən süstləşsə, həmin yaşlıq məni hökmündədir. Əgər bu üç əlamətdən heç biri, yaxud bə`ziləri (o rütubətdə) olmasa, məni hökmündə deyildir. Lakin xəstə adamda şəhvətlə xaric olsa, hətta əgər sıçrayışla olmasa və bədən süstləşməsə, yenə də məni hökmündədir. Qadında isə, şəhvət üzündən inzal edərsə, ona cənabət qüslü vacibdir.

Məsələ: 353. Xəstəliyi olmayan bir kişidən, əvvəlki məsələdə deyilmiş üç nişanədən (təkcə) birinə malik olan bir maye xaric olsa və onda, başqa nişanələrin də olub-olmadığını bilməsə, o maye xaric olmazdan öncə dəstəmazlı olubsa, həmin dəstəmazla kifayətlənsin. Əgər dəstəmazlı olmamışdırsa, təkcə dəstəmaz alması kifayətdir.

Məsələ: 354. Məni xaric olduqdan sonra müstəhəbbdir ki, şəxs bövl etsin. Əgər bunu etməzsə, qüsl aldıqdan sonra məni, yoxsa başqa bir rütubət olduğunu bilmədiyi rütubət xaric olsa, məni hökmündədir.

Məsələ: 355. Şəxs bir qadınla cinsi əlaqədə olsa və cinsiyyət

aləti xütnəgaha (dəllək kəsən yerə) qədər, yaxud çox daxil olarsa, istər qarşidan, istərsə də arxadan olsun; hətta məni xaric olmasa da belə, hər ikisi cünub olar. (Nəuzu billah!) Kişi ilə yaxınlıq etdikdə də vacib ehtiyata əsasən, əgər əvvəldə dəstəməzi yox imişsə, həm dəstəməz, həm də qüsl almalıdır. Əgər dəstəməzli olmuşdursa, təkcə qüsl kifayət edər. Bu hökmdə həddi-buluğa çatıb-çatmamasının, həmçinin, ağıllı, yaxud dəli olmasının, eləcə də qəsd üzündən olub-olmamasının fərqi yoxdur.

Məsələ: 356. Xütnəgah qədərində daxil olub-olmadığında şəkk etsə, qüsl vacib olmaz.

Məsələ: 357. Əgər bir şəxs nəuzu-billah, heyvanla yaxınlıq etsə və ondan məni xaric olsa, təkcə qüsl kifayətdir. Əgər məni xaric olmasa və yaxınlıqdan öncə dəstəməzli olmuşdursa, yenə də təklikdə qüsl kifayətdir. Əgər dəstəməzli olmamışdırsa, vacib ehtiyata görə həm dəstəməz, həm də qüsl alsın.

Məsələ: 358. Məni öz yerindən hərəkət edib çölə çıxmasa, yaxud şəxs onun xaric olub-olmamasında şəkk etsə, ona qüsl vacib deyildir.

Məsələ: 359. Qüsl edə bilməyən, lakin təyəmmüm etməsi mümkün olan şəxs, namaz vaxtı daxil olandan sonra belə, öz əyalı ilə yaxınlıq edə bilər.

Məsələ: 360. Bir şəxs öz paltarında məni görərsə və onun özününkü olduğunu bilsə, bu halda əgər onun üçün qüsl etməmişdirsə, gərək qüsl etsin. Məni gələndən sonra qıldığını əmin olduğu namazları, vaxtı keçməmişdirsə, təzələməlidir. Vaxtı keçmişdirsə, qəza etməlidir. Lakin həmin məninin gəlməsindən qabaq qıldığını ehtimal verdiyi namazları qəza etməsi lazım deyildir.

CÜNUB (CƏNABƏTLİ) ŞƏXSƏ HARAM OLAN ŞEYLƏR

Məsələ: 361. Cünub şəxsə beş şey haramdır:

1. Bədənin hər hansı bir yerini Qur'anın yazısına, yaxud hansı dildən olmasından asılı olmayaraq mütəal Allahın mübarək zatının adına və sair zati və sifati adlarına; o cümlədən gözəl sifətlərini ifadə edən sözlərə toxundurmaq. Həmçinin, müstəhəbb ehtiyata əsasən, peyğəmbərlərin (əleyhimussalam), imamların (əleyhimussalam) və həzrəti Zəhra (əleyha salam)-ın adlarına da toxundurmasın:

2. Bir qapısından daxil olub digər qapısından çıxsa da belə; "Məscidül-Hərama" və Peyğəmbər (səlləllahu əleyhi və alih)

məscidinə getmək.

3. Başqa məscidlərdə dayanmaq; Lakin bir qapıdan daxil olub, digərindən xaric olmağın eybi yoxdur. Həmçinin, imamların (əleyhimussalam) hərəmlərində də dayanmaq cünub şəxsə haramdır. Vacib ehtiyat budur ki, bir qapıdan daxil olub, digərindən çıxmaqla olsa belə, cünub halda imamların (əleyhimussalam) hərəmlərinə getməkdən özünü saxlasın.

4. Məscidə bir şey qoymaq, həmçinin, vacib ehtiyata əsasən, bir şey götürmək üçün oraya daxil olmaq;

5. Vacib səcdəsi olan ayələrdən birini oxumaq. Bu ayələr dörd surədədir:

1. "Səcdə" surəsi (32-ci surə);
2. "Füsilət" surəsi (41-ci surə);
3. "Nəcm" surəsi (53- cü surə);
4. "Ələq" surəsi (96- cı surə).

Vacib ehtiyata əsasən, bu dörd surənin vacib səcdəsi olmayan sair ayələrini, hətta "Bismillahir-Rəhmanir-Rəhim"ini və bu surənin "Bismillah"ı niyyəti ilə "Bismillah"ın bə'zi kəlmələrini belə, oxumaqdan çəkinsin.

CÜNUB ŞƏXSƏ MƏKRUH OLAN ŞEYLƏR

Məsələ: 362. Doqquz şey cünub şəxsə məkruhdur:

1. və 2. Yemək və içmək; Lakin dəstəmaz alsa, yaxud əllərini yusa, məkruh olmaz.
3. Vacib səcdəsi olmayan surələrin ayələrindən 7 ayədən çox oxumaq;
4. Bədənin hər hansı bir yerini Qur`anın cildinə, haşiyəsinə və yazılarının arasındakı boş yerlərə toxundurmaq;
5. Qur`anı özü ilə gəzdirmək;
6. Yatmaq; Lakin dəstəmaz alsa, yaxud su tapmadığı təqdirdə qüsl əvəzinə təyəmmüm etsə, məkruh deyildir.
7. Həna və bu kimi şeylər qoymaq.
8. Bədənə yağ sürtmək.
9. Möhtəlim olduqdan (yə`ni yuxuda ikən məni xaric olduqdan) sonra cima etmək.

CƏNABƏT QÜSLÜ

Məsələ: 363. Cənabət qüslü özlüyündə müstəhəbbdir. Lakin

təharətin şərt olduğu vacib əməllər üçün vacibdir. Ancaq meyyit namazı, səhv səcdəsi – yaddan çıxmış təşəhhüd üçün səhv səcdəsindən başqa – həmçinin, şükr səcdəsi, Qur`anın vacib səcdələrini yerinə yetirmək üçün cənabət qüslü lazım (vacib) deyildir.

Məsələ: 364. Qüsl edərkən vacib, yaxud müstəhəbb qüsl etməyi niyyət etmək lazım (vacib) deyil. Əksinə, əgər dəstəmazın hökmündə deyildiyi kimi, qürbət qəsdı ilə və ixlasla qüsl etsə, kifayətdir.

Məsələ: 365. Əgər namaz vaxtının daxil olmasına əmin olsa və ya buna şəri bir dəlili olsa, bu halda vacib qüsl niyyəti edərsə və məqsədi hər hansı bir vaciblə qeyd vurmaq olmazsa, qüsl aldıqdan sonra namaz vaxtından əvvəl qüsl aldığı məlum olarsa, qüslü səhihdir.

Məsələ: 366. Vacib, yaxud müstəhəbb olmasından asılı olmayaraq qüslü iki cür etmək olar:

1. Tərtibi;
2. İrtimasi.

Tərtibi qüsl

Məsələ: 367. Tərtibi qüsldə, qüsl niyyəti ilə əvvəlcə baş və boyun, sonra isə bədən yuyulmalıdır. Vacib ehtiyata əsasən, bədənində əvvəlcə sağ, sonra sol tərəfi yuyulmalıdır. Əgər bilərəkdən, yaxud yaddan çıxmaq və ya məsələni bilmədiyi üçün başı bədənədən sonra yuyarsa, bədəni yenidən yuması kifayətdir. Əgər bədənə sol tərəfini sağ tərəfdən qabaq yuyarsa, vacib ehtiyata əsasən, sol tərəfi yenidən yumalıdır. Tərtibi qüslün bədənə hər üç üzvündən birini suyun altında hərəkət etdirməklə gerçəkləşməsi məhəlli-işkaldır.

Məsələ: 368. Vacib ehtiyata əsasən, göbəyin və övrətin yarısı bədənə sağ tərəfi, digər yarısı isə sol tərəfi ilə birgə yuyulsun. Yaxşı olar ki, göbək və övrətin hər yeri hər iki tərəflə birgə yuyulsun.

Məsələ: 369. Bədənə hər üç hissəsinin, yəni başla boyun, sağ tərəf və sol tərəfin tam şəkildə qüsl edildiyinə əmin olmaq üçün, gərək hər bir hissəni yuyarkən digər hissədən də bir az həmin hissə ilə birgə yuyulsun. Üstəlik müstəhəbb ehtiyat budur ki, boyunun sağ tərəfinin hamısı bədənə sağ tərəfi ilə, sol tərəfinin hamısı da bədənə sol tərəfi ilə birgə yuyulsun.

Məsələ: 370. Qüsləndən sonra bədənə yuyulmamış bir yer qaldığını bilsə, amma başın, yoxsa sağ tərəfindən və ya sol tərəfindən olduğunu bilməsə, başı yenidən yumaq lazım deyil. Gərək sol tərəfdən

yuyulmadığına ehtimal verdiyi yerləri yuysun. Həmçinin, vacib ehtiyata əsasən, sağ tərəfdən yuyulmadığına ehtimal verdiyi yeri, sol tərəfi yumazdan öncə yusun.

Məsələ: 371. Əgər qüslədən sonra bədənin bir qədərini yumadığını bilərsə, bu halda əgər o miqdar sol tərəfdən olsa, həmin qədər yumaq kifayətdir. Əgər sağ tərəfdəndirsə, vacib ehtiyata əsasən, həmin qədər yuduqdan sonra, sol tərəfi yumaq lazımdır. Əgər o yer baş və boyundandırsa gərək həmin qədər yer yuyulduqdan sonra bədəni yusun, vacib ehtiyata əsasən, sağ tərəfi sol tərəfdən əvvəl yusun.

Məsələ: 372. Əgər bir şəxs qüsl tamamlanmazdan əvvəl sol tərəfdən bir qədər yerin yuyulub-yuyulmadığında şəkk etsə, həmin qədər yeri yumaq kifayətdir. Lakin sol tərəfin bir qədərini yuduqdan sonra, sağ tərəfin bir qədərini yuyulub-yuyulmadığında şəkk edərsə, vacib ehtiyata görə, (şəkk etdiyi) həmin yeri yuduqdan sonra, gərək sol tərəfi də yusun. Əgər baş və boyundan müəyyən bir qədər yuyulub-yuyulmadığında şəkk etsə və bədənin digər yerlərini yumağa başlamış olsa, həmin şəkk mö'təbər sayılmır və qüslü də səhihdir.

İrtimasi qüsl

Məsələ: 373. İrtimasi qüsl bədənin hər yerini suya batırmaqla hasil olur. Bədənin bir qədərini suda olarkən digər yerlərini suya batırmaqla irtimasi qüslün hasil olması məhəlli-işkaldır. Vacib ehtiyata əsasən, irtimasi qüsl elə olmalıdır ki, bütün bədən bir anda suya batırılsın və camaat arasında ona «bədənini bir dəfəyə suya batırdı» deyilsin.

Məsələ: 374. Ehtiyata əsasən, irtimasi qüslə bədənin suya batırılan ilk hissəsindən axırını hissəsinə kimi, qüsl niyyətində olmalıdır.

Məsələ: 375. İrtimasi qüsl etdikdən sonra bədənin hər hansı bir yerinin suya dəymədiyini bilsə – istər su yetişməyən o yeri bilsin, istərsə yox, yenidən qüsl etməlidir.

Məsələ: 376. Əgər tərtibi qüsl almağa vaxt olmazsa, lakin irtimasi qüslə vaxt vardırırsa, irtimasi qüsl almalıdır.

Məsələ: 377. Həcc və ya ümrə üçün ehram bağlamış olan şəxs irtimasi qüsl edə bilməz. Oruc şəxsin irtimasi qüsl etməsinin hökmü 1625-ci məsələdə deyiləcək.

QÜSL ETMƏYİN HÖKMLƏRİ

Məsələ: 378. İrtimasi və yaxud tərtibi qüslə, qüslədən əvvəl bədənin hər yerinin pak olması lazım (vacib) deyildir; əksinə, su mö`təsim olduğu təqdirdə əgər qüsl qəsdilə suya baş vurmaqla və ya su tökməklə bədən pak olarsa, qüsl səhihdir. Mö`təsim su – yağış, kür və axar sü kimi, nəcəsət dəyərkən nəcis olmayan suya deyilir.

Məsələ: 379. Haramdan cünub olan şəxs isti su ilə qüsl etsə, hətta tərləsə də belə, qüslü səhihdir. Müstəhəbb ehtiyat budur ki, soyuq su ilə qüsl etsin.

Məsələ: 380. Əgər qüslə bədənin bir yeri yuyulmamış qalarsa, belə ki, əgər qüsl irtimasidirsə, batildir. Yox, əgər tərtibidirsə onun hökmü 371-ci məsələdə deyildi. Hər bir halda, burun və qulağın içi kimi, adətən bədənin daxili hesab olunan yerlərin yuyulması vacib deyildir.

Məsələ: 381. Bir yerin bədənin zahirindən, yoxsa daxilindən olduğunda şəkk etsə, bu halda əvvəllər əgər zahirdən olubsa, yumalıdır; əgər əvvəllər zahirdən olmayıbsa, yumaq lazım deyil. Əvvəlki halı mə`lum olmayan təqdirdə, vacib ehtiyata əsasən, yuyulmalıdır.

Məsələ: 382. Əgər sırğa və bu kimi şeylər üçün deşilmiş yerin içi, zahirdən sayılacaq qədər geniş olarsa, yuyulmalıdır. Əks təqdirdə onu yumaq lazım deyil. Amma əgər zahir adlana biləcəyində şəkk edərsə, bu halda ehtiyata görə yumaq lazımdır.

Məsələ: 383. Suyun bədənə dəyməsinin qarşısını alacaq bir şeyi təmizləyib aradan aparmaq lazımdır. Əgər onun aradan getməsinə yəqin etməzdən qabaq irtimasi qüsl edərsə, yenidən qüsl etməlidir. Əgər qüsl, tərtibi olmuşdursa, onun hökmü 372-ci məsələdəki hökm kimidir.

Məsələ: 384. Qüsl edərkən suyun bədənə dəyməsinə mane olacaq bir şeyin olub-olmamasında şəkk edərsə, onun olmadığına arxayın oluncaya qədər axtarış aparmalıdır.

Məsələ: 385. Qüslə bədənin bir hissəsi hesab olunan xırda tüklər yuyulmalıdır, uzun tükləri isə yumaq vacib deyildir. Hətta əgər onları islatmadan suyu dəriyə çatdırıb bilsə, qüsl səhihdir. Lakin suyun dəriyə çatması onları yumadan mümkün olmazsa, onları da yumaq lazımdır ki, su dəriyə çatsın.

Məsələ: 386. Dəstəmazın səhihliyində şərt olan şeylərin hamısı: suyun pak və mübah olması kimi şeylər qüslün də səhihliyi üçün

şərtidir. Lakin qüslə bədəni yuxarıdan aşağıya yumaq lazım (vacib) deyildir. Həmçinin, tərtibi qüslə bir hissəni yuduqdan sonra digər hissəni dərhal yumaq lazım (vacib) deyil; deməli, əgər baş və boyun yuyulduqdan sonra bir qədər gözləsə və bir müddətdən sonra bədəni yusa, yaxud sağ tərəfi yuduqdan sonra bir müddət gözləyib sol tərəfi yuyarsa, işkalı yoxdur. Lakin bövl və ğaitin ifrazından özünü saxlaya bilməyən şəxs qüsl etmək və namaz qılmaq qədərində özünü saxlaya bilirsə, bu vaxt ərzində gözləmədən, dərhal qüsl etməli və dərhal namaz qılmalıdır.

Məsələ: 387. Hamamçının pulunu verməməyi nəzərdə tutan, yaxud onun pulunu nisyə verməyə razı olmasını bilməyən bir kəs, hətta sonradan hamamçını razı salsada belə, qüslü batildir.

Məsələ: 388. Əgər hamamçı hamam pulunun nisyə qalmasına razı olarsa, lakin qüsl edən şəxs onun pulunu ödəməmək qəsdində olarsa, yaxud haram maldan ödəmək qəsdində olarsa, onun qüslü batildir.

Məsələ: 389. Şəxs, hamamçıya xümsü verilməmiş pul verərsə, haram iş görmüşdür və onun qüslü batildir.

Məsələ: 390. Bir kəs ğaitin məxrəcini hamamın anbarının suyunda pak etsə və qüsləndən əvvəl özünü anbarda pak etdiyi üçün hamamçının onun qüsl etməsinə razı olub-olmamasında şəkk edərsə, qüsləndən öncə hamamçını razı salmayıncə, qüslü batildir.

Məsələ: 391. Şəxs qüsl edib-etmədiyində şəkk etsə, gərək qüsl etsin. Lakin qüsl etdikdən sonra onu düzgün edib-etməməsində şəkk etsə, bu halda qüsl vaxtı onu səhih yerinə yetirməsi üçün diqqətli olduğunu ehtimal etsə, qüslü səhihdir.

Məsələ: 392. Əgər qüsl əsnasında kiçik hədəs baş verərsə, məsələn, bövl edərsə, vacib ehtiyata əsasən, niyyətini tərtibi qüsləndən irtimasiyə çevirməyibsə, qüslü tamamlamalı və yenidən qüsl almalı və sonra dəstəmaz da almalıdır.

Məsələ: 393. Əgər vaxtın dar olmasına görə mükəlləfin vəzifəsi təyəmmüm olarsa, amma qüsl etmək və namaz qılmaq qədər vaxtın qaldığını güman edərək qüsl edərsə, misal üçün, cənabət qüslündən pak olmaq, yaxud Qur'an oxumaq qəsdilə qüsl etsə, onun qüslü səhihdir. Əgər o namazı, "o namaza əmr olunmayacağı təqdirdə qüsl qəsdini etməyəcəkdi"-deyə qılmağı qəsd etsə, onun qüslü batildir.

Məsələ: 394. Cünub olan və namaz qılan şəxs, qüsl edib-etmədiyində şəkk edərsə, namaza başlayan zaman diqqətli olduğuna

ehtimal verdiyi təqdirdə, onun namazı səhihdir, lakin sonrakı namazlar üçün qüsl almalıdır. Əgər namazdan sonra ondan kiçik hədəs baş veribsə, (qüsl aldıqdan sonra) dəstəmaz da almalıdır. Əgər vaxt vardırırsa, qılmış olduğu namazı da təzələməli, vaxt ötübsə, qəza etməlidir.

Məsələ: 395. Boynunda bir neçə vacib qüsl olan şəxs onları ayrı-ayrı yerinə yetirə bilər, lakin gərək birinci qüslədən sonra qalanları üçün vacib niyyəti etməsin. Həmçinin, onların hamısının niyyəti ilə bir qüsl də ala bilər. Hətta əgər boynundakı müəyyən bir qüslü qəsd etsə, qalanları üçün də kifayətdir.

Məsələ: 396. Əgər bir şəxsin bədəninin hər hansı bir yerində Qur'an ayəsi, yaxud Allah-Taalanın adı yazılmış olsa və o, tərtibi qüsl almaq istəsə, suyu bədəninə elə çətdirməlidir ki, əli yazıya dəyməsin. Dəstəmaz üzvlərinin bə'zində Qur'an ayəsi, həmçinin, vacib ehtiyata əsasən, Allahın adı olan şəxs, tərtibi dəstəmaz almaq istədikdə, deyilən göstərişə əməl etməlidir. Dəstəmaz və qüslə peyğəmbərlər (əleyhimussalam), imamlar (əleyhimussalam) və həzrəti Zəhra (əleyha salam) adlarına qarşı ehtiyata riayət etmək müstəhəbdir.

Məsələ: 397. Cənabət qüslü almış şəxs namaz üçün dəstəmaz almamalıdır. Hətta, mütəvəssitə istihazə qüslü istisna olmaqla, sair vacib qüslərdən və 650-ci məsələdə deyiləcək qüslərdən sonra da dəstəmaz almadan namaz qıla bilər. Baxmayaraq ki, dəstəmaz almaq müstəhəb ehtiyatdır.

İSTİHAZƏ

Qadınlardan xaric olan qanlardan biri də istihazə qanıdır. Qadın istihazə qanı görün zaman “müstəhazə” adlanır.

Məsələ: 398. İstihazə qanı əksər vaxtlarda sarı və soyuq olur, təzyiqli və yandırıcılıq olmadan gəlir, o, qatı da deyildir. Lakin onun bəzən qara, yaxud qırmızı rəngdə olması, isti və qatı olması, təzyiqli və yandırıcılıqla gəlməsi də mümkündür.

Məsələ: 399. İstihazə üç qismdir: qəlilə (az), mütəvəssitə (orta) və kəsirə (çox).

Qəlilə odur ki, qan qadının öz fərcinin daxilinə qoyduğu pambığın üzünə hopur və pambığın içinə keçmir.

Mütəvəssitə odur ki, qan o pambığın, hətta bir hissəsində olsa belə, içinə keçir, lakin pambıqdan qadınların adətən, qanın qarşısını almaq üçün qoyduqları parçaya çatmır.

Kəsirədə isə qan pambığı bulayıb parçaya da keçir.

İSTİHAZƏNİN HÖKMLƏRİ

Məsələ: 400. Qəlilə istihazədə qadın hər bir namaz üçün bir dəstəməz almalı, vacib ehtiyata əsasən, pambığı dəyişməli və əgər qan fərcin zahirinə dəyibsə, onu suya çəkməlidir.

Məsələ: 401. Mütəvəssitə istihazədə, qadın hər səhər namazı üçün qüsl almalı və növbəti səhər qədər öz namazları üçün keçən məsələdə deyilmiş qəlilə istihazə göstərişlərinə əməl etməlidir. Əgər bu hal digər namazdan əvvəl baş verərsə, həmin namaz üçün qüsl almalı və gələn səhər qədər öz namazlarında qəlilə istihazənin qaydalarına əməl etməlidir.

Əgər qəsdən, yaxud unutmamlıq səbəbindən qüsl almalı olduğu namazdan əvvəl qüsl almasa, sonrakı namazdan əvvəl qüsl almalıdır. Bu zaman qanın gəlməsi, yaxud kəsilməsinin fərqi yoxdur.

Məsələ: 402. Kəsirə istihazədə, keçən məsələdə deyilmiş mütəvəssitə istihazənin işlərindən əlavə, hər namaz üçün vacib ehtiyata əsasən, parçanı dəyişməli, yaxud suya çəkməlidir. Zöhr və əsr namazı üçün bir qüsl, məğrib və işa namazı üçün də bir qüsl etməli,

zöhrlə əsr, həmçinin, məğriblə işa namazları arasında fasilə salmamalıdır. Əgər fasilə salsa, ikinci namaz üçün – istər əsr olsun, istərsə işa namazı – yenidən qüsl almalıdır. Kəsirə istihazədə qüsl dəstəmazdan kifayət (onu əvəz) edir.

Məsələ: 403. Əgər istihazə qanı namaz vaxtından əvvəl də gəlsə, bu halda qadın o qan üçün dəstəmaz, yaxud qüsl etməyibsə, həmin anda müstəhazə olmamasına baxmayaraq, namaz vaxtı dəstəmaz, yaxud qüsl yerinə yetirməlidir.

Məsələ: 404. Dəstəmaz alıb qüsl etməli olan mütəvəssitə istihazəli qadın, hər hansını əvvəl yerinə yetirsə, səhihdir. Lakin əvvəlcə dəstəmaz alması daha yaxşıdır. Kəsirə istihazəli olan qadın, dəstəmaz almaq istəsə, qüsləndən əvvəl almalıdır.

Məsələ: 405. İstihazəsi qəlilə olan qadının (qanı) sübh namazından sonra mütəvəssitə olsa, zöhr və əsr namazı üçün qüsl almalıdır. Əgər zöhr və əsrdən sonra mütəvəssitə olsa, məğrib və işa namazı üçün qüsl almalıdır.

Məsələ: 406. İstihazəsi qəlilə, yaxud mütəvəssitə olan qadın, əgər sübh namazından sonra kəsirə olarsa, zöhr və əsr namazı üçün bir qüsl, məğrib və işa namazı üçün də bir qüsl almalıdır. Əgər zöhr və əsr namazından sonra kəsirə olarsa, məğrib və işa namazı üçün qüsl almalıdır.

Məsələ: 407. İstihazəsi kəsirə, yaxud mütəvəssitə olan qadın namaz vaxtı daxil olana qədər bu vəziyyətdə qalsa, namaz vaxtı daxil olmamışdan qabaq namaz üçün qüsl alsın, qüslü batildir. Lakin sübh azanına yaxın ümid (rəca) qəsdilə qüsl alıb gecə namazı qılırsa, caizdir, ancaq ehtiyata görə, fərdən sonra sübh namazı üçün qüslü təzələməlidir.

Məsələ: 408. İstihazəli qadın, hökmü deyilmiş gündəlik namazlardan başqa, qılmaq istədiyi hər bir namaz üçün – istər vacib, istərsə müstəhəbb; həmçinin, qılmış olduğu gündəlik vacib namazları ehtiyatən yenidən qılmaq, yaxud fərdi qıldığı namazları yenidən camaatla qılmaq istəsə, istihazənin deyilmiş bütün qaydalarına əməl etməlidir. Kəsirə istihazəsi olan qadın (bu işlər üçün) ehtiyata görə, dəstəmaz da almalıdır və əgər o namazı qüsl alıb qılmalı olduğu gündəlik vacib namazın vaxtında qılsa, vacib ehtiyata əsasən, yenidən qüsl almalıdır. Lakin ehtiyat namazı, yaddan çıxmış səcdə və təşəhhüd, eləcə də unudulmuş təşəhhüd üçün yerinə yetirməli olduğu iki səhv səcdəsini namazdan sonra dərhal yerinə yetirsə, istihazənin

qaydalarına əməl etməsi vacib deyil. Namazın səhv səcdəsi üçün istihazənin işlərini etmək lazım (vacib) deyil.

Məsələ: 409. İstihazə olan qadın, qanı kəsildikdən sonra yalnız yerinə yetirdiyi ilk namaz üçün istihazə qaydalarına əməl etməlidir, sonrakı namazlar üçün isə lazım deyildir.

Məsələ: 410. İstihazəsinin hansı qismdən olmasını bilməyən qadın, namaz qılmaq istədikdə ehtiyata uyğun əməl etməli, yaxud özünü yoxlamalıdır. Belə ki, fərcinə bir qədər pambıq daxil edib bir az gözləməli və sonra çıxarıb istihazəsinin hansı qismdən olduğunu təyin edərək həmin qismə aid olan qaydalara əməl etməlidir. Lakin namaz qılmaq istədiyi vaxta qədər istihazəsinin dəyişməyəcəyini bilirsə, vaxt daxil olmamışdan qabaq da özünü yoxlaya bilər.

Məsələ: 411. İstihazəli olan qadın, özünü yoxlamamışdan namaza başlasa, bu zaman qürbət qəsdı ilə öz vəzifəsinə əməl edərsə, məsələn, istihazəsi qəlilə olduğu üçün qəlilənin qaydalarına əməl edərsə, namazı səhihdir. Əgər qürbət qəsdı etməyibsə, yaxud əməli öz vəzifəsinə uyğun olmayıbsa, məsələn, istihazəsi mütəvəssitə olduğu halda qəlilənin qaydalarına əməl edibsə, namazı batildir.

Məsələ: 412. Özünü yoxlaya bilməyən və istihazəsinin hansı qismdən olduğunu bilməyən qadın, vacib ehtiyata əsasən, şəri vəzifəsinə yerinə yetirdiyinə əmin olmaq üçün öz vəzifəsinə artıqlaması ilə yerinə yetirməlidir. Məsələn, əgər istihazəsinin qəlilə, yoxsa mütəvəssitə olduğunu bilmirsə, mütəvəssitənin işlərini yerinə yetirməlidir; və əgər mütəvəssitə, yoxsa kəsirə olduğunu bilmirsə, kəsirənin qaydalarına əməl etməli və hər namaz üçün dəstəmaz da almalıdır. Lakin əvvəllər üç qismdən hər hansı birindən olduğunu bilirsə, həmin qismin qaydalarına əməl etməlidir.

Məsələ: 413. Əgər istihazə qanı zahir olmasının əvvəl vaxtlarında batində olub bayıra çıxmasa, qadının almış olduğu dəstəmazı, yaxud qüslü batil etməz. Əgər (qan) bayıra çıxsın, az olsa da belə, dəstəmaz və qüslü batil edər.

Məsələ: 414. Müstəhazə qadın əgər namazdan sonra özünü yoxlayaraq qan görməzsə, yenidən qan gələcəyini bilsə də, almış olduğu dəstəmazla namaz qıla bilər.

Məsələ: 415. İstihazə olan qadın əgər dəstəmaz, ya qüslə məşğul olduğu vaxtdan ondan qan xaric olmadığını bilirsə, bu halda qalacağını bildiyi vaxta qədər namazını təxirə sala bilər.

Məsələ: 416. Əgər istihazəli qadın, namazın vaxtı keçməzdən

əvvəl tamamilə pak olacağını, yaxud namaz qıla biləcək bir müddətdə qanın dayanacağını bilsə, gözləyib namazı pak olduğu vaxtda qılmalıdır.

Məsələ: 417. Əgər dəstəmaz və qüslədən sonra qan zahirdə kəsilsə və qadın bilsə ki, namazı dəstəmaz almaq, qüsl etmək və namaz qılmağa sərf olunan vaxt qədər tə`xirə salmaqla tamamilə pak olacaq, onda namazı tə`xirə salmalıdır. Elə ki, tamamilə pak oldu, yenidən dəstəmaz və qüsl alıb namaz qılmalıdır. Əgər namazın vaxtı dar olarsa, dəstəmazı və qüslü yenidən alması lazım deyildir. Hətta vacib ehtiyata əsasən, qüsl, həmçinin, dəstəmaz əvəzi təyəmmüm edib namaz qılmalıdır.

Məsələ: 418. Kəsirə və mütəvəssitə istihazəsi olan qadın qandan tamamilə pak olduqdan sonra qüsl almalıdır. Lakin bilsə ki, əvvəlki namaz üçün qüsl etdiyi vaxtdan bəri qan gəlməyib və tamamilə pak olub, yenidən qüsl alması vacib deyildir.

Məsələ: 419. 415-ci məsələdə deyilmiş hallardan başqa, kəsirə, mütəvəssitə və qəlilə istihazəsi olan qadınlar öz vəzifələrinə əməl etdikdən sonra gərək namazı tə`xirə salmasınlar. Lakin namazdan öncə azan və iqamə deməyin eybi yoxdur, namazda da qunut və s. kimi müstəhəbb olan əməlləri yerinə yetirə bilərlər. Müstəhəbb ehtiyat budur ki, namazın vacib hissələrini icra etmək qədər vaxtda pak olsalar, müstəhəbb əməlləri tərk etsinlər.

Məsələ: 420. Vəzifəsi dəstəmaz, yaxud qüsl olan müstəhəzə qadın vəzifəsi ilə namaz arasında fasilə salarsa, yenidən vəzifəsinə uyğun olaraq dəstəmaz, yaxud qüsl almalı və fasiləsiz olaraq (dərhal) namaza başlamalıdır. 415-ci məsələdə deyilən halda olduğunu bildiyi hallar istisnadır (namazı tə`xirə sala bilər).

Məsələ: 421. Əgər qadının istihazə qanı arası kəsilmədən gəliрсə, ona zərəri olmayan təqdirdə gərək qüslədən sonra qanın gəlməsinin qarşısını alsın. Əgər e`tinəsizlik etsə və qan xaric olsa, yenidən qüsl almalı və əgər namaz da qılmış olsa, namazı təzələməlidir.

Məsələ: 422. Əgər qüsl edərkən qan kəsilməzsə, qüslü səhihdir. Lakin qüsl əsnasında mütəvəssitə dönüb kəsirə olsa, qüslü əvvəldən başlamalıdır.

Məsələ: 423. İstihazə olan qadın oruc olduğu bütün gün ərzində qanın gəlməsinin qarşısını bacardığı qədər alması müstəhəb ehtiyatdır.

Məsələ: 424. Kəsirə istihazəsi olan qadının orucu o surətdə

səhihdir ki, oruc tutduğu günün namazları üçün vacib olan qüsləri yerinə yetirsin və həmçinin, vacib ehtiyata əsasən, ertəsi gün oruc tutacağı gecə məğrib və işa namazlarının qüslünü yerinə yetirsin.

Məsələ: 425. Əgər qadın əsr namazından sonra istihazə qanı görsə və gün batana kimi qüsl almasa, orucu səhihdir.

Məsələ: 426. Qəlilə istihazəsi olan qadın namazdan öncə mütəvəssitə, yaxud kəsirə olarsa, mütəvəssitənin yaxud kəsirənin keçmiş məsələlərdə deyilmiş işlərini icra etməlidir. Əgər mütəvəssitə istihazə kəsirə olarsa, kəsirə istihazəsinin qaydalarına əməl etməlidir. Əgər mütəvəssitə istihazəsi üçün qüsl almış olsa, faydasızdır və gərək yenidən kəsirə istihazəsi üçün qüsl alsın.

Məsələ: 427. Əgər namaz əsnasında qadının mütəvəssitə istihazəsi kəsirə olarsa, namazı saxlamalı və kəsirə istihazəsi üçün qüsl almalı, onun digər işlərini yerinə yetirməli və həmin namazı yenidən qılmalıdır. Müstəhəb ehtiyata əsasən, qüsləndən öncə dəstəmaz almalı və əgər qüsl üçün vaxt olmasa, qüsl əvəzi təyəmmüm etməlidir. Əgər təyəmmüm üçün də vaxt yoxdursa, vacib ehtiyata əsasən, namazı həmin halda tamamlamalı, lakin vaxt xaricində namazı qəza etməlidir.

Həmçinin, əgər namaz əsnasında qəlilə istihazə, mütəvəssitə, yaxud kəsirə olsa, namazı pozmalı, mütəvəssitə, yaxud kəsirə müstəhəzənin vəzifələrini yerinə yetirməlidir.

Məsələ: 428. Əgər namaz əsnasında qan kəsilərsə və istihazə olan qadın qanın daxildə də kəsilib-kəsilmədiyini bilməzsə, bu halda namazdan sonra qanın kəsilmiş olduğunu başa düşsə, dəstəmaz və qüsləndən ibarət olan vəzifəsini yerinə yetirərək yenidən namaz qılmalıdır.

Məsələ: 429. Əgər qadının kəsirə istihazəsi dönüb mütəvəssitə olarsa, birinci namaz üçün kəsirənin, qalan namazlar üçün isə mütəvəssitənin əməllərini icra etməlidir. Məsələn, əgər kəsirə istihazəsi zöhr namazından öncə dönüb mütəvəssitə olsa, zöhr namazı üçün qüsl almalı və əsr, məğrib və işa namazları üçün dəstəmaz almalıdır. Lakin əgər zöhr namazı üçün qüsl almasa və yalnız əsr namazını qılacaq qədər vaxt qalsa, gərək əsr namazı üçün qüsl etsin. Əgər əsr namazı üçün də qüsl etməsə, məğrib namazı üçün qüsl etməlidir. Əgər məğrib namazı üçün də qüsl etməsə və yalnız işa namazını qılacaq qədər vaxt qalsa, gərək işa namazı üçün qüsl etsin.

Məsələ: 430. Əgər hər namazdan əvvəl qadının kəsirə istihazəsi

qanı kəsilib (sonra) yenidən kəlirsə, bu halda qan kəsilən vaxtda qüsl və dəstəmaz ala biləcək qədər geniş vaxt olsa, həmin fasilədə qüsl alıb namaz qılmalıdır. Yox, əgər qanın kəsildiyi vaxt, pak halda namaz qılmaq qədər geniş deyildirsə, həmin aldığı bir qüsl kifayət edər. Əgər qüsl almaq və namazın bə`zi hissələri üçün vaxt genişliyi varsa, vacib ehtiyata əsasən, həmin fasilədə (qan kəsilərəkən) qüsl almalı və namaz qılmalıdır.

Məsələ: 431. Əgər qadının kəsirə istihazəsi dönüb qəlilə olsa, birinci namazı üçün kəsirənin, sonrakı namazlar üçün isə qəlilənin işlərini yerinə yetirməlidir. Həmçinin, mütəvəssitə qəlilə olduqda birinci namaz üçün mütəvəssitənin, sonrakı namazlar üçün isə qəlilənin işlərini icra etməlidir.

Məsələ: 432. Əgər istihazəli olan qadın, ona vacib olan işlərdən birini tərk edərsə, namazı batildir.

Məsələ: 433. Namaz üçün qüsl etmiş və ya dəstəmaz almış istihazəli qadın, ehtiyata əsasən, ixtiyari halda öz bədənindən hər hansı bir yerini Qur`anın yazısına toxundura bilməz və bu, zərurət halında caizdir, lakin ehtiyatən gərək dəstəmaz alsın.

Məsələ: 434. Vacib qüslünü yerinə yetirmiş istihazəli qadının – hətta namaz üçün yerinə yetirdiyi digər işləri, məsələn, pambıq və parçanı dəyişmək kimi – etməsə də belə, məscidə getməsi, orada dayanması, vacib səcdəsi olan ayəni oxuması və ərinin onunla yaxınlıq etməsi halaldır. Əqva nəzər budur ki, bu işlər qüslsüz də caizdir, buna baxmayaraq, əhvət nəzər budur ki, tərk olunsun.

Məsələ: 435. Kəsirə, yaxud mütəvəssitə istihazəsi olan qadın namaz vaxtından əvvəl vacib səcdəsi olan ayə oxumaq, yaxud məscidə getmək və ya ərinin onunla yaxınlıq etməsini istəsə, müstəhəbb ehtiyata əsasən, qüsl almalıdır.

Məsələ: 436. Ayət namazı istihazəli qadına vacibdir və ayət namazını qılmaq üçün o, gündəlik vacib namazları qılmaq üçün yerinə yetirməli olduğu işləri icra etməlidir. Ehtiyata əsasən, kəsirə istihazəsi olan qadın dəstəmaz da almalıdır.

Məsələ: 437. Gündəlik vacib namazın vaxtında istihazəli qadına ayət namazı vacib olarsa, onları ardıcıl qılmaq istəsə də, ayət və gündəlik namazın hər biri üçün ayrılıqda müstəhəbbənin vəzifəsini icra etməlidir.

Məsələ: 438. İstihazəli qadın tamamilə pak olana kimi qəza namazlarını tə`xirə salmalıdır. Qəza namazlarının vaxtı dar olduğu

təqdirdə də əda olan (öz vaxtında qılmalı olduğu) namazlar üçün vacib olaraq yerinə yetirdiyi işləri qəza namazları üçün də yerinə yetirməlidir.

Məsələ: 439. Əgər qadın özündən xaric olan qanın yara qanı olmadığını və şər`ən heyz və nifas hökmü daşmadığını bilsə, istihazə göstərişlərinə əməl etməlidir. Hətta əgər istihazə, yoxsa başqa qan olmasında şəkk etsə, bu halda o qanların əlamətləri həmin qanda olmasa, vacib ehtiyata əsasən, istihazənin işlərini yerinə yetirməlidir.

HEYZ

Heyz – adətən, hər ayda bir neçə gün qadınların uşaqlığından (rəhimindən) gələn qandır. Heyz qanı görün qadına haiz deyilir.

Məsələ: 440. Heyz qanı çox vaxt qatı, isti və qara, yaxud qırmızı rəngli olmaqla, təzyiq və bir az da yandırıcı halda gəlir.

Məsələ: 441. Qadınlar altmış yaş tamam oldandan sonra yaisə olurlar və bundan sonra qan görsələr, heyz qanı deyildir. Vacib ehtiyata əsasən, istər qüreyşi (seyyidə), istərsə də qeyri-qüreyşi (seyyidə olmayan) qadınlar əlli yaşları tamam oldandan altmış yaşları tamam olana qədər həm yaisə, həm də qeyri-yaisənin hökmlərinin hər ikisinə əməl etsinlər. Deməli, əgər əlli-altmış yaş arası fasilədə heyzin nişanələri olan, ya da adət günlərində qan görmüş olsalar, vacib ehtiyata əsasən, istihazə qaydalarına riayət etməli və haiz qadının tərkdiklərini tərkd etməlidir.

Məsələ: 442. Qızın doqquz yaşı tamam olmamış gördüyü qan heyz deyildir.

Məsələ: 443. Hamilə, yaxud uşağa süd verən qadının heyz qanı görməsi mümkündür və heyzin hökmlərində hamilə qadınla hamilə olmayan qadın arasında heç bir fərq yoxdur. Lakin hamilə qadın adət gününün əvvəlindən iyirmi gün keçəndən sonra heyz nişanələrinə malik qan görsə, ehtiyat vacibə görə istihazə əməllərinə riayət etməli və haiz qadının tərkdiklərini tərkd etməlidir.

Məsələ: 444. Doqquz yaşının tamam olub-olmadığını bilməyən qız, heyzin nişanələri olmayan bir qan görərsə, heyz deyildir. Əgər heyzin nişanələri varsa, heyzdir və onun doqquz yaşı şəərən tamam olmuş hesab olunur.

Məsələ: 445. Yaisə olub-olmadığında şəkk edən qadın qan görsə və heyz (qanı) olub-olmadığını bilməsə, yaisə olmadığını əsas götürməlidir.

Məsələ: 446. Heyzin müddəti üç gündən az, on gündən çox olmur.

Məsələ: 447. Heyzin ilk üç günü ardıcıl olmalıdır. Deməli, əgər, məsələn, iki gün qan görüb, bir gün pak olduqdan sonra yenidən bir

gün qan görsə, heyz deyildir. Baxmayaraq ki, bu surətdə müstəhəbb ehtiyata görə ikinci surətin oxşarlarında istihazə qaydalarına riayət və haiz qadının tərklərini tərkləməlidir.

Məsələ: 448. Heyzin əvvəlində qan bayıra çıxmalıdır. Lakin üç günün hamısında bayıra çıxması lazım (vacib) deyil, hətta (heyz hesab olunması üçün) fərcin daxilində də qan olsa, kifayətdir. Lakin uşaqlıqda (bətdə) qan olması kifayət etməz. Eləcə də, üç günün əsnasında qadınlar arasında həmişə adi sayılan qaydada azacıq pak olsa, yenə də heyzdir.

Məsələ: 449. Birinci və dördüncü gecə qan görünməsi lazım (vacib) deyil, lakin ikinci və üçüncü gecə qan kəsilməməlidir. Deməli, əgər birinci günün səhər azanından üçüncü günün gün batan vaxtına qədər qan ardıcıl olaraq, heç vaxt kəsilmədən gəlsə, işkalsız olaraq heyzdir. Həmçinin, birinci günün ortalarında qan gəlməyə başlasa və dördüncü gün həmin vaxtda kəsilsə, yenə də heyz hesab olunur. Lakin əgər gün çıxandan başlayıb üçüncü günün axırı, gün batana qədər davam etsə, vacib ehtiyata əsasən, istihazə qaydalarına riayət etməli və haiz qadının tərklərini tərkləməlidir.

Məsələ: 450. Əgər üç gün ardıcıl heyz nişanələri ilə, yaxud adət günlərində qan görsə və bundan sonra pak olsa və yenidən heyz əlamətləri olan, yaxud elə adət günlərində qan görsə, bu halda qan gördüyü və arada pak olduğu günlər üst-üstə on gündən artıq olmasa, arada pak olduğu günlər də heyzdir.

Məsələ: 451. Əgər üç gündən az və on gündən çox olmayan müddətdə qan görsə və yara, çiban, yoxsa heyz qanı olduğunu bilməsə, bu halda həmin qanda heyzin nişanələri olsa və ya adət günlərində gəlmiş olsa, onu heyz hesab etməlidir. Deyilmiş surətdən qeyrisində isə, əgər ondan əvvəlki halının pak olduğunu bilirsə, yaxud ondan əvvəlki halını bilmirsə, paklığa hökm etməlidir. Əgər heyz olduğunu bilirsə, əvvəlki halı və şəkildə qaldığı haldakı qanların hamısının qədərini şərtən heyz olması mümkündürsə, heyz hesab etməlidir.

Məsələ: 452. Adət günlərində və heyz nişanələri olmadan, üç günü ötməmiş bir qan görsə və yara, çiban, yoxsa heyz qanı olduğunu da bilməsə, bu halda əgər əvvəldəki halı heyzdirsə, (əvvəlki məsələdə deyilən tərzdə) gərək heyz hesab etsin. Əks halda isə, gərək öz ibadətlərini yerinə yetirsin.

Məsələ: 453. Əgər heyz, yoxsa istihazə olmasında şəkk etdiyi

bir qan görsə, bu halda əgər heyzin əlamətləri onda olmuş olarsa, heyz hesab etməlidir.

Məsələ: 454. Əgər heyz, yoxsa bakirəlik qanı olduğunu bilmədiyi bir qan görərsə: gərək özünü yoxlasın; yə'ni bir qədər pambığı fərcin daxilinə qoyaraq bir az gözləməli, sonra çıxarıb baxmalıdır: əgər pambığın ətrafı qana bulaşmışdırsa, bakirəlik qanı, əgər pambığın hər yerinə dəyibsə, heyz qanıdır. Ya da haizin tərək etməli olduğu şeyləri tərək və pak qadının əməllərini yerinə yetirməklə ehtiyata əməl etsin.

Məsələ: 455. Əgər bir qadın üç gündən az müddətdə qan görüb pak olarsa, sonra üç gün adət vaxtlarında və ya heyz nişanələri ilə olan qan görərsə, ikinci dəfə gördüyü qan heyz qanıdır. Əvvəlki qan adət günlərində olmasına baxmayaraq, heyz deyildir.

HAİZİN HÖKMLƏRİ

Məsələ: 456. Haizə bir neçə şey haramdır:

1. Namaz kimi dəstəmaz, qüsl və təyəmmümlə yerinə yetirilməli olan ibadətlər.

Bu cür ibadətlərdə haram deyildikdə məqsəd, onları şər'i göstəriş və tələb olunan əməl qəsdilə yerinə yetirilməsinin caiz olmamasıdır. Lakin meyyit namazı kimi dəstəmaz, qüsl və təyəmmüm olunması lazım (vacib) olmayan ibadətləri əncam verməyin maneçiliyi yoxdur.

2. Cənabətin hökmündə deyilən və cünuba haram olan bütün əməllər.

3. Fərcdən cima etmək. Xütnəgah qədərindən az da daxil olsa və məni gəlməsə də, bu iş həm kişiyə, həm də qadına haramdır. Vacib ehtiyata əsasən, haiz qadına arxadan yaxınlıq etməkdən çəkinmək lazımdır. Yaxınlıq etməkdən başqa, haiz qadını öpmək və mazaqlaşmaq kimi ləzzətlərin maneçiliyi yoxdur.

Məsələ: 457. Qadının haiz olması qəti olmayan, lakin özü üçün şər'ən heyz qərar verdiyi günlərdə cima etmək haramdır. Buna görə də on gündən çox qan görən və sonradan deyiləcək qayda ilə öz qohumlarının adət günlərini heyz qərar verən qadının əri, həmin günlərdə onunla yaxınlıq edə bilməz.

Məsələ: 458. Əgər kişi özünün heyz halında olan qadını ilə yaxınlıq etsə, müstəhəb ehtiyata əsasən, onun birinci hissəsində

(yaxınlıq etmişsə) səkkiz noxud¹ sikkəli qızıl, ikinci hissədə (yaxınlıq etmişsə) doqquz noxud, üçüncü hissədə (yaxınlıq etdikdə isə) dörd noxud yarım kəffarə verməlidir. Məsələn, altı gün heyz qanı görün bir qadının əri, birinci və yaxud ikinci günün gündüz, ya gecəsində onunla cima edərsə, on səkkiz noxud sikkəli qızıl, üçüncü və dördüncü günün gündüz və gecəsində yaxınlıq edərsə doqquz, beşinci və altıncı günün gündüz və gecəsində cima etdikdə isə dörd noxud yarım sikkəli qızıl verməlidir. Qadına isə kəffarə yoxdur.

Məsələ: 459. Müstəhəbb ehtiyata əsasən, haiz qadınla arxadan əlaqədə olduqda, əvvəlki məsələdə deyilmiş tərzdə kəffarə verməlidir.

Məsələ: 460. Əgər sikkəli qızıl (tapmaq) mümkün olmazsa, onun qiymətini verməlidir. Əgər qızılın cima etdiyi vaxtdakı qiyməti fəqirə vermək istədiyi vaxtla fərqli olarsa, fəqirə vermək istədiyi vaxtla hesab etməlidir.

Məsələ: 461. Əgər bir şəxs heyzin həm birinci, həm ikinci, həm də üçüncü hissəsində öz qadını ilə cima edərsə, müstəhəbb ehtiyata əsasən, üst-üstə otuz bir noxud yarım qədərində olan hər üç kəffarəni verməlidir.

Məsələ: 462. Əgər şəxs haiz qadınla bir neçə dəfə cima etsə, hər cima üçün bir kəffarə verməsi müstəhəbb ehtiyatdır.

Məsələ: 463. Əgər kişi cima halında qadının haiz olduğunu başa düşərsə, dərhal ondan ayrılmalıdır. Ayrılmadıqda müstəhəbb ehtiyata əsasən, kəffarə verməlidir.

Məsələ: 464. Əgər kişi haiz bir qadınla zina etsə, yaxud əyalı olduğunu güman edərək naməhrəm və haiz qadınla cima etsə, müstəhəbb ehtiyata əsasən, kəffarə verməlidir.

Məsələ: 465. Kəffarə verə bilməyən şəxsin bir fəqirə sədəqə verməsi müstəhəbb ehtiyatdır. Əgər bunu da edə bilməsə, istiğfar etməlidir (Allahdan bağışlanmasını istəməlidir).

Məsələ: 466. Bir şəxs – qasir cahil olduğu halda – hökmü bilmədən, yaxud unutqanlıq ucbatından heyz halında olan qadınla yaxınlıq edərsə, kəffarəsi yoxdur. Lakin müqəssir cahil barəsində bu hökm məhəlli-işkaldır.

Məsələ: 467. Bir şəxs qadının haiz olduğunu güman edib onunla yaxınlıq etsə və sonra haiz olmadığı mə'lum olsa, kəffarəsi yoxdur.

¹ 24 noxud bir misqal, bir misqal da 4,64 qramdır, deməli, bir noxud misqalın 24-də biri qədərdir.

Məsələ: 468. Tələqin hökmlərində deyiləcəyi kimi, qadına heyz halında verilən tələq batildir.

Məsələ: 469. Əgər qadın haiz olduğunu, yaxud heyzdən pak olduğunu desə, onun sözü qəbul olunmalıdır.

Məsələ: 470. Qadın namaz əsnasında haiz olsa, namazı batildir.

Məsələ: 471. Əgər qadın namaz əsnasında heyz olub-olmadığında şəkk edərsə, onun namazı səhihdir. Lakin namaz əsnasında heyz olduğunu namazdan sonra anlasa, o halda qıldığı namaz batildir.

Məsələ: 472. Qadın heyz qanından pak olandan sonra dəstəmaz, qüsl və təyəmmümlə yerinə yetirilməli olan namaz və bu kimi ibadətlər üçün qüsl almalıdır. Onun qaydası eynilə cənabət qüslü kimidir və qüslədən əvvəl dəstəmaz alması müstəhəbb ehtiyatdır.

Məsələ: 473. Qadın heyz qanından pak olduqdan sonra, qüsl almasa da ona tələq vermək səhihdir, əri də onunla cima edə bilər. Lakin vacib ehtiyata əsasən, yaxınlıq fərc yuyulduqdan sonra edilməlidir. Ehtiyat müstəhəbb budur ki, qüslədən əvvəl, məxsusən meylin şiddətli olmadığı təqdirdə, onunla cima etməkdən çəkinilsin. Ancaq heyz halında qadına haram olan işlər – məsciddə dayanmaq, Qur`anın yazılarına toxunmaq kimi işlər qüsl etməyincə halal olmur.

Məsələ: 474. Əgər su dəstəmaz və qüsl almaq üçün kifayət etməsə və yalnız qüsl almaq qədərində olarsa, qüsl almalıdır. Müstəhəbb ehtiyata əsasən, dəstəmaz əvəzini də təyəmmüm etməlidir. Əgər, su ancaq dəstəmaz üçün kifayət edərsə və qüslə çatmasa dəstəmaz almalı, qüsl əvəzi də təyəmmüm etməlidir. Əgər onların heç biri üçün su olmasa, onda biri dəstəmaz, biri də qüsl əvəzi olmaqla iki təyəmmüm edilməlidir.

Məsələ: 475. Qadının heyz halında qılmadığı namazların qəzası yoxdur. Ayət namazının isə hökmü 1514-cü məsələdə deyiləcəkdir. Ramazan ayının orucunu isə qəza etməlidir. Lakin müəyyən bir şeyə nəzr etdiyi üçün oruc vacib olsa, yə`ni müəyyən bir günü oruc tutacağını nəzr etsə və həmin gün heyz günlərinə təsadüf etmiş olsa, vacib ehtiyata əsasən, onu da qəza etməlidir.

Məsələ: 476. Əgər namazın vaxtı daxil olmuşdursa və qadın da namazı tə`xirə salacağı surətdə haiz olacağını bilirsə, namazını dərhal qılmalıdır. Vacib ehtiyata əsasən, buna ehtimal etsə də belə, (namazı dərhal qılmalıdır).

Məsələ: 477. Əgər qadın namazı vaxtın əvvəlindən tə`xirə salsə

və onun vəziyyətinə uyğun olaraq, şəraitə malik olan və səhihliyinə mane olacaq şeylər olmayan bir namaz qılmaq qədər vaxt keçsə və sonra qadın haiz olsa, tə`xirə saldığı həmin namazın qəzası o qadına vacibdir. Həmçinin, vacib ehtiyata əsasən, hədəsdən pak olmaq üçün hətta təyəmmümlə belə vaxt olsa, hətta övrəti örtmək və xəbəsdən (nəcasətdən) paklanmaq kimi şərtlərdən bə`zisi olmasa da, hökm eynidir.

Məsələ: 478. Əgər qadın namazın axır vaxtında heyz qanından pak olarsa və qüsl almaq və bir, yaxud bir rükətdən artıq namaz qılmaq qədəri vaxtı olmuş olsa, namaz qılmalıdır. Əgər namaz qılmazsa, qəzasını yerinə yetirməlidir.

Məsələ: 479. Pak olduqdan sonra, haiz qadının qüsl almaq qədəri vaxtı olmasa, lakin təyəmmümlə namazı vaxtında qıla bilərsə, vacib ehtiyata əsasən, o namazı təyəmmümlə qılmalıdır. Qılmadıqda isə onun qəzası vacib deyildir. Ancaq suyun zərərli olması kimi, başqa bir səbəbdən vəzifəsi təyəmmüm etmək olduqda təyəmmüm etməsi və o namazı qılması vacibdir. Qılmadıqda isə qəzası vacibdir.

Məsələ: 480. Əgər qadın heyzdən pak olduqdan sonra namaz üçün vaxt olub-olmamasında şəkk etsə, namazını qılmalıdır.

Məsələ: 481. Əgər namaza hazırlaşmaq və bir rükət qılmaq qədərində vaxtın olmadığını güman edib namaz qılmasa və sonra vaxt qalmış olduğunu anlasa, həmin namazın qəzasını qılmalıdır.

Məsələ: 482. Müstəhəbbdir ki, haiz qadın namaz vaxtı özünü qandan təmizləsin, pambıq və parçanı dəyişsin, həmçinin, dəstəmaz alsın, əgər dəstəmaz ala bilmirsə, təyəmmüm edərək pak bir yerdə üzü qibləyə otursun və namaz miqdarında zikr, təsbih (Subhanəllah), təhlil (la ilahə illəllah) və təhmüd (əlhəmdü lillah) deməklə məşğul olsun.

Məsələ: 483. Həna qoymaq və bu kimi şeylər, həmçinin, bədənin hər hansı bir yerini Qur`anın yazılarının arasına toxundurmaq haiz qadına məkruhdur. Qur`anı özü ilə gəzdirmək və oxumağın manesi yoxdur.

HAİZ QADINLARIN QİSMLƏRİ

Məsələ: 484. Haiz qadınlar altı qismdir:

1. Vəqtiyyə və ədədiyyə adətində sahib olanlar.

Bu qadınlar iki ay ardıcıl olaraq müəyyən vaxtda heyz qanı görürlər. Onların heyz günlərinin sayı da hər iki ayda eynidir.

Məsələn, iki ay ardıcıl olaraq ayın əvvəlindən yeddisinə kimi heyz qanı görürlər.

2. Vəqtiyyə adətinə sahib olanlar.

Bu qadınlar iki ay ardıcıl olaraq eyni vaxtda heyz qanı görürlər, lakin heyz günlərinin sayı iki ayda eyni olmur. Məsələn, iki ay ardıcıl olaraq ayın birindən başlayaraq heyz qanı görürlər, amma birinci ay ayın yeddisi, ikinci ay ayın isə səkkizi qandan pak olurlar.

3. Ədədiyyə adətinə sahib olanlar.

Bu qadınların hər iki ay ardıcıl olaraq gördükləri heyz qanının müddəti eynidir, amma qanı görmək vaxtı eyni deyildir. Məsələn, birinci ayın beşindən onuna qədər, ikinci ayın isə on ikisindən on yeddisinə qədər qan görürlər.

4. Müztəribə.

Bu qadınlar bir neçə ay qan görsələr də müəyyən bir adət əldə edə bilməmiş, ya da adətləri pozulmuş və təzədən də adət tapmamışlar.

5. Mübtədiə.

Bunlar birinci dəfə heyz görən qadınlardır.

6. Nəsiyə.

Bunlar öz adətlərini unutmuş qadınlardır.

Bunların hər birinin özünəməxsus hökmləri var ki, gələcək məsələlərdə deyiləcəkdir.

1. VƏQTIYYƏ VƏ ƏDƏDİYYƏ ADƏTİ OLAN QADINLAR

Məsələ: 485. Vəqtiyyə və ədədiyyə adətli qadınlar iki dəstədir:

1) İki ay ardıcıl olaraq eyni vaxtda heyz görür və eyni vaxtda da pak olurlar. Məsələn, iki ay ardıcıl olaraq ayın birindən qan görür və yeddinci gün pak olur. Bu qadının heyz adəti ayın birindən yeddisinə qədərdir.

2) İki ay ardıcıl olaraq eyni vaxtda heyz qanı görür və eyni vaxtda da pak olurlar, amma üç gün və ondan artıq qan gördükdən sonra bir gün və ya daha çox pak olur və yenidən qan görürlər. Əgər qan görüb arada pak olduqları günlərin cəmisi üst-üstə on gündən artıq olmasa və hər iki ayda onun qan gördüyü günlərlə arada pak olduğu günlərin cəmisi bir əndazədə olsa, onun adəti, qan görüb arada pak

olduğu günlərin məcmusu qədərdir. Bu zaman arada pak olduğu günlərin hər iki ayda eyni qədər olması lazım (vacib) deyil. Məsələn, əgər birinci ayda ayın birindən üçünə qədər qan görüb sonra üç gün pak olsa və yenidən üç gün qan görsə, ikinci ayda isə üç gün qan görəndən sonra üç gün, yaxud ondan az, yaxud çox pak olub yenidən qan görsə və bunlar üst-üstə doqquz gün olsa, hamısı heyzdir və bu qadının adəti doqquz gün olar.

Məsələ: 486. Vəqtiyyə və ədədiyyə adətinə sahib olan qadın əgər adət vaxtında və ya camaat arasında «adətini qabaqlamışdır» - deyiləcək şəkildə bir neçə gün vaxtından qabaq qan görərsə, o qanda heyzin nişanələri olmasa da belə, heyzli qadınlara aid hökmlərə əməl etməlidir. Əgər sonradan heyz olmadığını başa düşsə, məsələn, üç gündən qabaq pak olarsa, yerinə yetirmədikləri ibadətlərin qəzasını etməlidir. Həmçinin, adət günlərinin əvvəlindən adət tə`xirə düşərsə, lakin adətdən xaric olmasa, hökm eynidir. Amma adət günlərindən xaricdə qan görsə və onda heyzin nişanələri olmasa, bu halda adət günlərinin axırından iki gün, ya çox, tə`xirə düşərsə, heyz deyildir. Amma iki gündən az olduğu təqdirdə vacib ehtiyata əsasən, haiz qadının tərk etdikərini tərk etməli və müstəhazə olan qadının əməllərini yerinə yetirməlidir.

Məsələ: 487. Vəqtiyyə və ədədiyyə adəti olan qadın, əgər adət günlərinin hamısını və adətindən əvvəl bir neçə gün – camaat arasında “qabağa atıbdır” deyiləcək qədər və ya heyz əlamətləri ilə, adətdən sonra heyz əlamətləri olan qan görsə və bunlar üst-üstə on gündən çox olmasa, hamısı heyzdir. Əgər on gündən çox olsa, yalnız adət günlərində gördüyü qan heyz, ondan əvvəl və sonra gördüyü qan isə istihazədir. Bu zaman adətdən əvvəl və sonra yerinə yetirmədiyi ibadətləri qəza etməlidir.

Əgər adət günlərinin hamısını və üstəlik adətdən əvvəl bir neçə gün – camaat arasında “qabağa atıbdır” deyiləcək qədər və ya heyz əlamətləri ilə qan görsə və üst-üstə on gündən çox olmasa, hamısı heyzdir. Əgər on gündən çox olsa, yalnız adət günləri heyz, ondan əvvəl gördüyü qan isə istihazədir.

Əgər həmin günlərdə ibadət etməyibsə, qəza etməlidir. Əgər adət günlərinin hamısını və üstəlik adətdən sonra bir neçə gün heyz əlamətləri ilə qan görsə və üst-üstə on gündən artıq olmasa, hamısı heyzdir. Əgər adət günlərindən əlavə gördüyü qanda heyz nişanələri olmasa, vacib ehtiyata əsasən, artıq günlərdə haiz qadının tərk

etdikərini tərک etməli və müstəhazə olan qadının əməllərini yerinə yetirməlidir. Əgər on gündən çox olarsa, adət günləri gördüyü qan heyz, qalanı isə istəhazədir.

Məsələ: 488. Vəqtiyyə və ədədiyyə adətli qadın əgər adət günlərindən bir qədrini, üstəlik “bir neçə gün adətini qabaqlamışdır” - deyiləcək tərzdə heyz nişanələrinə malik olan qan görsə və üst-üstə on gündən çox olmasa hamısı heyzdir. Əgər on gündən çox olarsa, adət günlərindən əvvəl qan gördüyü günlər “bir neçə gün adətini qabaqlamışdır” - deyiləcək tərzdə heyz nişanələri ilə qan görərsə və üst-üstə adət günlərində gördüyü qədrə olarsa, heyz, ondan qabaq gördüyü qanları isə istəhazə qərar verəcək.

Əgər adət günlərindən bir qədrini və bir neçə gün də adət günlərindən sonra, üst-üstə on gündən çox olmayaraq, adət günlərindən sonra gördüyü qanda heyz əlamətləri olduğu təqdirdə hamısı heyzdir. Əgər heyz əlamətləri olmasa, adət günləri və ondan sonrakı günlərin məcmusu adəti qədrində olarsa, onu heyz qərar verəcək və adət qədrindən artıq – on günə qədər də – vacib ehtiyata əsasən, haiz qadının tərک etdikərini tərک etməli və müstəhazə olan qadının əməllərini yerinə yetirməlidir. Əgər on gündən çox olarsa, adət günləri qədrini heyz, qalanını isə istəhazə qərar verəcək.

Məsələ: 489. Əgər adəti olan qadın üç gün və ya ondan çox qan gördükdən sonra pak olarsa və yenidən qan görərsə, onda gördüyü iki qanın arasındakı fasilə on gündən az olduqda və qan gördüyü günlərin hamısı, arada pak olduğu günlərlə birlikdə on gündən çox olarsa, məsələn, beş gün qan görsə və beş gün pak olsa, sonra beş gün də qan görsə, bunun bir neçə surəti vardır:

1. Birinci dəfə gördüyü qanların hamısı adət günlərində olmuş olsa və pak olduqdan sonra gördüyü ikinci qan adət günlərində olmasa, bu surətdə birinci dəfə gördüyü qanın hamısını heyz və fasilədən sonra gördüyü ikinci qanı isə istəhazə qərar verəcək. Həmçinin, birinci dəfə gördüyü qanın bir qədrini adət günlərində, bir qədrini də adət günlərindən qabaq, camaat arasında «adətini qabaqlamışdır» - deyiləcək tərzdə görərsə və yaxud onda heyz əlamətləri olarsa, istər adətdən qabaq olsun, ya sonra, hökm eynidir.

2. Birinci dəfə gördüyü qan adət günlərində olmasa və ikinci qanın hamısı və yaxud bir qədər (əvvəlinci surətdə deyildiyi kimi) adət günlərində olarsa, ikinci qanın hamısını heyz, birinci qanı isə istəhazə qərar verəcək.

3. Birinci və ikinci dəfə gördüyü qanın bir qədər adət günlərində olsa və birinci dəfə gördüyü qanın adətə düşən günləri üç gündən az olmadıqda, həmin qədar arada olan paklıq və ikinci dəfə gördüyü qanın adət günlərinə düşən hissəsi üst-üstə on gündən çox olmasa, hamısı heyzdir, birinci qanın adətdən əvvələ düşən qədər və ikinci qanın adətdən sonraya düşən qədər isə istihazədir. Məsələn, əgər adəti ayın üçündən onuna qədərdirsə, bir ayın, birindən altısına qədər qan görəndən sonra iki gün pak olub, sonra ayın on beşinə qədər qan görsə, üçündən onuna qədər heyz, ayın biri və ikisi, eləcə də on birindən on beşinə qədər isə istihazədir.

4. Birinci və ikinci qandan bir qədər adət günlərində olub, lakin birinci qanın adətə düşən günləri üç gündən az olsa, iki qanın cəm günlərində haiz qadının tərki etdiklərini tərki etməli və müstəhazə olan qadının əməllərini yerinə yetirməlidir. İki qanın arasında pak olduğu müddətdə isə haizin tərki etdiklərini tərki edib, pak olmuş qadının əməllərini birlikdə əmələ gətirəcək.

Məsələ: 490. Vəqtiyyə və ədədiyyə sahibi olan qadın əgər adət vaxtında qan görməsə və adət vaxtından ayrı günlərdə heyz günlərinin sayı qədər qan görsə, heyz əlamətlərinə malik olduğu təqdirdə onları heyz hesab etməlidir.

Məsələ: 491. Vəqtiyyə və ədədiyyə adətli bir qadın öz adət vaxtında üç gündən az olmayaraq qan görsə, lakin qan gördüyü günlərin sayı onun adət günlərinin sayından az, ya çox olsa və pak olduqdan sonra yenidən adət günlərinin sayı qədər heyz əlamətinə malik olan qan görsə, bu halda əgər bu iki qan arasındakı paklıq müddəti və qan gördüyü günlər üst-üstə on gündən çox olmasa, hamısını heyz hesab edəcək. Əgər on gündən çox olsa, adət günlərində gördüyü qan heyz, qalanı isə istihazədir.

Məsələ: 492. Vəqtiyyə və ədədiyyə adətli qadın əgər on gündən artıq qan görsə, adət günlərində gördüyü qan heyz nişanələrinə malik olmasa da belə, heyzdir. Amma adət günlərindən sonra gördüyü qan, heyz əlamətlərinə malik olsa da belə, istihazədir. Məsələn, əgər bir qadının adəti ayın birindən yeddisinə kimidirsə, ayın birindən on ikisinə kimi qan görsə, əvvəlki yeddi günü heyz, sonrakı beş günü isə istihazədir.

2. VƏQTIYYƏ ADƏTLİ QADINLAR

Məsələ: 493. Vəqtiyyə adətli qadınlar iki dəstədir:

1. Birinci dəstəyə aid olan qadın ardıcıl olaraq iki ay eyni vaxtda heyz qanı görüb, bir neçə gündən sonra pak olur, lakin onun günlərinin sayı hər iki ayda eyni olmaz. Məsələn, iki ay ardıcıl olaraq ayın əvvəlində qan görür, lakin birinci ayın yeddisində, ikinci ayın isə səkkizində qandan pak olur. Bu qadın gərək ayın birinci gününü özünün heyz adəti qərar versin.

2. İkinci dəstəyə aid olan qadın iki ay ardıcıl olaraq eyni vaxtda üç gün, yaxud üç gündən çox heyz qanı görüb sonra pak olur, yenidən ikinci dəfə qan görür və qan gördüyü günlərin hamısı, arada pak olduğu günlərlə birlikdə on gündən çox olmaz, lakin ikinci ayda birinci aydan az, ya da çox olar. Məsələn, birinci ayda səkkiz, ikinci ayda doqquz gün olarsa, bu qadın da ayın birinci gününü özünün heyz adətinin birinci günü qərar verməlidir.

Məsələ: 494. Vəqtiyyə adətli qadın öz adət vaxtında, yaxud camaat arasında «adətini qabaqlamışdır» - deyiləcək tərzdə adət vaxtından əvvəl, yaxud camaat arasında «adəti gecikib» - deyiləcək tərzdə adət vaxtının əvvəlindən gecikərək qan görsə, heyz əlamətləri olmasa da, heyzli qadına aid olan hökmlərə əməl etməlidir. Əgər sonradan heyz olmadığını anlasa, məsələn, üç gündən qabaq pak olsa, yerinə yetirmədiyi ibadətləri qəza etməlidir.

Məsələ: 495. Vəqtiyyə adətli qadın əgər on gündən artıq qan görüb, əlamətləri vasitəsilə onun heyz olduğunu ayırd edə bilməsə, istər ata, istərsə ana tərəfdən, istər diri, istərsə ölü olan qohumlarının adətini öz adət vaxtı qərar verəcək. Vacib ehtiyata əsasən, qohumların adəti altı, ya yeddi gün olmasa, onların adətlərinin altı, ya yeddi günlə fərqli olan miqdarda heyzli qadına haram olan əməllərdən çəkinməli və istihazəli qadına vacib olan əməlləri yerinə yetirməlidir. Lakin qohumların adətlərini o surətdə öz adəti qərar verə bilər ki, onların hamısının adət günlərinin sayı eyni qədərdə olsun. Amma onların heyz günlərinin sayı eyni qədərdə deyilsə, məsələn, bə`zisinin adəti beş, bə`zisinin yeddi gündürsə, onların adətlərini öz adəti qərar verə bilməz.

Məsələ: 496. Vəqtiyyə adətli olan və öz qohumlarının adətlərinin sayını öz heyz adəti qərar verən qadın hər ayda onun adətinin əvvəli olan günü öz heyzi qərar versin. Məsələn, hər ay, ayın əvvəlində qan görün və bə`zən ayın yeddisi, bə`zən də səkkizi pak olan qadın bir ayda on iki gün qan görürsə və qohumlarının adəti yeddi gündürsə, ayın əvvəlindəki yeddi günü heyz, qalanını isə

istihazə hesab edəcək.

Məsələ: 497. Öz qohumlarının adət günlərinin sayını özünün adət günü qərar verməli olan qadının qohumu yoxdursa və ya onların adəti eyni olmasa, vacib ehtiyata əsasən, hər ay gördüyü qanın altı, yaxud yeddi gününü heyz, qalanını isə istihazə hesab edəcəkdir.

3. ƏDƏDİYYƏ ADƏTLİ QADINLAR

Məsələ: 498. Ədədiyyə adətli qadınlar da iki dəstədirlər:

1) Heyz günlərinin sayı iki ayda ardıcıl olaraq eyni olan, lakin qan görməsinin vaxtı eyni olmayan qadınlar; bu halda qan gördüyü günlər onların adətidir. Məsələn, əgər birinci ay ayın birindən beşinə, ikinci ay isə on birindən on altısına kimi heyz qanı görürsə, onun adəti beş gündür.

2) İki ayda ardıcıl olaraq üç gün, ya ondan çox heyz qanı görür və bir gün, yaxud ondan artıq pak olub yenidən qan görür, habelə birinci ayda qan gördüyü vaxt, ikinci ayda qan gördüyü vaxtla fərqli olur. Bu zaman qan gördüyü və arada pak olduğu günlərin ümumilikdə sayı on gündən çox deyilsə və Həmçinin, hər iki ayda gördüyü qanların günlərinin sayı bərabədirsə, qan gördüyü və arada pak olduğu günlərin hamısı onun heyz adəti olacaq.

Arada pak olduğu günlərin sayının hər iki ayda eyni olması lazım (vacib) deyil; məsələn, birinci ayda, ayın birindən üçünə kimi qan görür və iki gün pak olub, yenidən üç gün qan görür. İkinci ayın on birindən on üçünə kimi qan görüb, iki gün, ya çox, ya da az pak olur və yenidən qan görür və üst-üstə səkkiz gün olur. Bu təqdirdə onun adəti səkkiz gündür.

Əgər bir ayda səkkiz gün qan görsə və ikinci ay dörd gün qan görüb pak olsa və yenidən qan görsə, arada pak olduğu və qan gördüyü günlər üst-üstə səkkiz gündürsə, onun adəti səkkiz gün olacaq.

Məsələ: 499. Ədədiyyə adəti olan qadın heyz əlamətlərilə öz adətinin sayından az, ya çox olan qan görərsə və on gündən artıq olmazsa, onların hamısını heyz qərar verəcək. Əgər on gündən çox olarsa, bu halda gördüyü qanların hamısında heyz əlamətləri olarsa, gərək qan gördüyü vaxtdan adət günləri qədər heyz, qalanını istihazə qərar versin. Əgər gördüyü qanların hamısı eyni olmasa, əksinə bir neçə gün heyz əlamətlərilə, bir neçə gün isə istihazə əlamətləri ilə qan görsə, heyz əlamətləri ilə gördüyü qan adət günlərinin sayı ilə eyni

qədərdirsə, həmin günləri heyz, qalanını isə istihazə qərar verəcək. Əgər heyz əlamətləri ilə gələn qanın günlərinin sayı adət günlərinin sayından çox olarsa, yalnız adət günlərinin sayı qədəri heyz qərar verəcək və adət günlərindən artıq gördüyü qanda heyz əlamətləri olarsa və on gündən çox olmazsa, ehtiyata əsasən, haizə haram olan işlərdən çəkinməli və istihazəli qadına vacib olan əməlləri yerinə yetirməlidir.

Əgər heyz əlamətlərinə malik olan qan üç gündən az olmazsa, lakin adət günlərindən az olarsa, həmin günləri heyz və ondan artıq olanlar isə – adət günlərinə qədər vacib ehtiyata əsasən, haizə qadına haram olan əməllərdən çəkinib, istihazəli qadına vacib olan əməlləri icra etməlidir.

4. MÜZTƏRİBƏ

Məsələ: 500. Müztəribə – yə'ni bir neçə ay qan görüb müəyyən adət tapmayan, yaxud adəti pozulan və sonradan yeni adət tapmayan qadın, əgər on gündən çox qan görsə və gördüyü qanların hamısında heyz əlamətləri olsa, bu halda qohumlarının adəti altı, ya yeddi gündürsə, bu qədəri heyz, qalanını isə istihazə qərar verəcək.

Əgər yeddi gündən azdırsa, məsələn, beş gündürsə, həmin beş günü heyz qərar verəcək və vacib ehtiyata əsasən, qohumların adətlərinin sayı ilə altı, ya yeddi gün arasındakı fərq də (burada bir, ya iki gündür) haizə haram olan işlərdən çəkinməli və istihazəli qadının əməllərini yerinə yetirməlidir.

Əgər qohumlarının adəti yeddi gündən çoxdursa, məsələn, doqquz gündürsə, onun altı, ya yeddi gününü özünün heyzi qərar verməli və vacib ehtiyata əsasən, onların adəti ilə altı, ya yeddi gün arasındakı fərq də (burada iki-üç gündür) haizə haram olan işlərdən çəkinməli və istihazəli qadınların işlərini yerinə yetirməlidir.

Məsələ: 501. Müztəribə qadın bir neçə gün heyz, bir neçə gün isə istihazə əlamətinə malik olmaqla on gündən çox qan görərsə, bu halda heyz əlaməti olan qan üç gündən az, on gündən çox olmazsa, onun hamısı heyzdir. Əgər hamısı heyz əlamətlərinə malik olanları heyz qərar verə bilməzsə, məsələn, beş gün heyz, beş gün istihazə və yenidən beş gün heyz əlamətləri olan qan görsə, bu halda heyz nişanələri olan günlərin hər birini heyz qərar verə bilərsə, yə'ni hər biri üç gündən az, on gündən çox olmasa, hər iki qanda ehtiyat etməli və haizə haram olan şeylərdən çəkinməli, istihazəli qadına vacib

olanlara əməl etməlidir. Aradakı heyz nişanələri olmayan qanı isə istihazə qərar verməlidir. Əgər həmin qanlardan təkə birini heyz qərar vermək mümkündürsə, onu heyz qərar versin və qalanını istihazə hesab etsin.

5. MÜBTƏDİƏ

Məsələ: 502. Mübtədiə – yə`ni birinci dəfə qan görən qadın, əgər on gündən artıq qan görsə və gördüyü qanların hamısı heyz əlamətlərinə malik olsa, öz qohumlarının adət günlərini özünə heyz, qalan günləri isə istihazə qərar verəcək. Əgər qohumu yoxdursa və yaxud qohumlarının adətləri müxtəlifdirsə, vacib ehtiyata əsasən, üç gün heyz qərar verəcək və birinci ayda on günə qədər, sonrakı aylarda isə altı, ya yeddi gününə qədər heyzli qadına haram olan əməlləri tərک edib, istihazəli qadına vacib olan əməlləri yerinə yetirəcək.

Məsələ: 503. Mübtədiə əgər on gündən çox bir neçə günü heyz, bir neçə günü isə istihazə nişanələrinə malik olan qan görərsə, bu halda heyz nişanələrinə malik olan qan üç gündən az və on gündən artıq olarsa, hamısı heyzdir. Lakin heyz nişanələrinə malik olan qandan on gün keçməmiş yenidən heyz nişanələrinə malik qan görsə, məsələn, beş gün qara, doqquz gün sarı və yenidən beş gün qara qan görsə, ortada gələn qanı istihazə qərar verməli, əvvəldə və axırdakı qanda isə ehtiyat edərək haiz qadına haram olanlardan çəkinməli və istihazə qadına vacib olan əməlləri yerinə yetirməlidir.

Məsələ: 504. Mübtədiə əgər on gündən artıq qan görsə və onun bir neçə günü heyz, bir neçə günü isə istihazə əlamətinə malik olarsa, lakin heyz əlamətlərinə malik olan qan üç gündən az olsa, gördüyü qanların hamısı istihazədir.

6. NASİYƏ

Məsələ: 507. Nasiyə – yə`ni öz adətinin qədərini unutmuş qadın, üç qismdir:

1) Yalnız say baxımından adət sahibi olan və öz adətinin sayını unudan. Bu surətdə əgər heyz əlamətləri olan və üç gündən az, on gündən çox olmamaqla qan görərsə, onun hamısını heyz saymalıdır. Əgər on gündən artıq olsa, adət ehtimalı veriləcək qədər gərək heyz qərar verilsin. Əgər ehtimal verilən qədər altı gündən az, ya yeddi gündən çox olarsa, vacib ehtiyata əsasən, adət seçdiyi altı, ya yeddi günlə ehtimal verilən qədər arasında fərqdə haizə haram olan işlərdən

çəkinməli və istihazəli qadına vacib olan işləri yerinə yetirməlidir.

2) Yalnız vəqtiyyə adətli olan və öz adətini unudan qadın. Bu surətdə əgər heyz nişanələrinə malik olan üç gündən az, on gündən çox olmamaqla qan görərsə, onun hamısı heyzdir. Əgər on gündən çox olsa, bu halda o qanın bə'zisinin adət günlərinə təsadüf etdiyini bilərsə, o qanların hamısında haiz qadının tərki etdiyi işləri tərki etməli və istihazəli qadının yerinə yetirdiyi işləri icra etməlidir, baxmayaraq ki, o qanların bə'zisi, yaxud hamısı heyz əlamətlərinə malik olmasın. Həmçinin, əgər onun adət günlərinə düşməsini bilməsə, amma ehtimal verərsə də hökm eynidir. Əgər adət vaxtlarına təsadüf etmə ehtimalı verməzsə, bu halda o qanın bə'zində heyz, bə'zində istihazə əlamətləri olsa, heyz əlamətləri olan qan üç gündən az, on gündən çox olmadıqda heyz, qalanı isə istihazədir. Qanların hamısı heyz əlamətləri daşsa, yaxud heyz əlaməti olanlar on gündən çox olsa, onun altı, ya yeddi günü heyz, qalanları istihazədir.

3) Vəqtiyyə və ədədiyyə adətinin hər ikisinə sahib olan qadın; bunun da üç surəti vardır:

1. Yalnız vaxtı unudan qadın; Onun vəzifəsi ikinci qismdəki kimidir. Lakin əgər qan heyz əlamətləri daşsa, adət vaxtına düşmədiyini bilsə və on gündən çox olsa, bu təqdirdə əgər onun adəti altı, ya yeddi gündürsə, həmin qanı heyz qərar verəcək. Yox, əgər ondan çox və ya azdırsa, vacib ehtiyata əsasən, həmin miqdarla adət seçdiyi altı, ya yeddi gün arasındakı fərqdə haiz qadının tərki etdiyi işləri tərki etməli, istihazəli qadının yerinə yetirdiyini icra etməli, qalanını isə istihazə qərar verməlidir.

2. Yalnız sayı unudan qadın; Bu surətdə adət vaxtında gördüyü və adət qədərindən az olmadığına əmin olduğu qədəri – onda heyz nişanələri olmasa belə, heyz qərar verəcək, amma adət qədərindən çoxda isə, əgər heyz nişanələrinə malik olsa və əvvəlki qanla birlikdə on gündən çox olmazsa, hamısı heyz, əgər on gündən çox olarsa, bu halda adətin o miqdarda olmasına ehtimal verdiyi altı gündən az olarsa, o qədəri heyz qərar verəcək, özünə adət seçdiyi altı, ya yeddi günə qədər olan müddətdə haizin tərki etdiyi əməlləri tərki edəcək və istihazəli qadının əməllərini yerinə yetirəcək. Əgər yeddi gündən çox olarsa, adəti seçdiyi altı, ya yeddi günə qədər heyz qərar verəcək, adət seçdiyi günlərdən on günü keçməyən müddətdə isə həmin ehtiyata əməl edəcək.

3. Həm vaxtı, həm də sayı unudan qadın. Bu surətdə əgər heyz

əlamətli qan görsə və üç gündən az, on gündən çox olmasa, onun hamısı heyzdir. Əgər (on gündən) çox olarsa və adət günlərinə düşmədiyini bilsə, bu halda adət ehtimalı verdiyi günlərin sayı altı, yaxud yeddi gün olsa, bu qədəri heyz, qalanını isə istihazə qərar verəcək. Əgər altı gündən az olsa, o miqdarı heyz, özünə adət seçdiyi altı, ya yeddi günə qədər günlərdə isə haiz və istihazəli qadının vəzifəsinə əməl edəcək. Yeddi gündən çox olduqda özünə adət seçdiyi altı, ya yeddi günə qədər heyzdir, adət seçdiyi günlərdən on günü keçməyən miqdarda isə həmin ehtiyata əməl edəcəkdir.

Əgər qanın əlamətləri müxtəlif olarsa, yə`ni bə`zisi heyz, bəzisi istihazə əlamətli olarsa, heyz əlaməti olub üç gündən az, on gündən çox olmayanı heyzdir, istihazə əlamətli qanın isə, adət günlərinə düşmədiyini bilsə, istihazə qərar verəcək. Əgər adət günlərinə düşməsinə ehtimal versə, heyzli və istihazəli qadının vəzifəsinə əməl etməklə ehtiyat edəcək.

HEYZİN MÜXTƏLİF MƏSƏLƏLƏRİ

Məsələ: 506. Mübtədiə, müxtəribə, nasiyə və ədəbiyyə adətli qadın əgər heyz əlamətinə malik olan qan görərsə, ibadəti tərktəməlidir. Əgər sonradan, heyz olmadığını başa düşsə, yerinə yetirmədiyini ibadətləri qəza etməlidir. Əgər heyz əlaməti olmayan qan görərsə, ibadətini yerinə yetirməlidir. Nasiyə qadın isə, bu hökmdən istisnadır: o, adətinin gerçəkləşməsinə əmin olduqda, adətin davam etməsinə ehtimal verdiyi vaxta qədər ibadəti tərktəməlidir.

Məsələ: 507. Heyzdə adəti olan qadın, istər heyzin vaxtında adəti olsun, istərsə də ədədində, yaxud həm ədəd, həm də vaxtında adət sahibi olsun; ardıcıl olaraq iki ay öz adətinin əksinə qan görərsə və onun ya vaxtı, ya günlərinin sayı, ya da hər ikisi – həm vaxtı, həm də günlərinin sayı eyni olsa, adəti bu iki ayda gördüyünə qayıdır. Məsələn, əgər ayın birindən yeddisinə kimi qan görüb pak olursa, bu halda iki ay, ayın yeddindən on yeddisinə kimi qan görüb pak olsa, yeddindən on yeddisinə qədər onun adətidir.

Məsələ: 508. “Bir ayın keçməsi” dedikdə, ayın əvvəlindən axırına qədər deyil, qan görməyin əvvəlindən otuz gün keçənə qədər olan vaxt nəzərdə tutulur.

Məsələ: 509. Adətən, ayda bir dəfə qan görən qadın, əgər bir ayda iki dəfə qan görsə və hər iki qanda heyz nişanələri olsa, bu halda əgər arada pak olduğu günlər on gündən az olmasa, gördüyü hər iki

qanı heyz hesab etməlidir.

Məsələ: 510. Əgər üç gün, ya artıq heyz nişanəli olan qan görərsə, sonra on gün, ya artıq istihazə əlamətli qan görsə və sonra yenidən üç gün heyz əlamətlərinə malik qan görərsə, heyz əlaməti olan əvvəl və axırncı günləri heyz qərar verməlidir.

Məsələ: 511. Qadın əgər on gündən tez pak olub, daxilə qan olmadığını bilsə, on gün tamam olmamış yenidən qan görəcəyini güman etsə də belə, öz ibadətləri üçün qüsl almalıdır. Lakin on gün tamam olmamış yenidən qan görəcəyini yəqin etsə, qüsl almalıdır.

Məsələ: 512. Əgər qadın on gündən tez pak olarsa və daxilə qan olduğunu ehtimal edərsə, ya ehtiyat etməli, ya da ki, bir qədər pambığı fərcin daxilinə qoyaraq bir az gözləməli və sonra çıxarıb baxmalıdır. Müstəhəbb ehtiyat budur ki, ayaq üstə dayanıb qarnını divara yapışdırın və ayağı hündür bir yerə qoyub bu işi yerinə yetirsin. Əgər pak olubsa, qüsl edib ibadətlərini yerinə yetirsin, əgər pak olmayıbsa, hətta pambıq sarı rəngdə suya bulaşmış olsa da belə, bu halda heyzdə adəti yoxdursa, yaxud onun adəti on gündürsə, gözləməlidir ki, on gündən tez pak olsa, qüsl alsın. Əgər on günün tamamında pak olsa, yaxud onun qanı on günü ötsə, on günün tamamında qüsl edəcək.

Əgər adəti on gündən azdırsa, on gündən tez, ya tamamında pak olacağını bildiyi təqdirdə qüsl etməməlidir. Əgər on günü ötəcəyinə ehtimal verərsə, bir gün ibadətini tərk etməsi vacibdir. Sonra istihazəli qadının əməllərini yerinə yetirəcək. Müstəhəbb ehtiyat budur ki, onuncu günə kimi haiz və istihazəli qadının hökmünə riayət etsin. Bu hökm o qadına məxsusdur ki, adətdən qabaq davamlı olaraq qan görməsin. Əks halda adət günlərini heyz, qalanını isə istihazə qərar verməlidir.

Məsələ: 513. Əgər bə'zi günləri heyz qərar verib ibadət etməsə və sonra heyz olmadığını başa düşsə, o günlərdə tutmadığı oruc və qılmadığı namazları qəza etməlidir. Əgər heyz olmadığını güman edərək ibadət etsə, sonra heyz olduğunu anlasa, oruc tutmuş olduğu günlərin orucunu qəza etməlidir.

NİFAS

Məsələ: 514. Doğuşdan sonra ananın on gün tamam olmazdan qabaq, yaxud on günün tamamında doğum səbəbilə gördüyü qan nifas qanıdır. Həmçinin, vacib ehtiyata əsasən, uşağın ilk üzvü bətdən

çıxmağa başladığı andan ananın gördüyü qan da nifasdır. Nifas halında olan qadına nəfsa və nüfəsa deyilir.

Məsələ: 515. Uşağın ilk üzvü ana bətnindən xaric olmamış görünən qan nifas deyildir.

Məsələ: 516. (On günə qədər görünəcək qanın nifas hesab olunması üçün) Uşağın xilqətinin kamil olması lazım (vacib) deyildir. Hətta natamam da olsa, camaat arasında ona “doğmuşdur” deyilsə, on günə qədər gördüyü qan nifasdır. Camaatın nəzərində “doğmağın” aid edilib-edilməməsində şəkk olunarsa, o qan nifas deyildir.

Məsələ: 517. Nifas qanının bir andan çox gəlməməsi də mümkündür, lakin on gündən artıq olmaz.

Məsələ: 518. Bir şeyin düşüb-düşməməsində, yaxud düşən şeyin uşaq olub-olmamasında şəkk olunduqda, axtarış aparmaq müstəhəbb ehtiyat olsa belə, lazım (vacib) deyil və ondan xaric olan qan şər'ən nifas qanı deyildir.

Məsələ: 519. Bədənin hər hansı bir yerini Qur'anın yazısına, Allah-Taalanın mübarək zatının adına və digər gözəl adlarına toxundurmaq haramdır; eləcə də vacib ehtiyata əsasən, haiz qadına haram olan digər işlər nifas halında olan qadına da haram, haiz qadına vacib olanlar da nifas halında olan qadına vacibdir.

Məsələ: 520. Nifas halında olan qadına verilən tələq batil, onunla cinsi əlaqədə olmaq haramdır. Lakin əgər əri onunla yaxınlıq etsə, kəffarəsi yoxdur.

Məsələ: 521. Qadın nifas qanından pak olduqda belə ki, fərcin daxilində qan olmadıqda qüsl edib, ibadətlərini yerinə yetirməlidir. Əgər yenidən qan görsə və qan gördüyü və arada pak olduğu günlər üst-üstə on günü ötməsə, bu halda əgər heyzdə adəti olmuş olsa və iki qan arasında pak olduğu günlər adət vaxtındakı iki qan arasında olsa, bütövlükdə iki qanın hamısı və aradakı paklıq nifasdır. Məsələn, əgər onun adəti altı gündürsə və altı günün arasında iki gün pak olursa, o altı günün hamısı nifasdır. Bu surətdən qeyri hallarda qan gördüyü günlər nifasdır və pak olduğu günlərdə isə, vacib ehtiyata əsasən, nifas halında olan qadının tərki etməli olduğu işlərdən çəkinməli və təhira (pak) qadının əməllərini yerinə yetirməlidir.

Məsələ: 522. Əgər qadın nifas qanından pak olsa və fərcin daxilində qan olduğuna ehtimal versə, ehtiyata əsasən, bir qədər pambığı fərcin daxilinə qoyaraq bir az gözləməlidir; əgər pak olmuşdursa, öz ibadətləri üçün qüsl almalıdır.

Məsələ: 523. Əgər qadının nifas qanı on günü ötərsə, bu halda heyzdə adəti varsa, adət günləri həddində gördüyü qan nifas, qalanları isə istihazədir. Əgər adəti yoxdursa, on günə qədər nifas, qalanları istihazədir. Müstəhəbb ehtiyat budur ki, adəti olan qadın, öz adət günündən sonrakı gündən adəti olmayan isə doğuşun onuncu günündən on doqquzuncu gününə kimi nifaslı qadına haram olan işləri tərək etsin və istihazəli qadının əməllərini yerinə yetirsin.

Məsələ: 524. Heyz adəti on gündən az olan qadın adət günlərindən çox qan görsə, öz adət günləri həddində olan günləri nifas qərar verəcək və bundan sonra vacib ehtiyata əsasən, bir gün ibadəti tərək etməlidir, onuncu günə kimi qalan günlərdə isə istihazəli qadının hökmlərini yerinə yetirməklə ibadəti tərək etmək arasında ixtiyar sahibidir.

Əgər qanın gəlməsi on günü keçərsə, gərək adət günlərindən sonrakı günləri istihazə hesab edib, həmin günlərin ibadətlərini qəza etsin. Məsələn, adəti altı gün olan qadın altı gündən çox qan görərsə, altı günü nifas hesab etməlidir və yeddinci gün vacib ehtiyata əsasən, ibadəti tərək etməlidir, səkkiz, doqquz və onuncu günlərdə isə ibadəti tərək etməklə istihazəli qadının işlərini yerinə yetirmək arasında ixtiyar sahibidir. Əgər on gündən artıq qan görərsə, adəti günlərindən sonrakı günlərdən e`tibarən istihazədir.

Məsələ: 525. Heyzdə adəti olan qadın doğuşdan sonra bir aya qədər, yaxud daha artıq ardıcıl qan görərsə, onun adət günləri həddində olan qədəri nifasdır. Nifas qanından sonra on günə qədər gördüyü qan, aylıq adət günlərində olsa da, istihazədir. Məsələn, əgər bir qadının heyz adəti hər ayın iyirmisindən iyirmi yeddisinə qədərdirsə, ayın onuncu günü doğsa və bir aya qədər, yaxud daha çox ardıcıl qan görsə, ayın on yeddisinə qədərki qan nifas, on yeddisindən e`tibarən on gün müddətində, hətta adət günləri olan 20-29-da qan görsə də belə. istihazədir. On gün keçəndən sonra gördüyü qan əgər adət günlərindədirsə, heyzdir, istər onda heyz nişanələri olsun, istərsə olmasın. Həmçinin, adət günlərində olmasa, lakin heyz nişanələri olsa, hökm eynidir. Amma əgər nə adət günlərində olsa, nə də heyz əlamətlərini daşımasa, istihazədir.

Məsələ: 526. Heyzdə ədədiyyə adəti olmayan qadın doğuşdan sonra bir ay, yaxud daha çox ardıcıl olaraq qan görsə, birinci on gün nifas, ikinci on gün istihazədir. Bundan sonra gördüyü qanda heyz əlamətləri olsa, yaxud adət vaxtı baş versə heyz, əgər heyz əlamətləri

daşımasa, istihazədir.



MƏSSI-MEYYİT QÜSLÜ

Məsələ: 527. Bir şəxs qüslü verilməmiş və bədəni soyumuş olan ölü insanın bədəninə məss etsə, yə'ni öz bədənindən hər hansı bir yerini meyyitin bədəninə toxundursa, gərək məssi-meyyit qüslü alsın, istər yuxuda məss etmiş olsun, istərsə də oyaqlıqda; istər ixtiyari halda məss etsin, istərsə də ixtiyarsız. Hətta onun dırnağı və sümüyü də meyyitin dırnağına, ya sümüyünə toxunsa, gərək qüsl alsın. Lakin ölmüş heyvana toxunsa, ona qüsl etmək vacib deyildir.

Məsələ: 528. Bədəni tamamilə soyumamış ölünün hətta soyumuş bə'zi yerlərinə toxunmaqla da qüsl vacib olmaz. .

Məsələ: 529. Əgər insan öz tükünü meyyitin bədəninə, yaxud öz bədənini meyyitin tükünə, yaxud öz tükünü meyyitin tükünə toxundursa, bu halda tük dəriyə tabe olması qədər qısa olarsa, ehtiyata əsasən, qüsl vacib olar.

Məsələ: 530. Ölmüş uşağın, hətta dörd ayı tamam olub yarımçıq siqt olmuş olsa da, bədənində toxunmaqla məss-meyyit qüslü vacib olar. Dörd ayı tamam olmayan siqt olmuş uşağa toxunmaqla, bədənində ruh daxil olmadığı surətdə, qüsl vacib olmaz. Deməli, əgər dörd aylıq uşaq ölü halda dünyaya gəlib, bədəni də soyumuş olsa ananın bədəninin zahirinə toxunarsa, anası məssi meyyit-qüslü almalıdır.

Məsələ: 531. Ananın ölümündən və bədəninin soyumasından sonra dünyaya gələn uşaq, ananın bədəninin zahirinə toxunmuş olarsa, həddi-buluğa çatdıqdan sonra məssi-meyyit qüslü almaq ona vacibdir.

Məsələ: 532. Əgər bir şəxs, üç qüslü kamil surətdə verilmiş meyyitə toxunsa, ona məssi-meyyit qüslü vacib olmaz. Lakin üçüncü qüslü tamamlanmamış onun bədəninin bir yerinə məss etsə, toxunulan o yerin üçüncü qüslü başa çatmış olsa da belə, şəxs məssi-meyyit qüslü almalıdır.

Məsələ: 533. Əgər dəli və ya həddi-buluğa çatmamış uşaq meyyitə toxunsa, dəli ağıllanandan, uşaq həddi-buluğa çatdıqdan sonra, məssi-meyyit qüslü almalıdır. Uşaq müməyyiz (yaxşını pisdən ayıran) olsa və məssi-meyyit qüslü etsə, qüslü səhihdir.

Məsələ: 534. Əgər qüslü verilməmiş meyyitin bədənindən

sümüyü olan bir hissə ayrılrsa və o hissəyə qüsl verilməmişdən öncə insan ona toxunsa, ehtiyata əsasən, məssi-meyyit qüslü almalıdır. Lakin ayrılmış hissənin sümüyü olmazsa, ona toxunmaqla qüsl vacib olmaz. Amma diri insanın bədənindən ayrılan hissənin sümüyü olsa da belə, ona toxunmaq qüslə səbəb olmaz.

Məsələ: 535. Diri, yaxud ölü şəxsdən ayrılmasından asılı olmayaraq əti olmayan və qüslü verilməmiş sümüyə (insan sümüyünə) toxunan şəxsə qüsl vacib deyildir. Həmçinin, diri, yaxud ölü şəxsdən ayrılmış diş də bu hökmdədir.

Məsələ: 536. Məssi-meyyit qüslü cənabət qüslü kimi edilməlidir. Məssi-meyyit qüslü etmiş şəxs namaz qılmaq istəsə, dəstəmaz almaq müstəhəbb ehtiyat olsa da, vacib deyildir.

Məsələ: 537. Əgər bir şəxs bir neçə meyyitə məss etsə, yaxud bir meyyitə bir neçə dəfə məss etsə, bir məssi-meyyit qüslü kifayətdir.

Məsələ: 538. Meyyitə məss edən, amma bu qüslü almamış şəxsin məsciddə dayanması, cima etməsi və vacib səcdəsi olan surələri oxumasının maneəsi yoxdur. Lakin namaz və bu kimi ibadətlər üçün qüsl almalıdır.

MÖHTƏZİRİN (CAN VERƏNİN) HÖKMLƏRİ

Məsələ: 539. Can vermə halında olan bir müsəlman, vacib ehtiyata əsasən, kişi-qadın, eləcə də böyük-küçük olmasından asılı olmayaraq, mümkün olan surətdə arxası üstə elə uzandırılmalıdır ki, ayağının altı qiblə tərəfə olsun. Əgər deyilən tərzdə mükəmməl olaraq uzandırmaq mümkün olmazsa, müstəhəbb ehtiyata əsasən, deyilmiş qaydaya mümkün olan qədər əməl olunmalıdır. Bu cür uzandırmaq heç cür mümkün olmadığı təqdirdə, üzü qibləyə oturdulması da müstəhəbb ehtiyatdır. Əgər bu da mümkün olmasa, ya sağ, ya da sol böyrü üstə üzü qibləyə uzandırılmalıdır.

Məsələ: 540. Vacib ehtiyata əsasən, nə qədər ki, cənazə yerdən götürülməyib, üzü qibləyə uzandırılmalıdır. Həmçinin, müstəhəbb ehtiyata əsasən, qüsl verilən vaxtda da üzü qibləyə olmalıdır. Lakin qüslü tamam olduqdan sonra müstəhəbbdir ki, ona namaz qılında necə uzandıracaqarsa, elə də uzandırsınlar.

Məsələ: 541. Ehtiyata əsasən, can verən şəxsi üzü qibləyə döndərmək hər bir müsəlmana vacibdir. Əgər mümkündürsə, can verənin özündən bu iş üçün icazə alınmalıdır. Mümkün olmadıqda, yaxud onun icazəsi mö'təbər olmadıqda ehtiyatən onun vəlisindən (qəyyumundan) icazə alınmalıdır.

Məsələ: 542 Can verən halda olan şəxsə şəhadət kəlmələrini, on iki İmam (əleyhimussalam)-ın təsdiqi və sair haqq əqidələri başa düşəcək tərzdə təlqin etmək, eləcə də deyilənləri öləne qədər təkrar etmək və Həmçinin, "Fərəc" duasını təlqin etmək müstəhəbbdir.

Məsələ: 543. Can üstə olan şəxsə bu duanı başa düşdüyü tərzdə təlqin etmək müstəhəbbdir:

اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي الْكَثِيرَ مِنْ مَعَاصِيكَ وَاقْبَلْ مِنِّي الْيَسِيرَ مِنْ طَاعَتِكَ يَا
مَنْ يَقْبَلُ الْيَسِيرَ وَيَعْفُو عَنِ الْكَثِيرِ، اِقْبَلْ مِنِّي الْيَسِيرَ وَاعْفُ عَنِّي الْكَثِيرَ،
إِنَّكَ أَنْتَ الْعَفْوُ الْعَفْوُ، اللَّهُمَّ ارْحَمْنِي فَإِنَّكَ رَحِيمٌ.

«Əllahumməğfir liyəl-kəsirə min məsika, vəqbəl minnil-yəsirə
min taətika, ya mən yəqbəlul yəsirə və yə`fu ənil-kəsir, iqbəl minnil-
yəsirə və`fu ənnil-kəsir, innəkə əntəl-əfuvvul-ğəfur.

Əllahummərhəmmi fəinnəkə rəhim.»

Məsələ: 544. Çətin can verən şəxsi, narahat olmazsa, namaz qıldığı yerə aparmaq müstəhəbdir.

Məsələ: 545. Can verən şəxsin başı üstə mübarək “Yasin”, “Saffat”, “Əhzab” surələrini, “Ayətül-kürsünü”, “Ə`raf” surəsinin 54-cü ayəsini və “Bəqərə” surəsinin son üç ayəsini, hətta Qur`andan nə qədər mümkündürsə, oxumaq müstəhəbdir.

Məsələ: 546. Can üstə olan şəxsi tək qoymaq, qarnının üstə bir şey qoymaq, cünub və haiz şəxsin onun yanında olması, onun yanında çox danışmaq, ağlamaq, eləcə də qadınları onun yanında tək qoymaq məkrühdür.

ÖLÜMDƏN SONRAKI HÖKMLƏR

Məsələ: 547. Öləndən sonra meyyitin gözlərini, dodaqlarını və çənəsini bağlamaq, əl-ayağını uzatmaq, üstünə parça salmaq, gecə gecə ölmüşdürsə, öldüyü yerdə çıraq yandırmaq, cənazəsini müşayiət etmək üçün mö`minlərə xəbər vermək və dəfninə tələsmək müstəhəbdir. Amma öldüyünə əmin olmadıqda mə`lum olanadək gözləməlidirlər. Həmçinin, əgər meyyit hamilə qadındırsa və bətnindəki uşaq diridirsə onun dəfnini o qədər tə`xirə salmaq lazımdır ki, qarnı yarılınsın və uşaq çıxarılsın. Sonra qüsl verilməsi üçün həmin yer tikilməlidir. Yaxşı olar ki, uşağı çıxararkən onun sol böyrü yarılınsın.

MEYYİTİN QÜSL, KƏFƏN, NAMAZ VƏ DƏFNİNİN HÖKMLƏRİ

Məsələ: 548. Müsəlmanın qüslü, hənutu, kəfəni, namazı və dəfni hər bir mükəlləfə vacibdir. Əgər bu işi mükəlləflərdən bə`zisi yerinə yetirsə, başqalarının öhdəsindən düşər. Amma əgər heç kəs yerinə yetirməsə, hamı günahkar sayılır.

Məsələ: 549. Əgər bir şəxs meyyitin (qüsl, kəfən və s.) işləri ilə məşğul olsa, başqalarının bu işə başlaması vacib deyildir. Lakin o, bu işləri yarıda qoyarsa, başqaları işi başa çatdırmalıdırlar.

Məsələ: 550. Əgər bir şəxs başqasının meyyitin işləri ilə məşğul olduğuna dair əmin olsa, yaxud şər`i dəlili olsa, bu işə başlaması vacib deyil. Lakin əgər şəkk, yaxud güman etsə, işə başlamalıdır.

Məsələ: 551. Əgər bir şəxs meyyitin qüsl, hənut, kəfən, namaz və ya dəfnini batil şəkildə yerinə yetirildiyini bilsə, yenidən yerinə

yetirməlidir. Lakin batil olduğuna güman etsə, yaxud düz olub-olmamasında şəkk etsə, işə başlamağı lazım deyildir.

Məsələ: 552. Meyyitin qüslü, hənutu, kəfəni, namazı və dəfni üçün onun vəlisindən icazə alınmalıdır.

Məsələ: 553. Qadının vəlisi onun əridir. Qadıdan başqalarında isə, meyyitdən irs aparan kişilər onun qadınlarından irəlidir. İrəli olmaq – irsdə irəli olmağa tabedir. Lakin əgər həm qohumluqda ən yaxın, həm də irs aparmaqda başqalarından irəli olanlar cəm olsalar, məsələn, meyyitin atasının atası, onun oğlunun nəvəsi ilə cəm olsa, ehtiyat vacib budur ki, irsdə ən irəli olan, qohumluqda ən yaxın olandan icazə alsın.

Məsələ: 554. Əgər bir kəs “meyyitin vəlisi mənəm”-desə, yaxud “meyyitin vəlisi meyyitin qüslü, kəfəni və dəfnini yerinə yetirmək üçün mənə icazə verib”-desə və ya “meyyitin təchizatına dair işlərdə mən onun vəsisiyəm (mənə vəsiyyət etmişdir)” desə, bu halda onun sözlərindən xatircəmlik hasil olarsa, yaxud meyyit onun ixtiyarında olsa, yaxud iki nəfər ədalətli şəxs, ya da sözünün əksinə zənn edilməyən e'timadlı bir kəs onun dediyi sözə şəhadət verərsə, onun sözü qəbul olunmalıdır.

Məsələ: 555. Əgər insan (sağ ikən) öz qüslü, kəfəni, namazı və dəfni üçün öz vəlisindən başqa bir şəxsi tə'yin edibsə, onda bu işləri görmək onun ixtiyarındadır. Lakin onun vəlidən icazə alması müstəhəbb ehtiyatdır. İnsanın (öz sağlığında) bu işlər üçün tə'yin etdiyi şəxs, vəsiyyət edənin sağlığında vəsiyyəti rədd edə (öhdəsinə götürməyə) bilər. Amma əgər qəbul edibsə, ona əməl etməlidir.

Lakin o şəxsin sağlığında rədd etməsə, yaxud bunun rədd etməsi (xəbəri) vəsiyyət edənə çatmasa, ehtiyat vacib budur ki, vəsiyyətə əməl etsin.

MEYYİTƏ QÜSL VERMƏYİN QAYDASI

Məsələ: 556. Meyyitə üç qüsl verilməsi vacibdir:

- 1-Sidr qarışdırılmış su ilə;
- 2-Kafur qarışdırılmış su ilə;
- 3-Xalis su ilə.

Məsələ: 557. Sidr və kafur nə suyu müzaf edəcək dərəcədə çox, nə də “sidr və kafur qatılmayıb” deyiləcək qədər az olmamalıdır.

Məsələ: 558. Əgər lazım olan qədər sidr və kafur tapılmasa, müstəhəbb ehtiyata əsasən, əldə olunan qədəri suya qarışdırılsın.

Məsələ: 559. Ümrə, ya həcc ehramı halında ölən şəxsə kafurlu su ilə qüsl vermək olmaz; onun əvəzində xalis su ilə qüsl verilməlidir. Lakin həcc ehramında olub sə'yi tamamladıqdan sonra ölərsə, kafurlu su ilə qüsl verilməlidir.

Məsələ: 560. Əgər sidr və kafur, yaxud ikisindən biri tapılmasa, yaxud qəsbə və bu kimi səbəblər üzündən istifadə edilməsi caiz olmasa, vacib ehtiyata əsasən, mümkün olmayanın yerinə meyyitə "mümkün olmayanın əvəzi" qəsd olunaraq xalis su ilə qüsl verilməli və həmin qəsd ilə təyəmmüm də verilməlidir.

Məsələ: 561. Meyyitə qüsl verən şəxs on iki imamçı müsəlman, ağıllı, həddi-buluğa çatmış olmalı, qüsl verərkən qüslün məsələlərini, hətta başqasının öyrətməsi ilə olsa da belə, bilməlidir.

Məsələ: 562. Meyyitə qüsl verən şəxs, dəstəmaz məsələlərində deyildiyi kimi, qürbət qəsd etməli və ixlasla yerinə yetirməlidir. Bu niyyətin üçüncü qüslün axırına qədər davam etməsi kifayətdir.

Məsələ: 563. Müsəlman uşağına, hətta zinadan olsa da belə, qüsl vermək vacibdir. Kafir və onun övladına qüsl, hənüt, kəfən və dəfn kimi işlər caiz deyil. Uşaqılıqdan olub və bu halda da həddi-buluğa yetişən kəsin ata-anası, yaxud onlardan biri müsəlmandırsa, yaxud başqa bir cəhətdən müsəlmanlığına hökm edilsə ona qüsl verilməlidir. Əks təqdirdə, qüsl caiz deyil.

Məsələ: 564. Siqt olmuş uşaq dörd aylıq, yaxud ondan çox olarsa, ona qüsl verilməlidir. Əgər dörd ayı tamam olmasa və ruh daxil olmayıbsa, vacib ehtiyata əsasən, bir parçaya büküb qüsulsüz dəfn edilməlidir.

Məsələ: 565. Kişinin qadına və qadının kişiye qüsl verməsi caiz deyildir və (verilmiş olsa) batildir. Lakin qadın öz ərinə, kişi də öz qadınına qüsl verə bilər. Baxmayaraq ki, kişinin öz qadınına və qadının da öz ərinə qüsl verməməsi ehtiyat müstəhəbbdir.

Məsələ: 566. Kişi müməyyiz olmayan qız uşağına, qadın da müməyyiz olmayan oğlan uşağına qüsl verə bilər. Baxmayaraq ki, təkidli ehtiyat budur ki, üç yaşından az olan qız uşağına qadın, üç yaşından az olan oğlan uşağına isə kişi qüsl versin.

Məsələ: 567. Əgər kişi meyyitinə qüsl vermək üçün kişi tapılmasa, ona qohumluğu olan və məhrəm sayılan ana, bacı, bibi və xala kimi qadınlar, yaxud evlənmə vasitəsilə, ya süd verməklə məhrəm olanlar qüsl verə bilərlər. Həmçinin, qadın meyyitinə qüsl vermək üçün qadın tapılmadıqda, onunla qohum və məhrəm olan,

yaxud süd əmmək, ya evlənmək vasitəsilə məhrəm olan kişi ona qüsl verə bilər. Vacib ehtiyata əsasən, eyni cinsdən olanlar mövcud olan surətdə (kişi üçün kişi, qadın üçün qadın) məhrəmlərə növbə yetişmir və bu halda paltarın altından qüsl vermək əhvət olsa da, vacib deyildir, lakin gərək ovrətə baxılmasın və ehtiyata görə ovrəti örtün.

Məsələ: 568. Əgər meyyit və ona qüsl verən şəxs hər ikisi kişi, yaxud hər ikisi qadın olsalar, meyyitin övrət yerlərindən başqa, qalan yerlərinin açıq olması caizdir.

Məsələ: 569. Ər və arvaddan başqasının meyyitin övrətinə baxması haramdır. Meyyitə qüsl verən şəxs meyyitin övrətinə baxsa, günah etmişdir, amma qüsl qüsl batil olmaz.

Məsələ: 570. Əgər meyyitin bədəninin bir yeri nəcis olsa, 378-ci məsələdə deyilmiş qayda ilə paklanmalıdır. Yaxşı olar ki, hər üzvün qüslündən öncə, hətta meyyitin bütün bədənini qüslə başlamazdan öncə, başqa nəcasətlərdən pak edilsin.

Məsələ: 571. Meyyit qüslü cənabət qüslü kimidir. Vacib ehtiyat budur ki, nə qədər ki, tərtibi qüsl mümkündür, meyyitə irtimasi qüsl verilməsin və tərtibi qüslə də sağ tərəf soldan əvvəl yuyulsun. Suyun bədən üzərinə tökülməsi ilə bədənə suya batırılmasının hansı birini etmək ixtiyaridir.

Məsələ: 572. Cənabət, ya heyz halında ölənlərin cənabət, yaxud heyz qüslü verilməsi lazım deyil; elə meyyit qüslü onun üçün kifayətdir.

Məsələ: 573. Meyyitə qüsl vermək üçün mizd almaq caiz deyil. Əgər bir şəxs mizd almaq üçün meyyitə qüsl versə, o qüsl batildir. Lakin qüslün vacib olmayan müqəddimə işləri üçün zəhmət haqqı almaq caizdir.

Məsələ: 574. Əgər su tapılmasa, yaxud sudan istifadə edilməsinin maneəsi olsa, meyyitin hər bir qüslünün əvəzində gərək bir təyəmmüm verilsin. Vacib ehtiyata əsasən, hər üç qüslün əvəzinə əlavə olaraq bir təyəmmüm də edilsin. Meyyitə təyəmmüm verən şəxs, üç təyəmmümdən birində «ma fizzimmə» qəsdə etsə, (yəni niyyət edər ki, «bu təyəmmümü həqiqətdə öhdəmdə olan vəzifəyə əməl etmək üçün icra edirəm»), dördüncü təyəmmüm lazım (vacib) deyildir.

Məsələ: 575. Meyyitə təyəmmüm verən şəxs öz əlini yerə vurub meyyitin üzünə və əllərinin arxasına çəkməlidir. Əgər mümkündürsə, vacib ehtiyata əsasən, meyyitin öz əli ilə də təyəmmüm etdirsin.

MEYYİTİ KƏFƏNƏ BÜKMƏYİN HÖKMLƏRİ

Məsələ: 576. Müsəlman meyyiti fitə, köynək və sərtasər adlanan üç parça ilə kəfənə bükülməlidir.

Məsələ: 577. Fitə və köynəyin ölçüsünün vacib olan qədəri, adətən ona camaat arasında “fitə” və “köynək” deyiləcək qəddir. Lakin vacib ehtiyat budur ki, fitə göbəkdən dizə qədər bədəni örtün. Daha yaxşısı budur ki, sinədən ayğın üzərinə qədər çatsın. Köynək, vacib ehtiyata əsasən, çiyinin üstündən baldırın yarısına qədər bütün bədəni örtün. Ayağın üzərinə qədər olması daha fəzilətlidir. Sərtasərin uzunluğu o qədər olmalıdır ki, onun hər iki başını bağlamaq mümkün olsun. Eni isə o qədər olmalıdır ki, bir tərəfi o biri tərəfin üzərinə gəlsin.

Məsələ: 578. Əgər meyyitin vərəsəsi həddi-buluğa çatmış olsalar və kəfənin vacib miqdarından artıq hissənin (qabaqkı məsələdə deyildi) onun payından götürülməsinə icazə versə, eybi yoxdur. Vacib ehtiyat budur ki, kəfənin vacib qədrindən artığı həddi-buluğa çatmamış vərəsələrin payından götürülməsin.

Məsələ: 579. Əgər bir şəxs kəfənin əfzəl olan hissəsini malının üçdə birindən götürülməsini vəsiyyəət etsə, yaxud malının üçdə birini onun özünə xərcləməsinə vəsiyyəət etsə, amma nəyə sərf olunmasını müəyyən etməsə, yaxud təkcə bir qədərini məsrəf olunma yerini tə`yin etsə, kəfənin müstəhəbb hissəsini onun malının üçdə birindən götürə bilərlər.

Məsələ: 580. Əgər bir şəxs kəfənin malının üçdə birindən götürülməsini vəsiyyəət etməsə və onu, malının əslindən götürmək istəsələr, 578-ci məsələdə deyilmiş qaydaya əməl etməlidirlər.

Məsələ: 581. Qadının özünün malı olsa da, kəfəni ərinin öhdəsindədir. Həmçinin, təlaq məsələlərində deyiləcək qayda ilə, qadına ric`i təlaq versə və iddəsi tamam olmamışdan qabaq ölsə, əri onun kəfəninə verməlidir. Əgər ər həddi-buluğa çatmamış olsa, ya dəlidirsə, ərin vəlisi onun malından qadının kəfəninə ödəməlidir. Vacib ehtiyata əsasən, naşizə (ərinə itaət etməyən) və münqətiə (müvəqqəti əqddə olan) qadının kəfəni ərinin öhdəsindədir.

Məsələ: 582. Meyyitin kəfəni qohumlarına vacib deyildir. Vacib ehtiyata əsasən, meyyitin özünün malı olmadığı təqdirdə, onun sağlığında xərclərini tə`min etmək kimə vacib idisə, o da kəfəninə verməlidir.

Məsələ: 583. Vacibdir ki, kəfənin hər üç parçasının məcmusu meyyitin bədəni görünəcək dərəcədə nazik olmasın. Hətta ehtiyat vacib budur ki, parçaların hər biri ayrılıqda o qədər nazik olmasın ki, onun altından meyyitin bədəni görünsün.

Məsələ: 584. Qəsbi bir şeylə, hətta başqa bir şey tapılmasa da belə, meyyitin kəfənə tutulması caiz deyildir. Əgər meyyitin kəfəni qəsbi olsa və sahibi razı olmasa, onu dəfn etmiş olsalar da belə kəfən bədənindən çıxarılmalıdır. İxtiyari surətdə meyyiti murdarın nəcis dərisiylə kəfənə tutmaq caiz deyildir. Hətta zərurət halında da məhəlli-ışkaldır. Həmçinin, ixtiyari halda murdarın pak dərisi ilə kəfənə bükmək müşküldür.

Məsələ: 585. Meyyiti nəcis bir şeylə və namazda güzəştə gedilən nəcasətdə ehtiyata görə; eləcə də xalis ipək parça, qarışıq ipəkdən çox olmayan qarışıq parça, həmçinin, vacib ehtiyata əsasən, qızilla toxunmuş parça ilə kəfənə tutmaq caiz deyildir, lakin çarəsiz qaldıqda eybi yoxdur.

Məsələ: 586. Meyyiti ixtiyari halda əti haram olan heyvanın tük, ya yunundan hazırlanmış parça ilə, kəfənə tutmaq vacib ehtiyata əsasən, caiz deyildir. Həmçinin, şərqi yolla kəsilmiş əti halal olan heyvanın da dərisi ilə kəfən etmək caiz deyil. Lakin kəfən əti halal olan heyvanın tük və yunundan olsa, maneəsi yoxdur, baxmayaraq ki, ehtiyat müstəhəbbə görə heç bu ikisi ilə də kəfənə tutulmasın.

Məsələ: 587. Əgər meyyitin kəfəni özündən olan nəcasətlə, ya başqa nəcasətlə nəcis olsa, kəfəni xarab etmədən onu yumaq, ya kəsmək mümkündürsə, qəbrə qoyulmuş olsa da belə, gərək nəcis olmuş yer ya kəsilib götürülsün, ya da yuyulsun. Əgər yumaq, ya kəsib götürmək mümkün olmazsa, lakin dəyişdirmək mümkün olsa, gərək dəyişdirilsin. Bu hökm namazda güzəşt ediləsi nəcasət barəsində ehtiyat əsasında.

Məsələ: 588. Həcc, ya ümrə üçün ehram bağlamış şəxs əgər ölərsə, o da başqaları kimi kəfənə bükülməlidir, onun başı və üzünü örtməyin eybi yoxdur.

Məsələ: 589. İnsanın sağlığında özü üçün kəfən hazırlaması müstəhəbdir və ona hər vaxt baxmağın da savabı var.

HƏNUTUN HÖKMLƏRİ

Məsələ: 590. Qüsləndən sonra meyyitin hənüt olunması vacibdir; yəni alınına, əllərinin içinə, diz qapaqlarına və ayağının iki baş

barmağına kafur sürtülməlidir. Müstəhəbb ehtiyata əsasən, həmin yerlərə bir qədər kafur da qoyulmalıdır. Burnunun ucuna da kafur vurulması müstəhəbbdir. Kafur təzə və ətirli olmalıdır. Əgər köhnəlik səbəbinə ətri aradan getmiş olsa, kifayət etməz.

Məsələ: 591. Müstəhəbb ehtiyata əsasən, kafur əvvəlcə meyyitin alnına sürtülməlidir, lakin qalan yerlərdə tərtib yoxdur.

Məsələ: 592. Kafurun meyyitə kəfəndən əvvəl, ya kəfənlənmə əsnasında, yaxud ondan sonra vurulması ixtiyaridir.

Məsələ: 593. Həcc və ya ümrə üçün ehram bağlayan şəxs ölsə, onun hənüt olunması caiz deyildir. Lakin həcc ehramında sə□yi başa çatdırdıqdan sonra ölərsə, onu hənüt etmək vacibdir.

Məsələ: 594. Əri ölmüş və iddəsi başa çatmamış qadın ölsə, onu hənüt etmək vacibdir.

Məsələ: 595. Vacib ehtiyat budur ki, meyyitə müşk, ənbər, ud və başqa ətirlər vurulmasın və Həmçinin, onları kafura qatmasınlar.

Məsələ: 596. Kafura həzrət Seyyidüş-şühəda İmam Hüseyin (əleyhissalam)-ın türbətindən bir qədər qatılması müstəhəbbdir. Lakin türbət qarışdırılmış kafur, ehtiramsızlıq sayılan yerlərə vurulmamalıdır. Həmin türbət kafura qatılarkən «kafur deyildir» deyiləcək qədər çox olmamalıdır.

Məsələ: 597. Əgər kafur tapılmasa və yaxud ancaq qüsl vermək qədər olsa, onda hənüt lazım deyil. Əgər qüslədən artıq qalsa və yeddi üzvün hamısına çatacaq qədər olmasa, müstəhəbb ehtiyata əsasən, əvvəl alına, sonra isə artıq qalsa başqa yerlərə sürtülməlidir.

Məsələ: 598. Meyyitlə birlikdə qəbrə iki yaş və təzə çubuq qoyulması müstəhəbbdir.

MEYYİT NAMAZININ HÖKMLƏRİ

Məsələ: 599. Müsəlman meyyitinə, həmçinin, altı yaşı tamamlanmış və müsəlmançılığına hökm edilmiş uşağa meyyit namazı qılmaq vacibdir.

Məsələ: 600. Altı yaşı tamam olmamış uşağa rəca qəsdilə namaz qılınmasının maneəsi yoxdur. Lakin ölü dünyaya gəlmiş uşağa namaz qılınması şər□i qanun deyildir.

Məsələ: 601. Meyyit namazı qüsl, hənüt və kəfəndən sonra qılınmalıdır. Məsələni bilməməzlik, yaxud yaddan çıxarmaqla da olmuş olsa, onlardan öncə, ya onların əsnasında namaz qılınsa, kifayət etməz.

Məsələ: 602. Meyyit namazı qılmaq istəyən şəxsin dəstəmazlı, qüslü və yaxud da təyəmmüm etmiş olması, həmçinin, bədən və paltarının pak olması lazım (vacib) deyildir. Hətta onun paltarı qəsbi də olsa, namaza maneəsi yoxdur. Gündəlik namazlarda lazım (vacib) olan bütün şərtlərə meyyit namazında da riayət olunması ehtiyat müstəhəbbdir. Lakin, ehtiyat vacibə əsasən meyyit namazının necəliyində mütəşərrifə arasında tanınan qaydaların əksinə olan şeylərdən çəkinsinlər.

Məsələ: 603. Meyyitə namaz qılan kəs üzü qibləyə olmalıdır. Vacibdir ki, meyyiti onun qarşısında arxası üstə elə uzatsınlar ki, başı namaz qılanın sağ tərəfinə, ayaqları isə sol tərəfinə düşsün.

Məsələ: 604. Müstəhəbb ehtiyata əsasən, namaz qılanın dayandığı yer qəsbi olmasın. Lakin meyyitin yerindən çox alçaq, yaxud uca olmamalıdır. Amma azacıq hündür, yaxud alçaq olmasının maneəsi yoxdur.

Məsələ: 605. Namaz qılan kəs meyyitdən uzaq olmamalıdır. Lakin meyyit namazını camaatla qılan şəxs əgər meyyitdən aralı olsa və camaatın sıraları bir-birinə bağlı olsa eybi yoxdur.

Məsələ: 606. Namaz qılan meyyitin müqabilində dayanmalıdır. Lakin namaz camaatla qılınsa və camaatın sırası meyyitin iki tərəfindən ötüb keçsə meyyitə müqabil düşməyənlərin namazının işkəli yoxdur.

Məsələ: 607. Namaz qılanla meyyitin arasında pərdə, divar və bu kimi şeylər olmamalıdır. Lakin əgər meyyit tabut və bu kimi şeydə olarsa, eybi yoxdur.

Məsələ: 608. Namaz qılan vaxt meyyitin övrəti örtülü olmalıdır. Əgər onu kəfənə bükmək mümkün olmasa, heç olmazsa, övrəti taxta, kərpic və bu kimi şeylərlə də olsa, örtülməlidir.

Məsələ: 609. Meyyitə namaz qılan şəxs mömin olmalıdır. Həddi-buluğa çatmayanın meyyitə namaz qılması səhih olsa da həddi-buluğ olmuş şəxsin əvəzindən olması kifayət etməz (vəzifəsini götürməz). Həmçinin, namaz qılan kəs ayaq üstə, qürbət qəsdi və xalis niyyətlə namaz qılmalı, niyyət edərkən meyyiti təyin etməlidir. Məsələn, «Bu meyyitə namaz qılıram, qürbətən iləllah» -deyə niyyət etsin.

Məsələ: 610. Əgər bir şəxs meyyitə ayaq üstə namaz qıla bilməsə, oturan halda ona namaz qıla bilər.

Məsələ: 611. Əgər meyyit (sağlığında) ona müəyyən bir şəxsin namaz qılmasını vəsiyyəet etmiş olsa, namaz qılacaq şəxsin meyyitin vəlisindən icazə alması və onun da icazə verməsi ehtiyat müstəhəbbdir.

Məsələ: 612. Bir meyyitə bir neçə dəfə namaz qılınması caizdir.

Məsələ: 613. Əgər meyyit bilərəkdən, yaxud yaddan çıxarmaq səbəbindən, yaxud da hansısa bir üzrlü səbəbə görə namazsız dəfn olunarsa, nə qədər ki, cəsədi çürüyüb dağılmayıb meyyit namazında deyilən şərtlər daxilində onun qəbrinə namaz qılınmalıdır. Həmçinin, ona qılınan namazın batil olduğu təqdirdə də belə edilməlidir.

MEYYİT NAMAZININ QAYDASI

Məsələ: 614. Meyyit namazı beş təkbirdən ibarətdir. Əgər namaz qılan beş təkbiri aşağıdakı tərtiblə desə, kifayətdir: Niyyət edib birinci təkbiri deyəndən sonra desin:

أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ

«Əşhədu ən la ilahə illəllahu və ənnə Muhəmmədən rəsulullah».

İkinci təkbirdən sonra desin:

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ

«Əllahummə səlli əla Muhəmmədin və ali Muhəmməd».

Üçüncü təkbirdən sonra desin:

اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ

«Əllahumməğfir lil-mu mininə vəl mu minat».

Dördüncü təkbirdən sonra, əgər meyyit kişidirsə:

اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِهَذَا الْمَيِّتِ

«Əllahumməğfir lihazəl-meyyit», yox əgər qadındırsa:

اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِهَذِهِ الْمَيِّتِ

«Əllahumməğfirli hazihil-meyyit» deyib beşinci təkbiri desin.

Yaxşı olar ki, birinci təkbirdən sonra:

أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ أَرْسَلَهُ بِالْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا بَيْنَ يَدَيْ السَّاعَةِ

«Əşhədu ənla ilahə illəllahu vəhdəhu la şərikə ləhu və əşhədu ənnə Muhəmmədən əbduhu və rəsuluh, ərsələhu bil-həqqi bəşirən və nəzirən bəynə yədəyis-saəh» desin.

Və ikinci təkbirdən sonra:

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَبَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَارْحَمْ مُحَمَّدًا وَآلَ مُحَمَّدٍ كَأَفْضَلِ مَا صَلَّيْتَ وَبَارَكْتَ وَتَرَحَّمْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَآلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ وَصَلِّ عَلَى جَمِيعِ الْأَنْبِيَاءِ وَالرُّسُلِينَ وَالشُّهَدَاءِ وَالصِّدِّيقِينَ وَجَمِيعِ عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ

«Allahumma salli əla Muhəmmədin və ali Muhəmmədin və barik əla Muhəmmədin və ali Muhəmmədin vərhəm Muhəmmədən və ələ Muhəmmədin kə-əfzəli ma səlləytə və barəktə və tərəhhəmtə ələ İbrahimə və ali İbrahim, innəkə həmidun məcid və səlli ələ cəmiil-ənbiyai vəl-mursəlinə vəş-şühədai vəs-siddiqinə və cəmi ibadillahis-salihin» desin.

Üçüncü təkbirdən sonra:

اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ الْأَحْيَاءِ مِنْهُمْ وَالْأَمْوَاتِ تَابِعْ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمْ بِالْخَيْرَاتِ إِنَّكَ مُجِيبُ الدَّعَوَاتِ إِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

«Allahummağfir lil-mu□mininə vəl-mu□minati vəl-musliminə vəl-muslimat, əl-əhyai minhun vəl-əmvat, tabi□ bəynənə və bəynəhum bil-xəyrat, innəkə mucibud-dəəvat, innəkə ələ kulli şey□in qədir» desin.

Və dördüncü təkbirdən sonra əgər meyyit kişidirsə:

اللَّهُمَّ إِنَّ هَذَا عَبْدُكَ وَابْنُ عَبْدِكَ وَابْنُ أُمَّتِكَ نَزَلَ بِكَ وَأَنْتَ خَيْرُ مَنْزُولٍ بِهِ اللَّهُمَّ إِنَّا لَا نَعْلَمُ مِنْهُ إِلَّا خَيْرًا وَأَنْتَ أَعْلَمُ بِهِ مِنَّا اللَّهُمَّ إِنْ كَانَ مُحْسِنًا فَزِدْ فِي إِحْسَانِهِ وَإِنْ كَانَ مُسِيئًا فَتَجَاوَزْ عَنْهُ وَاعْفِرْ لَهُ اللَّهُمَّ اجْعَلْهُ عِنْدَكَ فِي أَعْلَى عِلِّيِّينَ وَاخْلُفْ عَلَى أَهْلِهِ فِي الْعَابِرِينَ وَارْحَمْهُ بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ

«Allahumma innə hazə əbdükə vəbnə əbdikə vəbnə əmətikə nəzələ bikə. Və əntə xəyrə mənzulin bih. Əllahumma inna la nə□ləmu minhu illa xəyrən və əntə ə□ləmu bihi minna. Əllahumma in kanə muhsinən fəzid fi ihsanihi və in kanə musi□ən fə təcavəz ənhu vəğfir ləhu. Əllahumməc□əlhə indəkə fi ə□lə illiyyinə vəxluf ələ əhlihi fil-ğabirin. Vərhəmhə birəhmətikə, yə ərhəmər-rahimin» deyib sonra beşinci təkbiri desin.

Lakin meyyit qadındırsa, dördüncü təkbirdən sonra:

اللَّهُمَّ إِنَّ هَذِهِ أُمَّتُكَ وَابْنَةُ عَبْدِكَ وَابْنَةُ أُمَّتِكَ نَزَلَتْ بِكَ وَ أَنْتَ خَيْرُ
مَنْزُولٍ بِهِ، اللَّهُمَّ إِنَّا لَا نَعْلَمُ مِنْهَا إِلَّا خَيْرًا وَ أَنْتَ أَعْلَمُ بِهَا مِنَّا، اللَّهُمَّ إِنَّ
كَانَتْ مُحْسِنَةً فَزِدْ فِي إِحْسَانِهَا وَ إِنْ كَانَتْ مَسِيئَةً فَتَجَاوَزْ عَنْهَا وَ اغْفِرْ
لَهَا، اللَّهُمَّ اجْعَلْهَا عِنْدَكَ فِي أَعْلَى عِلِّيِّينَ وَ اخْلُفْ عَلَى أَهْلِهَا فِي الْعَابِرِينَ
وَ أَرْحَمَهَا بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ

«Əllahummə innə hazihə əmətukə vəbnətu əbdikə vəbnətu
əmətikə nəzələt bikə və əntə xəyru mənzulin bih. Əllahummə inna la
nəqləmu minha illa xəyrən və əntə əqləmu biha minna.
Əllahummə in kanət muhsinətən fəzid fi ihsaniha və in kanət
musiqətən fətəcavəz ənha vəğfir ləha. Əllahummə əqlha indəkə fi
əqla illiyyinə vəxluf əla əhliha fil-ğabirinə vərhəmha birəhmətikə ya
ərhəmə-rahimin» deyib sonra beşinci təkbiri desin.

Məsələ: 615. Təkbir və dualar ardıcıl olaraq elə deyilməlidir ki, namaz öz surətindən xaric olmasın.

Məsələ: 616. Meyyit namazını camaatla qılan şəxs məqum da olmuş olsa, onun təkbir və dualarını oxumalıdır.

MEYYİT NAMAZININ MÜSTƏHƏBB ƏMƏLLƏRİ

Məsələ: 617. Meyyit namazında bir neçə şey müstəhəbbdir:

1. Meyyit namazı qılan şəxs dəstəmaz alması, qüsl, ya təyəmmüm etmiş olsun. Ehtiyat vacib budur ki, qüsl, ya dəstəmaz mümkün olmadıqda, yaxud qüsl, ya dəstəməzə məşğul olmaqla meyrit namazına çatmayacağından qorxsə təyəmmüm etsin.

2. Meyyit əgər kişidirsə, imam-camaat, yaxud ona fūrada (tək) namaz qılan şəxs onun bədəninin ortası ilə müqabil dayansın, qadındırsa, sinəsi ilə müqabil dayansın.

3. Ayaqyalın namaz qılsın.

4. Hər təkbiri deyəndə əllərini qaldırsın.

5. Meyyitlə onun fasiləsi, külək əsərkən libasını yellədikdə cənazəyə dəyəcək qədər az olsun.

6. Meyyit namazını camaatla qılsın.

7. İmam camaat təkbir və duaları ucadan, onunla namaz qılanlar isə astaca desinlər.

8. Camaatla qılarkən məqum bir nəfər də olsa, imamın arxasında dayansın.

9. Namaz qılan kəs meyrit və möminləri çox dua etsin.

10. Camaatın meyyit namazı qılmaq üçün çox getdiyi yerdə namaz qılsın.

11. Haiz qadın əgər meyyit namazını camaatla qılmaq istəsə, cərgədə tək dayansın.

Məsələ: 618. Məscidlərdə meyyit namazı qılmaq məkruhdur. Lakin Məscidul-haramda məkruh deyil.

DƏFNİN HÖKMLƏRİ

Məsələ: 619. Meyyiti, qoxusu bayıra çıxmıyacaq və yırtıcı heyvanların onun cəsədini bayıra çıxara bilməyəcəkləri formada torpağa dəfn etmək vacibdir. Əgər heyvanların cəsədi bayıra çıxaracaqları qorxusu olarsa, qəbir kərpic və bu kimi şeylərlə bərkidilməlidir.

Məsələ: 620. Əgər meyyiti torpağa dəfn etmək mümkün olmazsa, onu dəfn etmək əvəzinə dəfn etməkdə nəzərdə tutulan məqsədi təmin edəcək bina, ya tabuta qoymaq olar.

Məsələ: 621. Meyyiti sağ böyrü üstə qəbrə elə qoymaq lazımdır ki, bədəninin qabaq tərəfi qibləyə tərəf düşsün.

Məsələ: 622. Əgər bir şəxs gəmidə ölsə, cəsədi xarab olmayacağı və gəmidə olmasının maneə yoxdursa gəmi sahilə çatana qədər gözləyib sonra torpağa dəfn etmək lazımdır. Əks təqdirdə, gəmidə qüsl verilməli, hənüt və kəfən edib, meyyit namazı qıldıqdan sonra onu (tabut əvəzi) bir xümrəyə (böyük xuma) qoyub ağzını bağlayaraq dənizə atmaq lazımdır. Vacib ehtiyata əsasən, mümkün qədər üzü qibləyə olmasına riayət olunmalıdır. Əgər bu da mümkün olmasa, ayağına ağır bir şey bağlayıb dənizə atılmalıdır. Həmçinin, mümkün qədər heyvanlara dərhal yem olmayacaq yerdə suya atılmalıdır.

Məsələ: 623. Əgər düşmənin meyyitin qəbrini açacağı, bədəninə çıxarıb qulaq, burun və ya başqa üzvlərini kəsəcəyindən qorxu olsa, mümkün olan surətdə əvvəlki məsələdə deyilən qayda ilə dənizə atılmalıdır.

Məsələ: 624. Meyyiti dənizə atmaq və ya qəbrini bərkitmək xərcləri – lazım olan surətdə – onun malının əslindən götürülməlidir.

Məsələ: 625. Əgər kafir qadın ölsə və bətnindəki uşaq da ölsə, uşağın atası müsəlman olduğu təqdirdə qadını qəbirdə sol böyrü üstə və arxası qibləyə uzandırmalıdır ki, uşağın üzü qibləyə tərəf

olsun. Vacib ehtiyata əsasən, həmçinin, bədəninə ruh daxil olmamışdırsa da bu hökmə əməl olunmalıdır.

Məsələ: 626. Müsəlmanı kafir qəbiristanlığında, kafiri də müsəlman qəbiristanlığında dəfn etmək caiz deyil.

Məsələ: 627. Müsəlmanı, zibil və bu kimi şeylər tökülən yerlər kimi, hörmətsizliyinə səbəb olacaq yerdə dəfn etmək caiz deyil.

Məsələ: 628. Meyyiti qəbri yerdə və dəfndən başqa şeylər üçün vəqf olunmuş yerdə dəfn etmək də caiz deyil.

Məsələ: 629. Meyyiti başqa ölünün qəbrində dəfn etmək, başqasının haqqından istifadə edilməsinə, yaxud cəsədi hələ çürüməmiş, aradan getməmiş meyyitin qəbrinin açılmasına, ya da meyyitə hörmətsizliyə səbəb olacağı təqdirdə caiz deyildir. Bu surətdən qeyri hallarda, əgər qəbir köhnəlmiş olsa və əvvəlki meyyit çürüyüb aradan getmiş olsa, yaxud qəbir açılmış olsa, orada dəfn etməyin eybi yoxdur.

Məsələ: 630. Meyyitdən ayrılan bir şey əgər onun bədəninin bir hissəsi olsa, onunla birgə dəfn olunmalıdır. Əgər həmin şey tük, dırnaq və diş olsa, vacib ehtiyata əsasən, gərək meyyitlə birgə dəfn olunsun. Amma insanın sağlığında ondan ayrılan diş və dırnağın torpağa basdırılması müstəhəbdir.

Məsələ: 631. Əgər bir şəxs quyuda ölərsə və onu oradan çıxarmaq mümkün olmazsa, həmin quyunun ağzı bağlanmalı və onun qəbri qərar verilməlidir.

Məsələ: 632. Əgər uşaq ana bətnində ölsə və bətnə qalmasının ana üçün təhlükəsi olsa onu ən asan yol ilə çıxarmaq lazımdır. Əgər onu doğramağa məcbur olsalar, eybi yoxdur, lakin əri bu işdə mütəxəssisdirsə, o, əks halda mütəxəssis olan bir qadın onu çıxarmalıdır. Əgər bu işdə mütəxəssis olan qadın tapılmasa, bu işdə mütəxəssis olan məhrəm bir kişi; o da olmasa, bu işdə mütəxəssis naməhrəm bir kişi, o da olmayan təqdirdə bu işin mütəxəssisi olmayanlar deyilmiş tərtiblə ölü uşağı çıxarmalıdırlar.

Məsələ: 633. Əgər ana ölsə və bətnindəki uşaq sağ olsa, uşağın sağ qalacağına ümid olmasa da, elə əvvəlki məsələdə deyilmiş kəslərin vasitəsilə və tərtibə riayət etməklə uşağın salamatlığı üçün hansı tərəfin yarılması yaxındırsa, bətnin həmin tərəfi yarılmalı və uşaq çıxarıldıqdan sonra anaya qüsl verilməsi üçün yarılmış yer tikilməlidir.

DƏFNİN MÜSTƏHƏB ƏMƏLLƏRİ

Məsələ: 634. Qəbri ortaboylu insanın boyu ölçüsündə qazmaq, meyyiti ən yaxın yerdəki qəbiristanlıqda dəfn etmək müstəhəbdir. Amma uzaqda olan qəbiristanlıqda üstün bir cəhət olsa; məsələn, yaxşı insanlar orada dəfn olunubsa, yaxud camaat qəbir əhlinə Fatihə oxumaq üçün oraya daha çox gəlirlərsə, (meyyiti orada dəfn etmək müstəhəbdir).

Həmçinin, müstəhəbdir ki, qəbrə bir neçə zira (zira-dirsəkdən barmaqların ucuna qədər olan məsafədir) qalmış cənazəni yerə qoyub üç dəfəyə, yavaş-yavaş qəbrə yaxınlaşdırsınlar. Yə'ni hər dəfə yerə qoyub götürülsün və dördüncü dəfə qəbrə qoyulsun. Əgər meyyit kişidirsə, üçüncü dəfə onu yerə qoyulsun ki, başı qəbrin aşağı tərəfinə düşsün və dördüncü dəfə meyyit baş tərəfindən qəbrə daxil edilsin. Əgər qadıncırsa, üçüncü dəfə qəbrin qiblə tərəfinə qoyulub yan tərəfdən qəbrə daxil edilsin. Qəbrə daxil etdikdə qəbrin üstünə parça çəkilsin.

Həmçinin, müstəhəbdir ki, cənazəni aramla tabutdan götürüb qəbrə daxil etsinlər, dəfndən əvvəl və dəfn zamanı göstəriş verilmiş dualar oxunsun, meyyiti ləhədə qoyandan sonra kəfənin düyünləri açılınsın, üzünü torpağın üzərinə qoysunlar, başının altına torpaqdan balış düzəldilsin, arxası üstə aşmaması üçün arxasına xam kərpic, ya kəsək qoyulsun, ləhədi örtməzdən öncə sağ əl ilə meyyitin sağ çiyinə vurub, sol əlini qüvvət ilə meyyitin sol çiyinə qoyub ağzını onun qulağına yaxınlaşdırsın və onu bərk tərpedib üç dəfə desin: «*İsmə', ifham, ya fulanəbnə fulan*». «Fulanəbnə fulan» sözünün əvəzinə, meyyitin özünün və atasının adı deyilsin. Məsələn, əgər meyyitin adı Məhəmməd, atasının adı Əlidirsə, üç dəfə: «*İsmə', ifham, ya Muhəmmədəbnə Əli*» deyib sonra deyilsin:

هَلْ أَنْتَ عَلَى الْعَهْدِ الَّذِي فَارَقْتَنَا عَلَيْهِ مِنْ شَهَادَةِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ
وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ وَ
سَيِّدُ النَّبِيِّينَ وَخَاتَمُ الْمُرْسَلِينَ وَأَنَّ عَلِيًّا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ وَسَيِّدَ الْوَصِيِّينَ وَ
إِمَامًا افْتَرَضَ اللَّهُ طَاعَتَهُ عَلَى الْعَالَمِينَ وَأَنَّ الْحَسَنَ وَالْحُسَيْنَ وَعَلِيَّ بْنَ
الْحُسَيْنِ وَمُحَمَّدَ بْنَ عَلِيٍّ وَجَعْفَرَ بْنَ مُحَمَّدٍ وَمُوسَى بْنَ جَعْفَرٍ وَعَلِيَّ بْنَ
مُوسَى وَمُحَمَّدَ بْنَ عَلِيٍّ وَعَلِيَّ بْنَ مُحَمَّدٍ وَالْحَسَنَ بْنَ عَلِيٍّ وَالْقَائِمَ

الْحُجَّةَ الْمَهْدِيَّ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ أئِمَّةَ الْمُؤْمِنِينَ وَ حُجَّجَ اللَّهُ عَلَى
الْخَلْقِ أَجْمَعِينَ وَ أئِمَّتِكَ أئِمَّةَ هُدَىٰ أِبْرَارٍ يَا فُلَانُ بْنُ فُلَانٍ

«Həl əntə ələl əhdil-ləzi fərəqtəna ələyhi min şəhadəti ən la ilahə illəllahu vəhdəhu la şərika lah və ənnə Muhəmmədən səlləllahu ələyhi və alihi əbduhu və rəsuluhu və səyyidun-nəbiyyinə və xatəmul-mursəlin və ənnə Əliyyən əmirul-mu'mininə və səyyidul-vəsiyyinə və imamun iftərəzəllahu taətəhu ələl-ələmin və ənnəl-Həsənə vəl-Husəynə və Əliyyəbnəl-Husəyni və Muhəmmədəbnə Əliyyin və Cə'fərəbnə Muhəmmədin və Musəbnə Cə'fərin və Əliyyəbnə Musa və Muhəmmədəbnə Əliyyin və Əliyyəbnə Muhəmmədin vəl-Həsənəbnə Əliyyin vəl-Qaiməl-Hucçətəl-Məhdiyyə sələvatullahi ələyhim əimmətul-mu'mininə və hucçəcullahi ələl-xəlqi əcməinə və əimmətukə əimmətu hudən bikə əbrarun ya fulanəbnə fulan».

«Fulanəbnə fulan» sözü'nün yerinə meyyitin özünün və atasının adı deyildikdən sonra:

إِذَا آتَاكَ الْمَلَكَانَ الْمُقْرَبَانِ رَسُولَيْنِ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ تَبَارَكَ وَ تَعَالَىٰ وَ
سَلَاكَ عَنْ رَبِّكَ وَ عَنْ نَبِيِّكَ وَ عَنْ دِينِكَ وَ عَنْ كِتَابِكَ وَ عَنْ قِبْلَتِكَ وَ عَنْ
أئِمَّتِكَ فَلَا تَخَفْ وَ لَا تَحْزَنْ وَ قُلْ فِي جَوَابِهِمَا: اللَّهُ رَبِّي وَ مُحَمَّدٌ صَلَّى اللَّهُ
عَلَيْهِ وَ آلِهِ وَ سَلَّمَ نَبِيِّي وَ الْإِسْلَامُ دِينِي وَ الْقُرْآنُ كِتَابِي وَ الْكَعْبَةُ قِبْلَتِي وَ
أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ إِمَامِي وَ الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ الْمُجْتَبَىٰ
إِمَامِي وَ الْحُسَيْنُ بْنُ عَلِيٍّ الشَّهِيدُ بِكَرْبَلَا إِمَامِي وَ عَلِيُّ زَيْنُ الْعَابِدِينَ
إِمَامِي وَ مُحَمَّدٌ الْبَاقِرُ إِمَامِي وَ جَعْفَرُ الصَّادِقُ إِمَامِي وَ مُوسَى الْكَاطِمُ
إِمَامِي وَ عَلِيُّ الرِّضَا إِمَامِي وَ مُحَمَّدُ الْجَوَادُ إِمَامِي وَ عَلِيُّ الْهَادِي إِمَامِي
وَ الْحَسَنُ الْعَسْكَرِيُّ إِمَامِي وَ الْحُجَّةُ الْمُنتَظَرُ إِمَامِي هُوَ لَأَعِ صَلَوَاتُ اللَّهِ
عَلَيْهِمْ أئِمَّتِي وَ سَادَتِي وَ قَادَتِي وَ شَفَعَائِي بِهِمْ أَتَوَلَّىٰ وَ مِنْ أَعْدَائِهِمْ أَنْبَرَاءُ
فِي الدُّنْيَا وَ الْآخِرَةِ، ثُمَّ اعْلَمْ يَا فُلَانُ بْنُ فُلَانٍ

«İza ətakəl-mələkanil-muqərrəbani rəsuləyni min indillahi təbarəkə və -Taala və sələkə ən rəbbikə və ən Nəbiyyikə və ən dinikə və ən kitabikə və ən qiblətikə və ən əimmətikə fəla təxəf və la təhzən və qul fi cəvabihima Allahu Rəbbi və Muhəmmədun səlləllahu ələyhi və alihi nəbiyyi vəl-İslamu dini vəl-Qur'anu kitabi vəl-Kə'batu qibləti və Əmirul-mu'mininə Əliyyubnu Əbi Talibin imami, vəl-Həsənuubnu Əliyyin əl-Muctəba imami, vəl-Husəyubnu

Əliyyin əş-şahidu bi Kərbəlaə imami və Əliyyun Zəynul-abidina imami və Muhəmmədun əl-Baqiru imami və Cə'fərun əs-Sadiqu imami və Musəl-Kazimu imami və Əliyyun ər-Riza imami və Muhəmmədun əl-Cəvadu imami və Əliyyun əl-Hadi imami vəl-Həsənu əl-Əskəriyyu imami vəl-Huccətul-Muntəzəru imami, haulai sələvatullahi ələyhim əimməti və sadəti və qadəti və şufəai, bihim ətəvəlla və min ə'daihim ətəbərrəu fid-dunya vəl-axirəti. Summə'ləm ya fulanəbnə fulan». (Bu sözüün əvəzinə meyyitin və atasının adı deyilməli və sonra:)

أَنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى نِعْمَ الرَّبُّ وَأَنَّ مُحَمَّدًا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ
وَسَلَّمَ نِعْمَ الرَّسُولُ وَأَنَّ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ وَوَأَوْلَادَهُ الْمَعْصُومِينَ الْأَنْبِيَاءَ
الْآتِيَةِ عَشْرَ نِعْمَ الْأَنْبِيَاءِ وَأَنَّ مَا جَاءَ بِهِ مُحَمَّدٌ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ
حَقٌّ وَأَنَّ الْمَوْتَ حَقٌّ وَسُؤَالَ مُنْكَرٍ وَنَكِيرٍ فِي الْقَبْرِ حَقٌّ وَالْبَعْثَ حَقٌّ وَالنُّشُورَ
حَقٌّ وَالصِّرَاطَ حَقٌّ وَالْمِيزَانَ حَقٌّ وَتَطَايُرَ الْكُتُبِ حَقٌّ وَأَنَّ الْجَنَّةَ
حَقٌّ وَالنَّارَ حَقٌّ وَأَنَّ السَّاعَةَ آتِيَةٌ لَا رَيْبَ فِيهَا وَأَنَّ اللَّهَ يَبْعَثُ مَنْ فِي
الْقُبُورِ

«Ənnəllahə təbarəkə və -Taala ni'mər-rəbbu və ənnə Muhəmmədən səlləllahu ələyhi və alihi ni'mər-rəsulu və ənnə Əliyyəbnə Əbi Talibin və ovladəhul-mə'suminəl-əimmətəl-isna əşərə ni.məl-əimmətu və ənnə ma caə bihi Muhəmmədun səlləllahu ələyhi və alihi həqqun və ənnəl-movtə həqqun və sualə munkərin və nəkirin fil-qəbri həqqun vəl-bə'sə həqqun vən-nuşurə həqqun vəs-siratə həqqun vəl-mizana həqqun və tətayurəl-kutubi həqqun və ənnəl-cənnatə həqqun vən-narə həqqun və ənnəs-saətə atiyətun la rəybə fiha və ənnəllahə yəb'əsu mən fil-qubur».

Sonra deyilsin: «Əfəhimtə ya fulan», fulan sözüünün əvəzində meyyitin adı deyilsin, sonra:

تَبَّتْكَ اللَّهُ بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ وَ هَدَاكَ اللَّهُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ عَرَفَ اللَّهُ
بَيْنَكَ وَبَيْنَ أَوْلِيَائِكَ فِي مُسْتَقَرٍّ مِنْ رَحْمَتِهِ

«Səbbətəkəllahu bil-qovlis-sabiti və hədəkəllahu ila siratin mustəqim, ərrəfəllahu bəynəkə və bəynə ovliyaikə fi müstəqərrin min rəhmətih»

Və sonra:

اللَّهُمَّ جَافِ الْأَرْضَ عَنِ جَنْبَيْهِ وَاصْعِدْ بِرُوحِهِ إِلَيْكَ وَ لَقِّهِ مِنْكَ
بِرْهَاتِنَا اللَّهُمَّ عَفْوِكَ عَفْوِكَ

«Əllahummə cəfil-ərza ən cənbəyhi vəs'əd biruhihi iləyka və
ləqqihi minka burhana, Əllahummə əfvəka əfvək».¹

Məsələ: 635. Meyyiti qəbrə qoyan şəxsin təharətli, başı açıq və ayaqyalın olması və qəbirdən çıxarkən meyyitin ayaq tərəfindən çıxması müstəhəbdir. Həmçinin, qəbirdən çıxandan sonra

إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ، اللَّهُمَّ ارْفَعْ
دَرَجَتَهُ فِي أَعْلَى عِلِّيِّينَ وَ اخْلُفْ عَلَى عَقِبِهِ فِي الْغَابِرِينَ (وَ عِنْدَكَ
نَحْتَسِبُهُ) يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ

«İnna lillahi və inna iləyhi raciun vəl-həmdü lillahi Rəbbil-
aləmin. Əllahummərfə' dərəcətəhu fi ə'la illiyyinə vəxluf əla əqibihi
fil-ğabirinə (və indəkə nəhtəsibuhu) ya Rəbbəl-aləmin» demək müstəhəbdir.

Mərhumun qohumlarından başqa, dəfndə iştirak edənlərin əllərinin arxası ilə qəbrə torpaq tökmələri müstəhəbdir. Əgər meyyit qadındırsa, ona məhrəm olan kəs onu qəbrə qoysun və əgər məhrəmi yoxdursa, qohumlarından biri onu qəbrə qoysun.

Məsələ: 636. Qəbri kvadrat, ya uzun düzbucaqlı şəkildə düzəltmək, yerdən dörd barmaq hündür etmək, səhvə düşməməsi üçün üzərinə əlamət, nişanə qoymaq, qəbrin üstünə su səpmək, su səpəndən sonra orada olanların əllərini qəbrin üstünə qoyub barmaqlarını açaraq torpağa batırıb yeddi dəfə «Qədr» surəsini oxumaları, meyyit üçün bağışlanmaq diləmək və bu duanı oxumaları müstəhəbdir:

اللَّهُمَّ جَافِ الْأَرْضَ عَنِ جَنْبَيْهِ وَ اصْعِدْ (صَعِدْ) رُوحَهُ إِلَى أَرْوَاحِ
الْمُؤْمِنِينَ فِي عِلِّيِّينَ وَ الْحِقْهُ بِالصَّالِحِينَ

«Əllahummə cəfil-ərza ən cənbəyhi vəs'əd (sə'id) ruhəhu ilə
ərvahil-mu`mininə fi illiyyinə və əlhiqhu bis-salihin».

Məsələ: 637. Cənazəni müşayiət edənlər gedəndən sonra müstəhəbdir ki, meyitin vəlisi, yaxud vəlisinin tərəfindən icazəli olan şəxs bu barədə göstəriş verilmiş duaları meyyitə təlqin etsin.

Məsələ: 638. Meyyiti dəfn etdikdən sonra əza sahiblərinə başsağlığı vermək müstəhəbdir. Lakin bir müddət keçsə və başsağlığı

¹ Meyyit qadın olduğu təqdirdə bütün xitablar, şəxs və işarə əvəzlilikləri (zəmirilər) və fe'llər qadın cinsində deyilməlidir.

vermək dərdlərin-qəmlərin təzələncəyinə səbəb olacaqsa, bu işi tərک etmək daha yaxşıdır. Həmçinin, üç günə qədər mərhumun ailəsinə yemək göndərmək müstəhəbdir və onların yanında, (evlərində) təam yemək məkrühdür.

Məsələ: 639. İnsanın qohumların, xüsusilə, övladın ölümündə səbr etməsi, hər vaxt yadına düşəndə: «İnna lillahi və inna iləyhi raciun» -deməsi, meyyit üçün Qur'an oxuması, ata-ananın qəbri üstə Allahdan hacət istəməsi, tez dağılıb xarab olmaması üçün qəbri möhkəm düzəltməsi müstəhəbdir.

Məsələ: 640. Bir kəsin ölümü zamanı üzü və bədəni cırmaqlamaq və özünə xəsarət yetirmək, nəzərə çarpacaq dərəcədə zərəri olduğu təqdirdə caiz deyildir. Bundan qeyri hallarda da onun tərک olunması vacib ehtiyatdır.

Məsələ: 641. Vacib ehtiyata əsasən, ata və qardaşdan başqa bir kəsin ölümündə yaxa cırmaq caiz deyildir. Lakin ata və qardaşın müsibətində bunun maneəsi yoxdur.

Məsələ: 642. Əgər qadın meyyitin əzasında üzünü cırmaqlasa və qana boyasa, yaxud saçlarını yolsa, müstəhəb ehtiyata əsasən, bir qul azad etməli, ya on fəqirə təam verməli və ya onları geyimlə tə'min etməlidir. Həmçinin, kişi də öz əyalı, ya övladının müsibətində öz yaxasını, ya libasını cırsa, eyni hökmü daşıyır.

Məsələ: 643. Müstəhəb ehtiyat budur ki, meyyit üçün ağlayanda səsi çox ucaltmasınlar.

VƏHŞƏT NAMAZI

Məsələ: 644. Meyyitin qəbrə qoyulduğu birinci gecədə onun üçün iki rükət vəhşət namazı qılmaq müstəhəbdir.

Onun qaydası budur ki, birinci rükətdə "Həmd" surəsi oxuduqdan sonra bir dəfə "Ayətül-kürsü", ikinci rükətdə isə "Həmd" surəsindən sonra on dəfə "Qədr" surəsi oxunmalıdır.

Namazın salamından sonra:

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَأَبْعَثْ ثَوَابَهَا إِلَى قَبْرِ فُلَانٍ

«Əllahummə səlli əla Muhəmmədin və ali Muhəmmədin vəb'əs səvabəha ilə qəbri fulan» demək lazımdır. «Fulan» kəlməsinin əvəzinə meyyitin adı deyilməlidir.

Məsələ: 645. Vəhşət namazını qəbrin birinci gecəsinin istənilən vaxtında qılmaq olar. Lakin gecənin əvvəlində, işa namazından sonra qılmaq daha yaxşıdır.

Məsələ: 646. Əgər meyyiti uzaq bir şəhərə aparmaq istəsələr, yaxud başqa bir səbəbdən onun dəfnini təxirə düşsə, vəhşət namazını meyyitin qəbrə qoyulduğu birinci gecəyə qədər təxirə salmaq lazımdır.

QƏBRİN AÇILMASI

Məsələ: 647. Uşaq, yaxud dəli olmasından asılı olmayaraq, müsəlmanın qəbrinin açılması haramdır. Lakin meyyitin cəsədi çürüyüb aradan getmiş olsa və sümükləri torpağa çevrilmişdirsə, eybi yoxdur.

Məsələ: 648. İmam övladlarının, şəhidlərin, alimlərin qəbrinin açılması, həmçinin, bunlardan qeyri hallarda, illər uzun keçməsinə baxmayaraq onlara hörmətsizliyə səbəb olacaqsa, haramdır.

Məsələ: 649. Bir neçə halda qəbrin açılması haram deyildir:

1. Meyyit qəbri yerdə dəfn olunduqda və yerin sahibi həmin yerdə qalmasına razı olmadıqda.

2. Kəfən, yaxud meyyitlə birgə dəfn olunan başqa bir şey qəbri olsa, sahibi də onun qəbirdə qalmasına razı olmasa. Həmçinin, meyyitin vərəsəyə çatması malından bir şey meyyitlə birgə dəfn olunsun və vərəsələr də həmin şeyin qəbirdə qalmasına razı olmasa. Amma əgər həmin şey çox cüzi bir şey olsa, bu surətdə qəbrin açılması məhəlli-işkaldır.

3. Qəbrin açılması hörmətsizliyə səbəb olmasın və meyyit qüslsüz, yaxud kəfənsiz dəfn olunubsa; yaxud da qüslünün batil olduğunu, ya şər'i qaydaya uyğun olmayan tərzdə dəfn olunduğunu, qəbirdə üzünü qibləyə qoyulmadığını başa düşsələr.

4. Meyyitə ehtiramdan da əhəmiyyətli bir haqqı sübut etmək üçün meyyitin bədənini görməyə ehtiyac duyulduqda;

5. Meyyiti, ona hörmətsizlik olan yerdə, məsələn, kafir qəbiristanlığında, yaxud zibillikdə dəfn etdikdə;

6. Əhəmiyyəti qəbri açmaqdan daha çox olan şər'i bir mətləb, məsələn, dəfn olunmuş qadının bətnindən diri uşağı çıxarmaq üçün.

7. Yırtıcı heyvanın meyyitin bədənini parçalayacağından, sel aparacağından, yaxud düşmənin onu çıxaracağından qorxu olduqda.

8. Meyyitlə birgə dəfn olunmayan hər hansı bir bədən üzvünü dəfn etmək istədikdə. Lakin ehtiyat vacib budur ki, həmin bədən üzvü qəbrə elə tərzdə qoyulsun ki, meyyitin bədənini görməsin.

MÜSTƏHƏBB QÜSLƏR

Məsələ: 650. Müqəddəs İslam şəriətində müstəhəbb olan çoxlu qüslər vardır. O cümlədən;

1. Cümə qüslü. Onun vaxtı səhər azanından sonra zöhrə qədərki vaxt ərzindədir. Zöhrə yaxın yerinə yetirilməsi daha yaxşıdır. Əgər zöhrə qədər yerinə yetirilməsə, qüruba qədər əda və ya qəza niyyəti etmədən yerinə yetirilməsi daha yaxşı olar. Əgər bu qüslü cümə günündə edə bilməsə, müstəhəbbdir ki, şənbə günü səhərdən qüruba qədər qəzası yerinə yetirilsin. Cümə günü su tapmayacağına əmin olan şəxs cümə axşamı rəca qəsdilə qüsl ala bilər. Müstəhəbbdir ki, cümə qüslü alarkən bu duanı oxusun:

أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ، اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَاجْعَلْنِي مِنَ التَّوَّابِينَ وَاجْعَلْنِي مِنَ الْمُتَطَهِّرِينَ

«Əşhədu ənlə ilahə illəllahu vəhdəhu la şərikə lah və ənnə Muhəmmədən əbduhu və rəsuluh. Əllahummə səlli əla Muhəmmədin və əli Muhəmməd, vəc'əlni minət-təvvəbinə vəc'əlni minəl-mutətəhhirin».

2. Ramazan ayının birinci, on yeddinci, on doqquzuncu, iyirmi birinci, iyirmi üçüncü və iyirmi dördüncü gecələrinin qüslü.¹

3. Fitr və Qurban bayramları gününün qüslü. Onun vaxtı səhər azanından qüruba qədərdir. Zöhrədən qüruba qədər rəca qəsdilə yerinə yetirilməsi əhəvətdir. Yaxşı olar ki, bayram namazından öncə yerinə yetirilsin.

4. Fitr bayramı gecəsinin (sabahı fitr bayramı olan gecə) qüslü. Onun vaxtı qürubdan sonradır. Vacib ehtiyat budur ki, səhər azanına qədər gecənin qalan hissələrində, rəca qəsdilə edilsin.

5. Zil-hiccə ayının səkkiz və doqquzuncu gününün qüslü. Doqquzuncu günün qüslünü zöhrə yaxın yerinə yetirmək əhəvətdir.

6. Ay və Günəş tam tutulduqda qəsdən Ayət namazını qılmayan şəxsin ayət namazının qəzası üçün etdiyi qüslü.

7. Bədəmindən hər hansı bir yerini qüslü verilmiş meyyitin bədəninə toxunduraraq şəxsin qüslü.

8. Ehram qüslü.

9. Allah Hərəminə daxil olmaq üçün alınan qüsl.

¹ Birinci gecə - sabahı birinci gün olan gecəyə deyilir.

10. Məkkəyə daxil olmaq üçün qüsl.
 11. Kə'bə Evinin ziyarət qüslü.
 12. Kəbəyə daxil olma qüslü.
 13. (Həcc ziyarətində) nəhr (dəvə kəsmək), ya zibh (heyvan kəsmək) üçün və həlq-baş qırmaq üçün qüsl.
 14. Mədinəyi-Münəvvərəyə daxil olmaq üçün qüsl.
 15. Peyğəmbər (səlləllahu əleyhi və alih) hərəminə daxil olmaq üçün qüsl.¹
 16. Peyğəmbərin (səlləllahu əleyhi və alih) pak qəbri ilə vida qüslü.
 17. Düşmənlə mübahilə (nifrin) etmək üçün qüsl.
 18. Yeni doğulmuş körpəyə verilən qüsl.
 19. İstixarə üçün qüsl.
 20. İstisqa (yağış istəmək) üçün qüsl.
 21. Kəsufda-yə'ni günəş dairəsinin bütünlüklə tutulduğu vaxt.
- Məsələ:** 651. Fəqihlər (fiqh alimləri) qüslün bəyanında çoxlu müstəhəbb qüslər nəql ediblər ki, onlardan bir neçəsi aşağıdakılardır:
1. Mübarək Ramazan ayının bütün tək gecələri, son on günlüyün bütün gecələri, iyirmi üçüncü gecənin axırına olan digər bir qüsl.
 2. Zil-hiccə ayının iyirmi dördüncü gününün qüslü.
 3. Novruz bayramı, Şə'ban ayının on beşinci günü, Rəbiül-əvvəlin doqquzuncu və on yeddinci günü, Zil-qə'də ayının iyirmi beşinci gününün qüsləri.
 4. Ərindən qeyri kişilər üçün ətirələnmiş qadının qüslü.
 5. Məst halında yatan adamın qüslü.
 6. Dara çəkilən adama baxmaq üçün gedib onu görəndə şəxsin qüslü. Lakin təsadüfən, yaxud çarəsizlikdən gözüne düşsə, ya məsələ, şəhadət vermək üçün getsə, qüsl müstəhəbb deyil.
 7. Peyğəmbər (səlləllahu əleyhi və alih) məscidinə daxil olmaq üçün qüsl.
 8. Uzaq və ya yaxından mə'sum imamları (əleyhimussalam) ziyarət etmək üçün qüsl.
 9. Qədir-Xum bayramı gününün qüslü.
- Lakin əhvət budur ki, deyilən qüslər rəca qəsdilə yerinə yetirilsin.

¹ Onun hüdudları Air və Eyr adlı iki dağın arasındadır.

Məsələ: 652. Şəxs, 650-ci məsələdə xatırlanmış qüslə, dəstəmazla olan namaz və bu kimi əməlləri yerinə yetirə bilər. Amma rəca qəsdı ilə yerinə yetirilən qüslər dəstəmaz əvəzində kifayət etməz.

Məsələ: 653. Bir şəxsə bir neçə qüsl müstəhəbb olsa və hamısının niyyəti ilə bir qüsl alsa, kifayətdir.

TƏYƏMMÜM

Yeddi yerdə dəstəmaz və qüsl əvəzindən təyammüm edilməlidir.

Təyammümə səbəb olanlardan birincisi

Dəstəmaz, yaxud qüsl etmək üçün lazım olan qədərdə su tapmaq mümkün olmasın.

Məsələ: 654. Əgər insan abadlıq yerdə (yaşayış məntəqəsində) olsa, dəstəmaz və qüsl üçün suyu, onu tapmaqdan naümid olan vaxta qədər axtarmalıdır. Əgər çöldə, səhradadırsa və həmin yerlər dərə-təpədirsə, (hər dörd tərəfə) qədim zamanlarda kamanla atılan bir ox uçuşu qədər məsafədə su axtarmaq üçün getməlidir, əgər düzənlikdirsə, iki ox uçuşu qədər məsafədə su axtarmalıdır. Vacib ehtiyata əsasən, mərkəzi dayandığı nöqtədən, qurtaracağı isə ox uçuşu qədər olan məsafədəki dairə daxilində su üçün axtarış aparılsın.

Məsələ: 655. Əgər o yerin bə'zisi hamar düzənlik, bə'zisi dərə-təpəli olsa, düzənlik yerdə iki ox uçuşu qədər, dərə-təpəli yerdə isə bir ox uçuşu qədər məsafədə, əvvəlki məsələdə deyilmiş qayda ilə axtarış aparmalıdır.

Məsələ: 656. Su olmadığına şə'r'i dəlili, yaxud yəqini olduğu tərəfdə axtarış aparmaq lazım deyildir.

Məsələ: 657. Namazının vaxtı dar olmayan və su axtarmaq üçün vaxtı olan şəxs axtarış etməli olduğu qədərdən daha uzaq məsafədə su olduğunu yəqin etsə və ya şə'r'i dəlili olsa, əziyyətə və zərərə səbəb olmayacağı təqdirdə, su tapmaq üçün ora getməlidir. Əgər su olduğunu güman etsə və gümanı güclü olmaqla əminlik həddinə çatmasa, getmək lazım (vacib) deyil, lakin əhvətdir.

Məsələ: 658. Bir kəsin özünün şəxsən axtarış aparması lazım (vacib) deyil; hətta sözündən arxayınlıq gələn bir nəfəri də göndərə bilər, həmçinin, əgər o şəxs siqə (e'timadlı) olsa və onun sözünün əksi güman olunmasa, onun sözündən arxayınlıq gəlməsə də belə, hökm eynidir. Hər iki halda, bir nəfərin bir neçə nəfər tərəfindən getməsi kifayətdir.

Məsələ: 659. Əgər öz səfər yükünün içərisində, yaxud mənzilində, ya da karvanda suyun olduğunu ehtimal etsə, su tapmayacağına dair yəqin edənə, ya arxayın olana, ya naümid olana qədər axtarış aparmalıdır.

Məsələ: 660. Əgər şəxs namaz vaxtından əvvəl axtarış aparıb su tapmasa və namaz vaxtına qədər orada qalsa, bu halda həmin yerdə su tapacağına ehtimal verdiyi təqdirdə, vacib ehtiyata əsasən, namaz vaxtından əvvəl axtarış aparmaqla kifayətlənməsin. Amma vaxtın daxil olduğu yaxın vaxtlarda olsa və namazın əvvəl vaxtda fəzilətinə nail olmaq istəsə kifayətlənmək olar.

Məsələ: 661. Əgər namazın vaxtı daxil olandan sonra axtarış aparsa və su tapmasa və növbəti namaz vaxtına kimi həmin yerdə qalsa, bu halda orada su tapılmasına ehtimal versə vacib ehtiyat budur ki, yenidən su axtarmağa getsin.

Məsələ: 662. Əgər namazın vaxtı dar olsa, yaxud oğru və yırtıcının onun malına və ya özünə, öz vəziyyətinə uyğun olaraq nəzərə çarpacaq bir xətər yetirəcəyindən qorxsas, yaxud da su axtarmaq dözülməsi ağır olan dərəcədə çətin olsa, axtarış aparmaq lazım deyil.

Məsələ: 663. Əgər namazın vaxtı daralana qədər su axtarmağa getməsə günah etmişdir, amma namazı təyəmmümlə səhihdir, baxmayaraq ki, sonradan axtarış aparacağı təqdirdə su tapacağını başa düşsə də belə. Müstəhəbb ehtiyat budur ki, o namazın qəzasını da qılsın.

Məsələ: 664. Su tapmayacağını yəqin edən (əmin olan) şəxs, su dalınca getməyib, təyəmmümlə namaz qılsa və namazdan sonra başa düşsə, ki, axtarsaydı su tapacaqdı, bu surətdə əgər vaxt qalırsa, dəstəmaz alıb namazı təzələməlidir.

Məsələ: 665. Əgər şəxs axtarış aparıb su tapmasa və təyəmmümlə namaz qılsa, sonradan axtarış apardığı yerdə su olduğunu başa düşsə, bu halda namaz üçün vaxtı varsa, dəstəmaz almalı və namazı təzələməlidir. Bundan başqa halda onun namazı səhihdir.

Məsələ: 666. Namaz vaxtının dar olduğunu yəqin şəkildə (dəqiq) bilən şəxs axtarış aparmadan təyəmmümlə namaz qılsa və namazdan sonra, onun vaxtı keçməmişdən əvvəl axtarış üçün vaxtı olduğunu bilsə, namazını təzələməlidir. Əgər vaxtı keçdikdən sonra başa düşsə, qəzası lazım deyil.

Məsələ: 667. Əgər namaz vaxtı daxil olandan sonra şəxsin dəstəməzi varsa və onu batil edəcəyi halda su tapmasının mümkün olmayacağını, yaxud dəstəməz ala bilməyəcəyini bilsə, yaxud bu barədə arxayınlıq və s. kimi şər'i höccəti olsa, bu halda dəstəməzini saxlaya bilərsə və bu işin zərər və çətinliyi də yoxdursa, onu batil etməməlidir. Lakin qüsl almağa imkanı olmayacağını bilsə də, öz əyalı ilə yaxınlıq edə bilər.

Məsələ: 668. Əgər namaz vaxtından əvvəl dəstəməzli olsa və onu batil etdiyi təqdirdə su tapmağın mümkün olmayacağını və dəstəməz ala bilməyəcəyini bilsə, yaxud bu barədə şər'i höccəti olsa, onda dəstəməzinin zərəri və çətinliyi olmadan saxlaya bilərsə, onu batil etməməsi ehtiyat müstəhəbbdir.

Məsələ: 669. Yalnız dəstəməz, ya qüsl qədərində suyu olan şəxs onu atacağı halda su tapmayacağını bilirsə, yaxud bu barədə şər'i höccəti varsa, onda namazın vaxtı daxil olduğu təqdirdə onu atması caiz deyil. Namaz vaxtından əvvəl də onu atmaması müstəhəbb ehtiyatdır.

Məsələ: 670. Su tapmayacağını bilən, yaxud bu barədə şər'i höccəti olan bir şəxsin, namaz vaxtı daxil olandan sonra zərər və çətinlik olmadan öz dəstəməzini batil etməsi, ya əlində olan suyu atması caiz deyildir, lakin namazı təyəmmümlə səhihdir. Baxmayaraq ki, həmin namazı qəza etməsi müstəhəbb ehtiyatdır.

Təyəmmümə səbəb olacaq ikinci yer

Məsələ: 671. Əgər zəiflik ucbatından, yaxud oğru, yırtıcı və bu kimi şeylərin qorxusundan, yaxud suyu quyudan çəkməyə bir şey tapmadığından su əldə edə bilməsə, təyəmmüm etməlidir. Həmçinin, əgər suyu əldə etmək, yaxud ondan istifadə etməyin şəxs üçün dözülməsi məşəqqətli (çətin) olsa, hökm eynidir.

Məsələ: 672. Əgər suyu quyudan çəkmək üçün dolça (vedrə), kəndir və s. lazım olsa və onları almağa, yaxud kirayə götürməyə məcbur olsa, hətta adi qiymətdən bir neçə dəfə baha olsa da, gərək tədarük görsün. Eləcə də suyu bir neçə dəfə baha qiymətə satsalar, həmin hökmdədir. Lakin bu iş üçün pul vermək şəxsin halına zərər olacaqdırsa onları almaq vacib deyildir.

Məsələ: 673. Əgər su əldə etmək üçün borc etməyə məcbur olsa, onda borc etməlidir. Lakin borcunu qaytara bilməyəcəyini bilən, ya xatircəm olan şəxsin borc etməsi caiz deyildir.

Məsələ: 674. Əgər quyu qazmaq çətin deyilsə, su əldə etmək üçün quyu qazılmalıdır.

Məsələ: 675. Əgər bir şəxs ona minnətsiz olaraq su bağışlasa, onu qəbul etməlidir.

Təyəmmümə səbəb olan üçüncü yer

Məsələ: 676. Əgər canına görə su işlətməkdən qorxsas, yaxud onda xəstəlik və ya eyb yaranacağından, yaxud xəstəliyinin uzun çəkəcəyindən, ya şiddətlənəcəyindən, yaxud çətin müalicə olacağından (sağalacağından) qorxsas təyəmmüm etməlidir. Lakin isti suyun ona zərəri yoxdursa, isti su ilə dəstəmaz, ya qüsl almalıdır.

Məsələ: 677. Suyun zərəri olduğuna əmin olmaq lazım (vacib) deyil, hətta suyun zərərli olmasından qorxsas və bu qorxu camaatın nəzərində də yerində olan qorxu olsa, təyəmmüm etməlidir.

Məsələ: 678. Göz ağrısı xəstəliyinə tutulmuş və suyun ona zərəri olan şəxs təyəmmüm etməlidir.

Məsələ: 679. Əgər zərər olduğuna əmin olduqda, ya buna görə qorxu yarandıqda təyəmmüm etsə və namazdan əvvəl suyun ona zərərli olmadığını başa düşsə, təyəmmümü batildir. Əgər namazdan sonra bilsə və namaz üçün vaxt olsa namazını dəstəmaz, ya qüsl ilə yenidən qılacaq, əgər vaxt qalmayıbsa qəzası vacib deyildir.

Məsələ: 680. Suyun ona zərəri olmadığını bilən, yaxud xatircəm olan şəxs qüsl, ya dəstəmaz alsas, sonra ona zərərli olduğunu başa düşsə bu halda o zərər harama düşəcək həddə olsa, onun dəstəmaz və qüslü batildir.

Təyəmmümə səbəb olan dördüncü yer

Məsələ: 681. Suyu dəstəmaz və qüslə sərf etməklə aşağıdakı müşküllərin bə'zisi ilə üzləşəcəyini bilən şəxs təyəmmüm etməlidir:

1. Suyu dəstəmaz və qüslə sərf etdikdə özü həmin anda, ya sonradan tələf olmasına, ya xəstəliyə tutulmasına səbəb olan, yaxud dözülməsi çox çətin olan susuzluğa düşər olacağı halda.

2. Qoruyub saxlanılması ona vacib olan şəxslərin susuzluqdan tələf olacağından, yaxud xəstələnəcəyindən qorxduqda.

3. Özündən başqa bir canlı üçün – istər insan, istərsə də heyvanın tələf olması, xəstələnməsi, ya haldan getməsindən qorxarsa və ya o heyvanın tələf olmasında o şəxsin halı ilə müqayisədə nəzərə çarpacaq zərər dəyərsə.

Məsələ: 682. Əgər bir şəxsin dəstəmaz, yaxud qüsl üçün olan pak suyundan əlavə, özünün və onunla əlaqədar olanların içəcəyi qədərdə nəcis suyu da olsa və suyun nəcis olması onlar üçün sübuta yetsə, nəcis suyu içməkdən imtina etsələr, həmin pak suyu içmək üçün saxlamalı və namazı təyammümlə qılmalıdırlar. Lakin suyu heyvanata, ya uşağa vermək istəsə, nəcis suyu onlara verib, pak su ilə dəstəmaz, ya qüsl almaldır.

Təyammümə səbəb olan beşinci yer

Məsələ: 683. Bədəni, ya paltarını nəcis olan şəxsin bir qədar suyu olsa və o su ilə dəstəmaz, ya qüsl almaq istədikdə bədəni, ya paltarını suya çəkməyə su qalmaqdadırsa, bədəni, ya libası suya çəkib, namazı təyammümlə qılmalıdır. Lakin üzərinə təyammüm etmək üçün bir şey tapmasa, o suyu dəstəmaz, ya qüslə sərf edib nəcis bədən, ya libasla namaz qılmalıdır.

Təyammümə səbəb olan altıncı yer

Məsələ: 684. Əgər işlədilməsi haram olan su və ya qabdan savayı, başqa su və ya qabı yoxdursa, məsələn suyu, yaxud qabı qəsbə olsa, o su və qabdan başqa da su, yaxud qabı olmazsa, qüsl, ya dəstəmaz əvəzinə təyammüm etməlidir.

Təyammümə səbəb olan yeddinci yer

Məsələ: 685. Dəstəmaz, ya qüsl aldıqda namazın bir hissəsi, yaxud hamısı namaz vaxtından xaricdə qılınacaq dərəcədə vaxt dar olsa, təyammüm etməlidir. Amma qüsl, ya dəstəmaz almağa sərf olunan vaxt elə təyammümə sərf olunan vaxtla bərabər olduqda, dəstəmaz, ya qüsl almaldır.

Məsələ: 686. Əgər bilərəkdən namazı qüsl, ya dəstəmaz almağa vaxt olmayacaq qədər gecikdirsə, günah etmişdir, lakin namazı təyammümlə səhihdir. Müstəhəbb ehtiyat budur ki, həmin namazın qəzasını dəstəmaz, ya qüslə yerinə yetirsin.

Məsələ: 687. Əgər bir şəxs dəstəmaz və ya qüsl aldığı təqdirdə namaz qılmağa vaxt qalıb-qalmaqdadırsa şəkk etsə, təyammüm etməlidir.

Məsələ: 688. Vaxtın darlığı səbəbinə təyammüm edən və namazdan sonra, dəstəmaz almağa imkanı olduğu halda su əldən çıxana kimi dəstəmaz almayan şəxsin vəzifəsi təyammüm olduğu təqdirdə növbəti namazlar üçün yenidən təyammüm etməlidir.

Məsələ: 689. Suyu olan şəxs, vaxtın dar olduğuna görə təyəmmümlə namaza məşğul olsa və bu su namaz əsnasında əldən getsə, bu halda vəzifəsi təyəmmümdürsə, sonrakı namazlar üçün yenidən təyəmmüm etməsi müstəhəbb ehtiyatdır.

Məsələ: 690. Əgər şəxsin dəstəmaz, ya qüsl almaq və namazı iqamə, qunut kimi müstəhəbb işləri yerinə yetirmədən qılmaq qədər vaxtı olsa, dəstəmaz, ya qüsl almalı və namazı, müstəhəbb işləri yerinə yetirmədən qılmalıdır. Hətta əgər surə oxumağa da vaxt olmasa, dəstəmaz, ya qüsl almalı və namazı, surəni oxumadan qılmalıdır.

ÜZƏRİNƏ TƏYƏMMÜM EDİLMƏSİ SƏHİH OLAN ŞEYLƏR

Məsələ: 691. Torpağa, quma, kəsəyə, daşa və adətən, camaat arasında torpağın bir hissəsi hesab olunan şeylərə təyəmmüm etmək səhihdir. Lakin müstəhəbb ehtiyata əsasən, torpağa təyəmmüm etmək mümkün olsa başqa şeyə təyəmmüm edilməsin. Əgər torpaq olmasa, quma, ya kəsəyə, onlar da olmasa, daşa təyəmmüm edilsin.

Məsələ: 692. Əhəng daşına və təbaşirə təyəmmüm etmək səhihdir. Müstəhəbb ehtiyat budur ki, ixtiyari halda bişmiş əhəng, təbaşirə, bişmiş kərpicə təyəmmüm edilməsin. Amma əqiq, firuzə və bu kimi daşlara təyəmmüm caiz deyildir.

Məsələ: 693. Əgər torpaq, qum, kəsək, daş, hətta əhəng daşı və təbaşir olmasa, paltar, xalça, palaz və bu kimi şeylərin üstündəki toza təyəmmüm edilməli, əgər bu da olmasa, palçığa təyəmmüm etsin, əgər o da yoxdursa, müstəhəbb ehtiyata əsasən, təyəmmümsüz namaz qılsın, lakin sonra qəzasını yerinə yetirmək vacibdir.

Məsələ: 694. Əgər palaz, xalça və bu kimi şeyləri çırpmaqla torpaq əldə etmək mümkün olsa, toza təyəmmüm etmək batildir. Əgər palçığı qurudub, ondan torpaq hazırlamaq mümkündürsə, palçığa təyəmmüm etmək batildir.

Məsələ: 695. Suyu olmayan adamın buzu, yaxud qarı alsa, mümkündürsə onları əritməli və onunla qüsl, ya dəstəmaz almalıdır. Bu iş mümkün olmadıqda və üzərinə təyəmmüm səhih olan şeyi də olmasa, müstəhəbb ehtiyat budur ki, dəstəmaz və qüsl üzvlərini qar, yaxud buzla nəmli (yaş) edib namazını qılsın, lakin (bu yolla) qıldığı namazı qəza etməlidir.

Məsələ: 696. Əgər torpaq və quma üzərinə təyammüm etmək səhih olmayan saman və bu kimi bir şey qarışıbsa, ona təyammüm edə bilməz. Lakin həmin şey çox az olsa və torpaq, ya qumda aradan getmiş hesab olunsə, həmin torpağa, ya quma təyammüm etmək səhihdir.

Məsələ: 697. Əgər üzərinə təyammüm etməyə bir şeyi yoxdursa, mümkün olan və çətinliyi (hərəci) olmayan surətdə almaqla və bu kimi vasitələrlə əldə etməlidir.

Məsələ: 698. Palçıqdan olan divara təyammüm etmək səhihdir. Ehtiyat müstəhəbbdir ki, quru yer və torpaq ola-ola, nəm yer və torpağa təyammüm edilməsin.

Məsələ: 699. Üzərinə təyammüm edilən şey pak olmalıdır. Əgər üzərinə təyammüm edilməsi səhih olan pak bir şey tapılmasa, ehtiyat müstəhəbbə əsasən həmin nəcis şeyə təyammüm edib namaz qılmalı və sonra onun qəzasını yerinə yetirməlidir.

Məsələ: 700. Əgər bir şeyə təyammüm etməyin səhih olduğuna əmin olub ona təyammüm etsə və sonra ona təyammüm etməyin batil olduğu başa düşsə, həmin təyammümlə qıldığı namazları yenidən qılmalıdır.

Məsələ: 701. Üzərinə təyammüm edilən şey və həmin şeyin yeri qəsbi olmamalıdır. Deməli, əgər qəsbi torpağa təyammüm etsə, ya özünə məxsus olan torpağı icazəsiz başqasının mülkünə qoyub üzərinə təyammüm etsə, təyammümü batildir. Amma təyammüm edənin dayandığı yerin qəsbi olmaması təyammümün səhihliyində mö'təbər (şərt) deyildir.

Məsələ: 702. Qəsbi fəzada təyammüm etmək, məsələn, bir şəxs öz mülkündə əllərini yerə vurub icazəsiz başqasının mülkünə daxil olaraq alınma çəksə, ehtiyata əsasən, batildir.

Məsələ: 703. Qəsbi şeyə, yaxud qəsbi yerdə olan bir şeyə təyammüm etsə, hətta qəsbi olduğunu bilməsə də, batildir. Həmçinin, qəsbi fəzada da təyammüm etmək ehtiyat vacibə görə batildir. Amma qəsbi olduğunu unutsa, ya bundan qəflət etsə, səhihdir. Lakin bir şeyi özü qəsb etsə və bu qəsbdən tövbə etməsə, qəsb etdiyi şeyə, ya qəsbi mülkdə olan şeyə etdiyi təyammüm batildir. Əgər tövbə etsə də, ehtiyata əsasən, batildir.

Məsələ: 704. Əgər bir şəxs qəsbi yerdə həbs edilsə və oranın həm suyu, həm də torpağı – hər ikisi qəsbi olsa, namazı təyammümlə qılmalıdır.

Məsələ: 705. Vacib ehtiyata əsasən, üzərinə təyəmmüm olunan şey mümkün qədər tozlu olmalıdır ki, əldə qalsın. Əli ona vurandan sonra, müstəhəbbdir ki, əllərini çırpsın.

Məsələ: 706. Çuxur yerə, yolların torpağına, üzünü duz tutmamış şoranlıq yerə təyəmmüm etmək məkrühdür. Əgər yerin üzünü duz tutarsa, orada təyəmmüm batildir.

DƏSTƏMAZ, YA QÜSL ƏVƏZİ EDİLƏN TƏYƏMMÜMÜN QAYDALARI

Məsələ: 707. Dəstəmaz, ya qüsl əvəzindən edilən təyəmmümdə dörd şey vacibdir:

1. Niyyət;
2. İki əlin içini üzərinə təyəmmüm etmək səhih olan şeyə vurmaq; Ehtiyat vacibə əsasən, əllərin içi birlikdə yerə vurulmalıdır.
3. Hər iki əlin içini bütövlükdə alına və onun iki tərəfinə, başın tükü bitən yerdən qaşlara və burunun yuxarısına qədər çəkmək. Vacib ehtiyata əsasən, əllər qaşların üstünə də çəkilməlidir.
4. Sol əlin içini sağ əlin tamamilə arxasına çəkmək, ondan sonra sağ əlin içini sol əlin tamamilə arxasına çəkmək.

Məsələ: 708. Müstəhəbb ehtiyat budur ki, istər dəstəmaz, istərsə də qüsl əvəzi olan təyəmmüm bu tərtiblə yerinə yetirilsin: Əllərin içini bir dəfə yerə vurub alına və əllərin arxasına çəksin, yenidən bir dəfə də yerə vurub əllərin arxasına çəksin.

TƏYƏMMÜMÜN HÖKMLƏRİ

Məsələ: 709. Əgər alın, ya əllərin arxasından bir az yeri belə məsh etməsə – istər qəsdən, istərsə də məsələni bilmədiyinə görə, ya unutmaq üzərindən – təyəmmüm batildir. Lakin həddindən artıq diqqət etmək də lazım deyildir. Elə “Bütün alın və əllərin arxasını məsh edib” deyiləcək qədər olsa, kifayətdir.

Məsələ: 710. Əlin arxasına bütünlüklə məsh etdiyinə əmin olmaq üçün, biləkdən bir az yuxarıdan məsh etməlidir. Lakin barmaqların arasına məsh etmək lazım deyil.

Məsələ: 711. Alın və əllərin arxası yuxarıdan aşağı istiqamətdə məsh edilməli və bu işlər ardıcıl, fasiləsiz icra olunmalıdır. Əgər onların arasında “təyəmmüm etmir” deyiləcək qədər fasilə olsa, təyəmmüm batildir.

Məsələ: 712. Niyyyət edərkən onun dəstəmaz, yoxsa qüsl əvəzində olduğunu müəyyən etməlidir; əgər qüsl əvəzindədirsə, o qüsl də müəyyən edilməlidir. Onun icmalı (xülasə) şəkildə müəyyən edilməsi, məsələn, “Əvvəlcə, yaxud ikinci mərtəbədə vacib olan bir şeydən əvəz olaraq təyammüm edirəm” deyərək niyyət etsə kifayət edər. Əgər ona bir təyammüm vacib olmuşdursa və hal-hazırdakı öz vəzifəsini yerinə yetirməyi qəsd etsə, onun müəyyən olunmasında səhvə yol versə də, təyammümü səhihdir.

Məsələ: 713. Təyammüm edərkən müstəhəbb ehtiyata əsasən, alın, əllərin içi və arxası mümkün qədər pak olmalıdır.

Məsələ: 714. İnsan təyammüm edərkən üzüyü barmaqdan çıxarmalı, alında, əllərdə, ya əllərin içində maneə varsa, məsələn, onlara bir şey yapışmışsa, aradan qaldırmalıdır.

Məsələ: 715. Əgər alın, ya əllərin üstü yaradırsa və yaraya bağlanmış parça, yaxud başqa bir şeyi açmaq da olursa, əlləri onun üzərindən çəkmək lazımdır. Həmçinin, əllərin içində yara olsa və onlara bağlanmış parça, ya başqa bir şeyi açmaq olursa, vacib ehtiyata əsasən, həmin sarıqlı əli üzərinə təyammüm etmək səhih olan şeyə vurmalı, alına və əllərin arxasına çəkməlidir və Həmçinin, əllərin arxasına təyammüm etməlidir.

Məsələ: 716. Əgər alında və əllərin arxasında tük olsa, eybi yoxdur. Lakin başın tükü alına tökülsə, onu arxaya çəkmək lazımdır.

Məsələ: 717. Əgər alında, əllərin içində, yaxud arxasında bir maneə olduğunu ehtimal etsə və onun ehtimalı camaatın nəzərində yerli ehtimaldırsa, maneənin qalmadığına yəqin edənə, yaxud arxayınlıq gələndə qədər axtarış etməlidir. Hətta əgər e'timadlı bir nəfər maneənin olmadığını xəbər versə, dediyinin əksi güman olunmadığı təqdirdə onun xəbəri də kifayət edər.

Məsələ: 718. Əgər vəzifəsi təyammüm olan halda bunu edə bilməsə, hətta əlini torpağın üstünə qoya bilməsə belə köməkçi tutmalıdır. Əgər köməkçi ilə də təyammüm edə bilməsə, onda naib tutmalıdır. Naib olan şəxs, naibi olduğu şəxsin öz əli ilə təyammüm etdirməlidir. Əgər bu da mümkün olmasa, naib öz əlini üzərinə təyammüm etmək səhih olan bir şeyə vurub onun alın və əllərinin arxasına çəkməlidir. Lakin niyyəti onun özü etməlidir. Ehtiyat vacibə əsasən, naib də niyyət etməlidir.

Məsələ: 719. Əgər təyammüm əsnasında bir hissəni unudub-unutmamasında şəkk etsə, bu halda əgər onun məhəlli keçibsə, şəkkə

e'tina etməməli, əgər məhəlli keçməyibsə, həmin hissəyə təyəmmüm etməlidir.

Məsələ: 720. Əgər sol ələ məsh etdikdən sonra təyəmmümü düzgün yerinə yetirib-yetirmədiyində şəkk etsə, bu halda əgər əməl halında bu məsələyə diqqətli olduğunu ehtimal edərsə, təyəmmümü səhihdir. Amma onun şəkki sol əlin məshindədirsə, təharət şərt olan əmələ daxil olmadığı və ya muvalatın (fəsiləsizlik) pozulmadığı surətdə, onu məsh etməlidir. Əgər sol əlin məshinin düzgün olub-olmamağında şəkk edərsə, onun təyəmmümü səhihdir.

Məsələ: 721. Vəzifəsi təyəmmüm etmək olan şəxs, namaz vaxtından əvvəl o namaz üçün təyəmmüm edə bilməz. Lakin başqa vacib, ya müstəhəbb olan bir işə görə təyəmmüm etsə və namaz vaxtına qədər üzrü qalmış olsa, bu halda namazın axır vaxtına kimi üzrünün aradan gedəcəyindən də mə'yus olsa, həmin təyəmmümlə namaz qıla bilər. Deyilən bu surətdən başqasında isə həmin təyəmmümlə namaz qılması məhəlli-işkaldır.

Məsələ: 722. Vəzifəsi təyəmmüm olan şəxs vaxtın axırına qədər üzrünün aradan gedəcəyindən mə'yus olsa, vaxtın geniş olduğu vaxtda da təyəmmümlə namaz qıla bilər. Lakin əgər üzrünün aradan gedəcəyindən mə'yus deyilsə, gözləməlidir: Əgər üzrü aradan getsə, dəstəmaz, ya qüsl alıb namaz qılmalıdır. Əks təqdirdə isə dar vaxtda təyəmmümlə namaz qılmalıdır.

Məsələ: 723. Qüsl, ya dəstəmaz ala bilməyən şəxs, üzrünün aradan qalxacağına yəqini, ya xatircəmliyi olsa, qəza namazlarını təyəmmümlə qıla bilməz, əks təqdirdə isə qıla bilər. Lakin əgər üzrü sonradan aradan getsə, onları dəstəmaz, ya qüsl alaraq yenidən yerinə yetirməlidir.

Məsələ: 724. Qüsl, ya dəstəmaz ala bilməyən şəxs vaxtın axırına qədər üzrünün aradan gedəcəyindən mə'yus olduğu təqdirdə müəyyən vaxtlarda qılınmalı olan nafilə namazlarını təyəmmümlə qıla bilər. Əgər mə'yus olmasa, vacib ehtiyata əsasən, onları (nafilələrin) axır vaxtında yerinə yetirməlidir.

Məsələ: 725. Vəzifəsi vacib ehtiyata əsasən, həm cəbirə qüslü, həm də təyəmmüm etmək olan şəxs əgər qüsl və təyəmmümdən sonra namaz qılsa və namazdan sonra bövl kimi kiçik bir hədəs baş versə, sonrakı namazları üçün qüsl əvəzi olaraq – ehtiyatən – təyəmmüm edib dəstəmaz da almalıdır. Hədəs baş verməsi namazdan əvvəl olarsa, o namaz üçün də dəstəmaz almalı və təyəmmüm etməlidir.

Məsələ: 726. Əgər su əldə edə bilməmək və ya başqa bir üzrə görə təyammüm etsə, üzr aradan getdikdən sonra təyammüm batil olar.

Məsələ: 727. Dəstəməzi batil edən şeylər dəstəməz əvəzi olan təyammümü də batil edir. Həmçinin, qüslü batil edən şeylər qüsl əvəzində edilən təyammümü də batil edər.

Məsələ: 728. Qüsl ala bilməyən bir şəxsə bir neçə qüsl vacib olsa, onların biri cənabət qüslü olduğu təqdirdə cənabət qüslü əvəzi təyammüm etsə, hamısı üçün kifayət edər. Əgər cənabət qüslündən başqa qüslər olsa, onların hər birinin əvəzində bir təyammüm etməlidir.

Məsələ: 729. Qüsl ala bilməyən şəxs, qüsl edilməsi vacib olan bir əməli yerinə yetirmək istəsə, qüsl əvəzindən təyammüm etməlidir. Həmçinin, dəstəməz ala bilməyən şəxs, dəstəməzla yerinə yetirilməsi vacib olan bir əməli görmək istəsə, dəstəməz əvəzindən təyammüm etməlidir.

Məsələ: 730. Əgər bir şəxs cənabət qüslü əvəzindən təyammüm etsə, namaz üçün dəstəməz alması lazım deyil. Lakin əgər (cənabətdən) qeyri qüslərin əvəzindən təyammüm etsə, dəstəməz almalıdır. Əgər dəstəməz ala bilməsə, əvəzində digər bir təyammüm də etməlidir.

Məsələ: 731. Əgər cənabət qüslü əvəzindən təyammüm etsə və sonra dəstəməzi batil edən işlərdən biri baş versə, bu halda sonrakı namazlar üçün qüsl ala bilməsə, qüsl əvəzindən təyammüm etməlidir. Müstəhəbb ehtiyat budur ki, dəstəməz da alsın. Həmçinin, cənabətdən qeyri, böyük hədəslər üçün – heyz, nifas və məssi-meyyit kimi – qüsl əvəzindən təyammüm edəndə də hökm eynidir, bu fərqlə ki, dəstəməz da almalıdır.

Məsələ: 732. Namaz qılmaq kimi, hər hansı bir əməl üçün dəstəməz və qüsl əvəzindən təyammüm etməli olan şəxsin, həmin əməli yerinə yetirə bilməsi qəsdilə üçüncü təyammüm alması lazım deyil. Lakin əgər birinci təyammümdə dəstəməz, ya qüsl əvəzindən olması niyyəti etsə, ikinci təyammümü isə öz vəzifəsini (ma fizzimməni) yerinə yetirmək qəsdilə etsə, bu, ehtiyata uyğundur.

Məsələ: 733. Vəzifəsi təyammüm olan şəxs hər hansı bir iş üçün təyammüm etsə, onun üzrü və təyammümü aradan getməyincə, dəstəməz, yaxud qüslə yerinə yetirilməli olan işləri görə bilər. Lakin üzrü vaxtın darlığıdırsa, yaxud su ola-ola meyyit namazı, yaxud

yatmaq üçün təyəmmüm edibsə, yalnız təyəmmüm etdiyi işləri yerinə yetirə bilər.

Məsələ: 734. Bir neçə yerdə şəxsin təyəmmümlə qılmış olduğu namazları qəza etməsi daha yaxşıdır:

1. Su işlətməkdən qorxdığı halda qəsdən özünü cünub edib təyəmmümlə namaz qıldıqda;

2. Su tapmayacağını bildiyi, yaxud güman etdiyi halda qəsdən özünü cünub edərək təyəmmümlə namaz qıldıqda;

3. Vaxtın axırına qədər qəsdən su axtarmağa getməyib təyəmmümlə namaz qılan, sonradan axtaracağı təqdirdə su tapacağını başa düşdükdə;

4. Qəsdən namazı tə'xirə salıb vaxtın axırında təyəmmümlə namaz qıldıqda;

5. Su tapılmayacağını bildiyi, ya güman etdiyi halda əlindəki suyu dağdaraq təyəmmümlə namaz qıldıqda.

NAMAZIN HÖKMLƏRİ

Namazın hökmlərini bəyan etməzdən öncə iki incə məsələyə işarə edilməsi gərəkdir:

1) Namazın əhəmiyyəti: Qur'ani-məciddə yüzə yaxın ayədə namazdan söhbət açılmışdır ki, onun iki nümunəsini qeyd etmək kifayətdir:

1. Mütəal Allah Həzrət İbrahimi (əleyhissalam) nübüvvət, risalət və dostluq məqamına seçdikdən, kəlmələrlə imtahan etdikdən və o həzrət bu kəlmələri sona çatdırdıqdan sonra imamlıq məqamına nail oldu. Bütün bu məqamlardan sonra imamlıq məqamı onun nəzərində o qədər əzəmətli və qiymətli cümlələndi ki, «Mənim övladlarımdan da bu məqama yetişəcəkmi?» - deyə Allahdan soruşdu.

Cavab eşitdi: «Mənim əhdim zalımlara çatmaz».

Namazın əzəməti barədə bunu demək kifayətdir ki, Mütəal Allahın imamlıq məqamını nəsib etdiyi və onun da Mütəal Allahdan öz övladları üçün dilədiyi məqamla belə, bütün məqamları ötüb keçdikdən sonra Allah evinin qonşuluğunda Allahdan belə istədi: **«Pərvərdigara mən və mənim övladlarımı namaz qılanlardan qərar ver!»**-O, öz övladını Beytin yaxınlığında məskunlaşdırdıqdan sonra belə dua etdi: **«Ey bizim Pərvərdigarımız! Həqiqətdə mən öz övladımı heç bir yaşillıq, ot-ələf olmayan bir yerdə – Sənin hörmətli evinin kənarında sakin etdim ki, ey Pərvərdigarımız, onlar namazı bərpa etsinlər»**.

2. Qur'ani-məciddə bütöv bir surə «Mu'minun» adlandırılmış, həmin surədə mö'minlər bir sıra xüsusiyyətlərlə təqdim edilmişdir. O xüsusiyyətlərin birincisi **«Onlar ki, namazlarında xüsu halında olurlar»**, axırıncısı isə, o xüsusiyyətlərin tamamlayıcısı olan **«O kəslər ki, namazlarını qoruyub saxlayanlardır» ayəsidir. Deməli, imanın əvvəli də, sonu da namazdır və Həmçinin, onun səmərası da bu ayədir: “Məhz o kəslər (namazlarına riayət edənlər) varis olanlardır; onlar Firdovs cənnətinə varis olub orada əbədi qalarlar!”**

Sünnədə də İmam Sadiq (əleyhissalam)-ın namazın əzəməti barəsində buyurduğu bu kəlam kifayətdir: **«Mən Allahu tanıyandan sonra beş vaxtda qılınan bu namazlardan fəzilətli heç bir əməl bilmirəm.»** O həzrətin «bilmirəm» deyə buyurması, həqiqi mə'nada ondan fəzilətli bir əməl olmamasını çatdırır. Bu rəvayətdə Mütəal Allahın Qur'ani-məciddə buyurduğu: **«O kitab heç bir şəkk-şübhə yeri qalmayan əzəmətli bir kitabdır. Pəhrizkarları hidayət edəndir. Onlar qeybə inananlar və namaz qılanlardır»** kəlamın bəyan edicisidir. Belə ki, qeybə iman gətirməkdən sonra namaz qılınması buyurulmuşdur.

Namazın əzəməti barədə elə bu kifayət edər ki, ibadətlərin içərisində namazdan da hərtərəfli bir ibadət tapmaq mümkün deyil. Çünki bu ibadət həm fe'li (hərəkətdən ibarət olan), həm də «qövli» (danışıqdan ibarət olan) ibadətə şamildir. Fe'li ibadət – ibadət əməllərindən olan rüku, səcdə, oturmaq və durmaq, qövli ibadət isə qiraət, ilahi maarif və tə'limlərin hamısını əhatə edən və Allah - Taalanın bəyan etdiyi maarifin dördlük təşkil edən sütunları – zikr və təsbih, təkbir, təhmid, təhlildir. Belə ki, müqərrəb mələklərinin bə'zisinin ayaq üstə, bə'zisinin oturan halda, bə'zisini rüku, bə'zisinin isə səcdə halında olan bütün ibadətlərinə şamildir.

Çoxlu rəvayətlərdə namaz haqqında çoxlu ünvanlar vardır ki, onlardan aşağıdakıları qeyd etmək olar: **«Dinin əsası»**, «peyğəmbərlərin axıncı vəsiyyəti», **«əməllərin ən sevimsisi»**, **«əməllərin ən xeyirlisi»**, **«İslamın sütunu, dayağı»**, **«Allah dərgahına yönəlmə vasitəsi»**, **«peyğəmbərlərin yolu»** və **«bəndənin ali dərəcəyə yetişmə vasitəsi.»** və s.

2) insan diqqətli, ehtiyatlı olmalı və namazı tələsik qılmamalıdır; namaz halında Allahı xatırlamalı, xüzu-xüsu və vüqarlı olmalı, kiminlə danışdığına diqqət etməli və özünü Allahın əzəmət və böyüklüyü qarşısında çox kiçik, əhəmiyyətsiz sanmalıdır.

Həmçinin, namaz qılan şəxs tövbə və istiğfar etməli, namazın qəbul olunmasına mane olan həsəd, təkəbbür (lovğalıq), qeybət, haram yeyib-içmək, içki içmək, xüms-zəkat verməmək kimi günahları, ümumiyyətlə hər bir günahı tərək etməlidir.

Həmçinin, namazın savabını azaldan işləri yerinə yetirməməsi layiqdir. Məsələn, yuxulu və bövlü saxladığı halda namaza dayanmamalı, namaz qılarkən səməyə tərəf baxmamalıdır; eləcə də namazın savabını artıran işləri, o cümlədən əqiq üzük taxmaq, pak-

pakizə paltar geymək, saçını, saqqalını daramaq, ətir vurmaq, dişləri sürtmək və s. kimi işləri yerinə yetirməlidir.

VACİB NAMAZLAR

Vacib namazlar altıdır:

- 1- Cümə namazı da daxil olmaqla gündəlik namazlar.
- 2- Ayət namazı.
- 3- Meyyit namazı; bu əsasla ki, «namaz» kəlməsinin ona aid edilməsi həqiqi mə'nada olsun; hər bir halda vacibdir.
- 4- Kə'bə evinin vacib təvafının namazı.
- 5- Atanın, böyük oğula vacib olan qəza namazı.
- 6- İcarə, nəzr, and, əhd və əqdin nəzdində olan şərt vasitəsilə olunan vacib namazlar (məsələn, birinə bir şey satır və şərt edir ki, əlavə olaraq 2 rükət namaz da qılmalısın).

GÜNDƏLİK VACİB NAMAZLAR

Cümədən başqa vacib namazlar beşdir: Hər biri dörd rükət olan zöhr və əsr namazı, üç rükətli məğrib, dörd rükətli işa və iki rükətli sübh namazı.

Məsələ: 735. Səfərdə və qorxu zamanı dörd rükətli namazlar, sonra deyiləcək şərtlər daxilində iki rükət qılınmalıdır.

Zöhr və əsr namazının vaxtı

Məsələ: 736. Əgər (düz) ağac və ya ona bənzər olan və «şaxis» adlanan bir şeyi hamar yerdə şaquli şəkildə basdırsalar, sübh vaxtı günəş çıxdığı zaman onun kölgəsi günbatan tərəfə düşür və günəş yuxarı qalxdıqca, onun kölgəsi azalır. Bizim şəhərlərdə şər'i zöhrün əvvəlində kölgə özünün ən az həddinə çatır. Zöhr keçdikdə kölgə günçıxan tərəfə düşür və günəş günbatana yaxınlaşdıqca kölgə uzanır. Buna əsasən, kölgə ən qısa həddə çatıb yenidən artmağa başladığıda şər'i zöhrün olması mə'lum olur. (Ekvator xəttində yerləşən) bə'zi şəhərlərdə kölgənin yox olub yenidən görüldüyü zaman zöhr olduğu bilinir.

Məsələ: 737. Zöhr və əsr namazının vaxtı günortadan günəş batana qədərdir. Lakin əgər bir şəxs əsr namazını qəsdən zöhr namazından əvvəl qılınsa, batildir. Amma əgər vaxtın sonuna bir namaz qılmaq qəddərdən artıq vaxt qalmasa, bu surətdə zöhr namazını qılmamış olan şəxs əsr namazını qılmalı və sonra zöhr namazını qəza

etməlidir. Əgər bir şəxs bu vaxtdan əvvəl (yə'ni əsr namazının məxsus vaxtından əvvəl) səhvən əsr namazının hamısını zöhr namazından əvvəl qılmış olsa, namazı səhihdir. Vacib ehtiyat budur ki, onu zöhr namazı qərar verib, sonra «ma fiz-zimmə» qəsdilə yenidən dörd rükət namaz qılsın.

Məsələ: 738. Əgər bir şəxs zöhr namazını qılmazdan öncə əsr namazını qılmağa başlasa və namaz əsnasında səhv etdiyini anlasa, niyyətini zöhr namazına döndərməlidir. Yə'ni niyyətində tutsun ki, «indiyə qədər qılmış olduğum, hal-hazırda məşğul olduğum və bundan sonra axıra qədər qılacağımın hamısı zöhr namazı olsun». Namazı bitirdikdən sonra isə əsr namazını qılsın.

Məsələ: 739. Cümə namazı mə'sum İmam (əleyhissalam), yaxud o həzrət tərəfindən tə'yin olunmuş şəxslə qılınması vacib-tə'yinidir. Qeybət dövründə mükəlləf şəxs zöhr namazı ilə şərtlər daxilində cümə namazı qılmaq arasında ixtiyar sahibidir. Əhvət zöhr namazı qılmaqdır, cümə namazı isə əfzəldir.

Məsələ: 740. Cümə namazının vaxtı dardır. Vacib ehtiyata əsasən, şər'i zöhrün əvvəlindən, yə'ni zöhrün əvvəlinin daxil olduğuna, vaxtın daxil olmasının əlamətləri olan yəqin, xatircəmlik və s. yolu ilə sübuta yetən o vaxtdan tə'xirə salınmamalıdır.

Məğrib və işa namazlarının vaxtı

Məsələ: 741. Vacib ehtiyata əsasən, məğrib namazı günəşin dairəsinin batmasından sonra, məşriq (günçıxan) tərəfdən əmələ gələn qırmızılıq insanın başı üzərindən (günbatana tərəf) keçənə qədər tə'xirə salınmalıdır.

Məsələ: 742. Məğrib və işa namazlarının vaxtı ixtiyari halda gecə yarısına qədər davam edir. Amma yatmaq, unutqanlıq, heyz və yaxud bu kimi zərurətlə üzləşən (məcburiyyət qarşısında qalan) şəxslər üçün sadıq fəcrə qədər davam edir. Yaddan çıxmayan hallarda işa namazını məğrib namazından sonra qılmalı olduğu üçün, bu məsələni xatırladığı halda onu məğrib namazından əvvəl qılsa batildir. Yalnız bu hal istisnadır ki, vaxtdan, işa namazını qıla biləcək miqdardan artıq vaxt qalmamış olarsa; bu halda işa namazını məğribdən əvvəl qılmalıdır.

Məsələ: 743. Əgər bir şəxs səhv olaraq işa namazını məğrib namazından əvvəl qılsa və namazdan sonra səhv etdiyini başa düşsə, namazı düzdür və ondan sonra məğrib namazını qılmalıdır.

Məsələ: 744. Əgər bir şəxs səhv olaraq məğrib namazı qılmazdan əvvəl işa namazı qılmağa başlasa və namaz əsnasında səhvə yol verdiyini dərk etsə, bu halda əgər dördüncü rükətin rükusuna getməyibsə, niyyətini məğrib namazına çevirib namazı tamamlamalı və sonra işa namazını qılmalıdır. Əgər dördüncü rükətin rükusuna getmişdirsə, namazı pozub məğrib namazını qılandan sonra işa namazını qılmalıdır.

Məsələ: 745. İxtiyar halında işa namazının axır vaxtı gecə yarısına qədərdir. Vacib ehtiyata əsasən, gecə günəş batandan sübh azanına qədər hesablanmalıdır, nəinki gün çıxana qədər.

Məsələ: 746. Əgər məğrib, ya işa namazını bilərəkdən gecə yarısına kimi qılmasa, əhvət budur ki, əda, yaxud qəza niyyəti etmədən sübh azanından qabaq o namazı qılsın.

Sübh namazının vaxtı

Məsələ: 747. Sübh azanına yaxın günçıxan tərəfdən bir ağartı (əmələ gəlib) yuxarıya tərəf hərəkət edir ki, ona «birinci fəcr» deyilir. O ağartı (səmada) yayılan vaxt «ikinci fəcr» və sübh azanının əvvəl vaxtıdır. Sübh namazının axır vaxtı günəşin çıxdığı vaxtdır.

Namaz vaxtının hökmləri

Məsələ: 748. İnsan o zaman namaza məşğul ola bilər ki, namaz vaxtının daxil olduğuna yəqin etsin, əmin olsun, ya iki adil şəxs, yaxud dediyinin əksinə güman olunmayan e'timadlı şəxs vaxtın daxil olduğunu xəbər versin. Eləcə də vaxtı tanıyan və sözündən xatircəmlik gələn bir şəxs vaxtın daxil olması üçün azan versin.

Məsələ: 749. Əgər şəxs bulud, yaxud toz-duman kimi ümumi üzrə görə, yaxud korluq və zindanda olmaq kimi şəxsi üzrə görə namazın əvvəl vaxtının daxil olmasına əmin ola bilməsə, yaxud başqa bir şər'i dəlil də tapmasa, namazı əmin olana, ya şər'i dəlil tapana kimi tə'xirə salmalıdır.

Məsələ: 750. Əgər yuxarıda deyilmiş yollardan biri ilə şəxs üçün, namazın vaxtının olması sübuta yetsə və ona əsasən, namaza başlasa, amma namaz əsnasında vaxtın hələ daxil olmadığını başa düşsə, onun namazı batildir. Həmçinin, namazdan sonra da namazın hamısını vaxtından əvvəl qıldığını dərk etsə, eyni hökmdədir. Əgər namaz əsnasında vaxtın daxil olmasını başa düşsə, yaxud namazdan sonra başa düşsə ki, namaz əsnasında vaxt daxil olubmuş, namazı düzgündür.

Məsələ: 751. Əgər şəxs, namaz qılmaq üçün vaxtın daxil olmasının sabit olmasının lazım olduğunu bilməyərək namaza başlasa, bu halda namazdan sonra dərk etsə ki, namazın hamısını vaxtında qılmışdır, namazı düzgündür. Əgər vaxtıdan əvvəl qıldığını dərk etsə, yaxud vaxtında və ya vaxtıdan əvvəl qıldığını bilməsə və ya namazdan sonra vaxtın namaz əsnasında daxil olduğunu bilsə, namazı batildir.

Məsələ: 752. Vaxtın daxil olmasına əmin, ya xatircəm olaraq bir şəxs namaza başlasa və namaz əsnasında vaxtın daxil olub-olmamasında şəkkə düşsə, namazı batildir. Lakin namaz əsnasında olarkən vaxtın daxil olduğuna əminlik, ya xatircəmliyi olsa, amma bu vaxta qədər qıldıqlarının vaxt daxilində olub-olmadığında şəkk edərsə, namazı səhihdir.

Məsələ: 753. Əgər namazın vaxtı, onun müstəhəbb əməllərini icra etməklə bir qədərindən vaxtdan kənar qılınacağı qədər dar olsa, o müstəhəbbələri icra etməməlidir. Məsələn, qunut oxumaqla namazın bir qədəri vaxtdan sonraya düşəcəksə, qunut oxumamalıdır.

Məsələ: 754. Yalnız bir rükət namaz qılmaq qədərində vaxtı olan şəxsin (həmin vaxtda qıldığı) namazı ədadır. Lakin bilərəkdən namazı bu vaxta qədər gecikdirmək olmaz.

Məsələ: 755. Müsafir olmayan şəxs günəş batana qədər beş rükət namaz qılmaq qədərində vaxtı olsa, zöhr və əsr namazının hər ikisini qılmalıdır. Əgər vaxt bundan az olsa, yalnız əsri qılmalı və sonra zöhrü qəza etməlidir. Həmçinin, əgər üzrü olmayan şəxsin gecə yarısına qədər beş rükət namaz qılmaq qədərində vaxtı varsa, məğrib və işa namazlarını qılmalıdır. Əgər vaxt (bundan) azdırsa, yalnız işa namazını qılmalı və sonra məğribi qılmalıdır; Vacib ehtiyat budur ki, məğrib namazını «ma fiz-zimmə» olaraq əda, ya qəza niyyəti etmədən qılsın.

Məsələ: 756. Müsafir olan şəxsin gün batana qədər üç rükət namaz qılmaq qədərində vaxtı varsa, zöhr və əsr namazlarını qılmalıdır. Əgər vaxt (bundan) azdırsa əsr namazını qılmalı və sonra zöhrü qəza etməlidir. Həmçinin, üzrü olmayan müsafirin gecə yarısına kimi dörd rükət namaz qılmaq qədərində vaxtı varsa, məğrib və işa namazlarını qılmalıdır. Əgər o qədər vaxtı yoxdursa, amma gecə yarısından əvvəl işa namazını qılmaqla məğrib namazının bir rükətini qıla bilərsə, əvvəlcə işanı qılıb, sonra dərhal məğrib namazına başlamalıdır. Əgər vaxt bundan da az olsa, işa namazını qılıb sonra

məğribi qılmalıdır. Vacib ehtiyata əsasən, (məğribi) «ma fiz-zimmə» qəsdı ilə, əda və qəza niyyəti etmədən qılsın. Əgər işə namazını qılandan sonra hələ gecə yarısına bir rükət, ya ondan artıq namaz qılmaq qədərində vaxt qaldığı mə'lum olsa, məğrib namazı ədadır və dərhal yerinə yetirilməlidir.

Məsələ: 757. Namazı vaxtın əvvəlində qılmaq müstəhəbbdir. Buna dair çoxlu tövsiyələr vardır. Namaz nə qədər vaxtın əvvəlində qılınsa, bir o qədər yaxşıdır. Lakin camaat namazı ilə birgə qılınması kimi bə'zi cəhətlərdən yaxşı olsa, onda gecikdirmək yaxşıdır.

Məsələ: 758. Əgər insanın müəyyən bir üzrü olsa və namazı vaxtın əvvəlində qılmaq istəsə, həmin üzr nəticəsində təyəmmümlə qılmağa məcbur olacaqsa, bu halda vaxtın axırına kimi üzrünün qalacağını bilirsə, vaxtın əvvəlində (təyəmmümlə) namaz qıla bilər. Lakin üzrünün aradan qalxacağına ehtimal verirsə, üzrü aradan gedənə qədər gözləməlidir; Əgər üzrü aradan getməsə, namazı axır vaxtında qılacaq. Bu zaman namazın ancaq vacib hissələrini yerinə yetirmək qədəri vaxt qalmasını gözləmək lazım deyil. Hətta azan, iqamə, qunut kimi müstəhəbb olan əməlləri də yerinə yetirmək üçün vaxt varsa, təyəmmüm edib namazı müstəhəbbləri ilə yerinə yetirə bilər.

Təyəmmümə səbəb olan yerlərdən başqa üzlərdə isə, əgər o üzr təqiyədirsə, namazı əvvəl vaxtında (təyəmmümlə) qılması caizdir və hətta üzrü vaxt əsnasında aradan getsə də belə, namazı təzələməsi lazım deyil. Amma təqiyədən başqa üzlərdə, əgər üzrünün davam edəcəyinə ehtimal versə, əvvəl vaxtda namaz qılması caizdir. Lakin vaxt əsnasında üzrü aradan qalxarsa, namazı təzələməlidir.

Məsələ: 759. Namazın məsələlərini, şəkkiyyat və səhviyyatını bilməyən və namaz əsnasında bunların qarşıya çıxacağını və nəticədə ilzami (vacib) təkliflə müxalifətə, ya lazım ehtiyata düşər olacağına ehtimal edirsə, ehtiyata əsasən, bu məsələləri öyrənmək üçün namazı vaxtın əvvəlindən tə'xirə salmalıdır. Lakin namazı düzgün şəkildə tamamlayacağına arxayındırsa, vaxtın əvvəlində namaza başlaya bilər. Bu halda əgər namaz əsnasında hökmünü bilmədiyi bir məsələ qarşıya çıxmazsa, namazı düzgündür. Yox əgər qarşıya çıxsə, ehtimal verdiyi iki tərəfdən biri ilə əməl edib namazı tamamlamalıdır. Lakin namazdan sonra məsələsini soruşmalıdır: əgər batil olubsa, namazı təzələməlidir, yox əgər düzgündürsə, yenidən qılması lazım deyildir.

Məsələ: 760. Namazın vaxtı geniş olduğu təqdirdə borc sahibi öz borcunu istəyərsə, mümkün surətdə əvvəl borcu ödəməli, sonra

namaz qılmalıdır. Həmçinin, dərhal əncam verilməli olan digər bir vacib iş qarşıya çıxdıqda hökm eynidir. Məsələn, məscidin nəcis olduğunu görəndə şəxs əvvəlcə onu pak etməli, sonra namaz qılmalıdır. Hər iki surətdə, əvvəlcə namazı qılsa, günah etmişdir, amma namazı səhihdir.

TƏRTİBLƏ QILINMALI OLAN NAMAZLAR

Məsələ: 761. Şəxs əsr namazını zöhr namazından, işa namazını məğrib namazından sonra qılmalıdır. Əgər bilərəkdən əsr namazını zöhrdən və işa namazını məğribdən əvvəl qılsa, namazı batildir.

Məsələ: 762. Əgər şəxs zöhr niyyəti ilə namaza başlasa və namaz əsnasında zöhr namazını qılmış olduğu yadına düşsə, niyyətini əsr namazına çevirə bilməz: namazı pozub əsr namazını qılmalıdır. Məğrib və işa namazları da bu qayda ilədir.

Məsələ: 763. Şəxs əsr namazı əsnasında zöhr namazını qılıb-qılmadığında şəkk etsə, niyyətini zöhr namazına çevirməlidir. Lakin vaxt o qədər az olsa, ki, namazı tamamlayana kimi gün batacaq və bir rükət namaz qılınması qədər də vaxt olmayacaq, namazı əsr namazı niyyəti ilə tamamlamalı və zöhr namazını qılmış hesab etməlidir.

Məsələ: 764. Əgər əsr namazı əsnasında zöhr namazını qılmadığına əmin, ya xatircəm olsa və niyyətini zöhr namazına döndərsə bu halda hər hansı bir əməli yerinə yetirməzdən qabaq zöhr namazını qıldığı yadına düşərsə namazın qalanını əsr namazı niyyəti ilə qılmalıdır və namazı səhihdir. Həmçinin, yerinə yetirdiyi əməl rükn olmadığı təqdirdə də belədir, lakin bu surətdə zöhr namazı qəsdilə etdiyi qiraət və zikri yenidən əsr namazı niyyəti ilə yerinə yetirməlidir. Müstəhəbb ehtiyat budur ki, bu iki surətdə namazı əsr namazı niyyəti ilə tamamlasın və yenidən qılsın. Əgər (zöhr niyyəti ilə) yerinə yetirdiyi o əməl rükət, ya rüku, ya iki səcdə olsa, əsr namazını yenidən qılmalıdır.

Məsələ: 765. Əgər işa namazının dördüncü rükətinin rükusundan öncə məğrib namazını qılıb-qılmadığında şəkk etsə, bu halda namazı tamamlayacağı təqdirdə vaxt işa namazı üçün bir rükət qədərində də vaxt qalmayacağı dərəcədə dar olarsa, namazı işa namazı niyyəti ilə tamamlamalı və məğrib namazını qılmış olduğunu hesab etməlidir. Əgər bir rükət, ya ondan artıq miqdarda namaz qılmaq üçün vaxt varsa, niyyəti məğrib namazına döndərməli və üçüncü rükətdə namazı tamamlayıb sonra işa namazını qılmalıdır.

Məsələ: 766. Əgər şəxs işa namazının dördüncü rükətində rükuya getdikdən sonra məğrib namazını qılıb-qılmadığında şəkk etsə, vaxtın genişliyində namaz batildir, məğrib və işa namazını qılmalıdır. Həmçinin, əgər beş rükət namaz qılmaq qədərdə vaxt olsa da hökm eynidir. Əgər bundan az vaxt olsa, işa namazı düzgündür və onu tamamlamalı və məğrib namazını qılmış hesab etməlidir.

Məsələ: 767. Əgər şəxs qıldığı namazı ehtiyatən yenidən qılarsa və namaz əsnasında bundan əvvəl qılmalı olduğu namazı qılmadığı yadına düşərsə, niyyətini həmin namaza döndərə bilməz. Məsələn, əsr namazını ehtiyatən qılarkən zöhr namazını qılmadığı yadına düşsə, niyyətini zöhr namazına çevirə bilməz.

Məsələ: 768. Niyyəti qəza namazından əda namazına və müstəhəbbdən vacib namaza döndərmək caiz deyildir.

Məsələ: 769. Əgər namazın əda vaxtı geniş olarsa, şəxs namaz əsnasında niyyətini qəza namazına döndərə bilər. Lakin niyyəti qəza namazına döndərmək mümkün olmalıdır. Məsələn, zöhr namazını qılarsa, niyyətini sübh namazının qəzasına o zaman döndərə bilər ki, üçüncü rükətin rükusuna daxil olmamış olsun.

MÜSTƏHƏBB NAMAZLAR

Məsələ: 770. Müstəhəbb namazlar çoxdur. Onlara “nafilə” deyilir. Bu namazlar içərisində gecə-gündüzün nafilələrini qılmağa daha çox tövsiyə olunmuşdur. Onlar, cümə günündən başqa, otuz dörd rükətdir: Səkkiz rükəti zöhrün, səkkiz rükəti əsrin, dörd rükəti məğribin, iki rükət işanın və on bir rükət gecənin, iki rükət işə sübhün nafiləsidir. İşa namazının iki rükət nafiləsi vacib ehtiyata əsasən, oturan halda qılınmalı olduğu üçün bir rükət hesablanır.

Cümə günündə zöhr və əsrin on altı rükət nafiləsinə dörd rükət də əlavə olunur. Məşhur nəzərə görə, yaxşı olar ki, onun altı rükəti günəş yayılmamış, altı rükəti günəş qalxanda, altı rükət gün ortaya çatmazdan öncə, iki rükəti işə gün günortaya çatan vaxt zəvalda qılınsın.

Məsələ: 771. On bir rükət gecə nafiləsinin səkkiz rükəti «gecə nafiləsi» niyyəti ilə, iki rükəti «şəf» namazı niyyətilə və bir rükəti «Vətr» namazı niyyətilə qılınmalıdır. Gecə nafiləsinin mükəmməl qaydası dua kitablarında zikr edilmişdir.

Məsələ: 772. Nafilə namazlarını oturan halda qılmaq olar. Lakin oturan halda qılınan iki rükət nafilə namazının bir rükət hesablanması

daha yaxşıdır. Məsələn, zöhr namazının səkkiz rükət nafiləsini oturan halda qılmaq istəyən kəsin on altı rükət qılması daha yaxşıdır. Əgər vətr namazını oturan qılmaq istəsə, iki dənə bir rükətli namaz qılsın.

Məsələ: 773. Səfərdə zöhr və əsrin nafilələri qılınmamalıdır, amma işa namazının nafiləsi rəca qəsdilə qılınsa, maneəsi yoxdur.

GÜNDƏLİK NAMAZLARIN NAFİLƏSİNİN VAXTI

Məsələ: 774. Zöhr namazının nafiləsi zöhr namazından əvvəl qılınır və onun vaxtı zöhrün əvvəlidir. Vacib ehtiyata əsasən, zöhr namazı nafiləsinin son vaxtı şaxisin zöhrdən sonra görünən kölgəsinin boyunun yeddində ikisinə çatdığı vaxt qədərdir. Məsələn, əgər şaxisin hündürlüyü yeddi qarışdırsa, zöhrdən sonra yaranmaq kölgənin uzunluğu iki qarışa çatsa, ehtiyata əsasən, bu, zöhr namazının axır vaxtıdır.

Məsələ: 775. Əsr namazının nafiləsi əsr namazından əvvəl qılınır və onun vaxtı vacib ehtiyata əsasən, şaxisin zöhrdən sonra görünən kölgəsinin boyunun yeddində dördünə çatdığı vaxta qədərdir. Əgər zöhr və əsrin nafiləsini, onların vaxtından sonra qılmaq istəsələr, vacib ehtiyat budur ki, zöhrün nafiləsini zöhrdən sonra, əsrin nafiləsini isə əsrdən sonra qılsınlar və bu zaman əda və qəza niyyəti etməsinlər.

Məsələ: 776. Məğrib namazının nafiləsinin vaxtı məğrib namazı tamam oldandan sonradır və məğrib namazının axır vaxtına kimi davam edir. Müstəhəbb ehtiyat budur ki, günəş batandan sonra məğrib tərəfdə görünən qırmızılıq itməmiş qılınsın, əgər qırmızılıq itdikdən sonra qılınarsa, əda və qəza niyyəti etməsin.

Məsələ: 777. İsha namazının nafiləsinin vaxtı, işa namazı tamam oldandan sonra gecə yarısına kimidir. İsha namazından dərhal sonra, fasiləsiz olaraq qılınması daha yaxşıdır.

Məsələ: 778. Sübh namazının nafiləsinin vaxtı, vacib ehtiyata əsasən, birinci fəcrdən sonra (sübh namazından əvvəl) başlayır və məşriq tərəfdən qırmızılıq görünənə qədər davam edir. Əgər məşriq tərəfdə qırmızılıq görünəndən sonra qılmaq istəyən kəs sübh namazından sonra, əda və qəza niyyəti etmədən qılmalıdır. Gecə namazı qılan şəxs gecə nafiləsindən sonra fasiləsiz olaraq sübhün nafiləsini qıla bilər.

Məsələ: 779. Məşhur nəzəriyyəyə əsasən, gecə namazının vaxtı gecə yarısından sübh azanına qədərdir. Lakin onun vaxtının gecənin əvvəlindən sübh azanına qədər olması da uzaq görüş deyil və gecə

yarısından sonra sübh azanına qədər onun fəzilətli vaxtıdır. Bundan da fəzilətli odur ki, gecənin axırını üçdə birində qılınsın.

Məsələ: 780. Məşhur nəzəriyyəyə əsasən – yə'ni gecə nafiləsinin vaxtının gecə yarısından – müsafir olan, yaxud gecə nafiləsinin gecə yarısından sonra qılmaqda çətinlik çəkən kəs onu gecənin əvvəlində qıla bilər. Baxmayaraq ki, deyilən iki şəxsdən başqaları üçün də (qabaqkı məsələdə deyildiyi kimi) gecə nafiləsinin gecənin əvvəlində qılmasının caiz olması uzaq görüş deyildir.

ĞUFEYLƏ NAMAZI

Məsələ: 781. Ğufeylə namazı məğrib və işa namazları arasında qılınan məşhur müstəhəb namazlardan biridir. Onun birinci rükətində Həmdən sonra surə əvəzinə bu ayə oxunur:

وَدَالْتُونَ إِذْ ذَهَبَ مُغَاضِبًا فَظَنَّ أَنْ لَنْ نَقْدِرَ عَلَيْهِ فَنَادَى فِي الظُّلُمَاتِ أَنْ
لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ فَاسْتَجَبْنَا لَهُ وَنَجَّيْنَاهُ مِنَ
الْعَمِّ وَكَذَلِكَ نُنجِي الْمُؤْمِنِينَ

«Və zənnuni iz-zəhəbə muğazibən fəzənnə ən lən nəqdirə ələyhi fənada fiz-zulumati ən la ilahə illa ənt, Subhanəkə inni kuntu minəz-zalimin, fəstəcəbnə ləhu və nəccəynahu minəl-ğəmmi və kəzalikə nuncil-mu'minin».

İkinci rükətdə isə Həmdən sonra surə əvəzinə bu ayə oxunur:

وَعِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْبُرِّ وَالْبَحْرِ وَمَا
تَسْقُطُ مِنَ رِيقَةٍ إِلَّا يَعْلَمُهَا وَلَا حَبَّةٌ فِي ظِلْمَاتِ الْأَرْضِ وَلَا رَطْبٌ وَلَا يَابِسٌ
إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ

«Və indəhu məfatihul-ğəybi la yə'ləmuha illa hu və yə'ləmu ma fil-bərri vəl-bəhri və ma təsqutu min vərəqətin illa yə'ləmuha və la həbbətin fi zulumatil-ərzi və la rətbini və la yabisin illa fi kitabın mubin».

Namazın qunutunda isə belə deyilir:

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِمَفَاتِحِ الْغَيْبِ الَّتِي لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا أَنْتَ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَيَّ
مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَأَنْ تَفْعَلَ بِي كَذَا وَكَذَا

“Əllahummə inni əs'əlukə bi məfatihil-ğəybil-ləti la yə'ləmuha illa ənt, ən tusəlliyə əla Muhəmmədin və ali Muhəmməd və ən təf'ələ bi kəza və kəza.”

«Kəza və kəza» kəlmələrinin əvəzində hacətlərini istəyib sonra desin:

اللَّهُمَّ أَنْتَ وَلِيُّ نِعْمَتِي وَالْقَادِرُ عَلَى طَلِبَتِي نَعْمٌ حَاجَتِي فَاسْأَلُكَ بِحَقِّ مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ وَعَلَيْهِمُ السَّلَامُ لَمَّا فَضِيئَتَهَا إِلَى

«Əllahummə əntə vəliyyu ni'məti vəl-qadiru əla təlibəti tə'ləmu hacəti fə əs'əlukə bi həqqi Muhəmmədin və ali Muhəmməd, ələyhi və ələyhimus-səlamu ləmma qəzəytəha li».

QİBLƏNİN HÖKMLƏRİ

Məsələ: 782. Kə'bə Evi yerləşən məkan qiblədir və namaz ona tərəf qılınmalıdır. Lakin uzaqda olan şəxs «üzü qibləyə namaz qılır» - deyiləcək tərzdə dayanarsa, kifayətdir. Həmçinin, heyvanın başını kəsmək kimi, üzü qibləyə yerinə yetirilməli olan digər işlər də bu cürdür.

Məsələ: 783. Vacib namazı ayaq üstə qılan şəxsin üzü, sinəsi və qarnı qibləyə tərəf olmalıdır. Müstəhəbb ehtiyata əsasən, ayaq barmaqları da qibləyə tərəf olmalıdır.

Məsələ: 784. Oturan halda namaz qılmalı olan şəxsin üzü, sinəsi və qarnı qibləyə tərəf olmalıdır.

Məsələ: 785. Oturan halda namaz qıla bilməyən şəxs namazda sağ böyrü üstə elə tərzdə uzanmalıdır ki, bədəninin qabaq tərəfi qibləyə tərəf olsun. Əgər mümkün olmasa, sol böyrü üstə elə uzanmalıdır ki, bədəninin ön tərəfi üzü qibləyə düşsün. Bu da mümkün olmasa, arxası üstə elə uzanmalıdır ki, ayaqlarının altı qibləyə tərəf olsun.

Məsələ: 786. Ehtiyat namazı, yaddan çıxmış səcdə və təşəhhüd, eləcə də yaddan çıxmış təşəhhüd üçün edilən səhv səcdəsi üzü qibləyə yerinə yetirilməlidir. Müstəhəbb ehtiyata əsasən, bu deyilən yerlərdən başqa da yerinə yetirilən səhv səcdəsi də üzü qibləyə olmalıdır.

Məsələ: 787. Yerdə qərarlaşan halda müstəhəbb namazı üzü qibləyə qılmaq lazımdır. Amma yol gedərkən, ya minik halında nəzr etməklə vacib olsa da müstəhəbb namazı qılmaq üçün üzü qibləyə dayanmaq lazım (vacib) deyil.

Məsələ: 788. Namaz qılmaq istəyən şəxs qiblənin hansı tərəfdə olduğuna əmin, ya xatircəm olana qədər çalışmalıdır, yaxud da iki adil şəxs yaxud sözünün əksi güman olunmayan e'timadlı şəxs, qiblənin yerini xəbər verməlidir. Həmçinin, abadlığın müsəlmanlarının

namazları və qəbirləri ilə qibləni tə'yin edib əməl edə bilər. Əgər bunlar olmasa, qibləni öyrənməyə çalışmalıdır və başqa yollarla əldə olunan gümana hətta kafir, ya bir fasiqin elmi qaydalar əsasında qibləni tanıması vasitəsilə olsa da belə, əməl etməlidir.

Məsələ: 789. Qiblənin hansı istiqamətdə olmasına gümanı olan şəxs daha güclü güman tapa bilərsə, öz (əvvəlki) gümanına əməl edə bilməz. Məsələn, qonağın ev sahibinin deməyi ilə qibləyə gümanı varsa və başqa yolla bundan da güclü güman əldə edə bilərsə, ev sahibinin sözüə əməl etməməlidir.

Məsələ: 790. Əgər qibləni tapmaq üçün bir vasitə yoxdursa, ya çalışmağına baxmayaraq iki tərəfdən birinə güman etmirsə, bir səmtə tərəf namaz qılması kifayət edər. Müstəhəbb ehtiyat budur ki, dörd namaz üçün, vaxt genişliyi olduğu təqdirdə dörd səmtə namaz qılsın.

Məsələ: 791. Əgər qiblənin iki səmtdən birində olduğuna əmindirsə, ya əminlik hökmündə olan bir dəlili, yaxud gümanı varsa, hər iki tərəfə namaz qılınmalıdır.

Məsələ: 792. Bir neçə tərəfə namaz qılmaq istəyən şəxs zöhr və əsr namazı kimi iki namaz qılmaq istəsə, birini o birisindən sonra qılmalıdır. Müstəhəbb ehtiyat budur ki, birinci namazı bir neçə səmtə qıldıqdan sonra ikinci namaza başlasın.

Məsələ: 793. Qiblənin hansı tərəfdə olmasına yəqinliyi, ya yəqinlik hökmündə olan bir dələli olmayan bir şəxs namazdan başqa, üzü qibləyə görülməli olan bir iş görmək istəsə, məsələn, heyvanın başını kəsmək istəsə, bu iş qibləni tapa biləcəyi vaxta qədər tə'xirə sala bilərsə, vacib ehtiyata əsasən, tə'xirə salmalıdır. Əgər tə'xirə sala bilmirsə, ya bu iş ona çətindirə, öz gümanına əməl edə bilər. Əgər güman mümkün olmasa, bu halda onu kəsməyin zərurəti varsa, məsələn, kəsməsə öləcəksə, hər hansı səmtə kəssə, səhihdir.

NAMAZDA BƏDƏNİ ÖRTMƏK

Məsələ: 794. Kişi namaz halında, heç kimin onu görməyəcəyi halda da belə, övrəteynini (eyibli yerlərini) örtməlidir. Müstəhəbb ehtiyat budur ki, göbəkdən dizə qədər də örtsün.

Məsələ: 795. Qadın namaz halında bütün bədənini, hətta başını və saçını da örtməlidir. Müstəhəbb ehtiyat budur ki, ayağının altını da örtsün. Lakin üzünün dəstəmazda yuyulan hissəsini, əllərini biləyə qədər və ayaqlarının üstünü bükülən yerə qədər örtməsi lazım (vacib) deyildir. Ancaq vacib olan qədəri örtüyünə xatircəm olması üçün,

üzünün ətrafından bir qədər, biləkdən və ayağının bükülən yerindən bir qədər aşağısını da örtməlidir.

Məsələ: 796. İnsan yaddan çıxmış səcdə və təşəhhüdün qəzası, eləcə də yaddan çıxmış təşəhhüdün qəzası üçün səhv səcdəsi yerinə yetirərkən özünü namazdakı kimi örtməlidir. Müstəhəbb ehtiyat budur ki, deyilən yerlərdən başqaları üçün də səhv səcdəsi yerinə yetirəndə bədən örtülsün.

Məsələ: 797. Əgər şəxs bilərəkdən, ya bilməməzlik ucbatından – məsələni öyrənməkdə süstlük etdiyi halda – övrətini örtməzsə, namazı batildir.

Məsələ: 798. Əgər şəxs namaz əsnasında övrətinin açıq olduğunu anlasa, onu dərhal örtməlidir. Vacib ehtiyata əsasən, bu halda namazı tamamlayıb, yenidən qılmalıdır. Lakin əgər namazda övrətinin açıq olduğunu namazdan sonra başa düşsə, namazı düzdür. Həmçinin, namaz əsnasında əvvəlcə övrətin açıq olub hal-hazırda örtülü olduğunu anladıqda, namaz düzgündür.

Məsələ: 799. Əgər paltar ayaq üstə dayanan halda övrəti örtürsə, lakin başqa hallarda məsələ, rükü, ya səcdə halında örtməməsi mümkündürsə, bu halda övrəti gördükdə, onu bir şeylə örtmə, namazı səhihdir. Lakin müstəhəbb ehtiyat budur ki, o paltarla namaz qılmasın.

Məsələ: 800. İnsan namaz halında özünü ot-ələf və ağac yarpağı ilə örtə bilər. Lakin müstəhəbb ehtiyat budur ki, örtməyə başqa şey tapmadıqda bunlarla örtün.

Məsələ: 801. Əgər öz övrətini örtmək üçün palçıqdan başqa bir şeyi olmasa, vacib ehtiyata əsasən, ixtiyari halda övrətini palçıqla örtüb namaz qılmaqla zərurət halında çılpaq halda namaz qılanın hər ikisinin vəzifəsinə əməl etməlidir.

Məsələ: 802. Əgər namazda özünü örtməyə bir şeyi olmasa, namazın axır vaxtına qədər bir şey tapacağını ehtimal etsə, ehtiyat müstəhəbb budur ki, namazı tə'xirə salsın: əgər bir şey tapmasa axır vaxtda öz vəzifəsinə uyğun olaraq namaz qılsın. Həm də namazı vaxtın əvvəlində də qıla bilər: bu halda əgər vaxtın axırına kimi bir şey tapmasa, namazı səhihdir, yox əgər bir şey tapsa, namazı təzələməlidir.

Məsələ: 803. Namaz qılmaq istəyən şəxsin övrətini örtmək üçün hətta palçıq və lehmə də olmasa, övrətini naziri-möhtərəm görməyəcəyi təqdirdə ayaq üstə namaz qılsın və vacib ehtiyata əsasən,

əlını övrətının üstünə qoymalı, səcdə və rükunu işarə ilə yerinə yetirməlidir. Vacib ehtiyata əsasən, gərək səcdələrin işarəsini daha artıq etsin. Naziri-möhtərəm onu görəcəyi halda isə oturan halda namaz qılmalı və rüku, səcdəni işarə ilə yerinə yetirməlidir. Vacib ehtiyata əsasən, (yenə də) səcdələrin işarəsini (rükudan) çox etməlidir.

NAMAZ QILANIN PALTARININ ŞƏRTLƏRİ

Məsələ: 804. Namaz qılanın libasının altı şərti vardır:

1. Pak olmalıdır;
2. Mübah olmalıdır;
3. Murdarın hissələrindən olmamalıdır;
4. Əti haram olan heyvandan olmamalıdır;
5. və 6. Əgər namaz qılan kişidirsə, libası xalis ipək və qızıldan toxunmuş parçadan olmamalıdır.

Birinci şərt

Məsələ: 805. Namaz qılanın paltarı pak olmalıdır. İxtiyari halda nəcis bədən, ya libasla namaz qılan şəxs namazı batildir.

Məsələ: 806. Əgər təqsir ucbatından nəcis bədən, ya libasda qılan namazın batil olduğunu bilməyən şəxs, həmin paltarda qılsa, namazı batildir.

Məsələ: 807. Əgər məsələni bilməməzlik ucbatından bir şeyin nəcis olduğunu bilməsə, məsələni, əhli kitab olmayan kafirin tərinin nəcis olmasını bilməsə və onunla namaz qılsa, bu halda müqəssir cahildirsə, (yəni məsələni öyrənə biləcəyi surətdə öyrənməyərək təqsirkardırsa) onun namazı batildir.

Məsələ: 808. Əgər bir şəxs bədən, ya libasının nəcis olduğunu bilmədən namaz qılsa və namazdan sonra başa düşsə, namazı düzgündür. Müstəhəbb ehtiyata əsasən, vaxtı keçməmiş başa düşsə, namazı təzələsin.

Məsələ: 809. Əgər bədən, ya libasının nəcis olduğunu yaddan çıxarsa və namaz əsnasında, ya ondan sonra yadına düşsə, namazı təzələməli, əgər vaxtı keçibsə qəzasını qılmalıdır.

Məsələ: 810. Vaxtın geniş olduğu zaman namaza məşğul olan şəxsin bədənini, ya libası namaz əsnasında nəcis olsa və nəcəsətli halda namazdan bir şeyi davam etdirmədən bunu başa düşsə, yaxud bədən və libasının nəcis olduğunu başa düşsə və həmin vaxt, yoxsa ondan əvvəl nəcis olmasında şəkk etsə, bu halda bədənini, ya libası suya

çəkmək, ya libası dəyişmək, ya onu çıxarmaq kimi işlər namazı pozmazsa, namaz əsnasında libası suya çəkməli, ya dəyişməlidir. Yaxud da övrətini başqa bir şey örtübsə, libası çıxarmalıdır. Lakin libası, ya bədəni suya çəkmək, ya libası dəyişmək, ya çıxarmaq namazı pozacaq dərəcədə olsa, ya libası çıxardıqda övrəti açıq qalacaqsa, bu halda namazı batildir və namazı pak bədən və libasla yenidən qılmalıdır.

Məsələ: 811. Vaxtın dar olduğu zaman namaza məşğul olan şəxsin libası namaz əsnasında nəcis olarsa və namazdan bir hissəni nəcasətli halda yerinə yetirməmiş onun nəcis olduğunu başa düşsə; yaxud libasının nəcis olduğunu anlasa və həmin vaxt, yoxsa əvvəldən nəcis olmağında şəkk etsə, bu halda namazı pozmadan onu suya çəkməyə, ya dəyişməyə, ya çıxarmağa qadir olduğu təqdirdə libası suya çəkməli ya dəyişməli, yaxud da övrətini başqa bir şey örtüyü halda onu çıxarmalı və namazı tamamlamalıdır. Əgər övrətini başqa bir şey örtməsə və libasını da suya çəkə, ya dəyişə bilməsə, vacib ehtiyat budur ki, namazını həmin nəcis libasla tamamlasın.

Məsələ: 812. Vaxtın darlığında namaza məşğul olan şəxsin bədəni namaz əsnasında nəcis olsa və namazdan bir qədəri nəcasətli halda yerinə yetirmədən nəcis olduğunu bilsə, yaxud bədəninin nəcis olduğunu başa düşsə, amma həmin vaxt, yaxud əvvəldən nəcis olduğunda şəkk etsə, bu halda bədəni suya çəkməklə namazı pozmayacağısa bədəni suya çəkməli və əgər namazı pozulacağısa, həmin halda namazı tamamlamalıdır və namazı da düzgündür.

Məsələ: 813. Öz bədən, ya libasının pak olub-olmamasında şəkk edən, bədəndə, ya libasda keçmişdən nəcisin olmasına yəqinliyi, yaxud yəqin hökmündə olan dəlili olmayan bir şəxs namazı qılıb qurtarandan sonra bədən, ya libasının nəcis olduğunu başa düşərsə, onun namazı səhihdir.

Məsələ: 814. Əgər libasını suya çəkərək onun paklığına yəqin, ya onun hökmündə olan dəlil (güman) hasil edərək bu halda namaz qılsa və namazdan sonra pak olmadığını başa düşsə, namazı səhihdir.

Məsələ: 815. Əgər bədənində, ya libasında bir qan görüb nəcis olan qanlardan olmadığına əmin olsa, məsələn, ağcaqanad qanı olduğunu yəqin etsə, bu halda namazdan sonra onun o qanlardan olduğunu başa düşsə ki, onunla namaz qılmaq olmaz, namazı səhihdir.

Məsələ: 816. Əgər bədənində, ya libasında olan qanın onunla birlikdə namaz qılınması səhih olan qanlardan olduğunu yəqin etsə,

məsələn, yara, ya çiban qanı olduğunu yəqin etsə, bu halda namazdan sonra namazı batil edən qanlardan olduğunu anlasa, namazı səhihdir.

Məsələ: 817. Əgər bir şeyin nəcis olduğunu unudub paltarı, ya bədəni yaş halda həmin nəcisə dəysə və bunu unudan halda namaz qılıb, namazdan sonra yadına düşərsə, namazı səhihdir. Lakin əgər bədəni yaş halda nəcis olduğunu yaddan çıxardığı bir şeyə dəysə və özünü suya çəkməmiş qüsl edib namaz qılsa, qüslü və namazı batildir. Amma qüsl almaqla bədən də paklanan təzədə, məsələn, mö'təsim-yə'ni axar, ya kürr suyu kimi nəcis sirayət etdikdə nəcis olmayan su ilə qüsl etsə, (həm qüslü, həm də namazı səhihdir).

Həmçinin, əgər dəstəmaz üzvlərindən biri yaş halda nəcis olduğunu unutmuş bir şeyə dəysə və nəcis yeri suya çəkməmiş dəstəmaz alıb namaz qılsa, dəstəmazı və namazı batildir. Lakin dəstəmaz almaqla üzvlər də pak olacağı şəkildə, məsələn, mö'təsim su ilə dəstəmaz aldıqda, hər ikisi səhihdir.

Məsələ: 818. Bir ədəd libası olan şəxsin bədəni və libası nəcis olsa, onlardan yalnız birini suya çəkmək qədərində suya malikdirsə, ehtiyatən bədəni suya çəkib nəcis paltarla namaz qılmalıdır. Lakin bədənin nəcisi paltarın nəcisindən az olsa, yaxud bədənin nəcasətini bir dəfə, paltarı iki dəfə yumaq lazım olsa, bu surətdə paltarın paklanmasını qabağa salmalıdır.

Məsələ: 819. Nəcis paltardan başqa bir libası olmayan şəxs nəcis libasla namaz qılmalıdır və namazı da səhihdir.

Məsələ: 820. İki libası olub, onlardan birinin nəcis olduğunu bilən, amma hansının nəcis olmasını bilməyən şəxs vaxt olduğu surətdə hər iki paltarla namaz qılmalıdır. Məsələn, əgər zöhr və əsr namazını qılmaq istəsə, hər bir paltar ilə bir zöhr və bir əsr namazı qılmalıdır. Lakin vaxt dar olduğu təqdirdə iki paltardan biri ilə namaz qılmalıdır və vaxt ötdükdən sonra o biri paltarla, yaxud pak bir libasla namazı qılmalıdır.

İkinci şərt

Məsələ: 821. Namaz qılanın övrətini örtəcək paltar mübah olmalıdır. Qəsbi paltar geyinməyin haram olduğunu bilən, yaxud qəsbi paltarın geyilməsinin haram olduğunu öyrənməkdə səhlənkarlıq edən şəxs bilərəkdən onunla övrətini örtüb namaz qılsa, namazı batildir. Lakin təklildə övrəti örtə bilməyən şeylərin, həmçinin, namaz qılanın cibinə qoyduğu dəsmal və şal kimi hal-hazırda geymədiyi şeylərin

təklidə övrəti örtməsi mümkün olsa, belə və Həmçinin, namaz qılanın geymiş olduğu, amma onlarla övrətini örtmədiyi şeylər bütün bu hallarda onların qəsbı olmasa namazın batıl olmasına səbəb olmaz, lakin ehtiyat onları tərək etməkdir.

Məsələ: 822. Qəsbı libas geyməyin haram olduğunu bilən, lakin onunla övrəti örtməyin namazı batıl etdiyini bilməyən şəxs qəsdən övrətini onunla örtüb namaz qılarsa, namazı batıldır.

Məsələ: 823. Libasın qəsbı olduğunu bilməyib onunla övrətini örtərək namaz qılsa, namazı səhihdir. Həmçinin, bunu unutsa və özü qəsbkar olmasa da hökm belədir. Amma qəsbkar qəsb etdiyini yaddan çıxarsa və qəsbı libasla övrətini örtüb namaz qılarsa, qəsbkarlıqdan tövbə etmədiyi surətdə namazı batıldır. Əgər tövbə etsə, namazın batıl olması məhəlli-işkaldır.

Məsələ: 824. Libasının qəsbı olduğunu bilməyən, yaxud unudan şəxs namaz əsnasında başa düşsə, bu halda övrətini başqa bir şey örtübsə dərhal və ya namazın fasiləsiz qılınmasını-ardıcılığını pozmadan qəsbı libası çıxara bilərsə, onu çıxarmalıdır. Əgər övrətini örtən başqa bir şeyi yoxdursa, yaxud çıxartsa muvalat pozulacaqsa, ya da dərhal çıxara bilmərsə, bu halda bir rükət namaz qılmaq qədərində vaxtı varsa, namazı pozub qəsbı olmayan libasda namaz qılmalıdır. Əgər bu miqdar da vaxt olmasa, namaz halında libası çıxarıb 803-cü məsələdə deyilmiş qayda ilə çılpaq halda namaz qılanın hökmünə uyğun olaraq namazını tamamlayacaq.

Məsələ: 825. Əgər bir şəxs canını qorumaq üçün hətta övrətini örtən qədər olsa belə, qəsbı libasla namaz qılsa, yaxud məsələ, oğrunun qəsbı libası aparmaması üçün onunla namaz qılsa, namazı səhihdir.

Məsələ: 826. Bir şəxs xümsü verilməmiş pulun eyni ilə libas alsa, onun hökmü qəsbı libasda namaz qılmağın hökmü kimidir.

Üçüncü şərt

Məsələ: 827. Namaz qılanın paltarı sıçrayıcı qanı olan – (yə'ni damarını kəsərəkən qanı təzyiqlə atan) ölü heyvanın hissələrindən olmamalıdır. Hətta əgər ilan və balıq kimi, sıçrayıcı qanı olmayan ölmüş heyvanın ölüsündən libas düzəldilərsə, vacib ehtiyata əsasən, onunla namaz qılınmamalıdır.

Məsələ: 828. Əgər murdarın əti və dərisi kimi, ruhu olan hissələr namaz qılanın üstündə olsa, hətta əgər onun libası deyilsə də, ehtiyata əsasən, namazı batildir.

Məsələ: 829. Əgər əti halal olan heyvanın murdarının tük və yunu kimi ruhu olmayan hissəsi namaz qılanın üstündə olsa, yaxud ondan düzəldilmiş libasla namaz qılsa, namazı düzdür.

Dördüncü şərt

Məsələ: 830. Namaz qılanın libası əti haram olan heyvanın hissələrindən olmamalıdır. Əgər onun tükü belə, namaz qılanın bədəndə, ya libasda olmuş olsa, namazı batildir.

Məsələ: 831. Əgər pişik kimi əti haram olan heyvanın ağızının və ya burnunun suyu, yaxud başqa bir rütubəti namaz qılanın paltarında, ya bədəninə olarsa, yaş olduğu halda namaz batildir. Amma qurumuş və eyni aradan getmiş olarsa, namaz düzdür.

Məsələ: 832. Bir şəxsin tükü, təri, ağızının, ya burnunun suyu namaz qılanın bədəninə, ya libasında olarsa, eybi yoxdur. Həmçinin, namaz qılan şəxsin üstündə mirvarid, mum və bal olduqda eyni hökmdədir.

Məsələ: 833. Əgər bir şəxs paltarının əti halal, yoxsa haram olan heyvandan olmasında şəkk etsə, istər o paltar müsəlman ölkəsində, istərsə də qeyri-müsəlman ölkəsində hazırlanmış olsun, onunla namaz qılmaq caizdir.

Məsələ: 834. Sədəf və ondan düzəldilmiş düymə kimi şeylərin namaz qılanın üstündə olduğu halda namaz qılması caizdir.

Məsələ: 835. Namazda xalis xəz¹ geyinməyin eybi yoxdur. Vacib ehtiyat budur ki, sincab (dələ) dərisi ilə namaz qılınmasın.

Məsələ: 836. Əgər şəxs paltarının əti haram olan heyvandan hazırlandığını bilməsə, yaxud unudub onunla namaz qılarsa, yenidən qılması lazım deyil. Amma müstəhəbb ehtiyat budur ki, namazı təzələsin. Həmçinin, şəxs hökmlə əlaqədar qasir cahil olduğuna (hökmü öyrənməyə imkanı olmadığına) görə bilməsə, də belədir.

Beşinci şərt

Məsələ: 837. Kişinin qızıldan toxunmuş paltar geyməsi haram və onunla namaz qılmaq da batildir. Lakin qadın üçün həm namazda, həm də namazdan qeyri hallarda eybi yoxdur.

¹ Suda yaşayan xəz dərili bir heyvanın adıdır.

Məsələ: 838. Kişi üçün qızıl taxmaq; məsələn, boynuna qızıl sеп (zəncir) asmaq, qızıldan olan saat, eynək, üzük və bu kimi şeylər taxmaq haram, onunla qılınan namaz da batildir. Lakin bu bəzək əşyalarının namaz və başqa hallarda qadın üçün eybi yoxdur.

Məsələ: 839. Əgər kişi, barmağındakı üzüyün, ya əynindəki paltarın qızıldan olduğunu bilməsə, ya unutsa, yaxud qızıldan olub-olmamasında şəkk etsə qalsa və namaz qılsa, namazı düzgündür.

Altıncı şərt

Məsələ: 840. Namaz qılan kişinin paltarı xalis ipəkdən olmamalıdır. Həmçinin, vacib ehtiyata əsasən, araqcın və şalvarının kəməri (bağı, qayış) də ipəkdən olmamalıdır. Namazdan qeyri vaxtlarda da xalis ipəkdən olan paltar geyinmək kişiye haramdır.

Məsələ: 841. Əgər paltarın astarının hamısı, ya bir qədəri xalis ipəkdən olsa, kişinin onu geyinməsi haram və onunla qıldığı namaz da batildir.

Məsələ: 842. Xalis ipəkdən, yoxsa başqa bir şeydən olduğunu bilmədiyi paltarı geyinmək caiz və onunla namaz qılmağın da eybi yoxdur.

Məsələ: 843. İpəkdən olan dəsmal və bu kimi şeylərin kişinin cibində olmasının eybi yoxdur və namazı da batil etməz.

Məsələ: 844. Qadın üçün namazda və başqa hallarda ipək paltar geyinməyin eybi yoxdur.

Məsələ: 845. Əlacsız (çıxılmaz) halda qəsbı, xalis ipək və ya qızıldan toxunmuş paltar geyinməyin eybi yoxdur. Həmçinin, paltar geyməyə məcbur olan və namazın axır vaxtına qədər bunlardan başqa paltarı olmayan şəxs, bu paltarla namaz qıla bilər.

Məsələ: 846. Bir kəsin namaz vaxtının axırına qədər qəsbı və murdarın hissələrindən hazırlanmış paltardan başqa paltarı yoxdursa və libas geyinməyə məcbur deyilsə, üryan namaz qılanların 803-cü məsələdə deyilmiş qaydasına əməl etməlidir.

Məsələ: 847. Əgər şəxs namaz vaxtının axırına kimi paltar geyinməyə məcburdursa və əti haram olan heyvanın hissələrindən hazırlanmış paltardan başqa paltarı yoxdursa, bu halda paltar geyməyə məcburdursa həmin paltarla namaz qıla bilər. Əgər paltar geyməyə məcbur deyilsə, üryan halda namaz qılanın qaydalarına əməl edəcək.

Məsələ: 848. Əgər kişi namaz vaxtının axırına kimi paltar geyinməyə məcbur deyilsə və xalis ipək, ya qızıldan toxunmuş

paltardan savayı paltarı da yoxdursa, üryan halda namaz qılanın deyilmiş qaydalarına əməl edəcək.

Məsələ: 849. Əgər namazda övrətini örtmək üçün bir şeyi yoxdursa, onu kirayəyə götürmək, pulla almaqla da olsa, belə hazırlaması vacibdir. Lakin paltar almaq onun var-dövləti ilə müqayisədə daha çox pul tələb edirsə, ya pulu paltara xərcləmək onun halına zərər yetirəcəksə, onu hazırlamaq vacib deyil: üryan namaz qılanın qaydalarına əməl edərək, yaxud zərərə qatlaşaraq, ya da örtüklə namaz qıla bilər.

Məsələ: 850. Başqa birisi libası olmayan şəxsə libas bağışlasa, ya kirayəyə versə, bu halda onu qəbul etməyin çətinliyi olmasa, qəbul etməlidir. Hətta icarəyə libas götürmək, ya kiminsə ona libas bağışlamasını dilə gətirmək onun üçün çətin deyilsə, libası olan şəxsdən onu (əvəzsiz) istəməli, ya kirayəyə götürməlidir.

Məsələ: 851. Libasın parçası, rəngi, yaxud tikilişi onu geyinmək istəyən şəxs üçün adət deyilsə, onu geyindiği təqdirdə hörmətsizliyinə, yaxud şan-şöhrətinə, yaxud barmaqla göstərilməsinə səbəb olacaqsə, onu geyinməsi haramdır. Əgər onu namazda övrəti örtmə vasitəsi kimi istifadə etsə, onun qəsb edilmiş libas hökmü daşması uzaq deyil (ki, 821-ci məsələdə keçdi).

Məsələ: 852. Əgər kişi qadın libası, qadın kişi libası geyinsə, onu örtük vasitəsi qərar verdiyi təqdirdə ehtiyata əsasən, haramdır. Namazda övrəti onunla örtmək ehtiyata əsasən, namazın batil olmasına səbəbdir.

Məsələ: 853. Uzanan halda namaz qılmalı olan şəxsin yorğanı əti haram olan heyvanın hissələrindən olsa, o yorğanda namaz qılması caiz deyil. Həmçinin, əgər döşəyi də əti haram olan heyvanın hissələrindən olsa və onun bir qədərini özünə büksə, eyni hökmü daşıyır. Əgər nəcis olsa, yaxud ipək və ya qızıldan toxunmuş olsa, namaz qılan şəxs də kişi olsa, vacib ehtiyata əsasən, onda namaz qılmasın.

Namaz qılanın bədən, ya paltarının pak olması lazım olmayan yerlər

Məsələ: 854. Təfəsilatı ilə deyiləcək üç halda namaz qılanın bədən, ya paltarı nəcis olsa, namazı düzgündür:

1. Bədəndə olan yara, kəsik, ya çibanın qanı ilə bədən, ya libası qana bulaşdıqda;

2. Bədən, yaxud libas dirhəm ölçüsündən az miqdarda qana bulaşdıqda; Dirhəm ölçüsü – ondan az miqdarda qanın güzəştə gedilməsi cəhətindən – təqribən şəhadət barmağın bəndi boydadır.

3. Nəcisli bədən, ya libasla namaz qılmağa məcbur olduqda.

Həmçinin, bir surətdə əgər namaz qılanın libası nəcis olsa, namazı düzgündür. O, surət budur ki, həmin nəcisli libas corab, araçqın kimi kiçik libaslardan olsun.

Məsələ: 855. Əgər namaz qılanın bədənində, ya libasında yara, kəsik, yaxud çiban qanı olsa və bədən, ya libası suya çəkmək, ya libası dəyişmək əksər insanlar üçün çətin sayılarsa, həmin yara, kəsik, ya çiban sağalana qədər o qanla namaz qıla bilər. Həmçinin, qanla birgə çıxan çirk, ya yaranın üstünə qoyulmuş dərman nəcis olduğu halda şəxsin bədəni, ya libasında olsa, hökm eynidir.

Məsələ: 856. Əgər namaz qılanın bədənində, ya libasında yuyulması asan olan kəsik yerin qanı, ya tez sağalan yaranın qanı olsa, dirhəmdən az da olsa və onunla namaz qılsa, namazı batildir.

Məsələ: 857. Əgər bədənin, ya libasın yaraya yaxın olmayan bir yeri yaranın nəmliyi ilə nəcis olsa, onunla namaz qılmaq caiz deyildir. Lakin bədən, ya libasın adətən yaranın nəmliyi ilə bulaşdığı qədər də, onun nəmliyi ilə nəcis olsa, onunla namaz qılmağın maneəsi yoxdur.

Məsələ: 858. Əgər gözü bayırda olmayan babasil yarasından, yaxud ağız, burun və bu kimi yerlərin içərisində olan yaradan bədən, ya libasa qan dəymiş olsa, zahir (nəzər) budur ki, onunla namaz qıla bilər. Amma gözü bayırda olan babasilin qanı ilə namaz qılmaq eysiz olaraq caizdir.

Məsələ: 859. Bədəni yara olan şəxs əgər bədənində dirhəm ölçüsü, ya ondan artıq qan görüb yara qanı, yoxsa başqa bir qan olmasını bilməsə, onunla namaz qılması caiz deyildir.

Məsələ: 860. Əgər bədəndə bir neçə yara olub və bir yara hesab olunacaq dərəcədə bir-birinə yaxın olsalar, bu yaralar sağalana qədər onun qanı ilə namaz qılmağın eybi yoxdur. Lakin əgər hər biri ayrılıqda bir yara hesab olunacaq dərəcədə bir-birindən uzaqda olsa, hər biri sağaldıqda, namaz üçün bədən və libas onun qanından – dirhəmdən az olmazsa, suya çəkməklə təmizlənməlidir.

Məsələ: 861. Əgər itin, donuzun, kitab əhli olmayan kafirin, murdarın, əti haram olan heyvanın qanı və heyz qanından iynə ucu qədər namaz qılanın bədənində, ya libasında olsa, namazı batildir. Vacib ehtiyata əsasən, nifas və istihazə qanı da eynilə belədir. Lakin

nəcisul-eyn olmayan insanın bədəninin qanı, ya əti halal olan heyvanın qanı kimi digər qanlar üst-üstə dirhəmdən az olduğu halda bədən, ya libasın bir neçə yerində olarsa, onunla namaz qılmağın eybi yoxdur.

Məsələ: 862. Astarı olmayan paltarın bir üzündən tökülüb o biri üzünə keçən qan bir qan hesab olunur. Lakin onun o biri üzü də ayrılıqda qanlı olsa, hər biri ayrıca hesab olunmalıdır. Deməli, paltarın həm üzündə, həm də arxasında olan qan üst-üstə dirhəmdən az olsa, onunla namaz düzgündür. Əgər dirhəm qədər, ya ondan çox olarsa, onunla namaz batildir.

Məsələ: 863. Əgər qan astarı olan libasa dəyib onun astarına da keçmiş olsa, yaxud astarına qan dəyib üzünə keçsə, hər biri ayrıca hesablanmalıdır. Əgər üzündəki və astardakı qan dirhəmdən az olarsa, onunla namaz düzgündür, dirhəm qədər, yaxud dirhəmdən çox olduqda isə namaz batildir.

Məsələ: 864. Əgər bədən, ya libasdakı qan dirhəmdən az olsa və ona bir yaşlıq dəyib ətrafını bulasa, ətrafa dəymiş qan və yaşlıq birlikdə dirhəmdən az olsa da belə, onunla namaz batildir. Lakin yaşlıq yalnız qana dəymiş olsa və onun ətrafını bulamasa, onunla namaz qılmağın eybi yoxdur.

Məsələ: 865. Əgər bədən, ya libas qanla deyil, qana dəymiş yaşlığın vasitəsilə nəcis olsa və nəcis olan yer dirhəm ölçüsündən az olmuş olsa belə, onunla namaz qılmaq olmaz.

Məsələ: 866. Əgər bədəndə, ya libasda olan qan dirhəmdən az olsa və başqa bir nəcis də ona əlavə olsa, məsələn, bir damcı bövlü o qanın üzərinə düşsə, bu halda bədən, ya libasa keçmiş olsa, onunla namaz qılınması caiz deyildir.

Məsələ: 867. Araqçın və corab kimi, övrəti örtmə vasitəsi ola bilməyən xırda libaslar nəcis olsa, bu halda libasda murdar, nəcisin eyni, ya əti haram olan heyvan kimi, maneə ola biləcək şeylərdən hazırlanmış olsa – onunla namaz səhihdir. Həmçinin, nəcis üzüklə namaz qılmağın eybi yoxdur.

Məsələ: 868. Namaz qılanın üstündə nəcis olmuş dəsmal, açar, bıçaq və bu kimi əşyaların olması caizdir.

Məsələ: 869. Əgər bədəndə, ya libasda olan qanın dirhəmdən az olduğunu bilsə, lakin onun namazda icazə verilməyən qanlardan olduğunu ehtimal edərsə, şəxsin onunla namaz qılması caizdir və onu yumaq da lazım (vacib) deyil.

Məsələ: 870. Əgər bədəndə, ya libasda olan qan dirhəmdən az olsa və namazda icazə verilməyən qanlardan olmasını bilmədən namaz qılsa və sonra onlardan olduğunu bilsə, namazı təzələməsi lazım (vacib) deyil. Həmçinin, dirhəmdən az olması əqidəsi ilə namaz qılsa və sonra dirhəm qədər, ya dirhəmdən çox olması mə'lum olsa, bu surətdə də namazı təzələmək lazım deyildir.

NAMAZ QILANIN LİBASINDA MÜSTƏHƏB OLANLAR

Məsələ: 871. Namaz qılanın libasında bir neçə şey müstəhəbdir. O cümlədən: təhtül-hənəkli əmmamə qoymaq, əba və ağ paltar geymək, paltarların ən pak-pakizəsini geymək, xoş ətir vurmaq və əqiq üzük taxmaq müstəhəbdir.

NAMAZ QILANIN LİBASINDA MƏKRUH OLANLAR

Məsələ: 872. Namaz qılanın libasında bir neçə şey məkrurdur. O cümlədən qara, çirkli, dar paltar geymək, şərab içən və nəcislərdən çəkinməyən şəxsin paltarını geyinmək, libasın düymələrini açıq saxlamaq. Vacib ehtiyata əsasən, üzərində şəkil olan libas və üzüklə namaz qılınmasın.

NAMAZ QILANIN MƏKANI

Namaz qılanın məkanında yeddi şərt vardır:

Birinci şərt: Mübah olmalıdır.

Məsələ: 873. Qəsbi məkanda namaz qılan şəxsin namazı xalça, ədyal və bu kimi şeylərin üzərində olsa da belə, səcdə etdiyi yer qəsbi olduğu surətdə batildir. Vacib ehtiyata əsasən, taxt və bu kimi şeylər də qəsbi olsa, eyni hökmü daşıyır. Lakin qəsbi tavanın və qəsbi çadırın altında namaz qılmağın maneəsi yoxdur.

Məsələ: 874. Mənfəəti başqasının olan bir mülkdə, mənfəət sahibinin icazəsi olmadan namaz qılmaq batildir. Məsələn, icarə olunan evdə ev sahibi, ya başqası evi kirayə edənin razılığı olmadan namaz qılsa, namazı batildir. Həmçinin, əgər meyyit, öz sağlığında malının üçdə birinin müəyyən bir yerə xərcləməsini vəsiyyəət etsə, malının üçdə biri ayrılmayıncaya qədər onun mülkündə namaz qılmaq olmaz. Amma başqasının da haqqı olan bir yerdə namaz qılmaq haqq sahibinin haqqına mane olarsa, məsələn, bir şəxsin ətrafına daş düzdüyü yerdə, onun razılığı olmadan namaz qılınsa, batildir. Bu

surətdən başqasında, məsələn, bir şəxsin girova götürdüyü mülkdə, girova götürən şəxs razı olmasa da, girova qoyanın razılığı ilə namaz qılmağın eybi yoxdur.

Məsələ: 875. Bir kəs məsciddə oturan başqa bir şəxsin yerini qəsb etsə və orada namaz qılsa, namazı batildir.

Məsələ: 876. Namaz qıldığı bir yerin qəsb olduğunu bilməyən şəxs namazdan sonra səcdə etdiyi yerin qəsb olduğunu anlasa, namazı batildir. Amma qəsb olduğunu unudub orada namaz qılsa və namazdan sonra yadına düşsə, namazı səhihdir. Lakin əgər bir şəxs özü qəsb etdiyini unudub həmin yerdə namaz qılsa, qəsbkarlıqdan tövbə etməmiş olduğu təqdirdə namazı batildir, amma tövbə etmiş olduğu halda namazının batil olması məhəlli-işkaldır.

Məsələ: 877. Səcdə yerləri qəsb olan və qəsb olduğunu bildiyi bir yerdə namaz qılanın namazı batildir, hətta namazın batil olmasını bilməsə, də.

Məsələ: 878. Vacib namazını minik üstə qılmaq məcburiyyətində qalan şəxsin mindiyi heyvan, ya onun yəhəri qəsbi olsa və o heyvanın, yaxud yəhərinin üstünə səcdə etmiş olsa, namazı batildir. Eləcə də həmin heyvanın üstündə müstəhəbb namaz qılmaq istəsə də, eyni hökmdədir. Lakin o miniyin nalı qəsbi olarsa, namazın batil olması məhəlli-işkaldır.

Məsələ: 879. Bir mülkdə başqa birisi ilə şərik olan şəxs ortağının hissəsi ayrılmayınca, şərikinin icazəsi olmadan həmin mülkdən istifadə edə və orada namaz qıla bilməz.

Məsələ: 880. Əgər bir şəxs xümsü verilməmiş pulun eyni ilə mülk alsə, onun həmin mülkdən istifadəsi haram və orada qıldığı namaz də batildir.

Məsələ: 881. Əgər mülk sahibi namaz qılmaq üçün icazə versə və şəxs qəlbən razı olmadığını bilib orada namaz qılsa, namazı batildir. Əgər icazə verməsə, lakin şəxs onun razı olduğuna əmin olsa, namazı düzgündür.

Məsələ: 882. Xüms, ya zəkata borclu olan meyyitin mülkündən istifadə etmək – tərəkəsi xüms və zəkətdən artıq olmadığı surətdə haram və o mülkdə namaz batildir. Lakin onun borcunu ödəsələr, ya şəriət hakiminin qəbul etməsi ilə ödəməyə zəmin olsalar, vərəsəsinin icazəsilə onun mülkündə namaz qılmaq və istifadə etməyin eybi yoxdur.

Məsələ: 883. Camaata borclu olan meyyitin mülkündən istifadə etmək – onun mülkünün dəyəri borcundan artıq olmadığı surətdə, borc sahibinin razılığı olmadan haramdır və orada namaz batildir. Lakin onun borcunu qaytarmağa zəmin olsalar, borc sahibi də bunu qəbul etsə, meyyitin vərəsələrinin icazəsi ilə o mülkdə namaz düzgün və ondan istifadə etmək caizdir.

Məsələ: 884. Əgər meyyitin borcu olmasa, lakin onun vərəsələrinin bə'zisi uşaq, yaxud dəli, ya hal-hazırda orada-olmasalar, onların vəlilərinin (qəyyumlarının) icazəsi olmadan o mülkdən istifadə etmək haram və orada namaz qılmaq da batildir.

Məsələ: 885. Başqasının mülkündə namaz qılmaq, mülk sahibinin razılığına əminlik, ya şə'r'i dəlil olduğu surətdə caizdir. Həmçinin, mülk sahibi mülkdən istifadəyə elə tərzdə icazə verərsə ki, onun icazəsindən adətən, namaz qılmağa da icazə verməsi anlaşılarsa, hökm eynidir. Məsələn, bir şəxsə öz mülkündə oturmağa və yatmağa icazə versə, bundan namaz qılmağa da icazə verdiyi mə'lum olur.

Məsələ: 886. Ərazisi həddən çox geniş olan yerlərdə, 277-ci məsələdə deyildiyi kimi, namaz qılmaq üçün mülk sahibinin icazəsi lazım (vacib) deyil.

İkinci şərt

Məsələ: 887. Vacib namazlarda namaz qılanın yeri elə hərəkətli olmamalıdır ki, ixtiyari halda qılan namazın vaciblərini yerinə yetirmək və bədənin müvazinətini saxlamağa mane olsun. Əgər vaxtın darlığı, ya başqa bir cəhətdən, məsələn, maşın, gəmi, qatar və s. hərəkət edən yerlərdə namaz qılmaq məcburiyyətində qalsa, mümkün qədər bədənin müvazinətinə və qibləyə riayət etməlidir. Əgər həmin nəqliyyat vasitələri qiblədən başqa bir istiqamətə hərəkət etsələr, üzünü qibləyə yönəltməlidir.

Məsələ: 888. Dayanmış halda olan maşın, gəmi, qatar və s. yerlərdə namaz qılmağın maneəsi yoxdur.

Məsələ: 889. Üzərində bədənin hərəkətsiz dayanması mümkün olmayan buğda, arpa xırmanları və bu kimi yerlərdə namaz batildir.

Üçüncü şərt

Məsələ: 890. Namazı bitirməyə ehimal verdiyi yerdə namaz qılmalıdır. Külək, yağış, camaatın izdihamı və s. Maneələrin namazı bitirməyə imkan verməyəcəyinə əmin olduğu yerlərdə namaz qılmaq, təsadüfən namazı orada tamamlaya bilsə də, batildir.

Məsələ: 891. Əgər bir şəxs qalmağı haram olan yerdə, məsələn, uçma ərəfəsində olan bir tavanın altında namaz qılsa, günah etmiş olsa da, namazı səhihdir.

Məsələ: 892. Üzərində oturub-durmaq hörmətsizliyinə səbəb olan və ona hörmətsizliyin haram olduğu şeylərin üzərində, məsələn, xalçanın Allahın adı yazılmış hissəsinin üzərində namaz qılmaq caiz deyil və ehtiyata əsasən, batildir.

Dördüncü şərt

Namaz qılanın başı üstündəki tavan düz dura bilməyəcəyi qədər alçaq olmamalıdır. Həmçinin, rüku və səcdələri yerinə yetirməyə mane olacaq qədər də kiçik olmamalıdır.

Məsələ: 893. Əgər ələcsizliqdan, ayaq üstə dayanmaq ümumiyyətlə mümkün olmayan bir yerdə namaz qılmağa məcbur olsa, oturan halda namaz qılmalıdır və bu halda əgər rüku, səcdə üçün imkan olmasa, başı ilə onlara işarə etməlidir.

Məsələ: 894. Peyğəmbər (səlləllahu əleyhi və alih) və mə'sum imamların (əleyhimussalam) qəbirləri önündə namaz qılmaq (arxası qəbrə tərəf durmaqla namaz qılmaq) onlara hörmətsizlik gətirdiyi surətdə haram və batildir. Bundan başqa hallarda da vacib ehtiyat (haram və batil olmasıdır). Lakin namaz qılarkən qəbirlə namaz qılanın arasında divar və onun kimi bir şey olsa, eybi yoxdur. Zərih, qəbirin üzərinə salınmış parça və qəbirüstü daş deyilən şərəfətli sandığın fasilə yaratması kifayət etməz.

Beşinci şərt

Məsələ: 895. Əgər namaz qılanın yeri nəcisdirsə, o qədər yaş olmamalıdır ki, namazı batil edən nəcasət onun bədən və paltarına yetişsin. Lakin səcdə üçün alnını qoyduğu yer pak olmalıdır. Əgər nəcis olsa, quru olsa da belə, namaz batildir. Müstəhəbb ehtiyat budur ki, namaz qılanın məkanı ümumiyyətlə nəcis olmasın.

Altıncı şərt

Məsələ: 896. Namaz halında kişi ilə qadın arasında ən azı bir qarış həddində fasilə olmalıdır. Lakin Məkkə şəhərindən qeyri yerlərdə (kişi ilə qadının arasında) on ziradan az fasilədə namaz qılmaq məkrurdur.

Məsələ: 897. Əgər bir-biri ilə bir xətt boyunca (yanaşı) dayanıb, ya qadın irəlində durub namaz qıldıkları vaxt kişi ilə qadının arasında bir-birini görmələrinə mane olacaq şey, məsələn, divar, pərdə olarsa,

hətta aralarındakı fasilə bir qarış olmasa da belə, hər ikisinin namazı düzdür.

Yeddinci şərt

Namaz qılanın alnını qoyduğu yer ayaq barmaqlarını qoyduğu yerdən və ehtiyat vacibə görə, dizlərini qoyduğu yerdən dörd bağlı barmaq qədərindən alçaq, ya hündür olmamalıdır. Bu məsələ səcdə məsələlərində təfsilatı ilə deyiləcək.

Məsələ: 898. Naməhrəm kişi və qadının bir kəsin olmadığı və bir kəsin də daxil ola bilmədiyi bir yerdə olmaları, günaha düşər olacağına ehtimal verilən təqdirdə caiz deyil. Müstəhəbb ehtiyat budur ki, o yerdə namaz qılmasınlar.

Məsələ: 899. Tar çalınan və bu kimi musiqi alətləri istifadə edilən yerdə namaz qılmaq batil deyildir, lakin onlara qulaq asmaq haramdır. Həmçinin, orada olmaq da eyni hökmü daşıyır, yalnız orada olması bu əməlin qarşısının alınmasına səbəb olan şəxsin orada olması halı istisnadır.

Məsələ: 900. İxtiyari halda vacib namazı Kə'bə evinin damında qılmaq caiz deyil. Həmçinin, müstəhəbb ehtiyat budur ki, Evin daxilində də qılınmasın. Lakin çarəsizlik (zərurət) halında olsa, eybi yoxdur.

Məsələ: 901. Kəbə evində müstəhəbb namaz qılmağın eybi yoxdur. Üstəlik Kə'bə evinin daxilində olan hər rüknün müqabilində iki rükət namaz qılmaq müstəhəbbdir.

NAMAZ QILMAĞIN MÜSTƏHƏBB OLDUĞU YERLƏR

Məsələ: 902. Müqəddəs İslam şəriətində namazı məsciddə qılmağa çox tövsiyə olunub. Bütün məscidlərdən daha üstünü Məscidül-Həram, ondan sonra Peyğəmbər (səlləllahu əleyhi və alih) məscidi, ondan sonra "Kufə" məscidi, ondan sonra Beytul-Müqəddəs, ondan sonra hər şəhərin came məscidi, ondan sonra məhəllə məscidi və daha sonra bazar məscididir.

Məsələ: 903. Qadınlar üçün evdə, hətta evin içindəki otuqçıda və arxa otaqda namaz qılmaq daha yaxşıdır.

Məsələ: 904. İmamların (əleyhimussalam) hərəmlərində namaz qılmaq müstəhəbbdir. Hətta bə'zi rəvayətlərə əsasən həzrət Əmirəl-mu'minin Əlinin (əleyhissalam) və Seyyiduş-şühədanın

(əleyhissalam) pak hərəmlərində namaz qılmaq məsciddə namaz qılmaqdan fəzilətlidir.

Məsələ: 905. Məscidə çox getmək, eləcə də namaz qılanı olmayan məscidə getmək müstəhəbbdir. Məscidin qonşusunun heç bir üzrü olmadan məsciddən başqa bir yerdə namaz qılması məkruhdur.

Məsələ: 906. Məscidə getməyən şəxslə çörək yemək, işlərində onunla məşvərət etməmək, onunla qonşu olmamaq, qız alıb-verməmək müstəhəbbdir.

NAMAZ QILMAĞI MƏKRUH OLAN YERLƏR

Məsələ: 907. Bir neçə yerdə namaz qılmaq məkruhdur.

O cümlədən:

1. Hamamda;
2. Şoran yerdə;
3. İnsan müqabilində;
4. Açıq olan qapı qarşısında;
5. Yollarda, xiyabanlarda və küçələrdə, bu şərtlə ki, oradan keçənlərə əziyyət olmasın; əgər əziyyət olsa, bu iş özü (əziyyət vermək) haramdır;
6. Od və çıraq qarşısında;
7. Aşpazxana və od kürəsi olan hər yerdə;
8. Bövl yeri olan quyu və çala qarşısında;
9. Ruhu olan şeyin şəkli və heykəli qarşısında; lakin üstünə pərdə çəkilərsə, eybi yoxdur;
10. Cünub şəxs olan otaqda;
11. Canlı bir şeyin şəkli olan yerdə, namaz qılanla üzbəüz olmasa da;
12. Qəbrin qarşısında;
13. Qəbrin üstündə.
14. İki qəbrin arasında;
15. Qəbristanda;

Məsələ: 908. Camaatın gediş-gəliş etdiyi yerdə namaz qılan və ya qarşısında bir kəs olduğu halda namaz qılan şəxsin öz qarşısına bir şey qoyması müstəhəbbdir. Bunun üçün bir çubuq və ya bir ip də olsa kifayətdir.

MƏSCİDİN HÖKMLƏRİ

Məsələ: 909. Məscidin döşəmə, tavan, dam və divarının içəri tərəfini nəcis etmək haramdır. Onun nəcis olduğunu bilən hər bir şəxs dərhal onu pak etməlidir. Vacib ehtiyat budur ki, məscidin divarının çöl tərəfini də nəcis etməsinlər və əgər nəcis olmuşdursa, onu təmizləmək lazımdır.

Məsələ: 910. Əgər bir şəxs məscidi pak edə bilmirsə, ya köməkçi lazım olduğu halda onu tapa bilmirsə, məscidi pak etmək ona vacib olmaz. Lakin onu təmizləyə biləcək və məscidi paklayacağına ehtimal verdiyi bir şəxsə xəbər verməlidir.

Məsələ: 911. Əgər məscidin bir yeri nəcis olsa və onu qazmadan və ya uçurmadan paklamaq mümkün deyilsə, o yeri qazmaq, ya sökmək lazımdır. Bu, o surətdədir ki, tamamilə sökülmədən və vəqfə zərər dəymədən olsun. Qazılmış yeri doldurmaq, ya sökülmüş yeri düzəltmək vacib deyil. Lakin məscidin kərpicini və bu kimi şeylər nəcis olsa, mümkün olan surətdə onu suya çəkdikdən sonra əvvəlki yerinə qoymaq lazımdır.

Məsələ: 912. Əgər məscidi qəsb edib yerində ev və bu kimi şeylər tikəlsə, ehtiyata əsasən, onu nəcis etmək haramdır və pak edilməsi vacib deyildir. Lakin uçmuş məscidi nəcis etmək, orada namaz qılınmasa da belə, caiz deyildir və onu paklamaq lazımdır.

Məsələ: 913. İmamların (əleyhimussalam) hərəmlərini nəcis etmək haramdır. Əgər nəcis olsa və nəcisli qalması onlara hörmətsizliyə səbəb olarsa, onu təmizləmək vacibdir. Hətta hörmətsizliyə səbəb olmasa da, müstəhəbb ehtiyat budur ki, paklansın.

Məsələ: 914. Məscidin həsirini nəcis etmək haramdır. Onu nəcis edən kəs, ehtiyata əsasən, onu pak etməlidir. Başqalarına isə, onu pak etmək onun nəcasəti məscidə hörmətsizlik sayılmayan surətdə müstəhəbb ehtiyatdır. Əgər hörmətsizlik gətirərsə, pak etmək lazımdır.

Məsələ: 915. Nəcisin eynini və nəcisə bulaşmış bir şeyi məscidə aparmaq ehtiramsızlıq olarsa, haramdır. Üstəlik məscidə ehtiramsızlıq olmasa da, nəcisin eynini məscidə aparılmaması müstəhəbb ehtiyatdır.

Məsələ: 916. Rovzə oxunması üçün məsciddə çadır qurulsun, palaz-xalça döşənilsə, qara çəkilsə, çay ləvazimatı aparılsa və bu cür işlər əgər məscidə zərər yetirməsə və namaz qılmağa mane olmasa, eybi yoxdur.

Məsələ: 917. Vacib ehtiyata əsasən, məscidə qızıldan zinət vermək, insan və heyvan kimi ruhu olan şeylərin timsal (şəkli) ilə

bəzəmək caiz deyildir. Gül və buta kimi ruhu olmayan naxışların vurulması isə məkrühdür.

Məsələ: 918. Əgər məscid uçub-dağılsa belə, onu sata, yaxud mülkə daxil edər və yola qata bilməzlər.

Məsələ: 919. Məscidin qapı-pəncərə və başqa şeylərini satmaq haramdır. Əgər məscid xarab olarsa, deyilən şeylər həmin məscidin təmirinə sərf olunmalıdır. Əgər o məscidin istifadəsinə yaramazsa, başqa bir məscidə sərf olunmalıdır. Buna da yaramazsa, şəri qəyyumunun icazəsilə satılmalı və pulu həmin məscidin təmiri mümkündürsə, ona sərf olunmalıdır, əgər mümkün deyilsə, başqa məscidin təmiri üçün istifadə olunmalıdır. Bu da mümkün olmasa, sair xeyir işlərə sərf olunmalıdır.

Məsələ: 920. Məscidi tikmək və təmir etmək, müstəhəbbdir. Əgər bir məscid, təmiri mümkün olmayacaq dərəcədə xarab olsa, onu söküb yenidən tikmək olar. Hətta xarab olmamış məscidi, camaatın namaza olan ehtiyaclarını nəzərə alaraq söküb, ondan da geniş tikmək olar.

Məsələ: 921. Məscidi (süpürüb) təmizləmək, işıqlarını yandırmaq müstəhəbbdir. Məscidə getmək istəyən şəxsin ətir vurmağı müstəhəbbdir. Eləcə də təmiz və qiymətli paltarını geyinməsi, məscid nəcis olmasın deyər, ayaqqabılarının altını yoxlaması, məscidə sağ ayaqla daxil olması, çıxarkən əvvəlcə sol ayağını atması müstəhəbbdir, həmçinin, hamıdan tez məscidə gəlmək, hamıdan gec məsciddən çıxmaq müstəhəbbdir.

Məsələ: 922. Müstəhəbbdir ki, insan məscidə daxil olduqda hörmət və təhiyyət (məscidi canlı saxlamaq) qəsdilə iki rükət namaz qılsın. Əgər vacib, ya başqa bir müstəhəbb namaz qılsa da kifayət edər.

Məsələ: 923. Çarəsiz olmasa, şəxsin məsciddə yatması dünya işlərinə dair söhbət etməsi, bir şey düzəltməklə məşğul olması, nəsihət və bu kimi məqsədi olmayan şe'rlər oxuması məkrühdür. Həmçinin, ağız, burun suyu və sinədən gələn bəlgəmi məscidə atmaq, itmiş bir şeyi soraqlaşmaq, uca səslə danışmaq məkrühdür. Lakin azanı uca səslə deməyin maneəsi yoxdur, hətta bu iş müstəhəbbdir.

Məsələ: 924. Dəlini və uşağı məscidə buraxmaq məkrühdür. Qoxusu camaatı narahat edən soğan, sarımsaq və bu kimi şeyləri yeyib məscidə getmək də məkrühdür.

AZAN VƏ İQAMƏ

Məsələ: 925. Gündəlik vacib namazlardan qabaq kişi və qadına azan demək müstəhəbbdir. Digər vacib və müstəhəbb namazlar üçün azan demək şəriət qanunu deyil. Lakin fitr və qurban bayramının namazı camaatla qılındığı surətdə üç dəfə «əs-səlah» deyilməsi müstəhəbbdir. Bu ikisindən başqa, camaatla qılınan ayət namazı kimi, (əssəlatı) rəca qəsdilə demək olar.

Məsələ: 926. Təzə doğulan körpənin sağ qulağına azan, sol qulağına iqamə deyilməsi müstəhəbbdir. Daha yaxşı olar ki, dünyaya gəldiyi birinci gün deyilsin.

Məsələ: 927. Azan on səkkiz cümlədir:

اللَّهُ أَكْبَرُ	«Allahu Əkbər»-4 dəfə
أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ	«Əşhədu ənla ilahə illəllah»-2 dəfə
أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ	«Əşhədu ənnə Muhəmmədən Rəsulullah»-2 dəfə
حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ	«Həyyə ələs-səlah»-2 dəfə
حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ	«Həyyə ələl-fəlah»-2 dəfə
حَيَّ عَلَى خَيْرِ الْعَمَلِ	«Həyyə əla xəyri-əməl»-2 dəfə
اللَّهُ أَكْبَرُ ،	«Allahu Əkbər»-2 dəfə
لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ	«La ilahə illəllah» -2 dəfə

İqamə on yeddi cümlədir. Yə'ni azanın əvvəlindən iki dəfə «Allahu Əkbər», axırından isə bir «La ilahə illəllah» cümləsi azaldılır. «Həyyə əla xəyri-əməl» dedikdən sonra iki dəfə «Qəd qamətis-səlah» cümləsi əlavə edilir.

Məsələ: 928. أَشْهَدُ أَنْ عَلِيًّا وَكِيُّ اللَّهِ «Əşhədu ənnə Əliyyəni vəliyyəni» azan və iqamənin tərkib hissəsi deyildir. Amma o həzrətin vilayəti dinin təkmilləşdiricisi olduğu üçün və hər bir halda «Əşhədu ənnə Muhəmmədən Rəsulullah» cümləsindən sonra deyilməsi insanı Allah dərğahına yaxınlaşdıran ən fəzilətli əməllərdəndir.

AZAN VƏ İQAMƏNİN TƏRCÜMƏSİ

«Allahu Əkbər» – yə'ni Allah vəsf olunduğundan daha böyükdür.

«Əşhədu ənla ilahə illəllah» – Şəhadət verirəm ki, tək və bərabəri olmayan Allahdan başqa ibadətə layiq olacaq heç bir mə'bud yoxdur.

«Əşhədu ənnə Muhəmmədən Rəsulullah» – Şəhadət verirəm ki, həzrət Muhəmməd ibni Əbdillah (səlləllahu əleyhi və alih) Allahın peyğəmbəri və elçisidir.

«Həyyə ələs-səlah» – Namaza tələsin!

«Həyyə ələl-fələh» – Nicata, qurtuluşa tələsin!

«Həyyə əla xəyri-əməl» – Əməllərin ən yaxşısına (namaza) tələsin!

«Qəd qaməti-səlah» – Həqiqətən namaz bərpa olundu.

«La ilahə illəllah» – Allahdan başqa, ibadətə layiq olacaq heç bir mə'bud yoxdur.

Məsələ: 929. Azan və iqamənin cümlələri arasında çox fasilə olmamalıdır. Əgər fasilə adi miqdardan çox olarsa, onu yenidən başlamaq lazımdır.

Məsələ: 930. Azan və iqaməni deyərkən səsi boğaza salmaq əgər ğinaya çevrilərsə, yə'ni azan və iqamə kef və əyləncə məclislərindəki mahnı oxuyanlar kimi oxunarsa, haram, əgər ğina olmasa, məkrühdür.

Məsələ: 931. İki namazda azan şə'r'i qanun deyil:

1. Ərəfatda Ərəfə gününün (zilhicce ayının doqquzu) əsr namazında.

2. Məş'əru-l-həramda olan şəxsin qurban bayramı axşamı (sabahı qurban bayramı olan gecənin) işa namazında. Bu iki namazda azan o zaman şə'r'i olmur ki, ondan əvvəlki namazla onun arasında, ya fasilə salınmasın, ya da «iki namazı bir yerdə qıldı» deyiləcək qədər az fasilə salınmış olsun.

Məsələ: 932. Əgər bir camaat namazı üçün azan və iqamə demiş olsalar, həmin camaatla namaz qılan şəxs öz namazı üçün azan və iqamə deməməlidir.

Məsələ: 933. Əgər bir şəxs camaat namazı qılmaq üçün məscidə gəlsə və camaat namazının qurtardığını görsə, bu halda camaatın sıraları pozulmayıbsa və camaat dağılmayıbsa, sonrakı məsələdə deyiləcək şərtlər daxilində öz namazı üçün azan və iqamə deyə bilməz.

Məsələ: 934. Bir yerdə bir dəstə adam camaat namazına məşğuldursa, yaxud onların namazı yenicə başa çatıb və sıralar dağılmayıbsa və şəxs namazını fərdi və ya başqa camaat namazı ilə qılmaq istəyirsə, altı şərtlə azan və iqamə ondan saqit olur: (Və bu

saqit olma əzimət şəklindədir, yə'ni o şəxs azan və iqamə deməməlidir.)

1. Əgər camaat namazı məsciddədirsə; Əgər məsciddə deyilsə, Deməli, azan və iqamə saqit deyildir.

2. O namaz üçün azan və iqamə oxunmuşsa;

3. Camaat namazı batil olmamışsa;

4. Şəxsin namazı ilə camaat namazı bir yerdə olarsa;

Deməli, əgər camaat namazı məscidin daxilində olsa və şəxs məscidin damında namaz qılmaq istəsə, azan və iqamə ondan saqit deyildir.

5. Şəxsin namazı ilə camaat namazının hər ikisi əda olarsa;

6. Onun namazının vaxtı ilə camaat namazının vaxtı müştərək olarsa, məsələn, hər ikisi zöhrü, ya da hər ikisi əsr namazını qıldıqda, yaxud da camaat namazı zöhr, şəxsin namazı isə əsr, yaxud şəxs zöhr namazını, camaat isə əsr namazını qılırsa.

Məsələ: 935. Əgər şəxs əvvəlki məsələdə deyilmiş şərtlərdən üçüncüsündə şəkk etsə, yə'ni camaat namazının səhih olub-olmadığında şəkk etsə, azan və iqamə ondan saqitdir. Lakin əgər sıraların pozulması, yaxud başqa şərtlərin mövcud olub-olmamasında şəkk edərsə, bu halda əvvəlki hal (vəziyyət) mə'lum olarsa, ona uyğun olaraq əməl edəcək. Məsələn, qaranlıq nəticəsində sıraları görməyərək onun pozulub-pozulmamasında şəkk edərsə, sıranın qalmasını əsas tutacaq-azan və iqamə deməyəcək. Əgər o camaat namazı üçün azan, iqamə deyilib-deyilmədiyində şəkk etsə, deyilmədiyini əsas tutub azan və iqaməni istehbab (müstəhəbb olma) ünvanı ilə) deyəcək. Əvvəlki hal (vəziyyət) mə'lum olmayan surətdə isə azan və iqaməni rəca qəsdilə deyəcək.

Məsələ: 936. Başqasının dediyi azanı eşidən şəxs üçün müstəhəbbdir ki, ondan eşitdiyi hər hissəni təkrar etsin. Amma iqaməni eşitdikdə isə «həyyə ələs-səlah»-dan «qəd qamətis-səlah» cümləsinə qədər rəca qəsdilə təkrar etsin. Qalanını isə zikr qəsdilə deməsi müstəhəbbdir.

Məsələ: 937. Başqasının dediyi azan və iqaməni eşidən şəxs onunla birgə deyib-deməməsindən asılı olmayaraq, o azan və iqamə ilə qılacağı namaz arasında çox fasilə olmazsa, öz namazı üçün azan və iqamə deməyə bilər.

Məsələ: 938. Əgər kişi qadının dediyi azanı eşidərsə, ləzzət qəsdilə olub-olmamasından asılı olmayaraq, azan ondan saqit olmur.

Məsələ: 939. Camaat namazının azan və iqaməsini kişi deməlidir. Lakin qadınların camaat namazında əgər qadın azan və iqamə desə, kifayətdir.

Məsələ: 940. İqamə azandan sonra deyilməlidir. Əgər azandan öncə deyilərsə, səhih deyildir. Həmçinin, iqamənin ayaq üstə deyilməsi və şəxsin təharətli olması (qüsl, dəstəmaz, ya da təyəmmümlə-vəzifəsinə uyğun olaraq) şərtidir.

Məsələ: 941. Əgər azan və iqamənin cümlələrini ardıcıl (tərtiblə) deməsə, məsələn, «həyyə ələl-fələh» cümləsini «həyyə ələs-sələh»-dan əvvəl desə, tərtibi pozduğu yerdən başlayaraq yenidən deməlidir.

Məsələ: 942. Azan və iqamə arasında fasilə olmamalıdır. Əgər azanla iqamə arasında, o iqamənin azanı hesab olunmayacaq dərəcədə fasilə olarsa, yenidən azan və iqamə deyilməsi müstəhəbbdir. Həmçinin, azan-iqamə ilə namazın arasındakı fasilə, o namazın azan və iqaməsi hesab olunmayacaq qədər olsa, yenidən azan-iqamə deyilməsi müstəhəbbdir.

Məsələ: 943. Azan və iqamə ərəbcə düzgün deyilməlidir. Deməli, əgər ərəbcə yanlış oxunsa, yaxud bir hərfin əvəzinə başqa hərf deyilsə, yaxud məsələn, onların başqa dildəki tərcüməsi deyilsə, düzgün deyildir.

Məsələ: 944. Azan və iqamə namazın vaxtı daxil olduqdan sonra deyilməlidir. Əgər bilərəkdən, ya unudaraq vaxtıdan əvvəl deyilmiş olsa, batildir.

Məsələ: 945. Əgər iqamə deməzdən əvvəl azanı deyib-demədiyində şəkk etsə, azanı deməlidir. Lakin iqamə deməyə məşğuldursa və bu halda azan deyib-demədiyində şəkk etsə, azan deməsi lazım deyil.

Məsələ: 946. Əgər azan, ya iqamə əsnasında onun hər hansı bir hissəsini deməmişdən əvvəl, ondan qabaqkı hissəni deyib-deməməsində şəkk etsə, şəkk etdiyi hissəni deməlidir. Lakin azan və iqamənin bir hissəsini deyən halda ondan əvvəlki hissəni deyib-deməməsində şəkk etsə, o hissəni deməsi lazım deyildir.

Məsələ: 947. Azan deyərkən şəxsin üzü qibləyə dayanması müstəhəbbdir (bu müstəhəbb azanın şəhadətlərində tə'kidlidir). Eləcə də dəstəmazlı, ya qüslü olması, əlləri qulağa qoyması, səsini ucaltması və uzatması, azanın cümlələri arasında azacıq fasilə verməsi və cümlələri arasında danışmaması müstəhəbbdir.

Məsələ: 948. İqamə deyərkən şəxsin bədəninin aram olması öz müvazinətini sərbəst saxlaması onu azandan bir az ahəstə deməsi və cümlələrini bir-birinə yapışdırmaması müstəhəbbdir. Lakin azanın cümlələri arasında fasilə qədər iqamənin cümlələri arasında fasilə verməməlidir.

Məsələ: 949. Azan və iqamə arasında oturmaqla, ya iki rükət namaz qılmaqla, ya danışmaqla, ya zikr etməklə fasilə salmaq müstəhəbbdir. Lakin sübh namazının azan və iqaməsi arasında fasilə salmaq məkrühdür.

Məsələ: 950. Vaxtın daxil olmasını e'lan etmək üçün verilən azanı oxumağa tə'yin edilən şəxsin adil, vaxtı bilən, uca səslə olması və azanı uca bir yerdə deməsi müstəhəbbdir.

NAMAZIN VACİBATI

Namazın vacib hissələri on birdir:

1. Niyyət;
2. Qiyam, yə'ni ayaq üstə durmaq;
3. Təkbirətul-ehram, yə'ni namazın əvvəlində «Allahu Əkbər» demək;
4. Rükü;
5. Səcdələr;
6. Qiraət;
7. Zikr;
8. Təşəhhüd;
9. Salam;
10. Tərtib;
11. Muvalat, yə'ni namazın hissələrinin ardıcıl, fasiləsiz olmasını qorumaq.

Məsələ: 951. Namazın vacib hissələrinin bə'zisi rükndür, yə'ni istər qəsdən, istər də səhvən onun yerinə yetirilməməsi namazı batil edər. Namazın vacibatının bə'zisi isə rükn deyildir, yə'ni səhvən yerinə yetirilməzsə namazı batil etməz.

Namazın beş rükünü vardır:

1. Niyyət;
2. Təkbirətul-ehram;
3. Rükuya bitişik qiyam, yə'ni rükudan əvvəl ayaq üstə durmaq;
4. Rükü;
5. Bir rükətdə iki səcdə.

Rüknün artırılmasına gəldikdə isə, qəsdən artırılarsa namaz mütləq şəkildə batil olar. Cahil qasirin təkbirətul-ehramı qəsdən artırması ilə namazının batil olması məhəlli-işkaldır. Əgər səhvən olarsa, bu halda artıqlıq rüku və bir rükətin iki səcdəsi olarsa, namaz batildir, əks halda isə batil deyildir.

Niyyət

Məsələ: 952. Şəxs namazı (dəstəmaz məsələlərində deyildiyi kimi) qürbət qəsdilə, yə'ni Allahın əmrini yerinə yetirmək qəsdilə və ixlasla qılmalıdır. Bu zaman niyyəti qəlbindən keçirməsi, ya dilə gətirməsi, məsələn, «Allahın əmrini yerinə yetirmək üçün dörd rükət zöhr namazı qılıram» deməsi lazım (vacib) deyildir; hətta ehtiyat namazında dildə deməsi caiz deyildir.

Məsələ: 953. Əgər zöhr, ya əsr namazını qılarkən «dörd rükət namaz qılıram» -deyə niyyət etsə, amma namazın zöhr, yoxsa əsr olduğunu nə icmalən, nə də təfsilən müəyyən etməsə, şəxsin namazı batildir. İcmali niyyətdən məqsəd budur ki, məsələn, zöhr namazı barədə niyyət edə ki, mənə əvvəl vacib olanı yerinə yetirirəm. Həmçinin, məsələn, bir şəxsə zöhr namazının qəzası vacibdirsə, zöhr namazı vaxtında o qəza namazını, ya zöhr namazını qılmaq istəyirsə, qılmaq istədiyi namazı, -hətta icmal şəkildə olsa belə-niyyət etməlidir, məsələn, zöhr namazının qəzasına nisbətdə niyyət etsin ki, qılınması mənə əvvəldə vacib olanı yerinə yetirirəm.

Məsələ: 954. Şəxs namazın əvvəlindən axırına qədər öz niyyətində qalmalıdır. Deməli, əgər namaz əsnasında ondan «nə edirsən?» -deyə soruşduqda, nə cavab verəcəyini bilməyəcəyi qədər qafil olsa, namazı batildir.

Məsələ: 955. Şəxs ancaq Allahın əmrini yerinə yetirmək üçün namaz qılmalıdır. Deməli, riya edən, yə'ni özünü camaata göstərmək üçün namaz qılan şəxsin namazı batildir. İstər təkcə camaatı nəzərində tutub namaz qılsın, istərsə də həm Allah və camaatı-hər ikisini nəzərdə tutmuş olsun.

Məsələ: 956. Əgər namazın bir hissəsini də Allahdan başqası üçün qılarsa, şəxsin namazı batildir. Hətta əgər şəxs namazı Allah üçün qılsa, lakin özünü camaata göstərmək üçün məscid kimi məxsus bir yerdə, yaxud məxsus bir vaxtda, məsələn, namazın əvvəl vaxtında, yaxud da camaat namazı kimi məxsus tərzdə yerinə yetirsə, namazı batildir. Vacib ehtiyata əsasən, yerinə yetirilməsi namaz daxilində

olan qunut kimi müstəhəbb hissələri də Allahdan başqası üçün yerinə yetirsə, namazı batil edər.

Təkbirətul-ehram

Məsələ: 957. Hər bir namazın əvvəlində «Allahu Əkbər» demək vacib və rükndür. «Allahu Əkbər» sözlərinin hərfləri, eləcə də «Allahu» və «Əkbər» sözləri bir-birinin ardınca deyilməlidir. Həmçinin, bu iki kəlmə ərəbcə düzgün deyilməlidir. Əgər ərəbcə səhv deyilsə, yaxud onun tərcüməsi deyilsə, batildir.

Məsələ: 958. Vacib ehtiyat budur ki, namazın təkbirətul-ehramı ondan əvvəldəki şeylərə, məsələn, iqaməyə, yaxud ondan əvvəl oxunan duaya birləşdirilməsin.

Məsələ: 959. Müstəhəbb ehtiyat budur ki, «Allahu Əkbər» kəlməsi ondan sonra oxunanlara, məsələn, «Bismillahir-Rəhmanir-Rəhim» kəlməsinə birləşdirilməsin. Əgər bir şəxs birləşdirmək istəsə, gərək «Əkbər» kəlməsinin «r» hərfini zəmməli oxusun (əkbəru kimi desin).

Məsələ: 960. Təkbirətul-ehram deyərkən bədən hərəkətsiz, aram olmalıdır. Əgər təkbirətul-ehramı qəsdən bədən hərəkətdə olan zaman deyilsə, batildir.

Məsələ: 961. Şəxs təkbiri, Həmdi, surəni, zikri və duanı elə oxumalıdır ki, özü eşitsin. Əgər qulağın ağır eşitməsi, ya kar olması, yaxud səs-küyün çoxluğundan öz səsini eşitmirsə, elə tərzdə deməlidir ki, belə bir maneə olmasaydı eşidilə bilərdi.

Məsələ: 962. Lal olan, yaxud dilində xəstəlik olduğu üçün «Allahu Əkbər» kəlməsinə düzgün deyə bilməyən şəxs bacardığı şəkildə deməlidir. Əgər heç cür deyə bilmirsə, qəlbindən keçirməli və təkbir üçün dilini hərəkət etdirməli və barmaqla da ona işarə etməlidir.

Məsələ: 963. Təkbirətul-ehramdan əvvəl bu kəlmələri demək müstəhəbbdir.

يَا مُحْسِنُ قَدْ أَتَاكَ الْمُسِيْبُ وَ قَدْ أَمَرْتَ الْمُحْسِنَ أَنْ يَتَجَاوَزَ عَنِ
الْمُسِيْبِ، أَنْتَ الْمُحْسِنُ وَ أَنَا الْمُسِيْبُ فَبِحَقِّ مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ صَلِّ عَلَى
مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ تَجَاوَزْ عَنِ قَبِيْحِ مَا تَعْلَمُ مِنِّي

«Ya muhsinu qəd ətakəl-musiu və qəd əmərtəl-muhsinə ən yətəcavəzə ənəl-musii, əntəl-muhsinu və ənəl-musiufə, bihəqqi Muhəmmədin və ali-Muhəmmədin və təcavəz ən qəbihi ma tə'ləmu minni».

Tərcüməsi: Ey bəndələrinə yaxşılıq, ehsan edən Allah! Günahkar bəndən Sənin dərgahına gəlib, Sən də əmr etmişən ki, yaxşı iş görəni, günah edəni bağışlasın. Sən ehsançı, xeyirxahsan, mən isə günahkaram. Muhəmməd və ali-Muhəmməd xatirinə Öz rəhmətini Muhəmməd və ali-Muhəmmədə göndər və mənənim barəmdə bildiyin, məndən baş verən pisləkləri bağışla!

Məsələ: 964. Namazın əvvəlində və namaz əsnasında deyilən təkbirlərdə əlləri qulaq bərabərinə qədər qaldırmaq müstəhəbdir.

Məsələ: 965. Əgər bir şəxs təkbirətul-ehramı deyib-deməməsində şəkk etsə, qiraətdən bir şey oxumağa məşğuldursa, öz şəkkinə etina etməməlidir. Yox əgər bir şey oxumağa başlamayıbsa, təkbiri deməlidir.

Məsələ: 966. Əgər təkbirətul-ehramı deyəndən sonra onu düz deyib-deməməsində şəkk etsə, öz şəkkinə e'tina etməsin: istər qiraətdən bir şey oxumağa məşğul olub, istərsə də olmayıb. Müstəhəb ehtiyat budur ki, namazı tamamласın və sonra onu yenidən qılsın.

Qiyam (ayaq üstə durmaq)

Məsələ: 967. Təkbirətul-ehram deyilən andakı qiyam və “rükuya bitişik qiyam” adlanan rükudan əvvəlki qiyam rükndür. Lakin bu iki qiyamdan başqaları, məsələn Həmd və surə oxunan andakı qiyam və rükudan sonrakı qiyam kimi qiyamlar rükn deyildir. (Yə'ni) əgər bir şəxs onu unutmayaq üzündən tərک etsə, namazı səhihdir.

Məsələ: 968. Təkbirətul-ehram deməzdən əvvəl və sonra onu ayaq üstə dediyinə əmin olmaq üçün şəxsə bir qədər dayanması vacibdir.

Məsələ: 969. Əgər bir şəxs rükuya getməyi unudub, Həmd və surə oxuyandan sonra otursay və sonra rüku etmədiyi yadına düşərsə, qalxıb rükuya getməsi lazımdır. Əgər tam ayağa qalxmayıb elə əyilən halda rükuya getsə, «rükuya bitişik qiyamı» yerinə yetirmədiyi üçün, namazı batildir.

Məsələ: 970. Təkbirətul-ehram, ya qiraət üçün ayaq üstə dayanarkən bədən hərəkətsiz olmalı, hər hansı bir tərəfə əyilməməlidir. Vacib ehtiyata əsasən, ixtiyari halda bir yerə söykənməməlidir. Lakin ələcsizlik üzündən olsa, yaxud rükuya gedən halda ayaqlara hərəkət etsə, eybi yoxdur.

Məsələ: 971. Əgər şəxs təkbirətul-ehram, ya qiraət üçün vacib olan qiyam halında unudaraq bədənin hərəkət etdirsə, ya bir tərəfə ayılsa, yaxud bir yerə söykənsə, eybi yoxdur.

Məsələ: 972. Vacib ehtiyata əsasən, ayaq üstə durarkən hər iki ayaq yerdə olmalıdır. Lakin bədənin ağırlığının hər iki ayağın üzərinə salması lazım (vacib) deyildir. Əgər ağırlıq bir ayağın da üzərinə düşsə, eybi yoxdur.

Məsələ: 973. Ayaq üstə düz dayana bilən şəxs ayaqlarını, ona dayanmaq deyilməyəcək dərəcədə aralı qoyarsa, namazı batildir. Həmçinin, vacib ehtiyata əsasən, adi dayanmaq surətində olmasa da eyni hökmü daşıyır.

Məsələ: 974. İnsan namazda vacib zikrlərdən bir şeyi deyərkən bədənin hərəkətsiz saxlamalıdır. Əgər azacıq qabağa, ya arxa tərəfə və sağa, ya sola hərəkət etmək istəsə, heç bir şey oxumadan hərəkət etməlidir.

Məsələ: 975. Əgər bədəni hərəkətdə olarkən müstəhəbb zikrləri desə, zikrin və namazın hər ikisi düzdür. Lakin namazın müstəhəbb zikrlərini “namazda varid olub” niyyəti ilə də (bu zikrləri deyən zaman) ehtiyata əsasən, bədən hərəkətsiz olmalıdır. Bədən hərəkətsiz olmasa da namazın düzgün olmasını baxmayaraq,

بِحَوْلِ اللَّهِ وَقُوَّتِهِ أَقْوَمٌ وَأَقْعَدُ

«*Bihovlillahi və qüvvətihi əqumu və əq'ud*» zikrini ayağa qalxarkən deməlidir.

Məsələ: 976. Vacib zikrlər və Həmd-surə oxuyarkən əli və barmaqları tərpətməyin eybi yoxdur. Amma müstəhəbb ehtiyat budur ki, hətta onları da hərəkət etdirməsin.

Məsələ: 977. Əgər şəxs Həmd-surəni, ya təsbihati-ərbəəni oxuyarkən bədənin sakit, aram dayanmayacağı şəkildə ixtiyarsız olaraq hərəkət edərsə, müstəhəbb ehtiyata əsasən, bədən aram olduqdan sonra bədənin hərəkət halında oxuduqlarını yenidən oxusun.

Məsələ: 978. Bir şəxs namaz əsnasında ayaq üstə dayanmadan aciz olsa və onun üzrü vaxtın axırına qədər davam etməsə, namazı qüdrəti olduğu halda ayaq üstə qılmalıdır, acizliyi vaxtın axırına qədər davam edəcəyi təqdirdə isə namazın qalanını oturan halda qılmalıdır. Həmçinin, əgər oturmaqdan da aciz olsa, uzanmış halda qılmalıdır. Lakin bədəni hərəkətsiz olmayınca Həmd-surə və vacib zikrləri deməməlidir. Bu və sonrakı məsələdəki müstəhəbb zikrlərin hökmü 975-ci məsələdə deyildi.

Məsələ: 979. İnsan ayaq üstə namaz qılmağa qadir olan vaxta qədər oturan halda namaz qılmamalıdır. Məsələn, ayaq üstə durarkən bədəni hərəkət edən, ya bir şeyə söykənmək və ya bədənini sağa-sola əymək, ya bir az əyilmək, yaxud da ayaqlarını adi qəddərdən çox aralı qoymaq məcburiyyətində qalan şəxs deyilən bu üç surətin üçünə də ayaq üstə dayanmaq deyilərsə, hər nə cür bacarırsa, ayaq üstə dayanıb namaz qılmalıdır. Lakin bu deyilən surətlərin heç birində ayaq üstə dura bilmərsə, düz oturaraq (sağa, sola əyilmədən oturan halda) namaz qılmalıdır.

Məsələ: 980. İnsan otura bildiyi vaxta qədər uzanaraq namaz qılmamalıdır. Əgər düz (sağa, sola əyilmədən) otura bilmərsə, necə bacarırsa, elə də oturmalıdır. Əgər heç cür otura bilmərsə, qiblənin hökmündə deyilən kimi sağ böyrü üstə uzanmalı, bunu da edə bilmərsə, sol böyrü üstə uzanmalı və əgər bu da mümkün deyilsə, arxası üstə elə uzanmalıdır ki, ayaqlarının altı qibləyə tərəf düşsün (və bu halda namaz qılsın).

Məsələ: 981. Oturan vəziyyətdə namaz qılan şəxs, əgər Həmd və surəni, ya təsbihati-ərbəni oxuduqdan sonra ayaq üstə dura bilsə və rükunu ayaq üstə yerinə yetirə bilsə, ayağa qalxmalı və ayaq üstə olarkən rükuya enməlidir. Yox əgər bacarmasa rükunu oturan halda icra etməlidir.

Məsələ: 982. Uzanan halda namaz qılan şəxs əgər namaz əsnasında otura bilərsə, bacardığı miqdarı oturan halda qılmalıdır. Həmçinin, əgər (namaz əsnasında) ayağa qalxa bilsə, bacardığı qədəri ayaq üstə qılmalıdır. Lakin bədəni aram (hərəkətsiz) olmayınca qiraət və vacib zikrləri deməməlidir.

Məsələ: 983. Oturan halda namaz qılan şəxs namaz əsnasında ayağa qalxa bilərsə, bacardığı miqdarı ayaq üstə qılmalıdır. Lakin bədəni hərəkətsiz olmayınca, qiraət və vacib zikrləri deməməlidir.

Məsələ: 984. Ayaq üstə dura bilən şəxs, ayağa qalxmaqla xəstələnəcəyindən və ya ona bir zərər dəyəcəyindən qorxsa, oturan halda namaz qıla bilər. Əgər oturmaqdan da qorxsa, uzanan halda namaz qıla bilər.

Məsələ: 985. Namaz vaxtının axırına kimi qalxıb ayaq üstə namaz qıla biləcəyini ehtimal edən şəxs yaxşı olar ki, onu (o vaxta qədər) tə'xirə salsın. Əgər qalxa bilməsə, vaxtın axırında vəzifəsinə uyğun namaz qılacaq. Həmçinin, namazın əvvəl vaxtında böyrü üstə, ya uzanan halda namaz qıla bilən bir şəxs də, yaxşı olar ki, namazı

tə'xirə salsın və vaxtın axırında vəzifəsinə uyğun əməl etsin. Amma vaxtın əvvəlində namaz qılsa və vaxtın axırında qalxmaq, ya oturub namaz qılmağa qüdrət tapsa, namazı yenidən qüdrət tapdığı halda – oturaq, ya ayaq üstə qılmalıdır.

Məsələ: 986. İnsanın ayaq üstə (qiyamda) durduğu zaman boynunu və fəqərə sütununu düz saxlaması, çiyinlərini aşağı salması, əllərini budlarının üzərinə qoyması, barmaqlarını bir-birilə birləşdirməsi, səcdə yerinə baxması, bədənin ağırlığını bərabər şəkildə hər iki ayağı üstünə salması, xüzu və xuşu içərisində olması, ayaqlarını biri-digərindən önə və arxaya qoymaması, əgər kişidirsə ayaqlarını üç barmaqdan bir qarışa qədər aralı qoyması və əgər qadındırsa ayaqlarını bir-birinə bitişdirməsi müstəhəbbdir.

Qiraət

Məsələ: 987. Gündəlik vacib namazların birinci və ikinci rükətində şəxs əvvəlcə Həmd surəsini, sonra isə tam bir surəni oxumalıdır. Namazda «Əz-züha» ilə «Ələm nəşrəh», həmçinin, «FİL» ilə «Li ilaf» surələri bir surə hesab olunub.

Məsələ: 988. Əgər namazın vaxtı dar olarsa, yaxud şəxsin surəni oxumamağa məcbur olsa, məsələnin surəni oxuduğu təqdirdə oğru, yırtıcı heyvan və ya başqa bir şeydən ona zərər yetişərsə, bu surətdə surəni oxumamalıdır. Xəstə və bir işə tə'cili ehtiyacı olan şəxsdən surə saqıtdır. Əgər oxusa da, namazın tərkib hissəsi qəsdilə oxumamalıdır, əksinə Qur'an qiraəti niyyəti ilə oxuya bilər.

Məsələ: 989. Əgər bilərəkdən surəni Həmddən əvvəl və namazın tərkib hissəsi qəsdilə oxusa, namazı batildir. Əgər səhvən oxusa və onu oxuyarkən yadına düşsə, surəni saxlamalı və Həmdə oxuduqdan sonra surəni əvvəldən oxumalıdır.

Məsələ: 990. Əgər bir şəxs Həmd-surəni ya onlardan birini yaddan çıxarsa və rükuya getdikdən sonra başa düşsə, namazı düzgündür.

Məsələ: 991. Əgər şəxs rükuya əyilməmişdən öncə Həmd və surəni oxumadığını başa düşsə, oxumalıdır. Əgər təkcə surəni oxumadığını başa düşsə, yalnız surəni oxumalıdır. Lakin əgər təkcə Həmdə oxumadığını başa düşsə, əvvəlcə Həmdə və ondan sonra yenidən surəni oxumalıdır. Həmçinin, əgər rükuya çatmayacaq dərəcədə əyilərsə və bu halda Həmd-surəni və ya təkcə surə, yaxud

təkcə Həmdi oxumadığını başa düşsə, qalxıb düzəlməli və həmin göstərişə əməl etməlidir.

Məsələ: 992. Əgər bir şəxs vacib namazda qəsdən vacib səcdəsi olan dörd surəni (onlar 361-ci məsələdə deyildi) oxusa, səcdə ayəsini oxuduqdan sonra tilavət səcdəsini yerinə yetirməsi vacibdir. Bu surətdə vacib ehtiyata əsasən, namazı bitirib sonra yenidən (vacib səcdəsi olmayan surə ilə) qılmalıdır. Həmçinin, əgər səcdəni yerinə yetirməyərək günah etsə də belə, namazı təzələməlidir.

Məsələ: 993. Əgər şəxs səhv olaraq vacib səcdəsi olan bir surəni oxuyarsa, səcdə ayəsinə çatmadan əvvəl başa düşsə, o surəni yarımçıq saxlayıb, başqa bir surə oxumalıdır. Əgər səcdə ayəsini oxuduqdan sonra başa düşərsə, ehtiyatən səcdəyə işarə edib surəni tamamlamalı və başqa bir surəni də mütləq qüribət qəsdilə oxumalıdır, yəni əgər vəzifəsi başqa bir surə oxumaqdırsa bu həmin surə olsun, əks halda Qur'an qiraəti ünvanı ilə olsun. Namazı qurtardıqdan sonra isə (yerinə yetirmədiyini) vacib səcdəni icra etməlidir.

Məsələ: 994. Əgər namazda vacib səcdəsi olan ayəni dinləsə, namazı səhihdir və tilavət səcdəsi qəsdilə işarə etməlidir. Müstəhəbb ehtiyata əsasən, namazdan sonra da adi qaydada onun səcdəsini yerinə yetirməlidir.

Məsələ: 995. Müstəhəbb namazlarda surə oxunması lazım deyildir, hətta o namaz nəzir etmək və bu kimi vasitələrlə vacib olsa da belə. Lakin vəhşət namazı kimi, məxsus bir surəsi olan bəzi müstəhəbb olan namazlarda əgər şəxs o namazın göstərişə uyğun əməl etmək istəyirsə, həmin surəni oxumalıdır.

Məsələ: 996. Cümə namazının və cümə gününün zöhr namazının birinci rükətində Həmd surəsindən sonra «Cümə», ikinci rükətdə isə Həmddən sonra «Münafiqun» surəsini oxumaq müstəhəbbdir. Əgər bir şəxs bu iki surədən birini oxumağa məşğul olsa, müstəhəbb ehtiyata əsasən, onu yarıda saxlayıb başqa bir surə oxuya bilməz.

Məsələ: 997. Əgər bir şəxs Həmddən sonra «Qul huvəllahu əhəd», ya «Qul ya əyyuhəl-kafirun» surələrindən birini oxumağa məşğuldursa, onu saxlayıb başqa bir surə oxuya bilməz. Lakin cümə namazı və cümə gününün zöhr namazında unudaraq «Cümə» və «Münafiqun» surələrinin əvəzinə (yuxarıda deyilən) o iki surədən birini oxusa, onu saxlayıb, «Cümə» və «Münafiqun» surəsini oxuya

bilər. Müstəhəbb ehtiyata əsasən, surənin yarısını oxumuşdursa, onu tərək etməsin.

Məsələ: 998. Əgər cümə, yaxud cümə gününün zöhr namazında qəsdən «Qul huvəllahu əhəd», ya «Qul ya əyyuhəl-kafirun» surəsini oxusa, vacib ehtiyata əsasən, yarıya çatmamış olsa belə, onu tərək edib «Cümə» və «Münafiqun» surəsini oxuya bilməz.

Məsələ: 999. Əgər namazda «Qul huvəllahu əhəd» və «Qul ya əyyuhəl-kafirun» surələrindən başqa bir surə oxusa, yarıdan ötməmişsə, onu tərək edib başqa surə oxuya bilər. Vacib ehtiyata əsasən, yarıdan üçdə ikisini ötənə qədər onu tərək etməsin. Üçdə ikisinə çatandan sonra onu tərək edib başqa bir surəyə keçmək caiz deyildir.

Məsələ: 1000. Əgər bir şəxs surənin bir qədərini yaddan çıxarsa və ya çarəsizlikdən, məsələn, vaxtın darlığı və yaxud başqa bir səbəbdən onu tamamlaya bilməsə, surənin üçdə iki hissəsini keçmiş olsa da, hətta «Qul huvəllahu əhəd», ya «Qul ya əyyuhəl-kafirun» surəsi olsa da onu tərək edib başqa birisini oxuya bilər.

Məsələ: 1001. Kişiyə sübh, məğrib və işa namazlarında (birinci və ikinci rükətlərdə) Həmd və surəni ucadan (cəhr ilə) oxumaq vacibdir. Zöhr və əsr namazlarında isə Həmd və surəni asta (ixfatla) oxumaq həm kişiyə həm də qadına vacibdir.

Məsələ: 1002. Kişi sübh, məğrib və işa namazlarında Həmd və surənin bütün kəlmələrini, hətta onların son hərflərini belə ucadan (cəhr ilə) oxumağa diqqət etməlidir.

Məsələ: 1003. Qadın sübh, məğrib və işa namazlarının Həmd və surəsini həm ucadan (cəhr ilə), həm də astadan (ixfatla) oxuya bilər. Naməhrəm onun səsinə eşidəcəyi təqdirdə, vacib ehtiyata əsasən, astadan (ixfatla) oxumalıdır. Lakin səsinə eşitdirməyin qadına haram olduğu surətdə, məsələn, qiraəti sözdə xüzu ilə və zəif səslə oxusa və naməhrəm onu eşitsə, ucadan oxuması caiz deyildir. Əgər (belə) oxusa, namazı batildir.

Məsələ: 1004. Əgər ucadan oxumalı olduğu yerdə qəsdən astadan oxusa və ya astadan oxumalı olduğu yerdə qəsdən ucadan oxusa, namazı batildir. Lakin (hökmü) unudaraq, yaxud məsələni bilməyərək (belə) oxusa, namazı səhihdir. Əgər Həmd və surə əsnasında səhv etdiyini başa düşsə, oxumuş olduğu miqdarı yenidən oxuması lazım deyil.

Məsələ: 1005. Əgər bir şəxs Həmd və surəni adi qaydadan artıq səslə, məsələn qışqıra-qışqıra oxusa, namazı batildir.

Məsələ: 1006. İnsan namazı səhih qılmaq üçün onu öyrənməlidir. Əgər bir şəxs onu heç cür düzgün öyrənə bilmirsə, necə bacarırsa elə də qılmalıdır. Müstəhəbb ehtiyat budur ki, imamın mə'mumun əvəzindən deməyi öhdəsinə aldığı şeylərdə namazı öyrənə bilməyən şəxs namazı camaatla qılsın.

Məsələ: 1007. Həmd, surə və namazın digər hissələrini yaxşı bilməyən və öyrənə bilən şəxs namazın vaxtı geniş olduğu təqdirdə onu öyrənməlidir. Əgər vaxt dardır, mümkün olan surətdə namazını camaatla qılmalıdır.

Məsələ: 1008. Namazın müstəhəbb hissələrini öyrətmək üçün haqq almaq caizdir. Amma onun vacib hissələrini öyrətmək üçün haqq almamaq ehtiyat vacibdir.

Məsələ: 1009. Əgər bir şəxs Həmd, ya surənin kəlmələrindən birini bilməsə və müqəssir olsa, ya qəsdən onu deməsə, yaxud bir hərfin əvəzinə başqa birisini desə, məsələn, ض «zad» hərfinin əvəzinə ظ «za» hərfini desə, yaxud zir-zəbərsiz (fəthə-kəsrəsiz) oxunmalı olduğu yeri zir-zəbərlə oxusa, yaxud təşdidi deməsə, namazı batildir.

Məsələ: 1010. Əgər şəxs bir kəlməni düzgün hesab edib namazda da həmin qaydada oxusa və sonra səhv oxuduğunu başa düşsə, kəlmənin düzgün hesab olunmamasında qasir olduğu təqdirdə namazı səhihdir. Müstəhəbb ehtiyat budur ki, namazı (səhih şəkildə) yenidən qılsın, əgər vaxtı ötübsə, qəza etsin. Müqəssir olduğu surətdə namazı yenidən qılmalı və əgər vaxtı ötübsə, qəza etməlidir.

Məsələ: 1011. Əgər bir şəxs kəlmənin س «sin» yoxsa ص «sad» hərfilə olmasını bilməsə, onu öyrənməlidir. Əgər onu iki cür, yaxud daha artıq şəkildə oxusa, bu halda səhih olanın namazın bir hissəsi olduğunu qəsd etsə, ondan qeyrisinə də camaat arasında səhv zikr və ya səhv Qur'an oxumaq deyilsə, məsələn, «İhdinəs-siratəl-mustəqim»də «mustəqim» kəlməsini bir dəfə س «sin», bir dəfə ص «sad» hərfilə oxusa, namazı səhihdir. Amma ona adi insan danışığı deyiləcək tərzdə oxusa, həmçinin, məsələn, kəlmənin «zir»-«zəbər»-ini bilməsə, namaz batildir. Lakin bir kəlmənin axırında olsa ki, orada vəqf edilməsi caizdir, həmişə vəqf etsə, ya sukunla vəsl etsə, o kəlmənin axırını öyrənmək vacib deyildir və namazı səhihdir.

Məsələ: 1012. Əgər bir kəlmədə, سوء «su» kəlməsi kimi, əvvəlindəki hərf zəmməli, sonrası isə həmzəli olan و «vav» hərfi olsa, həmçinin, جاء «ca» kəlməsi kimi əvvəlində fəthəli bir hərf sonrası isə

həmzəli olan bir əlif olsa, həmçinin, حياء «ciə» kəlməsi kimi, özündən əvvəl kəsreləli hərf, sonrası həmzəli bir ي”ya” hərfi olsa, müstəhəbb ehtiyata əsasən, bu üç hərf məddlə (yə`ni uzatmaqla) oxunmalıdır. Əgər bu hərfdən (vav, əlif, həmzə) sonra həmzənin əvəzində sakin olan (fəthə, kəsre, zəmməsi olmayan) başqa bir hərf olarsa, bu üç hərf məddlə oxunmalıdır. Məsələn, «vələzzallin»də əlifdən sonrakı hərf (ض) sakindir. Buna görə də o kəlmənin əlifini məddlə oxunmalıdır. Əgər şəxs (namazda) deyilən bu qaydaya əməl etməzsə, namazı batildir.

Məsələ: 1013. Vacib ehtiyat budur ki, vəqf be hərəkə (hərəkə ilə vəqf) edilməsin. Vəqf be hərəkə budur ki, bir kəlmənin axırındakı zir, zəbər, ya zəmmə deyilib həmin kəlmə ilə sonrakı kəlmə arasında fasilə salınsın. Məsələn, «Ər-Rəhmanir-Rəhim»də «Rəhim» kəlməsinin axırını «zir»lə oxuyub bir qədər fasilədən sonra «Maliki yovmiddin» kimi deyilməsin. Müstəhəbb ehtiyat budur ki, vəsl be sukun (sukun ilə vəsl) edilməsin. Onun mə`nası bir kəlmənin axırındakı «zir», «zəbər» ya «zəmmə» deyilmədən kəlməni sonrakı kəlməyə birləşdirsin. Məsələn, «Ər-Rəhmanir-Rəhim»də «Rəhim» kəlməsinin axırındakı «zir» deyilmədən fasiləsiz olaraq «Maliki yovmiddin» kimi deyilsin.

Məsələ: 1014. Namazın üçüncü və dördüncü rükətlərində yalnız bir Həmd və ya bir dəfə təsbihati-ərbəə, yə`ni

سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ

«*Subhanəllahi vəl-həmdu lillahi və la ilahə illəllahu vəllahu əkbər*» demək olar, bunu üç dəfə demək daha yaxşıdır. Həmçinin, bir rükətdə həmd, digərində isə təsbihati-ərbəəni demək olar, amma hər iki rükətdə təsbihatı demək daha yaxşıdır.

Məsələ: 1015. Namazın vaxtı dar olduğu təqdirdə təsbihati-ərbəəni bir dəfə demək lazımdır.

Məsələ: 1016. Kişiyə və qadına namazın üçüncü və dördüncü rükətlərində Həmd, ya təsbihati-ərbəəni asta (ixfatla) oxumaq vacibdir.

Məsələ: 1017. Əgər bir şəxs üçüncü və dördüncü rəkərlərdə Həmdə oxuyarsa, vacib ehtiyata əsasən, onun «bismillahını» da astadan (ixfatla) deməlidir.

Məsələ: 1018. Bir şəxs təsbihatı öyrənə bilmirsə, yaxud düzgün deyə bilmirsə, lakin Həmdə düzgün oxuya bilirsə, üçüncü və dördüncü rükətlərdə Həmdə oxumalıdır.

Məsələ: 1019. Əgər bir şəxs namazın ilk iki rükətinin axırını iki rükət olduğunu xəyal edib təsbihatı demiş olsa və rükuya enməmiş başa düşsə, Həmd və surəni oxumalıdır. Əgər rüku halında, ya ondan sonra başa düşsə, namazı düzgündür.

Məsələ: 1020. Əgər namazın axırını iki rükətinin əvvəlincisi iki rükət olduğunu xəyal edib Həmd oxusa, ya əvvəlincisi iki rükətin axırını iki rükət olduğunu güman edib Həmd oxuyarsa, istər rükudan əvvəl, istərsə də sonra başa düşərsə namazı düzdür.

Məsələ: 1021. Əgər üçüncü, ya dördüncü rükətdə Həmd oxumaq istərkən təsbihat dilinə gəlsə, yaxud təsbihatı oxumaq istərkən Həmd dilinə gəlsə, onu saxlayıb yenidən Həmd, ya təsbihatı oxumalıdır. Lakin adətən oxuduğu dilinə gəlsə, onunla namazını tamamlayar və namazı səhihdir.

Məsələ: 1022. Namazın üçüncü və dördüncü rükətlərində təsbihatı oxumaq bir nəfərin adəti olsa, əgər qəsd olmadan, hətta ona vacib olanı yerinə yetirməyi qəsd etmədən Həmd oxumağa məşğul olsa, onu yarıda saxlayıb yenidən Həmd, ya təsbihatı oxumalıdır.

Məsələ: 1023. Üçüncü və dördüncü rükətlərdə təsbihatdan sonra istiğfar etmək, məsələn,

أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ رَبِّي وَأَتُوبُ إِلَيْهِ

«astəğfirullahə rəbbi və atubu iləyh», yaxud

اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي «Əllahumməğfir li» demək müstəhəbbdir. Namaz qılan əgər rükuya əyilməmişdən öncə hətta istiğfar deməklə məşğul olarsa, yaxud onu deyəndən sonra Həmd, ya təsbihatı oxuyub-oxumadığında şəkk edərsə, Həmd, ya təsbihatı oxumalıdır.

Məsələ: 1024. Əgər üçüncü və ya dördüncü rükətlərin rükusunda Həmd və təsbihatı oxuyub-oxumadığında şəkk edərsə, öz şəkkinə e'tina etməməlidir. Əgər rüku həddinə çatmazdan öncə şəkk etsə, qalxıb Həmd, ya təsbihatı deməlidir.

Məsələ: 1025. Bir ayəni oxuyandan sonra o ayəni, yaxud bir kəlməsini düzgün oxuyub-oxumadığında şəkk etsə, istər ondan sonrakına daxil olsun, istərsə də olmasın, öz şəkkinə e'tina etməməlidir. Əgər ayəni oxuyub qurtarmamışdan qabaq ayənin bir kəlməsini düzgün oxuyub-oxumadığında şəkk etsə, burada öz şəkkinə e'tina etməli və o kəlmə və ondan sonra oxumalı olduğunu, ondan əvvəlkinə yenidən təkrar etməklə də olsa, düzgün tərzdə oxumalıdır. Hər iki surətdə o ayəni, ya kəlməni və ondan sonra oxunmalı olanı, onun düzgünlüyünə əmin olmaq naminə təkrar etməsinin eybi yoxdur,

vəsvaslıq həddinə çatmayınca; əks halda yenidən demək haramdır, lakin namazı batil etməsi məhəlli-işkaldır. Vacib ehtiyat budur ki, hər halda namazı tamamlayıb sonra yenidən qılsın.

Məsələ: 1026. Namazın birinci rükətində Həmdi oxumazdan öncə «Əuzu billahi minəş-şəytanir-rəcim» demək, zöhr və əsr namazlarının birinci və ikinci rükətlərində «Bismillahi» ucadan demək, Həmd-surəni tələsmədən, kəlmələri tam əda etməklə oxumaq, hər ayənin sonunda vəqf etmək, yə'ni onu sonrakı ayəyə bitişdirməmək və Həmd-surəni oxuyarkən mə'nasına diqqət yetirmək, əgər namazı camaatla qılırsa, İmam Həmdi tamamlayandan sonra, fərdi şəkildə qılırsa, özünün oxuduğu Həmdi bitirdikdən sonra «Əlhəmdu lillahi Rəbbil-ələmin» demək, surəni (Qul huvəllahı) oxuyandan sonra bir, iki, yaxud üç dəfə «kəzalikəllahu Rəbbi», yaxud üç dəfə «kəzalikəllahu rəbbuna» demək və surəni oxuyandan sonra bir neçə anlığa gözləyib rükudan əvvəlki təkbiri demək, yaxud qunut tutmaq müstəhəbdir.

Məsələ: 1027. Bütün namazların birinci rükətində Həmdən sonra «inna ənzəlnahu» surəsinə, ikinci rükətində isə «Qul huvəllahı» oxumaq müstəhəbdir.

Məsələ: 1028. Şəxsin bir gecə-gündüz ərzində gündəlik namazlarında Həmdən sonra «Qul huvəllahı» oxumaması məkrühdür.

Məsələ: 1029. «Qul huvəllah» surəsinə birnəfəsə oxumaq məkrühdür.

Məsələ: 1030. Birinci rükətdə oxunan surəni ikinci rükətdə yenidən oxumaq məkrühdür. Lakin "Qul huvəllah" surəsinə hər iki rükətdə oxumaq məkrüh deyildir.

Rüku

Məsələ: 1031. Hər rükətdə namazın qiraətindən sonra barmaqların ucunun dizlərə çatacağı qədər əyilmək lazımdır və bu əmələ rüku deyilir. Əhvət nəzər, əlləri dizlərin üzərinə qoyacaq qədər əyilməkdir.

Məsələ: 1032. Əgər rüku qədər əyilsə, lakin barmaqların ucunu dizlərin üzərinə qoymasa, eybi yoxdur.

Məsələ: 1033. Əgər rükunu adi qaydada deyil, başqa cür yerinə yetirsə, məsələn, sola, ya sağa tərəf əyilsə, əllər dizlərə çatsa da düzgün deyildir.

Məsələ: 1034. Əyilmək, rüku məqsədilə olmalıdır. Deməli, əgər başqa bir şey üçün, məsələn, bir həşəratı öldürmək üçün əyilsə, onu rüku hesab edə bilməz: qalxıb yenidən rüku üçün əyilməlidir. Bu əməl vasitəsilə rükn artmaz və namaz da batil olmaz.

Məsələ: 1035. Bir kəsin əli və dizi başqalarının əli və dizindən fərqli olsa, məsələn, qolu çox uzun olarsa və bir az əyildikdə əlləri dizlərinə çatarsa; yaxud dizi başqalarının dizindən fərqli olaraq çox aşağıdırsa və əllərinin dizlərə çatması üçün çox əyilməsi lazım gələrsə, (camaat arasında) adi olan həddə əyilməlidir.

Məsələ: 1036. Oturan halda rüku edən şəxs üzünü dizlərinin müqabilində olacaq qədər əyilməlidir. Əhvət nəzər budur ki, ayaq üstə rükuya gedəndə nə qədər əyiləcəkdirsə, elə o qədər əyilsin.

Məsələ: 1037. İxtiyar halında rükuya endikdə, ya üç dəfə «Subhanəllah», ya bir dəfə «Subhanə Rəbbiyəl-əzimi və bihəmdih», yaxud bu miqdarda olan hər hansı bir zikri demək vacibdir. Müstəhəbb ehtiyat budur ki, təsbihi (yəni Subhanəllah və Subhanə Rəbbiyəl-əzimi və bihəmdih) bəyan olunan surətdə digər zikrlərdən qabağa salsın və vaxt dar olduğu təqdirdə və çarəsizlik halında bir dəfə «Sübhanallah» demək kifayətdir.

Məsələ: 1038. Rükunun zikri ardıcıl (fasiləsiz) və ərəbcə düzgün deyilməlidir. Onu (Subhanə Rəbbiyəl-əzimi və bihəmdih) üç, beş, yeddi dəfə, hətta daha çox demək müstəhəbbdir.

Məsələ: 1039. Rükuda vacib zikrlər deyilən vaxt ərzində bədən hərəkətsiz, aram olmalıdır. Müstəhəbb zikrləri də deyərkən, həmin zikrlərin rüku üçün göstəriş verilməsi məqsədilə yerinə yetirərsə, vacib ehtiyata əsasən, bədənin hərəkətsiz, aram olması lazımdır. Lakin rüku üçün məxsus olan zikr deyil, mütləq zikr niyyəti ilə deyərsə, (yəni Allahı hər bir halda zikr etməyin caiz olması məqsədi ilə) bədənin aram olması lazım deyildir.

Məsələ: 1040. Əgər rükunun vacib zikrini deyərkən qeyri-ixtiyari olaraq bir qədər hərəkət etməklə bədənin hərəkətsizliyi pozularsa, bədən aram olandan sonra zikir yenidən deməlidir. Lakin bədən aramlığını itirməyəcək dərəcədə, çox az hərəkət edərsə, yaxud barmaqlarını hərəkət etdirərsə, eybi yoxdur.

Məsələ: 1041. Əgər bir şəxs rüku qədərində əyilmədən və bədəni aram olmazdan öncə qəsdən rükunun zikrini deyərsə, namazı batildir. Amma cahili-qasir olarsa, (yəni məsələni öyrənməyə imkanı olmadığı üçün bilmədiyinə görə günahsız olan şəxsin namazı bu

artıqlıq – rükuya çatmazdan qabar oxuduğu artıqlıq səbəbilə batil olmaz).

Məsələ: 1042. Əgər rükunun vacib zikrini qurtarmamış qəsdən başını rükudan qaldırsa, şəxsin namazı batildir. Amma əgər cahili-qasir olsa, namazı bu səbəbdən batil olmaz. Əgər səhvən başını qaldırsa və rüku halından çıxmamış zikri tamamlamadığını başa düşsə, bədən hərəkətsiz olan halda zikri deməlidir, əgər rüku halından xaric olduqdan sonra başa düşsə, namazı səhihdir.

Məsələ: 1043. Zərurət hallarında rükunun zikrini bir dəfə «Subhanəllah» deməklə kifayətlənmək olar, müstəhəbb ehtiyat budur ki, qalan iki «Subhanəllah»ı da qalxan halda desin.

Məsələ: 1044. Xəstəlik və bu kimi səbəbdən rüku halında bədəni aram olmayan şəxsin namazı düzgündür, lakin rüku halından xaric olmamış vacib zikri deməlidir.

Məsələ: 1045. Hökmü 1031-ci məsələdə deyilmiş şə'r'i rüku qədərində əyilə bilməyən şəxs bir şeyə söykənib şə'r'i rükunu yerinə yetirməlidir. Əgər söykənən halda da şə'r'i rükunu yerinə yetirə bilmirsə, camaatın nəzərində adi sayılan rüku etməyə imkanı olduğu təqdirdə vacib ehtiyata əsasən, adi (ürfi) rüku yerinə yetirməli və Həmçinin, qiyam halında başı ilə rükuya işarə etməlidir. Əgər ürfi rüku miqdarında da əyilə bilməsə, yaxud ümumiyyətlə əyilə bilməsə, vacib ehtiyata əsasən, rüku vaxtı oturaraq rükunu oturan halda yerinə yetirməli və əlavə olaraq bir namaz da qılıb onun rükusuna ayaq üstə başı ilə işarə etməlidir.

Məsələ: 1046. Vəzifəsi rükuya başı ilə işarə etmək olan şəxs, əgər başı ilə işarə edə bilməsə, rüku niyyətilə gözlərini yumub zikri Deməli, və rükudan qalxmaq niyyətilə gözlərini açmalıdır. Əgər bundan da aciz olsa, qəlbində rüku niyyəti edərək zikri deməlidir.

Məsələ: 1047. Bir kəs hətta ürfi qədərdə belə, ayaq üstə ya oturan halda rüku edə bilməsə və yalnız oturan halda az açıq miqdarda əyilə bilirsə, ayaq üstə namazını qılıb, rükuya başı ilə işarə etməlidir. Oturan halda əyilməsi elə bir həddə olsa ki, oturan şəxsə “ürfi rüku edib” deyilə bilsə, vacib ehtiyat budur ki, digər bir namaz qılsın və onun rükusu vaxtı oturaraq həmin adi qədərdə əyiləcək.

Məsələ: 1048. Əgər bir şəxs rüku həddində əyildikdən sonra başını qaldıraraq ikinci dəfə rüku qədərində əyilsə, namazı batildir. Əgər rüku qədərində əyildikdən sonra rüku həddindən xaric olacaq

qədər bir az da əyilərək, ikinci dəfə rüku halına qayıtsa, onda əyildiği həmin həddə qayıdaraq rüku həddinə çatsa, namazı batildir.

Məsələ: 1049. Rükunun zikri tamamlandıqdan sonra (qalxıb) düz dayanmalı və bədən aram (hərəkətsiz) olduqdan sonra səcdəyə getməlidir. Əgər rükudan qalxmadan, yaxud bədəni aram (hərəkətsiz) olmadan qəsdən səcdəyə getsə, namazı batildir.

Məsələ: 1050. Əgər rükunu unutsa və səcdəyə çatmamış yadına düşərsə, ayağa qalxıb sonra rükuya getməlidir. Əgər elə həmin əyilmiş halda rükuya qayıtsa, namazı batildir.

Məsələ: 1051. Əgər alını yerə çatandan sonra rüku etmədiyi yadına düşsə, ayağa qalxmalı və ayağa qalxandan sonra rükuya getməlidir və namazı da düzdür. Vacib ehtiyata əsasən, səcdə artıqlığı üçün iki səhv səcdəsi yerinə yetirməlidir. Müstəhəbb ehtiyat budur ki, namazı yenidən qılsın. Əgər (rüku etmədiyi) ikinci səcdədə yadına düşərsə, namazı batildir.

Məsələ: 1052. Rükuya getməzdən əvvəl, ayaq üstə olan halda təkbir demək müstəhəbbdir. Həmçinin, rükuda dizləri geri verib, kürəyi düz (yerə paralel) saxlamaq, boyunu uzadıb kürəklə bir səviyyədə saxlamaq, iki ayağın arasına baxmaq, zikrdən əvvəl, ya sonra salavat demək və rükudan qalxıb düz dayandıqdan sonra bədən aram olan halda «Səmiəallahu limən həmidəh» demək də müstəhəbbdir.

Məsələ: 1053. Qadınların rükuda əllərini dizlərindən yuxarı qoyması və dizlərini geriyə verməməsi müstəhəbbdir.

Səcdələr

Məsələ: 1054. Namaz qılan vacib və müstəhəbb namazların hər bir rükətində rükudan sonra iki səcdə yerinə yetirməlidir. Yə'ni alını xüzu (Allah dərgahında bəndəçiliyin son həddini göstərmək) qəsdilə yerə qoymalıdır. Səcdədə (alından əlavə) iki əlin içini, iki dizi, iki ayağın baş barmaqlarını (da) yerə qoymaq vacibdir.

Məsələ: 1055. İki səcdə birlikdə bir rükündür. Əgər bir şəxs qəsdən, ya unudaraq bir rükətdə hər iki səcdəni tərk etsə, yaxud onlara iki səcdə də artırsa namazı batildir.

Məsələ: 1056. Əgər bir səcdəni qəsdən azaldıb ya artırsa namazı batildir. Əgər səhvən bir səcdəni artıq ya əskik olsa, onun hökmü sonradan deyiləcək.

Məsələ: 1057. Əgər alını qəsdən, ya səhvən yerə qoymasa, digər səcdə üzvləri yerə dəysə də belə, səcdə etməmişdir. Lakin alını yerə qoysa və digər üzvlər səhvən yerə dəyməsə, yaxud səhvən zikri deməsə, səcdə düzgündür.

Məsələ: 1058. İxtiyari halda səcdədə üç dəfə «Subhanəllah» yaxud bir dəfə «Subhanə Rəbbiyəl-ə'la və bihəmdih», yaxud bu qədərdə olan hər hansı bir zikrin deyilməsi vacibdir. Müstəhəbb ehtiyat budur ki, təsbihi mütləq zikrdən¹ qabağa salsın. Bu kəlmələr ardıcıl olaraq ərəbcə düzgün tələffüz olunmalıdır. «Subhanə Rəbbiyəl-ə'la və bihəmdih» kəlməsini üç, beş, yeddi və ya daha çox demək müstəhəbbdir.

Məsələ: 1059. Səcdə edərkən vacib zikrin deyildiyi vaxtda bədən aram (hərəkətsiz) olmalıdır. Həmçinin, vacib ehtiyata əsasən, müstəhəbb zikrlər deyiləndə, həmin zikrlər səcdə məqsədilə olsa, bədənin aram olması lazımdır.

Məsələ: 1060. Əgər alın yerə dəyməzdən və bədən aram olmazdan öncə qəsdən səcdənin zikrini desə, yaxud zikr tamam olmazdan qabaq başını səcdədən qaldırırsa, cahili-qasir olmadığı surətdə namazı batildir. Cahili-qasir olduğu təqdirdə isə hər iki surətdə namazı səhihdir.

Məsələ: 1061. Əgər şəxs alını yerə qoymazdan əvvəl səhvən səcdənin zikrini desə və başını səcdədən qaldırmamış səhv etdiyini başa düşsə, bədən aram halda olan halda zikri yenidən deməlidir.

Məsələ: 1062. Əgər başını səcdədən qaldırandan sonra səcdə zikrini tamamlamamış başını qaldırdığını başa düşsə, namazı səhihdir.

Məsələ: 1063. Əgər səcdənin zikrini deyərəkən qəsdən yeddi səcdə üzvündən birini yerdən qaldırırsa, cahili-qasir olmadığı surətdə namazı batildir. Lakin zikr deməyə məşğul olmadığı zaman, alından başqa digər üzvləri yerdən qaldıraraq ikinci dəfə yerə qoysa eybi yoxdur.

Məsələ: 1064. Əgər səcdənin zikrini bitirməmiş səhvən qaldırırsa, götürsə ikinci dəfə yerə qoya bilməz; onu bir səcdə hesab etməlidir. Lakin digər üzvləri səhvən yerdən qaldırmış olsa, ikinci dəfə yerə qoymalı və zikri deməlidir.

Məsələ: 1065. Birinci səcdənin zikrini deyib qurtardıqdan sonra qalxıb oturmaları və bədən aram olandan sonra yenidən ikinci səcdəyə getməlidir.

¹ Yə'ni Allaha zikr sayılan hər hansı bir cümlə, zikr və s.

Məsələ: 1066. Namaz qılanın alnının yeri ayağının baş barmağının yerindən dörd bağı barmaqdan hündür ya alçaq olmamalıdır. Vacib ehtiyata əsasən, dizlərinin yerindən də bu qədər hündür ya alçaq olmamalıdır.

Məsələ: 1067. Enişli (üzü aşağı) yerdə, enişliyi dəqiq mə'lum olmadığı halda əgər alnının yeri ayağın baş barmağını və dizlərini qoyduğu yerdən dörd bağı barmaq qədərindən uca, ya alçaq olsa, ehtiyata əsasən, onun namazı batildir.

Məsələ: 1068. Əgər alnını səhvən ayağının baş barmağının yerindən dörd bağı barmaqdan hündür olan bir şeyin üzərinə qoysa, bu halda onun hündürlüyü «səcdə halında deyil» deyiləcək qədər olsa, başını qaldırmalı və ondan hündür olmayan ya hündürlüyü dörd bağı barmaq və ya ondan az olan şeyin üzərinə qoymalıdır. Əgər onun hündürlüyü «səcdə halındadır» deyiləcək qəddə olan bir şey olsa, alnını (yerdən qaldırmadan) onun üzərindən çəkib hündürlüyü dörd bağı barmaq, ya ondan da az olan şeyin üzərinə qoymalıdır. Əgər alnını çəkmək mümkün deyildirsə, vacib ehtiyata əsasən, namazını tamamlamalı və yenidən qılmalıdır.

Məsələ: 1069. Alın ilə səcdə etdiyi şeyin arasında başqa bir şey fasilə salmamalıdır. Əgər möhür alnı möhürə dəyməyəcəyi qədər çirk bağlamış olarsa, səcdə batildir. Lakin, məsələ, möhürün (səcdə) rəngi dəyişmiş olsa, eybi yoxdur.

Məsələ: 1070. Səcdədə əllərin içi yerə qoyulmalıdır. Ancaq ələcsizlik və çarəsizlik halında əllərin arxasını yerə qoymaq olar. Əgər əllərin arxasını da yerə qoymaq mümkün olmasa, vacib ehtiyata əsasən, biləklərini yerə qoymalıdır. Əgər bu da mümkün olmazsa dirsəyə qədər haranı bacarırsa, onu da yerə qoymalıdır. Əgər bu da heç cür mümkün olmasa, qolu yerə qoymalıdır.

Məsələ: 1071. Səcdədə ayaqların iki baş barmağı yerə qoyulmalıdır. Baxmayaraq ki, müstəhəbb ehtiyat iki baş barmağın ucunun yerə qoyulmasıdır. Əgər ayağın digər barmaqları, ya ayağın üzəri yerə qoyularsa, yaxud dırnağın uzun olmasına görə baş barmağı yerə çatmasa, namaz batildir. Əgər bir şəxs məsələni bilmədiyi üçün bu tərzdə namaz qılmışdırsa müqəssirdirsə, (öyrənə bildiyi surətdə öyrənməyib təqsirkardırsa), o namazlarını yenidən qılmalıdır. Yox əgər qasirdirsə (öyrənməməkdə üzrü olan şəxsdirsə və öz təqsiri ucbatından olmasa), namazı səhihdir.

Məsələ: 1072. Ayağının baş barmağından bir qədər kəsilmiş olan şəxs onun qalanını yerə qoymalıdır. Əgər o barmaqdan ümumiyyətlə bir şey qalmayıbsa yaxud qalan hissə çox qısdırsa vacib ehtiyat budur ki, qalan barmaqları yerə qoysun. Əgər ümumiyyətlə barmağı yoxdursa, ayağından qalan hissəni yerə qoysun.

Məsələ: 1073. Əgər bir şəxs qeyri-adi qaydada səcdə etsə, məsələn, sinəsini və qarnını yerə yapışdırsa, ya ayaqlarını uzatsa, (əvvəldə) deyilən yeddi üzvü yerə çatdırsa da, vacib ehtiyata əsasən, namazı yenidən qılmalıdır.

Məsələ: 1074. Möhür və ya üzərinə səcdə etdiyi başqa şey pak olmalıdır. Lakin, məsələn, möhürü nəcis palaz-xalçanın üstünə qoysa, yaxud da möhürü bir tərəfi nəcis olduğu halda alnını onun pak olan tərəfinə qoysa eybi yoxdur.

Məsələ: 1075. Əgər bir şəxsin alnında çiban və bu kimi bir şey olarsa, mümkün qədər alnının salamat yeri ilə səcdə etməlidir. Əgər mümkün olmasa, səcdə edilməsi səhih olan şeyi qazıb çala düzəltmədən sonra çibani çalaya salaraq səcdə üçün kifayət qədər olan sağlam hissə ilə səcdə etməlidir. Müstəhəbb ehtiyat budur ki, həmin çala yerdə olsun.

Məsələ: 1076. Əgər çiban, ya yara bütünlükdə alını əhatə edibse vacib ehtiyata əsasən, namazın təkrarına səbəb olsa da belə, alnın iki tərəfdən biri və çənə ilə səcdə etsin (yəni əgər hər ikisi ilə birlikdə əmələ gətirə bilməsə hər biri ilə bir dəfə əmələ gətirsin). Əgər mümkün olmasa, təkcə çənə ilə; bu da mümkün olmasa səcdə üçün işarə etsin.

Məsələ: 1077. Alnını səcdə üçün yerə çatdırma bilməyən şəxs bacardığı qədər əyilməli və möhürü, ya üzərinə səcdə edilməsi səhih olan digər bir şeyi, hündür bir yerə qoyub «səcdə etdi» deyiləcək şəkildə alnını onun üstünə qoymalıdır. Lakin əllərin içini, dizlərini və ayaq barmaqlarını adi qaydada yerə qoymalıdır.

Məsələ: 1078. Əgər möhür və ya üzərinə səcdə edilməsi səhih olan digər bir şeyi qoymaq üçün hündür bir şey tapmasa, möhür və ya səcdə edilməsi səhih olan digər şeyi əli ilə qaldırıb ona səcdə etməlidir. Özü bunu edə bilmədikdə isə başqası onu qaldırmalı və o da ona səcdə etməlidir.

Məsələ: 1079. Heç bir vəchlə səcdə edə bilməyən şəxs səcdə üçün başı ilə işarə etməlidir. Əgər bunu edə bilməsə, gözləri ilə işarə

etməli, bunu da edə bilməsə, qəlbində səcdə niyyəti edib zirki deməlidir.

Məsələ: 1080. Əgər ixtiyarsız olaraq alını səcdə yeindən qalxarsa, mümkün olduğu surətdə ikinci dəfə alınının səcdəyə çatmasının qarşısını almalıdır və bu, bir səcdə hesab olunur – istər zikrini demiş olsun, istərsə də yox. Əgər başını saxlaya bilməsə və başı qeyri-ixtiyari olaraq ikinci dəfə səcdəyə getsə, ikisinin bir yerdə bir səcdə hesab edilməsi məhəlli-işkaldır, baxmayaraq ki, səcdənin birini yerinə yetirməsi qətidir. Əgər zikri deməmişdirsə, vacib ehtiyata əsasən, vacib və müstəhəbb olmasını nəzərə almadan ona əmr olunanı yerinə yetirmək məqsədilə zikri deməlidir.

Məsələ: 1081. Şəxs təqiyə etməli olduğu yerlərdə palaz, xalça və bu kimi şeylərə səcdə edə bilər və namaz qılmaq üçün başqa yerə getməsi lazım deyildir. Lakin üzərində səcdə edilməsi səhih olan həsir və ya bu kimi şeylərin üzərinə səcdə etməsi onun zəhmətə (əzab-əziyyətə) düşməsinə səbəb olmasa, xalça və bu kimi şeylərə səcdə etməməlidir.

Məsələ: 1082. Əgər üzərində bədəni sabit, hərəkətsiz olmayan quş tükündən olan döşək və bu kimi şeylərin üzərinə səcdə edilsə, batildir.

Məsələ: 1083. Əgər şəxs palçıq yerdə namaz qılmağa məcbur olsa, bədən və paltarının bulaşması ona əziyyət olmazsa səcdə və təşəhhüdü adi qaydada yerinə yetirməlidir. Əgər əziyyət olacaqsa, səcdəyə ayaq üstə başı ilə işarə etməli və təşəhhüdü də ayaq üstə oxumalıdır və namazı da səhihdir.

Məsələ: 1084. Təşəhhüdü olmayan birinci və üçüncü rükətlərdə, məsələn, zöhr, əsr və işa namazlarının üçüncü rükətində ikinci səcdədən sonra bir neçə anlığa hərəkətsiz oturduqdan sonra qalxmaq müstəhəbb ehtiyatdır.

ÜZƏRİNƏ SƏCDƏ OLUNMASI SƏHİH OLAN ŞEYLƏR

Məsələ: 1085. Səcdə yerə, yeyilən və geyilən şeylərdən başqa yerdə bitən şeylərə, məsələn, taxta və ağac yarpağının üzərinə edilməlidir. Buğda, arpa kimi yeyilən və pambıq kimi geyilən şeylərə, eləcə də, qızıl, gümüş, qır, qətran və bu kimi yer və yerdən cücərib çıxan hesab olunmayan şeylərin üzərinə səcdə səhih deyildir. Vacib ehtiyata əsasən, qiymətli daş-qaşlar, məsələn, zümrüd, firuzə və s. də eyni hökmü daşıyır.

Məsələ: 1086. Adətən, yeyilən olan vaxta qədər üzüm yarpağına səcdə etmək caiz deyildir.

Məsələ: 1087. Yerdən cücərən və heyvanların yemi olan ot-ələf və saman kimi şeylərin üzərinə səcdə etmək düzgündür.

Məsələ: 1088. Yeməli olmayan güllərin üzərində səcdə etmək səhihdir. Amma yeyilən dərman bitkilərinə gəldikdə isə, əgər onların özləri yeyilirsə, onlara səcdə səhih deyildir. Müstəhəbb ehtiyat budur ki, qaynadılan, dəmlənən və onların suyundan dərman kimi istifadə olunan bitkilərə də səcdə olunmasın.

Məsələ: 1089. Bə'zi məntəqələrdə yeyilməsi adi olan, bə'zi məntəqələrdə isə yeyilməsi adət olmayan bitkilərə və Həmçinin, kal meyvə üzərinə səcdə səhih deyildir.

Məsələ: 1090. Əhəng daşı və təbaşir daşının üzərinə səcdə etmək səhihdir. Müstəhəbb ehtiyat budur ki, ixtiyari halda bişmiş olan təbaşir, kərpic, əhəng, palçıqdan hazırlanmış kuzəyə və bu qismdən olan (bişirilməklə hazırlanan) şeylərə də səcdə olunmasın.

Məsələ: 1091. Əgər kağız, saman kimi, üzərinə səcdə etmək səhih olan şeylərdən düzəldilmiş olsa, ona səcdə etmək olar. Lakin pambıq və bu kimi şeylərdən hazırlanmış kağıza səcdə etmək məhəlli-ışkaldır.

Məsələ: 1092. Səcdə üçün hər şeydən yaxşı həzrət Seyyidüş-şühədə İmam Hüseyn (əleyhissalam)-ın türbətidir, ondan sonra torpaq, sonra daş və ondan sonra bitkidir.

Məsələ: 1093. Əgər üzərinə səcdə etməyin səhih olduğu bir şeyi olmasa, yaxud olsa da şiddətli soyuq, isti və bu kimi şeylər səbəbilə ona səcdə etmək olmursa, şəxs öz paltarına səcdə etməlidir, bu şərtlə ki, ipəkdən olmasın. Əhvət nəzər budur ki, kətan və pambıq paltar, yun və xəz paltardan irəli sayılsın. Əgər paltara səcdə etmək müyəssər olmasa vacib ehtiyata əsasən, firuzə, əqiq və bu kimi daşlara və pambıqdan hazırlanmış kağıza səcdə olunsun. Əgər bu da tapılmasa ipəkdən hazırlanmış kağıza, bu da tapılmasa ixtiyari halda səcdə caiz olmayan hər hansı başqa şey varsa ona səcdə edilsin. Lakin müstəhəbb ehtiyat budur ki, əlin arxasına səcdə etmək mümkün olduğu təqdirdə ixtiyari halda səcdə edilməsi caiz olmayan başqa şeylərə səcdə edilməsin. Əgər əlin arxasına da səcdə mümkün olmasa, pambıq, kətan, qır, qətran oluncaya qədər başqa bir şeyə səcdə edilməsin.

Məsələ: 1094. Üstündə alnın aram dayanmadığı palçıq və yumşaq torpağa səcdə batildir.

Məsələ: 1095. Əgər birinci səcdədə möhür alına yapışmış qalarsa, ikinci səcdə üçün o alından götürülməlidir.

Məsələ: 1096. Əgər namaz əsnasında səcdə etdiyi şey itərsə və səcdə edilməsi səhih olan başqa bir şey tapılmasa, vaxtın geniş olduğu surətdə namazı pozmalı və əgər vaxt dardırsa, 1093-cü məsələdə deyilmiş tərtibə əməl etməlidir.

Məsələ: 1097. Əgər bir şəxs səcdədə ikən alını qoyduğu şeyin səcdə edilməsi batil olan şeylərdən olduğunu başa düşsə, bu halda vaxt genişdirsə və səcdə edilməsi səhih olan bir şeyin üzərinə alını qoyub səcdə etməyi mümkündürsə, alını o şeyin üzərindən qaldıraraq həmin şeyi üzərinə qoymalı və səcdə etməlidir. Vacib ehtiyata əsasən, iki səhv səcdəsi də yerinə yetirməlidir. Əgər mümkün olmasa, namazı əvvəldən başlamalıdır. Amma vaxt dar olduqda 1093-cü məsələdə deyilmiş tərtibə əməl edəcək.

Məsələ: 1098. Əgər səcdəni yerinə yetirdikdən sonra, alını qoyduğu şeyin səcdə edilməsi batil olan şeylərdən olduğunu başa düşərsə, üzərinə səcdə səhih olan bir şeyə səcdə etməli və vacib ehtiyata əsasən, iki səhv səcdəsi də yerinə yetirməlidir. Əgər bu iş bir rükətin iki səcdəsində baş verərsə namaz batildir.

Məsələ: 1099. Mütəal Allahdan başqası üçün səcdə etmək haramdır. Bə'zi adamların imamların (əleyhimussalam) məzarları qarşısında alınlarını yerə qoymaları Allaha şükr etmək üçün olsa, eybi yoxdur, əks təqdirdə isə haramdır.

SƏCDƏDƏ MÜSTƏHƏBB VƏ MƏKRUH OLAN ŞEYLƏR

Məsələ: 1100. Səcdədə bir neçə şey müstəhəbbdir:

1. Ayaq üstə namaz qılan şəxs rükudan qalxıb düz dayanandan sonra, oturan halda namaz qılan şəxs isə kamil surətdə oturduqdan sonra səcdəyə getmək üçün təkbir deməsi.

2. Səcdəyə getmək istərkən kişinin əvvəlcə əllərini, qadının isə əvvəlcə dizlərini yerə qoyması.

3. Burnu da möhür, yaxud üzərinə səcdə etmək səhih olan şeyin üzərinə qoymaq.

4. Səcdə halında əlin barmaqlarını bir-birinə yapışdırıb, ucları qibləyə tərəf olmaqla qulaqların bərabərində yerə qoymaq.

5. Səcdədə dua etmək, Allahdan öz hacətlərini diləmək və bu duanı oxumaq:

يَا خَيْرَ الْمَسْئُولِينَ وَ يَا خَيْرَ الْمُعْطِينَ أَرْزُقْنِي وَ أَرْزُقْ عِيَالِي مِنْ فَضْلِكَ الْوَاسِعِ فَإِنَّكَ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ

«Ya xəyrəl-məs'ulinə və ya xəyrəl-mu'tin, urzuqni vərzuq iyali min fəzlikəl-vasi' fəinnəkə zul-fəzli-əzim». Yə'ni “Ey ehtiyacların istənilədiyi kəslərin ən yaxşısı və ətə edənlərin ən yaxşısı, mənə və ailəmə Öz fəzl və rəhmətindən ruzi ver! Çünki Sən böyük fəzl (mərhəmət) sahibisən.

6. Səcdədən sonra sol budun üstündə oturmaq və sağ ayağın üstünü sol ayağın altına qoymaq.

7. Hər bir səcdədən qalxıb oturduqdan və bədən aram olandan sonra təkbir demək.

8. Birinci səcdədən sonra bədən aram ikən «əstəğfirullahə Rəbbi və ətubu iləyh» demək.

9. Səcdəni uzatmaq və oturan vaxt əlləri budların üzərinə qoymaq.

10. İkinci səcdəyə getmək üçün bədən aram olan halda «Allahu Əkbər» demək.

11. Səcdələrdə salavat göndərmək.

12. Ayağa qalxarkən əlləri dizlərdən sonra yerdən qaldırmaq.

13. Kişilərin dirsək və qarınlarını yerə yapışdırmaması, qollarını böyürlərindən aralı saxlaması, qadınların isə dirsək və qarınlarını yerə yapışığı və bədən üzvlərinin bir-birinə yapışığı şəkildə saxlaması.

Səcdənin digər müstəhəbb əməlləri müfəssəl kitablarda deyilmişdir.

Məsələ: 1101. Səcdədə Qur'an oxumaq məkrühdür. Həmçinin, səcdə yerindən toz-torpağı aradan aparmaq üçün üfürmək məkrühdür. Əgər üfürərkən qəsdən ağızdan bir hərf çıxsa, onun hökmü namazı batil edənlərin altıncısında qeyd olundu.

Başqa məkrüh əməllər də müfəssəl kitablarda deyilmişdir.

QUR'ANIN VACİB SƏCDƏSİ

Məsələ: 1102. Qur'anın bu dörd surəsinin “Ən-nəcəm”, “İqrə”, “Əlif-lam-mim”, “Tənzil”, “Hamim”, “Səcdə” və “Fussilət” hər birində bir səcdə ayəsi vardır ki, əgər bir şəxs həmin ayəyə qulaq assa, ya oxusa, ayə tamam olandan sonra dərhal səcdə etməlidir. Əgər səcdə etməyi unutsa, yadına düşdüyü hər vaxt səcdəni etməlidir. Amma namaz halında olsa, onda 992, 993, 994- cü məsələlərdə deyilmiş

qaydaya əməl etməlidir. Lakin qeyri-ixtiyari olaraq səcdə ayəsini eşitmiş olsa, müstəhəbb ehtiyata əsasən, səcdə etməlidir.

Məsələ: 1103. Əgər şəxs səcdə ayəsini dinləyərkən özü də oxusa, iki səcdə yerinə yetirməlidir.

Məsələ: 1104. Əgər şəxs namazdan qeyri hallarda səcdə halında ikən səcdə ayəsi oxusa, ya dinləsə, səcdədən baş qaldırıb yenidən səcdə etməlidir.

Məsələ: 1105. Əgər şəxs, yaxşını-pisi anlamayan qeyri-müməyyiz uşaqdan, ya Qur'an oxumaq qəsdli olmayan bir kəsdən, ya qramafondan, ya maqnitofondan səcdə ayəsinə qulaq asarsa, səcdə etmək ona vacib deyildir. Lakin bir şəxs radio studiyasında canlı olaraq səcdə ayəsini Qur'an qəsdilə oxusa və insan radio vasitəsilə ona qulaq assa, ona səcdə etmək vacib olar.

Məsələ: 1106. Qur'anın vacib səcdəsini yerinə yetirərkən şəxsin yeri qəsbli olmamalı və vacib ehtiyata əsasən, alnın yeri onun (ayaq) baş barmaqlarının yerindən dörd bağlı barmaqdan hündür olmamalıdır. Ancaq dəstəmaz ya qüsl etməklə təharətli olmaq, övrəti örtmək, bədən və alnın pak olması lazım (vacib) deyildir. Həmçinin, namaz qılanın paltarında şərt olanlar onun paltarında şərt deyildir.

Məsələ: 1107. Qur'anın vacib səcdəsini yerinə yetirərkən alnı üzərinə səcdə edilməsi səhih olan bir şeyin üzərinə qoymaq lazımdır. Vacib ehtiyata əsasən, bədənin digər üzvlərini də namazın səcdəsində deyilmiş qaydada yerə qoymaq lazımdır.

Məsələ: 1108. Qur'anın vacib səcdəsində əgər bir şəxs alnını səcdə niyyəti ilə yerə qoysa, zikr deməsə də, kifayətdir, zikri demək isə müstəhəbbdir. Yaxşı olar ki, belə desin:

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ حَقًّا حَقًّا لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ إِيْمَانًا وَتَصَدِيقًا، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ
عُبُودِيَّةً وَرِقًّا، سَجَدْتُ لَكَ يَا رَبِّ تَعَبُّدًا وَرِقًّا لَا مُسْتَكْفِرًا وَلَا مُسْتَكْبِرًا بَلْ
أَنَا عَبْدٌ ذَلِيلٌ ضَعِيفٌ خَائِفٌ مُسْتَجِيرٌ

«*La ilahə illəllahu həqqən həqqə, la ilahə illəllahu imanən və təsdiqə, la ilahə illəllahu ubudiyyətən və riqqə, səcdəttu ləkə ya Rəbbi təəbbudən və riqqə, la mustənkifən və la mustəkberən, bəl ənə əbdun zəlilun zəifun xəifun müstəcir*».

Təşəhhüd

Məsələ: 1109. Bütün vacib və müstəhəbb namazların ikinci, məğrib namazının üçüncü, zöhr, əsr və işa namazlarının dördüncü rükətində şəxs ikinci səcdədən sonra təşəhhüd deməlidir. Yə'ni:

أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ، اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ

«Əşhadu ən la ilahə illəllahu vəhdəhu la şərikə ləhu və əşhadu annə Muhəmmədən əbduhu və rəsuluh, Əllahummə səlli əla Muhəmmədin və ali-Muhəmməd» kəlmələrini deməlidir. Vacib ehtiyat budur ki, deyilmiş bu tərzdən qeyrisi ilə deyilməsin. Təşəhhüd vətr namazında da lazımdır. Vacib namazların ikinci rükətinin ikinci səcdəsindən sonra oturaraq bədən aram, hərükətsiz olandan sonra təşəhhüd oxunmalıdır. Ancaq müstəhəbb namazlarda oturmaq və bədənin aramlığı vacib deyildir.

Məsələ: 1110. Təşəhhüdün kəlmələri ərəbcə düzgün və adi qaydada ardıcıl deyilməlidir.

Məsələ: 1111. Əgər təşəhhüd bir kəsin yadından çıxsın və ayağa qalxsın, rükuya getməmiş yadına düşsə, oturmalı və təşəhhüdü deməlidir. Sonra yenidən qalxıb həmin rükətdə oxunmalı olanları oxuyub, namazı tamamlamalıdır. Namazdan sonra müstəhəbb ehtiyata əsasən, yersiz ayağa qalxdığı üçün iki səhv səcdəsi yerinə yetirməlidir. Əgər rükuda ikən, yaxud rükudan sonra yadına düşərsə, bu halda namazı tamamlamalı və namazın salamından sonra müstəhəbb ehtiyata əsasən, təşəhhüdün qəzasını yerinə yetirməlidir. Yaddan çıxmış təşəhhüd üçün iki səhv səcdəsi də yerinə yetirməlidir.

Məsələ: 1112. Təşəhhüd halında sol budun üzərində oturmaq müstəhəbbdir. Həmçinin, sağ ayağın üstünü sol ayağın altına qoymaq, təşəhhüddən əvvəl الْحَمْدُ لِلَّهِ «Əl-həmdü lillah», ya

بِسْمِ اللَّهِ وَبِاللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَخَيْرُ الْأَسْمَاءِ لِلَّهِ

«Bismillahi və billah, vəl-həmdü lillah və xəyrul-əsməi lillah» demək; eləcə də əli budların üzərinə qoymaq, barmaqlarını bir-birinə yapışdırmaq və şəxsin öz ətəyinə baxması və birinci təşəhhüdün salavatından sonra

وَتَقْبَلُ شَفَاعَتَهُ وَارْفَعُ دَرَجَتَهُ

«vətəqəbbəl şafəətəhu vərfə' dəracətəh» cümləsini demək müstəhəbbdir.

Məsələ: 1113. Təşəhhüd oxuyarkən qadınların budlarını bir-birinə yapışdırması müstəhəbdir.

Namazın salamu

Məsələ: 1114. Namazın axırncı rükətinin təşəhhüdündən sonra oturan halda və bədən aram olandan sonra

السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ

«Əssəlamu ələykə əyyuhən-Nəbiyyu vərahmətullahi və bərəkətu» demək müstəhəbdir. Ondan sonra

السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَىٰ عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ

«Əs-səlamu ələyna və əla ibadillahis-salihin», yaxud

السَّلَامُ عَلَيْكُمْ

«Əs-səlamu ələykum» demək lazımdır. «Əs-səlamu ələykum» cümləsinə وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ «Və-rahmətullahi və bərəkətu» kəlməsini əlavə etmək müstəhəbdir. Əgər «Əs-səlamu ələyna və əla ibadillahis-salihin» cümləsinə əvvəl desə, ondan sonra «əs-səlamu ələykum və rahmətullahi və bərəkətu» cümləsinə də demək müstəhəbdir.

Məsələ: 1115. Əgər bir şəxs namazın salamını unutsa, namaz halından çıxmamış və qiblədən dönmək kimi qəsdən, ya səhvən baş verməsi namazı batıl edən bir iş baş verməmiş yadına düşsə, namazın salamını deməlidir və namazı səhihdir.

Məsələ: 1116. Əgər namazın salamını unutsa və qiblədən dönmək kimi istər qəsdən, istərsə də səhvən baş verdikdə namazı batıl edən bir iş baş gördükdən sonra yadına düşsə, namazı batildir. Amma əgər namaz halından çıxdıqdan sonra yadına düşsə, lakin istər qəsdən, istərsə də səhvən baş verdikdə namazı batıl edən bir iş görməmiş olsa, bu surətdə ehtiyata əsasən, namazı batildir.

Tərtib

Məsələ: 1117. Namazın tərtibini qəsdən pozsa, məsələn, surəni Həmddən əvvəl surə oxuduqda namaz batıl olar. Amma şəxs cahili-qasir olduqda və pozduğu tərtib iki rükəndən (məsələn, iki səcdə və rükudan) qeyrisi olsa, namazı səhihdir.

Məsələ: 1118. Əgər şəxs namazın rükündən birini unudub sonrakı rükünü yerinə yetirsə, məsələn, əvvəl rüku etməzdən qabaq iki səcdəni yerinə yetirsə, namazı batildir.

Məsələ: 1119. Əgər rüknü unudub, ondan sonra rükn olmayan bir əməli yerinə yetirsə, məsələni, iki səcdəni yerinə yetirmədən təşəhhüdü oxusa, rüknü yerinə yetirməlidir və ondan əvvəl səhvən yerinə yetirdiyini yenidən deməlidir.

Məsələ: 1120. Əgər rükn olmayan bir şeyi unutsa və ondan sonra rükn olan bir əməli yerinə yetirsə, məsələni, Həmdi unudub, rükuya getsə namazı səhihdir.

Məsələ: 1121. Əgər rükn olmayan bir şeyi unutsa və ondan sonrakı rükn olmayan bir əməli yerinə yetirsə, məsələni, Həmdi unudub, surəni oxusa, unuduğunu yerinə yetirib ondan sonra səhvən əvvəlcə yerinə yetirdiyi ikinci dəfə yerinə yetirməlidir.

Məsələ: 1122. Əgər birinci səcdənin, ikinci səcdə olduğunu, ya ikinci səcdənin birinci səcdə olduğunu güman edib yerinə yetirsə, namazı səhihdir və onun birinci səcdəsi birinci, ikinci səcdəsi isə ikinci hesab olunur.

Muvalat (ardıcılıq)

Məsələ: 1123. Şəxs namazı muvalatla – ardıcılıqla qılmalıdır. yə'ni, namazın rüku, səcdə, təşəhhüd kimi əməllərini ardıcıl olaraq yerinə yetirməli və onların arasında, namaz halı pozulacaq qədər fasilə salmamalıdır. Həmçinin, namazda oxuduğu şeyləri də adi qaydada, bir-birinin ardınca oxumalıdır. Əgər onların arasında «namaz qılır» deyilməyəcək dərəcədə fasilə salsə, namazı batildir.

Məsələ: 1124. Əgər bir şəxs namazda qəsdən onun hərfləri, ya kəlmələri arasında, kəlmənin forması (quruluşu), yaxud kəlmələrin tərkibinin dəyişəcəyi qədər fasilə versə, namaz batildir. Amma şəxs cahili-qasir olsa və həmçinin, bu fasilə namazın surətini pozmayacaq qədər olsa və təkbirətul-ehramda da olmasa, namaz batil olmaz. Əgər səhvən kəlmələrin və hərflərin arasında fasilə versə və bu fasilə namazı pozacaq qədər olmasa və təkbirətul-ehramda da olmasa, bu halda sonrakı rüknə başlamayıbsa, həmin kəlmə və hərfləri yenidən, adi qaydada oxumalıdır və fasilə verdiyi şeydən sonra bir şey oxumuşdursa, onu təkrar yerinə yetirməlidir. Əgər sonrakı rüknə başlayıbsa, namazı səhihdir. Əgər ondan sonrakı əməl, axırncı təşəhhüd kimi, namazın rüknü olmayan bir əməldirsə, bu halda salamdən qabaq yadına düşsə, o hissəni və ondan sonrakını yenidən oxumalıdır. Əgər namazın salamından sonra başa düşsə, namazı səhihdir. Amma salamın hərf və kəlmələri arasında muvalatı pozacaq

dərəcədə fasilə versə, vəzifəsi 1115 və 1116-cı məsələlərdə deyildiyi kimi, yaddan çıxmış salamın hökmüdür.

Məsələ: 1125. Rükü və səcdələri uzatmaq, böyük surələri oxumaq muvalata xələl gətirməz.

Qunut

Məsələ: 1126. Bütün vacib və müstəhəbb namazların ikinci rükətin qiraətindən sonra və rükudan əvvəl qunut oxumaq müstəhəbbdir. Şəf' namazında əhvət budur ki, mətlubiyyət-rəca qəsdilə qunut oxunar. vətr namazının bir rükətli olmasına baxmayaraq, rükudan öncə qunut oxumaq müstəhəbbdir. Cümə namazının hər rükətində bir, ayət namazlarında beş, fitr və qurban bayramı namazında birinci rükətdə beş, ikincidə dörd qunut vardır. Vacib ehtiyat budur ki, fitr və qurban bayramı namazlarında qunut tərək olunmasın.

Məsələ: 1127. Qunutda əlləri üzün müqabilində tutmaq, onların içini səmaya tərəf tutmaq və bir-birinin yanında saxlamaq, baş barmaqdan savayı digər barmaqları bir-birinə yapışdırmaq və əllərin içinə baxmaq müstəhəbbdir.

Məsələ: 1128. Qunutda hər hansı bir zikr, dua, münacat dilə gəlsə, hətta bir dəfə «Subhanəllah» kəlməsi də deyilmiş olsa, kifayətdir. Yaxşı olar ki, bu zikr deyilsin:

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْحَلِيمُ الْكَرِيمُ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ، سُبْحَانَ اللَّهِ
رَبِّ السَّمَوَاتِ السَّبْعِ وَرَبِّ الْأَرْضِينَ السَّبْعِ وَ مَا فِيهِنَّ وَ مَا بَيْنَهُنَّ وَرَبِّ
الْعَرْشِ الْعَظِيمِ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

«*La ilahə illəllahul-həlimul-kərim, la ilahə illəllahul-əliyyul-əzim. Subhanəllahi Rəbbis-səməvatis-səb'i və Rəbbil-ərəzinəs-səb'i və ma fihinnə və ma bəynəhunnə və Rəbbil-ərşil-əzim. Vəl-həmdulillahi Rəbbil-ələmin*».

Məsələ: 1129. Qunutunu ucadan oxumaq müstəhəbbdir. Lakin şəxs namazı camaatla qılsa və İmam camaat onun səsinə eşidərsə ucadan qunut oxuması, məkrühdür.

Məsələ: 1130. Əgər bir şəxs qəsdən qunutunu oxumasa qəzası yoxdur. Lakin yaddan çıxarsa və rükü qədərində əyilməmiş yadına düşərsə, qalxıb qunut oxumağı müstəhəbbdir. Əgər rükuda yadına düşərsə, bu surətdə rükudan sonra onu qəza etməsi müstəhəbbdir.

Əgər səcdədə yadına düşərsə, müstəhəbbdir ki, namazın salamından sonra onu qəza etsin.

NAMAZIN TƏRCÜMƏSİ

1 – «Həmd» surəsinin tərcüməsi:

«Bismillahir-Rəhmanir-Rəhim, «Bismillah» – yə'ni, bütün kamal sifətlərini özündə cəmləşdirən, hər bir eyb və nöqsandan pak-pakizə olan və ağıln (Onun həqiqətini dərk etməkdə) heyrətdə qaldığı bir Zətin adı ilə başlayıram.

«Ər-Rəhman» – yə'ni, rəhməti geniş və sonsuzdur və dünyada həm mö'minə, həm də kafirə şamildir.

«Ər-Rəhim»- yə'ni Onun rəhməti zati, əzəli və əbədidir, axirətdə yalnız mö'minlərə məxsusdur.

«Əl-həmdü lillahi Rəbbil-ələmin» – yə'ni həmd, tə'rif yalnız bütün yaradılmışları kamala çatdıran Allaha məxsusdur.

«Ər-Rəhmanir-Rəhim»-mə'nası yuxarıda deyildi.

«Maliki yəvmiddin» – yə'ni, qiyamət gününün maliki, sahibidir.

«İyyakə nə'budu və iyyakə nəstəin» – yə'ni yalnız Sənə ibadət edir və yalnız Səndən kömək diləyirik.

«İhdinəs-siratəl-mustəqim» – yə'ni, bizi düz yola hidayət et!

«Siratəlləzinə ən'əmtə ələyhim»-yə'ni, ne'mət verdiyin kəslərin yoluna ki, onlar payğəmbərlər, onların canişinləri, şəhidlər, siddiqlər və Allahın ləyaqətli bəndələridirlər.

«Ğəyriil-məğzubi ələyhim vələzzallin» – yə'ni, nəinki yolunu azmışların və qəzəbə düşər olmuşların yoluna!

2 – «Qul huvəllahu əhəd» surəsinin tərcüməsi:

«Bismillahir-Rəhmanir-Rəhim» – mə'nası yuxarıda deyildi.

«Qul huvəllahu əhəd» – yə'ni de; Ey Muhəmməd! O, tək (yeganə) Allahdır.

«Əllahus-səməd» – yə'ni, O Allah ki, bütün varlıqlardan ehtiyacsızdır və bütün varlıqlar Ona ehtiyaclıdır.

«Ləm yəlid vələm yuləd» – yə'ni, (Onun) övladı yoxdur və O da kiminsə övladı deyildir.

«Vələm yəkun ləhu kufuvən əhəd» – yə'ni, Ona tay, bərabər olacaq bir kəs (bir şey) yoxdur.

3 – Rükunun, səcdənin və onlardan sonra müstəhəbb olan zikrlərin tərcüməsi:

«Subhanə Rəbbiyəl-əzimi və bi həmdih» – yə'ni: Mənim böyük, əzəmətli, uca Pərvərdigarım hər bir eyb və nöqsandan pak-pakizə, münəzzəh və qüsursuzdur, Mən Onu tə'rif etməklə məşğulam.

«Subhanə Rəbbiyəl-ə'la və bi həmdih» – yə'ni: Mənim Rəbbim bütün varlıqlardan uca, hər bir eyb və nöqsandan pakdır və mən Ona sitayiş, həmd edirəm.

«Səmiəllahu limən həmidəh» – yə'ni: Allah, Ona sitayiş, həmd edəninin duasını eşitsin və Onu qəbul etsin!

«Əstəğfirullahə Rəbbi və ətubu iləyh» – yə'ni: Mən, məni tərbiyə edib kamala yetirən Rəbbimdən bağışlanmaq diləyir və Ona tərəf qayıdırəm»

«Bihovlillahi və quvvətihi əqumu və əq'ud» – yə'ni: Yalnız Allahın köməyi ilə qalxır və otururam.

4 – Qunutun tərcüməsi:

«La ilahə illəllahul-həlimal-kərim» – yə'ni: Kərəm və helm sahibi olan uca Allahdan başqa, (ibadətə layiq) heç bir mə'bud yoxdur.

«La ilahə illəllahul-əliyyul-əzim»-yə'ni: Böyük və uca məqamlı Allahdan başqa heç bir mə'bud yoxdur.

«Subhanəllahi Rəbbis-səməvatis-səb'i və rəbbil-ərəzinəs-səb'i»-yə'ni: Yeddi qat göyün və yeddi qat yerin rəbbi olan Allah pak-pakizə və qüsursuzdur.

«Vəma fihinnə və ma bəynəhunnə və Rəbbil-ərşil-əzim»-yə'ni: Göylərin və yerlərin özündə, onların arasında olanların və böyük ərşin Rəbbidir O!

«Vəl-həmdü lillahi Rəbbil-aləmin» – yə'ni: Həmd, tə'rif yalnız aləmlərin rəbbi olan Allaha məxsusdur!

5 – Təsbihati-ərbənin tərcüməsi:

«Subhanəllahi vəl-həmdü lillahi vəla ilahə illəllahu vəllahu əkbər»-yə'ni: Allah pak, hər növ eyb və nöqsandan pakizə və qüsursuzdur. Həmd və səna ancaq Ona məxsusdur. Allahdan başqa heç bir mə'bud yoxdur. Vəsf edilə bilməyəcək dərəcədə böyükdür.

6 – Təşəhhüd və salamın tərcüməsi

«Əl-həmdü lillah, əşhədu ən la ilahə illəllahu vəhdəhu la şərike ləh»- yə'ni, həmd-səna və tə'rif yalnız Allaha məxsusdur. Şəhadət verirəm ki, yeganə Allahdan başqa heç bir mə'bud yoxdur və Onun heç bir şeriki yoxdur.

«Və əşhədu ənnə Muhəmmədən əbduhu və rəsuluh»- yə'ni: Şəhadət verirəm ki, həzrət Muhəmməd (səlləllahu əleyhi və alih) Onun bəndəsi və elçisidir.

«Əllahummə səlli əla Muhəmmədin və ali Muhəmməd»- yə'ni: Ey Allahım! Muhəmməd və ali-Muhəmmədə salavat (rəhmət) göndər!

«Vətəqəbbəl şəfaətəhu vərfə' dərəcətəh» – yə'ni: Peyğəmbərin şəfaətini qəbul et və onun dərəcəsinə (Öz yanında) uca et!

«Əs-səlamu ələykə əyyuhən-nəbiyyu və rəhmətullahi və bərəkətuh» – yə'ni: Ey Peyğəmbər! Allahın salamı, rəhmət və bərəkəti sənə olsun!

«Əs-səlamu ələyna və əla ibadillahis-salihin» – yə'ni: Allahın salamı biz namaz qılanlara və saleh, ləyaqətli bəndələrinə olsun!

«Əs-səlamu ələykum və rəhmətullahi və bərəkətuh» – yə'ni: Allahın salamı, rəhmət və bərəkəti siz mö'minlərə olsun! («Siz» kəlməsindən məqsəd, onun bə'zi rəvayətlərdən mə'lum olduğu kimi, sağ və sol çiyinlərdəki mələklər və mö'minlər olsa da, bu kəlmənin həqiqi mə'nası olmalıdır).

NAMAZIN TƏ'QİBATI

Məsələ: 1131. İnsanın namazdan sonra bir qədər tə'qibatla məşğul olması müstəhəbdir. Yə'ni zikr, dua və Qur'an oxumaqla məşğul olsun. Daha yaxşı olar ki, öz yerindən hərəkət etməmiş, dəstəməzi, qüslü və ya təyəmmümü batil olmamış üzü qibləyə olduğu halda tə'qibatla məşğul olsun. Tə'qibatın ərəbcə oxunması lazım (vacib) deyil. Lakin yaxşı olar ki, dua kitablarında göstərmiş verilmiş şeyləri yerinə yetirsin. Daha çox tövsiyə edilən tə'qibatlardan bi də Həzrət Zəhra (əleyha ssalam)-ın təsbihidir. O, bu qayda ilədir: 34 dəfə «Allahu Əkbər», sonra 33 dəfə «Əlhəmdü lillah» və sonra 33 dəfə «Subhanəllah».

Məsələ: 1132. Namazdan sonra şükür səcdəsi yerinə yetirmək müstəhəbdir və alını şükr səcdəsi qəsdilə yerə qoymaq kifayət edər. Lakin yaxşı olar ki, yüz, ya üç, ya da bir dəfə «Şukrən lillah», yaxud «Əfvən» deyilsin. Həmçinin, hər vaxt insana bir ne'mət yetişdisə, ya

bir bəla ondan uzaqlaşdısa, şükür səcdəsi yerinə yetirmək müstəhbəddir.

PEYĞƏMBƏRƏ (SƏLLƏLLAHU ƏLEYHİ VƏ ALİH) SALAVAT GÖNDƏRMƏK

Məsələ: 1133. İnsan hər vaxt Həzrət Rəsuli Əkrəmin (səlləllahu əleyhi və alih) mübarək adını (məsələn, Muhəmməd, Əhməd), yaxud ləqəb və künyəsini (məsələn, Mustəfa, Əbul-Qasim) desə, yaxud eşitsə, hətta namaz halında olsa da belə, salavat göndərməsi müstəhbəddir.

Məsələ: 1134. Həzrət Rəsuli Əkrəmin (səlləllahu əleyhi və alih) mübarək adını yazarkən salavatı da yazmaq müstəhbəddir. Həmçinin, o Həzrəti yad etdiyi hər zaman ona salavat göndərmək müstəhbəddir.

NAMAZI BATİL EDƏN ŞEYLƏR

Məsələ: 1135. On iki şey namazı batil edər və onlara «mubtilat» deyilir.

1. Namaz əsnasında onun şərtlərindən biri pozulduqda, məsələn, satirin (övrətini örtüyü şeyin) qəsb olduğunu başa düşərsə

2. Namaz əsnasında qəsdən, ya səhvən və yaxud çarəsizlikdən dəstəmazı, ya qüslü batil edən işlərdən biri baş versə, məsələn, bövl xaric olarsa. Lakin bövl və ǧaitin xaric olmasını saxlaya bilməyən şəxsə namaz əsnasında bunlardan biri xaric olarsa, bu halda dəstəmazın hökmlərində deyildiyi kimi əməl etsə, namazı batil olmaz. Həmçinin, istihazəli qadından namaz əsnasında qan xaric olarsa, istihazənin qaydalarına riayət etdiyi surətdə namazı səhihdir.

Məsələ: 1136. Qeyri-ixtiyari olaraq yuxlayan şəxs, əgər namaz əsnasında, yoxsa ondan sonra yuxladığını bilməsə, vacib ehtiyata əsasən, namazını (dəstəmaz alıb) yenidən qılmalıdır.

Məsələ: 1137. Əgər öz ixtiyarı ilə yuxladığını bilsə, amma namazdan sonramı, yoxsa namaz əsnasında və namazda olduğunu unudaraq yatdığı barədə şəkk etsə, namazı səhihdir.

Məsələ: 1138. Əgər səcdə halında yuxudan oyansa və namazın axırncı səcdəsindəmi, yoxsa şükür səcdəsində olması barədə şəkk etsə, namazı yenidən qılmalıdır.

3. Namazın mübtilatından üçüncüsü: əllərini namazın bir hissəsi olması qəsdilə bir-birinin üstünə qoymaq.

Əgər şəxs qasir cahil olsa, namazı batil olmaz. Həmçinin, vacib ehtiyata əsasən, qasir cahil olmayıb əlləri ibadət qəsdilə bir-birinin üstünə qoyduğu surətdə də namazı batildir.

Məsələ: 1139. Əgər unutkanlıq, ya çarəsizlik üzündən, ya təqiyə səbəbindən və ya başqa işlər üçün, məsələn, qaşımaq üçün əllərini biri-birinin üstünə qoysa, eybi yoxdur.

4. Namazı batil edənlərdən dördüncüsü, Həmdi oxuyandan sonra dua qəsd etmədən və ya namazın bir hissəsi olması qəsdilə «amin» demək. Hətta Həmdi oxuduqdan sonra, dua qəsdilə olsa da məhəlli-ışkaldır. Lakin cahili-qasir olsa, yaxud səhvən və ya təqiyə edərək desə, namazına eyb gətirməz.

5. Namazı batil edənlərdən beşincisi qəsdən qiblədən arxaya yaxud sağa-sola dönmək. Hətta qəsdən «üzü qibləyədir» deyilməyəcək qədər sağa, ya sola tərəf dönsə, sağ ya sol tərəfə çatmasa da, namazı batildir. Amma səhv olaraq sağ və ya sol tərəfə çatmayacaq dərəcədə bir az dönsə, namazı səhihdir. Əgər sağ, ya sola çatsa və özü də bunu anlasa, vaxt olduğu surətdə, hətta bir rükət belə namaz qılmaq qədər də olsa, yenidən qılmalı, əgər bu qədər vaxt yoxdursa, ya vaxt ötdükdən sonra başa düşsə, qəzası yoxdur. Lakin qiblədən arxaya dönmüş olsa, vacib ehtiyata əsasən, qəza etməlidir.

Məsələ: 1140. Əgər bir şəxs qəsdən başını qiblənin sağ və sol tərəfi ilə müqabil olan, ya ondan artıq dərəcədə döndərsə, namazı batildir. Amma “qiblədən dönmək deyilməyəcək dərəcədə azacıq döndərsə, lakin qiblənin sağ və ya sol tərəf həddinə çatmasa, bu surətdə üzü döndərmək qəsdən olsa, namaz batildir, əgər səhvən olsa, namaz səhihdir. Və əgər səhvən başını qiblənin sağ, ya sol tərəfi sayılan miqdarda döndərsə və sonra yadına düşsə, bu halda hətta bir rükət olsa belə namaz qılmaq qədərində vaxt olan təqdirdə vacib ehtiyata əsasən, namazı təzələməlidir. Əgər bu qədər vaxt qalmamışdırsa, yaxud vaxt ötdükdən sonra xatırlasa, qəzası yoxdur. Lakin əgər səhvən qiblədən arxaya çevrildiyi surətdə vacib ehtiyata əsasən, namazı qəza etməlidir.

6. Namazı batil edənlərin altıncısı iki hərfdən az olmayan və mə’na ifadə edən bir söz danışmaqdır – istər həmin mə’nanı ifadə etməyi qəsd etsin, istərsə etməsin. Amma əgər cahili-qasir olsa, batil olmaz. Həmçinin, vacib ehtiyata əsasən, əgər iki hərf, ya daha artıq olsa, mə’nası olmasa da, eynilə. Hər halda əgər səhvən olsa, namaza bir eybi yoxdur və səhv səcdəsi yerinə yetirmək lazımdır.

Məsələ: 1141. Əgər bir hərfi olan və mə'nası olan bir söz desə, məsələn, ərəb dilində «qoru» mə'nasını verən ق «qi» sözünü desə və həmin mə'nanı qəsd etsə, namazı batil olar. Həmçinin, vacib ehtiyata əsasən, onun mə'nasını bilsə, amma həmin mə'nanı qəsd etməsə də, yaxud mə'nanı çatdırmasa belə, hökm eynidir.

Məsələ: 1142. Namazda öskürməyin, gəyirməyin eybi yoxdur və qəsdən ah-nalə etmək namazı batil edər. Amma cahili-qasir olsa, batil etməz.

Məsələ: 1143. Əgər bir kəlməni zikr qəsdilə, məsələn, zikr qəsdilə «Allahu Əkbər» desə və bu zaman başqasına bir şeyi anlatmaq üçün onu ucadan desə, eybi yoxdur. Lakin başqasına bir şeyi anlatmaq üçün desə, yaxud həm zikr, həm də başa salmanı hər ikisini qəsd edib desə, namaz batil olar, amma təkbirətul-ehramdan başqasında və cahili-qasir olsa, (batil olmaz). Əgər zikr qəsdilə desə, amma onu bu işə vadar edən şey başqasına bir şeyi anlatmaq olsa, namaz batil olmaz.

Məsələ: 1144. Dörd vacib səcdə ayəsindən başqa namazın bir hissəsi olmaq qəsdilə deyil, təkcə Qur'an oxumaq qəsdilə, namazda Qur'an oxumaq və Həmçinin, dua etməyin eybi yoxdur. Lakin müstəhəbb ehtiyat budur ki, ərəb dilindən qeyri dildə dua etməsin.

Məsələ: 1145. Əgər Həmd, surə və namazın zikrlərindən bir şeyi qəsdən və namazın bir hissəsi olmağını qəsd etmədən, yaxud ehtiyat üzündən bir neçə dəfə desə, eybi yoxdur. Lakin vasvasılıq ucbatından bir neçə dəfə desə, haramdır, amma namazın batil olması məhəlli-ışkaldır.

Məsələ: 1146. İnsan namaz halında başqasına salam verməməlidir. Amma başqası ona salam versə, cavabını salam verilən tərzdə qaytarmaq lazımdır. Məsələn, əgər «səlamun ələykum» desələr, cavabında eynilə «səlamun ələykum» deməlidir. Lakin «ələykum əs-səlam» desə bu surətdə vacib ehtiyata əsasən, cavabda «səlamun ələykum» deməlidir.

Məsələ: 1147. İnsan istər namazda, istərsə də ondan qeyri hallarda salamın cavabını dərhal və elə tərzdə almalıdır ki, camaat arasında salamın cavabı hesab olunsun. Əgər qəsdən, ya unudaraq salamın cavabını, o salamın cavabı hesab edilməyəcək dərəcədə gecikdirsə, bu halda namaz əsnasındadırsa, cavab verməməlidir. Əgər namazdan qeyri halda olsa, cavab vermək vacib deyildir.

Məsələ: 1148. Salamın cavabı, salam verənin eşidə biləcəyi tərzdə qaytarılmalıdır. Lakin salam verən kar olsa və ya salam verib sür'ətlə ötüb getsə, ona adi qaydada cavab verilməsi kifayətdir.

Məsələ: 1149. Namaz qılan salamın cavabını təhiyyət yə'ni salamlamaq qəsdilə verməlidir, baxmayaraq ki, dua qəsdilə cavab verməyin maneəsi yoxdur.

Məsələ: 1150. Əgər qadın, ya kişi və ya müməyyiz – yaxşı-pisi ayırd edə bilən uşaq – namaz qılan şəxsə salam versə, namaz halında olan şəxs onun cavabını verməlidir. Lakin əgər qadın salanı «səlamun ələyk» kimi desə, vacib ehtiyata əsasən, onun cavabını da eyni olaraq «səlamun ələyk» deyib «kaf» hərfinə zir və ya zəbər vermədən cavab verməlidir.

Məsələ: 1151. Əgər namaz qılan şəxs salamın cavabını qaytarmasa, günah etməsinə baxmayaraq, namazı səhihdir.

Məsələ: 1152. Əgər bir şəxs namaz qılana, salam hesab olunan, amma səhv tərzdə salam versə, onun cavabı vacib və ehtiyata əsasən, səhih şəkildə qaytarılmalıdır. Amma salam hesab edilməyəcək dərəcədə səhv olsa, onun cavabını qaytarmaq caiz deyildir.

Məsələ: 1153. Məsxərə üzündən və ya zarafat üçün salam verənin cavabını almaq vacib deyildir. Qeyri-müsəlman kişi və qadının salamının cavabını almaq ehtiyat vacibə görədir və «salam», ya «ələyk» kəlməsilə kifayətlənməkdir. Baxmayaraq ki, əhvət nəzər «ələyk» kəlməsilə cavab verməsidir.

Məsələ: 1154. Əgər bir şəxs bir dəstə adama salam versə salamın cavabını qaytarmaq hamısına vacibdir, ancaq onlardan biri cavab versə kifayətdir.

Məsələ: 1155. Əgər bir şəxs bir dəstə adama salam versə və salam verənin nəzərdə tutmadığı bir şəxs ona cavab versə, salamın cavabı qalanlarının öhdəsindən düşmür.

Məsələ: 1156. Əgər bir şəxs bir dəstə adama salam versə və onların arasında namaza məşğul olan şəxs salam verənin onu da qəsd edib-etmədiyində şəkk etsə, tərəddüd etsə, cavab verməməlidir. Həmçinin, salam verənin onu da qəsd etdiyini bilsə və başqası onun cavabını versə, (cavab verməməlidir). Ancaq salam verənin məqsədinin ona da salam vermək olduğunu bilsə və başqası onun cavabını qaytarmasa, o, salam verənin cavabını verməlidir.

Məsələ: 1157. Salam vermək müstəhəbdir. Süvarinin piyadaya, ayaq üstə olanın oturana və kiçiyin böyüyə salam verməsinə çoxlu tövsiyə olunmuşdur.

Məsələ: 1158. Əgər iki şəxs biri-birinə eyni zamanda salam versə ehtiyata əsasən, hər biri digərinin cavabını verməlidir.

Məsələ: 1159. Namazdan başqa hallarda salamın cavabını onun verildiyindən daha gözəl surətdə qaytarmaq müstəhəbdir. Məsələn, əgər bir şəxs «səlamun ələykum» desə, cavabında «səlamun ələykum və rəhmətullah» demək müstəhəbdir.

7. Namazı batil edənlərin yeddincisi qəsdən və uca səslə gülməkdir. Cahili-qasir olsa, batil olmaz. Əgər qəsdən səssiz və ya səhvən uca səslə gülsə namazın eybi yoxdur.

Məsələ: 1160. Əgər ucadan gülməyin qarşısını almaq səbəbilə halı dəyişsə, məsələn, rəngi qızarsa, namazı yenidən qılması lazım deyil. Əgər başqa bir maneə, məsələn, namaz halından çıxmaq kimi bir iş baş versə, namazı yenidən qılmalıdır.

8. Namazı batil edənlərin səkkizincisi vacib ehtiyata əsasən, dünya işləri üçün qəsdən ağlamaqdır. Cahili-qasir olsa, eybi yoxdur. Əgər Allahdan qorxmaq və ya axirət üçün ağlamış olsa onda, bu, əməllərin ən yaxşılardanıdır.

9. Camaat arasında «namaz qılır» deyilməyəcək şəkildə namazın surətinin pozulmasıdır. Məsələn, havaya tullanmaq və bu kimi işlər istər qəsdən, istərsə unutmazlıqdan baş versə. Lakin namazın surətini pozmayan işin, məsələn, əl ilə işarə etməyin eybi yoxdur.

Məsələ: 1161. Əgər namaz əsnasında «namaz qılır» deyilə bilməyəcək qədər sakit dayansa, namazı batildir.

Məsələ: 1162. Əgər namaz əsnasında müəyyən bir iş görsə, yaxud bir müddət sakit qalsa və bunun nəticəsində namazın surətinin pozulub-pozulmadığında şəkk etsə namazı yenidən qılmalıdır, baxmayaraq ki, müstəhəb ehtiyat namazı tamamlayıb yenidən qılsın.

10-cusu yemək və içməkdir. Əgər namazda istər qəsdən, istərsə də unutmazlıqdan «namaz qılır» deyilməyəcək şəkildə bir şey yeyib-içsə namazı batil olar. Amma əgər «namaz qılır» deyiləcək şəkildə olsa, bu halda qəsdən olsa, namazı ehtiyata əsasən, batildir. Əgər cahili-qasir olsa, ya unutmazlıq ucbatından olsa, namazın eybi yoxdur. Oruc tutmaq istəyən bir şəxs sübh azanından öncə vətr namazını qılsa və susuzluğa düşər olsa, namazı tamamlayacağı surətdə sübhün açılacağından qorxsə bu halda su onunla qarşı-qarşıya və onun bir

neçə addımlığında olsa, namaz əsnasında su içə bilər. Amma üzü qiblədən çevirmək kimi namazı batıl edən bir iş görməməlidir.

Məsələ: 1163. Əgər namaz əsnasında dişlərinin dibində qalmış yemək qalığını udsa, namaz batil olmaz. Həmçinin, ağızda qalan qənd, şəkər və bu kimi şeylər tədricən əriyib suya çevrilsə və namaz əsnasında udsa, eybi yoxdur.

11. İki rükətli namazların, məsələn, sübh və müsafirin namazı kimi, ya üç rükətli, ya da dörd rükətli namazların əvvəldəki iki rükətlərinin sayında şəkk etdikdə; bu, o surətdədir ki, namaz qılan şəxs şəkk halında qalsın.

12. Namazın rüknünü qəsdən və ya səhvən azaltmaq, yaxud rükn olmayan bir şeyi qəsdən azaldıb çoxaltmaqdır. Bu da cahili-qasir olmayana aiddir. Amma əgər bir şəxs rükunu və yaxud bir rükətdə iki səcdəni qəsdən ya səhvən artırırsa, namazı batil olar. Lakin təkbirətül-ehramın səhvən artırılması namazı batıl edənlərdən deyil və cahili-qasirin onu qəsdən artırdığı halda namazın batıl olması məhəlli-ışkaldır.

Məsələ: 1164. Əgər bir şəxs, namazdan sonra, namaz əsnasında namazı batıl edən bir iş yerinə yetirib-yetirmədiyində şəkk edərsə, namazı səhidir.

NAMAZDA MƏKRUH OLAN ŞEYLƏR

Məsələ: 1165. Namazda üzü sağ və ya sol tərəfə «üzünü qiblədən döndərdi» deyilməyəcək dərəcədə azacıq döndərmək məkrurdur, əks halda isə (sağa-sola döndərdi deyilərsə) batildir. Necə ki, deyildi. Həmçinin, namazda gözləri yummaq, gözü sağ-sola döndərmək, əli və saqqalı ilə oynamaq, barmaqlarını bir-birinə keçirmək, ağız suyunu atmaq, Qur'anın ya kitabın, ya da üzüyün yazılarına baxmaq məkrurdur. Eləcə də Həmd və surə oxuyarkən, zikir deyərəkən başqasının sözünü eşitmək üçün sakit olmaq, ümumiyyətlə xüzu-xüşunu aradan aparacaq hər bir iş məkrurdur.

VACİB NAMAZI POZMAĞIN CAİZ OLDUĞU HALLAR

Məsələ: 1167. İxtiyar üzündən vacib namazı pozmaq haramdır. Lakin malı qorumaq, mala ya bədənə dəyəcək zərərin qarşısını almaq üçün namazı pozmağın maneəsi yoxdur.

Məsələ: 1168. Əgər şəxsin öz canını, ya canının qorunması vacib olan bir kəsi, ya qorunması vacib olan malı qoruması namazı pozmadan mümkün deyilsə, namazı pozmalıdır.

Məsələ: 1169. Əgər namazın vaxtı geniş olan halda namaz qılsa və tələbkar öz haqqını ondan tələb etsə, bu halda onun tələbini namaz əsnasında verə bilərsə, həmin halda ödəməlidir. Əgər namazı pozmadan tələbi ödəmək mümkün deyilsə, namazı sındıraraq borcunu ödəməli və sonra namaz qılmalıdır.

Məsələ: 1170. Əgər bir şəxs namaz əsnasında məscidin nəcis olduğunu başa düşsə, vaxt dar olduğu surətdə namazı tamamlamalıdır. Əgər vaxt genişdirsə və məscidi pak etmək namazın surətini pozursa, elə namaz əsnasında məscidi pak etməli, sonra namazın ardını qılmalıdır. Əgər məscidi təmizləmək namazın surətini pozursa bu halda namazdan sonra məscidi pak etmək mümkündürsə, namazı pozmaq caiz deyildir. Amma məscidin nəcis olması məscidə ehtiramsızlığa səbəb olarsa bu surətdə namazı pozmalı, məscidi pak etməli və sonra namaz qılmalıdır. Həmçinin, namazdan sonra pak etmək mümkün olmadıqda da hökm eynidir.

Məsələ: 1171. Namazını sındırmalı olan şəxs əgər namazı (pozmayıb) bitirərsə günah etməsinə baxmayaraq, namazı səhihdir. Baxmayaraq ki, müstəhəbb ehtiyat budur ki, onu yenidən qılsın.

Məsələ: 1172. Əgər şəxs rüku həddində əyilməmiş azan və iqaməni unutduğu xatırlayarsa, vaxtın geniş olduğu surətdə onları yerinə yetirmək üçün namazı sındırması müstəhəbbdir. Həmçinin, qiraətdən qabaq iqaməni unutduğunu xatırlayarsa da eyni hökmü daşıyır.

ŞƏKKİYYAT

Namazın şəkkiyyatı iyirmi üç qismdir. Onlardan səkkizi namazı batil edir, baxmayaraq ki, onların bə'zində batil olmaq ehtiyata əsasəndir; altısına e'tina etmək lazım deyildir. Qalan doqquz qism isə səhih şəklərdir.

Batil edən şəklər

Məsələ: 1173. Namazı batil edən şəklər bunlardır:

1. Sübh və müsafirin namazları kimi iki rükətli vacib namazların rükətlərinin sayındakı şəkk; Lakin müstəhəbb və ehtiyat namazlarının rükətlərinin sayında şəkk etmək namazı batil etməz.

2. Üç rükətli namazın rükətlərinin sayında şəkk edildikdə.

3. Dörd rükətli namazda bir rükət, yoxsa ondan çox qıldığında şəkk etdikdə.

4. Dörd rükətli namazda ikinci səcdənin zikri tamam olmamış iki rükət, yoxsa daha çox qıldığında şəkk etdikdə.

5. Neçə rükət qıldığını bilmədiyi namazın rükətlərinin sayında şəkk etdikdə.

6. İki ilə beş, yaxud iki ilə beşdən artıq rükət arasında şəkk etdikdə. Lakin bu şəkddə vacib ehtiyata əsasən, ikinci rükətdə olduğunu hesab edib, namazı tamalamalı və sonra yenidən qılmalıdır.

7. Üç ilə altı rükət arasında, yaxud dörd ilə altıdan çox rükət arasında şəkk etdikdə, lakin bu şəkddə vacib ehtiyata əsasən, üç rükət qıldığını hesab etməli və namazı tamamlayıb, sonra yenidən qılmalıdır.

8. Dörd ilə altı arasında, yaxud dörd ilə altıdan çox rükət arasında şəkk etdikdə. Bu surətdə vacib ehtiyata əsasən, dördüncü rükətdə olduğunu hesab edib namazı sona çatdırmalı və yenidən qılmalıdır.

Məsələ: 1174. Əgər batil edən şəklərdən biri insanın qarşısına çıxsa, şəkkini sabitləşməsi üçün bir az fikirləşməli və sonra (şəkddən çıxmazsa) namazı poza bilər. Daha yaxşı olar ki, namazın surəti pozulana qədər fikirləşsin.

E'tina olunmayan şəklər

Məsələ: 1175. E'tina olunmayacaq şəklər bunlardır:

1. Yerinə yetirilməsi məhəlli ötüb keçmiş şeylərdə şəkk etdikdə, məsələn, rükuda olduğu halda Həmdi oxuyub-oxumadığında şəkk etsə.

2. Namazın salamından sonra şəkk etdikdə.

3. Namazın vaxtı ötüb keçdikdən sonra şəkk etdikdə.

4. Kəsiruş-şəkkini – yə'ni çox şəkk edən şəxs şəkk etməsi.

5. İmamın namazın rükətlərinin sayında şəkk etməsi, mə'mumun rükətlərin sayını bildiyi surətdə. Həmçinin, İmam rükətlərin sayını bildiyi halda mə'mumun rükətlərin sayında şəkk etməsi.

6. Müstəhəbb və ehtiyat namazlarında şəkk edildikdə.

1. Məhəlli keçmiş şeylərdə şəkk etmək

Məsələ: 1176. Əgər bir şəxs namaz əsnasında, namazın vacib işlərindən hər hansı birini yerinə yetirib-yetirmədiyində şəkk etsə,

məsələn, Həmdi oxuyub-oxumadığında şəkk etsə, bu halda ondan sonra yerinə yetirməsi vacib olan bir işlə məşğul deyilsə, şəkk etdiyini yerinə yetirməlidir. Əgər ondan sonrakı işə məşğuldursa, məsələn, surə oxuyarkən həmdi oxuyub-oxumadığında şəkk etdikdə, öz şəkkində e'tina etməməlidir.

Məsələ: 1177. Əgər bir ayə`ni oxuyarkən ondan əvvəlki ayə`ni oxuyub-oxumadığında şəkk edərsə və yaxud ayənin axırını oxuyarkən əvvəlini oxuyub-oxumadığında şəkk edərsə, öz şəkkinə etina etməməlidir.

Məsələ: 1178. Əgər rüku və səcdələrdən sonra, onların vacib işlərində, məsələn, zikri və bədənin aram olmasını yerinə yetirib-yetirmədiyində şəkk etsə, öz şəkkinə etina etməməlidir.

Məsələ: 1179. Əgər səcdəyə gedərkən rüku edib-etmədiyində şəkk edərsə, vacib ehtiyata əsasən, qalxıb rüku etməlidir və namazı tamamladıqdan sonra yenidən qılmalıdır. Əgər rükudan sonra ayağa qalxıb-qalxmadığında şəkk edərsə, qalxmalı və sonra səcdəyə gedib namazı tamamlamalıdır.

Məsələ: 1180. Əgər ayağa qalxarkən səcdəni, yaxud təşəhhüdü yerinə yetirib-yetirmədiyində şəkk edərsə, qayıdıb onu yerinə yetirməlidir.

Məsələ: 1181. Oturan, yaxud uzanan halda namaz qılan şəxs Həmdi, yaxud təsbihatı oxuyan zaman səcdə və ya təşəhhüdü yerinə yetirib-yetirmədiyində şəkk etsə, öz şəkkinə e'tina etməməlidir. Əgər Həmdi, ya təsbihatı oxumağa başlamamış səcdə və ya təşəhhüdü yerinə yetirib-yetirmədiyində şəkk etsə, bu halda o halətin məsələn, oturduğu halın qiyam əvəzi olub-olmamasını bilməsə, qayıdıb şəkk etdiyi əməli yerinə yetirməlidir. Əgər qiyam əvəzində oturduğunu bilsə bu halda təşəhhüdü yerinə yetirib-yetirmədiyində şəkk etsə, vacib ehtiyata əsasən, onu mütləq qürbət qəsdilə-vacib, ya müstəhəbb qəsdli etmədən yerinə yetirməlidir və namazı səhihdir. Əgər şəkki səcdəni yerinə yetirib-yetirmədiyində olsa, vacib ehtiyata əsasən, namazı tamamlayıb yenidən qılmalıdır.

Məsələ: 1182. Əgər namazın rüknlərindən hər hansı birini yerinə yetirib-yetirmədiyində şəkk edərsə, bu halda həmin (şəkk etdiyi) rükndən sonrakı bir əmələ başlamayıbsa, onu yerinə yetirməlidir. Məsələn, əgər təşəhhüdü oxumazdan öncə iki səcdəni edib-etmədiyində şəkk etsə, səcdələri yerinə yetirməlidir. Əgər sonradan həmin rüknu yerinə yetirdiyi yadına düşsə, bu halda həmin rükn rüku,

ya iki səcdə olmuş olsa, namaz batildir (rükn artıqlığı əmələ gəldiyi üçün).

Məsələ: 1183. Əgər rükn olmayan bir əməli yerinə yetirib-yetirmədiyində şəkk etsə, bu halda ondan sonrakı əmələ başlamayıbsa, həmin əməli yerinə yetirməlidir. Məsələn, surə oxumamış Həmdi oxuyub-oxumadığında şəkk edərsə, Həmdi oxumalı (və sonra surəni) oxumalıdır. Əgər onu yerinə yetirdikdən sonra şəkk etdiyini yerinə yetirmiş oxuduğu yadına düşsə, namazı səhihidir.

Məsələ: 1184. Əgər hər hansı bir rüknu yerinə yetirib-yetirmədiyində şəkk etsə, bu halda ondan sonrakı əmələ başlayıbsa, öz şəkkinə e'tina etməməlidir. Məsələn, təşəhhüdü oxumaqla məşğul ikən ondan əvvəl iki səcdəni yerinə yetirib-yetirmədiyində şəkk etsə, bu şəkkə e'tina etməməlidir. Əgər (sonradan) o rüknu yerinə yetirməmiş olduğu yadına düşsə və o rükn təkbirətul-ehram olsa, namaz batildir. İstər sonrakı rükne daxil olsun, istərsə də olmasın. Ondən başqa hallarda isə sonrakı rükne başlamamış yadına düşsə, həmin rüknu yerinə yetirməlidir. Əgər sonrakı rükne daxil olmuşsa, namazı batildir. Məsələn, sonrakı rükətin rükusundan qabaq iki səcdəni yerinə yetirmədiyini yadına düşsə, qayıdıb əvvəlki rükətin səcdələrini yerinə yetirməlidir. Əgər rükuda, yaxud rükudan sonra yadına düşsə, namazı batildir.

Məsələ: 1185. Əgər rükn olmayan bir əməli yerinə yetirib-yetirmədiyində şəkk etsə, bu halda ondan sonrakı əmələ başlayıbsa, öz şəkkinə e'tina etməməlidir. Məsələn, surə oxumaqla məşğul ikən Həmdi oxuyub-oxumadığında şəkk etsə, öz şəkkinə e'tina etməməlidir. Əgər onu yerinə yetirmədiyini yadına düşsə, bu halda sonrakı rükne məşğul olmayıbsa, onu yerinə yetirməlidir. Əgər sonrakı rükne məşğuldursa, namazı səhihidir. Deməli, məsələn, əgər qunutda olarkən surəni oxumadığı yadına düşsə, surəni oxumalıdır, əgər bu, rükuda yadına düşərsə, namazı səhihidir.

Məsələ: 1186. Əgər namazın salamını deyib-demədiyində şəkk etsə, bu halda başqa bir namaza məşğuldursa, yaxud namazın surətini pozan bir iş baş verdiyinə görə namaz qılma halından çıxıbsa, öz şəkkinə e'tina etməməlidir. Əgər bu deyilənlərdən əvvəl şəkk etsə, namazın tə'qibatına məşğul olmuş olsa da belə, namazın salamını deməlidir. Əgər salamı düzgün deyib-demədiyində şəkk etsə, hər bir surətdə öz şəkkinə e'tina etməməlidir.

2 – Salamdan sonrakı şəkk

Məsələ: 1187. Namazın salamından sonra namazın səhih olub-olmadığında şəkk etsə, məsələn, rüku edib-etmədiyində şəkk etsə, yaxud dörd rükətli namazın salamından sonra dörd, yoxsa beş rükət qıldığında şəkk etsə, öz şəkkinə e'tina etməməlidir. Məşhur hökm budur ki, «əgər onun şəkkinin hər iki tərəfi batil olsa, məsələn, dörd rükətli namazın salamından sonra üç, yoxsa beş rükət qıldığında şəkk etsə, namazı batildir». Lakin bu hökm məhəlli-işkaldır. Vacib ehtiyat budur ki, (bu halda) əlavə bir rükət də namaz qılsın, salanı dedikdən sonra iki səhv səcdəsi yerinə yetirsin və namazı yenidən qılsın.

3 – Vaxt ötdükdən sonra edilən şəkk

Məsələ: 1188. Əgər namazın vaxtı keçdikdən sonra namazı qılıb-qılmadığında şəkk etsə, yaxud qılmadığını güman etsə, onu qılmaq lazım deyildir. Lakin vaxt keçməmiş namazı qılıb-qılmadığında şəkk etsə, qıldığını güman etsə də belə, o namazı qılmalıdır.

Məsələ: 1189. Əgər namazın vaxtı keçdikdən sonra onu düzgün qılıb-qılmadığında şəkk etsə, öz şəkkinə etina etməməlidir.

Məsələ: 1190. Əgər zöhr və əsr namazının vaxtı ötdükdən sonra dörd rükətli bir namaz qıldığını bilsə, amma zöhr niyyətilə, yoxsa əsr niyyətilə qıldığını bilməsə, bu surətdə ona vacib olan qəza namazı niyyətilə dörd rükətli bir namaz qılmalıdır.

Məsələ: 1191. Əgər məğrib və işa namazının vaxtı ötdükdən sonra bir namaz qıldığını bilsə, lakin bilməsə ki, üç, yoxsa dörd rükətli namaz qılıb, məğrib və işa namazlarının (hər ikisinin) qəzasını qılmalıdır.

4. Kəsiruş-şəkk (çox şəkk edən şəxsin) şəkk etməsi

Məsələ: 1192. Camaat arasında «çox şəkk edir» deyilən şəxsə «kəsiruş-şəkk» deyilir. Bir şəxsin vəziyyəti elə olsa ki, hər üç namazda ardıcıl olaraq azı bir dəfə şəkk etsə, o, kəsiruş-şəkkin nümunəsidir. Əgər şəkkin çoxluğu qəzəb, qorxu və pərişanlıq kimi səbəblərdən olmasa, öz şəkkinə e'tina etməməlidir.

Məsələ: 1193. Çox şəkk edən şəxs, əgər namazın hissələrindən və şərtlərindən birini yerinə yetirib-yetirməməsində şəkk etsə, məsələn, rükunu yerinə yetirib-yetirmədiyində şəkk etsə, rükunu yerinə yetirmiş hesab etməlidir. Əgər namazı batil edən bir şeyi yerinə

yetirib-yetirmədiyində şəkk etsə, məsələn, sübh namazını iki, yoxsa üç rükətli qıldığında şəkk etsə, səhih qıldığını əsas götürməlidir.

Məsələ: 1194. Namazın bir şeyində çox şəkk edən şəxs, namazın başqa hissələrində şəkk etsə, onun göstərişinə əməl etməlidir. Məsələn, bir şəxs səcdəni edib-etməməsində çox şəkk edirsə, rükunu yerinə yetirib-yetirmədiyində şəkk etsə, onun göstərişinə əməl etməlidir, yə'ni əgər hələ səcdəyə getməyibsə, rükunu yerinə yetirsin, əgər səcdədədirsə öz şəkkinə e'tina etməsin.

Məsələ: 1195. Məxsus bir namazda, məsələn, zöhr namazında çox şəkk edən şəxs, əgər başqa bir namazda əsr namazı kimi şəkk etsə, şəkk göstərişlərinə əməl etməlidir.

Məsələ: 1196. Əgər bir şəxs məxsus bir yerdə namaz qılındıqda çox şəkk edirsə, əgər o yerdən başqa bir yerdə namaz qılarsa və qarşısına şəkk çıxarsa, şəkk göstərişlərinə əməl etməlidir.

Məsələ: 1197. Əgər insan kəsiruş-şəkk olub-olmadığında şəkk etsə, şəkk göstərişlərinə əməl etməlidir. Kəsiruş-şəkk olan camaatda olan adi, normal vəziyyətə qayıtdığına əmin olmayınca öz şəkkinə e'tina etməməlidir.

Məsələ: 1198. Çox şəkk edən şəxs, bir rüknu yerinə yetirib-yetirmədiyində şəkk edərsə və öz şəkkinə e'tina etməsə, sonradan onu yerinə yetirmədiyini yadına düşsə, həmin rüknu təkbirətul-ehram olsa, namazı batildir, istər sonrakı rüknu daxil olsun, istərsə də olmasın, fərqi yoxdur. Amma bundan başqasında isə, əgər sonrakı rüknu məşğul deyilsə, onu yerinə yetirməlidir. Əgər sonrakı rüknu məşğuldursa, namazı batildir. Məsələn, əgər rüknu edib-etmədiyində şəkk etsə və ona, e'tina etməsə, bu halda ikinci səcdədən qabaq rüknu etmədiyini yadına düşsə, qayıdıb rüknu etməlidir. Əgər ikinci səcdədə yadına düşsə, namazı batildir.

Məsələ: 1199. Çox şəkk edən şəxs, rüknu olmayan bir şeyi yerinə yetirib-yetirmədiyində şəkk etsə və buna e'tina etməsə, sonra onu yerinə yetirmədiyini xatırlasa, bu halda onun məhəlli keçməmiş yadına düşsə, onu yerinə yetirməlidir. Əgər məhəlli keçmişdirsə, namazı səhihidir. Məsələn, həmdi oxuyub-oxumadığında şəkk etsə və buna e'tina etməsə, qunutda həmdi oxumadığı yadına düşsə, həmdi oxumalıdır. Əgər rükuda olarkən yadına düşsə, namazı səhihidir.

5 – İmam və mə'mumun şəkk etməsi

Məsələ: 1200. Əgər camaat namazında İmam namazın rükətlərinin sayında şəkk etsə, məsələn, üç, yoxsa dörd rükət qıldığında şəkk etsə, bu halda mə'mum onun dörd rükət qıldığını güman etsə, ya əmin olsa və İmama başa salsı ki, dörd rükət qılmışdır, İmam namazı tamamlamalıdır və ehtiyat namazı yoxdur. Həmçinin, İmam neçə rükət qıldığı barədə yəqin ya güman edərsə və mə'mum rükətlərin sayında şəkk etsə, öz şəkkinə e'tina etməməlidir.

6 – Müstəhəbb namazlarda şəkk etmək

Məsələ: 1201. Əgər bir şəxs müstəhəbb namazın rükətlərinin sayında şəkk etsə, bu halda şəkkinin çox tərəfi namazı batil edərsə, az tərəfi əsas götürməlidir. Məsələn, əgər sübh namazının nafiləsini iki, yoxsa üç rükət qıldığında şəkk etsə, iki rükət qılmış olduğunu hesab etməlidir. Əgər çox tərəf namazı batil etməzsə, məsələn, iki rükət, yoxsa bir rükət qıldığında şəkk etsə, şəkkini hansı tərəfinə əməl etsə, namazı səhihdir.

Məsələ: 1202. Rükünün azaldılması nafilə namazını batil edir. Lakin rükünün artıqlığı onu batil etməz. Deməli, əgər nafilə namazının işlərindən birini unutsa və o işdən sonrakı rükənə məşğul ikən yadına düşsə, əvvəlcə onu, sonra isə o rükünü ikinci dəfə yerinə yetirməlidir. Məsələn, ruku əsnasında həmd surəsini oxumadığı yadına düşsə, qalxıb həmd oxuduqdan sonra ikinci dəfə rükuya getməlidir.

Məsələ: 1203. Əgər nafilə namazının işlərinin birində şəkk etsə, istər şəkk etdiyi rükün olsun, istərsə olmasın, əgər yerinə yetirmə məhəlli keçməmişdirsə, onu yerinə yetirməlidir, əgər məhəlli keçmişdirsə, öz şəkkinə e'tina etməməlidir.

Məsələ: 1204. Əgər iki rükətli müstəhəbb namazda gümanı üç və ya çox rükətə getsə, namazı səhihdir. Əgər gümanı iki, ya ondan az rükətə getsə, gərək həmin gümana əməl etsin. Məsələn, əgər bir rükət qıldığını güman edirsə, gərək bir rükət də qılsın.

Məsələ: 1205. Əgər nafilə namazında, vacib namazda yerinə yetirildiyi halda səhv səcdəsini vacib edəcək bir iş görsə, yaxud bir səcdə, yaxud təşəhhüdü unutsa və namazın salamından sonra yadına düşsə, ona səhv səcdəsi və qəza vacib deyildir.

Məsələ: 1206. Əgər müstəhəbb bir namazı qılıb-qılmadığında şəkk etsə, bu halda o namaz Cə'fər-Təyyar (əleyhissalam) namazı kimi müəyyən vaxtı olmayan namazdırsa, onu qılmamış olduğunu

hesab etməlidir. Həmçinin, əgər gündəlik namazların nafiləsi kimi, müəyyən vaxtda qılınmalı olan namazın vaxtı keçməmiş qılıb-qılmadığında şəkk etsə, onu qılmamış hesab etməlidir. Lakin vaxtı keçəndən sonra qılıb-qılmadığında şəkk etsə, öz şəkkinə etina etməməlidir.

Səhih şəklər

Məsələ: 1207. Doqquz halda, əgər dörd rükətli namazların rükətlərinin sayında şəkk etsə, fikirləşməli və vacib ehtiyata əsasən, gecikdirməməlidir. Əgər şəkkini iki tərəfindən birinə yəqin etsə, ya gümanı gəlsə, həmin tərəfi əsas götürüb namazı tamamlamalıdır. Əgər bu cür olmasa, deyiləcək göstərişlərə əməl etməlidir. Həmin doqquz hal bunlardan ibarətdir:

1. İkinci səcdənin vacib zikri qurtardıqdan sonra iki, yoxsa üç rükət qıldığında şəkk etsə, üç rükət qılmış olduğunu hesab edərək əlavə bir rükət namaz qılıb namazı tamamlamalı və namazdan sonra ayaq üstə bir rükət ehtiyat namazı qılmalıdır.

2. İkinci səcdənin vacib zikri tamamlandıqdan sonra iki ilə dörd rükət arasında şəkk etdikdə; Bu halda namazı əvvəldən (yenidən) başlamaqla dördüncü rükət hesab edib (namazı tamamladıqdan sonra) ehtiyat namazı yerinə yetirməkdə ixtiyarlı olduğuna üstünlük verilməsinə baxmayaraq, lakin vacib ehtiyat budur ki, dördüncü rükət hesab edib, namazı tamamlasın və namazdan sonra ayaq üstə iki rükət ehtiyat namazı qılsın.

3. İkinci səcdənin vacib zikri başa çatdıqdan sonra iki, üç, yoxsa dörd rükət qıldığında şəkk etdikdə; bu halda onu dördüncü rükət hesab edib namazı tamamlamalı və namazdan sonra ayaq üstə iki rükət və sonra oturan halda da iki rükət ehtiyat namazı qılmalıdır.

4. İkinci səcdənin vacib zikri başa çatdıqdan sonra dörd ilə beş rükət qıldığında şəkk etsə; dördüncü rükətdə olduğunu hesab edib, namazı tamamlamalı və namazdan sonra iki səhv səcdəsi yerinə yetirməlidir. Lakin əgər birinci səcdədən sonra, yaxud ikinci səcdənin vacib zikri başa çatmazdan öncə bu dörd şəkdən biri qarşıya çıxsın, namazı batildir.

5. Namazın hansı yerində olmasından asılı olmayaraq üçlə dörd rükət qıldığında şəkk etsə, onu dördüncü rükət hesab edib, namazı tamamlamalıdır və məhşur nəzərə görə, namazdan sonra bir rükət ayaq üstündə və ya iki rükət oturan halda ehtiyat namazı qılmalıdır.

Lakin vacib ehtiyat budur ki, oturan halda iki rükət qılmağa üstünlük versin.

6. Ayaq üstə olduğu halda dördlə beşinci rükət arasında şəkk etsə, oturub təşəhhüdü oxumalı və namazın salamını verməlidir. Məhşur nəzərə əsasən, namazdan sonra ayaq üstə bir, yaxud oturan halda iki rükət ehtiyat namazı yerinə yetirməlidir. Lakin vacib ehtiyat budur ki, oturan halda iki rükət qılmağı seçsin.

7. Ayaq üstə olan halda üçlə beş rükət arasında şəkk etsə, oturub təşəhhüd oxumalı və salamı deyəndən sonra ayaq üstə iki rükət ehtiyat namazı qılmalıdır. (Necə ki, ikinci fərzdə qeyd olundu.)

8. Ayaq üstə olan halda üçlə dörd və beş rükət qıldığında şəkk etsə, oturub təşəhhüdü oxumalı və namazın salamından sonra iki rükət ayaq üstə və ondan sonra iki rükət də oturan halda ehtiyat namazı qılmalıdır.

9. Ayaq üstə olan halda beşlə altı rükət arasında şəkk etsə, oturub təşəhhüd oxumalı və namazın salamından sonra iki səhv səcdəsi yerinə yetirməlidir. Həmçinin, müstəhəbb ehtiyata əsasən, bu dörd halda yersiz ayağa qalxdığı üçün iki səhv səcdəsi yerinə yetirməlidir.

Məsələ: 1208. Əgər səhih şəkldən biri şəxsın qarşısına çıxarsa, namazı pozmamalı və şəkkə dair göstərişlərə əməl etməlidir. Belə ki, əgər şəkkın göstərişlərinə əməl etməsə və bu halda qiblədən üz çevirmək kimi namazı batıl edən işlərdən birini yerinə yetirmədən namazı başdan başlasa, ikinci namazı da batildir. Əgər namazı batıl edən işlərdən birini edəndən sonra namaza başlasa, ikinci namazı səhihdir.

Məsələ: 1209. Əgər ehtiyat namazı qılınması vacib olan şəkldən biri şəxsın qarşısına çıxsə və o, namazı tamamlasə ehtiyat namazı qılmalı və namazı başdan başlamalıdır. Əgər ehtiyat namazı qılmasə və namazı batıl edən şeylərdən birini yerinə yetirmədən namazı əvvəldən başlasə, ikinci namazı da batildir. Əgər namazı batıl edən bir iş görüb sonra namazı əvvəldən başlasə ikinci namazı səhihdir.

Məsələ: 1210. İnsan namazı batıl edən şəkldən biri ilə qarşılasə və bilsə ki, sonrakı halə keçdiyi surətdə yəqin, ya güman gətirəcəkdir, namazı şəkli halda davam etdirməsi caiz deyildir. Məsələn əgər ayaq üstə olan halda bir, yoxsə ondan artıq rükət namaz

qılıb-qılmadığında şəkk etsə və rükuya getməklə yəqin, ya güman gətirəcəyini bilsə, onda bu halda rükuya getməsi caiz deyil.

Məsələ: 1211. Əgər insan səhih şəklərdən biri ilə qarşılaşarsa, əvvəlki məsələlərdə deyildiyi kimi, vacib ehtiyata əsasən, dərhal fikirləşməlidir. Əgər o işlər ki, onların vasitəsilə iki tərəfdən birinə yəqin, ya güman əldə etmək mümkün olur, o işlər aradan getməsə, bu halda fikirləşməni bir az tə'xirə salmağın eybi yoxdur. Məsələn, əgər səcdədə şəkk etsə, fikirləşməyi səcdədən sonraya qədər tə'xirə sala bilər.

Məsələ: 1212. Əgər əvvəlcə bir tərəfə gümanı olub, sonra onun nəzərində hər iki tərəf eyni səviyyədə olsa, şəkk göstərişlərinə əməl etməlidir. Əgər əvvəldə hər iki tərəf onun nəzərində eyni səviyyədə olsa və vəzifəsi olduğu tərəfi əsas götürsə, sonra gümanı digər tərəfə getsə, həmin tərəfi əsas götürüb öz vəzifəsinə əməl etməlidir.

Məsələ: 1213. Gümanın bir tərəfə olduğunu, yoxsa hər iki tərəfə bərabər olduğunu bilməyən şəxs şəkk göstərişlərinə əməl etməlidir. Müstəhəbb ehtiyat budur ki, əgər etdiyi şəkk səhih şəklərdəndirsə və ehtiyat namazı qılmalı olacaqsə, həmçinin, çox tərəfə ehtimal etdiyini güman edirsə, namazı həmin ehtimala əsasən tamamlayıb, ehtiyat namazı qılmalıdır. Əgər gümanı öz tərəfə getsə və ya şəkk səhih şəklərdən deyilsə, namazı güman etdiyi əsasda tamamlayıb, sonra yenidən qılmalıdır.

Məsələ: 1214. Əgər namazdan sonra, namazda olduğu zaman şəkk halında olduğunu bilsə, məsələn, iki, yoxsa üç rükət namaz qıldığında şəkk edərək üç rükət qılmış olduğunu hesab edirsə lakin bilməsə ki, üç rükətdə güman edib, yoxsa hər iki tərəf onun nəzərində bərabər olmuşdur, ehtiyat namazı qılmalıdır.

Məsələ: 1215. Əgər təşəhhüd oxuyarkən, yaxud ayağa qalxandan sonra iki səcdəni yerinə yetirib-yetirmədiyində şəkk edərsə və elə həmin anda iki səcdələr qurtarandan sonra baş verdikdə səhih olan şəkklərdən biri qarşıya çıxsə, məsələn, iki, yoxsa üç rükət qıldığında şəkk etsə, bu halda şəkk göstərişlərinə əsasən əməl etsə, namazı səhihdir.

Məsələ: 1216. Əgər təşəhhüdə başlamazdan və ya təşəhhüd olmayan rükətdə ayağa qalxmazdan əvvəl bir və ya iki səcdəni yerinə yetirib-yetirmədiyində şəkk etsə və həmin anda iki səcdəni yerinə yetirdikdən sonra baş verdikdə səhih olan şəkklərdən biri ilə qarşılaşsa, namazı batildir.

Məsələ: 1217. Əgər qiyamda olduğu zaman üçlə dörd arasında, yaxud üç-dörd-beş arasında şəkk edərsə və eyni zamanda əvvəlki rükətin bir, ya iki səcdəsini yerinə yetirmədiyi yadına düşsə, namazı batildir.

Məsələ: 1218. Əgər bir şəkk aradan getsə və başqa bir şəkk qarşıya çıxs, məsələn, əvvəlcə iki, yoxsa üç rükət namaz qıldığında şəkk edən şəxs, sonra üç, yoxsa dörd rükət qıldığında şəkk edərsə, ikinci şəkkini göstərisinə əməl etməlidir.

Məsələ: 1219. Əgər namazdan sonra, namaz əsnasında, məsələn, iki ilə dörd arasında, yoxsa üçlə dörd arasında şəkk etdiyini bilməsə, namazı sındıra bilər və qiblədən üz çevirmək və qəsdən danışmaq kimi, namazı batil edən bir iş gördükdən sonra namazı ikinci yenidən qıla bilər. Baxmayaraq ki, müstəhəbb ehtiyat budur ki, hər iki şəkkini göstərisinə əməl etsin və sonra namazı da yenidən qılsın.

Məsələ: 1220. Əgər namazdan sonra, namaz halında olarkən bir şəkk ilə qarşılaşdığı yadına düşsə, lakin səhih, yoxsa namazı batil edən şəklərdən olduğunu bilməsə və ya səhih şəklərdən olduğunu bilsə, amma hansı qismdən olduğunu bilməsə, namazı sındıra bilər və namazı batil edən bir iş görüb, namazı yenidən qılar. Müstəhəbb ehtiyat budur ki, səhih şəkədə deyilən göstərişlərə uyğun öz vəzifəsinə əməl etsin və sonra namazı təzələsin.

Məsələ: 1221. Oturan halda namaz qılan şəxs, bir rükət ayaq üstə, yaxud iki rükət oturan halda ehtiyat namazı qılmasını lazım edən bir şəkələ qarşılaşdıqda bir rükət oturan halda namaz qılmalıdır. Ayaq üstə iki rükət ehtiyat namazı qılmasını lazım edən bir şəkələ qarşılaşdıqda isə, iki rükət oturan halda ehtiyat namazı qılmalıdır.

Məsələ: 1222. Ayaq üstə namaz qılan şəxs ehtiyat namazını qılarkən ayaq üstə dayanmaqdan aciz olsa, əvvəlki məsələlərdə deyilmiş hökmə əsasən, ehtiyat namazını oturan halda namaz qılan şəxs kimi qılmalıdır.

Məsələ: 1223. Oturan halda namaz qılan şəxs ehtiyat namazı qılarkən ayaq üstə dura bilərsə, ayaq üstə namaz qılanın vəzifəsinə uyğun əməl etməlidir.

EHTİYAT NAMAZI

Məsələ: 1224. Ehtiyat namazı vacib olan şəxs, namazın salamından dərhal sonra ehtiyat namazı niyyəti edib təkbir deməli, Həmd surəsini oxuyandan sonra rükuya gedib sonra iki səcdə

etməlidir. Əgər ona bir rükət ehtiyat namazı vacibdirsə iki səcdədən sonra təşəhhüd oxuyub salam verməlidir. Əgər ona iki rükət ehtiyat namazı vacibdirsə, iki səcdədən sonra birinci rükət kimi, bir rükət də namaz qılıb, təşəhhüd oxuyandan sonra salam verəcək.

Məsələ: 1225. Ehtiyat namazında qunut və surə yoxdur, onu asta (ixfatla) qılmaq və niyyətini də dillə deməmək lazımdır. Vacib ehtiyata əsasən, onun «Bismillah»ı da astadan (ixfatla) deyilməlidir.

Məsələ: 1226. Əgər ehtiyat namazı qılmazdan öncə, qıldığı namazın səhih olduğunu başa düşsə, ehtiyat namazı üçün bir əsas qalmır. Əgər bunu ehtiyat namazı əsnasında başa düşsə, onu tamamlaması lazım deyil və onu iki rükətli nafilə namazı qəsdilə də tamamlaya bilər.

Məsələ: 1227. Ehtiyat namazı qılmazdan öncə, qıldığı namazın rükətlərinin sayının az olduğunu başa düşsə, bu halda namazı batil edən bir iş görməmiş olsa, namazdan qılmadığı hissəni qılıb, yersiz salam verdiyi üçün, vacib ehtiyata əsasən, iki səhv səcdəsi yerinə yetirməlidir. Həmçinin, qarşıya çıxan və səhv səcdəsinə səbəb olacaq digər hallar üçün də səhv səcdəsi yerinə yetirməlidir. Əgər namazı batil edən bir iş görmüş olsa, məsələn arxasını qibləyə çevirib, namazı yenidən qılmalıdır.

Məsələ: 1228. Əgər ehtiyat namazı qılandan sonra namazın çatışmayan rükətlərinin sayının ehtiyat namazı qədər olduğunu başa düşsə, məsələn, iki ilə dörd arasında şəkk edib iki rükət ehtiyat namazı qılsa və sonra namazı iki rükət qılmış olduğunu başa düşsə, namazı səhihdir.

Məsələ: 1229. Əgər ehtiyat namazı qılandan sonra namazının çatışmayan rükətlərinin sayının ehtiyat namazının rükətinin sayından az olduğunu bilsə, məsələn, iki ilə dörd arasında şəkk edib iki rükət ehtiyat namazı qılsa və sonra namazı üç rükət qılmış olduğunu başa düşsə, namazını yenidən qılmalıdır.

Məsələ: 1230. Ehtiyat namazını qılandan sonra namazının çatışmayan rükətlərinin sayının ehtiyat namazının rükətinin sayından çox olduğunu başa düşsə, bu halda əgər ehtiyat namazından sonra namazı batil edən bir iş görmüşsə, məsələn, qiblədən dönmüşsə, namazı yenidən qılmalıdır. Əgər namazı batil edən bir iş baş verməmişdirsə, vacib ehtiyata əsasən namazının çatışmayan hissəsini ona əlavə edib namazı tamamlayacaq, namazın əslində və ehtiyat namazında hər bir artıq salam üçün eləcə də irəli gələn hər bir başqa

səbəbə görə, iki səhv səcdəsi yerinə yetirəcək, namazı da yenidən qılacaq.

Məsələ: 1231. Əgər iki-üç-ya dörd rükət arasında şəkk edib, ayaq üstə iki rükət ehtiyat namazı qılardan sonra namazı iki rükət qılmış olduğu yadına düşərsə, oturan halda iki rükət ehtiyat namazını qılmaq lazım deyildir.

Məsələ: 1232. Əgər üç ilə dörd rükət arasında şəkk edib oturan halda iki rükət ehtiyat namazı qılarkən onun birinci rükətinin rükusundan öncə, namazı üç rükət qılmış olduğu yadına düşsə, bura qədər yerinə yetirdiklərini nəzərə almamalı və vacib ehtiyata əsasən, ayağa qalxıb, (əsl) namazın çatışmayan hissəsini tamamlamalı və iki səhv səcdəsi artıq salam üçün və digər bir səhv səcdəsi də əgər təşəhhüd oxuyubsa artıq təşəhhüd üçün yerinə yetirəcəkdir, namazı da yenidən qılacaqdır. Əgər bu deyilənlər rükudan sonra yadına düşsə, namazı batildir.

Məsələ: 1233. Əgər iki, üç və dörd rükət arasında şəkk etsə və iki rükət ayaq üstə ehtiyat namazı qılarkən ikinci rükətin rükusundan qabaq namazı üç rükət qıldığı yadına düşsə, vacib ehtiyat olaraq oturub ehtiyat namazını bir rükətlə tamamlamalı, iki səhv səcdəsi artıq salam üçün və əgər təşəhhüd oxumuşdursa iki səhv səcdəsi də artıq təşəhhüd üçün yerinə yetirməli, sonra da namazı təzələməlidir.

Məsələ: 1234. Əgər ehtiyat namazı əsnasında əsl namazın çatışmayan rükətinin sayının ehtiyat namazının rükətinin sayından az və ya çox olmasını başa düşsə, bu halda ehtiyat namazını əsl namazından qalan çatışmayan hissəyə uyğun şəkildə tamamlaya bilməsə, məsələn, üç ilə dörd rükət arasında şəkk edib iki rükət oturan halda ehtiyat namazı qılırsa və bu zaman namazı iki rükət qılmış olduğunu başa düşsə, oturan halda qıldığı iki rükət namazı ayaq üstə qılınan iki rükət hesab edilə bilmədiyini üçün, ehtiyat namazını pozmalıdır və vacib ehtiyata əsasən, əsl namazın əskikliyinə tamamlayıb iki səhv səcdəsi artıq salam üçün və əgər təşəhhüd də oxumuşdursa, iki səhv səcdəsi də artıq təşəhhüd üçün yerinə yetirib sonra namazı da təzələməlidir. Bu o haldadır ki, birinci rükudan əvvəl yadına düşmüş olsun, bundan qeyri hallarda namazı batildir.

Məsələ: 1235. Əgər ona vacib olan ehtiyat namazını yerinə yetirib-yetirmədiyində şəkk etsə, bu halda namazın vaxtı keçmişdirsə, öz şəkkinə e'tina etməyəcək. Yox, əgər vaxt hələ varsa, bu halda namazla şəkkinin arasında uzun fasilə olmasa və qiblədən üz çevirmək

kimi, namaza zidd bir iş baş vermədiyi təqdirdə ehtiyat namazını qılmalıdır. Əgər namazı batil edən bir iş baş vermiş olsa, yaxud onun şəkki ilə namazı arasında uzun fasilə yaranmışdırsa, vacib ehtiyata əsasən, namazını təzədən qılmalıdır.

Məsələ: 1236. Əgər ehtiyat namazını bir rükət əvəzinə iki rükət qılsa, yaxud bir rükən artırsa ehtiyat namazı batil olar və əsl namazı yenidən qılmalıdır.

Məsələ: 1237. Ehtiyat namazını qılmağa məşğul ikən onun işlərinin birində şəkk etsə, onun yerinə yetirilmə məhəlli keçməmişdirsə, gərək yerinə yetirsin. Yox, əgər məhəlli keçmişdirsə, öz şəkkinə e'tina etməməlidir. Məsələn, ehtiyat namazı qılarkən həmdi oxuyub-oxumadığında şəkk etsə, bu zaman rükuya getməmişdirsə, həmdi oxumalıdır. Əgər rükuya getmişdirsə şəkkinə e'tina etməməlidir.

Məsələ: 1238. Əgər ehtiyat namazının rükətlərinin sayında şəkk etsə, bu halda şəkkinin çox tərəfi namazı batil edirsə, az tərəfi əsas götürməlidir. Əgər çox tərəf namazı batil etmirsə, onda çox tərəfi əsas götürməlidir. Məsələn, iki rükət ehtiyat namazı qılmaqla məşğul olarkən iki, yoxsa üç rükət qıldığında şəkk etsə, şəkkini çox tərəfi namazı batil etdiyi üçün iki rükət qıldığını əsas götürməlidir. Əgər bir, yoxsa iki rükət qıldığında şəkk etsə, bu surətdə çox tərəf namazı batil etmədiyi üçün, iki rükət qıldığını əsas götürməlidir.

Məsələ: 1239. Əgər ehtiyat namazında rükən olmayan bir hissəni səhvən artırıb-azaltsa, (1241-ci məsələdə deyiləcək hallar istisna olmaqla) səhv səcdəsi yoxdur.

Məsələ: 1240. Əgər ehtiyat namazının salamından sonra, onun hissə və şərtlərindən hər hansı birini yerinə yetirib-yetirmədiyində şəkk etsə, öz şəkkinə e'tina etməməlidir.

Məsələ: 1241. Əgər ehtiyat namazında təşəhhüd və ya səcdənin birini unutsa və onu öz yerində cübran etmək mümkün olmasa, namazın salamından sonra, yaddan çıxan əməl təşəhhüddürsə, müstəhəbb ehtiyata əsasən, onun qəzasını yerinə yetirəcək, iki səhv səcdəsi də edəcək. Əgər yaddan çıxan əməl səcdədirsə, (namazın salamından sonra) onun qəzasını yerinə yetirəcək.

Məsələ: 1242. Əgər bir şəxsə ehtiyat namazı, bir səcdənin qəzası, yaxud bir təşəhhüdün qəzası, yaxud iki səhv səcdəsi yerinə yetirmək vacib olsa, əvvəlcə ehtiyat namazını yerinə yetirməlidir.

Məsələ: 1243. Namazda rükətlərə nisbətdə güman etməyin hökmü, yəqin (əminlik) hökmü kimidir. Məsələn, bir, yoxsa iki rükət qıldığını bilməsə və bu halda iki rükət qılmış olduğunu güman edərsə, iki rükət qıldığını əsas götürməlidir. Əgər dörd rükətli namazda dörd rükət qıldığını güman edərsə, ehtiyat namazı qılmamalıdır. Ancaq əmələ nisbətdə güman, şəkk hökmündədir. Deməli, əgər səcdəyə getməmiş rükunu yerinə yetirdiyinə güman etsə, nə qədər ki, səcdəyə getməyib rükunu yerinə yetirməlidir. Əgər surə oxuduğu zaman həmd oxumadığını güman edərsə, gümanına e'tina etməməlidir və namazı səhihdir.

Məsələ: 1244. Gündəlik vacib olan (yovmiyyə) və başqa vacib namazlarda şəkk, səhv və gümanın hökmü arasında fərq yoxdur. Məsələn, ayət namazında bir, yoxsa iki rükət qıldığı barədə şəkk edərsə, namazı iki rükətli olduğu üçün batildir. Əgər bir və ya iki olduğunu güman edərsə, o gümana əsasən namazını tamamlamalıdır.

SƏHV SƏCDƏSİ

Məsələ: 1245. Beş şey üçün namazın salamından sonra (qaydası deyiləcək) iki səhv səcdəsi yerinə yetirilməlidir:

1. Namaz əsnasında səhvən danışdıqda;

2. Təşəhhüd yaddan çıxdıqda;

3. Dörd rükətli namazlarda ikinci səcdənin vacib zikri başa çatdıqdan sonra dörd, yoxsa beş rükət qıldığı barədə şəkk etdikdə, eləcə də ayaq üstə olarkən beşlə altı arasında şəkk etdikdə; belə ki, 1207-ci məsələnin 4 və 9- cu qismində deyildi.

4. Vacib ehtiyata əsasən, yersiz, məsələn, birinci rükətdə səhvən namazın salamını verdikdə.

5. Vacib ehtiyata əsasən, səcdənin birini unutduqda, eləcə də səhv olaraq namazda bir şeyi artırıb, əskiltədikdə. Müstəhəbb ehtiyat budur ki, oturmalı olduğu yerdə ayağa dursa və Həmçinin, qalxmalı olduğu halda otursa iki səhv səcdəsi yerinə yetirsin.

Məsələ: 1246. Əgər bir şəxs səhvən, yaxud namazın qurtardığını güman edib, danışsa, iki səhv səcdəsi yerinə yetirməlidir.

Məsələ: 1247. Ah çəkmək və öskürməkdən irəli gələn səs üçün səhv səcdəsi vacib deyildir. Lakin, məsələn, səhv olaraq «ax», yaxud «ah» desə, səhv səcdəsi yerinə yetirməlidir.

Məsələ: 1248. Əgər namazda səhv oxuduğu bir şeyi ikinci dəfə düz oxusa, onun üçün səhv səcdəsi vacib deyildir.

Məsələ: 1249. Əgər bir şəxs namazda səhvən bir qədər danışsa və onun danışığının hamısı camaat arasında «bir dəfə danışmaq» hesab olunsa, namazın salamından sonra iki səhv səcdəsi etmək kifayətdir.

Məsələ: 1250. Əgər təsbihati-ərbəəni səhvən deməsə, vacib ehtiyat budur ki, namazdan sonra iki səhv səcdəsi yerinə yetirsin.

Məsələ: 1251. Əgər namazın salamını deməməli olduğu yerdə səhvən «əs-səlamu ələyna və əla ibadillahis-salihin» və ya «əs-səlamu ələykum və rəhmətullahi və bərakatuh» desə, vacib ehtiyat olaraq iki səhv səcdəsi yerinə yetirməlidir. Həmçinin, əgər səhvən bu iki salamın bir qədərini də belə desə, səhv səcdəsi etməlidir. Amma səhvən «əs-səlamu ələyə əyyuhən-nəbiyyu və rəhmətullahi və bərakatuh» desə, müstəhəbb ehtiyat budur ki, iki səhv səcdəsi yerinə yetirsin.

Məsələ: 1252. Əgər salamı deməməli olduğu yerdə namazın hər üç salamını desə, iki səhv səcdəsi kifayət edər.

Məsələ: 1253. Əgər bir səcdəni, yaxud təşəhhüdü yaddan çıxarsa və sonrakı rükətin rükusundan öncə yadına düşsə, qayıdıb onu yerinə yetirməlidir və namazdan sonra müstəhəbb ehtiyat olaraq yersiz qalxdığı üçün iki səhv səcdəsi yerinə yetirməlidir.

Məsələ: 1254. Əgər rükuda və ya rükudan sonra əvvəlki rükətin bir səcdəsini unutmuş olduğu yadına düşərsə, namazın salamından sonra səcdənin qəzasını yerinə yetirmək lazımdır, vacib ehtiyat olaraq iki səhv səcdəsi də etməlidir. Əgər rükuda və ya ondan sonra əvvəlki rükətin təşəhhüdünü unutduğu yadına düşsə, müstəhəbb ehtiyat olaraq təşəhhüdün qəzasını və iki səhv səcdəsi yerinə yetirməlidir.

Məsələ: 1255. Əgər bir şəxs namazın salamından sonra səhv səcdəsini qəsdən yerinə yetirməsə günah etmişdir və onu mümkün olan tez bir zamanda yerinə yetirməlidir. Əgər səhvən yerinə yetirməsə yadına düşən kimi dərhal yerinə yetirməlidir və namazı yenidən qılması lazım (vacib) deyildir.

Məsələ: 1256. Əgər səhv səcdəsinin ona vacib olub-olmamasında şəkk etsə, onu yerinə yetirmək lazım (vacib) deyildir.

Məsələ: 1257. Əgər bir şəxs iki, yoxsa dörd səhv səcdəsinin ona vacib olmasında şəkk etsə, iki səhv səcdəsi etməsi kifayətdir.

Məsələ: 1258. Əgər iki səhv səcdəsindən birini yerinə yetirmədiyini bilsə və onu bərpa etmək mümkün olmasa, iki səhv səcdəsi etməlidir. Əgər səhv olaraq üç səcdə etdiyini bilsə, vacib ehtiyat olaraq yenidən iki səhv səcdəsi etməlidir.

SƏHV SƏCDƏSİNİN QAYDASI

Məsələ: 1259. Səhv səcdəsinin qaydası budur ki, namazın salamından dərhal sonra səhv səcdəsi niyyəti edib, alnını üzərinə səcdə səhih olan bir şeyin üstünə qoysun. Eləcə də vacib ehtiyatdır ki, digər səcdə üzvləri də yerə qoysun və bu zikri desin: «Bismillahi və billahi əs-səlamu ələykə əyyuhən-Nəbiyyu və rəhmətullahi və bərəkətuh». Sonra oturaraq, ikinci dəfə səcdəyə gedib, birinci səcdədə deyilən zikri yenidən desin və sonra oturub təşəhhüd oxuduqdan sonra salamı versin. Vacib ehtiyat budur ki, təşəhhüdü adi qaydada oxusun, salamı isə bu cür desin: «Əs-səlamu ələykum».

YADDAN ÇIXMIŞ SƏCDƏ VƏ TƏŞƏHHÜDÜN QƏZASI

Məsələ: 1260. Şəxsin yaddan çıxarmış olduğu və namazdan sonra yerinə yetirilməli olan səcdə və təşəhhüdün qəzasında, həmçinin, yaddan çıxmış təşəhhüd üçün edilən iki səhv səcdəsində namazın bütün şərtləri, o cümlədən bədən və libasın paklığı, üzü qibləyə olmaq və namazda şərt olan digər şeylərə riayət etməlidir.

Məsələ: 1261. Əgər səcdəni bir neçə dəfə unutsa, məsələn, birinci rükətdə bir səcdəni və ikinci rükətdə də bir səcdəni unutsa, namazdan sonra hər iki səcdəni qəza etməlidir. Vacib ehtiyat budur ki, hər iki səcdənin qəzasını yerinə yetirdikdən sonra hər biri üçün iki səhv səcdəsi yerinə yetirsin. Bu zaman hansının qəzasını etdiyini, ya hansının səhv səcdəsini yerinə yetirdiyini tə'yin etməsi lazım (vacib) deyildir.

Məsələ: 1262. Əgər bir səcdə və bir təşəhhüdü yaddan çıxarsa, səcdənin qəzasını etməsi vacibdir və təşəhhüdün qəzasını yerinə yetirmək müstəhəbb ehtiyatdır. Vacib ehtiyat budur ki, səcdənin qəzasını təşəhhüdün qəzasından əvvəl yerinə yetirsin və yaddan çıxmış təşəhhüd üçün və Həmçinin, vacib ehtiyata əsasən, yaddan çıxmış səcdə üçün də iki səhv səcdəsi yerinə yetirsin.

Məsələ: 1263. Əgər iki rükətdən iki səcdə unutsa, qəza edərkən tərtibə riayət etmək lazım (vacib) deyildir.

Məsələ: 1264. Namazın salamı ilə səcdənin qəzası arasında, namazda qəsdən və ya səhvən edildikdə namazı batil edən bir iş görərsə, məsələn, arxasını qibləyə çevirərsə, vacib ehtiyata əsasən, səcdənin qəzasından sonra namazı yenidən qılsın. Həmçinin, təşəhhüdün qəzası üçün edilən iki səhv səcdəsində eynilə.

Məsələ: 1265. Əgər namazın salamından sonra axırıncı rükətin bir səcdəsini, ya təşəhhüdünü unutması yadına düşsə, bu halda üzü qiblədən çevirmək kimi, qəsdən ya səhvən olmasından asılı olmayaraq namazı batil edən bir iş görməyibsə, qayıdıb (onu yerinə yetirdikdən sonra) namazı tamamlamalıdır. Vacib ehtiyata əsasən, iki səhv səcdəsi yersiz salam verdiyi üçün etməli və Həmçinin, digər iki səhv səcdəsi də – əgər səcdənin birini unutmuş olsa və namazın salamından qabaq təşəhhüdü dediyi üçün etməlidir.

Məsələ: 1266. Əgər namazın salamu ilə səcdənin qəzası arasında səhv səcdəsini gərəkli edən bir iş görsə, məsələn, səhv olaraq danışsa, (əvvəlcə) səcdənin qəzasını edib, sonra səhvən danışdığı üçün vacib ehtiyat olaraq iki səhv səcdəsi və yaddan çıxmış səcdə üçün də əlavə iki səhv səcdəsi yerinə yetirməlidir.

Məsələ: 1267. Əgər namazda səcdəni, yoxsa ikinci rükətin səcdəsini unutduğunu bilməzsə bu halda səcdənin qəzasını etməli və iki səhv səcdəsi yerinə yetirməlidir.

Məsələ: 1268. Səcdə və ya təşəhhüdü unudub-unutmadığı barədə şəkk etdikdə, qəza etməsi və ya səhv səcdəsi vacib deyildir.

Məsələ: 1269. Əgər bir şəxs səcdəni, ya təşəhhüdü unutduğunu bilsə, amma şəkk etsə ki, sonrakı rükətin rükusundan qabaq yadına düşüb və onu yerinə yetirib, ya yox, onda əgər unutduğu şey səcdə idisə, onu qəza etməli və vacib ehtiyat olaraq bir cüt səhv səcdəsi də yerinə yetirməlidir. Əgər təşəhhüd olmuşsa, bir cüt səhv səcdəsi yerinə yetirməlidir.

Məsələ: 1270. Səcdənin qəzasını yerinə yetirməli olan şəxs üçün, başqa bir işə görə də səhv səcdəsi yerinə yetirmək vacib olarsa, vacib ehtiyata əsasən, əvvəlcə səcdənin qəzasını edib, sonra səhv səcdəsini yerinə yetirməlidir.

Məsələ: 1271. Əgər namazdan sonra səcdənin qəzasını yerinə yetirib-yetirmədiyində şəkk edərsə və şəkk namazın vaxtından sonra olarsa vacib ehtiyata əsasən, səcdənin qəzasını etməlidir, amma şəkk namaz vaxtında baş verərsə, onu yerinə yetirməlidir.

NAMAZIN HİSSƏ VƏ ŞƏRTLƏRİNİN AZALDILIB- ÇOXALDILMASI

Məsələ: 1272. Əgər bir hərf də olsa belə, namazın vacibatından bir şeyi qəsdən artırıb-azaltsa namazı batildir.

Məsələ: 1273. Təqsir ucbatından məsələni bilməməzliyə görə bir şəxs namazın vacibatından bir şeyi azaldıb-çoxaltsa, namazı batildir. Lakin cahili-qasir, yaxud yaddan çıxarmaq üzündən bir kəs namazın rüknü olmayan vacibatından bir şey azaldıb-çoxaltsa namazı səhihdir. (Namazın rüknü olan vacibatın hökmü 951-ci məsələdə deyilmişdir).

Əgər məsələni bilmədiyi üçün səhiv, məğrib və işa namazlarının Həmd və surəsinə astadan (ixfatla) oxusa, yaxud zöhr və əsr namazının Həmd və surəsinə ucadan (cəhrlə) oxusa; və ya səfərdə olarkən zöhr, əsr və işa namazlarını dörd rükət qılarsa, məsələni bilməməsi təqsir üzündən olsa da belə, namazı səhihdir.

Məsələ: 1274. Əgər namaz əsnasında, yaxud namazdan sonra qüslünün və ya dəstəməzinin batil olmasını başa düşsə, yaxud dəstəməzsiz və qüsl almamış namaza məşğul olduğunu başa düşsə, namazı batildir. Gərək yenidən dəstəməz, yaxud qüsl alıb namazı qılsın. Əgər vaxt keçibsə, qəzasını yerinə yetirsin.

Məsələ: 1275. Əgər rükuya gedəndən sonra əvvəlki rükətin iki səcdəsini unutduğu yadına düşərsə, namazı batildir. Əgər rükuya çatmamış yadına düşsə, gərək oturub iki səcdəni yerinə yetirsin və sonra ayağa durub Həmd-surəni, yaxud təsbihəti-ərbəəni oxuyub namazı tamamlasın. Namazdan sonra vacib ehtiyat olaraq artıq qiraət, ya təsbihat üçün bir cüt səhv səcdəsi və müstəhəbb ehtiyat olaraq yersiz qalxdığı üçün də bir cüt əlavə səhv səcdəsi yerinə yetirsin.

Məsələ: 1276. Əgər «Əs-səlamu ələyna», yaxud «Əs-səlamu ələykum» deməzdən öncə, axırıncı rükətin iki səcdəsini etmədiyi yadına düşsə, onları yerinə yetirməlidir və sonra yenidən təşəhhüdü oxuyub namazın salamını deməlidir. Sonra artıq təşəhhüd üçün vacib ehtiyat olaraq bir cüt səhv səcdəsi etməlidir.

Məsələ: 1277. Namazın salamından qabaq namazın bir və ya daha artıq rükətini yerinə yetirmədiyini xatırlasa, unutduğu qədərini yerinə yetirməlidir.

Məsələ: 1278. Əgər namazın salamından sonra, namazın bir və ya daha artıq rükətini qılmadığı yadına düşsə, bu halda qibləyə arxa çevirmək kimi, namazda qəsdən və ya səhvən edildikdə namazı batil edən bir iş yerinə yetirmişsə, namazı batildir. Əgər belə bir iş baş verməyibsə, gərək yaddan çıxan miqdarı dərhal yerinə yetirsin və vacib ehtiyata əsasən, artıq salam dediyi üçün bir cüt səhv səcdəsi,

eləcə də əgər artıq təşəhhüd demişdirsə, onun üçün də bir cüt səhv səcdəsi yerinə yetirsin.

Məsələ: 1279. Namazdan sonra, qibləyə arxa çevirmək kimi namazda qəsdən, ya səhvən edildikdə namazı batıl edən bir iş baş versə və bu zaman namazın axırcı iki səcdəsini yerinə yetirmədiyi yadına düşsə, namazı batildir. Əgər namazı batıl edəcək bir iş baş verməmiş yadına düşsə, gərək unutmuş olduğu iki səcdəni yerinə yetirsin və ikinci dəfə təşəhhüd oxuyub salamı desin, vacib ehtiyat olaraq yersiz salam üçün bir cüt səhv səcdəsi və Həmçinin, əgər artıq təşəhhüd oxumuşdursa, digər bir cüt səhv səcdəsi artıq təşəhhüd üçün yerinə yetirilməlidir.

Məsələ: 1280. Əgər namazın hamısını onun vaxtından əvvəl qıldığını başa düşsə, gərək namazı yenidən qılsın, vaxtı keçdiyi təqdirdə isə onu qəza etsin. Əgər namazın bə'zi hissəsini vaxtından öncə qılmışdırsa onun hökmü 751-ci məsələdə deyilmişdir. Əgər namazı dəqiq olaraq üzü qibləyə qılmadığını başa düşsə, bu halda qiblənin sağla sol istiqaməti arasında əyri dayanmış olduğu təqdirdə namazı səhihdir. Bu surətdən qeyrisində, əgər namazın vaxtı ötüb keçməmiş başa düşərsə, namazı təzələməlidir, vaxt keçdikdən sonra başa düşdükdə isə qəzası yoxdur. Lakin, əgər arxası qibləyə qılmışsa, vacib ehtiyat olaraq qəzasını yerinə yetirməlidir. Hər halda şər'i hökmü bilmədiyi üçün, qiblədən başqa istiqamətə namaz qılsa, namazı batildir.

MÜSAFİRİN NAMAZI

Müsafir səkkiz şərt daxilində zöhr, əsr və işa namazlarını şikəstə, yə'ni iki rükət qılmalıdır.

1-ci şərt. Onun səfəri səkkiz şə'r'i fərsəxdən az olmamalıdır. Şər'i fərsəx təqribən 5,5 km-dən azdır.

Məsələ: 1281. Gedib-qayıtmağı səkkiz fərsəx qədərində olan şəxsin getməsi, həmçinin, qayıtması dörd fərsəxdən az olmasa, namazını şikəstə qılmalıdır. Deməli, əgər, misal üçün, getməyi üç, qayıtmağı isə beş fərsəx və yaxud əksinə olsa, namazını bütöv qılmalıdır.

Məsələ: 1282. Əgər getməyi də dörd, qayıtmağı da dörd fərsəx olsa, getdiyi gün, yaxud o günün gecəsi qayıtmasa da belə, namazını şikəstə qılmalı və oruc da tutmamalıdır. Müstəhəbb ehtiyat budur ki, namazı bütöv də qılsın.

Məsələ: 1283. Əgər şəxs səfərin səkkiz fərsəx olub-olmamasını bilməsə və ya səfərin səkkiz fərsəxdən bir qədər az olsa, namazını tamam qılmalıdır. Səfərinin səkkiz fərsəx olub-olmadığında şəkk etdiyi surətdə bu barədə təhqiqat aparması lazım deyildir və namazı bütöv qılmalıdır.

Məsələ: 1284. Əgər adil bir şəxs xəbər versə, yaxud e'timadlı olan və sözünün əksinə zənn olunmayan bir şəxs səfərin səkkiz fərsəx olduğunu desə, gərək namaz şikəst qılınsın.

Məsələ: 1285. Səfərinin səkkiz fərsəx olduğuna yəqin edən (qəti olaraq bilən) şəxs, namazını şikəstə qılandan sonra səfərin səkkiz fərsəx olmadığını anlasa, gərək onu dörd rükət qılsın və vaxt ötmüş olsa, qəzasını etsin.

Məsələ: 1286. Səfərinin səkkiz fərsəx olmadığına yəqin edən (qəti olaraq bilən), ya səkkiz fərsəx olub-olmadığında şəkk edən şəxs, yol əsnasında səfərinin səkkiz fərsəx olmuş olduğunu başa düşsə, yolun az bir qədəri qalmış olsa da belə, namazını şikəstə qılmalıdır. Əgər tamam qılmış olsa, bu halda vaxt əsnasında başa düşsə ki, səkkiz fərsəxdir, gərək yenidən iki rükət olaraq qılsın; əgər vaxt ötdükdən sonra başa düşsə, yenidən qılması lazım deyildir.

Məsələ: 1287. Aralarındakı fasilə dörd fərsəxdən az olan iki məhəllə arasında bir neçə dəfə gedib-gələn şəxs, hətta üst-üstə səkkiz fərsəx də olsa belə, namazı tamam qılmalıdır.

Məsələ: 1288. Əgər bir yerin iki yolu olsa və o yollardan biri səkkiz fərsəxdən az, digəri isə səkkiz fərsəx və ya çox olarsa, bu halda şəxs səkkiz fərsəx olan yolla getsə, namazını şikəstə qılmalıdır; əgər səkkiz fərsəx olmayan yolla getsə, namazını tamam qılmalıdır.

Məsələ: 1289. Əgər şəhərin divarı varsa, səkkiz fərsəxin başlanğıcı şəhərin divarından hesablanmalıdır. Əgər divarı yoxdursa, şəhərin axırncı evlərindən hesablanmalıdır.

2-ci şərt budur ki, səfərin əvvəlindən qəsdə səkkiz fərsəx olsun. Deməli, əgər səkkiz fərsəxdən az olan bir yerə getsə və oraya çatdıqdan sonra gəldiyi miqdarla birlikdə səkkiz fərsəx qədərində olan bir yerə getməyi qəsd etsə, əvvəldən niyyəti səkkiz fərsəx olmadığı üçün namazını tamam qılmalıdır. Lakin həmin yerdən səkkiz fərsəx qədər getmək istərsə, ya qateus-səfər olsa, yə'ni səfərini getmək gerçəkləşmədiyi bir yerə dörd fərsəx on gün qalma qəsdə olmadığı bir yerə getsə və başqa dörd fərsəx də vətəninə, ya on gün qalmaq istədiyi bir yerə qayıtmaq istəyərsə, namazı qəsr qılmalıdır.

Məsələ: 1290. Səfərinin neçə fərsəx olduğunu bilməyən şəxs, məsələn, bir şeyi tapmaq üçün səfərə çıxıb, onu tapmaq üçün nə qədər yol getməli olduğunu bilməyən şəxs, namazını tamam qılmalıdır. Lakin qayıdarkən vətəninə, yaxud on gün qalmalı olacaq bir yerə qədər səkkiz fərsəx, ya ondan çox olarsa, namazını qəsr qılmalıdır. Həmçinin, səfər əsnasında səfəri kəsmək aid edilə bilməyən, məsələn, on gün qalmaq qəsd olmadığı bir yerə dörd fərsəx getsə və dörd fərsəx qayıtsa, namazı qəsr qılmalıdır.

Məsələ: 1291. Müsafir səkkiz fərsəx yol gedəcəyinə qəti olaraq qərarlı olduğu halda namazını qəsr qılmalıdır. Deməli, şəhərdən çıxan şəxs, məsələn, dostunu tapacağı təqdirdə səkkiz fərsəxlik yol gedəcəyini qəsd edərsə, bu halda dostunu tapacağına əmin olduğu halda namazı qəsr qılmalıdır. Buna əmin olmadığı halda isə namazı tamam qılmalıdır.

Məsələ: 1292. Səkkiz fərsəx səfər qəsd olan şəxs, hər gün az miqdarda yol getsə də, «tərəxxüs həddinə» (8-ci şərtə mə'nası açıqlanmışdır) yetişdikdə namazını qəsr qılmalıdır. Lakin hər gün camaat arasında «müsafir» deyilməyəcək qədər az miqdar yol getsə, məsələn, 10, 20 metr yol getsə, namazını tamam qılmalıdır.

Məsələ: 1293. Səfərdə başqasının ixtiyarında olan şəxs, məsələn, öz ağası ilə səfər edən xidmətçi kimi, səfərinin səkkiz fərsəx olduğunu bilərsə, namazını qəsr, əgər bilməsə, namazı tamam qılacaq və ondan (ağasından) soruşması lazım deyildir və əgər soruşsa da, onun ağasının cavab verməsi (vacib) lazım deyildir.

Məsələ: 1294. Səfərdə başqasının ixtiyarında olan şəxs, əgər dörd fərsəxə çatmamışdan əvvəl, ondan ayrılacağını (yəqin) bilərsə, ya güman edərsə, hətta dörd fərsəxə çatmamışdan əvvəl ayrılacağında tərəddüd etsə də belə, namazını tamam qılmalıdır.

Məsələ: 1295. Səfərdə başqasının ixtiyarında olan şəxs, dörd fərsəxə çatmazdan əvvəl ondan ayrılmayacağına əmin deyilsə, hətta əmin olmaması onun səfər etməsi üçün bir maneənin yaranması ehtimalından irəli gəlsə də, namazı tamam qılmalıdır. Lakin ondan ayrılmayacağına əmin olsa, bu halda gözlənilməyən maneənin ehtimalının tə'siri yoxdur və namazı qəsr qılmalıdır.

3-cü şərt budur ki, səfər əsnasında öz qəsdindən daşınmasın. Deməli, əgər dörd fərsəxə çatmamış öz qəsdindən daşınsa, ya tərəddüd etsə, namazını tamam qılmalıdır.

Məsələ: 1296. Əgər dörd fərsəxə çatandan sonra səfərdən danışsa, bu halda orada qalmasını, ya on gündən sonra qayıtmasını qərara alsın, yaxud qayıtmaqla qalmaq arasında tərəddüd etsə, namazını tamam qılmalıdır.

Məsələ: 1297. Əgər dörd fərsəxə çatandan sonra səfərdən danışsa və qayıtmağı qərara alsın, bu halda səfəri pozan bir şey, məsələn, həmin yerdə on gün qalmaq kimi, bir iş qarşıya çıxmasa, namazı qəsr qılmalıdır, bu şərtlə ki, qayıtmağı da dörd fərsəxdən az olmasın.

Məsələ: 1298. Əgər səkkiz fərsəx olan məsafəti qət etmək üçün hərəkət etsə və bir qədər yol getdikdən sonra başqa bir yerə getmək istəsə, bu halda əvvəlcə hərəkət etdiyi yerdən, getmək istədiyi (ikinci) yerə qədər səkkiz fərsəx olsa, namazı qəsr qılmalıdır.

Məsələ: 1299. Əgər bir şəxs getməyi səkkiz fərsəx olan bir yerə səfərə çıxsın və dörd fərsəx gedəndən sonra səkkiz fərsəxin qalanını getmək barədə tərəddüd etsə, ya bir yerdə on gün qalmadan öz yerinə qayıtsa, namazı qəsr qılmalıdır, istər tərəddüd edərkən yol getsin, istərsə getməsin; həmçinin, istər sonra yolun qalanını getməyi qərara alsın, istərsə də qayıtmağı.

Məsələ: 1300. Əgər dörd fərsəx gedəndən sonra səkkiz fərsəxin qalan hissəsini getmək, yaxud öz yerinə qayıtmağa dair tərəddüd etsə, amma tərəddüd etdiyi yerdə, ya başqa bir yerdə on gün qalacağına ehtimal versə, hətta on gün qalmadan yolun qalanını gedəcəyinə dair qərara gəlsə də, bu halda namazı tamam qılmalıdır; Əgər tərəddüddən sonra qərarı yenidən səkkiz fərsəx getmək, yaxud dörd fərsəx gedib dörd fərsəx qayıtmaq olsa, hərəkətə başlayan vaxtdan namazını qəsr qılmalıdır.

Məsələ: 1301. Əgər dörd fərsəx getməmişdən öncə yolun qalan hissəsini də gedib-getməməsində tərəddüd etsə və sonra yolun qalan hissəsini getmək qərarına gəlsə, bu halda yolun qalan hissəsi səkkiz fərsəx olsa və yaxud dörd fərsəx getmək dörd fərsəx qayıtmaq istəsə, yola düşən vaxtdan namazını qəsr qılmalıdır.

4-cü şərt budur ki, səkkiz fərsəxə çatmazdan qabaq öz vətəmindən keçmək, ya bir yerdə on gün, ya daha çox qalmaq istəməsin. Deməli, əgər bir şəxs səkkiz fərsəxə çatmazdan öncə öz vətəmindən keçmək, bir yerdə ya on gün qalmaq istəsə, namazını tamam qılmalıdır.

Məsələ: 1302. Səkkiz fərsəxə çatmamış vətəmindən keçib-keçməyəcəyini və ya başqa bir yerdə on gün qalıb-qalmayacağını bilməyən şəxs namazını tam qılmalıdır.

Məsələ: 1303. Səkkiz fərsəxə çatmamış öz vətəmindən keçmək, ya bir yerdə on gün qalmaq istəyən şəxs, həmçinin, bir yerdə on gün qalmaq, ya vətəmindən keçmək haqda tərəddüddə qalan şəxs, əgər bir yerdə on gün qalmaq və ya vətəmindən keçmək fikrindən daşınarsa yenə də namazını tamam qılmalıdır. Lakin yolun qalan hissəsi səkkiz fərsəx olarsa, ya dörd fərsəx olarsa və gedib dörd fərsəxin tamamında səfəri kəsən bir iş qarşıya çıxmadan qayıtmaq istərsə və qayıtmağı da dörd fərsəx olarsa, namazı qəsr qılmalıdır.

5-ci şərt budur ki, səfəri haram bir iş üçün olmasın. Əgər haram bir iş üçün, məsələn, oğurluq, ya bir müsəlmana zərər vurmaq, ya zalım bir şəxsin zülmünə kömək etmək kimi səfər etsə, yaxud səfərin özü haram olarsa, məsələn, səfərə getməyəcəyi barədə şər'ən and içsə və ya (səfər etməklə) dözülsə haram olan zərərin yetişməsi kimi, bu halda namazını tamam qılmalıdır.

Məsələ: 1304. Vacib olmayan səfər əgər ata və ananın əziyyətə düşməsinə səbəb olarsa, haramdır. Şəxs belə səfərlərdə namazını tamam qılmalı və orucunu da tutmalıdır.

Məsələ: 1305. Səfəri haram olmayan və haram iş üçün də səfər etməyən şəxs, səfərdə bir günah işlətsə də, məsələn, qeybət etsə, ya şərab içsə də, namazını qəsr qılmalıdır.

Məsələ: 1306. Əgər vacib bir işi tərک etmək üçün səfər etsə, namazını tamam qılmalıdır. Deməli, borclu olan şəxs öz borcunu verə bilsə və borc sahibi də öz haqqını istəyərsə, bu halda o şəxs səfərdə öz borcunu verə bilməyib, borcu qaytarmaqdan boyun qaçırmaq üçün səfərə çıxarsa, namazını tamam qılmalıdır. Lakin əgər səfəri, vacibi tərک etmək üçün olmazsa, səfərdə vacibi tərک etsə də belə, namazı qəsrdir.

Məsələ: 1307. Əgər səfəri haram olmasa, amma qəsbə bir yerdə səfər etsə və yaxud mindiyi heyvan və ya başqa bir miniyi qəsbə olarsa, vacib ehtiyat olaraq namazı həm qəsr, həm də tamam qılmalıdır. Ancaq həmin minikdə səfər etməkdə qəsbə onu öz sahibinə qaytarmaqdan qaçmaq olsa, bu surətdə namazı tamam qılmalıdır.

Məsələ: 1308. Zalım şəxslə birgə səfərə çıxan şəxs əgər çarəsiz olmasa və onun səfəri zalıma, onun zülmünə kömək etmək olsa, ya zalımın əzəmət, böyüklük, şan-şöhrətini artırmağa, hökmünü

gücləndirməyə səbəb olarsa, namazı tamam qılmalıdır. Əgər əlacsız olsa, yaxud məsələ, məzluma nicat vermək üçün onunla səfər etsə, namazını qəsr qılmalıdır.

Məsələ: 1309. Əgər əylənmək və gəzinti məqsədilə səfər etsə, onun səfəri haram deyil və namazını qəsr qılmalıdır.

Məsələ: 1310. Əgər əyləncə və xoş güzərançılıq üçün şikara gedərsə, getməkdə səfəri haramdır və namazını da tamam qılmalıdır. Əgər qayıtmağı səkkiz fərsəx olsa və oyu əyləncə xatirinə olmasa, namazı qəsrdir. Belə ki, məişətini təmin etmək üçün ova getsə, namazı qəsrdir. Həmçinin, ticarət məqsədilə ova getsə, namazı qəsrdir və müstəhəbb ehtiyat budur ki, namazı həm qəsr, həm də tamam qılsın, orucunu da tutsun və (sonra) qəza etsin.

Məsələ: 1311. Günah üçün səfərə çıxan şəxs səfərdən qayıdarkən, qayıtmağı təkliddə səkkiz fərsəx olsa, namazını qəsr qılmalıdır. Müstəhəbb ehtiyat budur ki, günahdan tövbə etmədiyi surətdə həm qəsr, həm də tamam qılsın.

Məsələ: 1312. Səfəri günah olan bir şəxs, səfər əsnasında günah məqsədindən daşınsa, bu halda yolun qalan hissəsi səkkiz fərsəx olsa, ya dörd fərsəx olsa və həmin yolu gedib dörd fərsəx qayıtmaq istəsə, yola düşdüyü vaxtdan namazı qəsrdir.

Məsələ: 1313. Günah üçün səfər etməyən şəxs, səfər əsnasında yolun qalanın günah məqsədilə getməyi qəsd etsə, getməyə başladığı andan namazı tamam qılmalıdır. Qəsr qılmış olduğu namazları da məsafənin keçmiş miqdarı olduğu surətdə səhihdir. Əks təqdirdə vacib ehtiyata əsasən, vaxtında onları təzələməli, əgər vaxtı ötübsə, qəzasını qılmalıdır.

6-cı şərt budur ki, çöldə səhralıqda gəzib özləri və heyvanları üçün su və yemək tapdıqları yerdə qalaraq, bir müddətdən sonra başqa bir yerə gedən köçərilər kimi müəyyən bir məkanları olmayan şəxslərdən olmasın. Evləri və yaşayış üçün lazım olan vəsaitləri, məişət avadanlıqlarını özlərilə apardıqları bələ şəxslər namazlarını tamam qılmalıdırlar.

Məsələ: 1314. Köçərilərdən biri, mənzil və heyvanları üçün otlaq yeri tapmaq üçün səfər edərsə və bu zaman çadır və digər ləvazimatları özləri ilə olsa, namazı tamam qılmalı, əks təqdirdə isə qəsr qılmalıdır.

Məsələ: 1315. Köçəri şəxs ziyarət, həcc, ticarət və bu kimi işlər üçün səfərə çıxarsa, namazını qəsr qılmalıdır.

7-ci şərt budur ki, işi, peşəsi səfər olmasın. Buna əsasən sarıban, sürücü, gəmiçi və bu kimi şəxslər hətta öz ev əşyalarını aparmaq üçün də səfər etsələr, namazlarını tamam qılmalıdırlar. Bunun me'yarı isə camaat arasında «məşğuliyyəti, işi peşəsi səfərdir sarıbandır və ya sürücüdür» - deyilməsidir. Həmçinin, onun işi-peşəsi səfərdə olmamalıdır, məsələn, yaşadığı yer bir məkanda, iş yeri isə başqa bir məkanda olanlar ticarət, tədris və təbabət kimi. Belə ki, əksər günlərdə iş görmək üçün oraya səfər edib qayıdarsa.

Məsələ: 1316. Peşəsi səfər olan şəxs ziyarət və ya həcc kimi başqa bir iş üçün səfər etsə, namazını qəsr qılmalıdır. Lakin misal üçün əgər sürücü maşınını ziyarət üçün kirayə versə və özü də onunla ziyarətə getsə, namazını tam qılmalıdır.

Məsələ: 1317. Həmlədar, yə'ni hacıları aparmaq üçün Məkkəyə səfər edən şəxsin məşğuliyyəti, işi səfərdirsə, namazını tamam qılmalıdır. Əgər peşəsi səfər deyilsə və səfərinin müddəti də azdırsa, məsələn, təyyarə ilə səfər edirsə, namazı qəsr qılmalıdır. Lakin səfər müddəti çoxdursa vacib ehtiyata əsasən, namazı həm qəsr, həm də tamam qılmalıdır.

Məsələ: 1318. Peşəsi məsələn, uzaq yerlərdən hacıları Məkkəyə aparmaq kimi bələdçilik olan şəxs ilin əsas hissəsini və yaxud hamısını yolda olarsa, namazını tamam qılmalıdır.

Məsələ: 1319. Peşəsi ilin müəyyən bir vaxtında, səfər olan şəxs, məsələn, yalnız yayda ya qışda öz maşınını kirayə verən sürücü kimi, o səfər ki, onun işidir, səfər ilinin həmin hissəsində namazını tamam qılmalıdır. Müstəhəbb ehtiyat budur ki, həm qəsr, həm də tamam qılsın.

Məsələ: 1320. Şəhərin ətrafına iki, üç fərsəxlik yol gedib-gələn sürücü, təsadüfən şə'r'i səfər edərsə, namazını qəsr qılmalıdır.

Məsələ: 1321. Peşəsi səfər olan kirayəçi əgər öz vətəninə on gün və ya daha artıq qalsa, istər əvvəlcədən on gün qalmaq qəsdini etsin, istərsə də etməsin, həmin on gündən sonra edəcəyi ilk səfərində namazını qəsr qılmalıdır. Lakin peşəsi səfər olan və yaxud işi-peşəsi səfərdə olan digər şəxslər vacib ehtiyata əsasən, namazlarını həm qəsr, həm də tamam qılmalıdırlar.

Məsələ: 1322. Peşəsi səfər olan kirayəçi vətəninə qeyri-yerdə on gün, ya daha artıq qalsa, bu halda əvvəlcədən on gün qalmaq qəsdini olarsa, həmin on gündən sonra etdiyi ilk səfərdə namazını qəsr qılmalıdır. Lakin peşəsi səfər etmək olan, ya məşğuliyyətləri səfərdə

olan digər şəxslər vacib ehtiyat olaraq həmin səfər zamanı namazlarını həm qəsr, həm də tamam qılmalıdırlar.

Məsələ: 1323. Peşəsi səfər etmək olan şəxs, şəkk etsə ki, öz vətəninə ya başqa bir yerdə on gün qalıb, ya yox, namazını tamam qılmalıdır.

Məsələ: 1324. Şəhərlərdə səyahətə çıxan şəxs özü üçün bir yeri vətən seçməyibsə namazlarını tamam qılmalıdır.

Məsələ: 1325. Peşəsi səfər olmayan şəxsin, məsələn, hansısa bir şəhərdə, ya kənddə malı varsa və onu daşımaq üçün ardıcıl səfərlər edirsə, namazını qəsr qılmalıdır. Əgər onun səfəri öz vətəninə qalmağından çox olarsa, namazını tamam qılacaq.

Məsələ: 1326. Vətəninə üz döndərərək başqa bir yeri özünə vətən seçmək istəyən şəxsin peşəsi səfər deyilsə, səfərdə olarkən namazını qəsr qılmalıdır.

8-ci şərt budur ki, müsafir tərəxxüs həddinə çatсын. Yə'ni öz vətəninə azan səsinə eşitməyəcək dərəcədə aralansın. Şəhər əhalisini görmürsə qəti olaraq tərəxxüs həddinə çatmamış olur. Lakin bunun üçün bir maneə olmamalıdır. Amma vətəninə qeyri bir yerdə isə, otuz gün tərəddüdlə qaldığı, yaxud iqamət seçdiyi yerdən xaric olmamaqla eyni zamanda namazı qəsrdir.

Məsələ: 1327. Vətəninə qayıdan müsafir oranın azanını eşidən zaman namazı tamam qılmalıdır. Lakin bir məntəqədə on gün qalmaq istəyən müsafir, həmin yerə çatmayınca namazı qəsrdir.

Məsələ: 1328. Əgər şəhər, onun əhalisi görünəcək dərəcədə yüksəklikdə olsa, ya bir az aralanmaqla əhali görünməyəcək qədər çuxur yerdə olsa, həmin şəhərin əhalisindən olan şəxs səfər etsə, tərəxxüs həddinə (onun mə'nası səkkizinci şərtdə deyildi) yetişdiyinə əmin olması üçün, o qədər aralanmalıdır ki, şəhərin düz yerdə olduğu təqdirdə ondan əhalisi görünməyəcəkdi. Həmçinin, yolun hündürlüyü və alçaqlığı adi haldan çox olsa, tərəxxüs həddinə çatmağı bilmək üçün adi qaydanı nəzərə almaq lazımdır.

Məsələ: 1329. Əhalisi olmayan bir məntəqədən səfər edən şəxs, elə bir yerə çatsa ki, əhalisi olsaydı həmin məsafədən görünməyəcəkdi, qəti olaraq tərəxxüs həddinə çatmışdır və namazı qəsr qılması işkalsızdır.

Məsələ: 1330. Əgər şəhərdən eşitdiyi səsin azan, yoxsa başqa səs olduğunu müəyyən edə bilmədiyi qədər uzaqlaşsa, namazını qəsr

qılmalıdır. Lakin azan olduğunu başa düşüb, amma kəlmələrini aydınlaşdırma bilməsə, namazı tamam qılmalıdır.

Məsələ: 1331. Əgər evlərin azan səsini eşitməyəcək qədər uzaqlaşarsa, lakin şəhərin adətən hündür yerdən deyilən azanını eşitsə, namazını qəsr qılmamalıdır.

Məsələ: 1332. Əgər şəhərin, adətən hündür yerindən deyilən azanını eşitməyəcək bir yerə çatsa, lakin çox hündür yerdən deyilən azanı eşidərsə, namazı qəsr qılmalıdır.

Məsələ: 1333. Əgər insanın qulağı, yaxud azanın səsi qeyri-adi olsa, namazını o yerdə qəsr qılmalıdır ki, normal qulaq adi azan səsini eşidə bilməsin.

Məsələ: 1334. Səfərə çıxarkən tərəxxüs həddinə çatıb-çatmadığında şəkk etsə, namazı tamam qılmalıdır. Səfərdən qayıdan müsafir tərəxxüs həddinə çatıb-çatmadığında şəkk etsə, namazı qəsr qılmalıdır. Amma gedəndə bilsə ki, qayıdarkən yenə də həmin şəkkə düşəcək, ya qayıdarkən həmin yerdə həmin şəkkə düşəcək, bu surətdə ehtiyat etməli və gedərkən və gələrkən namazını həmin yerdən tə'xirə salmalıdır ki, tərəxxüs həddini keçməsin əmin olsun; və yaxud namazı həm qəsr, həm də tamam qılsın. Bu zaman istər gedib-qayıtmağın hər ikisi namaz vaxtında olsun, istərsə qayıdanda namazın əvvəl vaxtı keçmiş olsun.

Məsələ: 1335. Səfər əsnasında öz vətənindən keçən müsafir tərəxxüs həddinə çatdıqda namazını tamam qılmalıdır.

Məsələ: 1336. Səfər əsnasında vətəninə çatan müsafir vətəninə olduğu vaxta qədər namazı tamam qılmalıdır. Lakin həmin yerdən səkkiz fərsəxlik məsafəyə getmək istəsə, ya dörd fərsəx gedib, dörd fərsəx qayıtmaq istəsə, tərəxxüs həddinə çatdıqda namazını qəsr qılmalıdır.

Məsələ: 1337. Şəxsin yaşamaq və iqamət salmaq üçün seçdiyi yer onun vətənidir. Lakin həmin yerdə dünyaya gəlibsə və atasının vətənidirsə, yaşayış üçün həmin yeri seçməsi mö'təbər (şərt) deyildir; əksinə, nə qədər ki, oradan üz döndərməyib.

Məsələ: 1338. Əsl vətəni olmayan bir yerdə bir müddət qalmağı qəsd edib, sonra başqa bir yerə getsə, həmin yer o şəxsin vətəni hesab olunmaz.

Məsələ: 1339. İnsanın yaşayış üçün seçmiş olduğu yer və ora vətəni olan və orada yaşayan şəxs üçün bir səfər qarşıya çıxdıqda

yenidən həmin yerə qayıdırsa, orada həmişəlik qalmaq qəsdı olmasa və o yer onun vətəni olmasa da, vətən hökmü o yerə aid edilir.

Məsələ: 1340. İki yerdə, məsələn, altı ay isə bir şəhərdə, altı ay başqa bir şəhərdə yaşayan şəxs üçün hər iki yer vətən sayılır. Həmçinin, ikidən artıq yeri özü üçün yaşayış yeri seçdikdə, belə ki, camaat arasında «onun daimi yaşayış yeridir» deyiləcək tərzdə olsa, (yenə də onun vətənidir).

Məsələ: 1341. Bir yerdə yaşayış mənzilinə malik olan şəxs ardıcıl olaraq altı ay orada qalması qəsd edib, həmin müddəti arada qalsa və hazırda oradan üz döndərsə, vətən hökmü ona aid olmur, lakin tə'kidli ehtiyat budur ki, ora gəldiyi vaxtlarda namazını həm qəsr, həm də tamam qılsın.

Məsələ: 1342. Vaxtilə bir kəsin vətəni olmuş və sonradan oradan üz döndərdiyi bir yerə vətən hökmü aid deyildir.

Məsələ: 1343. Bir yerdə ardıcıl olaraq on gün qalması qəsd edən müsafir, yaxud ixtiyarsız olaraq bir yerdə on gün qalacağını bilən şəxs həmin yerdə namazı tamam qılmalıdır.

Məsələ: 1344. Bir yerdə on gün qalmaq istəyən müsafirin birinci, ya on birinci gecəni də qalması qəsd etməsi lazım deyil. Vacib ehtiyata əsasən, sadıq fəcrin açılışından başlayan birinci günün əvvəlindən onuncu günün qürubuna qədər qalması qəsd etsə, namazını tamam qılmalıdır. Həmçinin, məsələn, birinci günün zöhründən on birinci günün zöhrünə qədər qalması qəsd etsə də, hökm eynidir.

Məsələ: 1345. Bir yerdə on gün qalmaq istəyən müsafir, yalnız on günü həmin yerdə qalmaq istədiyi surətdə namazını tamam qılmalıdır. Deməli, əgər on günü Nəcəflə Kufədə və ya Tehranla Şəmiranda qalmaq istəsə, camaat onları iki yer bildiyi surətdə namazını qəsr qılmalıdır.

Məsələ: 1346. Bir yerdə on gün qalmaq istəyən bir müsafir, əvvəldən on gün əsnasında həmin yerin tərəxxüs həddindən az, ya tərəxxüs həddi qədər uzaq olan ətraf yerlərinə getməyi qəsd etsə, bu halda onun gedib-qayıtma müddəti camaatın nəzərində on günlük iqamətlə ziddiyyəti olmayacaq tərzdə az, məsələn, bir-iki saatlıq yol olsa, namazını tamam qılmalıdır. Əgər müddət bundan çox olsa, bu halda bütün gün, ya bütün gecə olsa, namazı qəsrdir. Bu surətdən başqasında vacib ehtiyata əsasən, namazı həm qəsr, həm də tamam qılmalıdır.

Məsələ: 1347. Bir yerdə on gün qalmağı qərara almayan müsafir, məsələn, dostunun gələcəyi təqdirdə, yaxud yaxşı mənzil tapacağı təqdirdə on gün qalacağını qərara alsın, namazını qəsr qılmalıdır.

Məsələ: 1348. Bir yerdə on gün qalmağ qərarında olan şəxs, qalmağı üçün bir maneənin qarşıya çıxacağına ehtimal versə və onun ehtimalı əql sahibləri nəzərində yerli ehtimal olsa, namazını qəsr qılmalıdır.

Məsələ: 1349. Əgər müsafir ayın axırına on gün, ya daha artıq qaldığını bilsə və ayın axırına qədər bir yerdə qalmağı qəsd etsə, namazını tamam qılmalıdır. Hətta ayın axırına neçə gün qaldığını bilməsə və ayın axırına qədər qalmağı qəsd etsə, bu zaman ayın axırının nə vaxt olması, məsələn, cümə günü olması mə'lum olsa, amma müsafir bilməsə ki, qəsdinin ilk gününün cümə axşamıdır, nəticədə iqamət müddəti doqquz gün olsun, ya çərşənbədir ki, nəticədə on gün olsun, bu halda da sonradan qəsdinin əvvəli çərşənbə günü olduğu mə'lum olsa namazı tamdır. Bu surətdən başqasında, namazı qəsr qılmalıdır, baxmayaraq ki, qəsd etdiyi gündən ayın axırına on gün, ya daha artıq qalmış olsa belə.

Məsələ: 1350. Bir yerdə on gün qalacağını qəsd edən müsafir dörd rükətli bir namaz qılmazdan öncə öz qəsdindən dönsə, yaxud həmin yerdə qalmağ, yoxsa başqa bir yerə getməkdə tərəddüd etsə, namazı qəsr qılmalıdır. Lakin dörd rükətli bir namaz qılandan sonra öz qəsdindən daşınsa, ya gedib-qalmadığında tərəddüd etsə, orada olduğu vaxta qədər namazı tamam qılmalıdır. Bu və sonrakı məsələlərdə dörd rükətli namaz dedikdə daim dörd rükət olan namazdır.

Məsələ: 1351. Bir yerdə on gün qalmağ qəsd edən müsafir əgər oruc tutsa və zöhrdən sonra orada qalmağ fikrindən dönsə, bu halda dörd rükətli bir namaz qılıbsa, orada olduğu müddətdə tutduğu oruc səhihdir və öz namazlarını da tamam qılmalıdır. Əgər dörd rükətli bir namaz qılmamışdırsa vacib ehtiyata əsasən, həmin günün orucunu tamam edib, qəzasını da tutmalı, namazlarını da qəsr qılmalıdır. Sonrakı günləri də oruc tuta bilməz. Əgər gün batandan sonra və dörd rükətli bir namaz qılmamışdan öncə öz qəsdindən daşınsa həmin gün tutmuş olduğu oruc səhihdir.

Məsələ: 1352. Bir yerdə on gün qalmağı qəsd edən müsafir əgər qalmağ qəsdindən daşınsa və bu fikrindən daşınmamış, yaxud ondan

sonra dörd rükətli bir namaz qılıb-qılmadığında şəkk etsə, öz namazlarını qəsr qılmalıdır.

Məsələ: 1353. Əgər müsafir namazını qəsr qılmaq niyyətilə namaza başlasa və namaz əsnasında on gün, ya daha artıq qalmağı qərara alsın, namazını tamam qılmalıdır.

Məsələ: 1354. Bir yerdə on gün qalmağı qəsd edən müsafir əgər birinci dörd rükətli namazın əsnasında öz fikrindən dönsə, bu halda hələ üçüncü rükətə daxil olmayıbsa, namazı iki rükətdə tamamlamalı və qalan namazlarını da qəsr qılmalıdır. Həmçinin, əgər üçüncü rükətə başlayıb hələ rükuya getməmişdirsə, oturub namazı qəsr şəklində sona çatdırmalıdır. Əgər artıq qiraət, ya təsbihati-ərbəə demişdirsə, vacib ehtiyata əsasən, bir cüt səhv səcdəsi yerinə yetirməlidir. Əgər rükuya getmişdirsə namazı batildir və həmin namazı qəsr olaraq yenidən qılmalıdır. Orada qaldığı müddətdə namazını qəsr qılmalıdır.

Məsələ: 1355. Bir yerdə on gün qalmağı qəsd edən müsafir əgər həmin yerdə on gündən çox qalsa, səfər etmədiyi müddətdə namazı tamam qılmalıdır və yenidən on gün qalmağın qəsdini etməsi lazım deyildir.

Məsələ: 1356. Bir yerdə on gün qalmağı qəsd edən müsafir vacib orucunu tutmalıdır, eləcə də müstəhəbb oruc da tuta, həmçinin, zöhr, əsr və işa namazlarının nafilələrini də qıla bilər.

Məsələ: 1357. On gün bir yerdə qalmağı qəsd edən müsafir əgər dörd rükətli bir namaz qıldıqdan sonra, yaxud on gün qıldıqdan sonra, bir namazı tamam qılmamış olsa da belə, dörd fərsəxdən az bir məsafədə olan bir yerə gedib-qayıtmaq istəsə və ikinci dəfə əvvəlki yerində on gün və ya ondan az qalmağın istəsə, getdiyi vaxtdan qayıtdığı vaxta qədər və qayıdandan sonrakı müddətdə namazını tamam qılmalıdır. Lakin iqamət etdiyi yerə qayıtması yalnız səfər yolunun üstündə olduğuna görə baş verərsə və səfəri şər'i məsafə qədər olsa qayıtdığı zaman namazı qəsr qılması lazımdır.

Məsələ: 1358. Bir yerdə on gün qalmağı qəsd edən müsafir dörd rükətli bir namaz qıldıqdan sonra səkkiz fərsəxdən az olan bir yerə getsə və orada on gün qalmağın istəsə, yolda və on gün qalmağı qəsd etdiyi yerdə namazlarını tamam qılmalıdır. Lakin getmək istədiyi yer səkkiz fərsəx, ya daha çox olsa gedən zaman namazlarını və orada on gün qalmağın istəməsə, yolda və arada qaldığı müddətdə namazlarını qəsr qılmalıdır.

Məsələ: 1359. Bir yerdə on gün qalmağı qəsd edən müsafir əgər dörd rükətli bir namaz qılandan sonra dörd fərsəxdən az olan bir yere getmək istəsə, bu halda əvvəlki yerinə qayıdıb-qayıtmamaq barədə tərəddüd etsə, ya ümumiyyətlə ora qayıtmaqdan qəflətdə olsa, ya qayıtmaq istəsə də, on gün qalıb-qalmayacağında tərəddüd etsə, ya orada on gün qalıb, oradan səfərə çıxmaqdan qəflətdə olsa, getdiyi vaxtdan qayıtdığı vaxta qədər və qayıdandan sonrakı müddətdə namazlarını tamam qılmalıdır.

Məsələ: 1360. Əgər yoldaşlarının bir yerdə on gün qalmaq istəmələrini güman edərək həmin yerdə on gün qalmağı qəsd etsə və orada dörd rükətli bir namaz qıldıqdan sonra yoldaşlarının qəsd etmədiklərini başa düşsə, hətta özü də orada qalmaq fikrindən dönsə belə, orada olduğu müddətdə namazını tamam qılmalıdır.

Məsələ: 1361. Əgər müsafir təsadüfən bir yerdə otuz gün qalsa və bütün bu otuz gün ərzində qalıb-qalmamaqda tərəddüd etsə, otuz gün keçəndən sonra orada az vaxtda qalmalı olsa da, namazı tamam qılmalıdır.

Məsələ: 1362. Bir yerdə doqquz gün, ya ondan da az bir müddətdə qalmaq istəyən müsafir, əgər həmin yerdə doqquz gün, ya ondan az bir müddətdə qaldıqdan sonra əlavə olaraq doqquz gün, ya ondan az bir müddət orada qalmaq istəsə və bu yolla otuz gün keçsə, otuz birinci gün namazını tamam qılmalıdır.

Məsələ: 1363. Müsafir bir yerdə otuz gün qaldığı surətdə o halda namazını tamam qılmalıdır ki, otuz günü bir yerdə qalmış olsun. Deməli, əgər onun bir qədərini isə bir yerdə, bir qədərini başqa bir yerdə qalsa, otuz gün keçəndən sonra da namazını qəsr qılmalıdır.

MÜSAFİRİN NAMAZININ MÜXTƏLİF MƏSƏLƏLƏRİ

Məsələ: 1364. Müsafir qədim Məkkə şəhərində, – Əqəbeyi Mədəniyyindən Zi-Tuvaya qədərdir – Həzrəti Rəsulun (səlləllahu əleyhi və alih) zamanındakı Mədinə şəhərində, Kufə şəhərində və Həzrəti Seyyidüş-şühəda (əleyhissalam)-ın hərəmində namazı tamam və ya qəsr qılmaqda ixtiyarlıdır. Tamam qılmaq əfzəldir, baxmayaraq ki, Məscidül-həram və Peyğəmbər (səlləllahu əleyhi və alih) məscidinin çölündə, hətta bu iki məscidə imamların (əleyhimussalam) zamanından sonra birləşdirilən yerlərində, Kufə məscidinin çölü və müqəddəs zərihin ətrafında namazı tamam qılmamaq əhvətdir.

Məsələ: 1365. Müsafir olduğunu və namazının qəsr qılınmalı olduğunu bilən şəxs, əgər yuxarıdakı məsələdə deyilmiş dörd yerdən başqa yerlərdə qəsdən namazını tamam qılsa, batildir. Əgər müsafirin namazının qəsr olduğunu unudub, namazı tamam qılsa bu halda namazın vaxtı keçməmiş yadına düşsə, onu yenidən qılmalıdır, əgər namaz vaxtından sonra yadına düşsə, ona qəza yoxdur.

Məsələ: 1366. Müsafir olduğunu və namazının qəsr qılınmalı olduğunu bilən şəxs, əgər səhvən tamam qılsa, bu halda namaz vaxtı ərzində bunu bilsə, namazı batildir. Yox əgər namazın vaxtı keçdikdən sonra bilsə, onun qəzası yoxdur.

Məsələ: 1367. Namazını qəsr qılınmalı olduğunu bilməyən müsafir əgər tamam qılsa, namazı səhihdir.

Məsələ: 1368. Namazını qəsr qılınmalı olduğunu bilən müsafir onun bə'zi xüsusiyyətlərini bilməsə, məsələn, səkkiz fərsəxlik səfərdə qəsr qılacağını bilməsə və namazı tamam qılsa və vaxt keçməmiş başa düşsə, onu təzələməlidir. Əgər yenidən qılmasa, vaxtı keçəndən sonra gərək qəza etsin. Əgər vaxt keçəndən sonra başa düşsə, qəzası yoxdur.

Məsələ: 1369. Namazı qəsr qılınmalı olduğunu bilən müsafir, səfərinin səkkiz fərsəxdən az olduğunu güman edib namazını tamam qılsa, bu halda namaz vaxtı ərzində səfərin səkkiz fərsəx olduğunu başa düşsə, tamam qıldığı namazı yenidən qəsr qılmalıdır. Əgər yenidən qılmasa qəza etməlidir. Amma vaxt keçdikdən sonra başa düşsə, qəzası yoxdur.

Məsələ: 1370. Əgər müsafir olduğunu unudub, namazı tamam qılsa, bu halda vaxt daxilində başa düşsə, onu qəsr olaraq yenidən qılmalı, əgər yenidən qılmasa, qəza etməlidir. Əgər namazın vaxtı ötdükdən sonra başa düşsə, qəzası yoxdur.

Məsələ: 1371. Namazı tamam qılınmalı olan şəxs, əgər qəsr qılsa namazı batildir. Lakin bir yerdə on gün qalmağı qəsd edən müsafir məsələnin hökmünü bilmədiyi üçün namazı qəsr qılarsa, vacib ehtiyat budur ki, namazı yenidən tamam olaraq qılsın.

Məsələ: 1372. Əgər dörd rükətli namaza başlayıb, namaz əsnasında müsafir olduğunu xatırlasa, ya səfərinin səkkiz fərsəxlik olduğunu bilsə, bu halda üçüncü rükətin rükusuna getməmişdirsə, oturub namazı iki rükətli olaraq tamamlamalıdır. Əgər artıq qiraət ya təsbihati-ərbəə oxumuşdursa, vacib ehtiyata əsasən, bir cüt səhv səcdəsi yerinə yetirməlidir. Əgər üçüncü rükətin rükusuna getmiş olsa, namazı batildir. Bu zaman bir rükət namaz qılmaq qədərində belə vaxt

varsa namazı əvvəldən, qəsr olaraq qılmalıdır. Əgər bir rükət namaz qılmaq qədərində vaxt qalmamışsa, namazı qəsr olaraq qəza etməlidir.

Məsələ: 1373. Əgər səfərdə olan şəxs, müsafir namazının bə'zi xüsusiyyətlərini bilməsə, məsələn, əgər dörd fərsəxlik gedib, dörd fərsəxlik qayıtdığı namazın qəsr olduğunu bilməsə, bu halda dörd rükətlik namaz niyyəti ilə namaz qılmağa məşğul olsa və üçüncü rükətli rükusundan əvvəl başa düşsə, namazını iki rükətli olaraq tamamlamalıdır. Əgər artıq qiraət, ya təsbihat oxumuşdursa vacib ehtiyat olaraq bir cüt səhv səcdəsi etməlidir. Əgər rükuda başa düşsə namazı batildir. Bu zaman hətta bir rükət namaz qılmaq qədərində vaxt qaldığı halda belə, namazı qəsr olaraq yenidən qılmalı və əgər bu qədər vaxt qalmamışdırsa namazı qəsr olaraq qəza etməlidir.

Məsələ: 1374. Namazı tamam qılmalı olan müsafir məsələni bilməməzlik ucbatından iki rükətli namaz qılmaq niyyətilə namaza başlasa və namaz əsnasında məsələni başa düşsə, namazı gərək dörd rükətli olaraq tamamlasın.

Məsələ: 1375. Namazını qılmamış olan müsafir namaz vaxtı ötməmiş vətəninə, ya on gün qalmaq istədiyi bir yerə çatsa, namazı tamam qılmalıdır. Müsafir olmayan bir şəxs əgər namazı əvvəl vaxtda qılmayıb, səfərə çıxsas, səfərdə namazı qəsr qılmalıdır.

Məsələ: 1376. Namazını qəsr qılmalı olan müsafirin zöhr, əsr, ya işa namazı qəzaya getmiş olsa, onların qəzasını qəsr olaraq qılmalıdır, hətta onların qəzasını səfərdə olmadığı vaxt qılmaq istəsə belə. Əgər müsafir olmayan bir şəxsin bu üç namazından biri qəzaya getmiş olsa, onu tamam olaraq qəza etməlidir, hətta səfərdə belə onun qəzasını qılmaq istəsə belə.

Məsələ: 1377. Namaz qılan şəxsin hər namazdan sonra otuz dəfə «*Subhanəllahi vəl-həmdü lillahi vəla ilahə illəllahu vəllahu əkbər*» deməsi müstəhəbdir, həmçinin, müsafirin qəsr olaraq qıldığı namazlardan sonra bu cümləni deməsi tə'kidli müstəhəbdir.

QƏZA NAMAZI

Məsələ: 1378. Öz vacib namazını vaxtında qılmayan şəxs onun qəzasını yerinə yetirməlidir, hətta bütün vaxt ərzində yuxulu olsa, ya məst olmaq səbəbinə, ya öz ixtiyarı ilə bihuş olduğu üçün namaz qılmayıbsa belə. Amma qadının heyz, ya nifas halında qılmadığı namazlarının -istər gündəlik namazlar olsun, istərsə qeyrisi- qəzası yoxdur. Lakin ildırım, göy gurultusu və zəlzələyə görə olan ayət

namazlarını, vacib ehtiyata əsasən, əda və ya qəza niyyəti etmədən qılmalıdır.

Məsələ: 1379. Əgər namazın vaxtından sonra, qılmış olduğu namazların batil olduğunu başa düşsə, gərək onun qəzasını yerinə yetirsin.

Məsələ: 1380. Öhdəsində qəza namazları olan şəxs, onları qılmaqda səhlənkarlıq etməməlidir, lakin onları dərhal yerinə yetirməsi vacib deyildir.

Məsələ: 1381. Qəza namazı olan şəxs müstəhəbb namaz qıla bilər.

Məsələ: 1382. Əgər bir şəxs (öhdəsində) qəza namazı olduğunu ehtimal edərsə, ya qıldığı namazların səhih olmadığına ehtimal verərsə, onların qəzasını yerinə yetirməsi müstəhəbb ehtiyatdır.

Məsələ: 1383. Gündəlik namazların qəzasında tərtib lazım (vacib) deyil, amma bir günün zöhrə əsr, ya məğriblə işə namazları kimi tərtiblə qılınan namazlarından başqa. Ehtiyat müstəhəbb budur ki, adı çəkilən namazlardan qeyrilərində də tərtibə riayət olunsun.

Məsələ: 1384. Əgər bir şəxs gündəlik namazlardan başqa bir neçə namazın, məsələn, ayət namazının qəzasını, ya məsələn, bir gündəlik namazın və bir neçə gündəlik olmayan namazın qəzasını qılmaq istəsə, onları tərtiblə qılması lazım (vacib) deyildir.

Məsələ: 1385. Əgər qılmadığı namazların tərtibini unutsa, müstəhəbb ehtiyat budur ki, onları qəzaya verdiyi tərtiblə yerinə yetirdiyinə əmin olacağı bir tərzdə qılsın. Məsələn, əgər ona bir zöhr və bir məğrib namazının qəzası vacibdirsə və hansının əvvəlcə qəzaya getdiyini bilmirsə, əvvəlcə bir məğrib, sonra bir zöhr; və sonra yenidən bir məğrib namazı qılsın, yaxud da əvvəl bir zöhr, sonra bir məğrib və sonra yenidən bir zöhr namazı qılsın ki, hansı əvvəl qəzaya ketmişdirsə, onu əvvəl qıldığına əmin olsun.

Məsələ: 1386. Əgər bir günün zöhr namazı və başqa bir günün əsr namazı, ya iki zöhr, ya iki əsr namazını qəzaya vermişdirsə və hansının əvvəl qəzaya getdiyini bilmirsə, bu halda birinci namazın birinci günün, ikincinin isə ikinci günün qəzası olması niyyəti ilə iki dörd rükətli namaz qılarsa, bu, tərtibin hasil olması üçün kifayətdir.

Məsələ: 1387. Əgər bir zöhr və bir işə, ya bir əsr və bir işə namazı qəzaya getmişdirsə və hansının əvvəl olduğunu bilmirsə, müstəhəbb ehtiyat budur ki, onları elə qılsın ki, tərtiblə yerinə yetirdiyinə əmin olsun. Tərtibin hasil olmasına yəqin etmək üçün,

məsələn, əgər bir zöhr və bir işa namazı qəzaya getmişdirsə və hansının əvvəl olduğunu bilmirsə, əvvəlcə bir zöhr, sonra bir işa, sonra da bir zöhr namazı qıla bilər; yaxud da əvvəlcə bir işa, sonra bir zöhr, sonra yenə bir işa namazı qıla bilər.

Məsələ: 1388. Dörd rükətli bir namaz qılmadığını bilib amma onun zöhr, ya əsr namazı olduğunu bilməyən şəxs, əgər qılmadığı namazın qəzası niyyətilə dörd rükətli bir namaz qılsa kifayətdir. Həmçinin, əgər qılmadığı namazın zöhr yaxud işa olduğunu bilmədikdə də hökm eynidir və bu surətdə həmin namazın qiraətini ucadan (cəhrlə), ya ahəstə (ixfatla) oxumaqda ixtiyar sahibidir.

Məsələ: 1389. Ardıcıl olaraq beş namazı qəzaya gedən şəxs onların hansının əvvəl olduğunu bilmədikdə, tərtiblə doqquz namaz qılsa; məsələn, sübh namazından başlayıb ondan sonra zöhr, əsr, məğrib və işa namazı qılsa və yenidən sübh, zöhr, əsr və məğrib namazı qılsa, tərtibin hasil olmasına əmin olar. Əgər altı namaz ardıcıl olaraq qəzaya getmiş olsa və onlardan hansının əvvəl olduğunu bilməsə, tərtibin hasil olmasına əminlik tapmaq üçün tərtiblə on qəza namazı qılsın. Qəza namazlarına əlavə olunan hər bir namaz üçün də, ardıcıl qəzaya getdiyi təqdirdə, deyilən miqdara bir namaz əlavə etsin ki, tərtibin hasil olmasına əmin olsun.

Məsələ: 1390. Bir şəxsin beş namazının və hər gündə birinin qəza olduğunu bilib, amma tərtibini bilməsə yaxşı olar ki, beş günlük namaz qılsın. Həmçinin, əgər altı gündən altı namazı qəzaya getmişdirsə, altı günlük namazı qılsın. Onun qəza namazlarına əlavə olunan hər bir namaz üçün, bir günlük artıq namaz qılsın ki, qəzaya getmiş namazları tərtiblə yerinə yetirdiyinə əmin olsun. Məsələn, əgər yeddi gün ərzində yeddi namazı qəzaya getmişdirsə, yeddi günlük namazı qılsın və bu, hər bir gün üçün kifayət edər. Əgər səfərdə olmadığı və bu hökmdə olan bir vaxtda namazları qəzaya getsə, bir ədəd iki rükətli, bir ədəd üç rükətli və bir ədəd zöhr, işa və əsr namazı arasında tərəddüddə olan dörd rükətli bir namaz qılmalıdır. Əgər səfərdə olarkən qəzaya getmişdirsə sübh, zöhr, əsr və işa namazları arasında tərəddüddə olan bir iki rükətli və bir üç rükətli namaz qılmalıdır.

Məsələ: 1391. Əgər bir şəxsin bir neçə sübh, ya bir neçə zöhr namazı qəzaya getmişdirsə və onların sayını bilmirsə və ya unudubsa, məsələn, bilmirsə ki, qəzaya gedən üç, dörd ya beş namazdır, bu surətdə az miqdarı qılsa kifayətdir. Lakin müstəhəbb ehtiyat budur ki,

qəzaya getmiş namazların hamısını qıldığına əmin olana qədər (artıqlaması ilə) namaz qılmalıdır, məxsusən onların sayını bilib, sonra unutduğu surətdə.

Məsələ: 1392. Əvvəlki günlərdən yalnız bir namazı qəzaya vermiş şəxs üçün müstəhəbb ehtiyatdır ki, – mümkün olan surətdə – əvvəlcə onun qəzasını qılsın, sonra həmin günün namazını qılsın. Həmçinin, əgər qabaqkı günlərdən qəza namazı olmasa, lakin həmin günün bir və ya daha artıq namazı qəza olmuşdursa, müstəhəbbdir ki, – mümkün olan surətdə – həmin günün qəza namazını əda namazından əvvəl qılsın. Hər iki surətdə əgər həmin günün namazının fəzilətli vaxtı ötəcəksə, yaxşı olar ki, həmin günün namazını qəzadan əvvəl qılsın.

Məsələ: 1393. Əgər namaz əsnasında həmin günün bir və ya bir neçə namazının qəzaya getdiyi yadına düşərsə, ya qabaqkı günlərdən yalnız bir dənə qəza namazı varsa namaz vaxtı genişdirsə və niyyətini qəza namazına döndərməsi mümkündürsə, müstəhəbb ehtiyat budur ki, qəza namazının niyyətini etsin. Məsələn, əgər zöhr namazının üçüncü rükətinin rükusundan əvvəl həmin günün sübh namazının qəzaya getmiş olduğu yadına düşsə, bu halda zöhr namazının vaxtı dar deyilsə, niyyəti sübhün qəzasına döndərərək namazı iki rükətli olaraq tamamlamalı və sonra zöhr namazını qılmalıdır. Lakin vaxt dardırsa və ya niyyətini qəza namazına döndərə bilmərsə, məsələn, zöhr namazının üçüncü rükətinin rükusunda olarkən sübh namazını qəzaya vermiş olduğu yadına düşsə, niyyətini sübhün qəzasına döndərmək istəsə bir rüku rükn olduğu üçün artıq rüknə səbəb olacağı halda niyyəti sübh namazının qəzasına döndərmək olmaz.

Məsələ: 1394. Keçən günlərin qəza namazları ola-ola həmin günün bir və ya bir neçə namazı da qəzaya getsə, bu halda onların hamısının qəzasını yerinə yetirmək üçün vaxt yoxdursa və ya onların hamısını həmin gün qılmaq istəmərsə, müstəhəbbdir ki, həmin günün qəza namazlarını əda namazından əvvəl qılsın. Müstəhəbb ehtiyat budur ki, əvvəlki qəza namazlarını qıldıqdan sonra həmin günün əda namazlarından əvvəl qılmış olduğu qəza namazlarını ikinci dəfə yerinə yetirsin.

Məsələ: 1395. İnsan diri olduğu vaxta qədər öz qəza namazlarını qılmaq üçün aciz olsa da belə, başqası onun qəza namazlarını qıla bilməz.

Məsələ: 1396. Qəza namazını camaatla qılmaq olar, bu halda istər imam-camaat əda, istərsə qəza namazı qılmış olsun, eləcə də hər ikisinin eyni bir namazı qılması da lazım (vacib) deyildir. Məsələn, səbh namazının qəzasını imam-camaatın zöhr, ya əsr namazı ilə qılmağının eybi yoxdur.

Məsələ: 1397. Müməyyiz – yə'ni yaxşını-pisi anlayan uşağı namaz qılmağa və digər ibadətlərə adət etdirmək, hətta onu qəza namazlarını qılmağa vadar etmək belə, müstəhəbbdir.

ATANIN, BÖYÜK OĞULA VACİB OLAN QƏZA NAMAZLARI

Məsələ: 1398. Əgər ata öz vacib namazlarını qılmayıbsa və onların qəzasını qıla bilərdisə, ehtiyata əsasən, hətta itaətsizlik ucbatından tərki etmiş olsa da, yaxud səhih şəkildə qılmayıbsa ölümündən sonra böyük oğula, onları qılması ya qılınması üçün əcir (muzdla təyin olunmuş şəxs) tutması vacibdir. Ananın qəza namazlarını yerinə yetirmək isə vacib olmasa da, əhvətdir.

Məsələ: 1399. Əgər böyük oğul atasının qəza namazı olub-olmadığında şəkk etsə, ona bir şey vacib deyildir.

Məsələ: 1400. Əgər böyük oğul atasının qəza namazı olduğunu bilib, amma onu yerinə yetirib-yetirmədiyində şəkk etsə, vacib ehtiyata əsasən, qəzasını qılmalıdır.

Məsələ: 1401. Əgər böyük oğulun hansı olması mə'lum olmasa, atanın qəza namazlarını qılmaq oğullardan heç birinə vacib deyildir. Lakin müstəhəbb ehtiyat budur ki, vacibi-kifayi tərzdə yerinə yetirsinlər, yaxud qəza namazlarını öz aralarında bölsünlər, ya da onu yerinə yetirmək üçün püşk atsınlar.

Məsələ: 1402. Əgər meyyit, sağlığında qəza namazlarını qılmaq üçün əcir (yə'ni muzdla bir işi yerinə yetirən şəxs) tutulmasını vəsiyyət etsə, əcir tutulan şəxs, onun namazlarını səhih tərzdə yerinə yetirsə, böyük oğuldan saqit olar.

Məsələ: 1403. Əgər böyük oğul ata-anasının qəza namazlarını qılmaq istəsə, öz vəzifəsinə uyğun əməl etməlidir. Məsələn, anasının səbh, məğrib və işa namazlarının qəzasını ucadan (cəhr ilə) qılmalıdır.

Məsələ: 1404. Özünün qəza namazı olan şəxs, əgər ata-anasının da qəza namazlarını qılmaq istəsə, hansını əvvəl yerinə yetirsə, səhihdir.

Məsələ: 1405. Əgər böyük oğul, ata ölən zaman həddi-buluğa çatmamış, ya dəli olsa, həddi-buluğa çatdıqda, ya ağıllandıqda atanın qəza namazlarını qılmalıdır.

Məsələ: 1406. Əgər böyük oğul atanın qəza namazını qılmamış olsə, ikinci oğula bir şey vacib deyildir.

CAMAAT NAMAZI

Məsələ: 1407. Vacib namazları, məxsusən, gündəlik namazları camaatla qılmaq müstəhəbbdir. Sübh və işa namazlarının, məscidin qonşusu olan şəxs və azan səsinə eşidənlərin namazı (camaatla qılmasına) çox təkid olunmuşdur. Həmçinin, bəzi rəvayətlərdə məğrib namazı da həmin namazlar sırasındadır.

Məsələ: 1408. Camaatla qılınan namaz, fərdi şəkildə qılınan namazdan iyirmi dörd dərəcə fəzilətlidir və iyirmi beş namaza bərabərdir. Bəzi rəvayətlərdə bu məzmununda deyilir ki, Allahın Rəsulu (səlləllahu əleyhi və alih) buyurmuşdur: «Hər kəs camaat namazı qılmaq üçün məscidə gedərsə, onun hər addımı üçün yetmiş min həsənə yazılır və həmin qədər də dərəcəsi yüksələr. Həmin şəxs o halda ölsə, Allah-Taala onun üçün yetmiş min mələk vəkil edər ki, onun qəbrinə gedib ona müjdə versinlər, qəbrin tənhalığında ona munis olsunlar və qiyamətə qədər onun üçün istiğfar etsinlər (günahlarının bağışlanmasını Allahdan diləsinlər).

Məsələ: 1409. E'tinasızlıq üzündən camaat namazında iştirak etməmək caiz deyildir və insanın üzrsüz səbəbə görə camaat namazını tərk etməsi layiq deyildir.

Məsələ: 1410. Şəxsin namazı camaatla qılması üçün gözləməsi müstəhəbbdir. Namazın əvvəl vaxtında qılınan fərdi namazdan, fəzilət vaxtı keçməmiş olan camaat namazı daha yaxşıdır. Həmçinin, uzun-uzadı qılınan fərdi namazdan, qısa qılınan camaat namazı əfzəldir.

Məsələ: 1411. Camaat namazı təşkil olunarkən, namazını fərdi qılan şəxsin yenidən camaatla namaz qılması müstəhəbbdir. Əgər sonradan əvvəlki (fərdi qıldığı) namazın batil olduğunu başa düşsə, ikinci namaz kifayətdir.

Məsələ: 1412. Əgər İmam camaat, ya mə'mum (yəni iqtida edən) camaatla qıldıqları namazı yenidən (başqa bir) camaatla qılmaq istəsələr, bu halda əvvəlki namazın fasid olmasına ehtimal verməsə, caiz deyildir. Lakin ikinci camaat namazında İmam olsa, mə'mumlar

arasında da vacib namazlarını qılmamış bir şəxs olsa, bu hal istisnadır və bu surətdə yenidən qılmaq müstəhəbdir.

Məsələ: 1413. Namazın batil olması ilə nəticələnəcək dərəcədə vasvası olan şəxs namazı yalnız camaatla qıldığı təqdirdə vasvaslıqdan rahat olursa, namazını camaatla qılmalıdır. Həmçinin vacib ehtiyata əsasən, namazının batil olmasına bais olmayacaq dərəcədə də vasvas olan şəxsin də hökmü eynidir.

Məsələ: 1414. Əgər ata, ya ana öz övladına namazı camaatla qılmağı əmr etsə, bu işi tərک etmək onların inciyib əziyyəətə düşməsinə səbəb olarsa, onlarla müxalifət etməsi haramdır.

Məsələ: 1415. İstisqa (yə'ni yağış yağmağı istəmək) namazından başqa, digər müstəhəb namazları camaatla qılmaq olmaz. Əvvəlcə vacib olub sonradan müəyyən səbəbə görə müstəhəb olan namazlar da, məsələn, İmam (əleyhissalam)-ın hüuru zamanında vacib olan, onun qeybə çəkilməsi vasitəsilə (indiki dövrdə) müstəhəb olan fitr və qurban bayramlarının namazı kimi, istisqa namazı hökmündədir (yə'ni camaatla qılmaq olar).

Məsələ: 1416. İmam-camaat gündəlik namazı qılarkən gündəlik namazlardan hər hansı birini qılmaq üçün ona iqtida etmək olar.

Məsələ: 1417. Əgər imam-camaat özünün, ya başqa bir kəsin qəza namazını qılarsa bu halda əgər namazın qəzaya getməsinə yəqinlik olsa, ona iqtida etmək olar. Lakin əgər ehtiyatən qəza edirsə, ona iqtida etmək caiz deyildir. Yalnız mə'mumun da namazı ehtiyat olduğu və hər ikisinin ehtiyatının mənşəyi eyni olduğu surət istisnadır.

Məsələ: 1418. Əgər insan, bir şəxsin gündəlik vacib namazı, yoxsa müstəhəb namaz qıldığını bilməsə, ona iqtida edə bilməz.

Məsələ: 1419. Camaat namazının səhiliyində imamla mə'mumun, həmçinin, mə'mumla imamın arasında vasitə olan digər mə'mumun İmamı görməsinə mane ola biləcək pərdə, ya divar və bu kimi şeylər olmaması şərtidir. Əgər namazın hamısının, ya bə'zi hallarında imamla mə'mum, ya imamla mə'mumun müttəsilliyinə vasitə olan mə'mumlar arasında bir "hail" olarsa, camaat namazı batil olar. Qadın belə bir hökmdən istisnadır və onun hökmü sonradan deyiləcək.

Məsələ: 1420. Əgər birinci cərgənin uzunluğuna görə onun iki tərəfində dayanan mə'mumlar İmamı görməsələr də, iqtida edə bilərlər. Həmçinin, sonrakı cərgələrin birinin uzunluğuna görə, onun

iki tərəfində dayanan mə'mumlar qarşıdakı cərgəni görə bilməsələr, iqtida edə bilirlər.

Məsələ: 1421. Əgər camaatın cərgələri məscidin qapısına qədər gəlsə, qapının müqabilində cərgənin arxasında dayanan şəxsin namazı səhihdir. Həmçinin, onun arxasında dayanıb iqtida edənlərin də namazı səhih olar. Hətta, iki tərəfdə dayanan və başqa mə'mumların vasitəsilə camaata bağlı olanların namazı da səhihdir.

Məsələ: 1422. Sütunun arxasında dayanan şəxs əgər sağ, ya sol tərəfdən başqa mə'mumların vasitəsilə İmama bağlanmasa iqtida edə bilməz.

Məsələ: 1423. İmamın dayandığı yer, mə'mumun dayandığı yerdən hündür olmamalıdır. Lakin az bir miqdar, məsələn bir qarışdan az hündür olsa, eybi yoxdur. Həmçinin, əgər yer üzü aşağı olsa və İmam da uca olan tərəfdə dayansa, bu halda onun yoxluğu çox olmasa və ona «düz yerdir» deyilsə, eybi yoxdur.

Məsələ: 1424. Əgər mə'mumun dayandığı yer, imamın yerindən hündür olarsa, eybi yoxdur. Lakin "camaat namazı" deyilməsi şəkli olacaq qədər hündür olarsa, camaat namazı qəsd edə bilməz.

Məsələ: 1425. Bir cərgədə dayanan şəxslərin arasında namazı batil olan bir nəfər, ya namazının səhih olub-olmadığını bilməyən müməyyiz bir uşaq fasilə yaratsa, bu halda digər mə'mumun vasitəsilə camaata bağlanmasa, vacib ehtiyata əsasən, iqtida etmək olmaz.

Məsələ: 1426. İmamın təkbirindən sonra əgər qarşıdakı cərgə namaza və təkbir deməyə hazır olsalar, sonrakı cərgədə dayanan şəxs təkbir deyə bilər. Lakin müstəhəbb ehtiyat budur ki, gözləsin, onun qarşısında olub onun müttəsil olmasına səbəb olan bir kəs və ya bir neçə nəfər təkbir desin.

Məsələ: 1427. Əgər qarşıdakı cərgələrdən birinin batil olduğunu bilsə, sonrakı cərgələrdə dayananlar iqtida edə bilməzlər. Lakin onların namazının səhih olub-olmadığını bilməsələr iqtida edə bilirlər.

Məsələ: 1428. Əgər imamın namazının batil olduğunu bilsə, məsələn: bilsə ki, İmam dəstəmazsızdır, imamın özü xatırlamış olmasa da, ona iqtida edə bilməz.

Məsələ: 1429. Əgər mə'mum namazdan sonra başa düşsə ki, İmam adil deyilmiş, yaxud kafir imiş, ya başqa səbəbə görə, misal üçün, dəstəmazsız namaz qıldığına, ya bir səbəbə görə namazının batil olduğunu bilsə, bu halda fərdi qılınan namazda səhvən də olsa, namazı

batil edən bir iş görməyibsə; məsələn: artıq rüku yerinə yetirməyibsə, namazı səhihdir.

Məsələ: 1430. Əgər namaz əsnasında, iqtida edib-etmədiyində şəkk edərsə, namazı fərdi olaraq tamamlamalıdır. Camaat namazı niyyəti etdiyinə dair bir əlamətlə xatircəm olduğu hal istisnadır.

Məsələ: 1431. Namazın əvvəlindən furada qəsdı olmadığı təqdirdə, imamın salamından qabaq təşəhhüd halında niyyəti camaat namazından fərdi namaza döndərməyin eybi yoxdur. Həmçinin, üzrlü səbəbə görə, təşəhhüddən qabaq da niyyəti fərdi etsə, eybi yoxdur. Bu iki surətdən başqa hallarda niyyəti camaat namazından fərdi namaza döndərmək məhəlli-işkaldır, istər dönmə niyyəti əvvəldən olsun, istərsə də namaz əsnasında qəsd edilsin, lakin fərdi vəzifəsinə əməl etsə, namazı səhihdir. Həmçinin, qiraətin məhəlli keçəndən sonra, niyyətini camaat namazından fərdi namaza döndərsə, əvvəldən fərdi namaz qılmaq qəsdı olmasa, qiraəti tərək etmək cəhətindən namazı səhihdir.

Məsələ: 1432. Əgər mə'mum, imamın həmd-surəsi qurtarmamış fərdi niyyət etsə, həmd-surəni oxuması vacibdir, hətta İmam həmd-surədən bir miqdarını oxumuş olsa da; həmçinin, vacib ehtiyata əsasən, əgər imamın həmd-surəsindən sonra və rükudan əvvəl fərdi niyyət etsə də, hökm eynidir.

Məsələ: 1433. Əgər camaat namazı əsnasında fərdi niyyət etsə, ikinci dəfə camaat namazı niyyəti edə bilməz. Lakin fərdi niyyət edib-etməməsində tərəddüd etsə, hətta sonradan namazı camaatla tamamlamaq qərarına gəlsə də, onun camaatla qıldığı namaz məhəlli-işkaldır.

Məsələ: 1434. Əgər namaz əsnasında fərdi niyyət edib-etməməsində şəkk etsə, fərdi niyyət etmədiyini əsas tutmalıdır.

Məsələ: 1435. Əgər İmam rükuda olarkən iqtida etsə və imamın rükusuna çatsa, imamın zikri qurtarmış olsa da, onun namazı və camaatla qılması səhihdir və bir rükət hesab olunacaqdır. Amma əgər rüku qədərində əyilsə və imamın rükusuna çatmasa, namazı batildir.

Məsələ: 1436. Əgər İmam rükuda olarkən iqtida edib, rüku miqdarında əyilsə və imamın rükusuna çatıb-çatmadığında şəkk etsə, namazı batildir.

Məsələ: 1437. Əgər İmam rükuda olarkən iqtida etsə və rüku miqdarında əyilməmişdən əvvəl İmam rükudan qalxsə, imamlə birlikdə səcdəyə getməli və imamın sonrakı rükətini özünün birinci

rükəti hesab etməlidir. Vacib ehtiyata əsasən, İmama tabe olduqdan sonra qalxıb təkbiri, mütləq qürbət qəsdilə – yə'ni təkbirətul-ehram və zikrdən ümumi olan bir təkbir deməlidir.

Məsələ: 1438. Əgər namazın əvvəlində, ya həmd-surə oxunan əsnada iqtida etsə və rükuya getməmişdən əvvəl, İmam rükudan qalxsə, bu halda gecikməsi üzürlü səbəbdən olsa onun namazı və camaatla qılması səhihdir.

Məsələ: 1439. İmam namazın axırıncı təşəhhüdünü deyən zaman camaat namazına çatsə və camaat namazının savabını qazanmaq istəsə, iqtida niyyəti edib, təkbirətul-ehram dedikdən sonra oturmalı və vacib ehtiyata əsasən, təşəhhüdü vacib, ya müstəhəbb niyyəti etmədən mütləq qürbət qəsdilə edərək imamla birgə oxumalıdır, lakin namazın salamını deməyib imamın salamının qurtarmasını gözləməlidir, sonra qalxıb niyyət etmədən və təkbir demədən həmd-surəni oxumalı və onu öz namazının 1-ci rükəti hesab etməlidir.

Məsələ: 1440. Mə'mum imamdan qabaqda dayanmamalıdır və vacib ehtiyata əsasən, əgər mə'mum bir nəfədirsə, imamın sağ tərəfində dayanmalıdır və imamdan arxada dayanması lazım (vacib) deyil, yalnız o, surət istisnadır ki, onun boyu imamdan hündür olsun. Bu surətdə vacib ehtiyata əsasən, elə dayanmalıdır ki, ruku və səcdədə imamdan qabaqda olmasın. Əgər mə'mumlar bir neçə nəfər olsalar, bunun hökmü 1488-ci məsələdə deyiləcək.

Məsələ: 1441. Əgər İmam kişi və mə'mum qadın olsa, bu halda o qadınla imamın, yaxud o qadınla, onun İmama müttəsillik vasitəsi olan digər kişi mə'mum arasında pərdə və bu kimi fasilə yaradan bir şey olsa, eybi yoxdur.

Məsələ: 1442. Əgər camaat namazına başlayandan sonra imamla mə'mumun, ya mə'muma İmama müttəsillik vasitəsi olan başqa bir mə'mumun arasında pərdə, ya başqa bir şey hail olsa, camaat namazı batil və onun namazı fərdi olar, gərək öz fərdi vəzifəsinə əməl etsin.

Məsələ: 1443. Əqva nəzər budur ki, mə'mumun səcdə etdiyi yer ilə imamın dayandığı yerin arası uzun addımla qət olunan məsafədən çox olmasın. Həmçinin, əgər şəxs qarşısında dayanan mə'mumun vasitəsilə İmama bağlıdırsa, eyni məsafə gözlənilməlidir. Müstəhəbb ehtiyat budur ki, mə'mumun səcdə etdiyi yerlə, onun qarşısındakı şəxsin dayandığı yer arasında fasilə olmasın.

Məsələ: 1444. Əgər mə'mum, onun sağ və ya sol tərəfindən iqtida edən şəxslərin vasitəsilə İmama bağlıdırsa və qarşından İmama

bağlı deyilsə, vacib ehtiyata əsasən, onun sağ, ya sol tərəfindəki iqtida edən kəslə bir uzun addımla qət olunan məsafədən çox fasilə olmasın.

Məsələ: 1445. Əgər namazda imamla mə'mumun, ya mə'mumla onun qarşısında dayanmış başqa bir mə'mumun arasında uzun bir addımla qət olunan məsafədən çox fasilə yaranarsa, onun camaat namazı batil olar. Bu halda o, namazını fərdi qılmalıdır. Həmçinin, vacib ehtiyata əsasən, bir mə'mumla onun sağ və ya sol tərəfindən İmama bağlılıq vasitəsi olan digər bir mə'mum arasında bu fasilə olsa, hökm eynidir.

Məsələ: 1446. Əgər qarşdakı cərgədə dayananların hamısının namazı tamam olarsa, bu halda sonrakı cərgədə dayananlarla qarşdakı, namazı tamamlanmış kəslər arasında fasilə uzun bir addımla qət olunan fasilə qədər, ya ondan az olduqda və namazları sona çatan cərgə dərhal başqa bir namaz üçün İmama iqtida etsələr, sonrakı cərgənin namazı camaatla səhih olar və əgər fasilə bundan artıq olsa, sonrakı cərgənin camaat namazı batil və namazı fərdi olar.

Məsələ: 1447. Əgər 2-ci rükətdə iqtida etsə, həmd və surə ondan saqit olur və imamdan əvvəl rükuya getməməlidir və həmçinin, imamın təşəhhüdündən qabaq qalxmamalıdır, qunutunu və təşəhhüdü imamla bərabər oxuya bilər. Vacib ehtiyat budur ki, İmam təşəhhüd oxuyarkən əl barmaqlarını və ayağın pəncəsini yerə qoyub dizlərini qaldırsın. (Təşəhhüddən sonra) imamla qalxıb həmd və surəni oxusun, əgər surə üçün vaxt yoxdursa, həmdəni tamamlayıb rükuda özünü İmama çatdırsın. Əgər rükuda İmama çatmasa, vacib ehtiyat olaraq namazı fərada qəsd etsin.

Məsələ: 1448. Əgər İmam 4 rükətli namazın 2-ci rükətində olarkən mə'mum ona iqtida etsə, imamın 3-cü rükətində özünün ikinci rükəti olduğu üçün 2 səcdədən sonra oturub təşəhhüdü vacib miqdarında oxuyaraq qalxmalıdır. Əgər təsbihati-ərbəəni 3 dəfə demək üçün vaxt yoxdursa bir dəfə deyib rükuda özünü İmama çatdırmalıdır. Əgər rükuda İmama çatmasa vacib ehtiyata əsasən, fərada qəsd etməlidir.

Məsələ: 1449. Əgər İmam 3-cü, ya 4-cü rükətdə olsa və mə'mum iqtida edib, həmdəni oxuyaraq rükuda İmama çata bilməyəcəyini bilsə, ya hətta ehtimal da versə, vacib ehtiyata əsasən, İmam rükuya gedənə qədər gözləyib sonra iqtida etməlidir.

Məsələ: 1450. Əgər imamın 3, ya 4-cü rükətin qiyamında iqtida etsə, həmd-surəni oxumalıdır və əgər surə oxumaq üçün vaxt

yoxdursa, həmdi oxuyub rükuda özünü İmama çatdırmalıdır. Əgər rükuda İmama çatmasa vacib-ehtiyata əsasən, fərada qəsd etməlidir.

Məsələ: 1451. Əgər bir şəxs surəni, ya qunutu tamamlayacağı təqdirdə imamın rükusuna çata bilməyəcəyini bilsə, bu halda qəsdən surəni, ya qunutu oxusa və rükuya çatmasa namazı səhihdir və gərək öz fərdi vəzifəsinə əməl etsin.

Məsələ: 1452. Surəni başlayacağı, ya tamam edəcəyi surətdə rükuda İmama çatacağına arxayın olan şəxs, vacib ehtiyata əsasən, surəni başlamalı, ya əgər başlayıbsa tamamlamalıdır. Lakin bu, rükuda İmama çatmayacağına səbəb olsa, başlayıbsa onu tamamlamamalıdır.

Məsələ: 1453. Əgər bir şəxs surəni oxuyacağı təqdirdə rükuda İmama çatacağına əmin olsa və surəni oxuyub rükuda İmama çatmasa, namazı camaatla səhihdir.

Məsələ: 1454. Əgər İmam ayaq üstə olsa və mə'mum onun hansı rükətdə olduğunu bilməsə, iqtida edə bilər. Lakin vacib ehtiyata əsasən həmd-surəni namazın bir hissəsi və Qur'an oxumaq niyyəti etmədən, ümumi şəkildə qəsd etməlidir, hətta sonradan imamın 1-ci, ya 2-ci rükətdə olduğunu başa düşsə də (fərqi yoxdur).

Məsələ: 1455. Əgər imamın 1-ci, ya 2-ci rükətdə olduğunu güman edib həmd və surəni oxumasa və rükudan sonra 3-cü, ya 4-cü rükətdə olduğunu başa düşsə, namazı səhihdir. Lakin əgər rükudan əvvəl başa düşsə, həmd surəni oxumalıdır və əgər vaxt yoxdursa, təkcə həmdi oxuyub rükuda İmama çatmalıdır və əgər həmdi oxumaq miqdarında da vaxt olmasa, vacib-ehtiyata əsasən, fərada qəsd etməlidir.

Məsələ: 1456. Əgər imamın 3-cü, ya 4-cü rükətdə olduğunu güman edib həmd-surəni oxusa və rükudan əvvəl, ya sonra onun 1-ci, ya 2-ci rükətdə olduğunu başa düşsə, namazı səhihdir. Əgər həmd-surə oxuyan əsnada başa düşsə, qalanını davam etdirməməlidir.

Məsələ: 1457. Əgər müstəhəbb bir namaz qılarkən camaat namazı təşkil olunsay, onu tamamlayacağı təqdirdə camaat namazına çata biləcəyinə xatircəm olmasay, müstəhəbbdir ki, o namazı kəsib camaat namazına qoşulsun. Hətta 1-ci rükətə çatacağına belə xatircəm olmasay da, həmin qayda ilə əməl etməsi müstəhəbbdir.

Məsələ: 1458. Əgər 3, ya 4 rükətli bir namaz qılarkən camaat namazı təşkil olunsay, bu halda 3-cü rükətin rükusuna getməyibsə və namazı tamamlayacağı təqdirdə camaat namazına çata biləcəyinə xatircəm deyilsə, müstəhəbbdir ki, həmin namazı müstəhəbb namaz

niyyətilə 2 rükətli olaraq başa çatdırıb, özünü camaat namazına çatdırırsın.

Məsələ: 1459. Əgər imamın namazı qurtardığı halda mə'mum təşəhhüd, ya birinci salamı deməyə məşğuldursa fərada niyyəti etməsi lazım deyildir.

Məsələ: 1460. İmamdan bir rükət geri qalan şəxs, əgər İmam axırncı rükətin təşəhhüdünü oxuyarkən, fərdi qəsd etməmişsə, vacib ehtiyat olaraq əl barmaqlarını və ayağının pəncəsini yerə qoyub, dizlərini yuxarıda saxlayaraq imamın salamları deməsini gözləsin, sonra ayağa qalxsın. Əgər həmin halda fərdi qəsd etmək istəsə, maneəsi yoxdur, lakin əvvəldən fərdi qəsd olubsa məhəlli-işkaldır.

CAMAAT NAMAZI İMAMININ ŞƏRTLƏRİ

Məsələ: 1461. Camaat namazının İmamı həddi-buluğa çatmış, ağıllı, on iki İmam şiaisi, adil və halalzadə olmalı, 1-ci və 2-ci rükətdə iqtida olunduğu surətdə həm onun qiraəti düzgün olmalıdır, həm də mə'mumun qiraəti; həmçinin, vacib ehtiyata əsasən, bundan qeyri hallarda da; həmçinin, əgər mə'mum kişidirsə onun İmamı da kişi olmalıdır. Meyyit namazından qeyri hallarda qadının qadına İmam olması məkrühdür, meyyit namazında da, əgər meyyitə qadından başqa yaxını olmadığı surətdə, kərahəti yoxdur. Müməyyiz uşağın yə'ni pisi-yaxşını başa düşən bir uşağı başqa bir müməyyiz uşağa iqtida etməsinin bir maneəsi yoxdur və bu halda camaat namazının əsərinin ona aid olmasına üstünlük verilsə də, lakin əhvət, bu əsərin olmamasıdır.

Məsələ: 1462. Əvvəlcə adil bildiyi imamın öz ədalətində qalıb-qalmamasında şəkk etdikdə ona iqtida edə bilər.

Məsələ: 1463. Ayaq üstə namaz qılan şəxs, oturan, ya uzanan halda namaz qılan bir şəxsə iqtida edə bilməz. Oturan halda namaz qılan şəxs də uzanan halda namaz qılana iqtida edə bilməz.

Məsələ: 1464. Oturan halda namaz qılan şəxs, başqa bir oturan halda namaz qılana, həmçinin, uzanan halda namaz qılan şəxs başqa bir uzanan halda namaz qılana iqtida edə bilər. Oturan halda namaz qılan şəxs, ayaq üstə namaz qılana iqtida edə bilər, lakin uzanan halda namaz qılan, oturan halda namaz qılan bir şəxsə iqtida edə bilməz.

Məsələ: 1465. Əgər camaat namazının İmamı üzürlü bir səbəbə görə nəcis libasla, ya təyəmmümlə, yaxud cəbirə dəstəməzi ilə namaz qılarsa ona iqtida etmək olar.

Məsələ: 1466. Əgər imamın bövl və ğaitin ifraz olunmasından özünü saxlaya bilməyəcəyi bir xəstəliyi olarsa, ona iqtida etmək olar. Həmçinin, istihazəli olmayan qadın da istihazəli qadına iqtida edə bilər.

Məsələ: 1467. Cüzam və alalıq xəstəliyi olan imamla camaat namazı qılmaq məkrühdür. Şər'i hədd vurulmuş bir kəsə iqtida etmək caiz deyildir.

CAMAAT NAMAZININ HÖKMLƏRİ

Məsələ: 1468. Mə'mum niyyət edərkən İmamı müəyyən etməlidir, lakin onun adını bilmək lazım deyildir. Məsələn, əgər «hazırkı İmama iqtida edirəm» deyə niyyət etsə, namazı səhihdir.

Məsələ: 1469. Mə'mum həmd-surədən başqa, namazın bütün şeylərini özü oxumalıdır. Lakin mə'mumun birinci, ya ikinci rükəti, imamın 3-cü, ya 4-cü rükəti olsa, mə'mum həmd-surəni oxumalıdır.

Məsələ: 1470. Əgər mə'mum sübh, məğrib və işa namazlarının 1-ci və 2-ci rükətlərində imamın həmd-surəsinin səsini eşitsə, kəlmələri ayırd edə bilməsə də, gərək həmd-surəni oxumasın. Əgər imamın səsini eşitməsə həmd-surəni oxuması müstəhəbbdir, lakin onu namazın bir hissəsi kimi qəsd etməsin və astaca oxusun. Səhv olaraq ucadan oxumuş olsa, eybi yoxdur.

Məsələ: 1471. Əgər mə'mum imamın oxuduğu həmd-surənin bə'zi kəlmələrini eşitsə, eşitmədiyini oxuya bilər, lakin müstəhəbb ehtiyat budur ki, həmd-surəni oxumasın.

Məsələ: 1472. Əgər mə'mum səhvən həmd-surəni oxusa, ya eşitdiyi səsin, imamın səsi olmadığını güman edib həmd-surəni oxusa və sonra eşitdiyi səsin imamın səsi olduğunu başa düşsə, namazı səhihdir.

Məsələ: 1473. Əgər imamın səsini eşidib – eşitmədiyində şəkk etsə, ya bir səs eşidib, onun imamın səsi, yoxsa başqa birinin səsi olduğunu bilməsə, həmd-surəni oxuya bilər.

Məsələ: 1474. Mə'mum zöhr və əsr namazının 1-ci və 2-ci rükətlərində həmd-surəni oxumamalıdır və onun əvəzində zikr etməsi müstəhəbbdir.

Məsələ: 1475. Mə'mum təkbirətul-ehramı imamdan əvvəl deməməlidir. Hətta vacib ehtiyat budur ki, imamın təkbiri tamam olmamış təkbir deməsin.

Məsələ: 1476. Əgər mə'mum səhvən imamdan qabaq salanı desə, namazı səhihdir. Hətta əgər qəsdən imamdan qabaq salam desə də (amma) əvvəldən fürada qəsd etməyibsə, namazının eybi yoxdur.

Məsələ: 1477. Əgər mə'mum təkbirətul-ehramdan başqa, namazın digər şeylərini imamdan əvvəl demiş olsa, eybi yoxdur. Lakin əgər eşitsə, ya imamın nə vaxt dediyini bilsə, müstəhəbb ehtiyat budur ki, imamdan əvvəl deməsin.

Məsələ: 1478. Mə'mum gərək namazda oxuduğu şeylərdən başqa, onun digər işlərini, məsələn, rüku və səcdələri imamla birlikdə, ya ondan bir az sonra yerinə yetirsin. Əgər qəsdən imamdan qabaq, ya ondan bir müddət sonra yerinə yetirərsə onun camaat namazı batildir, lakin fərdi vəzifəsinə əməl etsə, namazı səhihdir.

Məsələ: 1479. Əgər səhvən imamdan qabaq başını rükudan qaldırırsa, bu halda İmam rükudadırsa gərək rükuya qayıtsın və imamla birgə qalxsın. Bu halda rükunun artıq olması namazı batil etməz. Lakin, əgər rükuya getsə və imamın rükusuna çatmamış İmam rükudan qalxsə, onun namazı batildir.

Məsələ: 1480. Əgər səhvən başını qaldıraraq imamın səcdədə olduğunu görsə, gərək səcdəyə getsin. Əgər bu vəziyyət hər iki səcdədə baş versə, iki səcdənin artıq olması namazı batil etməz.

Məsələ: 1481. Bir şəxs səhvən imamdan əvvəl səcdədən baş qaldırırsa və səcdəyə qayıtsa və səcdəyə çatmamış İmam səcdədən qalxsə, namazı səhihdir. Lakin bu iş hər iki səcdədə baş versə, namazı batildir.

Məsələ: 1482. Əgər səhvən rüku, ya səcdədən başını qaldırırsa və səhvən, yaxud İmama çatmayacağını güman edərək rükuya, ya səcdəyə qayıtmasa, onun namazı camaatla qılması səhihdir.

Məsələ: 1483. Əgər səcdədən qalxıb, imamın səcdədə olduğunu görsə, bu halda imamın birinci səcdədə olduğunu güman edib, imamla birgə səcdə etmək qəsdilə səcdəyə getsə və sonra imamın 2-ci səcdəsi olduğunu başa düşsə, onun 2-ci səcdəsi hesab olunur. Əgər imamın 2-ci səcdədə olmasını güman edib, səcdəyə getsə və imamın 1-ci səcdəsi olduğunu başa düşsə, gərək imamla birgə səcdə etməyi qəsd edib səcdəni tamamlasın və yenidən imamla birgə səcdəyə getsin, hər iki halda da ehtiyat müstəhəbb budur ki, namazı camaatla qurtardıqdan sonra yenidən namaz qılsın.

Məsələ: 1484. Əgər səhvən imamdan qabaq rükuya getsə və qalxacağı təqdirdə onun qiraətindən bir miqdarına çatacaqsa, bu halda

qalxıb, imamla birgə rükuya getsə, namazı və camaat namazı səhihdir. Əgər qəsdən qayıtmasa namazının səhihliyi məhəlli-işkaldır.

Məsələ: 1485. Əgər səhvən imamdan qabaq rükuya gedərsə, qalxacağı təqdirdə imamın qiraətindən heç bir hissəyə çatmayacağına, bu halda İmama tabe olmaq qəsdilə qalxıb imamla birgə rükuya gedərsə, həm namazı, həm də camaatla qılması səhihdir. Əgər imamın ona çatması üçün rükuda gözləsə, namazı səhih, onun camaat namazı isə məhəlli-işkaldır.

Məsələ: 1486. Əgər səhvən imamdan qabaq səcdəyə getsə və İmama tabe olmaq qəsdilə başını səcdədən qaldırsa və yenidən imamla birgə səcdəyə getsə, namazı və camaatla qılması səhihdir. Əgər imamın ona çatması üçün (səcdədə qalıb) gözləsə namazı səhihdir, amma camaat namazı məhəlli-işkaldır.

Məsələ: 1487. Əgər İmam qunut olmayan rükətdə səhvən qunut oxusa, ya təşəhhüdü olmayan rükətdə, səhvən təşəhhüd oxusa, mə'mum qunut, ya təşəhhüd oxumamalıdır, lakin imamdan əvvəl rükuya gedə, ya imamdan əvvəl ayağa qalxa bilməz, əksinə, imamın qunut, ya təşəhhüdü oxuyub qurtarmasını gözləməli və namazın qalanını onunla qılmalıdır.

CAMAAT NAMAZINDA İMAMIN VƏ MƏ'MUMUN VƏZİFƏLƏRİ

Məsələ: 1488. Vacib ehtiyata görə, əgər mə'mum bir kişidirsə, imamın sağ tərəfində dayanmalı, əgər bir kişi və bir qadındırsa, ya bir kişi və bir neçə qadındırsa, kişi imamın sağ tərəfində, qalanları isə arxasında dayanmalıdır. Əgər bir neçə kişi və bir, ya bir neçə qadın olsa, kişilər imamın arxasında, qadınlarsa kişilərin arxasında dayanmalıdırlar. Əgər bir, ya bir neçə qadın olsa, imamın arxasında dayanmalıdır. Mə'mum bir nəfər qadın olduğu surətdə müstəhəbbdir ki, imamın sağ tərəfdən arxasında elə dayansın ki, onun səcdə yeri imamın dizinin, ya ayağının bərabərinə düşsün.

Məsələ: 1489. Əgər İmam və mə'mum hər ikisi qadın olsa, vacib ehtiyata əsasən, hamısı bir xətt boyunca dayansınlar və İmam digərlərindən irəlidə dayanmasın.

CAMAAT NAMAZINDA MÜSTƏHƏBB OLAN ƏMƏLLƏR

Məsələ: 1490. İmamın cərgənin ortasında dayanması, eləcə də kəmal və təqva sahiblərinin birinci cərgədə dayanmaları müstəhəbdir.

Məsələ: 1491. Camaatın cərgələrinin müntəzəm olması, bir cərgədə dayananların arasında fasilənin olmaması və onların çiyinlərinin bir səviyyədə (bir xətt boyunca) olması müstəhəbdir.

Məsələ: 1492. Müstəhəbdir ki, “qəd qaməti-səlah” deyildəndən sonra mə'mumlar ayağa qalxsınlar.

Məsələ: 1493. İmamın, halı başqalarından zəif olan mə'mumları nəzərə alması, qunut, rüku və səcdələri uzatmaması müstəhəbdir. Lakin imam, iqtida edənlərin hamısının namazı uzatmağa meylli olduğunu bilsə, onda başqa məsələ.

Məsələ: 1494. İmamın, həmd surə və ucadan oxumalı olan başqa zikrləri, başqalarının eşidəcəyi dərəcədə ucadan oxuması müstəhəbdir, lakin səsini həddindən artıq ucaltmamalıdır.

Məsələ: 1495. Əgər İmam rükuda olarkən təzə gələn bir şəxsin iqtida etmək istədiyini başa düşsə, rükunu həmişəkindən iki dəfə çox uzatması və sonra qalxması müsəhəbdir, hətta bundan sonra yenə bir şəxsin iqtida etmək istədiyini bilsə də daha uzatmamalıdır.

CAMAAT NAMAZINDA MƏKRUH OLAN İŞLƏR

Məsələ: 1496. Əgər camaatın cərgələrində yer olarsa, insanın tək halda dayanması məkruhdur.

Məsələ: 1497. Mə'mumun, namazın zikrlərini imamın eşidəcəyi tərzdə deməsi məkruhdur.

Məsələ: 1498. Zöhr, əsr və işa namazlarını iki rükət qılan müsafirin bu namazlarda müsafir olmayan şəxsə iqtida etməsi və müsafir olmayanın bu namazlarda müsafirə iqtida etməsi məkruhdur.

AYƏT NAMAZI

Məsələ: 1499. Qaydası sonradan deyiləcək ayət namazı 4 şey üçün vasitəsilə vacib olur:

-Günəşin tutulması.

-Ayın tutulması; onlardan az bir miqdar tutulsa və heç kim qorxmasa da.

-Zəlzələ; heç kim qorxmasa da.

-Göy gurultusu, ildırım, qara-qırmızı küləklər və bu kimi səma hadisələri, camaatın əksərinin qorxdığı surətdə. Amma dəniz suyunun batması, dağların uçması kimi yerdə baş verən və əksər camaatın qorxusuna səbəb olan hadisələrdə müstəhəbb ehtiyata əsasən, ayət namazı qılınar.

Məsələ: 1500. Əgər ayət namazını gərəkli edən şeylərdən bir neçəsi baş versə, insan onların hər biri üçün bir ayət namazı qılmalıdır. Məsələn: əgər günəş tutulsa və zəlzələ də olsa, iki ayət namazı: biri günəşin tutulması, digəri isə zəlzələ üçün qılınmalıdır.

Məsələ: 1501. Bir neçə ayət namazının qəzası vacib olan şəxs, istər onların hamısı eyni səbəbdən vacib olsun, məsələn: üç dəfə günəş tutulmasından, istərsə də ayrı–ayrı səbəblərdən vacib olsun, məsələn: günəşin və ayın tutulmasına görə vacib olsun, onların namazını qılmayıbsa, onların qəzasını qılarkən səbəbini təyin etməsi lazım (vacib) deyil, amma müstəhəbb ehtiyat budur ki, ümumi (icmalı) şəkildə olsa da belə, hansı biri üçün qəza qıldığını təyin etsin, məsələn, niyyət etsin ki, qəzası mənə vacib olan 1-ci, ya 2-ci ayət namazını qılıram.

Məsələ: 1502. Ayət namazı vacib olan hadisə bir məntəqədə baş versə, yalnız həmin yerin camaatı ayət namazı qılmalıdır, başqa yerlərin camaatına isə vacib deyildir.

Məsələ: 1503. Günəş və ay tutulmasına görə ayət namazının vaxtı onlar tutulmağa başlayandan günəş, ya ayın dairəsinin hamısı açılmayan vaxta qədərdir. Müstəhəbb ehtiyat budur ki, açılmağa başlayana qədər təxirə salınmasın, hətta müstəhəbbdir ki, tutulmağa başlayarkən ayət namazı qılın.

Məsələ: 1504. Əgər ayət namazı günəş, ya ay açılmağa başlayana qədər gecikdirilsə namaz ədədir, lakin əgər tamam açıldıqdan sonra namaz qılınsa, artıq qəzadır.

Məsələ: 1505. Əgər günəşin, ya ayın tutulma müddəti bir rükət namaz qılmaq qədər, ya ondan da az olsa, ayət namazı əda və vacibdir. Həmçinin, onların tutulma müddəti çox olsa da, onu vaxtın axırına bir rükət namaz qılmaq qədər vaxt qalana kimi gecikdirilsə, bu surətdə də ayət namazı vacib və ədədir.

Məsələ: 1506. Zəlzələ, göy gurultusu, ildırım və bu kimi hadisələr baş verdikdə ayət namazını qılmaq lazımdır və camaat arasında “gecikdirmək” sayılacaq qədər təxirə salınmamalıdır. Əgər

gecikdirilsə, onu qılmaq və ehtiyata əsasən, əda və qəza niyyəti edilməməlidir.

Məsələ: 1507. Əgər günəş, ya ayın tutulmasını bilməsə və açıldıqdan sonra onun hamısının tutulduğunu başa düşsə, gərək ayət namazının qəzasını qılsın. Lakin əgər onun bir miqdarının tutulmuş olduğunu başa düşsə, qəzası ona vacib deyildir.

Məsələ: 1508. Əgər bir dəstə adam günəşin, ya ayın tutulduğunu desələr və insan onların sözündən xatircəmlik əldə etməsə, o şəxslərin içərisində sözü şər'ən mö'təbər olacaq bir şəxs olmasa və buna əsasən ayət namazını qılmasa, sonradan düz demələri mə'lum olsa, bu halda günəşin, ya ayın hər yeri tutulmuşdursa, ayət namazını qılmalıdır. Lakin onun bir hissəsi tutulmuşdursa, ona ayət namazı qılmaq vacib deyildir. Həmçinin, əgər adil olduqları bilinməyən iki nəfər, yaxud e'timadlı olması mə'lum olmayan bir nəfər günəşin, ya ayın tutulduğunu desələr və sonradan o iki şəxsin adil olduğu, ya o bir şəxsin sözünün əksi güman olunmayan inanılmış adam olduğu mə'lum olsa da hökm eynidir.

Məsələ: 1509. Əgər insan elmi qaydalar üzrə günəşin, ya ayın tutulacağını xəbər verən şəxslərin sözündən, onların tutulmasına xatircəmlik əldə etsə, ayət namazını qılmalıdır. Eləcə də əgər “filan vaxt günəş, ya ay tutulacaq və filan qədər çəkəcək” desələr və insan onların sözündən xatircəmlik əldə etsə, öz xatircəmliyinə əməl etməlidir.

Məsələ: 1510. Əgər qılmış olduğu ayət namazının batil olmasını başa düşsə, yenidən qılması vacibdir. Əgər vaxtı ötmüş olsa, qəzasını qılmalıdır.

Məsələ: 1511. Əgər gündəlik namazın vaxtında ayət namazı da vacib olsa, bu halda hər ikisini qılmaq üçün vaxt varsa, hansını əvvəl qılsa eybi yoxdur. Əgər onlardan birinin vaxtı dar olsa, əvvəl onu qılmalıdır. Əgər hər ikisinin vaxtı dar olsa, əvvəlcə gündəlik namazı qılmalıdır.

Məsələ: 1512. Əgər gündəlik namaz əsnasında ayət namazının vaxtının dar olduğunu başa düşsə, bu zaman gündəlik namazın da vaxtı dar olsa, onu tamamlamalı və sonra ayət namazını qılmalıdır. Əgər gündəlik namazın vaxtı dar deyilsə, onu yarıda saxlayıb, əvvəl ayət, sonra gündəlik namazı qılmalıdır.

Məsələ: 1513. Əgər ayət namazı əsnasında gündəlik namazın vaxtının dar olduğunu başa düşsə, ayət namazını saxlayıb, gündəlik

namazı qılmalıdır və onu qurtardıqdan sonra, namazı batil edən bir iş baş verməmişdən əvvəl, ayət namazını saxladığı yerdən başlayıb davam etməlidir.

Məsələ: 1514. Əgər qadın heyz, ya nifas halında olarkən günəş, ya ay tutularsa, ona ayət namazı qılmaq vacib deyildir və qəzası da yoxdur. Lakin zəlzələ, göy gurultusu, ildırım və bu kimi vaxtı müəyyən olmayan hadisələr baş versə, vacib ehtiyata əsasən, pak olandan sonra əda və ya qəza niyyəti etmədən qılmalıdır.

AYƏT NAMAZININ QILINMA QAYDASI

Məsələ: 1515. Ayət namazı 2 rükətdir və hər rükətdə beş ruku vardır. Onun qaydası budur ki, insan niyyət etdikdən sonra təkbir deyib bir həmd və tam bir surə oxuyaraq rükuya getsin, rükudan qalxıb yenə həmd və bir surə oxuyub rükuya getsin. Bunu beş dəfə təkrar etdikdən sonra 5-ci rükudan qalxıb iki səcdə etsin, ikinci rükəti də eynilə birinci rükət kimi qılsın, sonra təşəhhüd oxusun və salam versin.

Məsələ: 1516. Ayət namazında niyyət, təkbir və həmddən sonra mümkündür ki, insan bir surəni beş yerə bölüb bir ayə, ya ondan çox, ya ondan az ayə oxuyaraq rükuya getsin, qalxıb həmd oxumadan surənin 2-ci bölümünü oxuyub yenə rükuya getsin və bu qayda ilə beşinci rükudan qabaq surəni tamamlasın. Məsələn: “Qul huvəllah” surəsini oxumaq qəsdilə, “Bismillahir-Rəhmanir-Rəhim” deyib rükuya getsin, sonra qalxıb “Qul huvəllahu əhəd” deyərək ikinci dəfə rükuya getsin, sonra qalxıb “Əllahus-səməd” deyib yenidən rükuya getsin qalxıb “Ləm yəlid vələm yuləd” deyib rükuya getsin, sonra rükudan qalxıb növbəti dəfə “Vələm yəkun ləhu kufuvən əhəd” deyib rükuya getsin sonra rükudan qalxıb 2 səcdə etsin. 2-ci rükəti də eynilə birinci rükət kimi yerinə yetirsin, 5-ci rükudan sonra 2 səcdə yerinə yetirsin və təşəhhüd oxuyub salam versin. Həmçinin, surəni 5-dən az hissəyə də bölmək olar, amma onu hər vaxt tamamlasa, sonrakı rükudan qabaq həmd oxuması lazımdır və ondan sonra gərək bir surə, ya bir surənin bə`zi hissəsini oxusun.

Məsələ: 1517. Əgər ayət namazının bir rükətində beş dəfə həmd və surə oxusa, o biri rükətdə isə həmd və surəni beş yerə bölüb oxusa eybi yoxdur.

Məsələ: 1518. Gündəlik namazlarda vacib və müstəhəbb olan şeylər ayət namazında da vacib və müstəhəbbdir. Lakin ayət

namazında, camaatla qılınan surətdə azan və iqamə əvəzinə rəca qəsdilə 3 dəfə “əs-sələh” deyilir.

Məsələ: 1519. Beşinci və onuncu rükudan qalxdıqdan sonra “səmiəllahu limən həmidəh” demək müstəhəbbdir. Lakin beşinci və onuncu rükudan sonra təkbir demək müstəhəbb deyildir.

Məsələ: 1520. İkinci, dördüncü, altıncı, səkkizinci və onuncu rükudan əvvəl qunut tutmaq müstəhəbbdir. Əgər yalnız onuncu rükudan qabaq tutsa da kifayətdir.

Məsələ: 1521. Əgər ayət namazında neçə rükət qıldığında şəkk etsə və sabit bir fikrə gələ bilməsə, namazı batildir.

Məsələ: 1522. Əgər birinci rükətin axırncı rükusunda, yoxsa ikinci rükətin birinci rükusunda olduğu barədə şəkk etsə və fikirləşib bir nəticəyə gələ bilməsə, namazı batildir. Əgər rükunun sayında şəkk etsə, az tərəfi əsas götürməlidir. Amma 4, yoxsa 5 ruku yerinə yetirdiyi barədə şəkk etdiyi surətdə, əgər səcdə üçün əyilməmişdirsə, şəkk etdiyi rükunu yerinə yetirməlidir. Əgər səcdə üçün əyildikdən sonra və səcdəyə çatmamış şəkk etsə, vacib ehtiyat olaraq qayıdıb, rükunu yerinə yetirməlidir. Namazı tamamladıqdan sonra, onu yenidən qılmalıdır. Lakin əgər səcdəyə çatmışdırsa, öz şəkkinə məhəl qoymamalıdır.

Məsələ: 1523. Ayət namazının hər bir rükusu rükündür; əgər qəsdən, ya səhvən artırılıb – azaldılsa, namaz batildir.

FİTR VƏ QURBAN BAYRAMLARININ NAMAZI

Məsələ: 1524. Fitr və qurban bayramlarının namazı İmam (əleyhissalam)-ın hazır olduğu dövrdə vacibdir və camaatla qılınmalıdır. İmam (əleyhissalam)-ın qeybdə olduğu indiki dövrümüzdə isə, bu namazlar müstəhəbbdir və onu həm fərdi, həm də camaatla qılmaq olar. Vacib ehtiyata əsasən, camaatla qılındıqda camaatın sayı beş nəfərdən az olmamalıdır.

Məsələ: 1525. Fitr və qurban bayramı namazının vaxtı, bayram günü günəş çıxandan zöhrə qədərdir.

Məsələ: 1526. Qurban bayramı namazını günəş qalxandan sonra qılmaq müstəhəbbdir. Fitr bayramında isə, günəş qalxandan sonra iftar etmək müstəhəbbdir. Vacib ehtiyata əsasən, fitrə zəkati verib sonra bayram namazı qılmaq lazımdır.

Məsələ: 1527. Fitr və qurban bayramlarının namazı 2 rükətdir. Birinci rükətdə həmd və surəni oxuduqdan sonra beş təkbir

deyilməlidir. Vacib ehtiyata əsasən, hər təkbirdən sonra bir qunut tutulmalıdır və beşinci qunutdan sonra daha bir təkbir deyib rüku və iki səcdə yerinə yetirmək, sonra qalxıb 2-ci rükətdə 4 təkbir demək və hər təkbirdən sonra qunut oxumaq lazımdır. Beşinci təkbirdən sonra (qunut tutmadan) rüku və sonra 2 səcdə edib təşəhhüd oxumaq, sonra namazın salamını demək lazımdır.

Məsələ: 1528. Fitr və qurban bayramlarının namazının qunutu da hər hansı zikr və dua oxunsa, kifayətdir, lakin mərhum Şeyx Tusinin “Misbahul-mutəhəccid” kitabında nəql etdiyi bu duanı oxumaq daha yaxşıdır:

اللَّهُمَّ أَهْلَ الْكِبْرِيَاءِ وَالْعِظْمَةِ وَأَهْلَ الْجُودِ وَالْجَبْرُوتِ وَأَهْلَ الْعَفْوِ
وَالرَّحْمَةِ وَأَهْلَ التَّقْوَى وَالْمَغْفِرَةِ أَسْأَلُكَ بِحَقِّ هَذَا الْيَوْمِ الَّذِي جَعَلْتَهُ
لِلْمُسْلِمِينَ عِيدًا وَلِمُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ ذُخْرًا وَمَزِيدًا أَنْ
تُصَلِّيَ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَأَنْ تُدْخِلَنِي فِي كُلِّ خَيْرٍ أَدْخَلْتَ فِيهِ مُحَمَّدًا وَ
آلَ مُحَمَّدٍ وَأَنْ تُخْرِجَنِي مِنْ كُلِّ سُوءٍ أَخْرَجْتَ مِنْهُ مُحَمَّدًا وَآلَ مُحَمَّدٍ
صَلَوَاتِكَ عَلَيْهِ وَعَلَيْهِمْ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ خَيْرَ مَا سَأَلَكَ بِهِ عِبَادُكَ
الصَّالِحُونَ وَأَعُوذُ بِكَ مِمَّا اسْتَعَاذَ مِنْهُ عِبَادُكَ الصَّالِحُونَ (الْمُخْلِصُونَ،
الْمُخْلِصُونَ).

“Əllahummə əhləl-kibriyai vəl-əzəməh və əhləl-cudi vəl-cəbərut və əhləl-əfvi vəl-rəhməh və əhlət-təqva vəl-məğfirəh. Əs’əlukə bihəqqi hazəl-yəvm əlləzi cəltəhu lil-musliminə idən və li-Muhəmmədin (səlləllahu ələyhi və əlihi və səlləm) zuxrən və məziyda, ən tusəlliyə əla Muhəmmədin və əli Muhəmməd və ən tudxiləni fi kulli xəyrin ədxəltə fihi Muhəmmədən və ələ Muhəmməd və ən tuxricəni min kulli suin əxrəctə minhu Muhəmmədən və ələ Muhəmməd, sələvatukə ələyhi və ələyhim. Əllahummə inni əs’əlukə xəyrə mə sələkə bihi ibadukəs-salihunə və əuzu bikə mimməs-təazə minhu ibadukəs-salihun (əl-muxləsunə, əl-muxlisun).”

Bundan da yaxşısı “Təhzib” kitabında mö’təbər sənədlə nəql olunmuş bu duanı oxumaq:

أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ، اللَّهُمَّ أَنْتَ أَهْلُ الْكِبْرِيَاءِ وَالْعِظْمَةِ وَأَهْلُ الْجُودِ وَالْجَبْرُوتِ وَالْقُدْرَةِ وَالسُّلْطَانِ وَالْعِزَّةِ، أَسْأَلُكَ فِي هَذَا الْيَوْمِ الَّذِي جَعَلْتَهُ لِلْمُسْلِمِينَ

عِيدًا وَ لِ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ وَ سَلَّمَ دُخْرًا وَ مَزِيدًا، أَسْأَلُكَ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ أَنْ تَغْفِرَ لَنَا وَ لِجَمِيعِ الْمُؤْمِنِينَ وَ الْمُؤْمِنَاتِ وَ الْمُسْلِمِينَ وَ الْمُسْلِمَاتِ الْأَحْيَاءِ مِنْهُمْ وَ الْأَمْوَاتِ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ خَيْرِ مَا سَأَلَكَ عِبَادُكَ الْمُرْسَلُونَ وَ أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا عَادَ بِهِ عِبَادُكَ الْمَخْلُصُونَ، اللَّهُ أَكْبَرُ أَوَّلُ كُلِّ شَيْءٍ وَ آخِرُهُ وَ بَدِيعُ كُلِّ شَيْءٍ وَ مُنْتَهَاهُ وَ عَالِمُ كُلِّ شَيْءٍ وَ مَعَادُهُ وَ مَصِيرُ كُلِّ شَيْءٍ إِلَيْهِ وَ مَرَدُّهُ وَ مُدَبِّرُ الْأُمُورِ وَ بَاعِثُ مَنْ فِي الْقُبُورِ، قَابِلُ الْأَعْمَالِ مُبْدِي الْحَقَائِقِ مُعِينُ السَّرَائِرِ، اللَّهُ أَكْبَرُ عَظِيمُ الْمَلَكُوتِ شَدِيدُ الْجَبَرُوتِ حَيٌّ لَا يَمُوتُ دَائِمٌ لَا يَزُولُ إِذَا قَضَى أَمْرًا فَاتَمَّ يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ، اللَّهُ أَكْبَرُ حَشَعَتْ لَكَ الْأَصْوَاتُ وَ عَنَتْ لَكَ الْوُجُوهُ وَ حَارَتْ دُونَكَ الْأَبْصَارُ وَ كَلَّتِ اللَّسُنُ عَنْ عَظَمَتِكَ وَ النَّوَاصِي كُلُّهَا بِيَدِكَ وَ مَقَادِيرُ الْأُمُورِ كُلُّهَا إِلَيْكَ، لَا يَقْضِي فِيهَا غَيْرُكَ وَ لَا يَتِمُّ مِنْهَا شَيْءٌ دُونَكَ، اللَّهُ أَكْبَرُ أَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ حِفْظَكَ وَ قَهَرَ كُلَّ شَيْءٍ عِزَّكَ وَ نَقَدَ كُلَّ شَيْءٍ أَمْرَكَ وَ قَامَ كُلُّ شَيْءٍ بِكَ وَ تَوَاضَعَ كُلُّ شَيْءٍ لِعَظَمَتِكَ وَ دَلَّ كُلُّ شَيْءٍ لِعِزَّتِكَ وَ اسْتَسَلَّمَ كُلُّ شَيْءٍ لِقُدْرَتِكَ وَ خَضَعَ كُلُّ شَيْءٍ لِمُلْكِكَ، اللَّهُ أَكْبَرُ.

“Əşhədu ənla ilahə illəllahu vəhdəhu la şərikə ləhu və əşhədu ənnə Muhəmmədən əbduhu və rəsuluh. Əllahummə əntə əhlul-cudi vəl-cəbəruti, vəl-qudrəti vəs-sultani vəl-izzəh. Əs’əlukə fi hazəl-yəvm əlləzi cəəltəhu lil-musliminə iydən və li-Muhəmmədin səlləllahu əleyhi və alih, zuxrən və məziyda. Əs’əlukə ən tusəlliyyə əla Muhəmmədin və ali Muhəmməd və ən tusəlliyyə əla mələkətikəl-muqərrəbinə və ənbəiyəikəl-mursəlinə və ən təğfirə ləna və li cəmiil-mu’mininə vəl-mu’minəti, vəl-musliminə vəl-musliməti əl-əhyai minhum vəl-əmvət. Əllahummə inni əs’əlukə min xəyri mə səələkə ibadukəl-mursəlunə və əuzu bikə min şərri mə əzəzə bihi ibadukəl-muxləsun. Əllahu Əkbəru əvvəlu kulli şey’in və axiruhu və bədiu kulli şey’in və muntəhəhu və alimu kulli şey’in və məaduhu və məsiyru kulli şey’in iləyhi və mərədduhu və mudəbbirul-umuri və bəisu mən fil-quburi qabilul-ə’mali mubdil-xəfiyyəti mu’linus-sərair, Əllahu Əkbəru əzimul-mələkəti şədiddul-cəbəruti həyyu la yəmutu daimu la yəzəlu, iza qəzə əmrən fəinnəmə yəqulu ləhu kun fə yəkun, Əllahu Əkbəru xəşəət ləkəl-əsvətu və ənət ləkəl-vucuhu və harət dunəkəl-əbsəru və kəllətil-əlsunu ən əzəmətikə vən-nəvasi

kulluha biyədikə və məqadirul-umuri kulluha iləykə, la yəzqi fiha ğəyrukə və la yətimmu minha şəy'un dunək, Əllahu Əkbəru əhatə bikulli şəy'in hişzukə və qəhərə kullə şəy'in izzukə və nəfəzə kullə şəy'in əmrük və qamə kullu şəy'in bikə və təvəzəə kullu şəy'in liəzəmətikə və zəllə kullu şəy'in liəzzətikə vəstəsləmə kulu şəy'in liqudrətikə və xəzəə kullu şəy'in limulkikə, Əllahu Əkbər.”

Məsələ: 1529. Müstəhəbb ehtiyata əsasən, İmam (əleyhissalam)-in qeybdə olduğu dövrdə camaatla qılınan fitr və qurban bayramları namazından sonra iki xütbə oxunmalıdır. Yaxşı olar ki, fitr bayramı xütbəsində fitrə zəkatının hökmlərini, qurban bayramı xütbəsində isə qurbanlığın hökmlərini desinlər.

Məsələ: 1530. Bayram namazının xüsusi bir surəsi yoxdur. Lakin yaxşı olar ki, onun birinci rükətində “Səbbihismə Rəbbikəl-ə’la” (87-ci surə) və 2-ci rükətində “Şəms” (91-ci surə) surəsini oxusunlar. Hamısından da fəzilətli budur ki, 1-ci rükətdə “Şəms” və 2-ci rükətdə “Ğəşiyə” surəsini (99-cu surə) oxusunlar.

Məsələ: 1531. Bayram namazını səhrada qılmaq müstəhəbbdir. Lakin Məkkədə Məscidul-həramda qılmaq müstəhəbbdir.

Məsələ: 1532. Camaatın İmamı və mə’mumun namazdan əvvəl qüsl alması, başlarına pambıqdan hazırlanmış ağ əmmamə qoyaraq, onun bir ucunu sinələrinə, digər ucunu isə iki çiyinin arasından atmaları, ayaqyalın, piyada və vüqarla bayram namazına getmələri müstəhəbbdir.

Məsələ: 1533. Bayram namazında yerə səcdə etmək, təkbir deyərək əlləri qaldırmaq və imamın qiraəti ucadan deməsi müstəhəbbdir.

Məsələ: 1534. Fitr bayramı axşamı (sabahı bayram olan gecə) məğrib və işa namazından sonra, bayram günü sübh namazından və bayram namazından sonra bu təkbirləri demək müstəhəbbdir:

اللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُ أَكْبَرُ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُ أَكْبَرُ وَ لِلَّهِ الْحَمْدُ، اللَّهُ أَكْبَرُ عَلَى

ما هدانا

“Əllahu Əkbər, Əllahu Əkbər. La ilahə illəllahu vəllahu əkbər, Əllahu Əkbər və lillahil-həmd, Əllahu Əkbəru əla ma hədana”.

Məsələ: 1535. Qurban bayramında, əvvəli bayram gününün zöhr namazı, sonu isə (zil-hiccənin) on ikinci günün sübh namazı olmaqla on namazdan sonra yuxarıdakı məsələdə deyilmiş təkbirləri demək, habelə ondan sonra bunları demək müstəhəbbdir:

اللَّهُ أَكْبَرُ عَلَىٰ مَا رَزَقْنَا مِنْ بِهِيمَةِ الْإِنْعَامِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَىٰ مَا آبَلَانَا :

“*Əllahu əkbəru əla ma rəzəqəna min bəhiymətil-ən’ami vəl-həmdu lillahi əla ma əblana*”. Lakin şəxs qurban bayramında Minada olsa, əvvəli bayram gününün zöhr namazı, sonu isə zil-hicə ayının on üçüncü gününün səbh namazı olmaqla on beş namazdan sonra bu təkbirləri deməsi müstəhəbdir.

Məsələ: 1536. Qadınların bayram namazına getməkdən çəkinmələri müstəhəb ehtiyatdır. Lakin bu ehtiyat qoca qadınlar üçün deyildir.

Məsələ: 1537. Başqa namazlarda olduğu kimi, bayram namazında da mə’lum həmd və surədən başqa namazın digər şeylərini özü oxumalıdır.

Məsələ: 1538. Əgər İmam təkbirlərdən bir qədərini dedikdən sonra mə’lum gəlib çatsa, İmam rükuya gedəndən sonra onunla birlikdə deyə bilmədiyi təkbir və qunutları özü Deməli, və özünü imamın rükusuna çatdırmalıdır. Əgər hər qunutda bir dəfə “Subhanəllah”, ya bir dəfə “əlhəmdu lillah” desə, kifayət edər.

Məsələ: 1539. Əgər bayram namazında, İmam rükuda ikən mə’lum gəlib çatsa, niyyət edib, namazın 1-ci təkbirini dedikdən sonra rükuya gedə bilər, baxmayaraq ki, ehtiyat namazı rəca qəsdilə yerinə yetirməkdir.

Məsələ: 1540. Əgər bayram namazının axırncı rükətində bir səcdə, ya təşəhhüd yaddan çıxsa, bu halda namazı batıl edən işlərdən birini görməmiş olsa, qayıdıb onu yerinə yetirməlidir. Əgər səcdə, əvvəlki rükətdən olsa, vacib ehtiyata əsasən, gərək onu qəza etsin. Hər halda gündəlik namazlarda, hətta ehtiyata görə də belə, səhv səcdəsinə səbəb olan bir iş görsə, vacib ehtiyata əsasən, iki səhv səcdəsi etməlidir.

NAMAZ ÜÇÜN ƏCİR TUTMAQ

Məsələ: 1541. İnsan öləndən sonra, onun sağlığında yerinə yetirmədiyi namaz və digər ibadətlər üçün başqasını əcir tuta bilərlər; yə’ni onları yerinə yetirmək üçün bir şəxsə zəhmət haqqı verərlər. Əgər bir şəxs o ibadətləri təmənnasız da yerinə yetirsə, səhihdir.

Məsələ: 1542. İnsan Peyğəmbər (səlləllahu əleyhi və alih) və imamlar (əleyhissalam)-ın qəbrini ziyarət etmək kimi, bə’zi müstəhəb işlər üçün diri şəxslər tərəfindən əcir oluna bilər, yə’ni icarənin aid olduğu şeylərdə, o işi yerinə yetirməkdə onların

tərəfindən naib olur. Həmçinin, əcir həmin əməli diri şəxslər tərəfində müzd almadan da yerinə yetirə bilər. Həmçinin, əcir hər hansı bir vacib, ya müstəhəb əməli yerinə yetirib savabını ölü, ya diri şəxsə hədiyyə də edə bilər.

Məsələ: 1543. Meyyitin qəza namazlarını qılmaq üçün əcir tutulmuş şəxs namaz məsələlərində ya müctəhid olmalı, ya da namazı təqlid üzündən səhih tərzdə yerinə yetirməlidir, ya da ehtiyata əməl etməlidir.

Məsələ: 1544. Əcir niyyət edərkən meyyiti tə'yin etməlidir, meyyitin adını bilməsi lazım deyildir. Deməli, əgər əcir olduğu şəxsin tərəfindən namaz qıldığını niyyət etsə, kifayət edər.

Məsələ: 1545. Əcir əməli, meyyitin öhdəsində olan (yerinə yetirməli olduğu) əməl qəsdilə yerinə yetirməlidir; və əgər bir əməli öncə verib savabını ona hədiyyə etsə, kifayət etməz.

Məsələ: 1546. Elə bir şəxs əcir tutulmalıdır ki, onun həmin əməli yerinə yetirəcəyini bilsinlər, ya buna dair şə'r'i dəlil olsun, məsələn: arxayınlıq, ya 2 adil şəxsin, ya dediyinin əksi güman olunmayacaq inanılmış bir şəxs əcirin xəbər verməsi kimi.

Məsələ: 1547. Meyyitin namazları üçün əcir edilmiş şəxsin onu batil şəkildə yerinə yetirdiyi, ya yerinə yetirmədiyi sübut olursa, gərək yenidən əcir tutulsun.

Məsələ: 1548. Əgər əcirin əməli yerinə yetirib-yetirmədiyində şəkk etsələr, əcir e'timadlı şəxs olsa və "yerinə yetirmişəm" -desə, ya əməli yerinə yetirdiyinə şahid olsa, ya sözünün əksi güman olunmayan şəxs onu təsdiq etsələr, kifayətdir. Əgər əməli səhih yerinə yetirib-yetirmədiyi barədə şəkk etsələr, səhih olduğunu əsas götürməlidirkər.

Məsələ: 1549. Üzürlü şəxsi, məsələn, təyəmmümlə, ya oturan halda namaz qılanı meyyitin namazları üçün əcir tutmaq olmaz, hətta meyyitdən həmin tərzdə qəzaya getmiş olsa da belə.

Məsələ: 1550. Kişi qadın üçün, qadın da kişi üçün əcir ola bilər. Namazı astadan, ya ucadan qılmaqda əcir öz vəzifəsinə uyğun əməl etməlidir.

Məsələ: 1551. Meyyitin qəza namazlarının, tərtiblə qılınması vacib deyil, baxmayaraq ki, ehtiyat müstəhəb tərtibə riayət etməkdir. Amma bir gündə qılınası zöhr və əsr, ya məğrib və işa namazları kimi tərtiblə qılınmalı olan namazlar istisnadır.

Məsələ: 1552. Əgər əcirlə əməli xüsusi bir tərzdə yerinə yetirməsini şərt etsələr, həmin qaydaya əməl etməlidir. Amma əməlin

fasid olduğunu bilsələr, bu halda o əmələ əcir oluna bilməz. Əgər onunla heç bir şərt etməsələr, o əməldə öz vəzifəsinə uyğun əməl etməlidir və müstəhəbb ehtiyat budur ki, öz vəzifəsi ilə meyyitin vəzifəsindən hansı biri ehtiyata yaxındırsa, ona əməl etsin, məsələn: əgər meyyitin vəzifəsi təsbihati-ərbəəni 3 dəfə demək və öz vəzifəsi isə bir dəfə deməkdirsə, 3 dəfə desin.

Məsələ: 1553. Əgər əcirlə namazın müstəhəbb işlərindən nə qədərini yerinə yetirəcəyini şərt etməsələr, adət olan qədər müstəhəbb işlərlə yerinə yetirməlidir.

Məsələ: 1554. Əgər insan meyyitin qəza namazları üçün bir neçə nəfəri əcir tutmuş olsa, 1551-ci məsələdə deyilənlərə əsasən, onların hər biri üçün müəyyən vaxt tə'yin etməsi lazım deyildir.

Məsələ: 1555. Əgər bir şəxs misal üçün, bir il müddətində meyyitin qəza namazlarını qılmaq üçün əcir tutularsa və bir il tamam olmazdan öncə ölərsə, onun yerinə yetirmədiyini bildikləri namazlar üçün gərək başqa bir şəxsi əcir tutsunlar. Əgər yerinə yetirmədiyinə ehtimal verilsə, vacib ehtiyata əsasən, yenə də əcir tutulmalıdır.

Məsələ: 1556. Meyyitin namazları üçün əcir tutulmuş şəxs namazları qılıb qurtarmazdan öncə ölərsə və zəhmət haqqının hamısını almış olarsa, bu halda namazlarının hamısını şəxsən özü qılacağını şərt etmişlərsə, bu halda əgər o əməli yerinə yetirməyə qadir imişsə, icarə səhihdir və icarə edən şəxs qılınmamış namazların ucrətül-mislini geri ala bilər, yaxud icarəni fəsx edərək (pozaraq) yerinə yetirilən miqdarın ucrətül-mislini çıxıb qalanını geri ala bilər. Əgər əməli yerinə yetirməyə qadir deyilmişsə, əcir öləndən sonrakı vaxta nisbətdə icarə batildir və (icarə edən, qılınmamış namazların) ucrətül-musəmmasını geri ala bilər, yaxud keçən vaxtın icarəsini pozub onun ucrətül-mislini ödəyər. Əgər özü qılacağını şərt etməmişlərsə, vərəsələri onun malından bir kəsi əcir tutmalıdır. Əgər malı olmasa, vərəsəyə heç bir şey vacib deyildir.

Məsələ: 1557. Əgər əcir meyyitin namazlarını axıra qədər qılmamış ölərsə və özünün də qəza namazı varsa, yuxarıdakı məsələdə deyilən qaydaya əməl edəndən sonra, onun malından bir şey artıq qalsa, vəsiyyət etmiş olsa və onun namazlarının ucrəti malın üçdə birindən artıq olsa, varisləri də icazə versələr, onun namazlarının hamısı üçün əcir tutmalıdır. Əgər icazə verməsələr, onun malının 1/3-ni onun üçün namaz qıldırmağa sərf etməlidirlər.

ORUCUN HÖKMLƏRİ

Oruc budur ki, insan qüribət qəsdı ilə – dəstəmazda deyıldıyı kimi – və xalis niyyətlə sübh azanından məğrib azanına qədər sonradan deyiləcək şeylərdən çəkınsın. Bu və sonrakı məsələlərdə məğrib -vacib ehtiyata əsasən, günəş batandan sonra məşriq tərəfdə yaranan qırmızılığın insanın başı üstündən keçməsidir.

Niyyət

Məsələ: 1558. İnsanın orucun niyyətini qəlbindən keçirməsi, ya məsələn: “sabah oruc tutacağam” deməsi lazım (vacib) deyildir; əksinə qüribət qəsdı ilə və ixlasla sübh azanından məğrib azanına kimi orucu batıl edən işlərdən özünü qorumaq qəsdində olması kifayət edər. Bu müddətin hamısını oruc olduğuna əmin olması üçün sübh azanından bir qədər əvvəl və Həmçinin, məğribdən bir qədər sonra özünü orucu batıl edən işlərdən saxlamalıdır.

Məsələ: 1559. İnsan Ramazan ayının hər gecəsi, onun sabahının orucunu tutacağını niyyət edə bilər, həmçinin, Ramazan ayının birinci gecəsi bütün Ramazan ayının orucunun niyyətini edə bilər və hər gecə niyyəti təzələmək lazım deyildir və həmin niyyətin qalması kifayətdir.

Məsələ: 1560. Ramazan ayının birinci gecəsində oruc niyyətinin vaxtı, gecənin əvvəlindən sübh azanına qədərdir və birinci gecədən başqalarında gecənin əvvəlindən qabaqda niyyət etmək olar məsələn: əvvəlki günün əsr vaxtı (axşam çağı) “sabah oruc tutacam qüribətən iləllah” niyyətində olsa və bu niyyətdə qalsa, sübh azanından sonra onu yuxu tutsa da belə, niyyət edə bilər.

Məsələ: 1561. Müstəhəbb orucun niyyətinin vaxtı gecənin əvvəlindən günəşin dairəsinin batmasına niyyət etmək miqdarında vaxt qalana qədərdir. Əgər insan bu vaxta qədər orucu batıl edən işlər görməsə və müstəhəbb oruc niyyəti etsə, səhihdir. Əgər günəşin dairəsini batmasından oyana keçsə, orucun səhihliyi məhəlli-işkəldir.

Məsələ: 1562. Əgər insan sübh azanından əvvəl oruc niyyəti etmədən yatıb zöhrdən qabaq oyansa və oruc niyyəti etsə, bu halda vaxtı müəyyən olan vacib orucdursa, -istər Ramazan ayının orucu,

istərsə də ondan qeyrisi, məsələn, müəyyən bir günü oruc tutacağını nəzr etmiş olsa, onda bu orucun səhihliyi məhəlli-şikəldir. Əgər vaxtı müəyyən olmayan vacib oruc olsa, səhihdir. Əgər zöhrdən sonra oyansa vacib oruc niyyəti edə bilməz, hətta vaxtı qeyri-müəyyən olan oruc olsa da. Lakin Ramazan ayının orucunun qəzasında zöhrdən əsrə qədər caiz olmaması ehtiyata əsasəndir.

Məsələ: 1563. Əgər Ramazan ayının orucundan başqa bir oruc tutmaq istəsə, onu müəyyən etməlidir. Məsələn: qəza, ya nəzr, ya da kəfarə orucunu tutduğunu niyyət etməlidir. Lakin Ramazan ayında «Ramazan ayının orucunu tuturam» -deyə niyyət etməsi lazım (vacib) deyildir; hətta əgər Ramazan ayı olduğunu bilməsə və ya yaddan çıxarıb başqa bir orucun niyyətini etsə də belə, həmin oruc Ramazan ayının orucu hesab olunur.

Məsələ: 1564. Əgər Ramazan ayı olduğunu bilib, qəsdən Ramazan ayının orucu olmayan başqa bir oruc niyyəti etsə, Ramazan ayının orucu hesab olunmaz və Həmçinin, vacib-ehtiyata görə qəsd etdiyi oruc da sayılmaz.

Məsələ: 1565. Əgər, məsələn; Ramazan ayının birinci gününün orucu niyyətilə oruc tutsa və sonra Ramazan ayının 2-ci, ya 3-cü olduğunu başa düşsə, orucu səhihdir.

Məsələ: 1566. Əgər sübh azanından qabaq niyyət etsə və huşdan getsə və gün ərzində huşa gəlsə, vacib ehtiyata əsasən, həmin günün orucunu tamamlamalı və qəzasını da yerinə yetirməlidir.

Məsələ: 1567. Əgər sübh azanından qabaq niyyət edib, məst olsa və gün ərzində huşa gəlsə, vacib ehtiyata əsasən, həmin günün orucunu tamamlamalı və qəzasını da yerinə yetirməlidir.

Məsələ: 1568. Əgər sübh azanından qabaq niyyət edib, yatsa və məğribdən sonra oyansa orucu səhihdir.

Məsələ: 1569. Əgər Ramazan ayı olduğunu bilməsə, yaxud unutsa, zöhrdən qabaq xatırlasa, bu halda orucu batil edən iş görməyibsə, yaxud zöhrdən sonra Ramazan ayı olduğunu xatırlasa, onun orucu batildir. Lakin məğribə qədər orucu batil edən bir iş görməməli və Ramazan ayından sonra da həmin orucun qəzasını tutmalıdır. Həmçinin, vacib ehtiyata əsasən, əgər zöhrdən qabaq xatırlasa və orucu batil edən bir iş görməsə də hökm eynidir.

Məsələ: 1570. Əgər uşaq sübh azanından qabaq həddi-buluğa çatsa, oruc tutmalıdır, əgər sübh azanından sonra həddi-buluğa çatsa, həmin günün orucu ona vacib deyildir. Müstəhəbb ehtiyat budur ki,

əgər sübh azanından sonra həddi-buluğa çatsa və oruc niyyəti etmiş olsa, həmin günün orucunu tamamlasın; və əgər niyyət etməmiş olsa və orucu batil edən işlərdən görməmiş olsa, niyyət edib, oruc tutsun.

Məsələ: 1571. Meyyitin qəza orucunu tutmaq üçün əcir tutulmuş olan şəxsin müstəhəbb oruc tutmağının eybi yoxdur. Lakin Ramazan ayının qəza orucu olan kəs müstəhəbb oruc tuta bilməz. Həmçinin, vacib ehtiyata görə, başqa bir vacib orucun qəzası vacib olan şəxs də eynilə. Əgər o, unudaraq müstəhəbb oruc tutsa, bu halda zöhrdən əvvəl yadına düşsə, onun müstəhəbb orucu batildir və öz niyyətini qeyri-müəyyən vacib oruca döndərə bilər. Lakin müəyyən vacib oruca döndərməsi məhəlli-işkaldır. Əgər zöhrdən sonra yadına düşsə, qeyri-müəyyən də olsa, niyyətini vacib oruca döndərə bilməz. Bu hökm, Ramazan ayının orucunun qəzasında zəvaldan əsrə (gün batana) qədər ehtiyat əsasında və əgər məğribdən sonra yadına düşsə, orucu səhihdir.

Məsələ: 1572. Əgər insana Ramazan ayının orucundan başqa, digər bir müəyyən oruc vacib olsa, məsələn: müəyyən bir günü oruc tutacağını nəzr etsə, bu halda qəsdən sübh azanına qədər niyyət etməsə, orucu batildir. Həmçinin, ehtiyata görə əgər həmin günün orucunun ona vacib olduğunu bilməsə, ya unutsa, zöhrdən qabaq yadına düşsə də və orucu batil edən bir iş görməsə də hökm eynidir.

Məsələ: 1573. Əgər kəffarə orucu kimi, vaxtı müəyyən olmayan bir oruc üçün qəsdən zöhrə qədər niyyət etməsə, işkalı yoxdur. Hətta niyyətdən əvvəl oruc tutmamağı qarara alsın, yaxud oruc tutub-tutmamaq barədə tərəddüddə olsa, bu halda orucu batil edən bir iş etməsə və zöhrdən əvvəl niyyət edərsə, orucu səhihdir.

Məsələ: 1574. Əgər kafir şəxs Ramazan ayında zöhrdən əvvəl müsəlman olsa, sübh azanından müsəlman olduğu vaxta qədər orucu batil edən bir iş görməsə də, onun (həmin günkü) orucu səhih deyildir.

Məsələ: 1575. Əgər Ramazan ayının günü əsnasında-zöhrdən qabaq, ya ondan sonra xəstə sağalarsa, bu vaxta qədər orucu batil edən bir iş görməsə də belə, o günün orucu ona vacib deyildir.

Məsələ: 1576. İnsanın, şə'banın axırı, yoxsa Ramazanın əvvəli olması barədə şəkk etdiyi gün oruc tutması vacib deyildir. Əgər oruc tutmaq istəsə, Ramazan ayının orucunu niyyət edə bilməz və yaxud "əgər Ramazan ayındırsa, Ramazan ayının, yox əgər Ramazan ayı deyilsə, qəza və ya bu kimi oruc tuturam" deyər niyyət edə bilməz. Əksinə, qəza vacib kimi və ya müstəhəbbi bir oruc niyyəti etsə, bu

halda sonradan Ramazan ayı olduğu mə'lum olsa, Ramazan ayından hesab olunacaq. Əgər ona əmr olunanı yerinə yetirməyi qəsd etsə, sonra da Ramazan ayı olduğu mə'lum olsa, kifayət edər.

Məsələ: 1577. Əgər şə'banın axırı, yoxsa Ramazanın 1-ci günü olması şübhəli olan gün, qəza orucu və bu kimi niyyətlə, yaxud müstəhəbb bir oruc niyyətilə oruc tutsa və gün ərzində Ramazan ayı olduğu mə'lum olsa, gərək Ramazan ayının orucunu niyyət etsin.

Məsələ: 1578. Əgər Ramazan ayının orucu kimi, müəyyən olan bir orucda Allah üçün imsak etmək (özünü orucu batıl edən işlərdən saxlamaq) niyyətindən dönsə, orucunu batıl edib-etməməsində tərəddüd etsə, ya orucu batıl edən işlərdən hər hansı birini görmək istəsə, ya onda tərəddüd etsə, etdiyi qəsdindən tövbə etsə də və orucu batıl edən bir iş görməsə də orucu batıl olar.

Məsələ: 1579. Əvvəlki məsələdə deyilən və vaxtı müəyyən olan vacib orucu batıl edən şey, kəffarə və nəzr kimi vaxtı müəyyən olmayan vacib orucu batıl etməz; bu halda zöhrdən qabaq orucu batıl etmək barədəki niyyətindən dönsə, orucu səhihdir.

ORUCU BATIL EDƏN ŞEYLƏR

Məsələ: 1580. 9 şey orucu batıl edir, baxmayaraq ki, onlardan bə'zisində batıl olmaq ehtiyata əsasəndir:

- 1- Yemək və içmək;
 - 2- Cima etmək;
 - 3- İstimna: yə'ni insanın özü-özü ilə, ya başqası ilə cimadan başqa, sperma xaric olmasına səbəb olan bir iş görməsi;
 - 4- Allahın, Peyğəmbərin (səlləllahu əleyhi və alih) və mə'sum imamların (əleyhimussalam) adından yalan söyləmək;
 - 5- Vacib ehtiyata əsasən, tozu boğaza yetişdirmək;
 - 6- Başı tamamilə suya batırmaq;
 - 7- Sübh azanına qədər cənabət, heyz və nifas halında qalmaq;
 - 8- Axıcı (maye) maddələrlə imalə etmək (klizma);
 - 9- Qusmaq.
- Bunların hökmləri gələcək məsələlərdə deyiləcəkdir.

1- Yemək və içmək

Məsələ: 1581. Əgər oruc tutan şəxs oruc olduğunu bildiyi (unutmadığı) halda qəsdən bir şey yeyib-içsə, onun orucu batıl olar. Bu hökmdə istər su və çörək kimi yeyilməsi adət olsun, istərsə də

torpaq və ağac şirəsi kimi yeyilməsi adət olmasın; istər az, istərsə çox olsun, hətta əgər ağızın suyunu çölə çıxarıb, yenidən ağıza daxil edərək udsa orucu batil olar. Amma həmin ağız suyu ağızda kənardan daxil olmuş su deyilməyəcək tərzdə ağız suyuna qarışarsa, bu istisnadır.

Məsələ: 1582. Əgər yeməyə məşğul ikən sübh olduğunu başa düşsə, ağzındakı tikəni çıxarmalıdır; Əgər qəsdən onu udarsa orucu batildir və qaydası sonradan deyiləcək kəffarə də ona vacib olar.

Məsələ: 1583. Əgər oruc tutan şəxs səhv olaraq bir şey yeyib-içsə orucu batil olmaz.

Məsələ: 1584. Bədəni keyitmək, ya müalicə məqsədilə vurulan iynələrin oruc tutan şəxs üçün eybi yoxdur. Ehtiyat müstəhəbbdir ki, oruc tutan şəxs su və yemək əvəzinə vurulan iynələrdən çəkənsin.

Məsələ: 1585. Əgər oruc tutan şəxs oruc olduğunu xatırladığı bir halda dişinin dibində qalan bir şeyi qəsdən udsa, orucu batil olar.

Məsələ: 1586. Oruc tutmaq istəyən şəxsin azandan qabaq dişlərini təmizləməsi lazım (vacib) deyil, lakin dişlərinin dibində qalan şeyin gündüz boğazına yetişməyini bilsə, bu halda onu təmizləməsə və ondan bir şey boğazına getsə, orucu batil olar.

Məsələ: 1587. Turş və bu kimi şeyləri fikirləşməklə də olsa, ağıza yığılan ağız suyunu udmaq orucu batil etməz.

Məsələ: 1588. Baş və sinədən gələn bəlgəmin ağız boşluğuna yetişmədiyi təqdirdə udmağın eybi yoxdur. Lakin əgər ağız boşluğuna daxil olsa, vacib ehtiyata əsasən, onu udmamalıdır.

Məsələ: 1589. Əgər oruc tutan şəxs, o qədər susuz olsa ki, su içmədiyi halda öləcəyindən qorxsas, ölümdən nicat tapmaq miqdarında su içməsi vacibdir. Lakin bu halda onun orucu batil olur. Əgər Ramazan ayıdırsa günün qalan hissəsində özünü orucu batil edən işlərdən saxlamalıdır. Həmçinin, su içməməklə ona e'tina olunması bir zərər dəyəcəyindən qorxsas, yaxud su içməmək adətən dözülsə mümkün olmayan bir çətinliyə səbəb olsa, bu iki halda zərəri və çətinliyi dəf etmək miqdarında su içə bilər.

Məsələ: 1590. Uşaq və quş üçün yeməyi çeynəmək, ya xörəyi dadmaq və adətən boğaza yetişməyən bu kimi başqa işlərdə bir şey təsadüfən boğaza yetişsə belə, orucu batil etməz. Ancaq insan əvvəlcədən onun boğaza yetişməyini bilsə, ya buna xatircəm olsa, oruc batil olar və onun qəzasını da tutmalıdır, boğaza yetişdiyi surətdə kəffarə vermək də vacib olar.

Məsələ: 1591. Zəifliyə görə orucu yemək olmaz, ancaq zəiflik oruc tutan şəxs üçün adətən dözülməyəcək dərəcədə olarsa, orucu yeməyin eybi yoxdur.

2- Cima

Məsələ: 1592. Cima orucu batil edər, hətta yalnız xütnəgah (dəllək kəsən yerə) qədər daxil olsa və sperma gəlməsə də belə. Bu hökm qadından qeyrisi ilə cima olunan surətdə sperma xaric olmadıqda ehtiyat əsasında.

Məsələ: 1593. Əgər xütnəgah miqdarından az daxil olsa və sperma da xaric olmasa, oruc batil olmaz.

Məsələ: 1594. Əgər qəsdən cima edib, xütnəgah miqdarında daxil etmək məqsədi olsa və həmin miqdarın da daxil olub-olmadığında şəkk etsə, onun orucu batildir və qəzasını da tutmalıdır. Vacib ehtiyata əsasən, günün qalan hissəsində imsak etməlidir, lakin kəffarəsi yoxdur.

Məsələ: 1595. Əgər oruc olduğunu unudub, cima etsə, yaxud cimada ixtiyarsız olsa, orucu batil olmaz, lakin cima əsnasında oruc olduğu yadına düşsə, ya özündə ixtiyar hasil olsa, dərhal cima halından xaric olmalıdır, əgər xaric olmasa, orucu batildir.

3- İstimna

Məsələ: 1596. Əgər oruc tutan şəxs, istimna etsə, -yə'ni cimadan başqa bir iş görüb sperma xaric etsə, orucu batil olar.

Məsələ: 1597. Əgər bir kəsdən qeyri-ixtiyari olaraq sperma xaric olsa, orucu batil olmaz.

Məsələ: 1598. Əgər oruc tutan şəxs gündüz yatacağı halda möhtəlim olacağını (yə'ni yuxuda ondan sperma xaric olacağını) bilirsə, yatması caizdir və əgər möhtəlim olsa, orucu batil olmaz. Müstəhəbb ehtiyat budur ki, xüsusilə yatmaqla zəhmətə (çətinliyə) düşməyəcəyi təqdirdə yatmaqdan çəkinsin.

Məsələ: 1599. Əgər oruc tutan şəxs sperma xaric olarkən yuxudan oyansa, onun qarşısını alması vacib deyildir.

Məsələ: 1600. Oruc tutub sonra möhtəlim olmuş şəxs bovl, ya istibra etmək vasitəsilə spermanın qalanının məcradan xaric olacağını bilsə də bovl və ya istibra edə bilər.

Məsələ: 1601. Möhtəlim olmuş oruc tutan şəxs məcrada sperma qaldığını və qüsləndən əvvəl bovl etmədiyi surətdə qüsləndən sonra

məninin xaric olacağını bilirsə, vacib ehtiyata əsasən, qüstdən əvvəl bovl etməlidir.

Məsələ: 1602. Qəsdən sperma xaric etdiyi halda orucunun batil olacağını bilən şəxs, sperma xaric etmək məqsədilə, məsələn öz həyat yoldaşı ilə mazaqlaşmış və zarafat etsə, məni xaric olmasa da orucu batil olar və onun qəzasını tutmalıdır. Vacib ehtiyata əsasən, günün qalan hissəsində özünü orucu batil edən işlərdən də saxlamalıdır.

Məsələ: 1603. Əgər oruc tutan şəxs sperma xaric etmək məqsədi olmadan, məsələn: öz həyat yoldaşı ilə mazaqlaşmış və zarafat etsə, bu halda məni xaric olmayacağına arxayın olduğu surətdə, təsadüfən məni xaric olsa da, orucu səhihdir. Lakin arxayın olmasa, məni xaric olduğu surətdə orucu batildir.

4- Allahın və Peyğəmbərin (səlləllahu əleyhi və alih) adından yalan söyləmək

Məsələ: 1604. Əgər oruc tutan şəxs danışmaq, yazmaq, işarə etmək və ya bu kimi yollarla Allaha, Peyğəmbərə (səlləllahu əleyhi və alih) və mə'sum imamlara (əleyhimussalam) qəsdən yalan nisbəti versə, hətta dərhal "yalan dedim" -desə də, ya tövbə etsə də belə, orucu batildir. Digər peyğəmbərlərə yalan nisbəti vermək vacib ehtiyata əsasən, orucu batil edər. Əgər o nisbət Allaha qayıdarsa, bu halda orucu batildir. Həmçinin, Həzrət Fatimeyi-Zəhra (əleyha salam)-a da yalan nisbəti vermək də eynilə; amma əgər o nisbət Allaha, Peyğəmbəri Əkrəmə (səlləllahu əleyhi və alih) və mə'sum imamlara qayıtsa, bu halda orucu batildir.

Məsələ: 1605. Əgər yalan, yoxsa doğru olduğunu bilmədiyi və mö'təbər olmasına dəlil-sübutu olmadığı bir hədisi nəql etmək istəsə, vacib ehtiyata əsasən, o xəbəri söyləyəndən və ya məsələn: xəbərin (rəvayətin) yazıldığı kitabdan nəql etməlidir.

Məsələ: 1606. Əgər doğru olduğuna e'tiqadlı olduğu bir hədisi Allaha, ya Peyğəmbərə (səlləllahu əleyhi və alih), ya imamlar (əleyhimussalam)-a nisbət versə və sonra onun yalan olduğunu başa düşsə, orucu batil olmaz.

Məsələ: 1607. Əgər Allaha, Peyğəmbərə (səlləllahu əleyhi və alih) və imamlar (əleyhimussalam)-a yalan nisbəti verməyin orucu batil etdiyini bilə-bilə, yalan olduğunu bildiyi bir şeyi onlara nisbət versə və sonra dediyinin doğru olduğunu başa düşsə, orucu batildir. Vacib ehtiyata əsasən, günün qalan hissəsində imsak etməlidir.

Məsələ: 1608. Əgər başqalarının uydurduğu yalanı qəsdən Allaha, Peyğəmbərə (səlləllahu əleyhi və alih) və imamlara (əleyhimussalam) nisbət versə, orucu batil olar. Lakin o yalanı düzəldənin dilindən nəql edərsə, orucu batil olmaz.

Məsələ: 1609. Əgər oruc tutan şəxsdən “Peyğəmbər (səlləllahu əleyhi və alih) və ya imamlar (əleyhimussalam)-dan biri belə bir söz buyurmuşdurmu?” - deyə soruşsalar və o da cavabında “yox” deməli olduğu yerdə qəsdən “bəli”, ya “bəli” Deməli, olduğu yerdə qəsdən “yox” desə orucu batildir.

Məsələ: 1610. Əgər Allahın, Peyğəmbərin (səlləllahu əleyhi və alih), ya imamlar (əleyhimussalam)-ın adından düz bir söz desə və sonradan “yalan demişəm” desə, ya gecə onlara yalan nisbəti verib, sabahı oruc halda «dünən gecə dediklərim düzdür» -desə, orucu batil olar.

5. Tozu boğaza çatdırmaq

Məsələ: 1611. Oruc tutan şəxsin qatı tozu boğazına yetişdirməsi, ehtiyata əsasən, orucu batil edər, istər un kimi yeyilməsi halal olan bir şeyin tozu olsun, istərsə də torpaq kimi yeyilməsi haram olan şeyin tozu.

Məsələ: 1612. Əgər külək vasitəsilə qatı toz yaransa və insan bunun hökmünü bildiyi halda qorunmasa və toz onun boğazına çatsa, ehtiyata əsasən, orucu batil olar.

Məsələ: 1613. Vacib ehtiyat budur ki, oruc tutan şəxs qatı buxarı, siqaret və tənəkəki tüstüsü və bu kimi şeyləri boğazına çatdırməsin.

Məsələ: 1614. Əgər qorunmasa və toz, buxar, tüstü və bu kimi şeylər onun boğazına yetişsə, bu halda boğazına yetişməyəcinə əmin, ya arxayınlığı olmuşdursa, orucunun işkalı yoxdur. Əgər tozun boğaza yetişməyəcinə gümanı vardısı, müstəhəbb ehtiyata əsasən, həmin orucu qəza etsin.

Məsələ: 1615. Əgər oruc olduğunu unudub, qorunmasa, ya özündən asılı olmayaraq toz və bu kimi şeylər onun boğazına yetişsə, orucu batil olmaz.

6- Başı suya batırmaq

Məsələ: 1616. Əgər oruc tutan şəxs başını tamamilə suya batırsa, bədəninə qalan yerləri sudan kənar qalsada, orucu batil

olar. Lakin əgər bütün bədənini suya batırsa və başdan bir miqdar sudan kənarda qalsa, orucu batil olmaz.

Məsələ: 1617. Əgər başının yarısını bir dəfə, o biri yarısını isə növbəti dəfə suya batırsa orucu batil olmaz.

Məsələ: 1618. Əgər başını tamamilə suya batırıb-batırmada şəkk etsə, orucu səhihdir, amma əgər başını, tamamilə suya batırmaq qəsdilə suya batırsa və başının tamamilə suya batıb-batmadığında şəkk etsə, orucu batildir, ancaq kəffarəsi yoxdur.

Məsələ: 1619. Əgər başını tamamilə suya batırsa, amma saçlarının bir hissəsi bayırda qalsa, orucu batil olar.

Məsələ: 1620. Başı sudan başqa mayələrin içinə, məsələn: südə, ya muzaf suya batırmaq orucu batil etmir. Vacib ehtiyata əsasən, başı gülaba batırmaqdan çəkinsin.

Məsələ: 1621. Əgər oruc tutan şəxs qeyri-ixtiyari olaraq suya düşərsə və su onun başının tamamilə əhatə edərsə, yaxud oruc olduğunu unudaraq başını tamamilə suya batırırsa onun orucu batil olmaz.

Məsələ: 1622. Əgər suyun tamamilə başını əhatə etməyəcəyini güman edərək özünü suya atarsa və su tamamilə başını əhatə edərsə orucu batil olmaz.

Məsələ: 1623. Əgər oruc olduğunu unudub, başını suya batırırsa, ya başqası zorla onun başını suya batırırsa, bu halda suyun altında olarkən oruc olduğu yadına düşsə, ya zorla onun başını suya batıran şəxs əlini çəkərsə, bu halda başını dərhal sudan çıxarmalıdır və belə etmədiyi təqdirdə orucu batil olar.

Məsələ: 1624. Əgər oruc olduğunu unudub, qüsl niyyətilə başını suya batırsa onun qüslü və orucu – hər ikisi səhihdir.

Məsələ: 1625. Əgər oruc olduğunu bilə-bilə qəsdən başını suya batırsa, bu halda onun orucu Ramazan ayının orucudursa, həm qüslü, həm də orucu batildir. Həmçinin, özü üçün Ramazan ayı orucunun qəzasını tutan şəxsin də hökmü zəvaldan sonra ehtiyata görə belədir. Lakin tutduğu oruc müstəhəbb oruc olsa, ya başqa bir vacib oruc olsa, istər müəyyən bir gündə oruc tutmasını nəzr etmək kimi vaxtı müəyyən olan oruc olsun, istərsə də kəffarə orucu kimi vaxtı müəyyən olmayan oruc olsun, bu surətdə qüslü səhih, orucu isə batildir.

Məsələ: 1626. Əgər bir kəsi qərqləndikdən xilas etmək üçün başını suya batırsa, həmin şəxsi xilas etmək vacib olsa da, onun orucu batil olar.

7- Sübh azanına qədər cənabət, heyz və nifas halında qalmaq

Məsələ: 1627. Əgər cünub olan şəxs Ramazan ayında sübh azanına qədər qəsdən qüsl almaşa, ya vəzifəsi təyəmmüm etmək olduğu halda qəsdən təyəmmüm etməsə, orucu batildir və Ramazan ayının orucunun qəzasının hökmü sonradan deyiləcəkdir.

Məsələ: 1628. Əgər cünub olan şəxs Ramazan ayı və onun qəzasından başqa vaxtı müəyyən olan digər vacib və müstəhəbb oruclardan bir orucda, qəsdən sübh azanına qədər qüsl etməzsə, orucu səhihdir və vacib orucda müstəhəbb ehtiyat budur ki, şəxs qəsdən cənabət halında qalmasın.

Məsələ: 1629. Ramazan ayının gecələrində cünub olan şəxs, vaxt daralana qədər qəsdən qüsl almaşa, ehtiyata əsasən, təyəmmüm edib orucunu tutmalı, həmçinin, onun qəzasını da yerinə yetirməlidir.

Məsələ: 1630. Əgər cünub olan şəxs Ramazan ayında qüsl etməyi unutsa və bir gündən sonra yadına düşsə, həmin bir günün orucunu qəza etməlidir. Əgər bir neçə gündən sonra yadına düşsə, cünub olmasına yəqin olan günlərin qəzasını yerinə yetirməlidir. Məsələn: əgər 3, yoxsa 4 gün cünub qaldığını bilməsə, bu halda 3 günün orucunu qəza etsin.

Məsələ: 1631. Ramazan ayının gecələrində nə qüsl, nə də təyəmmüm almağa vaxtı olmayan şəxs, əgər özünü cünub etsə, orucu batildir, qəza və kəffarə də ona vacib olur. Lakin vəzifəsi qüsl almaq olan şəxsin təyəmmüm etmək üçün vaxtı varsa, bu halda özünü cünub etsə, vacib ehtiyata görə təyəmmüm edib oruc tutmalı və Həmçinin, qəzasını da yerinə yetirməlidir.

Məsələ: 1632. Əgər vaxt qalib-qalmadığını bilmək üçün axtarış aparsa və nəticədə qüsl almaq miqdarında vaxt qaldığına güman edib özünü cünub etsə və sonra vaxtın dar olduğunu başa düşərək təyəmmüm etsə, orucu səhihdir. Əgər axtarış aparmadan vaxtın olduğunu güman edərək özünü cünub etsə və sonra vaxtın dar olduğunu başa düşərək təyəmmüm edib, oruc tutsa, vacib ehtiyata əsasən, həmin günün orucunu qəza etməlidir.

Məsələ: 1633. Ramazan ayının gecəsində cünub olan şəxs yatacağı təqdirdə sübh azanına qədər oyanmayacağını bilirsə, qüsl almamış yatmamalıdır. Əgər qüslədən qabaq yatsa və sübh azanına kimi oyanmasa, orucu batildir, qəza və kəffarə də ona vacib olar.

Məsələ: 1634. Əgər cünub şəxs Ramazan ayının gecəsi yuxudan oyansa, bu halda qüsl almaq üçün sübh azanından əvvəl oyana

bilməsinə arxayın olmadığı surətdə müstəhəbb ehtiyat budur ki, qüsləndən qabaq yatmasın.

Məsələ: 1635. Ramazan ayının gecəsində cünub olan şəxs yatdığı təqdirdə sübh azanından əvvəl oyanacağına əmin, ya arxayın olsa, bu halda oyandıqdan sonra qüsl alacağını qərara alsın, bu qərarla yatsa və sübh azanına kimi yuxuya qalsa orucu səhihdir.

Məsələ: 1636. Ramazan ayının gecəsində cünub olan şəxs yatdığı təqdirdə sübh azanından əvvəl oyanacağını bilsə, ya ona arxayın olsa, bu halda oyandıqdan sonra qüsl almalı olduğundan qəflətdə olsa və sübh azanına qədər yatıb qalsa, ehtiyata əsasən, həmin günün qəzasını yerinə yetirməlidir.

Məsələ: 1637. Ramazan ayının gecəsində cünub olan şəxs yatarsa, sübh azanından qabaq duracağına arxayın, ya əmin olsa, bu halda istəməsə ki, oyandıqdan sonra qüsl alsın, ya qüsl alıb-almamaq bəzəsində tərəddüd etsə, bu halda yatıb oyanmasa, orucu batıl, qəza və kəffarə də ola vacib olar.

Məsələ: 1638. Əgər cünub olan şəxs Ramazan ayının gecəsində yatıb oyansa və ehtimal versə, ya yəqin etsə ki, yenidən yatdığı halda sübh azanına kimi oyanacaq və oyandıqdan sonra qüsl almaq qərarında olsa, amma yatıb sübh azanına kimi oyanmasa, həmin günün qəzasını tutmalıdır. Əgər 2-ci yuxudan oyanıb 3-cü dəfə yatsa və sübh azanına kimi oyanmasa, həmin günün orucunun qəzasını tutmalıdır və müstəhəbb ehtiyata əsasən, kəffarə də verməlidir.

Məsələ: 1639. İnsanın yuxuda möhtəlim olduğu surətdə 1-ci, 2-ci və 3-cü yuxularından məqsəd oyandıqdan sonra yenidən yatdığı yuxulardır. Möhtəlim olduğu yuxu isə birinci yuxu hesab olunmur.

Məsələ: 1640. Əgər oruc tutan şəxs gündüz möhtəlim olsa, dərhal qüsl alması vacib deyildir.

Məsələ: 1641. Əgər Ramazan ayında sübh azanından sonra yuxudan ayılıb, möhtəlim olmuş olduğunu görsə, azandan əvvəl möhtəlim olduğunu bilsə də, orucu səhihdir.

Məsələ: 1642. Ramazan ayının orucunun qəzasını tutmaq istəyən şəxs, sübh azanına qədər cünub halında qalsa, qəsdən olmasa da, orucu batildir.

Məsələ: 1643. Ramazan ayının orucunun qəzasını tutmaq istəyən şəxs əgər sübh azanından sonra oyanıb möhtəlim olduğunu görsə və sübh azanından əvvəl möhtəlim olmuş olduğunu bilsə, orucu ehtiyata əsasən, batildir. Lakin növbəti Ramazan ayına qədər, tutmalı

olduğu qəza orucunun vaxtı az olsa, məsələn, keçən Ramazan ayının orucundan beş gün qəzası olduğu halda növbəti Ramazan ayına da beş gün qalıbsa, vacib ehtiyata əsasən, gərək həmin günü oruc tutsun və Ramazan ayından sonra, bir gün də oruc tutsun.

Məsələ: 1644. Ramazan ayının orucunun qəzasından başqa, vaxtı müəyyən olmayan vacib oruclarda, kəffarə orucu kimi sübh azanına qədər qəsdən cünub halında qalsa, orucu səhihdir və müstəhəbb ehtiyat budur ki, həmin gündən başqa bir gün də oruc tutsun.

Məsələ: 1645. Əgər qadın Ramazan ayında sübh azanından əvvəl heyz, ya nifasdan pak olub qəsdən qüsl etməsə, yaxud vəzifəsi təyəmmüm olduğu halda təyəmmüm etməsə, orucu batildir və Ramazan ayının orucundan başqası olduqda batil deyildir, baxmayaraq ki, müstəhəbb ehtiyat qüsl etməkdir.

Məsələ: 1646. Əgər qadın Ramazan ayında sübh azanından əvvəl heyz, ya nifas qadından pak olsa və qüsl etmək üçün vaxt olmasa, təyəmmüm etməlidir və vacib ehtiyata əsasən, Sübh azanına qədər oyaq qalmalıdır. Həmçinin, vəzifəsi təyəmmüm etməli olan cünub şəxsin də hökmü belədir.

Məsələ: 1647. Əgər qadın Ramazan ayında sübh azanına yaxın heyz, ya nifas qanından pak olsa, qüsl və təyəmmümdən heç birinə vaxt olmasa, orucu səhihdir.

Məsələ: 1648. Əgər qadın sübh azanından sonra heyz, ya nifas qanından pak olsa, ya gün əsnasında -məğribə yaxın olsa da belə – heyz, ya nifas qanı görsə, orucu batildir.

Məsələ: 1649. Əgər qadın heyz, ya nifas qüslünü unutsa və bir, ya bir neçə gündən sonra yadına düşsə, tutmuş olduğu oruclar səhihdir və onların qəzasını tutması ehtiyat müstəhəbbdir.

Məsələ: 1650. Əgər qadın Ramazan ayı sübh azanından qabaq heyz, ya nifas qanından pak olub qüsl etməkdə səhlənkarlıq etsə və Sübh azanına qədər qüsl etməsə orucu batildir. Lakin səhlənkarlıq etməsə, məsələn: qadın hamamının açılmasını gözləsə, hətta 3 dəfə yatıb sübh azanına qədər qüsl etməsə də belə, təyəmmüm etdiyi təqdirdə orucu səhihdir. Əgər təyəmmüm etməyə də imkanı olmasa, onun orucu səhihdir.

Məsələ: 1651. Kəsirə istihazəsi olan qadın qüslərini istihazənin hökmlərində ətraflı deyilmiş kimi yerinə yetirsə, orucu səhihdir. Mütəvəssitə istihazəsi olan qadın qüsl etməsə də, orucu səhihdir.

Məsələ: 1652. Məss-meyyit edən -yə'ni bədəninin hər hansı bir yerini meyyitin bədəninə toxunduran şəxs, məssi-meyyit qüslü etmədən oruc tuta bilər və əgər oruc olduğu halda meyyitə toxunsa da orucu batil olmaz.

İmalə etmək

Məsələ: 1653. Müalicə məqsədilə və çarəsizlikdən olsa da belə, maye halında olan bir şeylə, imalə etmək orucu batil edər.

Qusmaq

Məsələ: 1654. Oruc tutan şəxs qəsdən qusarsa, xəstəlik və əlacsızlıqdan olsa da belə, orucu batil olar. Lakin əgər səhvən, ya qeyri-ixtiyari qusarsa işkalı yoxdur.

Məsələ: 1655. Əgər gecə bir şey yesə və onun səbəbilə gündüz ixtiyarsız olaraq qusacağını bilsə orucu batil olmaz. Ehtiyat müstəhəbb budur ki, həmin günün orucunu qəza etsin.

Məsələ: 1656. Əgər oruc tutan özünü qusmaqdan saxlaya bilərsə, bu halda ona zərəri və çətinliyi olmasa, gərək özünü saxlasın.

Məsələ: 1657. Əgər, misal üçün, oruc tutan şəxsin boğazına milçək getsə, bu halda onu qusmadan çıxarmaq mümkün olarsa, gərək onu çıxarsın və orucu səhihdir. Lakin əgər mümkün olmasa, bu halda onun udulması yemək sayılsa, bu halda qusmaq vasitəsilə də olsa onu çıxarmalıdır və orucu batildir. Əgər yemək sayılmasa çıxarmamalıdır və orucu səhihdir.

Məsələ: 1658. Əgər səhvən bir şeyi udarsa və boğazından aşağı keçsə, amma mə'dəsinə çatmazdan öncə oruc olduğu yadına düşsə, onu bayıra çıxarmaq lazım deyildir və onun orucu səhihdir.

Məsələ: 1659. Əgər gəyirməklə bir şeyin boğazından çıxacağına əmin olarsa, vacib ehtiyata əsasən, qəsdən gəyirməməlidir. Lakin əmin olmasa, eybi yoxdur.

Məsələ: 1660. Əgər gəyirsə və ağız boşluğuna bir şey gəlsə, onu ağızından xaric etməlidir. Əgər qeyri-ixtiyari udsa, orucu səhihdir.

ORUCU BATİL EDƏN ŞEYLƏRİN HÖKMLƏRİ

Məsələ: 1661. Əgər insan qəsdən və ixtiyari olaraq orucu batil edən bir iş görərsə, orucu batil olar. Əgər qəsdən olmasa, şikalı yoxdur. Lakin əgər cünub şəxs 1636-cı məsələdə ətraflı olaraq deyildiyi kimi sübh azanına qədər qüsl etməsə, orucu batildir.

Məsələ: 1662. Əgər oruc tutan şəxs səhvən orucu batil edən bir

iş görsə və orucununu batil olduğunu güman edib yenidən o işlərdən birini yerinə yetirərsə, orucu batil olar.

Məsələ: 1663. Əgər bir şeyi oruc olan şəxsin boğazına zorla təksələr, onun orucu batil olmaz. Lakin onu orucunu batil etməyə məcbur etsələr, məsələn yemək yemədiyi təqdirdə canına, ya malına zərər vuracaqlarını desələr və özü zərərin qarşısını almaq üçün bir şey yeyərsə, orucu batil olar.

Məsələ: 1664. Oruc tutan, onu orucunu batil edəcəyinə məcbur ediləcəyi, ya boğazına bir şey tökəcəklərinə arxayın olduğu, yaxud bunu bildiyi yerlərə getməməlidir. Əgər gedərsə və boğazına bir şey tökərlərsə, ya əlacsızlıqdan özü orucu batil edən bir iş görərsə, orucu batil olar. Hətta getmək qəsdı etsə, amma getməsə də belə, orucu batil olar.

ORUC TUTANA MƏKRUH OLAN ŞEYLƏR

Məsələ: 1665. Oruc tutan şəxsə bir neçə şey məkruhdur, o cümlədən;

-Gözə dərman tökmək və dadı, ya qorxusu boğaza yetişəcəyi surətdə sürmə çəkmək;

-Qan almaq və hamama getmək kimi, zəifliyə səbəb olacaq hər hansı bir işi görmək;

-Burun otu çəkmək, əgər boğazına çatmasını bilməsə; əgər bilsə ki, boğazına çatacaq, caiz deyildir.

-Ətirli bitgiləri iyləmək;

-Qadının suda oturması;

-Şam işlətmək;

-Bədəndəki libası islatmaq;

-Diş çəkdirmək və bu kimi ağızdan qan gəlməsinə səbəb olan hər bir iş;

-Dişləri yaş çöplə təmizləmək.

-Lüzumsuz olaraq ağıza su, ya bu kimi maye bir şey salmaq və Həmçinin, inanın məni gətirmək məqsədi olmadan arvadını öpməsi, ya şəhvəti təhrək edən bir şey etməsi də məkruhdur. Əgər məni gəlməsi məqsədilə olsa, orucu batildir.

QƏZA VƏ KƏFFARƏ VACİB OLAN YERLƏR

Məsələ: 1666. Əgər bir şəxs Ramazan ayının gecəsində cünub olsa və 1636-cı Məsələdə təfsilatı ilə deyilmiş qaydada oyanıb

yenidən yatsa və sübh azanına qədər oyanmasa, yalnız orucun qəzasını tutmalıdır. Lakin orucu batıl edən bir işi qəsdən yerinə yetirsə, həmin işin orucu batıl etdiyini bildiyi surətdə, ona qəza və kəffarə vacib olar. Həmçinin, o işin haram olduğunu bildiyi surətdə, əgər Allaha, Peyğəmbərə (səlləllahu əleyhi və alih) və mə'sum İmamlara (əleyhimussalam) yalan nisbəti vermək kimi, orucu batıl etdiyini bilməsə də, eyni hökmü daşıyır.

Məsələ: 1667. Əgər Məsələni bilməməzlikdən orucu batıl edən bir işi, onu batıl etməməsi əqidəsilə yerinə yetirsə, ona kəffarə yoxdur.

ORUCUN KƏFFARƏSİ

Məsələ: 1668. Ramazan ayı orucunu yeməyin kəffarəsi budur ki, şəxs bir qul azad etməli, ya sonrakı Məsələdə deyiləcək qayda ilə iki ay oruc tutmalı, ya da 60 fəqiri doyurmalı, ya onların hər birinə təqribən 10 sir (1sir=75 qr) olan bir müdd təam, yə'ni buğda, arpa, çörək, xurma və ya bu kimi şeylər verməlidir. Əgər bunlar onun üçün mümkün olmasa vacib ehtiyata əsasən, imkanı olan miqdarda sədəqə verməklə istiğfar etməyin hər ikisini əncam verməlidir. Əgər sədəqə vermək imkanı olmasa, bir dəfə “Əstəğfirullah” deməklə olsa belə, istiğfar etməlidir. Vacib ehtiyat budur ki, imkanı olduğu vaxt kəffarəni versin.

Məsələ: 1669. Ramazan ayının orucunun kəffarəsi olaraq iki ay oruc tutmaq istəyən şəxs, onun bir ayını və ikinci ayın bir gününü bir yerdə, ardıcıl tutmalıdır, qalanı əgər ardıcıl olmasa, şikali yoxdur.

Məsələ: 1670. Ramazan ayının kəffarəsi olaraq 2 ay oruc tutmaq istəyən şəxs, ardıcıl oruc tutmalı olduğu 31 gün ərzində qurban bayramı kimi oruc tutmağın haram olduğu bir günə təsadüf edəcəyi təqdirdə kəffarə orucu tutmağa başlamamalıdır.

Məsələ: 1671. Ardıcıl olaraq oruc tutmalı olan şəxs əgər arada üzürsüz olaraq bir gün oruc tutmasa, ya oruc tutmağa başladığı vaxt, arada oruc tutmağı vacib olan bir günə təsadüf edəcəyi halda başlasa, məsələn: oruc tutmağını nəzr etdiyi bir günə təsadüf edəcəksə, bu halda kəffarə orucunu əvvəldən tutmağa başlamalıdır.

Məsələ: 1672. Əgər ardıcıl oruc tutmalı olduğu günlər əsnasında heyz, nifas, ya bir xəstəlik kimi qeyri-ixtiyari bir üzrlə qarşılaşsa, üzr aradan qalxdıqdan sonra orucları əvvəldən başlaması vacib deyil. Əksinə üzr aradan qalxdıqdan sonra qalanını davam etməlidir.

Məsələ: 1673. Əgər öz orucunu haram bir şeylə batıl etsə, istər

həmin şey şərab və zina kimi əslən haram olsun, istərsə, ya öz əyalı ilə heyz halında yaxınlıq etmək kimi müəyyən bir səbəbdən haram olsun, bu halda ehtiyata əsasən, cəm kəffarəsi ona vacib olar; yə`ni bir qul azad etməli, 2 ay oruc tutmalı və 60 fəqiri doyurmalı, ya onların hər birinə bir müdd təam verməlidir. Əgər hər üç kəffarəni əncam vermək mümkün omasa, onlardan hər hansı biri mükündürsə onu yerinə yetirmək vacibdir. Vacib ehtiyata əsasən, istiğfar da etməlidir.

Məsələ: 1674. Əgər oruc tutan şəxs qəsdən Allaha, Peyğəmbərə (səlləllahu əleyhi və alih) və mə`sum İmamlara (əleyhimussalam) bir yalan nisbəti versə, ehtiyat olaraq qabaqkı Məsələdə deyilmiş cəm kəffarəsi ona vacib olar.

Məsələ: 1675. Əgər oruc tutan şəxs, Ramazan ayında bir gün ərzində bir neçə dəfə cima, ya istimna etsə, ehtiyata əsasən, hər dəfəsi üçün bir kəffarə ona vacib olar. Əgər onun cima, ya istimnası haramdırsa, ehtiyata əsasən, hər dəfəsi üçün bir cəm kəffarəsi ona vacib olar.

Məsələ: 1676. Əgər oruc tutan şəxs Ramazan ayında bir gündə cima və istimnadan başqa orucu batil edən işlərdən birini bir neçə dəfə yerinə yetirsə, onların hamısı üçün bir kəffarə kifayətdir.

Məsələ: 1677. Əgər oruc tutan şəxs cima və istimnadan başqa, orucu batil edən başqa bir iş görsə və sonra öz halalı ilə cima, ya istimna etsə, əvvəlki iş üçün bir kəffarə və cima, ya istimna üçün ehtiyata əsasən, digər bir kəffarə də vacib vacib olar.

Məsələ: 1678. Əgər oruc tutan şəxs cima və istimnadan başqa, orucu batil edən başqa halal bir iş görsə, məsələn: su içsə və sonra cima və istimnadan başqa, orucu batil edən haram bir iş görsə, məsələn, haram bir şeyi yesə, bir kəffarə kifayətdir.

Məsələ: 1679. Əgər oruc tutan şəxs gəyirsə və ağızına yemək gəlsə, bu halda o şeyi qəsdən udsa, orucu batildir və vacib ehtiyata əsasən, kəffarə də ona vacib olar. Həmçinin, əgər gəyirməklə yemək surətindən xaric olmuş bir şey ağızına gəldiyi təqdirdə onu qəsdən udsa da, eyni hökmü daşıyır. Baxmayaraq ki, bu surətdə ehtiyat müstəhəbb budur ki, cəm kəffarəsi versin və əgər gəyirməklə yeyilməsi haram olan qan kimi bir şey ağız boşluğuna gəlsə və qəsdən onu udsa, orucu batildir və onun qəzasını tutmalı və vacib ehtiyata əsasən, cəm kəffarəsi də verməlidir.

Məsələ: 1680. Əgər şəxs müəyyən bir günü oruc tutacağını nəzr etsə və həmin gün öz orucunu qəsdən batil etsə, kəffarə verməlidir.

Nəzr ilə müxalifətin kəffarəsi and ilə müxalifət etmək kəffarəsi kimidir ki, 2680-cı məsələdə deyiləcək.

Məsələ: 1681. Əgər oruc tutan şəxs “məğrib olub” deyən və sözü şər`ən mö`təbər olmayan bir kəsin sözü ilə iftar etsə, sonra hələ məğrib olmadığını başa düşsə, ya məğrib olub-olmadığı barədə şəkk etsə, ona qəza və kəffarə vacib olar.

Məsələ: 1682. Öz orucunu qəsdən batıl edən bir şəxs, əgər zöhrdən sonra səfərə getsə, ya kəffarədən boyun qaçırmaq üçün zöhrdən əvvəl səfərə çıxsə, kəffarə ondan götürülməz. Həmçinin, əqva nəzər budur ki, səfər onun üçün zöhrdən qabaq qarşıya çıxmış olsa da belə, (kəffarədən azad deyil).

Məsələ: 1683. Əgər öz orucunu qəsdən batıl etsə və sonra heyz, nifas, ya bir xəstəlik qarşıya çıxsə, ehtiyata əsasən, kəffarə ona vacibdir.

Məsələ: 1684. Əgər Ramazan ayının əvvəli olduğuna əmin olsa, ya bu barədə arxayınlıq gəlsə, ya şahid mövcud olsa və öz orucunu qəsdən batıl etsə, sonra şə`ban ayının axırı olduğu mə`lum olsa, ona kəffarə vacib deyildir.

Məsələ: 1685. Əgər insan Ramazan ayının axırı, yoxsa şəvval ayının əvvəli olduğunda şəkk etsə və qəsdən orucunu batıl etsə, sonra şəvvalın biri olduğu mə`lum olsa, ona kəffarə vacib deyildir.

Məsələ: 1686. Əgər oruc tutan şəxs Ramazan ayının gündüzü öz arvadı ilə cima etsə, bu halda arvadını cimaya məcbur etsə, öz orucunun və ehtiyata əsasən, arvadının orucunun kəffarəsini verməlidir. Əgər qadın cimaya razı imişsə, hər birinə bir kəffarə vacib olar.

Məsələ: 1687. Əgər arvad öz oruc tutan ərini cimaya məcbur edərsə, ərinin orucunun kəffarəsini vermək ona vacib deyildir.

Məsələ: 1688. Əgər oruc tutan şəxs, Ramazan ayında öz arvadını cimaya məcbur edərsə və cima əsnasında qadın razı olarsa, vacib ehtiyata əsasən, kişi 2, qadın bir kəffarə verməlidir.

Məsələ: 1689. Əgər oruc tutan şəxs Ramazan ayında özünün yatmış halında olan və oruc tutan qadını ilə cima etsə, ona bir kəffarə vacib olar; arvadın isə orucu səhihdir və ona kəffarə də vacib deyildir.

Məsələ: 1690. Əgər kişi öz arvadını, ya arvad öz ərini cimadan başqa orucu batıl edən bir iş görməyə vadar etsə, heç birinə kəffarə vacib deyildir.

Məsələ: 1691. Səfər, ya xəstəlik vasitəsilə oruc tutmayan şəxs,

özünün oruc tutan arvadını cimaya vadar edə bilməz. Lakin vadar edərsə, kişiyyə kəffarə vacib deyildir.

Məsələ: 1692. İnsan kəffarəni yerinə yetirməkdə səhlənkər olmamalıdır. Lakin onu dərhal icra etməsi də lazım (vacib) deyildir.

Məsələ: 1693. Əgər bir şəxsə kəffarə vacib olsa və onu yerinə yetirməsə, üstündən bir neçə il keçsə də ona bir şey əlavə olunmaz.

Məsələ: 1694. Bir günün kəffarəsi olaraq 60 fəqirə təam verməli olan şəxs, onlardan bir nəfərinə 2 dəfə, ya artıq təam verib doyuzdura bilməz, yaxud onların hər birinə 1 müddən artıq təam verib artıq miqdarı kəffarədən hesab edə bilməz. Lakin fəqiri, onun öz ailəsi ilə kiçik də (səğir) olalar belə, doyura bilər, bu şərtlə ki, onlar yaş cəhətdən o həddə olmalıdırlar ki, onların barəsində “təam vermək” deyilə bilsin, yaxud o səğir uşağın vələsinə, uşaq üçün bir müdd təam verə bilər.

Məsələ: 1695. Ramazan ayı orucunun qəzasını tutmuş olan şəxs, əgər zöhrdən sonra, qəsdən orucu batıl edən bir iş görsə, hər birinə bir müdd olmaqla, 10 fəqirə təam verməlidir və əgər bunu edə bilməsə, 3 gün oruc tutmalıdır. Əhvət budur ki, bu 3 gün ardıcıl olmalıdır.

ORUCUN YALNIZ QƏZASI VACİB OLAN YERLƏR

Məsələ: 1696. Bir neçə surətdə insana kəffarə deyil, yalnız orucun qəzası vacib olur:

1-Ramazan ayının gecəsində cünub olub, 1638-ci məsələdə təfsilatı ilə deyildiyi kimi, səbh azanına qədər 2-ci və 3-cü yuxudan ayılmadıqda.

2-Orucu batıl edən bir iş görməyib, oruc niyyəti etmədikdə; ya oruc olmamasını qəsd etdikdə, ya orucu batıl edəcək bir iş görməsini qəsd etdikdə.

3-Ramazan ayında cənabət qüslü almağı unudaraq cənabətli halda bir və ya bir neçə gün oruc tutduqda.

4-Ramazan ayında səbh olub-olmaması barədə axtarış aparmadan orucu batıl edən bir iş yerinə yetirsə və sonra səbh olması mə'lum olsa. Həmçinin, axtarış apardıqdan sonra səbh olduğuna güman etdikdə, yaxud səbhün olub-olmamasında şəkk etsə və orucu batıl edən bir iş görüb sonra səbh olduğu mə'lum olduqda həmin orucun qəzası ona vacibdir.

5-Bir şəxs “səbh olmayıb” desə və insan onun sözünə əsasən orucu batıl edən bir iş görsə və sonra səbh olduğu mə'lum olduqda.

6-Bir şəxs “sübh olub” desə və insan onun sözünə əmin olmayıb, ya zarafat etdiyini güman edərək orucu batil edən bir iş yerinə yetirsə və sübh olduğu məlum olduqda.

7-Kor və bu kimi bir şəxs başqasının sözü ilə iftar etsə və sonra məğrib olmadığı məlum olduqda.

8-Buludsuz hava şəraitində qaranlıq səbəbilə məğrib olduğunu yəqin edərək iftar edib, sonra hələ məğrib olmadığı məlum olduqda, qəza vacibdir. Lakin buludlu havada məğrib olduğunu güman edərək iftar edərsə və sonradan hələ məğrib olmadığı məlum olsa, qəza lazım deyildir.

9-Sərinləmək, ya səbəbsiz olaraq məzməzə edərək – yəni ağzına su alıb, ağzında dolandırarkən, qeyri-ixtiyari halda udarsa qəza vacib olar. Lakin oruc olduğunu unudub suyu udsə, ya vacib namaz üçün (dəstəmaz alarkən) məzməzə etdikdə qeyri-ixtiyari halda suyu udarsa qəza vacib deyildir.

10-Məcburiyyət, zərurət və ya təqiyə üzündən bir şəxs iftar etdikdə.

Məsələ: 1697. Əgər sudan başqa, bir şeyi ağzına alıb onu qeyri-ixtiyari olaraq udarsa, ya suyu burnuna çəkər qeyri-ixtiyari halda udsə, ona qəza vacib deyildir.

Məsələ: 1698. Oruc tutan şəxs üçün ağıza və buruna çox su çəkmək məkrühdür və istinşaq, məzməzə etdikdən sonra ağız suyunu udmaq istəsə, yaxşı olar ki, ağzının suyunu 3 dəfə bayıra atsın.

Məsələ: 1699. Əgər bir şəxs məzməzə, ya istinşaq etmək vasitəsilə qeyri-ixtiyari, ya unudaraq suyun boğazına gedəcəyini bilsə, məzməzə ya istinşaq etməməlidir.

Məsələ: 1700. Əgər Ramazan ayında təhqiqat apardıqdan sonra, sübh olmadığına əmin olaraq orucu batil edən bir iş görsə və sonradan artıq sübh olduğu məlum olsa, qəza lazım deyildir.

Məsələ: 1701. Əgər bir şəxs məğrib olub-olmadığında şəkk etsə, iftar edə bilməz. Lakin sübh olub-olmamasında şəkk etdikdə, axtarışdan qabaq da orucu batil edən işlərdən yerinə yetirə bilər.

QƏZA ORUCUNUN HÖKMLƏRİ

Məsələ: 1702. Əgər dəli ağıllanarsa, dəli olduğu vaxtlardakı orucunun qəzasını tutması vacib deyildir.

Məsələ: 1703. Əgər kafir müsəlman olarsa, kafir olduğu vaxtlardakı orucunun qəzası ona vacib deyildir. Lakin əgər bir

müsəlman kafir olarsa, kafirlik dövründə qəzaya verdiyi orucların qəzasını tutmalıdır və əgər müsəlman olsa, islam səbəbilə (qəzaları) onun boynundan düşməz.

Məsələ: 1704. Məstlik vasitəsilə şəxsin tutmadığı orucları qəza etməlidir, məstliyinə səbəb olan şeyi müalicə məqsədilə istifadə etsə də belə.

Məsələ: 1705. Əgər bir üzr səbəbindən bir neçə gün oruc tutmasa və sonra üzrünün nə vaxt aradan qalxdığı barədə şəkk etsə, vacib ehtiyata əsasən, oruc tutmadığını ehtimal etdiyi günlərin çox tərəfini əsas götürüb qəza etməlidir. Məsələn, Ramazan ayından qabaq səfərə gedən bir şəxs, ayın beşi, yoxsa altısı səfərdən qayıtdığını bilməsə, vacib ehtiyata əsasən, altı gün oruc tutmamalıdır. Lakin üzrünün nə vaxt baş verdiyini bilməyən şəxs az tərəfi əsas götürüb onları qəza edə bilər. Məsələn, əgər Ramazan ayının sonunda səfərə gedib Ramazan ayından sonra qayıtsa və Ramazan ayının iyirmi beşi, yoxsa iyirmi altısı səfər etdiyini bilməsə, müstəhəbb ehtiyat çoxu qəza etmək olsa da, az tərəfin, yəni beş günün qəzasını yerinə yetirə bilər.

Məsələ: 1706. Əgər bir neçə Ramazan ayından qəzası qalıbsa, hansının qəzasını əvvəl tutsa maneəsi yoxdur. Ancaq sonuncu Ramazanın qəzasının vaxtı dar olsa, məsələn, sonuncu Ramazandan beş gün qəzası varsa və növbəti Ramazana da beş gün qalıbsa, əvvəlcə sonuncu Ramazanın qəzasını tutmağı vacib ehtiyatdır.

Məsələ: 1707. Əgər bir neçə Ramazan ayının qəza orucu bir şəxsə vacib olsa, (qəzasını yerinə yetirərkən) tutduğu orucun hansı Ramazan ayının orucu olduğunu müəyyən etməsi vacib deyildir. Amma əgər biri qəsdən, digəri isə üzürlü səbəbə görə qəza olmuşsa, bi halda təyin etməlidir.

Məsələ: 1708. Ramazan ayının qəza orucunu tutan şəxs zöhrdən qabaq orucunu batil edə bilər. Lakin qəzanın vaxtı dar olduqda vacib ehtiyat olaraq batil edə bilməz.

Məsələ: 1709. Əgər meyyitin qəza orucunu tutmuş olsa, müstəhəbb ehtiyat budur ki, zöhrdən sonra orucu batil etməsin.

Məsələ: 1710. Əgər xəstəlik, heyz, ya nifas səbəbindən Ramazan ayının orucunu tutmasa və Ramazan ayı tamamlanmamış, ya tamamlanandan sonra, amma qəzanı yerinə yetirməyə imkanlı olmadan ölərsə, tutmadığı orucların qəzası yoxdur.

Məsələ: 1711. Əgər xəstəlik səbəbinə Ramazan ayının orucunu tutmasa və xəstəliyi sonrakı ilin Ramazan ayına qədər davam etsə,

tutmadığı günlərin orucu ona vacib deyildir və hər günün müqabilində bir müdd təam fəqirə verməlidir. Ancaq başqa bir üzrə görə, məsələn, səfərə getdiyi üçün oruc tutmazsa və növbəti Ramazana qədər üzrü davam etsə, tutmadığı orucun qəzasını yerinə yetirməlidir. Vacib ehtiyat budur ki, hər bir gün üçün fəqirə bir müdd təam da versin.

Məsələ: 1712. Əgər bir xəstəliyə görə Ramazan ayının orucunu tutmasa və Ramazandan sonra onun xəstəliyi aradan getsə, lakin başqa bir üzrə ortaya çıxsa və növbəti Ramazana qədər onun qəzasını tuta bilməsə, tutmadığı orucun qəzasını qəza etməlidir. Həmçinin, əgər Ramazan ayında xəstəlikdən qeyri bir üzrü olmuş olsa və Ramazandan sonra o üzrü aradan getsə və sonrakı ilin Ramazanına kimi xəstəlik səbəbinə oruc tuta bilməsə, tutmadığı orucun qəzasını qəza etməlidir. Hər iki surətdə vacib ehtiyat budur ki, (qəzaları yerinə yetirməklə yanaşı) hər gün üçün, fəqirə bir müdd təam da versin.

Məsələ: 1713. Əgər Ramazan ayında bir üzrə görə oruc tutmasa və Ramazan ayından sonra üzrü aradan getsə və gələn Ramazana qədər qəsdən onun qəzasını tutmasa, onları qəza etməli və hər gün üçün fəqirə bir müdd təam da verməlidir.

Məsələ: 1714. Əgər qəza orucunu tutmaqda səhlənkarlıq etsə və vaxt darlaşsa və vaxtın darlığında bir üzrə ortaya çıxsa, qəzaları yerinə yetirib, hər bir gün üçün də fəqirə bir müdd təam verməlidir. Həmçinin, əgər üzrlü olduğu vaxt, üzrü aradan qalxandan sonra qəzasını tutacağını qərara alsın, lakin onları qəza etməmiş vaxtın darlığına bir üzrə ortaya çıxarsa, orucun qəzasını qəza etməli və hər gün üçün vacib ehtiyata əsasən, fəqirə bir müdd təam da verməlidir.

Məsələ: 1715. Əgər insanın xəstəliyi bir neçə il uzansa, sağalandan sonra, sonuncu Ramazan ayının qəzasını tutmalıdır, əvvəlki illərin (Ramazanın) hər günü üçün fəqirə bir müdd təam verməlidir.

Məsələ: 1716. Hər gün üçün fəqirə bir müdd təam verməli olan şəxs, bir neçə günün kəffarəsini bir fəqirə verə bilər.

Məsələ: 1717. Əgər Ramazan ayının orucunun qəzasını tutmağı bir neçə il təxirə salsın, qəzaları tutmalı və birinci ildə (qəzanı) tutmağı gecikdirdiyi üçün hər gün üçün fəqirə bir müdd təam verməlidir. Amma sonrakı illəri təxirə saldığı üçün ona heç bir şey vacib deyildir.

Məsələ: 1718. Əgər Ramazan ayının orucunu qəsdən tutmasa, onun qəzasını yerinə yetirməli və hər gün müqabilində ya bir qul azad

etməli, ya altmış fəqirə təam verməli (doyuzdurmali), ya da iki ay oruc tutmalıdır. Əgər gələn Ramazana qədər tutmadığı günlərin qəzasını yerinə yetirməsə, hər bir gün üçün fəqirə bir müdd təam verməlidir.

Məsələ: 1719. Əgər Ramazan ayının orucunu qəsdən tutmasa və gün ərzində təkrar olaraq cima ya istimna etsə, vacib ehtiyata əsasən, kəffarə də təkrar olar. Lakin əgər orucu batil edən başqa bir işi gün ərzində bir neçə dəfə yerinə yetirsə, məsələn, bir neçə dəfə yemək yesə, bir kəffarə kifayətdir.

Məsələ: 1720. Ata öldükdən sonra, böyük oğul onun qəza orucunu 1398-ci məsələdə təfsilatı ilə deyilmiş qayda üzrə yerinə yetirilməlidir.

Məsələ: 1721. Əgər atanın Ramazan ayından başqa, tutmadığı vacib olan digər bir orucu – nəzr orucu kimi – qalmış olsa, böyük oğulun onu qəza etməsi vacibdir. Ancaq ata oruc tutmaq üçün əcir olmuş və onu yerinə yetirməmişdirsə onun qəzası böyük oğula lazım deyil.

MÜSAFİRİN ORUCUNUN HÖKMLƏRİ

Məsələ: 1722. Dörd rükətli namazlarını səfərdə olarkən iki rükət qılmalı olan müsafir, oruc tutmamalıdır. Amma məşguliyyəti, işi – peşəsi səfər olan, ya səfəri günah səfəri olan şəxs kimi, namazlarını tamam qılmalı olan müsafir, səfərdə oruc tutmalıdır.

Məsələ: 1723. Ramazan ayında səfərə çıxmağın eybi yoxdur. Ancaq oruc tutmaqdan boyun qaçırmaq üçün olmasa da, məkrühdür. Zərurət səbəbinə səfərə çıxmaq və ya bə`zi rəvayətlərə əsasən həcc ya ümrə səbəbinə səfər etmək istisnadır.

Məsələ: 1724. Əgər Ramazan ayından başqa, vaxtı müəyyən olan digər bir oruc insana vacib olsa, bu halda həmin vaciblik «həqqunna» səbəbindən olsa, məsələn, müəyyən olunmuş bir günü oruc tutmağa əcir olmuş olsa, həmin gün səfərə çıxa bilməz. Həmçinin, vacib ehtiyata əsasən, nəzr orucundan başqa müəyyən bir günü oruc tutmalı olan şəxs də məsələn, e`tikafın üçüncü günü kimi, həmin gün səfərə çıxa bilməz. Ancaq nəzr etmək səbəbinə müəyyən bir gün oruc tutması vacib olduğu surətdə əqva budur ki, səfər edə bilər və başqa bir günü onun yerinə oruc tuta bilər.

Məsələ: 1725. Əgər oruc tutacağını nəzr edib onun gününü tə`yin etməsə, onu səfərdə tuta bilməz. Amma səfərdə müəyyən bir

günü oruc tutacağını nəzr etmiş olsa, onu səfərdə olarkən yerinə yetirməlidir. Eləcə də müsafir olub-olmamasından asılı olmayaraq müəyyən bir günü oruc tutacağını nəzr etsə, həmin günü səfərdə olmuş olsa da belə, oruc tutmalıdır.

Məsələ: 1726. Müsafir hacət istəmək üçün Mədineyi-Təyyibədə üç gün müstəhəbb oruc tuta bilər və ehtiyat vacib budur ki, o günlər çərşənbə, cümə axşamı və cümə günündən ibarət olun.

Məsələ: 1727. Müsafirin orucunun batil olduğunu bilməyən şəxs, əgər səfərdə oruc tutsa və gün ərzində bunu başa düşsə, orucu batil olar. Əgər məğribə kimi Məsələsini başa düşməsə, orucu səhihdir.

Məsələ: 1728. Əgər müsafir olduğunu, ya müsafirin orucunun batil olduğunu unudub səfərdə oruc tutsa onun orucu batildir.

Məsələ: 1729. Əgər oruc tutan şəxs zöhrdən sonra səfərə çıxsın, orucunu tamamlamalıdır. Əgər zöhrdən əvvəl səfərə çıxsın, hədditərəxxüsə yetişdikdən sonra orucu batil olur və əgər bu həddə çatmazdan öncə orucu batil edən bir iş yerinə yetirsə, ona kəffarə vacib olar.

Məsələ: 1730. Əgər müsafir Ramazan ayında – istər sübhdən qabaq səfərdə olsun, istərsə oruc olan halda səfərə çıxsın – zöhrdən qabaq öz vətəninə, ya on gün qalmaq istədiyi bir yerə çatsa və orucu batil edən bir iş yerinə yetirməmiş olsa, həmin günü oruc tutmalıdır. Əgər bu işləri yerinə yetirmiş olsa həmin günün orucu batil olar.

Məsələ: 1731. Əgər müsafir zöhrdən sonra vətəninə, ya on gün qalmaq istədiyi bir yerə çatsa, həmin günün orucu səhih deyildir.

Məsələ: 1732. Müsafirin və oruc tutmaqda üzrü olan bir şəxsin Ramazan ayının günlərində cima etməsi və yemək-içməklə özünü tam doyurması məkrühdür.

ORUC TUTMAQ VACİB OLMAYAN ŞƏXSLƏR

Məsələ: 1733. Qocalıq səbəbinə oruc tuta bilməyən və ya oruc tutmağın məşəqqəti olan şəxsdən oruc götürülür. İkinci surətdə hər gün üçün (fəqirə) fidyə verməlidir və fidyə bir müdd təamdır. Müstəhəbb ehtiyat budur ki, fidyə məxsusən buğdadan olsun.

Məsələ: 1734. Qocalığa görə oruc tutmayan şəxs, əgər Ramazan ayından sonra oruc tuta bilərsə, tutmadığı orucun qəzası yoxdur.

Məsələ: 1735. Əgər bir şəxsə susuzluq xəstəliyi olsa və susuzluğa dözə bilmərsə və ya ona məşəqqəti varsa oruc ondan

götürülüb. Lakin ikinci surətdə (məşəqqətə görə) hər gün üçün fəqirə bir müdd təam verməlidir və müstəhəbb ehtiyat budur ki, məcbur olduğu qəddərdən artıq su içməsin. Əgər Ramazandan sonra oruc tuta bilsə, tutmadığı orucun qəzası yoxdur.

Məsələ: 1736. Doğum vaxtı yaxınlaşan qadının, oruc tutmağın özünə və ya uşağa zərəri olarsa, onun oruc tutması səhih deyildir. Birinci surətdə hər gün üçün fəqirə bir müdd təam verməlidir. Həmçinin, müstəhəbb ehtiyata görə, ikinci surətdə də eynilə; və tutmadığı orucun qəzasını tutmalıdır.

Məsələ: 1737. Uşağa süd verən və südü az olan qadın, istər uşağın öz anası olsun, istərsə də anasından qeyrisi, istər muzdla süd versin, istərsə də muzdsuz süd versin, əgər oruc tutmaq süd verdiyi uşağa, yaxud onun özünə zərər vuracaqsa, onun orucu səhih deyildir. Birinci surətdə hər gün üçün fəqirə bir müdd təam verməlidir, həmçinin, müstəhəbb ehtiyata əsasən, ikinci surətdə də (yalnız özünə zərər olacağı təqdirdə) hər günün müqabilində bir müdd təam fəqirə verməli və tutmadığı orucun qəzasını da tutmalıdır. Bu hökm o surətə şamil olar ki, o uşağın bundan başqa süd yemək vasitəsi olmasın, əgər başqa yolla uşağın süd yeməsi mümkün olarsa, o qadının oruc tutması vacibdir.

AYIN ƏVVƏLİNİN SABİT OLMA YOLU

Məsələ: 1378. Ayın əvvəli bir neçə şeylə sabit olar:

1-İnsanın özünün ayı görməsilə.

2-Sözlərindən əminlik, ya arxayınlıq hasil olan bir dəstə şəxsin «ayı gördük» deməsilə; və Həmçinin, əminlik ya arxayınlıq gətirən hər bir şeylə də sabit olur.

3-İki nəfər adil şəxsin bir gecədə «ayı gördük» deməsilə. Lakin ayın xüsusiyyətini biri-digərindən fərqli olaraq söyləsələr, ayın əvvəli sabit olmaz. Həmçinin, həmin iki nəfərin sözü təsdiq ediləsi olmasa, məsələn, ayı görmək üçün axtarış apararlar çox və hava saf, açıq olsa və bu iki nəfərdən başqaları diqqətlə axtararaq ayı görməsələr ayın əvvəli sabit olmaz.

4-Şə'ban ayının əvvəlindən otuz günün keçməsilə Ramazan ayının əvvəli və Ramazan ayının əvvəlindən otuz gün keçməklə şəvval ayının əvvəli sabit olur.

Məsələ: 1739. Ayın əvvəlinin şəriət hakiminin hökmü ilə sabit olması məhəlli-işkaldır.

Məsələ: 1740. Ayın əvvəli münəccimlərin (astronomun) sözü ilə sabit olmaz. Lakin insan onun sözündən əminlik, ya arxayınlıq əldə etsə, ona əməl etməlidir.

Məsələ: 1741. Ayın (günün batdığı yerə nisbətən) hündürdə olması, ya gec batması ötən gecənin ayın birinci gecəsi olmasına dəlil ola bilməz. Lakin ay zöhrdən qabaq görünmüş olsa, həmin gün ayın birinci günü hesab olunur. Ayın qövsünün ətrafında dairəvi şəkildə kölgənin olması ilə ayın əvvəlinin sübuta yetməsi məhəlli-işkaldır.

Məsələ: 1742. Əgər bir şəxs üçün Ramazan ayının əvvəli sabit olmasa və oruc tutmasa, bu halda sonradan ötən gecə ayın birinci gecəsi olduğu sabit olsa, həmin günün orucunun qəzasını tutmalıdır.

Məsələ: 1743. Əgər bir şəhərdə ayın əvvəli sabit olsa, onunla gecədə müştərək olan digər şəhərlərdə də sabit olur, istər uzaq olsunlar istərsə də yaxın, istər (şər'i) üfüqdə müştərək olsunlar istərsə də yox.

Məsələ: 1744. Teleqraf vasitəsilə ayın əvvəli sabit olmaz. Ancaq insan teleqrafın höccət əsasında olduğunu bilsə (olar).

Məsələ: 1745. Ramazanın axırı, yoxsa şəvvalın əvvəli olduğunu bilməyən şəxs həmin gün oruc tutmalıdır. Ancaq məğribdən qabaq şəvvalın əvvəli olduğunu başa düşsə, iftar etməlidir (orucu açmalıdır).

Məsələ: 1746. Zindanda olan şəxsin Ramazan ayının olmasını öyrənməyə yolu olmasa, müyəssər olan hər hansı yolla gümana əməl etməlidir. Əgər bu da sonra mümkün olmasa, hansı ayın Ramazan ayı olduğunu ehtimal edib oruc tutsa orucu səhihdir, ancaq oruc tutduğu aydan on bir ay keçəndən sonra yenidən bir ay oruc tutmalıdır. Əgər bundan sonra güman etdiyi, ya seçdiyi ayın Ramazan ayı olmadığı aşkar olsa, bu halda oruc tutduğu aydan əvvəlki ayın Ramazan olduğu mə'lum olsa, bu kifayətdir. Əgər oruc tutduğu aydan sonrakının Ramazan olduğu mə'lum olsa, qəzasını tutmalıdır.

HARAM VƏ MƏKRUH OLAN ORUCLAR

Məsələ: 1747. Fitr və qurban bayramlarında oruc tutmaq haramdır. Həmçinin, insan şə'ban ayının axırı, yoxsa Ramazanın əvvəli olduğunu bilmədikdə, əgər Ramazanın əvvəli niyyətilə oruc tutsa, haramdır.

Məsələ: 1748. Əgər qadının müstəhəbb oruc tutması ərinin haqqına xələl gətirəcəksə, oruc tutmamalıdır. Müstəhəbb ehtiyata əsasən, əgər ərinin haqqı aradan getməsə də, onun icazəsi olmadan

müstəhəbb oruc tutmasın.

Məsələ: 1749. Övladın müstəhəbb oruc tutması ata-anasına əziyyətə səbəb olacaqsa, haramdır.

Məsələ: 1750. Əgər oğul atasının icazəsi olmadan müstəhəbb oruc tutsa və gün əsnasında atası ona oruc tutmağı qadağan etsə, bu halda onun müxalifət etməsi ataya əziyyətə səbəb olacaqsa, gərək orucu açsın. Həmçinin, onun anası da qadağan etsə və onunla müxalifət ananın əziyyətə düşməsinə səbəb olacaqsa, eyni hökmü daşıyır.

Məsələ: 1751. Orucun ona zərəri olmadığını bilən şəxsə əgər həkim «zərəri var» desə də, oruc tutmalıdır. Oruc tutmağın nəzərə çarpacaq dərəcədə zərər verəcəyini yəqin ya güman edən, yaxud mənşəyi əql sahibləri nəzərində yerli olan bir qorxu – zərər qorxusu olan şəxsə həkim «zərərli deyil» desə də, oruc tutmamalıdır. Əgər oruc tutsa səhih deyildir. Amma əgər orucun ona zərəri olmasa və qüribət (Allahın əmrini yerinə yetirmək) qəsdilə oruc tutduğu təqdirdə orucu səhihdir.

Məsələ: 1752. Əgər insan orucun ona nəzərə çarpacaq bir zərər verəcəyini ehtimal etsə və o ehtimaldan qorxu hasil olsa, bu halda onun ehtimalı əql sahiblərinin camaatın nəzərində yerli ehtimal olsa, oruc tutmamalıdır və əgər oruc tutsa batildir. Amma əgər zərəri olmasa və qüribət qəsdilə oruc tutsa, səhihdir.

Məsələ: 1753. Əgər bir şəxs orucun ona nəzərə çarpacaq dərəcədə zərər verməyəcəyinə e'timad bəsləyərək oruc tutsa və məğribdən sonra orucun ona nəzərə çarpacaq dərəcədə zərər verdiyini bilsə, (sonradan) onun qəzasını yerinə yetirməlidir.

Məsələ: 1754. Deyilmiş oruclardan başqa, digər haram oruclar da vardır ki, müfəssəl kitablarda qeyd olunmuşdur.

Məsələ: 1755. Vacib ehtiyata əsasən, aşura günü oruc tutmaq caiz deyildir. Həmçinin, ərəfə yoxsa qurban bayramı günü olmasında şəkk olunan gün oruc tutmaq məkruhdur.

MÜSTƏHƏBB ORUCLAR

Məsələ: 1756. Qeyd olunmuş haram və məkruh oruclardan başqa, ilin bütün günlərində oruc tutmaq müstəhəbbdir. Bə`zi günlərdə oruc tutmaq haqqında çoxlu tövsiyələr olunmuşdur, o cümlədən:

1 – Hər ayın birinci və sonuncu cümə axşamı günü və ayın onundan sonra birinci çərşənbə günü. Əgər bir şəxs onları yerinə

yetirməsə qəza etməsi müstəhəbdir. Əgər ümumiyyətlə oruc tuta bilməsə, oruc tutmadığı hər günün müqabilində fəqirə bir müdd təam, ya 12,6 noxud qədəri sikkəli gümüş verməsi müstəhəbdir.

2 – Hər ayın on üçüncü, on dördüncü, on beşinci günləri

3 – Rəcəb və şəban ayının hamısını, yaxud bu iki ayın bir qismini, hətta bir gününü də olsa belə

4 – Novruz bayramı günü

5 – Şəvval ayının dördündən doqquzuna qədər

6 – Zilqə`də ayının iyirmi beşinci və iyirmi doqquzuncu günləri

7 – Zilhicə ayının birindən doqquzuna (ərəfə gününə) qədər.

Amma əgər orucluqdan yarann gətirdiyi zəifliyə görə ərəfə gününün dualarını oxuya bilməsə, o günün orucu məkruhdur

8 – Qədir-Xum bayramı günü (18-i zilhicə)

9 – Mübahilə günü (24-ü zilhicə)

10 – Məhərrəm ayının bir, üç və yeddinci günləri

11 – Peyğəmbərin (səlləllahu əleyhi və alih) mübarək mövlud günü (17 rəbiul-əvvəl)

12 – Cəmadiəl-əvvəl ayının 15- i

13 – Həzrəti Rəsuli Əkrəmin (səlləllahu əleyhi və alih) məb`əs günü (rəcəb ayının 27- si).

Əgər bir şəxs müstəhəb oruc tutsa, onu tamamlaması vacib deyildir. Hətta mö`min qardaşı onu yeməyə də`vət etsə, onun də`vətini qəbul etməsi və zöhrdən sonra olsa da gün əsnasında orucunu açması müstəhəbdir.

ORUCU BATİL EDƏN İŞLƏRDƏN ÇƏKİNMƏYİN MÜSTƏHƏBB OLAN YERLƏRİ

Məsələ: 1757. Oruc olmasalar da belə, bir neçə nəfərin özlərini Ramazan ayında orucu batıl edən işlərdən saxlamaları müstəhəbdir.

1 – Səfərdə olarkən orucu batıl edən bir iş yerinə yetirən və zöhrdən qabaq vətəninə, ya on gün qalmaq istədiyi bir yerə çatan müsafir.

2 – Zöhrdən sonra öz vətəninə, ya on gün qalmaq istədiyi bir yerə çatan müsafir.

3 – Zöhrdən sonra sağalan, həmçinin, zöhrdən qabaq sağalan və orucu batıl edən bir iş görmüş olan xəstə şəxs.

4 – Gün əsnasında heyz və ya nifas qanından pak olan qadın.

Məsələ: 1758. Müstəhəbdir ki, oruc tutan şəxs məğrib və işə

namazlarını iftardan əvvəl qılsın. Lakin əgər bir kəs onu gözləyirsə və ya yeməyə çox meyli olduğu üçün hüzuri-qəlblə namaz qıla bilmirsə, əvvəlcə iftar etməsi daha yaxşıdır, ancaq namazı mümkün qədər fəzilətli vaxtında qılsın.

E`TİKAFIN HÖKMLƏRİ

E`tikaf ibadətlərdəndir, şəhər`ən e`tikaf buna deyilir ki, qüribət qəsdı ilə məsciddə qalsınlar. Ehtiyat müstəhəb budur ki, məsciddə iqamət seçmək namaz kimi bir ibadətın yerinə yetirilməsi qəsdı ilə olsun. Onun üçün hər hansı bir vaxt tə`yin olunmamışdır, oruc tutmaq səhih olan hər bir zamanda e`tikaf da səhihdir.

Məsələ: 1759. E`tikafda aşağıdakı işlər və əməllər şərtidir:

1-E`tikaf edən şəxs aqıl olsun; müməyyiz uşağın e`tikaf etməsi də səhihdir.

2-Dəstəmazda deyilən qüribət qəsdı ilə olsun;

3-Oruc tutmaq; deməli, orucu batıl olan şəxs, misal üçün, on gün qalma qəsdı etməyən müsafir kimi, e`tikaf bağlaya bilməz.

4-E`tikaf Məscidul-Həram, Məscidun-Nəbi (səlləllahu əleyhi və alih), Kufə məscidi, yaxud Bəsrə məscidi, yaxud Came məscidində olmalıdır.

5-İzni mö`təbər (şərt) sayılan şəxsin izni ilə olsun. Deməli, ərinin izni olmadan qadının e`tikaf bağlaması, ərinin haqqı ilə ziddiyyətli olduğu tərzdə, səhih deyildir.

6- E`tikaf bağladığı məsciddə arasında iki gecə vasitə olmaqla üç gün müddətində qalmış olsun. Bu müddət ərzində yalnız zəruri işlər üçün məsciddən çıxmalı və başqa işlər üçün çıxmamalıdır. E`tikaf bağlayan şəxs xəstənin görüşünə getmək, cənazənin dəfn mərasimində iştirak etmək, meyitin qüsl, namaz və dəfn kimi işləri üçün məsciddən çıxmağa bilər. Məsciddən çıxmağın caiz olduğu hallarda o işin yerinə yetirilməsi üçün lazım olan vaxtdan artıq məsciddən kənardə qalmamalıdır. Ehtiyat vacibə görə, məscidə ən yaxın yolla qayıtmalı və məsciddən kənardə oturmamalıdır; əgər oturmaq üçün çarəsiz olsa, imkan daxilində kölgədə oturmasın.

Məsələ: 1760. E`tikafa başlayandan sonra, o e`tikaf müəyyən zamanda e`tikaf etməyi nəzir etdiyi müəyyən vacib e`tikafdan olmazsa, iki gün keçməyə qədər e`tikafdan dönmə və onu poza bilər. Lakin niyyət edən zaman şərt etmiş olsa ki, əgər onun üçün hər hansı

bir hadisə baş verəcəyi surətdə e`tikafdan dönsün, onda iki gün keçəndən sonra da e`tikafdan dönə bilər.

Məsələ: 1761. E`tikaf edən şəxs müəyyən işlərdən çəkinməlidir ki, həmin işlərin görülməsi e`tikafı batil edir. Lakin onlardan çəkinmək müəyyən vacib olmayan e`tikafda – cimadan başqa – ehtiyata əsasəndir:

1-Cima; ehtiyat vacibə əsasən istimna, qadına şəhvətlə olan əl vurmaq və öpməkdən də çəkinsin.

2-Ətir iyləmək.

3-Alver; belə ki, e`tikafı batil edir, lakin müamələnin özü batil olmaz. Ehtiyat vacibə əsasən müsaliyə, müzaribə, icarə və s. yolu ilə olan hər növ ticarətdən də çəkinməlidir. Əgər hər hansı bir şeyin alverinə məcbur olsa və vəkil tuta bilməsə, onda caizdir.

4- İstər din, istərsə də dünya işlərindən olan hər hansı bir işdə qarşı tərəfə qələbə çalmaq və fəzilət izhar etmək məqsədi ilə bəhs və mücadilə etmək.

Məsələ: 1762. Əgər vacib e`tikaf halında qəsdən cima etsə, istər gündüz olsun, istərsə də gecə, ona kəffarə vacib olar. Kəffarəsi də budur ki, ya bir qul azad etsin, ya iki ay ardıcıl oruc tutsun, yaxud da altmış miskinə təam verib doyuzdursun.

Cimadan başqa çəkinməyin vacib olduğu işlərdən hər hansı birinə mürtəkb olma kəffarə vacib deyildir.

Məsələ: 1763. Əgər e`tikaf edən şəxs e`tikafı batil edən işlərdən birini səhvən yerinə yetirsə, e`tikafın səhih olması məhəlli-ışkaldır.

Məsələ: 1764. Əgər e`tikafı yuxarıda qeyd edilən işlərdən biri ilə batil etsə, bu halda e`tikaf, vaxtı müəyyən olunmayan vacib e`tikafdırsa, misal üçün, e`tikafı, müəyyən vaxtda olmadan nəzr etmiş ola – yenidən yerinə yetirməlidir. Əgər müəyyən vacib olsa, misal üçün, müəyyən bir gündə və vaxtda e`tikaf edəcəyini nəzr etmişdirsə, yaxud da e`tikaf müstəhəb olsa və o batil edən əməlin yerinə yetirilməsi iki gündən sonra olarsa, ehtiyat vacibə görə e`tikafın qəzasını etməlidir. Əgər müstəhəbb e`tikafda, iki gündən qabaq batil edərsə, qəzası yoxdur.

Məsələ: 1765. Bir e`tikafdan digər e`tikafa keçmək caiz deyildir; istər hər ikisi vacib olsun, misal üçün, birini nəzr etməklə, digərini isə and içməklə özünə vacib etmiş olsun; istərsə də hər ikisi müstəhəb, yaxud biri vacib, digəri isə müstəhəb; yaxud, birini özü üçün, digərini

isə başqasına niyabətən və ya icarə olaraq; yaxud hər ikisini başqası tərəfindən niyabət olaraq öhdəsinə götürmüş olsun.

Məsələ: 1766. Əgər e`tikaf edən şəxs qəsbi xalça-palazın üstündə otursa günah etmişdir, amma e`tikafi batil olmur. Ancaq bir şəxs gəlib bir yerdə yer tutsa və e`tikaf edən şəxs o yeri ondan razılığı olmadan alarsa, onun həmin yerdəki e`tikafi batildir.

Məsələ: 1767. Əgər e`tikaf edən şəxsə qüsl vacib olarsa, bu halda məsciddə qüsl etməsinə bir maneçilik olmazsa, misal üçün, məssi-meyyit qüslü kimi, onda məsciddən xaric olması caiz deyildir. Maneəsi olarsa, misal üçün, cənabətli halda məsciddə qalması lazım tutan cənabət qüslü kimi; onda oradan xaric olmalıdır, əks halda e`tikafi batil olur.

XÜMSÜN HÖKMLƏRİ

Məsələ: 1768. Xüms yeddi şeydə vacibdir:

1. Kəsb qazancı;
 2. Mə`dən;
 3. Xəzinə;
 4. Harama qarışmış olan halal mal;
 5. Suya baş vurmaqla çıxarılan cəvahirat;
 6. Müharibə qəniməti;
 7. Zimmi kafirin müsəlmandan aldığı yer.
- Bunların hökmləri sonrakı məsələlərdə deyiləcək.

1-Kəsb qazancı

Məsələ: 1769. Əgər insan ticarətdən, sənətkarlıqdan, ya başqa yerlərdən qazanc əldə etsə, hətta məsələ, meyyitin namaz və orucunu tutaraq zəhmət haqqı almaqla olsa belə, bu qazanc özünün və ailəsinin illik xərcindən artıq qalsa onun xümsünü – yə`ni beşdə bir hissəsini sonradan deyiləcək qaydaya əsasən verməlidir.

Məsələ: 1770. Əgər qazancıdan başqa bir mal əldə etmiş olsa, məsələ, ona bir şey bağışlasalar, bu halda həmin hədiyyənin camaat arasında nəzərə çarpacaq dərəcədə qiyməti olsa və illik xərcindən artıq gəlsə, onun xümsünü verməlidir.

Məsələ: 1771. Qadının mehriyyəsi və kişinin xül` tələqinin əvəzi olaraq aldığı malın xümsü yoxdur. Həmçinin, insana çatan irsin də xümsü yoxdur. Amma, məsələ, bir kəslə qohum olduğu halda ondan irs aparmaq gümanı yox imişsə, illik xərcindən artıq qaldığı təqdirdə irsin xümsünü verməlidir.

Məsələ: 1772. Əgər xümsə əqidəsi olan bir şəxsdən ona bir şey irs yetişsə və irs qoyanın həmin malın xümsünü vermədiyini bilsə, gərək şəriət hakiminin icazəsilə o malın xümsünü versin. Əgər o malın özündə xüms olmasa, lakin varis irs qoyan şəxsin xüms borcu olduğunu bilsə, həmin xüms irs qoyanın digər borcları kimi, o mala əlaqələnir və nə qədər ki, ödənməyib, (varisin) o maldan istifadə

etmək haqqı yoxdur. Xümsü o maldan götürmək istəsə, gərək şəriət hakimindən icazə alsın.

Məsələ: 1773. Əgər qənaət etməklə insanın illik xərcindən bir şey artıq qalsa gərək onun xümsünü versin.

Məsələ: 1774. Xərclərinin hamısını başqası təmin edən şəxs, əlinə gələn bütün malın xümsünü verməlidir.

Məsələ: 1775. Əgər bir mülkü müəyyən şəxslərə, məsələn, öz övladına vəqf etsə, onlar da o mülkdə əkinçilik və ağac əkib bir şey əldə etsələr, illik xərclərindən artıq qalan surətdə onun xümsünü verməlidirlər. Həmçinin, o mülkdən başqa bir yolla mənfəət əldə etsələr, məsələn, icarəyə versələr, illik xərclərindən artıq qalanının xümsünü verməlidirlər.

Məsələ: 1776. Əgər fəqirin xüms, zəkat ünvanı ilə əldə etdiyi mal illik xərcindən artıq qalsa, vacib ehtiyata əsasən, onun xümsünü verməlidir. Əgər ona verilmiş maldan mənfəət əldə etsə, məsələn, xüms ünvanı ilə ona verilmiş ağacdən meyvə əldə etsə və illik xərcindən artıq qalsa onun xümsünü verməlidir. Eləcə də bir kəsə sədəqə ünvanı ilə bir mal versələr, onun illik xərcindən artıq qalsa (artıq) xümsünü verməlidir.

Məsələ: 1777. Əgər xümsü verilməmiş pulun eyni ilə bir şey alsın, yəni satıcıya «bu malı bu pul ilə alıram» desə, bu halda əgər şəriət hakimi onun 1/5- nin alverinə icazə versə, alver səhihdir və alıcı həmin şeyin 1/5- ni şəriət hakiminə verməlidir. Əgər şəriət hakimi icazə verməsə alverin o miqdarı (1/5-i) batildir. Bu halda əgər satıcının aldığı pul aradan getməmişdirsə, şəriət hakimi həmin pulun xümsünü götürməli; yox əgər pul aradan getmiş olsa, şəriət hakimi onun əvəzini alıcıdan, ya satıcıdan almalıdır.

Məsələ: 1778. Əgər bir şəxs bir malı zimməsində alıb və müamilədən sonra onun qiymətini xümsü verilməmiş puldan verərsə, etdiyi alver səhihdir və o pulun 1/5- ni satıcıya borclu qalır. Satıcıya verdiyi pul əgər aradan getməmişdirsə, şəriət hakimi onun 1/5-ni götürər və əgər aradan getmiş olsa, onun əvəzini alıcıdan, ya satıcıdan tələb edər.

Məsələ: 1779. Əgər xümsü verilməmiş bir mal alsın, bu halda şəriət hakimi onun 1/5- nin alverinə icazə verməsə, o miqdarın alveri batildir və şəriət hakimi o malın 1/5- ni götürə bilər. Əgər icazə versə, alver səhihdir və alıcı onun 1/5- nin əvəzini şəriət hakiminə verməlidir. Əgər satıcıya vermiş olsa, ondan geri ala bilər.

Məsələ: 1780. Əgər xümsü verilməmiş bir şeyi başqasına bacışlasa, onun 1/5-i ona nəql olunmur.

Məsələ: 1781. Əgər kafirdən, ya xüms verməyə əqidəsi olmayan bir kəsdən on iki İmam şiaisi olan bir şəxsin əlinə bir mal gəlsə, onun xümsünü vermək vacib deyildir.

Məsələ: 1782. Tacir, işçi, sənətkar və bu kimi işlərlə məşğul olub mənfəət əldə etdikləri vaxtdan – bu, onların xüms ilinin əvvəlidir bir il keçdikdən sonra, illik xərclərindən artıq qalanının xümsünü verməlidirlər. İş ticarət olmayan bir şəxs əgər təsadüfən bir mənfəət əldə etsə, fayda götürdüyü vaxtdan bir il keçdikdən sonra, illik xərcindən artıq qalan miqdarın xümsünü verməlidir.

Məsələ: 1783. İnsan il ərzində hər vaxt mənfəət əldə etsə və o, illik xərcindən artıq qalsa, elə həmin vaxtda onun xümsünü verə bilər. Həmçinin, onu ilin axırına kimi təxirə salması da caizdir. Vacib ehtiyata əsasən, xüms ili qəməri ilə təyin olunmalıdır.

Məsələ: 1784. Xüms ili təyin etmiş olan tacir kimi bir şəxs əgər mənfəət əldə edərək (xüms ili tamam olmamış) il əsnasında qılsə ölənə qədərki xərclərini həmin mənfəətdən çıxıb, qalanının xümsünü verməlidirlər.

Məsələ: 1785. Əgər ticarət üçün aldığı malın qiyməti il ərzində qalxarsa və onu satmasa, ili tamam olmamış qiyməti aşağı düşsə, qiyməti qalxan vaxtdakı xümsü ona vacib deyildir.

Məsələ: 1786. Əgər ticarət üçün aldığı malın qiyməti artmış olsa və qiymətin daha da artması ümidilə onu ili tamam olandan sonraya qədər satmazsa və qiyməti düşərsə, bu halda ticarətçilər arasında adətən olan qədərdə onu saxlamış olsa, qalxan qədər xümsü ona vacib deyildir. Amma üzrsüz olaraq adətən saxlanılan qədərdən artıq saxlasa vacib ehtiyata əsasən, o qədər (artan miqdarın) xümsünü verməlidir.

Məsələ: 1787. Əgər ticarət malından başqa, bir malı olsa ki, onun xümsü olmasa, irs yolu ilə ona yetişdiyi surətdə qiyməti qalxsa, onu satsa da belə, qiymətinə əlavə olunan qədər xümsü yoxdur. Həmçinin, əgər heç bir alver olmadan (əvəz ödəmədən) bir şeyə malik olsa, istər həmin şeyin əvvəlcədən xümsü olmasın, məsələn, ehtiyacı olduğu halda ona məskən bağışlasalar və illik xərcini təmin etmək üçün sərf olunsun, istərsə də xümsü olan şey olsun və onun xümsünü həmin maldan vermiş olsun, məsələn, hiyazət yolu ilə (sahibi olmayan yerə, ov heyvanını və s.yə sahib olmaq) malik olub

onun xümsünü vermiş olsun. Lakin, əgər alqı-satqı yolu ilə bir şeyə malik olsa, bu halda onun qiyməti bahalaşsa nə qədər ki, satmayıb xümsü yoxdur. Əgər satsa, xərci olmadığı surətdə qiymətin artan hissəsinin xümsünü verməlidir. Hər iki halda, əgər illik xərclərə sərf olunsa, xümsü yoxdur.

Məsələ: 1788. Əgər qiyməti qalxandan sonra satmaq məqsədilə bir bağ salsa, ağacların meyvə və artımının və ehtiyata əsasən, bağın qiymət artımının xümsünü verməlidir. Əgər onun meyvəsi ilə ticarət etmək qəsdı olsa, meyvə və ağacların artımının xümsünü verməlidir. Ancaq onun meyvəsindən şəxsi istifadə etmək məqsədində olsa, yalnız istifadəsindən artıq qalan halda ağacların meyvəsinin xümsünü verməlidir.

Məsələ: 1789. Əgər bir şəxs söyüd, çinar və bu kimi başqa ağac əkərsə, onların xümsünü verdiyi surətdə, hər il onun artımının xümsünü verməlidir. Həmçinin, əgər, məsələn, hər il onun adətən kəsilən budaqlarından istifadə etsələr və bu, şəxsin ayrı-ayrılıqda, ya başqa qazancları ilə birlikdə illik xərcindən artıq qalsa, hər ilin axırında onun xümsünü verməlidir. Amma əgər həmin ağacın xümsü verilməmişsə və ağacın artımı olsa, gərək həm ağacın əslinin xümsünü, həm artımını və həm də öz hissəsinin artımının xümsünü versin.

Məsələ: 1790. Bir neçə yerdən kəsb-qazancı olan, məsələn, mülkünü icarəyə verən, alver edən və əkin əkərək qazanc əldə edən şəxs, ilin axırında illik xərcindən artıq qalanının xümsünü verməlidir. Əgər bir sahədən qazanc əldə edib, digər sahədən ziyana düşərsə, müstəhəbb ehtiyata əsasən, götürdüyü qazancın xümsünü versin.

Məsələ: 1791. İnsanın mənfəət əldə etmək üçün çəkdiyi xərcləri, məsələn, dəllallıq və yük daşıma kimi, mənfəət əldə etmək xərcləri sayılanları qazancdan çıxıb bilər və o miqdarın xümsü yoxdur.

Məsələ: 1792. İl ərzində həmin ilin xərcləri hesab olunanlar, məsələn, qazancdan yeməyə, geyimə, mənzil avadanlığı, ev almağa, önlədana evləndirməyə, qızının cehizinə, ziyarət və s.-tə sərf olunan xərclər həmin ilin xərclərindən hesab olunan həddə yetişdikdə və şə'nindən (layiqindən) artıq olmadıqda xümsü yoxdur.

Məsələ: 1793. İnsanın nəzr və kəffarəyə xərclədiyi mal illik xərcindən sayılır. Həmçinin, bir kəsə bağışladığı, ya mükafat verdiyi mal, onun şə'nindən artıq olmadığı surətdə illik xərclərdən hesab olunur.

Məsələ: 1794. Əgər insan adətən hər il qızının cehizinin bir hissəsinin hazırlandığı bir şəhərdə olsa və şəxs bundan qeyri yolla cehiz hazırlaya bilməsə, habelə cehiz verməmək onun şə'ninə xələl gətirirsə, bu halda il ərzində həmin ilin mənfəətindən cehiz olsa, xümsü yoxdur. Əgər o ilin mənfəətindən sonrakı il cehizlik hazırlasa, onun xümsünü verməlidir.

Məsələ: 1795. Həcc və digər ziyarət səfərləri üçün xərc etdiyi mal, hansı ildə xərclənibsə, o ilin illik xərcindən hesablanır. Əgər onun səfəri sonrakı ilin bir hissəsinə qədər uzansa əvvəlki ilin qazancından sonrakı ildə xərcədiyi qədər xümsünü verməlidir.

Məsələ: 1796. Ticarət və qazancıdan fayda götürən şəxs, xümsü vacib olmayan bir mala da sahib olsa, öz illik xərcini yalnız qazancıdan əldə etdiyi mənfəətdən hesab edə bilər.

Məsələ: 1797. İllik məsrəfi üçün qazanc mənfəətindən aldığı yeyinti məhsulları ilin sonunda artıq qalarsa onun xümsünü verməlidir. Əgər onun qiymətini vermək istəsə və onun qiyməti aldığı vaxtdan ilin sonuna nisbətdə artmış olarsa, ilin sonundakı qiymətlə hesablanmalıdır.

Məsələ: 1798. Əgər qazancının xümsünü verməmiş ev üçün avadanlıq alarsa, hansı vaxt ona ehtiyac duymazsa onun xümsü yoxdur. Həmçinin, qadının zinət və bəzək əşyalarının da, qadının onların zinət olaraq istifadə etmə zamanı keçdiyi təqdirdə, xümsü yoxdur.

Məsələ: 1799. Əgər bir il mənfəət götürməsə, o ilin xərclərini gələn ilin qazancıdan çıxı bilməz.

Məsələ: 1800. Əgər ilin əvvəlində mənfəət əldə etməsə və sərmayədən xərcləsə, il tamam olmamış bir qazanc əldə etsə, sərmayədən xərclədiyini qazancıdan çıxı bilməz.

Məsələ: 1801. Əgər sərmayənin bir qədəri ticarət və bu kimi şeylərdə aradan getsə, sərmayədən azalan qədəri, o miqdarın tələf olmazdan qabaqkı mənfəətdən çıxı bilər.

Məsələ: 1802. Əgər sərmayədən başqa sair malından bir şey aradan getsə, onu əldə etdiyi qazancıdan çıxı bilməz. Amma əgər o şeyə həmin ildə ehtiyacı olsa, bu surətdə il əsnasında onu mənfəətdən çıxı bilər.

Məsələ: 1803. Əgər ilin əvvəlində öz xərcləri üçün borc etsə və il tamam olmamış mənfəət əldə etsə, borc götürdüyü məbləği həmin mənfəətdən çıxı bilməz. Amma əgər borcu mənfəət hasil olduqdan

sonra etmiş olsa, (onu mənfəətdən çıxsa bilər). Lakin şz borcunu il əsnasında hasil olan mənfəətdən qaytara bilər.

Məsələ: 1804. Əgər il boyu mənfəət əldə etməsə və öz xərcləri üçün borc etsə, borcu sonrakı illərin mənfəətindən çıxsa bilməz. Lakin öz borcunu onlardan ödəyə bilər.

Məsələ: 1805. Əgər malı, sərmayəni artırmaq, ya ehtiyacı olmayan bir mülkü almaq üçün borc etsə, mənfəət gəlirindən borcun miqdarını ödəyə bilməz. Lakin borc etdiyi mal, ya borcla aldığı şey aradan gedərsə, bu surətdə öz borcunu həmin ilin mənfəətindən ödəyə bilər.

Məsələ: 1806. İnsan hər bir şeyin xümsünü həmin şeydən, ya borclu olduğu xümsün qiymətinin miqdarını rəvacda (tədavüldə) olan puldan verə bilər. Vacib ehtiyata əsasən, şəriət hakiminin icazəsi olmadan başqa bir şeydən versin.

Məsələ: 1807. Malına xüms gələn şəxs, onun ili keçdikdə xümsünü verməyincə o maldan istifadə edə bilməz, hətta xümsünü vermək qəsdində olsa belə; yalnız şəriət hakiminin icazəsi olduqda o maldan istifadə edə bilər. Amma özünə aid olan hissəsində satqı və sülh kimi e`tibari (şerti) istifadələr edə bilər.

Məsələ: 1808. Xüms borcu olan bir şəxs onu öz zimməsinə (öhdəsinə) götürə, yə`ni özünü xüms sahiblərinə borclu bilərək əvvəlki məsələdə deyilən kimi o maldan istifadə edə bilməz. Əgər istifadə etsə və o mal tələf olsa, onun xümsünü verməlidir.

Məsələ: 1809. Xüms borcu olan bir şəxs, əgər şəriət hakimi ilə sülh etsə və xümsü öz zimməsinə (öhdəsinə) götürsə, malında təsərrüf edə bilər və sülhdən sonra əldə etdiyi mənfəət onun özününküdür.

Məsələ: 1810. Başqası ilə şərik olan kəs əgər öz mənfəətinin xümsünü versə və onun şəriki öz xümsünü verməsə, sonrakı ildə xümsü verilməmiş maldan müştərək sərmayəyə qoysa, şəriklərin heç biri onda təsərrüf edə bilməzlər, ancaq xümsü verməyən şərikin xümsə əqidəsi olmadığı surətdə o biri şərik təsərrüf edə bilər.

Məsələ: 1811. Əgər səgir uşağın sərmayəsi olsa və ondan mənfəət ələ gəlsə, həmin mənfəətə xüms gəlir və onun xümsünü uşağın qəyyumu verməlidir. Əgər qəyyumu verməzsə, uşaq həddibuluğa çatdıqdan sonra onun xümsünü verməlidir.

Məsələ: 1812. Bir kəsə başqası tərəfindən bir mal gəlsə və o malın xümsünü vermədiyini qəti olaraq bilsə, o malda təsərrüf edə bilməz. Amma malı verən şəxsin xümsə əqidəsi olmasa və həmçinin, vacib ehtiyata əsasən, malın xümsünü verib-verməyi barədə şəkk

etdikdə, bu hal istisnadır (bu halda təsərrüf edə bilər).

Məsələ: 1813. Əgər bir kəs il ərzindəki qazancından bir mülk alsın və onu illik xərcindən hesab olunmasa, ili tamam olandan sonra onun xümsünü verməsi vacibdir. Əgər onun xümsünü verməyə və o mülkün qiyməti qalxsa, həmin mülkün hazırkı dəyərinin xümsünü verməsi lazımdır. Mülkdən başqa xalça və bu kimi şeylər də eyni hökmdədir.

Məsələ: 1814. Əgər xümsü verilməmiş pulla məsələn, bir mülk alsın və onun qiyməti qalxsa, bu halda o mülkü, qiyməti qalxandan sonra satmaq qəsdilə almamışdırsa, məsələn, əkin əkmək üçün bir yer alıbsa, bu halda o mülkü zimməsinə alıb pulunu xümsü verilməmiş maldan versə, aldığı qiymətin xümsünü verməlidir. Əgər xümsü verilməmiş pulu satıcıya verib «bu mülkü bu pul ilə alıram»-desə, bu halda şəriət hakimi alverin 1/5-nə icazə versə, alıcı o mülkün hazırkı dəyərinin xümsünü verməlidir.

Məsələ: 1815. Mükəlləf olduğu vaxtdan xüms verməyən şəxs, əgər qazanc mənfəətindən, ehtiyacı olmayan bir şey alsın və qazanc əldə etdiyi müddətdən bir il keçsə, onun xümsünü verməlidir. Əgər avadanlığı və öz şə'ninə uyğun olan, ehtiyacı olduğu başqa şeylər alıbsa, bu halda əgər onları, qazanc əldə etdiyi ilin içində aldığını bilsə, onların xümsünü vermək lazım deyildir. Əgər il ərzində, yoxsa il tamam olandan sonra aldığını bilməsə, ehtiyat vacibə əsasən şəriət hakimi ilə sülh etməlidir (razılaşmalıdır).

2. Mə`dən

Məsələ: 1816. Əgər mə`dəndən qızıl, gümüş, qurğuşun, mis, dəmir, neft, daş kömür, firuzə, əqiq, zac (sarı rəngli, nabat rəngli bir mineral maddədir ki, yaranın üstünə qoyulur) duz və başqa mə`dən məhsulları çıxarılıb, əldə edilərsə nisab həddində (məxsus ölçü vahidi) olduğu surətdə xümsü verilməlidir.

Məsələ: 1817. Mə`dənin nisabı-15 adi misqal sikkəli qızıldır. Yə`ni əgər mə`dəndən çıxarılan şeyin dəyəri 15 misqal sikkəli qızıla bərabər olsa, çəkilən xərclər çıxıldıqdan sonra, qalanın xümsü verilməlidir.

Məsələ: 1818. Əgər mə`dəndən çıxarılan şeyin qiyməti 15 misqal sikkəli qızıla çatmasa, o zaman ona xüms düşür ki, təklikdə, ya başqa gəlirlərlə birlikdə illik xərcindən artıq qalmış olsun.

Məsələ: 1819. Təbaşir, əhəng, baş yumaq üçün olan gil və

qırmızı gilə mə`dən hökmü aid deyildir və onları çıxarıb əldə edən şəxs, o zaman xüms verməlidir ki, çıxardığı şey təklikdə və ya başqa qazancları ilə birgə illik xərcindən artıq qalmış olsun.

Məsələ: 1820. Mə`dəndən bir şey əldə edən kəs, istər mə`dən yerin altında, istər üstündə olsun; istər mülkiyyətdə olan yerdə olsun, istər də maliki olmayan yerdə; onun xümsünü verməlidir.

Məsələ: 1821. Əgər mə`dəndən çıxardığı şeyin qiymətinin 15 misqal sikkəli qızıla çatıb-çatmamasını bilməsə, ehtiyata əsasən, mümkün olan yolla, onu çəkmək və ya başqa yolla qiymətini öyrənməlidir. Mümkün olmadığı surətdə isə xümsü yoxdur.

Məsələ: 1822. Əgər bir neçə nəfər mə`dəndən bir şey çıxarsalar, bu halda onun qiyməti 15 sikkəli qızıla bərabər olsa, hər birinin payı bu miqdara çatmasa da, çıxarılan şeyə çəkilən xərc çıxıldıqdan sonra, ehtiyata əsasən, onun xümsünü verməlidirlər.

Məsələ: 1823. Əgər bir kəs başqasının mülkündə olan mə`dəni, sahibinin icazəsi olmadan istismar etsə, ondan əldə olunan hər nə varsa mülk sahibinin malıdır və nisab həddinə yetişdikdə mülk sahibi mə`dəndən əldə olunan bütün şeylərin xümsünü verməlidir.

3. Xəzinə

Məsələ: 1824. Yerdə, ağacda, dağda ya divarda gizlədilmiş malı bir kəs tapsa və camaat arasında ona xəzinə deyilsə və tapılan mal nisab həddində olsa, onun xümsünü (tapan şəxs) verməlidir.

Məsələ: 1825. Əgər insan bir kəsin mülkü olmayan bir yerdən xəzinə tapsa, öz malıdır və onun xümsünü verməlidir.

Məsələ: 1826. Xəzinə, əgər gümüşdürsə, onun nisabı 105 misqal sikkəli gümüş, əgər qızıldırsa 15 misqal sikkəli qızıldır. Yə`ni bu iki şeydən əldə olunanın qiyməti nisab həddinə yetişsə, ona çəkilən xərci çıxdıqdan sonra onun xümsünü verməlidir. Əgər xəzinə qızıl, ya gümüşdən başqa bir şey olsa, vacib ehtiyata əsasən, bu ikisinin (qızıl, ya gümüşdən) birinin nisab həddində olmasa da, çəkilən xərci çıxdıqdan sonra onun xümsünü verməlidir.

Məsələ: 1827. Əgər insan, başqasından aldığı bir yerdən xəzinə tapsa və əvvəlki mülkün sahiblərinin malı olmadığını bilsə, onun (mülkü alanın) malıdır və onun xümsünü verməlidir. Lakin xəzinənin əvvəlki mülk sahiblərindən birinin olmasını ehtimal etsə, ehtiyata əsasən, onu xəbərdar etməlidir; əgər onun malı olmadığı mə`lum olsa, ondan əvvəl həmin mülkün sahibi olmuş kəsə xəbər verməlidir. Bu

qayda ilə mülkün əvvəlki sahiblərinin hamısını xəbərdar etməli və onların heç birinin malı olmadığı mə'lum olsa, xəzinəni tapanın malı hesab olunur və o da onun xümsünü verməlidir.

Məsələ: 1828. Əgər bir yerdə basdırılmış bir neçə qabda qiyməti üst-üstə 105 misqal sikkəli gümüş, ya 15 misqal sikkəli qızıl olan bir mal tapsa, onun xümsünü verməlidir. Əgər bir neçə yerdə xəzinə tapsa, onların hər birinin qiyməti deyilmiş qədərə çatsa, onun xümsünü verməlidir. Qiyməti deyilmiş qədərə çatmayan şeyin isə xümsü yoxdur. Lakin tapılan xəzinə qızıl, ya gümüşdən başqa bir şey olsa, hər iki surətdə vacib ehtiyata əsasən, onun nisabı mülahizə olunmadan xümsü verilməlidir.

Məsələ: 1829. Əgər iki nəfər qızıl, ya gümüşdən ibarət olan bir xəzinə tapsalar və onun qiyməti gümüşdə 105 misqal sikkəli gümüş, ya qızıl 15 misqal sikkəli qızıla çatsa o iki nəfərin payları ayrı – ayrılıqda deyilən qəddərdə olmasa da belə, vacib ehtiyata əsasən, onun xümsünü verməlidirlər. Həmçinin, gümüş və ya qızıldan başqa bir şey tapmış olsalar, nisab həddinə yetişməsə də, eyni hökmdədir.

Məsələ: 1830. Əgər insan bir heyvan alsın və onun qarnında bir mal tapılsa bu halda həmin heyvan bəslənən balıq və ya evdə ot verilən heyvanlardan olsa, satıcıya xəbər verməsi vacibdir. Əgər onun malı olmadığı mə'lum olsa, tapılan şey heyvanı alanındır və illik xərcinə sərf edilmədikdə onun xümsünü verməlidir. Bundan başqa hallarda, məsələn, balıqçının deryadan tutduğu balıq, ya səhradan ovladığı bir heyvan olsa, bu halda satıcının malı olması ehtimalı əql sahibləri nəzərində yerli ehtimal olarsa, vacib ehtiyata əsasən, ona xəbər verməlidir. Əgər onun malı olması mə'lum olsa, alıcının malıdır və illik xərclərinə sərf etmədikdə xümsünü verməlidir.

4. Haram qarışmış halal mal

Məsələ: 1831. Əgər halal və haram mal, insanın onları bir – birindən seçib ayırd edə bilməyəcəyi tərzdə bir-birinə qarışarsa və haram malın qədəri və sahibi mə'lum olmazsa, eləcə də, haram malın miqdarının onun xümsündən az, ya çox olduğu bilinməzsə, bütün malın xümsünü vermək lazımdır. Vacib ehtiyata əsasən, onun xümsü, xüms və sədəqənin sərf olunduğu yerdə, xüms və sədəqədən daha ümumi olan bir vəzifəni yerinə yetirmək qəsdilə sərf edilməlidir. Xümsü verildikdən sonra malın qalanı halal olur.

Məsələ: 1832. Əgər halal mal haramla qarışsa və insan haram

malın qədərini bilib, ancaq axtarış aparsa da sahibini tanıya bilməsə, (haram mal olduğu bilinən) o miqdarı sahibinin niyyəti ilə sədəqə verməlidir. Vacib ehtiyata əsasən, bunun üçün şəriət hakimindən icazə də almaq lazımdır.

Məsələ: 1833. Əgər halal mal haramla qarışsa və insan haramın qədərini bilməyib, ancaq sahibini tanısa, bu halda halal yağın haramla qarışması kimi, müştərəkliyə bais olsa, əgər bir-biriləri ilə razılaşsalar, razılıq əldə etdikləri şey müəyyən olunur. Əgər razılıq hasil olmasa, başqasının malı olduğu bilinən qədər onun sahibinə verilməlidir. Amma halal malın haramla qarışması onların müştərək olmasına bais olmasa; məsələn, malın hissələri biri-digərindən ayrı olsa, miqdar baxımından yəqini olduğu miqdarı sahibinə verməlidir və nişanələr püşk atmaqla müəyyən olunur. Hər iki surətdə müstəhəbb ehtiyat budur ki, onun malı olduğu ehtimal edilən çox hissə sahibinə verilsin.

Məsələ: 1834. Əgər halal mal ilə qarışmış haram malın xümsünü verdikdən sonra haramın miqdarının xümsdən çox olduğunu başa düşərsə, bu halda çox hissənin müəyyən olduğu surətdə, malın sahibi tərəfindən və vacib ehtiyata əsasən, şəriət hakiminin icazəsilə həmin qədər sədəqə verilməlidir. Onun miqdarı müəyyən olunmadığı təqdirdə birinci (xümsü verildikdən sonra) malın qalan hissəsində 1831-ci məsələdə deyilmiş qaydaya əsasən əməl edilməlidir.

Məsələ: 1835. Əgər haramla qarışmış halal malın xümsü verilsə, ya sahibini tanımadığı surətdə mal sahibinin niyyətilə sədəqə versə və sonra sahibi tapılsa ona bir şey vermək lazım deyildir.

Məsələ: 1836. Əgər halal mal haramla qarışsa və haramın miqdarı mə'lum olsa, insan da onun sahibinin bir neçə müəyyən nəfərdən kənarında olmadığını bilib, lakin dəqiq şəkildə hansı olduğunu başa düşə bilməsə, mümkün olan surətdə vacib ehtiyata əsasən, onların hamısını razı salmalıdır. Əgər (razı salmaq) mümkün olmasa, malik püşk vasitəsilə müəyyən olunmalıdır.

5. Dənizə baş vurmaqla əldə edilən cəvahirat

Məsələ: 1837. Əgər dənizə baş vurmaqla lə'l, mərcan, ya digər cəvahirələr əldə olunarsa, istər göyərən, istərsə də mə'dən məhsulu, onun qiyməti 18 noxud qədəri sikkəli qızıla bərabər olarsa, ona xüms düşür, hərçənd xümsü ayırmaq onu çıxarmaq üçün çəkilən xərclər çıxıldıqdan sonradır, istər bir dəfə, istərsə bir neçə dəfə dənizə baş vurmaqla əldə edilmiş olsun, amma camaat arasında adətən bir dəfə

sayılsın; həmçinin, çıxarılan şey istər bir növdən olsun, istərsə başqa-başqa növlərdən; eləcə də, istər bir, istərsə vacib ehtiyata əsasən, bir neçə nəfər onu çıxarmış olsun; xümsü verilməlidir.

Məsələ: 1838. Əgər dənizə baş vurmada, müəyyən bir vasitə ilə cəvahir çıxarılsa ehtiyata əsasən, əvvəlki məsələdə deyilmiş qayda ilə onun xümsünün verilməsi vacibdir. Lakin əgər cəvahir suyun üzərində, ya dənizin kənarından əldə edilərsə, əldə edilən şey təklikdə, yaxud digər mənfəətlərlə birlikdə illik xərcindən artıq olduğu təqdirdə onun xümsünü verməlidir.

Məsələ: 1839. İnsanın dənizdən tutduğu balıq və digər heyvanların xümsü o surətdə vacib olur ki, təklikdə, ya digər gəlirlərlə birlikdə illik xərcindən artıq olsun.

Məsələ: 1840. Əgər insan dənizdən bir şey əldə etdikdə qəsd olmadan dənizə baş vurub təsadüfən cəvahir əldə etsə, ona malik olmağı qəsd etdikdə, gərək onun xümsünü versin, həmçinin, bundan başqa hallarda da vacib ehtiyata əsasən, xümsünü verməlidir.

Məsələ: 1841. Əgər insan dənizə baş vuraraq bir heyvan çıxarıb onun qarnından cəvahir tapsa və onun qiyməti 18 noxud sikkəli qızıla bərabər, ya ondan çox olsa, bu halda həmin heyvan sədəf kimi, adətən qarnında cəvahir olan heyvan olsa, onun xümsünü verməlidir. Əgər heyvan təsadüfən cəvahir udmuş heyvan olsa, onun xümsü o surətdə vacib olar ki, təklikdə, ya digər gəlirlərlə birgə illik xərcindən çox olsun.

Məsələ: 1842. Əgər böyük çaylara baş vurmaqla cəvahir çıxarsa, həmin çaylarda cəvahir əmələ gəlsə onun xümsünü verməlidir.

Məsələ: 1843. Əgər suya baş vurub qiyməti 18 noxud sikkəli qızıla bərabər, ya ondan artıq olan bir qədər ənbər əldə etsə, gərək onun xümsünü versin. Əgər suyun üzərindən, ya dəryanın kənarından əldə etsə, qiyməti 18 noxud sikkəli qızıla çatmasa da belə, ehtiyatən onun xümsünü vermək vacibdir.

Məsələ: 1844. Əgər bir şəxsin qazanc yolu dənizə baş vurmaq, ya xəzinə çıxarmaq, yaxud mə'dəndə işləməkdirsə, onun xümsünü verdikdən sonra qalanı illik xərcindən artıq olsa, ikinci dəfə xüms verməsi lazım deyildir.

Məsələ: 1845. Əgər bir uşaq mə'dən çıxarsa, ya harama qarışan halal malı olsa, ya xəzinə tapsa, ya dənizə baş vuraraq cəvahir əldə etsə, onun vəlisi gərək onun xümsünü versin. Əgər o verməsə, uşağın özü həddi-buluğa yetişdikdən sonra xümsü verməlidir.

6. Qənimət

Məsələ: 1846. Əgər müsəlmanlar İmam (əleyhissalam)-ın izni ilə kafirlərlə müharibə edərək bir şey əldə etsələr, əldə olunan o şeylərə “qənimət” deyilir. Qənimətin daşınmağa qabil olanları ilə əlaqədar saxlamaq, daşımaq, yükləmək kimi xərclər, eləcə də, İmamın (əleyhissalam) müəyyən yerə sərf etməyi məsləhət gördüyü miqdar və İmama (əleyhissalam) məxsus olan şeylər qənimətdən çıxılmalı, qalanının xümsü verilməlidir. Əgər İmamın (əleyhissalam) izni olmadan müharibə edib, qənimət ələ keçirərlərsə, bu halda İmamın hazır olduğu dövrdə olarsa, o malın hamısı İmamın (əleyhissalam) malıdır. Əgər qeybət dövründə olarsa, bütün xərclər çıxıldıqdan sonra ehtiyata əsasən, onun xümsü verilməlidir.

7. Zimmi kafirin müsəlmandan aldığı yer

Məsələ: 1847. Əgər zimmi kafir müsəlmandan bir yer alsın onun xümsünü 1806-cı məsələdə deyilmiş qayda ilə həmin yerdən, ya onun başqa malından verməlidir, baxmayaraq ki, onun aldığı yer evin və ya dükanın və s. yeri kimi, tikilişə, abadlığa başlanmış olsa və Həmçinin, alarkən ev, dükən və bu kimi al – ver məqamında olsa da belə. Xümsü verərkən qürbət qəsd etməsi lazım deyildir. Hətta xümsü ondan alan şəriət hakiminin də qürbət qəsd etməsi lazım deyildir.

Məsələ: 1848. Əgər zimmi kafir bir müsəlmandan aldığı yeri digər bir müsəlmana satsa, xüms ondan (kafirdən) götürülmür və Həmçinin, əgər ölərsə və bir müsəlman yeri ondan irs aparsa da hökm eynidir.

Məsələ: 1849. Əgər zimmi kafir yeri alanda xüms verməyəcəyini şərt edərsə, ya xümsün satıcının öhdəsinə olmasını şərt edərsə, onun şərti düzgün deyildir və onun xümsünü verməlidir. Lakin xümsün miqdarını onun tərəfindən xüms sahibinə verilməsini satıcıya şərt etsə, satıcıya vacibdir ki, o şərtə əməl eləsin və satıcı şərtə əməl etməyincə xüms zimmi alıcının öhdəsindən düşmür.

Məsələ: 1850. Əgər müsəlman bir yeri alqı-satqısız zimmi bir kafirin mülkiyyətinə keçirsə və onunla məsələ, sülh edərək, əvəzini alsın, zimmi kafir o yerin xümsünü verməlidir.

Məsələ: 1851. Əgər zimmi kafir səğir olsa və onun vəlisi onun üçün bir yer alsın, o yerə də xüms gəlir.

Xümsün sərf olunan yerləri

Məsələ: 1852. Xüms iki yerə bölünməlidir; onun bir hissəsi

seyyidlərin payıdır. Onu yetim və fəqir olan seyyidin vələsinə vermək lazımdır ki, onun işlərinə xərcləsin; yaxud fəqir seyyidə, yaxud səfər zamanı yolda qalan seyyidə verilməlidir. Vacib ehtiyata əsasən, seyyidlərin payını ədalətli fəqihin icazəsi ilə versinlər. Xümsün digər hissəsi isə İmamın (əleyhissalam) malıdır ki, indiki dövrdə onu adil olan və onun xərcləmə yerlərini bilən fəqihə verməli və ya onun icazə verdiyi yerlərə sərf etməlidirlər. Ehtiyata əsasən, həmin adil fəqih ə'ləm olmalıdır.

Məsələ: 1853. Xüms verilən yetim seyyid, fəqir olmalıdır. Ancaq səfər zamanı (pulu qurtarıb) yolda qalan seyyid, öz vətəninə fəqir olmasa da, ona xüms vermək olar.

Məsələ: 1854. Səfər zamanı (pulu qurtarıb) yolda qalan seyyidin səfəri günah səfəri olsa, ona xüms verilməməlidir.

Məsələ: 1855. Ədalətli olmayan seyyidə xüms vermək olar, ancaq on iki imamçı olmayan seyyidə xüms vermək olmaz.

Məsələ: 1856. Əgər günah edən bir seyyidə xüms vermək onun günahına kömək etməyə səbəb olarsa, ona xüms vermək olmaz. Eləcə də aşkarda günah edən bir seyyidə xüms vermək onun günahına kömək etməyə səbəb olmasa da, vacib ehtiyata əsasən, ona xüms verilməməlidir.

Məsələ: 1857. Əgər bir şəxs «seyyidəm» desə, ona xüms vermək olmaz, yalnız o vaxt xüms vermək olar ki, onun seyyidliyini iki adil şəxs təsdiq etsin, yaxud onun seyyid olması camaat arasında insana əminlik gətirəcək dərəcədə məşhur olsun, e'timadlı (siqə) bir şəxsin bir nəfərin seyyid olduğunu deməsi ilə seyyidliyin sübut olunması sözünün əksinə güman olunmayan halda uzaq görüş deyil.

Məsələ: 1858. Əgər bir şəxs öz şəhərində seyyid kimi məşhur olsa, insanın onun seyyid olmasına yəqini, ya xatircəmliyi olmasa da, ona xüms vermək olar, ancaq bu şərtlə ki, bunun (seyyid olmasının) əksi güman olunmasın.

Məsələ: 1859. Arvadı seyyidə olan kəs, öz xərclərinə sərf etməsi üçün ona xüms verə bilməz. Lakin başqalarının xərci o qadının boynunda vacib olsa və o xərcləri ödəyə bilməsə, həmin şəxslərin xərclərinə sərf etmək üçün o qadına (öz arvadına) xüms verməsi caizdir. Həmçinin, vacib olmayan nəfəqəyə – belə ki, onun öz xərcləri olan halda – xərclənmək üçün də ona xüms verilməsi eyni hökmü daşıyır.

Məsələ: 1860. Əgər bir insana seyyidin, ya öz arvadı olmadığı

bir seyyidə qadının xərci vacib olsa, onun yemək, geyim və başqa vacib xərclərini xümsdən verə bilməz. Lakin vacib olmayan xərclərdə onun öz xərcləri olan halda-sərf etmək üçün xümsdən bir qədər ona verməyin maneəsi yoxdur.

Məsələ: 1861. Bir fəqir seyyidin xərci başqasına vacib olsa və o şəxs seyyidin xərclərini ödəyə bilməsə, yaxud ödəyə bildiyi halda ödəməsə, həmin fəqir seyyidə xüms vermək olar.

Məsələ: 1862. Vacib ehtiyata əsasən, fəqir seyyidə bir illik xərcindən artıq qədərdə xüms verilməsin.

Məsələ: 1863. Əgər insanın özü yaşadığı yerdə xümsə müstəhəqq olan seyyid olmasa və insan sonradan tapılacağına da əminliyi, ya arxayınlığı olmasa, yaxud müstəhəqq seyyid tapılacağına kimi xümsü saxlamaq mümkün olmasa, onu digər şəhərə aparıb müstəhəqqə çatdırmaq lazımdır və bu onu apararkən çəkilən xərci xümsdən çıxmaq olar. Vacib ehtiyat budur ki, aparılmağa çəkilən xərc götürülərkən şəriət hakiminin icazəsi olsun. Əgər xüms aradan getsə, bu halda onu saxlamaqda səhlənkarlığa yol veribsə şəxs zamindir. Əgər səhlənkarlıq etməyibsə zamin deyildir.

Məsələ: 1864. Əgər yaşadığı şəhərdə müstəhəqq olmasa, hətta tapacağına əmin, ya xatircəm olsa da belə və xümsü müstəhəqq tapana qədər saxlamaq mümkün olsa da, xümsü başqa şəhərə apara bilər. Əgər onu saxlamaqda səhlənkarlığa yol verməsə və xüms tələf olsa, şəxs zamin deyildir, lakin yola çəkdiyi xərci xümsdən götürə bilməz.

Məsələ: 1865. Əgər öz şəhərində müstəhəqq tapılsa bu halda xümsü verməkdə səhlənkarlıq olmadığı təqdirdə yenə də xümsü başqa şəhərə apara və müstəhəqqə çatdırıla bilər. Lakin yol xərcini öz hesabına ödəməlidir. Xüms tələf olub aradan getdiyi təqdirdə, onu saxlamaqda səhlənkarlıq etməsə də belə, zamindir.

Məsələ: 1866. Əgər şəriət hakiminin izni ilə xümsü başqa bir şəhərə aparsa və (tələf olub) aradan getsə, xümsə zamin deyildir. Həmçinin, əgər şəriət hakimi tərəfindən xümsü almağa vəkil ya icazəsi olan bir kəsə versə ki, həmin şəhərdən başqa bir şəhərə aparsın, eyni hökmü daşıyır.

Məsələ: 1867. 1806-cı məsələdə deyildi ki, xüms əvəzinə rəvac tapmış puldan başqa bir mal vermək vacib ehtiyata görə caiz deyildir, yalnız şəriət sahibinin icazəsi ilə caiz olar. Caiz olan halda da, məsələn, şəriət hökminin icazə verdiyi halda, bir malı öz real qiymətindən baha hesablayıb xüms ünvanı ilə vermək, müstəhəqq o

qiymətə razı olsa da belə, caiz deyildir.

Məsələ: 1868. Müstəhəqqə borc vermiş olan kəs ehtiyata əsasən, öz borcunu xümsdən hesablaya bilməz. Lakin xümsü ona verə bilər ki, xüms alan şəxs öz borcunu ona qaytarsın. İnsan müstəhəqdən vəkalət alıb özü onun tərəfindən qəbz (əxz) edərək alacağı ünvanı ilə götürə bilər.

Məsələ: 1869. Müstəhəq olan şəxs xümsü alıb, onu sahibinə bağışlaya bilməz, o halda ki, bu bəxşiş İmam (əleyhissalam) və seyyidlərin haqqını zay etmiş olsun. Bu surətdən başqasında eybi yoxdur. Məsələn, çox miqdarda xüms borcu olan şəxs fəqir olarsa və xüms əhlinə borclu qalmaq istəmirsə müstəhəq olan şəxs öz haqqını ondan alıb həmin şəxsə bağışlamağa razı olarsa, eybi yoxdur.

ZƏKATIN HÖKMLƏRİ

Məsələ: 1870. Doqquz şeydə zəkat vacibdir:

- 1-Buğda;
- 2-Arpa;
- 3-Xurma;
- 4-Kişiş;
- 5-Qızıl;
- 6-Gümüş;
- 7-Dəvə;
- 8-İnək;
- 9-Qoyun.

Əgər bir şəxs bu doqquz şeydən (ən aşağısı) birinə malik olsa, sonradan gələcək şərtlərlə müəyyən olunmuş miqdarı deyiləcək yerlərdən birinə sərf etməlidir.

Məsələ: 1871. Dənəsi buğda kimi yumşaq, lakin arpanın xüsusiyyətlərinə malik olan «səlt»dən və buğdaya bənzər «ələs»dən zəkat verilməsi müstəhəbb ehtiyatdır.

ZƏKATIN VACİB OLMA ŞƏRTLƏRİ

Məsələ: 1872. Zəkat – malın (sonradan deyiləcək) nisab həddinə çatmasından sonra vacib olur. Həmçinin, o surətdə vacib olur ki, mal sahibi baliğ, ağıllı, azad olub öz malından istifadə edə bilsin.

Məsələ: 1873. Əgər insan on bir ay ərzində inək, qoyun, dəvə, gümüş və qızıla malik olarsa, on ikinci ayın əvvəlində onun zəkatını verməlidir. Lakin sonrakı ilin əvvəlini on ikinci ay tamam olandan sonra hesablayacaq.

Məsələ: 1874. Əgər inək, qoyun, dəvə, gümüş və qızılın maliki il əsnasında baliğ olsa, məsələn, uşaq məhərrəm ayının əvvəlində qırx baş qoyuna malik olsa və iki ay ötdükdən sonra baliğ olsa, məhərrəm ayının əvvəlindən e`tibarən on bir ay keçdikdə ona zəkat düşür, əksinə həddi-buluğa çatandan sonra on bir ay keçdikdə ona zəkat vermək vacib olar. Ancaq müstəhəbb ehtiyat budur ki, məhərrəm ayının əvvəlindən on bir ay keçsə və zəkatın digər şərtləri də mövcud

olmuş olsa, onun zəkatını versin.

Məsələ: 1875. Buğda və arpaya o vaxt zəkat gəlir ki, adətən ona «buğda» və «arpa» deyilsin. Kişmişin zəkatı, “üzüm” deyilən vaxtdan sonra vacib olur, xurmanın zəkatı, ərəblər arasında “təmr” adlanan vaxtdan vacib olur, lakin buğda və arpanın zəkatının verilməsi vaxtı onların dənələrinin samandan ayrılan vaxtı, xurma və kişmişdə isə qurduqları vaxtdır. Əgər zəkatın verilməsini həmin vaxt müstəhəq mövcud ola-ola, üzürsüz olaraq gecikdirsə, (zəkata) zamindir.

Məsələ: 1876. Əvvəlki məsələdə deyildiyi kimi, buğda, arpa, kişmiş və xurmanın zəkatı vacib olan vaxt onların sahibi baliğ, ağıllı, azad və malından istifadə etmə imkanına malik olduğu surətdə, hətta ondan qabaq şərtlərin hamısı, ya bəzisi hələ mövcud olmamış olsa da, zəkatını verməlidir. Əgər bu şərtlərdən biri mövcud olmasa, ona zəkat vacib deyildir.

Məsələ: 1877. Əgər inək, qoyun, dəvə, qızıl və gümüşün sahibi bütün il boyu, ya ilin bir qədərində dəli olsa, ona zəka vacib deyildir.

Məsələ: 1878. Əgər inək, qoyun, dəvə, qızıl və gümüşün sahibi ilin bir hissəsində məst, ya bihuş olsa, zəkat ondan saqit olmaz. Həmçinin, buğda, arpa, xurma və kişmişin zəkatı vacib olan vaxt məst və ya bihuş olsa, eyni hökmü daşıyır.

Məsələ: 1879. İnsandan qəsb edilmiş və onun istifadə edə bilmədiyi malının zəkatı yoxdur. Lakin qəsb edilən buğda və arpa əkin sahəsi, xurma ağacı, ya üzüm kolu kimi şeylər olsa və onların zəkatı vacib olan vaxt qəsbkarın əlində olsa sonradan hər vaxt sahibinin ixtiyarına keçsə, vacib ehtiyata əsasən, onun zəkatını verməlidir.

Məsələ: 1880. Əgər qızıl və gümüş, ya zəkatı vacib olan digər bir şeyi borc etsə və bir il öz ixtiyarında saxlasa, onun zəkatını verməlidir. Borc verənə isə heç bir şey vacib deyildir.

BUĞDA, ARPA, KİŞMİŞ VƏ XURMANIN ZƏKATI

Məsələ: 1881. Buğda, arpa, kişmiş və xurmanın zəkatı, nisab həddinə yetişən zaman vacib olar. Onların nisabı 300 “sa”-dır və hər bir “sa” 614, 25 seyrəfi misqal qədərdir ki, təqribən 847 kq- dır.

Məsələ: 1882. Əgər zəkat verilməmişdən qabaq zəkatı vacib olan üzüm, xurma, buğda və arpadan özü və ailəsi yesə, ya zəkat qəsd etmədən bir fəqirə versə, istifadə etdiyi miqdarın zəkatını verməlidir.

Məsələ: 1883. Əgər buğda, arpa, xurma və üzümə zəkat vacib olandan sonra maliki ölsə zəkatın miqdarını onun malından

verməlidirlər. Lakin zəkat vacib olmamış ölsə vərəsələrdən hər hansı birinin payı nisab həddinə çatırsa öz payının zəkatını verməlidir.

Məsələ: 1884. Şəriət hakimi tərəfindən zəkatı toplamağa mə'mur olmuş kəs, xərmən vaxtı, yə'ni buğda və arpanı samandan ayıran vaxt, eləcə də üzüm kişmiş olandan və təzə xurma quruyandan sonra zəkatı tələb edə bilər. Əgər sahibi verməsə və zəkatı vacib olan şey tələf olub aradan getsə, gərək əvəzini versin.

Məsələ: 1885. Əgər üzüm və xurma ağacına, buğda və arpa zəmisinə malik olduqdan sonra onlara zəkatı vacib olsa, zəkatını verməlidir.

Məsələ: 1886. Əgər buğda, arpa, xurma və üzümün zəkatı vacib olandan sonra zəmini və ağacları satsa, satan şəxs onların zəkatını verməlidir.

Məsələ: 1887. Əgər insan buğda, arpa, xurma ya üzümün hamısını alıb satıcının onların zəkatını verdiyini bilsə, ona (alıcıya) heç bir şey vacib deyil. Yox əgər zəkatı vermədiyini bilsə, satıcı zəkatı verdiyi surətdə alver səhihdir, həmçinin, əgər müştəri zəkatı versə də hökm eynidir; bu halda satıcıya müraciət edə (və haqqını ala) bilər. Bu iki surətdən başqa hallarda əgər şəriət hakimi zəkatı verilməli olan miqdarı alverinə icazə verməsə, o miqdarın alveri batildir və şəriət hakimi zəkatın miqdarını alıcıdan ala bilər. Əgər (şəriət hakimi) zəkatı verilməli olan miqdarın alverinə icazə versə, alver səhihdir və alıcı həmin miqdarın qiymətini gərək şəriət hakiminə versin. Əgər həmin miqdarın qiymətini satıcıya vermişdirsə ondan geri ala bilər. Əgər satıcının zəkatı verib-verməməsi barədə şəkk etsə, hələlik o malda zəkatın olmamasına hökm etmək məhəlli-işkaldır.

Məsələ: 1888. Əgər yaş halda olan buğda, arpa, xurma və üzümün çəkisi nisab həddinə çatmış olsa, amma quruyandan sonra o miqdardan az olsa, ona zəkat düşmür.

Məsələ: 1889. Əgər buğda, arpa, xurma və üzüm qurumazdan öncə istifadə olunsay, bu halda onların qurusu nisab həddində olsa, onların zəkatını verməlidir.

Məsələ: 1890. Xurma üç qismdir:

1-Qurudulmuş xurma (onun hökmü deyilmiş oldu);

2-Rütəb (nəm, yaş) halda yeyilən xurma;

3-Kal halda yeyilən xurma.

İkinci qism xurma o miqdarda olsa ki, quruyandan sonra nisab həddinə çatarsa, vacib ehtiyata əsasən, ona zəkat vacib olur, amma

üçüncü qism xurmaya zəkat düşmür.

Məsələ: 1891. Buğda, arpa, xurma və üzümün zəkati verilsə bir neçə il sahibinin ixtiyarında qalsa da, zəkati yoxdur.

Məsələ: 1892. Əgər buğda, arpa, xurma və üzüm yağışın, ya çayın suyu ilə suvarılsa, ya yerin rütubətindən faydalansa, onun zəkati onda birdir. Əgər dolça və bu kimi şeylərlə suvarılsa onun zəkati 1/20-dir

Məsələ: 1893. Əgər buğda, arpa, xurma və üzüm həm yağış suyu və bu kimi vasitələrlə, həm də dolça və bu kimi avadanlıqla suvarılsa, bu halda “dolça və bu kimi əşyalarla sulvarılıbdır”- deyiləcək şəkildə olsa, onun zəkati 1/20, əgər “yağış və s.-in suyu ilə suvarılmışdır”-deyiləcək tərzdə suvarılsa onun zəkati 1/10- dir. Əgər “hər iki tərzdə suvarılmışdır” deyiləcək tərzdə suvarılsa onun zəkati 3/40 – dur.

Məsələ: 1894. Əgər camaatın bu barədə nə deməsində şəkk etsə və suvarılmanın camaat arasında hər iki vasitə ilə, yoxsa məsələ, yağış suyu ilə suvarılmasını dediklərini bilməsə, 3/40 hissəsini zəkat versə kifayətdir.

Məsələ: 1895. Əgər şəkk etsə və camaat arasında hər iki vasitə ilə yoxsa dolça ilə suvarılmasını demələrini bilməsə, 1/20- ni zəkat versə kifayətdir. Həmçinin, camaat arasında «yağış suyu ilə suvarılıb»-deyə, üçüncü ehtimal da əlavə olunduqda hökm eynidir.

Məsələ: 1896. Əgər buğda, arpa, xurma və üzüm yağış və s.- lə suvarılsa və dolça və bu kimi əşyalarla suvarılmağa ehtiyac olmasa, amma dolça ilə suvarılsa da məhsulun daha artıq olmasına kömək etməsə, onun zəkati 1/10-dir. Əgər dolça və bu kimi avadanlıqla suvarılsa və yağış suyu və s. ehtiyac olmasa, lakin eyni zamanda yağış suyu ilə də suvarılsa və bunlar məhsulun artmasına kömək etməsə, onun zəkati 1/20-dir.

Məsələ: 1897. Əgər bir əkin sahəsini dolça və bu kimi əşyalarla suvarsa və onun qonşuluğundakı əkin sahəsi onun rütubətindən istifadə edərək suvarılmağa ehtiyacı olmasa, dolça ilə suvarılan əkinin zəkati 1/20, onun yanındakı əkinin zəkati isə, o əkin sahəsinin malikindən qeyri bir şəxsin əkini olduqda 1/10 – dir, həmçinin, vacib ehtiyata əsasən, o yerin sahibinin öz əkini olduqda da hökm eynidir.

Məsələ: 1898. Buğda, arpa, xurma və üzüm üçün çəkilən xərcləri hasildən çıxıb, sonra onun nisabını hesablaya bilməz. Buna görə də onlardan birinin çəkisi xərcləri çıxmamış nisab həddinə çatsa,

zəkatını verməlidir.

Məsələ: 1899. Əkinə sərf etdiyi toxum istər şəxsin özünün olsun, istərsə də almış olsun, onu hasildən çıxıb sonra nisabı hesablaya bilməz; əksinə nisabı hasilin məcmusuna (hamısına) nisbətə hesablayacaq.

Məsələ: 1900. Dövlətin malın eynindən aldığı tutduğu vergiyə zəkat vacib deyildir və ondan artığına zəkat düşə bilər. Məsələn, əgər əkin məhsulu 850 kq olduğu halda dövlət 50 kq – ı vergi ünvanı ilə alsın, yalnız 800 kq- in zəkatı vacib olar.

Məsələ: 1901. İnsanın zəkat gəlməmişdən əvvəl çəkilən xərcləri ehtiyat vacibə əsasən, hasildən çıxırsa bilməz ki, yalnız qalanının zəkatını vermiş olsun.

Məsələ: 1902. Zəkat vacib olandan sonra çəkilən xərclərdə, şəriət hakiminə icazə ala bilər və zəkatın miqdarına nisbətən xərclənən qədər götürə bilər.

Məsələ: 1903. Zəkat vacib olmazdan əvvəl zəkat verilməsi caiz deyildir. Zəkat vacib olandan sonra da buğda və arpanın biçilib, samandan ayrılmasını və xurma ilə üzümün qurumasını gözləmək vacib deyildir, hətta, elə ki, zəkat vacib oldu, zəkatın miqdarını qiymət edib, o qiyməti zəkat qəsdilə vermək olar.

Məsələ: 1904. Zəkat vacib olandan sonra zəmi biçilməmişdən, ya xurma və üzüm dərilməmişdən öncə onun zəkatını müstəhəqqə, ya şəriət hakiminə, ya bu ikisinin vəkilinə müşa olaraq təhvil verə bilər, bundan sonra onun xərclərində ortaqlırlar.

Məsələ: 1905. Mal sahibi əkinin və ya xurma və üzümün (qiymətini yox) eynini şəriət hakiminə və ya müstəhəqqə, ya onların vəkillərinə təhvil verdikdən sonra biçim və quruma vaxtına qədər onun yerində qalması müqabilində mizd tələb edə bilər.

Məsələ: 1906. Əgər bir şəxsin əkin və meyvələri eyni vaxta yetişməyən və iqlimləri müxtəlif olan bir neçə şəhərdə buğda, arpa, xurma və üzüm kimi məhsulları olsa və onların hamısı bir ilin məhsulu sayılırsa, bu halda əvvəlcə yetişənin miqdarı nisab həddinə yetişərsə, onun zəkatını yetişdiyi vaxt, qalanların zəkatını da hər vaxt əldə etsə, o vaxt verməlidir. Əgər əvvəlki nisab həddində olmasa, onun qalanlarının yetişməsinə qədər gözləməlidir: əgər hamısı birlikdə nisab həddinə yetişərsə, zəkat vacib olar. Əgər nisab qədərində olmasalar, ona zəkat düşməz.

Məsələ: 1907. Əgər xurma və üzüm ağacları ildə iki dəfə meyvə

verərsə və üst-üstə nisab həddinə yetişərsə, vacib ehtiyata əsasən, ona zəkat düşür.

Məsələ: 1908. Əgər qurusu nisab həddində olan bir qədər təzə xurma və üzümü varsa bu halda onun təzəsindən, zəkat qəsdilə quruyan zaman ona vacib olacaq zəkat qədərində verərsə, eybi yoxdur.

Məsələ: 1909. Əgər bir şəxsə quru xurma və kişmişin zəkati vacib olarsa, ona vacib olan zəkat təzə xurma, ya üzümü zəkat qəsdilə verə bilməz. Həmçinin, əgər təzə xurma, ya üzümün zəkati vacib olsa, quru xurma, ya kişmiş vacib zəkat qəsdilə verə bilməz. Eləcə də vacib ehtiyata əsasən, hər birinin təzə məhsulunu onun qurusu əvəzinə, yaxud onun qurusunu, qiyməti ünvanı ilə təzəsinin əvəzinə verə bilməz.

Məsələ: 1910. Borcu olan şəxs, eyni zamanda zəkat gəlmiş bir mala da malik olsa və ölsə, əvvəlcə zəkat gəlmiş malının hamısının zəkati verilməli, sonra onun borcları ödənməlidir.

Məsələ: 1911. Borclu olduğu halda buğda, arpa, xurma ya üzümü də olan şəxs əgər ölsə və onlara zəkat vacib olmamış varislər onun borcunu başqa malından versələr, onların hər birinin payı zəkat həddinə (847 kq) çatsa zəkat verməlidir. Əgər mala zəkat gəlməmiş onun borcunu verməsələr, bu halda meyyitin malı ancaq borcu qədərindədirsə, ona zəkat vacib olmur. Əgər meyyitin malı borcundan çox olsa, zəkati olan malı ümumi mala nisbət mülahizə edərək (yarısı, 1/3, 1/4 və s. kimi) həmin nisbətdə zəkati olan maldan çıxsınlar. Sonra yerdə qalan varislərə keçir. Deməli, vərəsələrdən hər birinin payı nisab həddinə çatsa, ona zəkat düşür.

Məsələ: 1912. Əgər zəkat gəlmiş buğda, arpa, xurma və kişmişin həm yaxşısı, həm də pisi olsa, vacib ehtiyata əsasən, yaxşı məhsulun zəkati pis məhsuldan verilməsin.

QIZIL VƏ GÜMÜŞÜN ZƏKATI

Məsələ: 1913. Qızılın iki nisabı vardır:

Onun birinci nisabı 20 şər'i misqaldır ki, hər misqal 18 noxuddur. Məşhur nəzərə əsasən, adi seyrəfi misqalın 3/4-ə bərabərdir. Deməli, qızıl 15 seyrəfi misqala bərabər olan 20 şər'i misqala çatdıqda, əgər deyiləcək digər şərtlərə də malik olsa, insan onun 9 noxud olan 1/40-ini zəkat olaraq verməlidir. Əgər bu qədərə çatmasa zəkat vacib deyildir.

Onun ikinci nisabı üç adi seyrəfi misqala bərabər olan dörd şər'i misqaldır. Yəni əgər (birinci nisab olan) 15 misqala 3 adi misqal əlavə olunsa bütün 18 misqalın zəkatını $1/40$ nisbət ilə verməlidir. Əgər 3 misqaldan az əlavə olsa, yalnız 15 adi misqalın zəkatını verməlidir, artığının isə zəkatı yoxdur. Həmçinin, nə qədər artsa hökm eynidir. Yəni əgər 3 misqal artsa onun hamısının zəkatını verməlidir, əgər ondan az əlavə olsa, artığın zəkatı yoxdur.

Məsələ: 1914. Gümüşün iki nisabı vardır:

Onun birinci nisabı 105 adi seyrəfi misqaldır, yəni gümüş 105 seyrəfi misqala çatsa və başqa şərtlərə də malik olsa, insan onun $1/40$ -ini, yəni 2 misqal 15 noxud olan miqdarda zəkat verməlidir. Əgər deyilən miqdarda çatmasa zəkatı vacib deyildir.

Onun ikinci nisabı 21 misqaldır, yəni 105 misqala 21 misqal əlavə olunsa bütün 126 misqalın zəkatını, yəni $1/40$ -ini zəkat verməlidir. Əgər 21 misqaldan az əlavə olunsa, yalnız 105 misqalın zəkatını verməlidir və ondan artığının zəkatı yoxdur. Həmçinin, nə qədər əlavə olunsa, yəni 21 misqal artsa onun hamısının zəkatını verməlidir. Əgər ondan az əlavə olsa, 21 misqaldan az olduğu təqdirdə artığın zəkatı yoxdur. Buna əsasən, əgər insan malik olduğu qızıl və gümüşün $1/40$ -ni zəkat versə ona vacib olan zəkatı vermiş olur, bəzən vacib qədərdən də artıq vermiş olur, məsələn, 110 misqal gümüşü olan kəs əgər onun $1/40$ -ni zəkat versə, həm 105 misqalın vacib olan zəkatını, həm də vacib olmayan 5 misqalın zəkatını da vermiş olur.

Məsələ: 1915. Qızıl, ya gümüşü nisab həddində olan kəs, onun zəkatını vermiş olsa da, birinci nisabdan azalmayana qədər hər il onun zəkatını verməlidir.

Məsələ: 1916. Qızıl və gümüşün zəkatı o surətdə vacib olur ki, ona sikkə vurulmuş olsun və onunla alver rəvac tapmış olsun. Əgər ona vurulmuş sikkə pozulmuş olsa da zəkatı verilməlidir.

Məsələ: 1917. Qadınların zinət kimi istifadə etdikləri sikkəli qızıl və ya gümüş ilə alver etmək rəvacdırsa, yəni onunla qızıl, ya gümüş pul olaraq müamilə edilərsə, ehtiyata əsasən, onun zəkatı vacibdir. Ancaq onunla müamilə rəvacda olmazsa, zəkatı vacib deyildir.

Məsələ: 1918. Bir şəxsin, heç birinin birinci nisab həddində olmadığı qədər qızıl və gümüşü olarsa, məsələn, 102 misqal gümüş və 14 misqal qızılı olmuş olsa, ona zəkat vacib deyildir.

Məsələ: 1919. Əvvəllər deyildiyi kimi, qızıl və gümüşün zəkati o surətdə vacib olur ki, insan on bir ay ərzində nisab qədərində qızıl və gümüşə malik olsun əgər on bir ay əsnasında onun qızıl, ya gümüşü birinci nisabdan azalsa, ona zəkat vacib deyildir.

Məsələ: 1920. Əgər on bir ay əsnasında malik olduğu qızıl, ya gümüşü başqa bir qızıl, ya gümüşlə yaxud digər bir şeylə dəyişsə yaxud onları əritsə, ona zəkat vacib olmaz. Lakin bu işləri zəkat verməkdən boyun qaçırmaq üçün etsə, müstəhəbb ehtiyat budur ki, zəkat versin.

Məsələ: 1921. Əgər on ikinci ay qızıl, ya gümüş pulu əritsə, onların zəkətini verməlidir. Əgər əritmək vasitəsilə onların qiyməti, ya çəkisi azalarsa, əritməmişdən əvvəl ona vacib olan zəkati verməlidir.

Məsələ: 1922. Əgər malik olduğu qızıl, ya gümüşün həm pisi, həm də yaxşısı olsa, hər birinin zəkətini onların özündən verə bilər. Ancaq daha yaxşı olar ki, onların hamısının zəkətini yaxşı qızıl və ya gümüşdən versin. Ehtiyat vacib budur ki, onların hamısının zəkətini pis növdən verməsin.

Məsələ: 1923. Adi qaydadan çox başqa filizlə qarışmış olan qızıl və gümüş pula əgər “qızıl və gümüş pul” deyilsə və xalisi nisab həddinə çatdıqda zəkati vacib olur. Həmçinin, vacib ehtiyata əsasən, özü nisab həddinə çatsa, amma xalisi çatmasa da eyni hökmdədir. Lakin əgər ona “qızıl, ya gümüş pul” deməsələr, xalisi nisab həddinə çatsa da, əqva nəzər budur ki, ona zəkat düşmür.

Məsələ: 1924. Əgər malik olduğu qızıl, ya gümüş adi miqdarda başqa filizlə qarışıq olsa, onun zəkətini adi qaydadan artıq başqa filizlə qarışıq olan qızıl, ya gümüşdən verə bilməz. Ancaq ona vacib olan zəkati tərkibində xalis qızıl, ya gümüş olandan o qədərdə versə ki, ona vacib olan zəkat qədərində olsa, eybi yoxdur. Həmçinin, onun qiyməti ona vacib olan zəkat qədərində olsa və vacib zəkat ünvanı ilə verdikdə də hökm eynidir.

DƏVƏ, İNƏK VƏ QOYUNUN ZƏKATI

Məsələ: 1925. Dəvə, inək və qoyunun zəkətində yuxarıda deyilmiş şərtlərdən əlavə, iki şərt də vardır:

1-Heyvan bütün il boyu işləməsin, amma əgər bütün il boyu bir-iki gün işləmiş olsa, əqva budur ki, ona zəkat gələr.

2-İl boyu çöldə otlamış olsun. Deməli, əgər bütün il, boyu ya ilin bir qədərini biçilmiş otdan yesə, ya özünün və ya başqasının mülkü

olan əkin sahəsindən otlasa, zəkati yoxdur. Lakin bütün il ərzində bir-iki gün sahibinin verdiyi otdan yesə, əqva budur ki, zəkat vacib olur.

Məsələ: 1926. Əgər insan öz dəvəsi, inəyi və qoyunu üçün heç kəsin əkmədiyi bir otlaq alsın, ya icarəyə götürsə, ehtiyat vacibə əsasən onun zəkati verməlidir. Lakin orada otarmaq üçün xərc versə zəkati vacibdir.

Dəvənin nisabı

Məsələ: 1927. Dəvənin on iki nisabı vardır:

1. 5 dəvə; onun zəkati bir qoyundur. Dəvələrin sayı bu həddə çatmasa zəkam düşmür
2. 10 dəvə; onun zəkati iki qoyundur
3. 15 dəvə; onun zəkati üç qoyundur.
4. 20 dəvə; onun zəkati dörd qoyundur.
5. 25 dəvə; onun zəkati beş qoyundur.
6. 26 dəvə; onun zəkati ikinci ilinə daxil olmuş bir dəvədir.
7. 36 dəvə; onun zəkati üçüncü ilinə daxil olmuş bir dəvədir.
8. 46 dəvə; onun zəkati dörd yaşına daxil olmuş bir dəvədir.
9. 61 dəvə; onun zəkati beş yaşına daxil olmuş bir dəvədir.
10. 76 dəvə; onun zəkati üç yaşına daxil olmuş iki dəvədir.
11. 91 dəvə; onun zəkati dörd yaşına daxil olmuş iki dəvədir.
12. 121 dəvə və ondan da çox onun zəkati ya qırx-qırx hesablanır və hər qırx baş üçün üç yaşına daxil olmuş bir dəvə verilir, ya da əlli-əlli hesablanaraq hər əlli dəvə üçün dörd yaşına daxil olmuş bir dəvə verilir və ya qırx-əlli kimi hesablanmalıdır. Lakin hər bir surətdə elə hesablanmalıdır ki, bir şey artıq qalmasın, yaxud artıq qalsada, doqquzdan artıq olmasın. Məsələn, əgər yüz qırx dəvəsi olsa, yüzü üçün dörd yaşına keçən iki dəvə, qırxı üçün üç yaşına keçən bir dəvə verməlidir. Zəkat olaraq verilən dəvə dişi olmalıdır.

Məsələ: 1928. İki nisabın arasında olan saylarda zəkət vacib deyildir. Deməli, əgər malik olduğu dəvələrin sayı birinci nisab sayılan beşdən keçsə və ikinci nisab olan ona çatmasa, yalnız beş dəvənin zəkətini verməlidir. Sonrakı nisabların da hökmü eynilə belədir.

İnəyin nisabı

Məsələ: 1929. İnəyin iki nisabı vardır:

Onun birinci nisabı otuz baş inəkdir. İnəklərin sayı otuza çatdısa, əgər deyilməmiş şərtlərə malik olsa, iki yaşına keçən bir dana zəkət olaraq verilməlidir. Vacib ehtiyata əsasən, həmin dana erkək olmalıdır. Həmçinin, inəklərin sayının doxsana çatdığı hal istisna olmaqla, iki yaşa keçən dana verməli olduğu hər vaxt hökm eynidir. Amma doxsana çatanda vacib ehtiyata əsasən, iki yaşına keçən üç baş dişi dana verməlidir.

Onun ikinci nisabı qırx başdır və onun zəkəti üç yaşına keçən bir dişi danadır. Otuzla qırx arasındakı saylarda zəkət vacib deyildir. Məsələn, bir şəxs otuz doqquz baş inəyi olsa, yalnız otuzun zəkəti vacibdir. Həmçinin, qırx baş inəyi olsa, nə qədər ki, altmışa çatmayıbdır, yalnız onun qırxının zəkətini verməlidir. Altmışa çatandan sonra isə, birinci nisabın iki bərabəri olduğu üçün, iki yaşına keçən iki dana verməlidir. Həmçinin, nə qədər artsa 30-30, ya 40-40, ya da 30-40 kimi hesablanmalı və onun zəkəti deyilməmiş qaydaya əsasən verilməlidir. Lakin bu zaman elə hesablanmalıdır ki, bir şey artıq qalmasın, yaxud qalsa da doqquzdan çox qalmasın. Məsələn, əgər yetmiş inəyi varsa, gərək 30-40 hesabı ilə hesablasın və onun 30 ədədi üçün 30- a aid zəkətini, 40 ədədi üçün isə 40- a aid zəkətini versin. Çünki, əgər 30-30 hesabı ilə hesablasa onun zəkəti verilməmiş qalır.

Qoyunun nisabı

Məsələ: 1930. Qoyunun beş nisabı vardır:

1. Qırx baş; onun zəkəti bir qoyundur. Qoyunların sayı 40- a çatmayınca zəkəti yoxdur.
2. 121 ədəd; onun zəkəti iki qoyundur.
3. 201 ədəd; onun zəkəti üç qoyundur.
4. 301 ədəd; onun zəkəti dörd qoyundur.
5. 400 və ondan artıq; belə olduqda yüz-yüz hesablayıb, hər yüz

baş üçün bir qoyun zəkət olaraq verməlidir.

Zəkət qoyunların özündən vermək lazım (vacib) deyil. Hətta başqa qoyun ya qoyunun qiymətinə uyğun olaraq pul versə də kifayətdir.

Məsələ: 1931. İki nisabın arasında olan heyvanların zəkati vacib deyildir. Deməli, əgər bir kəsin qoyunlarının sayı qırx ədəd olan birinci nisabdan çox olsa, 121 ədəd olan ikinci nisaba çatmayınca yalnız 40 başın zəkətini verməlidir, artığının isə zəkati yoxdur. Həmçinin, sonrakı nisabların da hökmü eynidir.

Məsələ: 1932. Hamısının erkək ya dişi, yaxud bəzisinin erkək, bəzisinin isə dişi olmasından asılı olmayaraq nisab həddinə çatdıqda dəvənin, inəyin və qoyunun zəkati vacibdir.

Məsələ: 1933. Zəkətdə inək və camış bir cins hesab olunur. Ərəb və qeyri-ərəb dəvəsi də bir cinsdir. Həmçinin, keçi, dişi qoyun və şişək (bir illik) qoyunun zəkət verilməsində fərqləri yoxdur.

Məsələ: 1934. Əgər zəkət olaraq qoyun versə, ehtiyata əsasən, ən azı ikinci ilinə keçən olmalıdır. Əgər keçi versə, ehtiyata əsasən, üçüncü ilinə keçən olmalıdır.

Məsələ: 1935. Zəkət ünvanı ilə verilən qoyunun qiyməti əgər başqa qoyunlardan azacıq aşağı olsa, eybi yoxdur, lakin qiyməti bütün qoyunlardan çox olanı verməsi daha yaxşıdır. İnək və dəvə də bu hökmdədir.

Məsələ: 1936. Əgər bir neçə nəfər bir-birilə şərik olsalar, hər birinin payı birinci nisaba çatdıqda zəkət verməlidir. Payı birinci nisabdan az olana isə zəkət vacib deyildir.

Məsələ: 1937. Əgər bir nəfərin bir neçə yerdə dəvəsi, inəyi, ya qoyunu olsa və üst-üstə nisab həddinə çatsa onların zəkətini verməlidir.

Məsələ: 1938. Əgər malik olduğu dəvə, inək və qoyunları xəstə və eybli olsa, zəkətini verməlidir.

Məsələ: 1939. Əgər malik olduğu dəvə, inək və qoyunların hamısı xəstə, ya eybli, ya qoca olsalar, zəkətini onların özündən verə bilər. Lakin hamısı sağlam, eybsiz və cavan olsalar, zəkətini xəstə, eybli, ya qocadan verə bilməz. Hətta əgər bəzisi sağlam, bəzisi xəstə; ya bir qismi eybsiz, digər bir qismi eybli, ya bir qədəri cavan, bir qədəri ilə qoca olsa, cərəm onların zəkətini sağlam, eybsiz və cavan heyvandan versin.

Məsələ: 1940. Əgər on birinci ay tamam olmamış malik olduğu

dəvə, inək və qoyunu başqa şeylə dəyişsə, ya malik olduğu nisab qədərini həmin növdən olan digər nisab qədəriylə dəyişsə, məsələn, 40 qoyun verib başqa 40 qoyun alsa zəkat ona vacib deyildir.

Məsələ: 1941. Dəvə, inək və qoyunun zəkatını verməli olan kəs əgər onun zəkatını başqa malından versə, onların sayı nisab həddindən azalmayınca, hər il onların zəkatını verməlidir. Əgər onların özündən versə və birinci nisabdan azalsa ona zəkat vacib deyildir. Məsələn, 40 qoyunu olan şəxs əgər onların zəkatını başqa malından versə, onun qoyunlarının sayı 40- dan az olmayınca hər il bir qoyun (zəkat) verməlidir. Əgər zəkatı onların özündən versə, 40- a çatmayınca zəkat ona vacib deyildir.

ZƏKATIN XƏRCLƏNDİYİ YERLƏR

Məsələ: 1942. Zəkat səkkiz yerdə sərf edilə bilər:

1. Fəqir; və o, özünün və ailəsinin illik xərcini ödəyə bilməyən şəxsdir. Lakin sənəti, (peşəsi) mülkü və ya sərmayəsi olub onunla illik xərcini ödəyə bilən şəxs fəqir deyildir.

2. Miskin; o, fəqirdən də çətin vəziyyətdə yaşayana deyilir.

3. İmam (əleyhissalam) ya onun naibi tərəfindən zəkatı toplamağa, qorumağa, hesabat aparmağa, zəkatı İmama (əleyhissalam), ya naibinə, ya fəqirlərə çatdırmağa mə'mur olan kəsə.

4. O müsəlmanlar ki, Allahın yeganəliyinə və Həzrət Muhəmmədin (səlləllahu əleyhi və alih) peyğəmbərliyinə şəhadət verib, amma islamda əqidəsi möhkəm, sabit deyillər, belə ki, zəkat veriləcəyi təqdirdə imanlarının güclənsin Lakin həmin yerdə fəqir varsa və zəkatı ikisindən birinə – fəqirə, yoxsa onlara sərf etməli olduqda, vacib ehtiyata əsasən, fəqirə sərf verilməlidir və zəkatın sərf olunacağı yeddinci yerdə də bu ehtiyata riayət edilməlidir.

5. Çətinlikdə olan müsəlman bir qulu alıb azad etməyə, həmçinin, zəkat üçün müstəhəqq tapılmadıqda çətinlikdə olmasa da belə, qulu alıb azad etməyə;

6. Borcunu ödəyə bilməyən borclu kimsəyə, bu şərtlə ki, zəkat veriləcəyi təqdirdə onu günahda istifadə etməmiş olsun.

7. Allah yolunda, yə'ni qürbət qəsdilə yerinə yetirilə bilən xeyriyyə işləri və vacib ehtiyata görə məscidlər, dini mədrəsələr, xəstəxana, yaşlılar üçün istirahət (qocalar) evinin tikintisi kimi ümumi faydası olan işlərə

8. İbnüs-səbil – yə'ni səfər zamanı (pulu qurtarıb) yolda qalmış

müsafirə.

Bütün bunların hökmləri sonrakı məsələlərdə deyiləcək.

Məsələ: 1943. Vacib ehtiyat budur ki, fəqir və miskin zəkətdən özü və ailəsinin bir illik xərcindən çox götürməsin. Əgər özünün bir qədər pulu, ya malı varsa, yalnız illik xərcinə çatmayan qəddərdə zəkətdən götürsün.

Məsələ: 1944. İllik xərcinə malik olan şəxs ondan bir az xərcləyib sonra qalanının illik xərcinə çatıb-çatmamasında şəkk etsə, zəkat ala bilməz.

Məsələ: 1945. Gəliri illik xərcindən az olan sənətkar, malik, ya tacir xərcinin çatmayan miqdarı qədər zəkat ala bilər və əmək alətlərini, mülkünü, ya öz sərmayəsini (satıb) dolanışığına sərf etməyi lazım deyil.

Məsələ: 1946. Özünün və ailəsinin illik xərci olmayan bir fəqir, özünə məxsus olan və orada yaşadığı evi, ya minik vasitəsi varsa, bunlarsız yaşaya bilməzsə, hətta abır – heysiyyətini qorumaq üçün olsa da, zəkat ala bilər. Eləcə də, ehtiyacı olduğu ev avadanlığı, qab-qayıq, yay və qış paltarları və başqa şeylərə nisbətdə də hökm eynidir. Bunlara malik olmayan fəqirin əgər həmin şeylərə ehtiyacı varsa, onları zəkat alaraq əldə edə bilər.

Məsələ: 1947. Sənət, peşə öyrənməkdə çətinlik çəkməyən fəqir sənət öyrənməli və zəkat almaqla yaşamamalıdır. Lakin onları öyrənməklə məşğul olduğu vaxta qədər zəkat ala bilər.

Məsələ: 1948. Əvvəllər fəqir olan və «fəqirəm» deyən kəsin fəqirlikdən çıxıb-çıxmaması barədə şəkk olunduqda, onun sözündən arxayınlıq gəlməsə də, ona zəkat vermək olar. Amma əvvəllər fəqir olub-olmaması məlum olmayan bir kəs «fəqirəm» desə və onun sözündən arxayınlıq hasil olmasa, vacib ehtiyata əsasən, ona zəkat vermək olmaz.

Məsələ: 1949. Əvvəllər fəqir olmadığı halda «fəqirəm» deyən kəsin sözündən arxayınlıq hasil olmasa, ona zəkat vermək olmaz.

Məsələ: 1950. Zəkat verməli olan şəxsin bir fəqirdən alacağı varsa, həmin borcu zəkətdən hesab edə bilər. Lakin o, borclunun həmin malı günahda istifadə etdiyini bilərsə, borcun ödənməsi üçün sərf olunan zəkətdən hesab edə bilməz.

Məsələ: 1951. Əgər bir fəqir ölsə və onun malı borcu qədərində olmazsa, insan ondan almalı olduğu borcu zəkat olaraq hesab edə bilər. Lakin o, fəqirin borclu olduğu malı günaha sərf etdiyini bilsə,

onun borcunun ödənməsi üçün onu zəkətdən hesab edə bilməz.

Əgər meyyitin malı onun borcu qədərində olarsa və varisləri onun borcunu qaytarmasalar, başqa bir səbəbə görə insan borcunu geri ala bilməsə, vacib ehtiyata əsasən, ondan alacağını zəkat olaraq hesab etməməlidir.

Məsələ: 1952. İnsan bir şeyi zəkat olaraq fəqirə verərkən «zəkətdir» deməsi lazım deyildir. Hətta əgər fəqir xəcalət çəkərsə, müstəhəbbdir ki, malın zəkat olduğunu demədən ona zəkat qəsdilə versin.

Məsələ: 1953. Əgər bir kəsin fəqir olduğunu güman edib ona zəkat versə və sonra fəqir olmadığını başa düşsə, ya Məsələni bilməməzlikdən fəqir olmadığını bildiyi bir kəsə zəkat versə, bu halda ona verdiyi mal qalırsa, onu geri almalı və müstəhəqqə verməlidir. Əgər onu ala bilməsə, zəkətin əvəzini gərək öz malından versin. Əgər o mal tələf olub aradan gedibə, bu halda onu alan şəxs aldığı şeyin zəkat olduğunu bilə-bilə alıbsa, insan onun əvəzini ondan ala bilər və müstəhəqqə verir. Əgər zəkat olduğunu bilmədən alıbsa malı verən şəxs ondan bir şey ala bilməz və gərək insan zəkətin əvəzini öz malından müstəhəqqə versin.

Məsələ: 1954. Borcu olub onu verə bilməyən bir kəs, illik xərcinə malik olsa da belə, öz borcunu qaytarmaq üçün zəkat ala bilər. Lakin borc götürdüyü malı günaha sərf etməmiş olmalıdır.

Məsələ: 1955. Əgər borcu olub, onu qaytara bilməyən bir kəsə zəkat versələr və sonra borcu günaha sərf etdiyini bilsələr, bu halda borclu şəxs fəqirdirsə, ona verdiyini fəqir verilən zəkətdən hesab edə bilər.

Məsələ: 1956. Fəqir olmasa da, borclu olub onu qaytara bilməyən kəsdən almalı olduğu borcunu zəkətdən hesab edə bilər. Lakin fəqir olmasa, bu halda borcu günahda sərf etdiyini bildiyi surətdə onu zəkat hesab edə bilməz.

Məsələ: 1957. Yol xərci tamam olmuş, ya miniyi işdən düşmüş müsafirin səfəri günah olmasa və borc etməklə, ya bir şeyi satmaqla məqsədə çatma bilməsə, vətəninə fəqir olmasa da, zəkat ala bilər. Lakin başqa bir yerdə borc etməklə, ya bir şey satmaqla səfər xərcini təmin edə bilsə, yalnız ora çatmasına lazım qədər zəkat ala bilər.

Məsələ: 1958. Səfər zamanı yolda qalan və zəkat almış müsafir vətəninə çatandan sonra əgər aldığı zəkətdən artıq qalmış olsa və onu zəkat verənə qaytara bilməsə, yaxud ona qaytarmağın məşəqqəti,

əziyyəti olsa onu şəriət hakiminə verib, onun zəkat olduğunu deməlidir.

ZƏKAT ALMAĞA HAQQI OLAN KƏSLƏRİN – MÜSTƏHƏQLƏRİN ŞƏRTLƏRİ

Məsələ: 1959. Zəkat alan kəs on iki İmam şiəsi olmalıdır. Əgər insan bir nəfəri şiə bilib ona zəkat versə və sonradan şiə olmadığı məlum olsa, zəkati yenidən verməlidir.

Məsələ: 1960. Əgər on iki İmam şiəsindən olan uşaq və ya dəli fəqir olsa, insan o uşağın, ya dəlinin mülkü olması qəsdilə onun vələsinə zəkat verə bilər, vəlisi də həmin qəsdilə zəkati ala bilər.

Məsələ: 1961. Əgər uşağın və dəlinin vələsinə əli çatmasa, özü, ya bir nəfər əmin şəxs vasitəsilə zəkati uşaq, ya dəlinin işlərinə sərf edə bilər. Zəkati onlar üçün sərf edərkən zəkat niyyəti etməlidir. Amma uşağın, ya dəlinin vələsinə əli çatdığı surətdə vacib ehtiyat budur ki, onun vasitəsi, ya icazəsi ilə onlar üçün sərf etsin.

Məsələ: 1962. Dilənçilik edən bir fəqirə zəkat vermək olar, lakin zəkati günah işlərdə xərcləyənə zəkat vermək olmaz.

Məsələ: 1963. Böyük günahları aşkarda yerinə yetirən kəsə və vacib ehtiyata əsasən, namazı tərk edənə və spirtli içki (şərab) içənə zəkat vermək olmaz.

Məsələ: 1964. Borcu olub borcunu ödəyə bilməyən şəxsin, xərcləri insana vacib olsa da, onun borcunu zəkatdan vermək olar.

Məsələ: 1965. İnsan, övlad kimi xərci onun öhdəsinə vacib olanların xərclərini özü zəkatdan ödəyə bilməz. Lakin onların xərclərini verməsə başqaları onlara zəkat verə bilərlər.

Məsələ: 1966. Əgər insan zəkati öz oğluna versə ki, onu öz arvadı, nökrü və ailəsinə xərcləsin, eybi yoxdur.

Məsələ: 1967. Əgər oğulun elmi və dini kitablara ehtiyacı olsa, ata onları zəkatdan alıb onları oğlunun istifadəsinə verə bilər. Əgər kitabları “Allah yolunda” qismindən olan zəkatdan almaq istəsə, ehtiyata əsasən, bu işdə (şəxsi deyil) ümumi məsləhət olmalıdır.

Məsələ: 1968. Oğulun evlənməyə ehtiyacı olduqda, ata öz zəkatinı oğluna verə bilər ki, evlənməyinə sərf etsin. Həmçinin, oğul da ataya nisbətdə bu cür edə bilər.

Məsələ: 1969. Xərci əri tərəfindən təmin olunan qadına, eləcə də, əri xərcini verməsə də onun xərci ödəməyə məcbur etmək mümkün olan qadına zəkat vermək olmaz.

Məsələ: 1970. Siğə olunmuş qadın əgər fəqir olarsa, əri və başqaları ona zəkat verə bilərlər. Lakin əri əqddə onun xərcini verməyi şərt etsə, ya başqa bir səbəbə görə arvadının xərcini vermək ona vacib olarsa, o qadının xərcini ödədiyi surətdə ona zəkat vermək olmaz.

Məsələ: 1971. Qadın öz fəqir ərinə zəkat verə bilər, hətta əri zəkati o qadının öz xərclərinə sərf etsə belə.

Məsələ: 1972. Seyyid olan şəxs qeyri-seyyiddən zəkat ala bilməz. Lakin xüms və başqa vücuhat onun illik xərcinə kifayət etməsə və seyyid olmayan kəsdən zəkat almağa məcbur olsa, ondan gündəlik xərci qədərində zəkat ala bilər.

Məsələ: 1973. Seyyid olub-olmadığı məlum olmayan kəsə zəkat vermək olar.

ZƏKATIN NİYYƏTİ

Məsələ: 1974. İnsan zəkati dəstəmazda qeyd olunduğu kimi, qürbət qəsdilə və ixlasla verməli və niyyətdə onun fitrə, yoxsa malın zəkati olduğunu müəyyən etməlidir.

Məsələ: 1975. Bir neçə malın zəkati vacib olan kəs, vacib ehtiyata əsasən, verdiyi zəkatin hansı malın zəkati olduğunu müəyyən etməlidir. Bu zaman verdiyi zəkatin pul, yaxud o malın biri ilə eyni növdən olmasının fərqi yoxdur.

Məsələ: 1976. Əgər bir şəxs, malının zəkati vermək üçün başqasını vəkil etsə, vəkil zəkati fəqirə verərkən onu malikin tərəfindən verməsini niyyət etməlidir. Malik də ehtiyata əsasən, həmin vaxtda zəkat niyyəti etməlidir. Əgər malik verdiyi zəkati fəqirə çatdırmaq üçün bir kəsi vəkil etsə, malik zəkatin fəqirə verildiyi vaxt niyyət etməlidir. Müstəhəbb ehtiyat budur ki, zəkati vəkilə verən vaxtdan e`tibarən niyyəti etsin və onun fəqirə çatacağı ana qədər öz niyyətində qalsın.

Məsələ: 1977. Əgər qürbət qəsd etmədən zəkati fəqirə versə və həmin mal (fəqirin əlində) tələf olmamışdan öncə zəkat niyyəti etsə, zəkat hesab olunar.

ZƏKATIN MÜXTƏLİF MƏSƏLƏLƏRİ

Məsələ: 1978. Buğda və arpanı samandan ayıran vaxt, eləcə də xurma və üzüm quruduqda insan gərək zəkati fəqirə versin, ya öz malından ayırsın. Qızıl, gümüş, dəvə, inək və qoyunun zəkati on

birinci ay tamam oldandan sonra fəqirə verməli ya öz malından ayırmalıdır. Lakin müəyyən bir fəqiri gözləsə, ya hansısa üstün bir cəhəti olan fəqirə vermək istəsə, yazıb, qeyd etmək şərt ilə zəkati hələ ayırmaya bilər. Vacib ehtiyat budur ki, onu üç aydan artıq gecikdirməsin.

Məsələ: 1979. Malın zəkati ayırdıqdan sonra onu dərhal müstəhəqqə çatdırmaq lazım (vacib) deyil. Lakin əgər müstəhəqqə əli çatırsa, müstəhəbb ehtiyat budur ki, onu verməyi təxirə salmasın.

Məsələ: 1980. Zəkati müstəhəqqinə çatdırıla bilən şəxs əgər onu çatdırmasa və saxlamaqda səhlənkarlığa yol vermədiyinə görə tələf olsa, gərək onun əvəzini versin.

Məsələ: 1981. Zəkati müstəhəqqə çatdırmaq imkanı olan şəxs onu çatdırmasa və saxlamaqda səhlənkarlıq etməsə, eləcə də onu verməməkdə müəyyən bir fəqirə vermək, ya daha fəzilətli bir yerə sərf etmək kimi, şəri bir məqsədi olsa (və tələf olsa), zəmin deyildir. Amma deyilən surətdən başqa hallarda zəmindir.

Məsələ: 1982. Əgər zəkati öz malından ayıraraq kənara qoysa, o malın yerdə qalanından istifadə (təsərrüf) edə bilər. Əgər zəkati başqa malından ayıraraq kənara qoysa bütün malından istifadə edə bilər.

Məsələ: 1983. İnsan zəkati üçün ayırdığı malı özü üçün götürüb, yerinə başqa bir şey qoya bilməz.

Məsələ: 1984. İnsanın zəkati üçün ayıraraq qoyduğu malından mənfəət hasil olsa, məsələn, zəkati üçün ayırdığı qoyun bala versə, fəqirin malıdır.

Məsələ: 1985. Əgər zəkati ayıran vaxt müstəhəqq olan bir kəs yanında olsa, zəkati ona vermək daha yaxşıdır. Lakin zəkati verilməsi müəyyən cəhətdən üstün olan başqa bir kəsi olsa, nəzərdə tutsa, bu istisnadır.

Məsələ: 1986. Əgər şəriət hakiminin icazəsi olmadan zəkati üçün ayrılmış mal ilə ticarət edib ziyana düşərsə, bu halda alver zimməsində olarsa və alver etdiyi o malı «mafizzimmə» ni ödəmək qəsdilə verərsə, ziyanı malikindir və zəkata zəmindir. Əgər zəkati olaraq verəcəyi malın eyni ilə alver edərsə, alver batildir və şəriət hakiminin icazəsilə alver səhih olunası deyildir. Əgər mənfəət əldə etsə bu halda zimməsindəki mal ilə alver edib və o malı mafizzimmə qəsdilə versə, malın mənfəəti onundur və zəkata zəmindir. Əgər zəkati olaraq veriləsi malın özü ilə alver etsə və şəriət hakimi bu alverə icazə versə, mənfəəti gərək müstəhəqqə versin.

Məsələ: 1987. Əgər zəkatın verilməsi vacib olmazdan öncə zəkat hesabından fəqirə bir şey versə, bu, zəkat hesab olunmaz. zəkati verilməsi vacib olandan sonra, fəqirə verdiyi şey tələf olmayıbsa, fəqir də öz fəqirliyində qalmışsa, ona verdiyi həmin şeyi zəkatdan hesab edə bilər.

Məsələ: 1988. Bir kəsə zəkatın vacib olmadığını bilən fəqir, zəkat ünvanı ilə həmin kəsdən bir şey alsın və aldığı şey tələf olsa, aldığına zəminədir. Deməli, insana zəkat vacib olan vaxt əgər və fəqirdə öz fəqirliyində qalmış olsa, ona verdiyi şeyin əvəzini zəkatdan hesab edə bilər.

Məsələ: 1989. Bir insana zəkatın vacib olmadığını bilməyən fəqir, əgər ondan zəkat ünvanı ilə bir şey alsın və onun əlində tələf olarsa, aldığına zəmin deyildir və insan onun əvəzini zəkatdan hesab edə bilməz.

Məsələ: 1990. İnek, qoyun və dəvənin zəkatını abır-həyalı fəqirlərə vermək müstəhəbbdir. Habelə, zəkat verərkən öz qohumlarını başqalarından, elm və kamal əhlini qeyrilərdən, bir şey istəməyənləri istəyənlərdən qabağa salmaq müstəhəbbdir. Lakin zəkati hər hansı bir fəqirə vermək digər bir cəhətdən üstün olsa, zəkati ona vermək müstəhəbbdir.

Məsələ: 1991. Zəkati aşkar, müstəhəbbi sədəqəni isə gizli surətdə vermək daha fəzilətlidir.

Məsələ: 1992. Əgər zəkat vermək istəyən kəsin şəhərində zəkata müstəhəqq olan bir kəs olmasa və zəkati, onun üçün müəyyən olunmuş digər yerlərdə istifadə edə bilməsə, bu halda sonradan müstəhəqq tapılacağına ümid yoxdursa, onda onu digər şəhərə aparıb sərf olunması yerlərə çatdırması gərəkdir. Bu halda yol xərcini də zəkatdan götürə bilər və müstəhəbb ehtiyat budur ki, bu xərcləri (zəkatdan) götürmək şəriət hakiminin icazəsi ilə olsun. Bu zaman səhlənkarlığa yol vermədən zəkat tələf olsa, o şəxs zəkata zəmin deyildir.

Məsələ: 1993. Öz şəhərində müstəhəqq ola-ola zəkati digər bir şəhərə apara bilər, lakin (bu halda) yol xərcini özündən verməlidir və əgər zəkat tələf olsa, zəkata zəminədir, yalnız şəriət hakiminin göstərişilə apardığı hal istisnadır.

Məsələ: 1994. Zəkat üçün verməli olduğu buğda, arpa, xurma və kişmiş çəkməyə və qabla ölçməyə görə ödənilən haqq, malikin öz öhdəsindədir.

Məsələ: 1995. İki misqal və 15 noxud, ya ondan da artıq zəkat borcu olan şəxs üçün müstəhəbb ehtiyat budur ki, bir fəqirə 2 misqal və 15 noxuddan az gümüş verməsin. Həmçinin, gümüşdən qeyri buğda, arpa kimi digər bir şeydən zəkat borcu olarsa onun qiyməti 2 misqal və 15 noxudu gümüşə çatsa, müstəhəbb ehtiyat budur ki, bir fəqirə həmin miqdardan az verməsin.

Məsələ: 1996. İnsanın müstəhəqq bir kəsdən, verdiyi zəkatı onun özünə satmasını istəməsi məkrühdür. Lakin müstəhəqq özü (zəkat ünvanı ilə) aldığı şeyi satmaq istəsə, qiymətini tə'yin edəndən sonra zəkat verən onu almaqda digərlərindən irəlidir.

Məsələ: 1997. Bir şəxs ona vacib olan zəkatı verib-vermədiyində şəkk etsə və zəkat gəlmiş malı mövcuddursa, onun şəkki əvvəlki illərin zəkatına nisbətə olsa da, zəkat verməlidir. Əgər o mal tələf olubsa, hazırkı ildə olsa da, ona zəkat vacib deyildir.

Məsələ: 1998. Fəqir zəkatı, onun miqdarından az məbləğə sülh edə, ya zəkat olaraq onun qiymətindən bahalı bir şey ala, eləcə də zəkatı malikindən alıb ona bağışlaya bilməz. Lakin zəkat borcu olan bir kəs fəqir olarsa və zəkatı verə bilməsə, tövbə etmək istəyərsə, fəqir zəkatı ondan alıb, yenidən onun özünə bağışlaya bilər.

Məsələ: 1999. Fiqh alimlərindən bir dəstəsi (Allah onların məqamını ucaltsın!) buyurmuşlar: İnsan zəkatdan bir yeri vəqf edə, yaxud Qur'an, dini və dua kitabları alıb vəqf edə bilər. Həmçinin, vəqfin sərpərəstliyini özü və övladı üçün qərar verə bilər. Lakin şəriət hakiminə müraciət etmədən malikin vəqfə rəhbərlik etməsi və ya vəqfə mütəvəlli tə'yin etməsi məhəlli-işkaldır.

Məsələ: 2000. İnsan zəkatdan bir mülk alıb övlad, yaxud xərcələrini ödəmək ona vacib olan kəslərə vəqf edə bilməz ki, vəqfdən gələn gəliri özləri üçün xərcəsinlər.

Məsələ: 2001. İnsan həccə, ziyarətə və bu kimi yerlərə getmək üçün fəqir olmasa da belə, «fi səbilillah» qismindən olan zəkatdan götürə bilər, yaxud fəqir olsa və illik xərci qədərində zəkatdan götürmüş olsa da. Vacib ehtiyata əsasən, bu kimi işlərdə itaət olmaqdan əlavə, ilahi şüarların tə'zim edilib uca tutulması və dini yaymaq kimi ümumi məsləhətlərin olması da şərtidir.

Məsələ: 2002. Əgər malik, bir fəqiri onun malının zəkatını vermək üçün vəkil etsə və fəqir ehtimal versə ki, malikin qəsdı özünün oradan pay götürməyəcəyi imiş, ondan özü üçün bir şey götürə bilməz. Əgər malikin belə bir qəsdı olmadığına əmin ya arxayın olsa,

fəqir özü üçün də götürə bilər.

Məsələ: 2003. Əgər fəqir bir kəs zəkətdən dəvə, inək, qoyun, qızıl və gümüş alsın bu halda zəkətin vacib olması üçün deyilmiş şərtlərin hamısı mövcud olduğu surətdə onların zəkətini verməlidir.

Məsələ: 2004. Əgər iki nəfər şəxs, zəkəti vacib olan bir maldə şərik olsalar və onlardan biri öz payının zəkətini verəndən sonra malı bölsələr, şərikinin öz payının zəkətini vermədiyini bilsə də, onun öz payına düşən malından istifadə (təsərrüf) etməyinin eybi yoxdur.

Məsələ: 2005. Bir şəxsin xüms ya zəkət borcu olsa, eləcə də kəffarə, nəzr və bu kimi şeylər də vacib olsa Həmçinin, borcu da olsa bunların hamısını verə bilməsə, əgər xüms, ya zəkət gəlmiş mal aradan getməyibsə xüms və zəkəti verməlidir. Əgər aradan getmiş və tələf olmuşsa malı vacib ehtiyata əsasən, borc, xüms və zəkəta mütənasib olaraq bölüb, onları verməyi kəffarə və nəzr etdiyi malı verməkdən qabağa salmalıdır.

Məsələ: 2006. Xüms, ya zəkət borcu olan kəsin boynunda həccətül-islam vacib olsa və bununla yanaşı, borcu da olduğu halda ölsə və malı bunların hamısına kifayət etməsə, xüms və zəkəti vacib olan mal tələf olub aradan getmədiyi surətdə onun xüms və zəkətini verməlidir və malının qalanını həcc ilə borcu arasında bölməlidirlər. Əgər xüms və zəkəti vacib olan mal aradan gedibdirsə, zərurət olduğu surətdə, yəni onun həccə getməsinin birinci dəfəsidirsə və həcc yolunda ehramdan qabaq ölmüşdürsə, mal onun üçün həcc yerinə yetirməyə sərf olunmalıdır. Əgər onun malından bir şey qalsa, o da xüms, zəkət və borcu arasında bölünməlidir. Deyilən surətdən başqasında isə həcc xüms və zəkətdən irəlidir, lakin borcunu ödəməkdən irəli olmağı məhəlli-ışkaldır.

Məsələ: 2007. Elm oxumaqla məşğul olan kəs təhsil almayacağı təqdirdə öz dolanışığı üçün qazanc əldə edə bilərsə bu halda onun təhsil alması onun üçün vacibi eynidirsə, yaxud vacibi-kifai olsa da, başqaları bu işi öhdəsinə almayıbsa, ona fəqirlərin, eləcə də, Allah yolunda xərclənməli olan zəkət qismindən zəkət vermək olar. Lakin bu surətdə vacib ehtiyat budur ki, onun təhsil almasında ümumi məsləhət olsun. Əgər onun elm öyrənib təhsil alması onun üçün müstəhəbb olsa, ona fəqir payından zəkət vermək caiz deyildir, ancaq Allah yolunda xərclənməli olan qismdən zəkət verilməsi caizdir. Ehtiyata əsasən, onun təhsil almasında ümumi məsləhət olmalıdır. Əgər nə vacib, nə də müstəhəbb olmasa, ona zəkət vermək caiz

deyildir.

FİTRƏ ZƏKATI

Məsələ: 2008. Fitr bayramı axşamı (sabahı bayram olan axşam) günəş batan zaman baliğ, aqıl olan, fəqir və başqasının qulu olmayan kəs, yə`ni Ramazan ayını, hətta günəş batana qədər onun bir anını bu şərtlərlə yaşayan şəxs, özü və onun çörək yeyəni sayılsa hər bir nəfər üçün 1 sa (təqribən 3 kq) buğda, ya arpa, ya xurma, ya kişmiş, ya düyü və ya bu kimi şeyləri fitrə zəkatına onun yaşadığı yerdə müstəhəqq olan fəqirə verməlidir. Vacib ehtiyata əsasən, adət olan yeməkdən olsun və əgər deyilənlərdən birinin əvəzinə pulunu da versə kifayət edər. Vacib ehtiyata əsasən, fitr bayramı axşamında günəş batan vaxt bihuş olan kəs də fitrə verməlidir.

Məsələ: 2009. Özü və ailəsinin illik xərcinə malik olmayan və bunu ödəmək üçün kəsb qazancı olmayan kəs fəqirdir və onun fitrə zəkatı verməsi vacib deyil.

Məsələ: 2010. İnsan fitr bayramı axşamı günəş batan vaxtı onun çörək yeyənləri hesab olunan kəslərin fitrəsini verməlidir, istər kiçik olsunlar, istərsə böyük; istər müsəlman olsun, istərsə kafir: istər xərclərini vermək ona vacib olsun, istərsə də olmasın.

Məsələ: 2011. Əgər başqa bir şəhərdə olub, onun çörəyini yeyən sayılan bir kəsi vəkil etsə ki, onun malından öz fitrəsini versin bu halda onun fitrəni verəcəyinə əmin olsa, özü onun üçün fitrə verməsi lazım deyildir.

Məsələ: 2012. Bayram axşamı günəş batmazdan əvvəl ev sahibinin razılığı ilə gələn və fitrə zəkatı vacib olan zaman onun çörək yeyəni hesab olunan qonağın fitrəsi ev sahibinə vacibdir.

Məsələ: 2013. Bayram axşamı günəş batmazdan qabaq ev sahibinin razılığı olmadan gəlib bir müddət onun yanında qalan qonağın fitrəsini, vacib ehtiyata əsasən, həm özü, həm də ev sahibi (qonaq qəbul edən kəs) verməlidir. İnsanı, öz xərclərini verməyə məcbur edən kəs barəsində də bu ehtiyata riayət olunmalıdır.

Məsələ: 2014. Bayram axşamı günəş batandan sonra gələn qonağın fitrəsi ev sahibinə vacib deyildir, hətta günəş batmazdan öncə də`vət etmiş olsa da və onun evində iftar etsə də belə.

Məsələ: 2015. Əgər bir kəs bayram axşamı günəş batan zaman dəli olsa, ona fitrə zəkatı vacib deyildir.

Məsələ: 2016. Əgər günəş batmazdan öncə uşaq həddi-buluğa

yetişsə, ya dəli ağıllansa, ya fəqir varlansa, fitrə zəkatının vacib olma şərtlərinə malik olduğu surətdə fitrə zəkatını verməlidir.

Məsələ: 2017. Bayram axşamı günəş batarkən fitrə zəkatı vermək vacib olmayan şəxs, əgər bayram günü zöhrdən əvvəl qədər fitrə zəkatının vacib olma şərtlərinə malik olsa, fitrə zəkatını verməsi müstəhəbb ehtiyatdır.

Məsələ: 2018. Bayram axşamı günəş batandan sonra müsəlman olan kafirə fitrə zəkatı vacib deyildir. Lakin şiə olmayan bir müsəlman ayı gördükdən sonra şiə olsa, fitrə zəkatını verməlidir.

Məsələ: 2019. Yalnız (təqribən 3 kq olan) 1 sa qədərində buğda və bu kimi şeyləri olan kəsin fitrə zəkatı verməsi müstəhəbbdir. Əgər əhl-əyalı da olsa və onların da fitrəsini vermək istəsə, həmin 1 sa miqdarında olan şeyi fitrə qəsdilə ailə üzvlərindən birinə versin, o da həmin qəsd ilə onu digərinə ötürsün və beləliklə, ailə üzvlərinin axırncı nəfərinə qədər onu biri digərinə fitrə qəsdilə ötürsünlər. Daha yaxşı olar ki, axırncı ailə üzvü onu özlərindən olmayan bir kəsə versin. Əgər onlardan biri səğir olsa, onun vəlisi fitrəni özü üçün götürsün və əlindəkini o səğir uşağın fitrəsi qəsdilə versin. Əgər səğir uşaq üçün alıbsa vacib ehtiyata əsasən, onu başqasına verməsin.

Məsələ: 2020. Əgər bayram axşamı günəş batandan sonra uşaq sahibi olsa (dünyaya uşaq gəlsə), ya bir kəs onun çörək yeyəni hesab olunsay, onun fitrəsini vermək vacib deyildir. Baxmayaraq ki, günəş batandan sonra, bayram günü zöhrdən əvvəl qədər onun çörək yeyəni hesab olunan kəslərin fitrəsini vermək ehtiyat müstəhəbbdir.

Məsələ: 2021. Əgər insan bir kəsin çörək yeyəni hesab olunsay və günəş batmazdan öncə başqa bir kəsin çörək yeyəni olarsay, onun fitrəsi çörək yeyəni olduğu şəxsə vacibdir. Məsələn, əgər qız günəş batmazdan öncə ər (bəxt) evinə getsə, onun fitrəsini əri verməlidir.

Məsələ: 2022 Fitrəsini başqası verməli olan şəxsə öz fitrəsini vermək vacib deyildir.

Məsələ: 2023. Əgər insanın fitrəsini vermək bir kəsə vacib olsa və o da fitrəni verməsə, müstəhəbb ehtiyat budur ki, əgər zəkat fitrəsinin vacib olma şərtləri mövcud olsa, özü fitrə versin.

Məsələ: 2024. Əgər fitrəsini vermək başqasına vacib olan bar kəsin özü fitrə versə, onun fitrəsini verməli olan şəxsdən onun fitrəsini verməyin vacibliyi götürülməz.

Məsələ: 2025. Xərclərini əri verməyən qadın, əgər başqasının çörək yeyəni olsa, fitrəsi çörəyini yediyi şəxsə vacibdir. Əgər

başqasının çörək yeyəni olmasa fitrəni vacib edən şərtlərə malik olduğu surətdə özü öz fitrəsini verməlidir.

Məsələ: 2026. Seyyid olmayan kəs seyyidə fitrə zəkatı verə bilməz, hətta bir seyyid onun çörək yeyəni olsa da belə, onun fitrəsini başqa bir seyyidə verə bilməz.

Məsələ 2027. Anasını və ya dayəsinin südünü əmən uşağın fitrəsi ananın və ya dayənin xərclərini ödəyəmə vacibdir. Lakin əgər ana və ya dayə öz xərclərini uşağın malından götürürsə, uşağın fitrəsi bir kəsə vacib deyildir.

Məsələ: 2028. İnsan öz ailəsinin xərclərini hətta haram maldan da versə, onların fitrəsini halal maldan verməlidir.

Məsələ: 2029. Əgər insan bir nəfəri əcir tutaraq onun xərclərini verəcəyini şərt etsə və öz şərtinə əməl etsə, gərək onun fitrəsini də versin. Lakin onun xərclərinin miqdarını verəcəyini şərt etsə, məsələn, onun xərcləri üçün bir qədər pulu onun xərcləri üçün versə və nəfəqə ünvanı ilə olmasa, istər zəhmət haqqı, istərsə başqa ünvanla olsun, onun fitrəsini verməsi vacib deyildir.

Məsələ: 2030. Əgər bir kəs bayram axşamı günəş batandan sonra ölsə, onun və ailəsinin fitrəsini onun öz malından verməlidirlər. Lakin günəş batmazdan öncə ölərsə onun özünün və ailəsinin fitrəsini onun öz malından vermək vacib deyildir.

FİTRƏ ZƏKATININ XƏRCLƏNMƏSİ

Məsələ: 2031. «Məşhurun» buyuruğuna əsasən, fitrə zəkatının sərf olunma yeri elə malın zəkatının sərf olunma yeridir. Lakin vacib ehtiyat budur ki, fitrə zəkatı fəqirə və on iki İmam şiəsi olana verilsin. Onu vermək üçün mö`min tapılmasa, «nasibi»dən qeyrisinə də vermək olar.

Məsələ: 2032. Əgər on iki İmam şiəsi olan şəxsin uşağı fəqir olsa 1960, 1961-ci məsələlərdə deyildiyi kimi, fitrə zəkatını uşağın xərclərinə istifadə edə bilər.

Məsələ: 2033. Fitrə verilən bir fəqirin adil olması lazım (vacib) deyildir. Lakin vacib ehtiyat budur ki, şərab içən, aşkarda günah edən və namazı tərk edənə fitrə verilməsin.

Məsələ: 2034. Fitrə zəkatı günah işlərdə istifadə edəcək şəxsə verilməməlidir.

Məsələ: 2035. Vacib ehtiyat budur ki, bir fəqirə təqribən 3 kq olan 1 sa qədərindən az fitrə verilməsin. Lakin əgər bir neçə sa

qədərində versələr eybi yoxdur.

Məsələ: 2036. Bir malın qiyməti onun adi qiymətdən iki dəfə artıq olsa, məsələn, qiyməti adi qiymətindən iki dəfə baha olan buğdadan yarım sa versə, kifayət deyildir, hətta onu fitrənin qiyməti məqsədilə versə də, kifayət etmər.

Məsələ: 2037. İnsan sa'nın yarısını bir növdən, məsələn, buğdadan, digər yarısını isə məsələn, arpadan verə bilmər. Hətta onu fitrənin qiyməti məqsədilə versə də, kifayət etmər.

Məsələ: 2038. Fitrə zəkatını verərkən insanın öz fəqir qohum-əqrəbasını başqalarından qabağa salması müstəhəbdir, sonra isə fəqir qonşuları. Fitrə zəkatını verərkən fəqirlərin din, fiqh və ağılda irəli olanlarını qabağa salmaq müstəhəbdir.

Məsələ: 2039. Əgər insan bir şəxsi fəqir hesab edərək ona fitrə zəkatı verib, sonra fəqir olmadığını başa düşsə, bu halda ona verdiyi mal tələf olmayıbsa, onu geri almalı və müstəhəqqə verməlidir. Əgər geri ala bilməsə, gərək öz malından fitrənin əvəzini versin. Əgər tələf olmuşsa bu halda onu alan kəs fitrə olduğunu bilirmişsə onun əvəzini verməlidir. Əgər (aldığının fitrə olduğunu) bilmirmişsə, əvəzini verməsi ona vacib deyildir. Fitrə verməli olan şəxs onun əvəzini verməlidir.

Məsələ: 2040. Əgər bir şəxs «fəqirəm» desə, bu halda insan onun əvvəllər fəqir olduğunu bilsə, ona fitrə vermək olar. Fəqir olub-olmadığı məlum olmayan bir kəs «fəqirəm» desə, əgər onun sözündən xatircəmlilik hasil olmasa, vacib ehtiyata əsasən, ona fitrə vermək olmaz. Əgər əvvəllər fəqir olmadığını bilsə, onun sözündən arxayınlıq gələn hal istisna olmaqla ona fitrə vermək olmaz.

FİTRƏ ZƏKATININ MÜXTƏLİF MƏSƏLƏLƏRİ

Məsələ: 2041. İnsan fitrə zəkatını, dəstəmaz məsələlərində deyildiyi kimi, qürbət qəsdilə və ixlasla verməlidir. Zəkatı verərkən onu fitrə olaraq verdiyini niyyət etməlidir.

Məsələ: 2042. Əgər Ramazan ayından qabaq fitrə versə səhih deyildir. Lakin Ramazan ayı daxil olandan sonra verə bilər. Ehtiyata əsasən, Ramazan ayında da verməsin. Ramazan ayından qabaq fəqir bir kəsə borc verib, fitrə zəkatı ona vacib olandan sonra öz alacağını fitrə zəkatı olaraq hesab edə bilər.

Məsələ: 2043. Fitrə olaraq verdiyi buğda və yaxud digər bir şey başqa növdən olan şeylə və ya torpaqla qarışıq olmamalıdır. Əgər

qarışıq olsa və onun təqribən 3 kq olan 1 sa qədəri xalis olsa və onu ayırmağın zəhməti və xərci olmasa, yaxud qarışığı camaatın xalis buğda hesab edəcəyi tərzdə az olsa, eybi yoxdur.

Məsələ: 2044. Əgər fitrəni eybli bir şeydən versə vacib ehtiyata görə kifayət etməz.

Məsələ: 2045. Bir neçə nəfərin fitrəsini verməli olan kəs, onların hamısını eyni növdən olan maldan verməsi lazım (vacib) deyildir. Məsələn, əgər bə`zisinin fitrəsini buğda, bə`zisinin fitrəsini isə arpa olaraq versə, kifayətdir.

Məsələ: 2046. Fitr bayramı namazını qılan kəs, vacib ehtiyata əsasən, fitrəni bayram namazından öncə verməlidir. Lakin bayram namazı qılmırsa, fitrəni zöhrə qədər tə`xirə sala bilər.

Məsələ: 2047. Əgər malından bir qədərini fitrə niyyətilə ayırıb kənara qoysa və bayram günü zöhrə qədər onu müstəhəqqinə verməsə, hər vaxt onu müstəhəqqinə çatdırsa fitrə niyyəti etməlidir.

Məsələ: 2048. Fitrə zəkatını vermək vacib olan vaxt, fitrəni verməsə və kənara da qoymasa, sonradan, vacib ehtiyata əsasən, müqəddəs şəriət sahibinin ondan tələb etdiyi şey niyyətilə fitrə verməlidir.

Məsələ: 2049. Əgər fitrəni (ayırıb) kənara qoyubsa onu özü üçün götürüb başqa bir malı fitrə üçün onun yerinə qoya bilməz.

Məsələ: 2050. Əgər insanın qiyməti fitrədən artıq olan bir malı odsa fitrə verməyib niyyət etsə ki, o malın bir qədəri fitrə olsun ki, özü ilə fitrə arasında müştərək olsun, bu iş işkallıdır. Lakin onun hamısını fəqirə vermək istəsə, eybi yoxdur.

Məsələ: 2051. Əgər fitrə üçün ayırıb kənara qoyduğu mal tələf olsa, bu halda fəqirə əli çatırdısa və fitrə verməyi gecikdiribsə gərək onun əvəzini versin. Əgər əli fəqirə çatmayıbdısa və onu saxlamaqda səhlənkarlıq etməyibsə ona zəmin deyildir.

Məsələ: 2052. Əgər öz yaşadığı yerdə müstəhəqq tapılsa vacib ehtiyat budur ki, fitrəni başqa yerə aparmasın; əgər başqa yerə aparsa və tələf olsa, gərək onun əvəzini versin.

HƏCCİN HÖKMLƏRİ

Məsələ: 2053. Həcc – Allah Evini ziyarət və orada yerinə yetirilməsi əmr olunan əməlləri etməkdən ibarətdir. Bu əməl aşağıda deyiləcək şərtlərə malik olan kəsə ömründə bir dəfə vacib olur:

1-Həddi-buluğa çatmış olsun.

2-Aqıl olsun.

3-Azad olsun (qul olmasın).

4-Həccə getməklə, tərک olunması həcdən də mühüm olan haram bir işə mürtəkiб olmağa və ya həccə getməkdən də mühüm olan vacib bir işi tərک etməyə məcbur olmasın.

5-Müstəti olsun. Müstəti olmaq bir neçə şeylə hasil olur:

Birincisi budur ki, yol azuqəsi və miniyi olsun, yaxud onları hazırlamaq üçün mala malik olsun.

İkincisi isə budur ki, Məkkəyə gedib həccə yerinə yetirmək üçün qüdrəti və sağlamlığı olsun.

Üçüncüsü, getmək üçün bir maneə olmasın. Əgər yol bağılı olsa, ya insan yolda, yaxud əməlləri yerinə yetirərkən canının, ya abir-heysiyyətinin aradan gedəcəyindən, ya malının zəbt ediləcəyindən qorxsas, həcc ona vacib deyildir. Lakin (bu halda) əgər başqa bir yol ilə gedə bilərsə, uzaq olsa da, o yol ilə getməlidir.

Dördüncüsü, həcc əməllərini yerinə yetirmək qədərində vaxtı olsun.

Beşincisi, arvad, uşaq kimi xərcinin çəkilməsi ona vacib olanların, eləcə də camaatın nəzərində xərci onun tərəfindən verilməli olan kəslərin, məsələn, nöker və ona ehtiyacı olduğu külfətin xərcinə malik olsun.

Altıncısı budur ki, qayıdandan sonra şə'ninə uyğun olaraq özü və ailəsinin yaşayışı üçün çətinliyə düşməməklə iş kəsb, ticarət, əkin yeri, mülkünün mənfəəti, ya digər bir qazanc mənbəyi olsun.

Məsələ: 2054. Şəxsi (mülki) evinin olması zəruri olan və olmadıqda əziyyətə düşən kəsə o vaxt həcc vacib olar ki, ev almağa da pulu olsun.

Məsələ: 2055. Məkkəyə gedə bilən qadın qayıtdıqdan sonra

özünün malı olmasa və əri də onun xərclərini verməsə və yaşayış üçün çətinliklərlə üzləşəcəksə, həcc ona vacib deyildir.

Məsələ: 2056. Əgər bir kəsin yol azuqəsi və miniyi olmasa və başqası ona «sən həccə get, mən sənin həccdə olduğun vaxt özünün və ailənin xərcini verərəm» desə, onun sözündən xərci verəcəyinə arxayınlıq hasil olduğu surətdə həcc ona vacib olar.

Məsələ: 2057. Əgər bir kəsin (həccə) gedib-qayıtmaq xərcini və bu müddət ərzində ailəsinin xərcini bir kəsə bağışlayıb həccə getməsinə şərt eləsələr, qayıdandan sonra yaşayış üçün malı olmasa da, ya borcu olsa da vacibdir ki, onu qəbul etsin və həcc ona vacib olar. Amma borcun qaytarılma vaxtı yetişmiş olsa və tələbkar öz borcunu tələb etsə, eləcə də borclu şəxsin həccə getməməklə öz borcunu qaytarmaq imkanı olacaqsa, ya borcu müddətlidirsə və əgər həccə getsə, borcunun qaytarılma vaxtı yetişdikdə onu ödəmək imkanı olmayacağını bilsə, bu hal istisnadır.

Məsələ: 2058. Əgər (həccə) gedib-qayıtmaq xərcini və bu müddət ərzində ailəsinin xərcini bir kəsə bağışlayıb «həccə get» desələr, lakin onun mülkü etməsələr, onu geri almayacaqlarına əmin olduğu surətdə həcc ona vacib olar.

Məsələ: 2059. Əgər həcc üçün kifayət edəcək miqdarda malı bir kəsə verib Məkkə yolunda o malı verənə xidmət etməsinə şərt etsələr həcc ona vacib olmaz.

Məsələ: 2060. Əgər bir kəsə bir qədər mal versələr və ona həcc vacib olsa, bu halda həcc yerinə yetirdikdən sonra özü mal əldə etsə də, yenidən həcc ona vacib deyil.

Məsələ: 2061. Əgər ticarət məqsədilə Cəddəyə qədər getsə və oradan Məkkəyə getmək istədiyi təqdirdə müstəti olacağı qədər mal əldə etsə, həccə getməlidir. Oradan həccə getdiyi surətdə, sonradan öz vətəmindən Məkkəyə getmək üçün mal əldə etsə də, daha həcc ona vacib deyildir.

Məsələ: 2062. Əgər bir şəxs başqasının tərəfindən özü həcc etməyə əcir olsa və özü gedə bilməyib başqasını öz tərəfindən göndərmək istəsə, onu əcir edəndən icazə almalıdır.

Məsələ: 2063. Əgər bir kəs müstəti olub Məkkəyə getməsə və (sonradan) fəqir olsa, çətinliklə də olsa, sonradan həccə getməlidir. Əgər heç bir qismə həccə gedə bilməsə, bu halda bir kəs onu həcc üçün əcir etsə, Məkkəyə gedib əcir olduğu şəxsin həccini yerinə yetirməli, gələn ilə qədər Məkkədə qalması mümkün olarsa özü üçün

həcc etməlidir. Əgər əcir olması mümkün olsa və ücrəti nəqd almasa və onu əcir tutan şəxs öz həccinin gələn il yerinə yetirilməsinə razı olarsa, birinci il özü üçün, ikinci il isə onu əcir tutan kəs üçün həcc etməlidir.

Məsələ: 2064. Əgər müstəti olduğu birinci ildə Məkkəyə gedib göstəriş verilmiş müəyyən vaxtda Ərəfata və Məş'ərul-hərəməyə çatmasa və "tez getsəydi çatardı" kimi olmasa, bu halda sonrakı illərdə müstəti olmasa, həcc ona vacib deyildir. Lakin "tez getsəydi çatardı" kimi olsa, ya əvvəlki illərdən müstəti olub getməyibsə zəhmətlə olsa da, gərək həccə getsin.

Məsələ: 2065. Əgər müstəti olduğu birinci ildə həccə getməyə və sonra qocalıq, xəstəlik və ya zəiflik ucbatından həccə gedə bilməyə və ya onun üçün ağır məşəqqəti olsa və gələcəkdə özünün çətinlik olmadan həccə gedə biləcəyindən naümid olsa, dərhal başqasını öz tərəfindən göndərməlidir. Hətta əgər həccə getməyə lazımı olan qədər malı olduğu birinci ildə qocalıq, xəstəlik ya zəiflik ucbatından həccə gedə bilməyə, ya çox çətin olsa və bundan sonra özünün həccə gedə bilməsindən naümid olsa, ehtiyat vacib budur ki, bir kəsi öz tərəfindən göndərsin, onun həccini yerinə yetirsin. Müstəhəbb ehtiyata əsasən, əgər mənubun ənh kişidirsə, nəyib birinci dəfə həccə gedən şəxs olmalıdır.

Məsələ: 2066. Başqasının tərəfindən həcc yerinə yetirən şəxs «nisa təvafı»nı da onun tərəfindən yerinə yetirməlidir. Əgər yerinə yetirməsə qadın o əcirə haram olar.

Məsələ: 2067. Əgər nisa təvafını bilməməzlik ucbatından yerinə yetirməsə, ya düzgün yerinə yetirməsə, ya unutsa ehtiyat vacibə əsasən özü yerinə yetirməlidir. Buna imkanı olmadıqda və ya çox çətinliyi olduqda, nəyib tuta bilər. Lakin hökmü bilərək və qəsdən yerinə yetirməmiş olsa, qayıdıb yerinə yetirməlidir. Qayıda bilməsə və yaxud qayıtmağı çox çətin olsa, nəyib tuta bilər.

Həcc məsələləri «Mənasik»də təfsilatı ilə deyilmişdir.

ƏMR BE MƏ`RUF VƏ NƏHY ƏZ MÜNKƏRİN HÖKMLƏRİ

Mükəlləf şəxslərə vacib olan ən böyük əməl yaxşı işlərə də`vət – əmr be mə`ruf və pis işlərdən çəkındirmək – nəhy əz münkərdir.

Allah-təala buyurur:

وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ

«Mö`min qadınlar və kişilər, onların bə`ziləri digərlərinin dostlarıdır, bir-birlərini yaxşılıqlara də`vət edir, çirkin işlərdən çəkındirirlər.»

Əmr be mə`ruf və nəhy əz münkər ilahi peyğəmbərlərin yoludur, məhz bu ilahi fərizə və vacib əməl vasitəsi ilə sair dini göstərişlər, vacibatlar icra olunur, kəsb-ticarət halal olar, insanların canı, malı, namusunun təhlükəsizliyi qorunur, haqq öz sahibinə çatır, yer üzü yaramaz, çirkin işlərin iyrənc vücudlarından, pisliklərdən paklanır, yaxşı və mə`ruf işlərlə abad olunur.

İmam Sadiq (əleyhis-salam)-dan nəql olunan bir rəvayəti qeyd etməklə kifayətlənirik: Həzrət nəql edir ki, Peyğəmbəri Əkrəm (səlləllahu əleyhi və alih), buyurdu: – Sizin halınız necə olacaqdır, o zamanda ki, qadınlarınız fasiq, günahkar olar, cavanlarınızın əxlaqı korlanır. Halbuki, əmr be mə`ruf və nəhy əz münkər etməzsiziz?!

Soruşdular: – Belə olacaqdır, ya Rəsuləllah?!

Buyurdu: – Ondan da pis, acınacaqlı olacaqdır! Sizin halınız necə olar o zamanda ki, bir-birinizi münkər, pis işlərə əmr edib, yaxşı işlərdən çəkındirərsiziz?!

Dədilər: – Ya Rəsuləllah, belə də olacaqmı?!

Buyurdu: – Bəli, o zaman da pis olacaqdır! Sizin vəziyyətiniz necə olacaqdır, o zaman ki, mə`ruf və bəyənİLƏN işləri çirkin, çirkin işləri isə bəyənİLƏN hesab edərsiziz?!

Məsələ: 2068. Əmr be mə`ruf və nəhy əz münkər, bəyan ediləcək şərtlərlə vacibi-kifaidir, yə`ni əgər bu vəzifəni yerinə

yetirəcək kifayət qədər insan bu işi görsə, başqalarından götürülər, əks halda isə hamı günahkar sayılır.

Məsələ: 2069. Əmr be mə`ruf və nəhy əz münkərin vacib olmasının bir neçə şərti vardır:

1-Mə`ruf və yaxşı işə əmr edən, pis və yaramaz işdən çəkindirən şəxs, mə`ruf (yaxşı) və pis işlərin hansı olduğunu bilsin. Deməli, yaxşı və pis işlərin hansı olduğunu bilməyən şəxs əmr və nəhy işlərini öhdəsinə almamalıdır. Yaxşı və pis işlərin hansı olması barəsində cahil olan, onları bir birindən seçə bilməyən şəxs üçün əmr və nəhy etməsi özü münkər və bəyənilməz işdir ki, bu işin qabağı alınmalıdır.

2-Bu işin tə`sir qoymasına ehtimal verilsin. Əgər yaxşı işi tərkdən, pis işi yerinə yetirən şəxsin əmr və nəhy işlərdə reaksiya göstərməyəcəyi bilinsə, şəxsin bu işi görməsi vacib deyildir.

3-Yaxşı işi görən və pis işi əncam verən şəxsin özü pis işi tərkdən və yaxşı işi görmək fikrindən dönməmiş olsun; lakin əgər bu işlərdən dönsə, yaxud bu işlərdən dönmə ehtimalı verilsə əmr be mə`ruf və nəhy əz münkər işi və vacib deyildir.

4-Şəxsin yaxşı işləri tərkdən və pis işləri görməkdə üzrlü səbəbi olmasın. Üzrlü səbəb dedikdə məqsəd budur ki, elə bir şəxsə təqlid edir ki, o, həmin işi vacib, yaxud haram bilmir, baxmayaraq ki, əmr, yaxud nəhy edən şəxsin ictihadı, yaxud təqlidi əsasında həmin iş vacib və ya haram olmuş olsun.

5-Əgər onun əmr və nəhyinin tə`sir edəcəyini bilməsə, onun əmr və nəhyindən bir müsəlmanın canına, namusuna və malına zərər gəlməsin. Əgər tə`sir qoyacağını bilsə, onda tərtiblə daha mühüm olan işləri mülahizə etməlidir. Deməli, əgər əmr be mə`ruf və nəhy əz münkər (yaxşı işin görülməsi, münkər, pis işin tərkdən edilməsi) baxımından əhəmiyyət dərəcəsi şə`ən ondan da mühüm olan bir zərərə gətirib çıxardarsa, əmr be mə`ruf və nəhy əz münkərin vacib olması götürülür.

Məsələ: 2070. Əmr be mə`ruf və nəhy əz münkərin vacib olma şərtləri mükəlləf şəxs üçün yəqin, yaxud xatircəmlilik həddində sübuta yetərsə, əmr be mə`ruf və nəhy əz münkər vacib olur. Əgər şərtlərdən hər hansı birinin vücutunda şəkk etsə, vacib deyildir.

Məsələ 2071. Əgər yaxşı işləri tərkdən, pis işləri görən şəxs iddia edib desə ki, onun bu işləri tərkdən və ya əncam verməsində şə`i bir üzrü vardır, ona əmr və nəhy etmək vacib deyildir.

Məsələ: 2072. Hər bir müsəlmana vacibdir ki, dində bid`ət qoyan, dində fitnə-fəsada səbəb olan və haqq əqidələrin sarsılmasına səbəb olan şəxslərdən bezarlıq etsin və başqalarını onların fitnə-fəsadından çəkindirsin.

Məsələ: 2073. Yaxşı işlərin tərki edilməsi və pis işlərin görülməsindən agah olmaq üçün başqalarının evinə boylanmaq, casusluq və axtarış etmək caiz deyildir.

Məsələ: 2074. Əmr be mə`ruf və nəhy əz münkər əməli bu işi yerinə yetirən şəxsin camaat nəzərində dözülməsi qeyri-mümkün olan məşəqqətə (əzab-əziyyəyə) düşməsinə səbəb olan hallarda vacib deyildir; yalnız o hallarda vacib olur ki, onların əhəmiyyəti müqəddəs şəriətdə elə bir həddə olsun ki, onlara təklif (şər`i vəzifə) verilməsi məşəqqət vasitəsi ilə aradan qalxmasın, misal üçün, dinin və müsəlmanların canının qorunması kimi.

Məsələ: 2075. Hər bir mükəlləf şəxs üçün Allah-təalanın buyurduğu:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا ءَاتُوا أَنفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ

“Ey iman gətirənlər, özünü və əhl-əyalınızı yanacağı insanlar və daşlar olan bir oddan qoruyun.” ayəsinin tələbinə görə təkidli bir vacibdir ki, öz əhl-əyalına əmr be mə`ruf və nəhy əz münkər etsin, özünə əmr etdiyi şeyləri onlara da əmr etsin, özünün çəkinməli olduğu şeylərdən onları da çəkindirsin.

Məsələ: 2076. Hər bir mükəlləf şəxsə vacibdir ki, öz qəlbi ilə münkər və bəyənilməz işlərdən ikrahı olsun, onlara nifrət bəsləsin, hətta onun qarşısını ala bilməsə də belə.

Əmr be mə`ruf və nəhy əz münkər məqamında insan əvvəlcə qəlbən xoşagəlməzlikdən ikrahı, nifrətli olmalıdır, hətta yaxşı işi tərki edən və pis işi görən şəxslə oturmağın tərki edilməsi, dildə moizə və öyüd-nəsihət verilməsi, yaxşı işlərin savab və pis işlərin əzabının bəyan edilməsi ilə belə, onu yaxşı işə də`vət etmək və pis işdən çəkindirmək lazımdır.

Əgər bu iki vasitə tə`sir qoymazsa və bu işlərin qarşısı alınması fiziki cəzaya – vurmağa bağlı olarsa, onu diyə və qisasa səbəb olmayacaq şəkildə vurmaq lazımdır; əgər bu da tə`sir etməzsə, belə ki, misal üçün, yaralanmasına səbəb olacaqsa, bu halda qəsdən olarsa yaralanmış şəxs qisas ala bilər, əgər xəta üzündən olarsa diyə ala bilər.

Məsələ: 2077. Yaxşılıqlara də`vət və pisliklərdən çəkindirən şəxsin vəzifəsi budur ki, bu əməldə müqəddəs şəriət sahibinin

məqsədini – yolunu azmışlara yol göstərmək və pozğunluqları, eybəcərlikləri islah etmək – nəzərə almış olsun. Bu mühüm məsələ də yalnız o zaman hasil ola bilər ki, insan günaha mürəkib olan şəxsi öz bədənində xarab olmuş, işdən düşmüş bir üzv hesab etsin. O şəxs öz bədən üzvünü müalicə etmək fikrində olduğu kimi, əxlaqi fəsad və pozğunluqlara, ruhi xəstəliklərə düçar olanları da müalicə etsin. Əmr be mə`ruf və nəhy əz münkər edən şəxs bundan qafil olmamalıdır ki, bəlkə o günahkarın əməl dəftərində elə bir gözəl əməl olsun ki, Allah onu bağışlasın; və onun özünün əməl dəftərində elə bir pis iş olsun ki, Allah həmin işə görə onu cəzalandırsın.

Məsələ: 2078. Müstəhəb işlərə də`vət etmək müstəhəbdir.

Yekun söz

Hər bir günahın böyük olmasına baxmayaraq – çünki o, Allah-təalanın heç bir hədd ilə məhdudlanmayan əzəmət, cəlal və kibriyası müqabilində və Onun əmr və nəhyləri qarşısında itaətsizlik etmək, əzəmətli və yüksək məqamına qarşı günah və mə`siyyət qəbahətli, bağışlanmaz olduğuna görə – rəvayətdə deyilir ki, *“Etdiyin günahlara baxma; əksinə, bax gör kimin müqabilində günah edirsən!”* Lakin günahların bir-biri ilə müqayisəsi zamanı onların bə`zilərinin daha böyük və şiddətli olması aydınlaşır; bə`zi günahların sahibi birbaşa, bilavasitə, yaxud kinayəli və örtülü şəkildə təhdid olunub ona ilahi əzab və cəhənnəm və`dəsi verilir; yaxud Əhli-beyt (əleyhimus-salam)-dan nəql olunan rəvayətlərdə “kəbirə günah” ifadəsi ilə deyilən günahlardan,

ان تَجْتَبُوا كَبَائِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ تُكْفَرُ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ

“Əgər sizin qadağan olduğunuz böyük günahlardan çəkinsəniz, sizin pis işlərinizi də (səyyialərinizi) örtərik” – ayəsinin tələbinə görə, çəkinmək digər günahların da bağışlanmasına səbəb olur. Fəqihlərdən bə`ziləri (Allah onların məqamını daha da yüksəltsin!) onları yetmişə qədər, bə`ziləri ondan da artıq saymışlar. Onların daha çox qarşıya çıxanlarını aşağıda qeyd edirik:

1-Allah-təalaya şərik qoşmaq və Ona qarşı kafir olmaq; bunlar heç bir böyük günahla müqayisə olunması deyildir.

2-Allah-təalanın rəhmət və bağışlamasından ümitsiz, mə`yus olmaq.

3-Allah-təalanın məkrindən əmin-amanlıq hissi keçirmək.

4- Allahla yalandan and içmək.

5-Allahın nazil etdiklərini inkar etmək.

- 6-Allah övliyaları ilə müharibə aparmaq.
- 7-Allah və Onun Rəsulu ilə yolları kəsmək və yer üzündə fəsad törətməklə müharibə aparmaq.
- 8-Allahın nazil etdiklərindən qeyri-əsasda hökm etmək.
- 9-Allahın, Onun Rəsulunun və övliyalarının adından yalan danışmaq.
- 10- Məscidlərdə Allah zikrini qadağan etmək və onların xarab olunmasına çalışmaq.
- 11-Vacib olan zəkatın verilməsindən imtina etmək.
- 12-Vacib cihaddan imtina etmək.
- 13-Müsəlmanların kafirlərlə aparılan müharibədən fərarilik etmək.
- 14-Bəndələri Allah yolundan azdırıb zəlalətə çəkmək.
- 15-Kiçik günahların əmələ gətirilməsinə israr etmək.
- 16-Namaz və sair ilahi vacibətləri qəsdən tərək etmək.
- 17-Riyakarlıq.
- 18-Ğina və tar çalmaq kimi ləhv (əbəs) işlərlə məşğul olmaq.
- 19-Zalımın vilayətini (hökumətini) qəbul etmək.
- 20-Zalıma kömək etmək.
- 21-Əhd-peymanı və andı pozmaq.
- 22-Təbzir (malın puça çıxarılması və onun əbəs yerə xərclənməsi).
- 23-İsrafçılıq.
- 24-Şərab içmək.
- 25-Sehr və cadu.
- 26-Zülm.
- 27-Ğina.
- 28-Valideynə ağ olmaq (ata-ana ilə pis rəftar edib, onlara əziyyət vermək.)
- 29-Qohumluq əlaqələrini kəsmək.
- 30-Livat.
- 31-Zina .
- 32-Pak və iffətli qadına zina töhməti vurmaq.
- 33-Qiyadət (kişi ilə qadının zinaya, yaxud iki kişini livata calaşdırmaq və onların arasını düzəltmək).
- 34-Oğurluq.
- 35- Riba (sələmçilik).

36-Haram mal yemək; misal üçün, şərabın pulu, zinakar qadının (zinadan) aldığı pul, qazinin hökm məqamında aldığı rüşvət.

37-Çəkiddə aldatmaq.

38-Müsəlmanlara gəşş etmək (qatqı qatmaq).

39-Yetim malını zülm ilə mənimsəmək.

40-Nahaq yerə şəhadət vermək.

41- Şəhadəti gizlətmək.

42- Mö`minlər arasında günah və əxlaqsızlığı yaymaq.

43- Fitnə-fəsad törətmək.

44- Mö`minlərin arasında təfriqəyə səbəb olan söz gəzdirmək.

45- Mö`minə yaramaz sözlər demək, onu təhqir və zəlil etmək.

46- Mö`minə böhtan atmaq (töhmət vurmaq).

47- Qeybət; O da möminin örtülmüş halda olan eybini onun olmadığı bir yerdə xatırlamaqdır; istər bu eybi sözdə desin, istərsə də rəftar və əməli ilə başa salsın, hətta mö`minin eybini izhar (aşkar) etməkdə onun abır-heysiyyətinə hörmətsizlik və onu təhqir etmək qəsdı olmasa da. Əgər təhqir qəsdı ilə olarsa, mö`minin eybini izhar etməklə iki günaha mürtəkib olur.

Qeybət edən şəxs tövbə etməlidir, ehtiyat vacibə görə, qeybətini etdiyi şəxsdən hallalıq da istəməlidir. Amma halallıq almaq fəsada səbəb olarsa, bu hal istisnadır.

Aşağıdakı hallarda qeybət etmək caizdir:

1-Fisq və günah əməlləri aşkarda törədən şəxsin həmin günahlar barəsində qeybətini etmək caizdir.

2-Zülmə mə`ruz qalan şəxs, ona zülm edən zalımın həmin zülm ilə əlaqədar qeybətini etməsi.

3-Məşvərət məqamında; belə ki, məşvərət edənə nəsihət vermək qəsdı ilə eybin izhar edilməsi – o həddə qədər ki, nəsihət gerçəkləşmiş olsun – caizdir.

4- Dində bid`ət qoyan və camaatın haqq yoldan azmasına səbəb olan şəxs qeybətini etmək.

5-Şahidin fasiqliyini izhar etmək üçün qeybət etmək; yə`ni əgər şəhadət verən şəxs fasiq olsa, onun fisqini izhar etməklə qeybətini etmək caizdir, buna görə ki, onun şəhadət verməsi ilə hər hansı bir haqq say olub aradan getməsin.

6-Bir şəxs can, mal və ya namusuna dəyə biləcək xəsarət və zərəri dəf etmək üçün həmin şəxs qeybətini etmək.

7-Günahkarı günah işdən çəkəndirmək üçün qeybətini etmək;

belə ki, bundan başqa yolla onun qarşısını almaq mümkün olmayacaqsa.

ALVERİN HÖKMLƏRİ

Məsələ: 2079. Alver (kəsb-ticarət) edən şəxs yaxşı olar ki, alverin hökmlərini öyrənsin. Hətta istər xülasə, istərsə təfsilatı ilə, əmin ya arxayın olsa ki, məsələni bilməməzlik ucbatından vacibi tərkdə edəcək, ya harama düşəcək, qarşılaşacağı məsələni öyrənməsi lazımdır. Həzrət İmam Sadiq (əleyhissalam)-dan belə rəvayət olunmuşdur: «*Alver, ticarət etmək istəyən kəs öz dinində elmi, aqah olmalıdır ki, onun üçün nəyin halal, nəyin haram olmasını bilsin. Bir kəs öz dinində elmi, aqah olmayıb sonra alver etsə, şübhəli alverlər düçar olar.*»

Məsələ: 2080. Əgər insan məsələni bilmədiyi üçün etdiyi alverin səhih, yoxsa batil olduğunu bilməsə, o alverin əsərini icra edə bilməz və o alverdən əldə etdiyi maldə təsərrüf (hər növ istifadə) edə bilməz.

Məsələ: 2081. Malı olmayan bir kəsə, arvad-uşaq kimilərin xərcinin çəkilməsi vacibdirsə, onu kəsb edib qazanmalıdır. Ailənin dolanışığını rəvnəqləndirmək, fəqirlərə əl tutmaq kimi müstəhəbb işlər görmək məqsədlə qazanc əldə etmək müstəhəbbdir.

ALQI-SATQININ MÜSTƏHƏBBLƏRİ

Alqı-satqıda bər neçə şey müstəhəbbdir. O cümlədən:

1. Müştərilər arasında malın qiyməti ilə əlaqədar fərq qoymasın. Üstünlük verməsinə səbəb olan iman, fəqirlik və bu kimi hallar istisnadır.
2. Malın qiymətində ciddi tələbkarlıq etməmək. Ciddiyyət və tələbkarlıq etməməklə ziyana uğrayacağı hallar istisnadır.
3. Satdığı şeyi artıq vermək, aldığı isə az almaq.
4. Alver etdiyi şəxs (müştəri) əgər peşman olub alveri pozmaq istəsə, onun istəyini qəbul etsin.

MƏKRUH ALVERLƏR

Məsələ: 2082. Məkrüh alverlərin ən ümdəsi bunlardır:

1. Yer, ev, bağ, su kimi mülk satmaq; lakin onun puluna başqa bir mülk alsə, eybi yoxdur.

2. Heyvan başı kəsmək;
3. Kəfən satmaq;
4. Alçaq fitrətli insanlarla alver etmək.
5. Sübh azanından günəş çıxana qədərki vaxt ərzində alver etmək və əmtəni göstərmək
6. Öz iş-peşəsini buğda, arpa və bu kimi şeylərin alveri qərar vermək.
7. Başqasının almaq istədiyi malı almaq üçün müamiləyə müdaxilə etmək.

HARAM VƏ BATIL ALVERLƏR

Məsələ: 2083. Bə`zi alverlər batildir, haram deyil, bə`zisi haramdır, lakin batil deyildir, bə`ziləri də həm haram, həm də batildir. Bunların ümddəsi aşağıdakılardan ibarətdir:

1. Spirtli içkilər və donuz əti kimi eyni nəcis olan şeylərin alqı-satqısı həm batil, həm də haramdır. Həmçinin, ov itindən başqa itlərin və nəcis murdarın (qeyri-şər`i yolla kəsilən, özü ölən heyvan) hər ikisi batil və vacib ehtiyata əsasən, haramdır. Bunlardan başqa, əgər halal və əql sahiblərinin qəbul etdiyi mənfəəti olsa, məsələn, ǧaiti gübrə edər, ya insan qanını başqasına vurarlarsa, onların alveri səhih və halaldır. Lakin müstəhəbb ehtiyat onun tərkl olunmasıdır.

2. Qəsbi malın alveri, malikin icazəsi olmadan batildir. Lakin təklif baxımından haram deyildir; əksinə qəsbi maldan xarici təsərrüflər (istifadələr) haramdır.

3. Camaat arasında maliyyəti (e`tina olunası dəyəri) olmayan və səfehəsinə alver kimi qiymətləndirilən alverlər – bəzi həşəratların alveri kimi – batildir, ancaq haram deyildir.

4. Qumar alətləri kimi, adi mənfəəti yalnız haram iş olan şeylərin alveri batil və haramdır.

5. Riba olan alverlər haram və batildir.

6. Başqa bir şeyə qarışmış olan malı satmaq, o halda ki, həmin şey mə`lum olmasın və satıcı da müştəriyə deməsin. Məsələn, piylə qarışdırdığı yağ piy qarışdırmasını demədən satması, yaxud «ǧəşş» etdiyi (qarışdırdığı) bir malın qiymətini qiymət qərar vermək kimi alverlər haram və bə`zi surətlərdə (sonradan deyiləcək) isə batildir.

Peyǧəmbəri Əkrəm (səlləllahu əleyhi və alih) buyurmuşdur: «*Alverdə müsəlmanlara ǧəşş edən (qatqı qatan) müsəlmanlardan deyildir*». Və o həzrətdən rəvayət olunmuşdur ki, *hər kəs öz müsəlman*

qardaşını gəşş etsə, Allah-təala onun ruzisinin bərükətini aparar, onun məişətini xarab edər və onu özünə həvalə edər.

Məsələ: 2084. Nəcis olan və suya çəkmək (paklamaq) mümkün olan bir şeyi satmağın eybi yoxdur. Lakin alıcı onu paklığı şərt olan işlərdə istifadə etmək üçün alırsa, məsələn, yemək-içməkdə istifadə edərsə, yaxud bir əməlin səhihliyində zahiri paklığın kafi olmadığı əməl üçün alırsa, məsələn, dəstəmaz və qüsl almaq üçün alırsa, satıcı onun nəcis olduğunu alıcıya deməlidir. Həmçinin, vacib ehtiyata görə əgər paltardır və müştəri də gerçəkdə pak olan paltarda namaz qılmaq istəyirsə (baxmayaraq ki, namazda bilməyən şəxs – bədən və paltarın zahiri paklığı kifayətdir), nəcis olmasını deməlidir.

Məsələ: 2085. Əgər suya çəkilməsi mümkün olmayan pak bir şey nəcis olsa və onun əql sahibləri qəbul edən halal mənfəəti olarsa onu alıb-satmağın eybi yoxdur. Lakin müştəri onu yeyib-içmək kimi işlər üçün alırsa, ya onun nəcis olması paklıqla şərtlənən bir əməlin batil olmasına səbəb olarsa, məsələn, nəcis olmuş nefti yandırmaq istəyirsə, lakin onun yeməyinin nəcis olmasına səbəb olarsa, ya bədəni nəcis olarsa və nəticədə qüsl və dəstəmazı batil olacaqsə, bu halda satıcı onun nəcis olmasını müştəriyə deməsi vacibdir. Həmçinin, vacib ehtiyata əsasən, bədənin nəcis olmasına qüsl və dəstəmazın batil olmasına səbəb olmayan yerlərdə belə, müştəri həqiqətdə pak olan bədən və libasla namaz qılmaq istəyirsə, yenə də deməsi vacibdir.

Məsələ: 2086. Əql sahibləri nəzərində yeyilməkdən başqa halal mənfəəti olmayan nəcis olmuş dərmanların alqı-satqısı batildir. Əgər deyilən mənfəətdə başqa mənfəəti olsa, alveri səhihdir. Lakin onun nəcisliyini müştəriyə deyməlidir. Əgər yeyilib-içilən dərman olmasa, alqı-satqısı caizdir. Lakin əvvəlki Məsələdə deyildiyi kimi gərək müştəriyə desin.

Məsələ: 2087. Qeyri-islami ölkələrdən gətirilən yağların nəcis olması məlum olmazsa, alverinin eybi yoxdur. Həmçinin, nəcis olması məlum olub, lakin əql sahibləri nəzərində halal olan bir mənfəəti olsa, yenə eyni hökmdədir. Lakin bu surətdə 2085-ci məsələdəki kimi, satıcı bunu müştəriyə bildirməlidir.

Heyvan can verəndən sonra ondan alınan yağın, hərçənd şər'i qayda ilə kəsilməsi ehtimal olunsə da, əgər kafirin əlindən alsalar, bu halda kafirin onu müsəlmandan alması, ya müsəlman bazarından alması sübut olmazsa, ya qeyri-islam ölkələrindən gətirilmiş olarsə, onu yemək haram, alqı-satqısı batildir və nəcis olmasına hökm olunur.

Məsələ: 2088. Əgər tülkü və bu kimi heyvanı şəri qaydaya əsasən kəssələr, ya özü ölsə dərisinin alveri haram və ehtiyata əsasən, batildir.

Məsələ: 2089. Qeyri-islami ölkələrdən gətirilən, ya kafirin əlindən alınan dərinin, kafirin onu müsəlman şəxsin əlindən, yaxud müsəlman bazarından alması mə'lum olmasa, hərçənd şəri qaydaya əsasən kəsilmiş heyvanın dərisi olmasına ehtimal verilsə də alqı-satqısı batildir və onda namaz qılmaq caiz deyildir.

Məsələ: 2090. Əgər insan heyvan can verdikdən sonra ondan alınan yağın və yaxud o müsəlmanın əlindən alınan dərinin, müsəlmanın onu kafir əlindən aldığı bilsə və onun heyvanın şəri qaydaya əsasən kəsilib-kəsilməməsi barədə təhqiqat aparmadığını bilsə, onun alqı-satqısı batildir, o dəridə namaz qılmaq və o yağı yemək caiz deyildir.

Məsələ: 2091. Məstedici içkilərin alveri haram və batildir.

Məsələ: 2092. Malikin icazəsi olmadan qəsbə bir malı satmaq batildir, satıcı alıcıdan aldığı pulu ona (malikə) qaytamalıdır.

Məsələ: 2093. Əgər alıcı alver etmək qəsdində olub, lakin aldığı malın əvəzini verməyəcəyini qəsd etsə, alver səhihdir və onun əvəzini satıcıya verməsi vacibdir.

Məsələ: 2094. Əgər alıcı bir malı zimməsində alıb pulunu sonradan haram puldan vermək istəsə, alver səhihdir, lakin borelu olduğu şeyi halal maldan qaytarmayınca zimməsindən götürülmür (borcu ödəmiş hesab olunmur).

Məsələ: 2095. Tar və saz kimi ləhv (əyləncə) alətlərinin alqı-satqısı haramdır. Bu hökm uşaq oyuncağı hesab olunan kiçik sazlarda ehtiyata əsasəndir. Lakin məsələ, halal ilə haram istifadədə müştərək olan alətlərin, radio, maqnitofon və s. haramda işlətmək məqsədi olmasa, alqı-satqısının maneəsi yoxdur.

Məsələ: 2096. Əgər halal yolda istifadə oluna biləcək bir şeyi haramda işlətmək məqsədilə bir kəsə satsa, məsələ, üzümü şərab çəkmək üçün bir kəsə satsa, bu müamilə batil və haramdır. Lakin bu məqsədlə satmasa sadəcə olaraq alıcının ondan şərab çəkəcəyini bilsə, alverin eybi yoxdur.

Məsələ: 2097. Canlıların heykəlini düzəltmək haramdır. Həmçinin, onların şəklini çəkmək ehtiyata əsasən, eyni hökmü daşıyır və onların alveri və saxlanması caizdir, baxmayaraq ki, tərki edilməsi əhvətdir.

Məsələ: 2098. Qumardan, oğurluqdan ya batil alverdən ələ gələn malın alveri füzulidir və onun səhihliyi və qüvvəyə minməsi onun əsl sahibinin, ya onun qəyyumunun icazəsinə bağlıdır, (icazəsiz) istifadəsi haramdır və hər kəsin əlində olsa, gərək əsl sahibinə, ya onun qəyyumuna qaytarsın.

Məsələ: 2099. Əgər piy qarışdırdığı yağı satsa bu halda müamilə şəxsi (konkret şəkildə nəzərdə tutulan şey) olsa, məsələn, satıcı «bu bir mən (3 kq) yağı satıram» desə, bunun iki surəti vardır:

1. Yağa qarışmış piyin miqdarı, camaat arasındadır, ona “1 mən yağdır, ancaq «ğəşş» (qarışığı) vardır” deyiləcək qədər olsa, bu surətdə alver səhihdir və alıcının alveri pozmaq haqqı da vardır.

2. Yağa qarışmış piyin qədəri o qədər çox olsa ki, camaat arasında “1 mən yağdır” deyilməz, əksinə, “yağ və piydir” deyilsə, müamilə onda olan piy qədərində batildir və satıcının piyə görə müştəridən aldığı pul müştərinin, piy isə satıcının malıdır. Bu zaman alıcı xalis yağa nisbətən olan alveri də poza bilər.

Əgər alver şəxsi eyn olmasa, əksinə, bir “mən” yağı zimməsində satıb sonra piylə qarışıq olan yağı versə, müştəri onu qaytarıb xalis yağ tələb edə bilər.

Məsələ: 2100. Əgər çəki ya peymanə (qab) ilə satılan malın bir qədərini həmin mala, amma artıqlaması ilə satsa, məsələn, bir “mən” buğdanı 1,5 “mən” buğdaya satsa, riba və haramdır, müamilə də batildir. Həmçinin, onlardan biri sağlam, digəri eybli olsa, ya biri yaxşı, digəri pis olsa və ya biri digəri ilə qiymət fərqi olsa, bu halda müamilə olunan şeyin miqdarında fərq olsa, yenə də riba və haramdır, müamilə də batildir. Buna əsasən, əgər sınıq olmayan misi verib əvəzində ondan artıq miqdarda sınıq mis alsın, ya sədr düyüsü verib ondan artıq yumru düyü alsın, ya (zinət əşyası) düzəlmiş qızılı verib ondan artıq miqdarda düzəlməmiş qızıl alsın, riba və haramdır, müamilə də batildir.

Məsələ: 2101. Əgər artıq aldığı şey satdığı malın növündən olmasa, məsələn, bir mən buğdanı bir mən buğdaya və üstəlik bir çəpik pula satsa, yenə də riba və haramdır, alver də batildir. Hətta bir şey artıq almasa, amma alıcının onun üçün bir iş görməsini şərt etsə belə, yenə də riba və haramdır, alver də batildir.

Məsələ: 2102. Əgər ölçü və ya çəki ilə satılan əmtəədə və riba olmasını istəməsələr, gərək alverin iki tərəfindən birində artıq və ya artıq hökmündə bir şeyin gerçəkləşməməsini mülahizə etsinlər (necə

ki, qabaqkı Məsələdə deyildi). Məsələn bir mən buğdanı və bir dəstmalı, nəqd olaraq 1,5 mənin əvəzində satılsa, nəticədə yarım mən buğda bir dəstmalın əvəzində olsa; həmçinin, hər iki tərəfdən bir şey əlavə etsələr, məsələn, bir mən buğda və bir dəstmalı, 1,5 mən buğda və bir dəstmala yuxarıda deyilənləri mulahizə etməklə satsalar riba olmaz.

Məsələ: 2103. Əgər parça kimi, metrle və zira ilə satılan, ya yumurta və qoz kimi ədədlə satılan şeyi satıb əvəzində (həmin şeydən) artıq alınsa, bu halda iki dənə şəxsi eyn (konkret) şeyin alveri olduğu surətdə eybi yoxdur. Həmçinin, əgər mafizzimməyə satsa və onların arasında fərq olsa, məsələn, on ədəd iri yumurtanı on bir ədəd orta həcmli yumurtaya zimməsində satsa, eyni hökmdədir. Lakin aralarında heç bir fərq olmazsa, alverin səhihliyi məhəlli-işkaldır. Həmçinin, eyni cinsdən olduğu halda əskinəslərin artığına satışı da – hərçənd sayılan olsada, istər hər ikisi şəxsi eyn olsun, ya da şəxsi eyn mafizzimmə olsun, məhəlli-işkaldır.

Məsələ: 2104. Bə'zi şəhərlərdə çəki və ölçü ilə, bə'zilərdə isə ədədlə satılan mallar, bu iki üslub arasında (birinin digərinə) qələbə (artıqlığı) olmasa, onun hökmü hər şəhərin özünün adətinə uyğun olar. Həmçinin, şəhərlərin çoxunda çəki, ya ölçü ilə, bə'zi şəhərlərdə isə ədədlə satıldığı surətdə; baxmayaraq ki, ehtiyat budur ki, o cins olan malı, ondan artıq mala satmasınlar.

Məsələ: 2105. Əgər satdığı ilə aldığı şey eyni cinsdən olmasa, artıq almağın eybi yoxdur. Deməli, də əgər bir mən düyü satıb əvəzində iki mən buğda alsın, alver səhihdir.

Məsələ: 2106. Əgər satdığı ilə aldığı şey eyni bir şeydən hazırlanıbsa alverdə artıq almamalıdır. Deməli, əgər bir mən inək yağı satıb əvəzində bir mən yarım inək pendiri alsın, riba və haramdır, alver də batildir. Həmçinin, bir cinsdən olan yetişmiş meyvəni, həmin cinsdən olan kal meyvə ilə alveri də eyni hökmdədir.

Məsələ: 2107. Buğda və arpa ribada eyni cins hesab olunur. Deməli, məsələn, bir mən buğda verib, bir mən və beş sir miqdarında arpa alsın, (yə'ni 3 kq buğda verib 3,375 kq arpa alsın) riba və haramdır, alver də batildir. Həmçinin, əgər on mən arpa alıb, xırman vaxtında on mən buğda verəcəyi əsasda müamələ etsə, arpanı nəqd alıb, buğdanı bir müddətdən sonra verdiyi üçün, artıq almaq hökmündədir, bu iş haram və alver batildir.

Məsələ: 2108. Müsəlman hərbi kafirdən riba (sələm) ala bilər.

İslamın pənahında olan kafirlə ribalı alver etmək caiz deyildir, lakin əgər alverdən sonra, riba almaq onların şəriətində caiz olsa, almaq olar. Ata və oğul, ər və daimi arvad biri-digərindən riba ala bilər.

SATICI VƏ ALICININ ŞƏRTLƏRİ

Məsələ: 2109. Satıcı və alıcının bir neçə şərti vardır:

1. Baliğ olsunlar.

2. Aqıl olsunlar.

3. Səfeh olmasınlar, yəni mallarını əbəs və lazımsız yerə sərf etməsinlər.

4. Alver etmək qəsdləri olsun. Deməli, əgər zarafatla «malımı satdım» desə, alver gerçəkləşməz. Həqiqətdə almaq və satmaq qəsdini onun səhihlik şərti deyil, müamilənin gerçəkləşmə səbəbidir.

5. Başqası onları nahaq yerə alverə məcbur etməsin. Əgər məcbur edilib sonradan razı olsalar, alver nafizdir (qüvvədədir).

6. Verdikləri mal və onun əvəzinin «maliki» olsunlar, ya malikin qəyyumu və ya vəkili və ya onun tərəfindən icazəli olsunlar. Bunların hökmləri gələcək Məsələlərdə deyiləcəkdir.

Məsələ: 2110. Müamilədə müstəqil olan, amma baliğ olmayan uşaq alver etmək onun öz malında batildir, amma alver onun vəlisi ilə olsa və uşaq yalnız alver əqdini oxusa, alver səhihdir. Əgər pul, ya mal başqasının olsa və o uşaq malın sahibi tərəfindən vəkil olaraq malı satsa, ya o pul ilə bir şey alsın, müamilə səhihdir, baxmayaraq ki, müməyyiz uşaq təsərrüfdə müstəqildir. Eləcə də əgər uşaq pulu satıcıya, malı da alıcıya çatdırmağa, yaxud malı alıcıya verib pulu satıcıya çatdırmağa vasitə olsa, müməyyiz olmasa da, eybi yoxdur, lakin bu zaman satıcı və alıcı uşağın malı ya pulu sahibinə çatdıracağına əmin və ya xatircəm olmalıdırlar.

Məsələ: 2111. Əgər baliğ olmayan uşaq – halbuki, onunla alver səhih deyildir – müamilə etsə və ondan mal alsın, bu halda mal uşağın özünüdürsə, onun vəlisinə, başqasınındırsa həmin şeyin sahibinə verməli, ya sahibindən razılıq almalıdır. Əgər sahibini tanımırsa və onu tanımaq üçün imkanı da yoxdursa, uşaqdan aldığı şeyi, sahibinin tərəfindən məzalim olaraq fəqirlərə verməli və vacib ehtiyata əsasən, bunun üçün şəriət hakimindən icazə almalıdır.

Məsələ: 2112. Əgər bir kəs müməyyiz uşaq alver etsə – halbuki, onunla müamilə etmək səhih deyildir – və uşağa verdiyi mal, ya pul aradan getsə, uşaq baliğ olandan sonra onu ondan tələb edə

bilər. Əgər uşaq müməyyiz olmasa, tələb etmək haqqı yoxdur.

Məsələ: 2113. Əgər alıcını, ya satıcını nahaq yerə alverə məcbur etsələr, bu halda alverdən sonra razı olsa, alver səhihdir, lakin müstəhəbb ehtiyat budur ki, müamiləni yenidən əncam versinlər.

Məsələ: 2114. Əgər insan bər kəsin malını, sahibinin icazəsi olmadan satsa, mal sahibi onun satılmasına razı olmayınca və icazə verməyincə alver hökmü o müamiləyə aid edilmir.

Məsələ: 2115. Uşağın ata və ata tərəfdən olan babası, eləcə də atasının və ata tərəfdən olan babasının vəsisi olan şəxs – belə ki, atası, ya babası onu səğir uşağa qəyyum qərar vermişlər – uşağın malını sata bilərlər. Vacib ehtiyata əsasən, alver uşağın məsləhətinə olmalıdır. Həmçinin, adil müctəhid də yetimin atası, ya ata tərəfdən olan babası və onların vəsisi olmadığı surətdə, yetimin malını onun məsləhəti olduqda sata bilər. Eləcə də dəli və qaib (hazırda olmayan) kəsin malını, zərurət tələb etdikdə sata bilər.

Məsələ: 2116. Əgər bir kəs bir malı qəsb edərək satsa və satdıqdan sonra mal sahibi razı olsa, alver nüfuzludur (qüvvədədir). Qəsb edənin müştəriyə verdiyi şey və alver zamanından e'tibarən hasil olan sonrakı mənfəətlər müştərinindir, müştərinin verdiyi şeylər v. mqamilə anından e'tibarən hasil olan mənfəətlər malı qəsb olunmuş kəsə məxsusdur.

Məsələ: 2117. Əgər bir kəs bir malı qəsb edib satsa və onun məqsədi əvəzini öz malı etmək olsa, mal sahibi icazə versə alver səhihdir, lakin malın əvəzi qəsb edənin deyil, malikindir.

MAL VƏ ONUN ƏVƏZİNİN ŞƏRTLƏRİ

Məsələ: 2118. Satılan şey və onun əvəzinə alınan şeyin beş şərti vardır:

1. Onun miqdarı çəki, ölçü, ədəd və bu kimi şeylə mə'lum olmalıdır.

2. Onu təhvil verə bilsin. Əgər məsələn, satıcı təhvil verə bilmədiyi bir malı satsa, ancaq müştərinin onu almağa qüdrəti olsa, kifayət edər. Buna əsasən, məsələn, qaçmış olan atı, satıcı və alıcının heç biri ixtiyarına keçirə bilməyəcəksə, onu satmaq batildir. Lakin, əgər qaçmış atı, dəyəri olan və təhvil verilməsi mümkün olan başqa bir şeylə birgə satarsa, o at tapılmasa da, alver səhihdir. Əhvət nəzər budur ki, qaçmış qul və kənizdən qeyri, dəyərlili olan şeyi (onunla)

satsınlar və müamilədə şərt etsinlər ki, əgər qaçmış şey tapılsa, müştərinin olsun.

3. O xüsusiyyətlər ki, mal və onun əvəzində var və onun vasitəsilə qiymətlər dəyişir, həmin cəhətlər müəyyən edilsin.

4. Mal (vəqf, rəhn və s.-dən) azad olmalıdır. Çünki insanın vəqf edilən malı satması, deyiləcək bir neçə hal istisna olmaqla, caiz deyildir.

5. Malın mənfəətini deyil, özünü satmalıdır. Buna əsasən, əgər məsələn, evin bir illik mənfəəti satılarsa səhih deyildir. Lakin əgər alıcı pul əvəzinə mülkünün mənfəətini versə, məsələn, bir kəsdən xalça alıb əvəzini evinin bir illik mənfəəti qərar versə, işkalı yoxdur. (Bunların hökmləri gələcək məsələlərdə deyiləcəkdir.)

Məsələ: 2119. Bir şəhərdə çəki və peymanə (ölçü) ilə satılan malı, həmin şəhərdə ehtiyata əsasən, həmin şəhərdə çəki və peymanə ilə almalıdır. Lakin həmin mal başqa bir şəhərdə baxmaqla alver olunursa, həmin şəhərdə baxmaqla ala bilər.

Məsələ: 2120. Çəki ilə alver edilən bir şeyi ölçü ilə də alıb-satmaq olar. Belə ki, əgər məsələn, on mən buğdanı satmaq istəsə, bir mən tutumu olan ölçü qabı ilə on qab buğda verə bilər.

Məsələ: 2121. Əgər alverdə deyilmiş şərtlərdən biri olmasa, alver batildir. Lakin əgər iki malik biri-digərinin malından istifadə etmək üçün razılığa gəlsə, onların istifadəsi mülkiyyətə bağlı olmayan hallarda eybi yoxdur.

Məsələ: 2122. Vəqf olunmuş bir şeyin alveri batildir. Lakin vəqf olunan şey, hansı məqsədlə vəqf olunmuşsa, həmin yerdə istifadə edilə bilinməyəcək dərəcədə xarab olsa, ya xarab olma ərəfəsində olsa, məsələn, məscidin həsiri üzərində namaz qılma bilməyəcək dərəcədə cırılsa, onu satmağın eybi yoxdur. Mümkün olan surətdə onun pulunu, həmin məsciddə elə sərf etsinlər ki, vəqf edənin məqsədinə daha yaxın olsun. Hər bir halda vəqf olunan malın satmaqla istifadəsi və həmçinin, onun pulunun istifadəsi vəqfin mütəvəllisinin və onun olmadığı surətdə şəriət hakiminin icazəsi ilə olmalıdır.

Məsələ: 2123. Əgər mal kimlər üçün vəqf olunubsa, onların arasında, vəqf olunmuş malın satılmayacağı təqdirdə malın, ya canın tələf olması qorxusu yaranacaq şəkildə ixtilaf olsa, onu sata bilərlər və gərək onun əvəzi (pulu) ilə bir mal alsınlar, onun gəlirini vəqf edənin tə`yin etdiyi yerlərdə sərf etsinlər. Mümkün olmadıqda isə vəqf edənin

məqsədinə daha yaxın olan yerdə xərcləyə bilirlər. Həmçinin, vəqf edən şəxs məsləhət olacağı təqdirdə vəqfin satılmasını şərt etsə, hökm eynidir.

Məsələ: 2124. Başqasına icarəyə verilmiş mülkün alverinin eybi yoxdur. Lakin icarə müddətində həmin mülkün mənfəəti (istifadəsi) icarəyə götürən şəxsə məxsusdur. Əgər alıcı o mülkün icarəyə verildiyini bilməsə, ya icarə müddətinin az olduğunu güman edib mülkü alsa, vəziyyəti biləndən sonra alveri fəsx edə (poza) bilər.

ALQI-SATQININ ƏQDI

Məsələ: 2125. Alqı-satqıda əqdi ərəbcə oxumaq lazım (vacib) deyildir. Buna əsasən, əgər satıcı, məsələn, farsca, ya azəri dilində «bu malı bu pulun əvəzində satdım» - desə və alıcı «qəbul etdim» - desə, alver səhihdir. Lakin alıcı və satıcının «inşa» qəsdı olmalıdır, yəni bu iki cümləni deməkdə məqsədləri alqı-satqı (onu icad etmək) olmalıdır.

Məsələ: 2126. Əgər alver edərkən əqd oxumasalar, lakin satıcı və alıcı malı alıb əvəzini verən zaman alver qəsdı etsələr, alver səhihdir və hər ikisi aldığı malın maliki olurlar.

MEYVƏLƏRİN ALQI-SATQISI

Məsələ: 2127. Çiçəyi düşüb dənəsi əmələ gəlmiş meyvəni dərməmişdən öncə satmaq səhihdir. Həmçinin, üzüm ağacının üstündə olan qoranı da satmağın eybi yoxdur. Lakin nəxl xurmasını qızarmamış, ya saralmamış satmamalıdır.

Məsələ: 2128. Bir ilin meyvəsini, zahir olmamışdan əvvəl, ona bir şey əlavə etmədən satmaq caiz deyildir. Amma bir şey əlavə edərək bir, iki, hətta bir neçə ilin meyvəsini əvvəlcədən satmaq acizdir. Meyvə zahir olandan sonra və dənə bağlamazdan və gülü tökülməmişdən qabaq müstəhəbb ehtiyat budur ki, göyərti və s. kimi yerin məhsulundan bir şeyi onunla birgə satsınlar, ya bir ildən artıqın meyvəsini satsınlar.

Məsələ: 2129. Əgər qızarmış, ya saralmış xurmanı ağacda ikən satsalar, eybi yoxdur, lakin onun əvəzini həmin ağacın xurmasından qərar vermək caiz deyildir. Həmçinin, ehtiyata əsasən, onun əvəzini başqa bir ağacın xurmasından da qərar verməsinlər, istər şəxsi olsun, istərsə də zimmədə. Amma əgər bir kəsin, başqasının həyatında bir xurma ağacı varsa, bu halda onun miqdarını təxmin etsə və həyətin

sahibi də onu evin sahibinə satıb onun əvəzini xurma qərar versə, eybi yoxdur.

Məsələ: 2120. Xiyar, badımcan və ildə bir neçə dəfə dərilən göyərtilər, zahir və açıq-aşkar olduğu və alıcının ildə neçə dəfə dərəcəyi təyin olunduğu təqdirdə satmaq caizdir.

Məsələ: 2131. Əgər dən bağlayandan sonra buğda və arpanın sünbülünü buğda və arpadan başqa bir şeyə satsalar, eybi yoxdur və onu, həmin sünbüldən əmələ gəlmiş buğda və arpaya satmaq caiz deyildir. Həmçinin, ehtiyat vacibə görə, həmin sünbüldən qeyrisindən hasil olan buğda və arpaya da satmaq caiz deyildir, istər şəxsi olsun, istərsə də zimmədə.

NƏQD VƏ NİSYƏ

Məsələ: 2132. Əgər bir malı nəqd olaraq satsalar, alverdən sonra alıcı və satıcı bir-birindən mal və onun əvəzini tələb edib təhvil ala bilərlər, malın təhvil verilməsi də – istər daşına bilən olsun, istərsə də daşına bilməyən – hər biri, digəri üçün həmin maldan istifadə üçün olan maneəni aradan qaldırması mənasındadır.

Məsələ: 2133. Nisyə alverdə müddət dəqiq şəkildə məlum olmalıdır. Deməli, əgər bir malı, əvəzini xırmanda alacaq qəsdilə satsa, müddət dəqiq surətdə məlum olmadığı üçün, alver batildir.

Məsələ: 2134. Əgər bir malı nisyə olaraq satsa, təyin edilən vaxt tamam olmazdan əvvəl, satıcı onun pulunu (əvəzini) alıcıdan tələb edə bilməz. Lakin əgər alıcı ölsə və onun özünün malı olsa, satıcı vaxt tamam olmamış öz pulunu (malını) onun vərəsesindən tələb edə bilər.

Məsələ: 2135. Əgər bir malı nisyə satsa, təyin olunmuş vaxt tamamlandıqdan sonra satıcı onun pulunu (əvəzini) alıcıdan tələb edə bilər, lakin alıcı onu qaytara bilməsə, bu zaman ona möhlət verməli, ya alveri fəsx etməlidir (pözmalıdır) və həmin mal qaldığı surətdə onu geri almalıdır.

Məsələ: 2136. Əgər malın qiymətini bilməyən bir kəsə nisyə mal verib onun qiymətini də deməsə, alver batildir. Lakin əgər bir kəs malın nəqd qiymətini bildiyi halda ona nisyə mal versə və onu (hazırkı qiymətindən) baha olaraq hesablasa, məsələn, «sənə nisyə verdiyim malın qiymətini nəqd qiymətindən hər tükənə bir riyal baha hesab edirəm» - desə və o da qəbul etsə, eybi yoxdur.

Məsələ: 2137. Bir malı nisyə satan kəs əgər onun pulunu (əvəzini) almaq üçün müddət qərar versə və məsələn, qərar verilmiş həmin vaxtın yarısı ötdükdən sonra alıcıya «pulun bir qədərini nəqd ver, qalanını isə güzəştə gedirəm (səndən istəmirəm)» - desə, eybi yoxdur.

SƏLƏF ALVERİ

Məsələ: 2138. Sələf alveri budur ki, müştəri nəqd pulu verib zimmədə olan malı alsın ki, bir müddətdən sonra o malı təhvil alsın. Bu alver nisyə alverin əksidir.

Əgər alıcı desə ki, «bu pulu verirəm ki, məsələn, zimmədə olan filan malı altı aydan sonra alıram» və satıcı «qəbul etdim» desə; ya satıcı pulu alıb «zimmədə olan filan malı satdım ki, altı aydan sonra təhvil verim» - desə, alver səhihdir.

Məsələ: 2139. Əgər qızıl, ya gümüşü (istər pul olsun, istərsə də qeyri-pul) sələf olaraq satsa və əvəzində qızıl, ya gümüş (istər pul, istərsə qeyri-pul olsun) alsə, alver batildir. Lakin qızıl, ya gümüş növündən olmayan bir malı, ya pulu sələf olaraq satsa və onun əvəzində mal, ya qızıl və ya gümüş alsə, istər (aldığı şey) pul olsun, istərsə də qeyrisi, alver səhihdir.

SƏLƏF ALVERİNİN ŞƏRTLƏRİ

Məsələ: 2140. Sələf alverinin 7 şərti vardır:

1. Malın qiymətinin fərqlənməsinə təsir göstərən xüsusiyyətlər müəyyən edilməlidir və onların təyin olunması camaat arasında «onun xüsusiyyətləri mə'lum oldu» - deyiləcək tərzdə olsa, kifayətdir. Cəvahirat və s. kimi xüsusiyyət və sifətləri görmədən müəyyən olunmayan malın sələf alveri səhih deyildir.

2. Satıcı və alıcı bir-birindən ayrılmamış alıcı qiymətin hamısını satıcıya verməli, ya onun qiyməti miqdarında satıcıdan tələbi olsun və o tələb (alacağı) nəqd, yaxud vaxtı çatmış müddətli (borc) olsun və öz tələbini (alacağını) malın qiyməti bəbətindən hesablamalı və o, qəbul etməlidir. Əgər qiymətin bir qədərini versə, alver həmin miqdarda səhihdir və satıcının alveri fəsx etmək (pozmaq) haqqı vardır.

3. Müddət tam və dəqiq şəkildə müəyyən olunmalıdır. Əgər «xırmanın əvvəlinə qədər malı təhvil verəcəyəm» - desə, müddət tam və dəqiq şəkildə mə'lum olmadığı üçün, alver batildir.

4. Malı təhvil vermək üçün elə bir vaxt tə'yin etsinlər ki, satıcı həmin vaxt o malı təhvil verə bilsin.

5. Məkanların fərqli olduğu halda mala xəsarət gələcəyi, ya onu təhvil vermək çətin olacağı surətdə malın təhvil verilmə yeri tə'yin olunmalıdır. Lakin əgər həmin yer mövcud nişanələrlə mə'lum olsa, yerin adını çəkmək lazım (vacib) deyildir.

6. Malın miqdarı ölçü, çəki, ədəd və bu kimi vasitələrlə tə'yin olunmalıdır və adətən baxmaqla alver edilən malı sələf olaraq satsalar, eybi yoxdur. Lakin qoz və yumurtanın bə'zi növləri kimi, onların fərdləri arasında fərq o qədər az olmalıdır ki, camaat ona əhəmiyyət verməsin.

7. Satılan şey ölçü (peymanə) və ya çəki ilə satılanlardan olarsa, onun əvəzi həmin şeydən olmamalıdır. Məsələn, buğdanı sələf olaraq buğdaya satmaq olmaz.

SƏLƏF ALVERİNİN HÖKMLƏRİ

Məsələ: 2141. İnsan sələf olaraq aldığı malı, müddəti tamam olmamış onu satandan başqasına sata bilməz. Həmçinin, satıcıya da vacib ehtiyata əsasən, sata bilməz. Müddət tamam olandan sonra, təhvil almasa da, satmağının eybi yoxdur. Lakin satıcının özünə, aldığı növdən olan şeyə satsa, gərək səməndən artığına satmasın. Ölçü və çəki ilə satılan malı, təhvil almamış satmaq caiz deyildir. Lakin sərmayəsindən artığına satmasa, eybi yoxdur.

Məsələ: 2142. Sələf alverində əgər satıcı müamilə etdiyi malı qərarlaşdırdıqları vaxtda versə, müştəri qəbul etməlidir, müamilə etdiyindən daha yaxşısını versə də eynilə; və elə olmalıdır ki, həmin cinsdən hesab olunsun, (müştəri qəbul etməlidir).

Məsələ: 2143. Əgər satıcının (təhvil) verdiyi mal, qərar qoyduqları maldan pis olsa, müştəri qəbul etməyə bilər.

Məsələ: 2144. Əgər satıcı müamilə edilən malın əvəzinə başqa bir mal versə, müştəri razı olan surətdə eybi yoxdur.

Məsələ: 2145. Əgər sələf olaraq satmış olduğu mal, təhvil veriləcəyi vaxt qıtlaşsa və onu tədarük görə bilməsə, müştəri, onu tapana qədər gözləyə bilər, ya da alveri pozub verdiyini geri ala bilər.

Məsələ: 2146. Əgər bir malı satın bir müddətdən sonra təhvil verəcəyini və pulunu da bir müddətdən sonra alacağını qərara alsalar, alver batildir.

QIZILI QIZILA VƏ GÜMÜŞÜ GÜMÜŞƏ SATMAQ

Məsələ: 2147. Sikkəli olub-olmamasından asılı olmayaraq qızılı qızıla və gümüşü gümüşə satmaq birinin çəkisi artıq olan surətdə haram və batildir.

Məsələ: 2148. Əgər qızılı gümüşə, ya gümüşü qızıla satsa alver səhihdir və çəkilərinin bərabər olması lazım deyildir.

Məsələ: 2149. Əgər qızıl, ya gümüşü qızıl, ya gümüşə satsalar, satıcı və alıcı bir-birindən ayrılmamış mal və onun əvəzini bir-birinə təhvil verməlidirlər. Əgər müamilə etdiklərinin heç bir miqdarını təhvil verməsələr, alver batildir.

Məsələ: 2150. Əgər satıcı, ya alıcı müamilə etdiklərinin hamısını, o biri isə bir qədərini təhvil verib bir-birindən ayrılıbsalar, təhvil verilən həmin miqdara nisbətən alver səhihdir, lakin malın hamısı əlinə gəlməyən tərəf alveri poza bilər.

Məsələ: 2151. Əgər mə'dənin gümüşlü torpağını xalis gümüşə və mə'dənin qızılı torpağını xalis qızıla satsalar, alver batildir, amma əgər torpaqda olan qızıl, ya gümüşün miqdarının xalis qızıl, ya gümüşlə bərabər olduğunu bilsələr, eybi yoxdur. Lakin gümüşlü torpağı qızıla, ya qızılı torpağı gümüşə satmağın eybi yoxdur.

ALVERI POZMAĞIN MÜMKÜN OLDUĞU YERLƏR

Məsələ: 2152. Alveri pozmaq haqqına «fəsx etmə haqqı» deyilir. Alıcı və satıcı on bir halda alveri poza bilərlər:

1. Alıcı və satıcı alverdən sonra bir-birindən ayrılmamış olsunlar, hətta əqd məclisindən çıxmış olsalar da; buna «məclisdəki fəsx etmə haqqı» deyilir.

2. Müamilə edənlər – müştəri, ya satıcı, alver zamanı, ya ondan qeyri müamilələrdə (iki tərəfdən biri) zərər çəkmiş olsa; buna «ğəbn fəsx etmə haqqı» deyilir.

3. Alverdə hər iki tərəf və ya onlardan biri üçün müəyyən müddətə qədər alveri pozmaq haqqı qoysalar; buna «şərtə əsasən fəsx etmə haqqı» deyilir.

4. Müamilə edən tərəf öz malını, olduğundan daha yaxşı göstərsin, belə ki, malın qiyməti camaatın nəzərində artmış olsun; buna «tədlislə fəsx etmə haqqı» deyilir.

5. Alverdə iki tərəfdən biri, digəri üçün hər hansı bir işi yerinə yetirməyi şərt etsə və o da şərtə əməl etməsə; ya zimmədə deyil, xaricdə olan malda hər hansı bir xüsusiyyət olmasını şərt etsə və

həmin mal o xüsusiyyətə malik olmasa; bu iki surətdə şərt edən tərəf alveri poza bilər və buna «şərt pozulduqda fəsx etmə haqqı» deyilir.

6. Mal, ya onun əvəzində bir eyb, qüsurlu olduqda; buna «eybə görə fəsx etmə haqqı» deyilir.

7. Üzərində alver etdikləri malın bir miqdarının başqasının malı olduğu mə'lum olarsa və onun sahibi bu alverə razı olmazsa; bu halda qarşı tərəf həm alveri poza bilər və ya o miqdarın əvəzini (pulunu) əgər vermişdirsə, geri ala bilər. Bunun iki surəti vardır:

Birinci budur ki, həmin miqdar kəsri-muşa olsun və buna «şəriklikdən irəli gələn fəsx etmə haqqı» deyilir.

İkinci isə budur ki, o miqdar ayrı olsun və buna «malın bölünməsinə görə fəsx etmə haqqı (təbə`üziş-səfqə)» deyilir.

8. Mal sahibi, qarşı tərəfin görmədiyi və zimmədə deyil, xaricdə olan müəyyən bir malın xüsusiyyətlərini ona desin və sonra onun dediyi kimi olmadığı mə'lum olsun. Bu surətdə qarşı tərəf alveri poza bilər və buna «görməkdən irəli gələn fəsx etmə haqqı» deyilir.

9. Alıcı, aldığı və ödənişi tə`xirə salmağı şərt etmədiyi malın əvəzini (pulunu) 3 günə qədər satıcıya verməzsə; bu halda satıcı malı təhvil verməmişdirsə, alveri poza bilər. Lakin əgər aldığı şey, bir gün qalmaqla xarab olacaq meyvələr kimi şeylərdən olsa, onun əvəzini (pulunu) axşama qədər verməsə və onun ödənişini tə`xirə salacağını şərt etməmiş olsa, satıcı alveri poza bilər və buna «tə`xirə görə fəsx etmə» haqqı deyilir.

10. Heyvan alan şəxs 3 günə qədər alveri poza bilər və əgər satıcı satdığı şeyin əvəzində heyvan alıbsa, o da 3 günə kimi alveri poza bilər və buna «heyvan alqı-satqısına görə fəsx etmə haqqı» deyilir.

11. Satıcı, satdığını təhvil verə bilmədikdə, məsələn, satdığı at qaçarsa; bu halda alıcı alveri poza bilər və buna «təhvil verə bilməməyə görə fəsx etmə haqqı» deyilir. Bütün bunların hökmləri gələcək məsələlərdə deyiləcəkdir.

Məsələ: 2153. Əgər alıcı malın qiymətini bilməsə, ya alver vaxtı qəflətdə olaraq malı adi qiymətindən baha qiymətə alsın, bu halda bahalıq camaatın əhəmiyyət verəcəyi və güzəştə getməyəcəyi dərəcədə (çox) olsa, alveri poza bilər. Həmçinin, əgər satıcı malın qiymətini bilmədən, ya alver vaxtı qəflətdə olaraq malı (həqiqi) qiymətindən ucuz satsa, bu halda camaatın nəzərində əhəmiyyət

veriləcək və güzəştə gedilməyəcək dərəcədə ucuz satarsa, alveri poza bilər.

Məsələ: 2154. Şərt əsasında (məsələn, zərurət halında) olunan alverdə, məsələn, qiyməti yüz min manat olan evi əlli minə sataraq (pulunu nəqd olaraq alsın və) qərara alsalar ki, əgər satıcı vaxtın tamamında pulu versə (geri qaytarsa), alveri poza bilsin, bu halda alıcı və satıcının alver qəsdı olsa, alver səhihdir.

Məsələ: 2155. Şərtli alver müamələsində satıcı, pulu vaxtında verə bilməyəcəyi halda alıcının mülkü ona verəcəyinə arxayın olduğu surətdə belə, alver səhihdir. Lakin vaxtın tamamında pulu verməsə, mülkü alıcıdan tələb etməyə haqqı yoxdur. Əgər vaxtın tamamında alıcı ölsə, mülkü onun vərəsələrindən tələb edə bilməz.

Məsələ: 2156. Əgər misal üçün, ə`la növ çayı aşağı keyfiyyətli çayla qarışdırıb ə`la növ adı ilə satsa və müştəri bunu bilməsə, (biləndən sonra) müamələni poza bilər.

Məsələ: 2157. Əgər müamələ zimməsində deyil, xaricdə olan bir malın üzərində baş versə və alıcı həmin malın eybli, qüsurlu olduğunu bilsə, məsələn, bir heyvan alıb onun gözünün kor olduğunu bilsə, bu halda onun eybi alverdən qabaq var imişsə və alıcı bunu bilməyirmişsə, alıcı alveri poza və o malı satıcıya qaytara bilər. Onu geri qaytarmaq mümkün olmasa, məsələn, o malda bir dəyişiklik hasil olsa, ya onu qaytarmağa mane olan bir istifadə etmiş olsa, bu surətdə onun sağlam və eyblisini qiymət fərqi müəyyən edilməli və satıcıya verdiyi sağlamla eyblinin qiymət fərqinin nisbətini alar. Məsələn, 4 manata aldığı malda eyb, qüsurlu olduğunu başa düşsə, bu halda onun sağlamının qiyməti 8 manat, eyblisinin qiyməti isə 6 manatdırsa, bunların aralarındakı qiymət fərqi dördə bir olduğu üçün, verdiyi pulun 1/4- ni, yə`ni bir manatı satıcıdan ala bilər.

Məsələ: 2158. Əgər satıcı (satdığı şeyin) əvəzi olaraq aldığı xarici, müəyyən şeyin (əvəzin) qüsurlu olduğunu başa düşsə, bu halda eyb, alverdən qabaq həmin şeydə olmuşdursa və o, bunu bilməyibsə, alveri pozub onu sahibinə qaytara bilər. Əgər qaytarmağa mane olan dəyişiklik, ya istifadə ucbatından qaytara bilməsə, əvvəlki məsələdə deyildiyi kimi, sağlam və eyblinin qiymət fərqini ala bilər.

Məsələ: 2159. Əgər alverdən sonra və malı təhvil verməmiş malda bir eyb əmələ gəlsə, alıcı alveri poza bilər. Eləcə də malın əvəzi olan şeydə alverdən sonra və təhvil verməmiş bir eyb yaransa, satıcı

alveri poza bilər. Lakin qiymətlər fərfini almaq istəsələr, bu iş caiz deyildir.

Məsələ: 2160. Əgər alverdən sonra malda bir eyb olduğunu başa düşsə, alveri dərhal pozmaları lazım (vacib) deyildir və sonradan da onu pozmaq haqqı vardır, baxmayaraq ki, əhvət onu gecikdirməkdir.

Məsələ: 2161. Əgər malı alandan sonra onun eybli olduğunu başa düşsə, satıcı hazır olmasa da, alveri poza bilər. Həmçinin, fəsxə səbəb olacaq sair hallarda da hökm eynidir.

Məsələ: 2162. Alıcı dörd halda malda olan eybə görə alveri poza, ya qiymətlər fərfini ala bilməz:

1. Malı alarkən eybli, qüsurlu olduğunu bildikdə;
2. Malın eybli, qüsurlu olduğuna razı olduqda;
3. Alver edərkən «əgər malda bir eyb olsa, geri qaytarmayacaq və qiymətlər fərfini almayacağam» - dedikdə.

4. Satıcı alver vaxtı «bu malı, onda olan hər bir eyb ilə birgə satıram» - desə; amma əgər eybini müəyyən edib «malı bu eyblə birgə satıram» - desə və sonra başqa bir eybi də olduğu mə'lum olsa, alıcı, satıcının müəyyən etmədiyi (o biri) eybə görə alveri poza bilər və malı geri verə bilmədikdə, onun qiymətlər fərfini ala bilər.

Məsələ: 2163. Əlinə eybli mal gələn kəs bir neçə halda eybə görə alveri poza bilməz və yalnız qiymətlər fərfini tələb edə bilər:

1. Malın özü tələf olduğu halda;
2. Başqasına satdığı, ya bağışladığı və s. kimi hallarda onun mülkiyyətindən xaric olduğu halda;
3. Malda hər hansı bir dəyişiklik baş verdikdə, məsələn, aldığı parçanı kəssə, ya rəngləmiş olsa;
4. Mal mülkiyyətindən xaric olmasa da, lakin onun üzərində alver baş versə, məsələn, malı icarəyə verdikdə, ya girova qoyduqda.

5. Təhvil aldıqdan sonra malda bir eyb yaransa; lakin əgər alver eybli heyvanın üzərində edilsə və 3 gün keçməzdən qabaq başqa bir eyb əmələ gəlsə, onu təhvil almış olsa da belə, yenə də «heyvan alqı-satqısına görə fəsx etmə» haqqına əsasən, alveri poza bilər. Həmçinin, şərt cəhətindən fəsx etməyə haqqı olduqda belə, alveri pozmaq haqqı vardır.

Məsələ: 2164. Əgər insanın özünün görmədiyi bir malı olsa və başqası o malın xüsusiyyətlərini ona desə, o da həmin xüsusiyyətləri

müştəriyə deyərək satsa, satdıqdan sonra dediyi xüsusiyyətlərdən daha yaxşı olduğunu başa düşərsə, alveri poza bilər.

ALQI-SATQININ MÜXTƏLİF MƏSƏLƏLƏRİ

Məsələ: 2165. Əgər satıcı, malın alış qiymətini müştəriyə deyərsə, gərək qiymətin artır-əskilməsinə səbəb olan bütün xüsusiyyətləri də ona desin, hətta həmin qiymətə, ya ondan aşağı satsa da belə. Məsələn, gərək nəqd, yoxsa nisyə aldığı desin. Əgər bə'zi xüsusiyyətlərini deməsə və müştəri sonradan başa düşsə, alveri poza bilər.

Məsələ: 2166. Əgər insan bir malı bir kəsə verib qiymətini də müəyyən etsə və «bu malı bu qiymətə sat, nə qədər baha sata bilsən, artığı sənəin əmək haqqın olsun» - desə, bu halda o qiymətdən nə qədər baha satsa mal sahibindədir və icarə batildir. Satıcı, məşhur nəzərə əsasən, yalnız öz əməlinin ücretül-mislini mal sahibindən ala bilər. Lakin ücretül-misl, satıcının razı olduğundan artıq olsa, vacib ehtiyat budur ki, artıq miqdarda mal sahibi ilə müsəlihə etsin (razılaşsın); əgər bu, cüalə şəkliində olsa və mal sahibi «bu malı o qiymətdən baha satsan, artığı sənəin olsun» - desə, eybi yoxdur.

Məsələ: 2167. Əgər qəssab erkək heyvan əti satanda onun yerinə dişi heyvan əti versə, günah etmişdir. Əgər o əti müəyyən edib «bu erkək heyvan ətini satıram» - desə, alıcı (dişi heyvan əti aldıqdan sonra) alveri poza bilər. Əgər müəyyən etməyibsə və müştəri də aldığı ətə razı olmasa, qəssab gərək ona erkək heyvan əti versin.

Məsələ: 2168. Alıcı parça satıcısından rəngi getməyən bir parça istəsə və satıcı rəngi gedən parça versə, müştəri alveri poza bilər.

Məsələ: 2169. Alverdə and içmək doğru bir şey üçün məkruhdur, əgər yalan yerə and içsə haramdır.

ŞƏRIK OLMAĞIN HÖKMLƏRİ

Məsələ: 2170. Şərik olmaq – iki, ya ikidən artıq şəxsin bir mala –istər eyn olsun, istərsə də borc – yarısına və yaxud üçdə birinə bərabər hüquqlu şəkildə (kəsri-muşa) malik olmasıdır. Şəriklik bir neçə səbəblə gerçəkləşir:

a) İrs kimi qeyri-ixtiyari səbəblə,

b) İxtiyari səbəblə. İstər o ixtiyari səbəb xarici bir əməl olsun, məsələn, iki nəfər birlikdə bir malı öz mülkiyyətlərinə keçirsinlər; istərsə də əqdlə olsun, məsələn, iki malın sahibi olan iki nəfərin hər biri öz malının yarısını muşa şəkildə o birinin malının muşa olan yarısına alver, ya sülh (razılaşma) yolu ilə dəyişdirsinlər.

Həmçinin, şəriklik iki malın bir-birindən ayrılmayacaq tərzdə qarışdırmaqla da gerçəkləşər, istər həmin iki mal eyni cinsdən (növdən) olsun, istərsə də ayrı-ayrı iki cinsdən (növdən) olsun.

Hökmləri qeyd olunacaq əqd ilə şirkəti – iki, ya daha çox insanın həm zərəmə, həm də fayda və xeyrə şərikliyi əsasında müştərək malda baş verən bir müamələdir.

Məsələ: 2171. Əgər iki nəfər, ya daha çox adam öz işlərindən əldə etdikləri muzda bir-biri ilə şəriklik etsələr, məsələn, bir neçə fəhlə öz aralarında qərar qoysalar ki, nə qədər əmək haqqı alsalar, birgə bölüşəcəklər, onların şərikliyi səhih deyildir. Lakin əgər onların hər biri öz qazancının yarısını, şərikinin qazancının yarısına müəyyən bir müddətdə sülh etsə və şərik də qəbul etsə, zəhmət haqqında şərik olurlar. Əgər lazım əqd əsnasında hər biri öz muzdunun məsələn, yarısını o birisinə verməyi şərt etsə, şərik olmasalar da, şərtə əməl etmələri vacibdir. Həmçinin, əqd pozulmayıbsa, caiz əqd zimmində də şərt etsələr, hökm eynidir.

Məsələ: 2172. Əgər iki nəfər bir-biri ilə bu əsasda şərik olsalar ki, hər biri öz e`tibarına bir mal alsın və onun qiymətinə özü borclu olsun, lakin hər birinin aldığı maldan istifadə etməkdə biri-digəri ilə şərik olsunlar, bu iş səhih deyildir. Amma onlardan hər hansı biri, digərini vəkil etsə ki, mafizzimmə qəsdilə – nəqd, ya nisyə –aldığı bir malın onun muşa-kəsri, məsələn yarısını, üçdə birini – onun

zimməsinə alsın, sonra hər bir şərik bir malı həm özü, həm də şəriki üçün alsın ki, hər ikisi borclu olsunlar, bu halda şəriklik səhihdir.

Məsələ: 2173. Şəriklik əqdi ilə bir-biri ilə ortaq olan şəxslərin ağıllı və baliğ olmaları, öz qəsd və ixtiyarı ilə şərik olmaları və həmçinin, öz malından istifadə haqqına sahib olmaları gərəkdir. Buna əsasən, səfeh (yəni öz malını lazımsız işlərə sərf edən şəxs) öz malından istifadə haqqına malik olmadığından, əgər şərik olsa, səhih deyildir.

Məsələ: 2174. Əgər şəriklik əqdində şərt etsələr ki, işləyən və ya digər şəriklə müqayisədə daha çox işləyən, ya da o birinə nisbətən işinin dəyəri daha çox olan şəxs daha çox qazanc əldə etsin, bu halda şərt etdikləri şeyi ona verməlidirlər. Həmçinin, əgər şərt etsələr ki, işləməyən və ya çox işləməyən, ya da işinin dəyəri o biri ilə müqayisədə çox olmayan şəxs daha çox qazanc alsın, bu şərt batildir. Lakin qazancın artıq miqdarını onun mülkiyyətinə keçirməyi şərt etsələr, şərt səhihdir və ona vəfa (əməl) olunmalıdır.

Məsələ: 2175. Əgər qazancın hamısının bir nəfərin özünə götürməsinə, yaxud zərərin hamısının onlardan birinin ödəməsinə qərara alsalar, bu qərar batildir və onların şərik olmaları da məhəlli-ışkaldır. Lakin əgər qərara alsalar ki, qazancdan malik olduğunu başqasına versin, ya başqasına dəymiş ziyanın hamısını öz malından onun mülkiyyətinə keçirsə, əqd səhihdir və bu şərtə əməl olunması lazımdır.

Məsələ: 2176. Əgər şəriklərdən birinin artıq mənfəət götürməsinə şərt etməsələr, bu halda sərmayələri eyni miqdarda olsa, mənfəət və zərəri də eyni miqdarda götürməlidirlər. Əgər onların sərmayəsi eyni miqdarda olmasa, zərər və mənfəəti sərmayəyə mütənasib olaraq bölüşmələri gərəkdir. Məsələn, əgər iki nəfər şəriklik etsələr və onlardan birinin sərmayəsi digərinin sərmayəsindən iki dəfə çox olsa, onun mənfəət və zərəri o birinin mənfəət və zərərinə iki qat çox olar, istər hər ikisi eyni səviyyədə işləmiş olsunlar, istər biri az, digəri çox, istərsə də biri ümumiyyətlə işləməmiş olsun.

Məsələ: 2177. Əgər şəriklik əqdində hər ikisinin birlikdə alış-veriş etmələrini və ya hər birinin təklikdə alver etməsinə, yaxud tək-cə birinin alver etməsinə şərt etsələr, gərək şərtə əməl etsinlər.

Məsələ: 2178. Əgər hansı birinin sərmayə ilə alış-veriş edəcəyini müəyyən etməsələr, onlardan heç biri digərinin icazəsi olmadan o sərmayə ilə alver edə bilməz.

Məsələ: 2179. Şirkətin sərmayəsinin ixtiyarı əlində olan kəs, şəriklik müqaviləsinə əməl etməlidir. Məsələn, əgər onunla nisyə alması, yaxud nəqd satması və ya malı məxsus bir yerdən almasını qərara almışlarsa, bu qərara əməl olunmalıdır. Əgər onunla heç bir qərar qoyulmamışdırsa, bu zaman adi qaydada alver etməlidir və əgər şirkətin malı adi mal deyilsə, ya mal üçün təhlükə ehtimalı varsa, səfərdə olduqda onu özü ilə gəzdirməməlidir.

Məsələ: 2180. Şirkətin sərmayəsi ilə alver edən bir şərik, əgər onunla qoyulmuş şərtin əksinə alış-veriş edərsə, yaxud şərt etməyiblərsə də, adi alver qaydasının əksinə alver edərsə, bu surətdə digər şərikin payına mütənasib olaraq müamilə füzulidir; belə ki, o şərik icazə verməsə, onun malının özünü və mal tələf olduğu halda isə onun əvəzini ondan ala bilər.

Məsələ: 2181. Şirkətin sərmayəsi ilə alver edən şərik, ifrata varmasa və sərmayəni qorumaqda səhlənkarlıq etməsə, təsadüfən onun bir qədəri, ya hamısı tələf olsa, zamin deyildir.

Məsələ: 2182. Şirkətin sərmayəsi ilə alver edən şərik, sərmayənin tələf olduğunu desə və şəriət hakiminin yanında and içsə, onun sözü qəbul edilməlidir.

Məsələ: 2183. Əgər şəriklərin hamısı maldan istifadə etməyə dair biri-digərinə verdikləri icazədən daşınırsalar, onların heç biri şirkətin malından istifadə edə bilməz və əgər onlardan biri öz icazəsindən dönsə, digər şəriklərin də istifadə haqqı yoxdur. Lakin icazəsini geri götürən şəxs şirkətin malından istifadə edə bilər.

Məsələ: 2184. Şəriklərdən biri hər vaxt şirkətin sərmayəsini bölməyi xahiş etsə, şirkət müddətli olsa da belə, digər şəriklər qəbul etməlidirlər. Amma sərmayənin bölünməsi ona, müştərək olmadıqları maldan əlavə edilməsini lazım tutursa (buna, qisməti-rədd deyirlər), ya bu bölünmə şəriklərə etina ediləcək səviyyədə ziyan vurarsa (qəbul etməyə bilərlər).

Məsələ: 2185. Əgər şəriklərdən biri ölsə, ya dəli, ya da bihuş olsa, digər şəriklər şirkətin malından istifadə edə bilməzlər. Həmçinin, əgər onlardan biri səfeh olsa (yəni öz malını əbəs və lazımsız yerlərə xərcləsə) və ya şəriət hakimi tərəfindən iflasa uğradığı üçün istifadədən qadağan olunsa, eyni hökmdədir.

Məsələ: 2186. Əgər şərik özü üçün nisyə olaraq bir şey alsın, zərər və mənfəəti onun özünüdür. Amma əgər şirkət üçün alsın və şərikliyin mütləq olması nisyə mala da şamil edilərsə, zərər və mənfəəti şəriklərinindir. Həmçinin, şirkət əqdi nisyə müamələyə şamil olmasa və şirkət üçün alsın, digər şəriklər icazə verdikdə də hökm eynidir.

Məsələ: 2187. Əgər şirkətin sərmayəsi ilə alver etdikdən sonra şirkətin (şərikliyin) batıl olduğunu başa düşsələr, bu halda alverə verdikləri icazə şirkətin səhih olması ilə şərtlənməsə, yəni əgər şirkətin düzgün olmadığını bilsəydilər, bir-birinin malından istifadə etməyə razı olurdular, alver səhihdir və həmin alverdən gələn gəlir hamısına məxsusdur. Əgər bu cür olmasa, bu halda digərlərinin istifadə etməsinə razı olmayanlar o alverə razı olsalar, alver səhih, əks halda isə batildir. Hər bir halda fəqihlərdən bir qrupu (Allah onların məqamlarını ucaltsın!) buyurmuşlar: «Şəriklərin hər birinin şirkət üçün gördüyü iş təmənnəsiz deyildirsə, öz işlərinin əmək haqqını adi miqdarda və digər şəriklərinin paylarını qoruyaraq götürə bilər». Lakin zahir budur ki, icazə olmadığı surətdə zəhmət haqqına müstəhəqq olmur və icazə verildikdə əmək haqqına müstəhəqq olmaq məhəlli-işkaldır. Əhvət – sülh etməkdir (razılışmadır).

SÜLHÜN (RAZILAŞMANIN) HÖKMLƏRİ

Məsələ: 2188. Sülh odur ki, insan başqası ilə saziş edib (razılaşıb) malının, ya malının mənfəətinin bir qədərini onun mülkiyyətinə keçirsin, ya ona mübah etsin, ya öz haqq və tələbindən keçsin ki, bunun müqabilində qarşı tərəf də malından, ya malının mənfəətindən bir qədərini onun ixtiyarında qoysun, ya mübah etsin, ya malını haqq və tələbindən keçsin. Deyilənlərdə sülh etmək, müqabil tərəfdə heç bir əvəz olmadıqda, məhəlli-işkaldır.

Məsələ: 2189. Sülh əqdi bağlayan hər iki tərəf aqıl və baliğ olmalı, sülh etmək qəsdində olmalı və bir kəs nahaq yərə onu məcbur etməməlidir. Əgər məcbur etsələr və sonra hər iki tərəf buna razı olsalar, sülh qüvvədədir. Həmçinin, səfeh və iflasa uğradığına görə şəriət hakimi tərəfindən malından istifadəsi qadağan olunan şəxslərdən olmamalıdırlar.

Məsələ: 2190. Sülh əqdini ərəbcə oxumaq lazım (vacib) deyildir. Əksinə, sülh və saziş etmələri başa düşülən hər hansı bir dildə səhihdir. Həmçinin, muatatlə (danışqsız) və sülh məqsədilə bir tərəfin malı verməsi və digər tərəfin alması ilə də sülh gerçəkləşir.

Məsələ: 2191. Əgər bir kəs öz qoyunlarını çobana versə ki, məsələn, bir il müddətində saxlayıb südündən istifadə etsin və (sahibinə) bir az yağ versin, bu haqda qoyunun südünü və (riba olmamaq üçün) qoyunun südündən deyil, başqa şeydən alınan yağın, çobanın zəhmətləri müqabilində sülh edilməsinin eybi yoxdur. Hətta əgər qoyunları bir il müddətində çobana icarəyə versə ki, südündən istifadə edib əvəzində qoyunun südündən qeyri bir şeydən alınan yağdan müəyyən qədər versin, yenə də eybi yoxdur.

Məsələ: 2192. Əgər bir kəs öz tələbini, ya haqqını başqası ilə sülh etmək istəsə, onun qəbul etdiyi təqdirdə səhih olar. Lakin öz tələbindən, ya haqqından keçmək istəsə (qarşı tərəfin) onu qəbul etməsi lazım deyildir.

Məsələ: 2193. Əgər insan öz borcunun qədərini bilsə, amma borc sahibi onun miqdarını bilməsə və ondan az miqdara sülh etsə, məsələn, 50 manat tələbi (alacağı) olduğu halda 10 manata sülh etsə,

artıq qalanı borcluya halal deyildir. Lakin borclu olan şəxs onun qədərini borc sahibinə deyib onu razı edərsə; yaxud borc sahibi həmin miqdarı bilsəydi belə, yenə də sülh edəcəkdisə, artıq miqdar borcluya halal olar.

Məsələ: 2194. Əgər bir cinsdən (növdən) və çəkiliəri mə'lum olan iki malı biri-digərinə sülh etmək istəsələr, vacib ehtiyat budur ki, birinin çəkisi digərindən artıq olmasın. Lakin çəkiliəri mə'lum olmasa və sülh etsələr, birinin çəkisinin digərindən artıq olduğunu ehtimal etsələr də, sülh səhihdir.

Məsələ: 2195. Əgər iki nəfərin bir kəsdən alacağı varsa, ya iki nəfərin digər iki nəfərdən alacağı varsa və tələblərini bir-biri ilə sülh etmək istəsələr, bu halda tələbləri bir növdən və eyni çəkiddə olsa, məsələn, hər ikisi on "mən" buğda almalı olduqları təqdirdə, sülh etmələri səhihdir. Həmçinin, əgər alacaq olduqları malın cinsi eyni olmasa; məsələn, birinin on "mən" düyü, digərinin isə on iki mən buğda alacağı varsa, hökm eynidir. Lakin onların alacaqları mal bir cinsdən və adətən, çəki, ya ölçü ilə müamilə edilən şeylərdən olsa, bu halda onların çəki, ya ölçüləri bərabər olmasa sülh etmələri işkallıdır.

Məsələ: 2196. Əgər bir kəsdən, bir müddətdən sonra alacağı bir haqqı varsa, onu az miqdarla sülh etmək istəsə və məqsədi də öz haqqından bir qədərini keçib qalanını nəqd almaq olsa, eybi yoxdur.

Məsələ: 2197. Əgər iki nəfər bir şeyi biri-biri ilə sülh etsələr, öz razılıqları ilə sülhü poza bilərlər. Həmçinin, sülh müamiləsi əsnasında hər ikisi, ya onlardan biri üçün müamiləni pozmaq haqqı qoysalar, bu haqqı olan kəs sülhü poza bilər.

Məsələ: 2198. Alıcı və satıcı nə qədər ki, bir-birindən ayrılmayıblar, onu poza bilərlər. Eləcə də əgər müştəri bir heyvan alsa, 3 günə kimi alveri poza bilər. Həmçinin, əgər aldığı malın pulunu 3 günə kimi verməsə və malı təhvil almasa, satıcı alveri poza bilər. Lakin malı sülh edən kəsin bu 3 surətdə sülhü pozmağa haqqı yoxdur. Əgər qarşı tərəf üzərində sülh edilmiş malı ödəməyi həddindən artıq gecikdirsə; və həmçinin, alqı-satqı hökmlərində deyilmiş qalan surətlərdə də sülhü poza bilər.

Məsələ: 2199. Əgər sülh edərək aldığı mal eybli olsa, sülhü poza bilər. Lakin əgər sağlam və eyblinin qiymət fərqi almaq istəsə, işkallıdır.

Məsələ: 2200. Əgər öz malını birinə sülh edib şərt etsə ki, ölümündən sonra həmin malı, misal üçün, vəqf etsin və o da bu şərti qəbul etsə, şərtə əməl etməsi gərəkdir.

İCARƏNİN HÖKMLƏRİ

Məsələ: 2201. Bir şeyi icarəyə verən və icarəyə götürən şəxs aqıl və baliğ olmalı, icarəyə nəhaq yerə məcbur edilməməlidirlər. Əgər məcbur edilsələr və sonra icarəyə razı olsalar, icarə nüfuzludur (yetərlidir); və həmçinin, öz malından istifadə haqqına malik olmalıdır. Deməli, səfehlin və şəriət hakimi tərəfindən öz malından istifadə etməsi qadağan olunan müflisin icarəsi yetərli (nafiz) deyildir. Lakin onun vəlisinin, ya tələbkarların izn və icazəsi ilə olsa, icarə yetərlidir. Amma müflisin özünün işçi qüvvəsini bir iş, ya bir xidmət üçün icarəyə verməsi nafizdir və icazəyə ehtiyacı yoxdur.

Məsələ: 2202. İnsan başqası tərəfindən, onun malını icarəyə vermək, ya onun üçün bir şeyi icarəyə götürmək üçün vəkil ola bilər.

Məsələ: 2203. Əgər uşağın vəlisi, ya qəyyumu onun malını icarəyə versə, ya onun özünü başqasına əcir etsə, eybi yoxdur. Əgər onun baliğ olma müddətinin bir hissəsini icarənin müddətindən qərar versə, uşaq baliğ olandan sonra icarənin qalan hissəsini poza bilər. Lakin əgər uşağın baliğ olandan sonraya qədərki icarəsi, şər`ən riayət olunması vacib olan bir səbəbə görə olubsa, icarə buluğdan sonrakı müddət ərzində yetərlidir və vacib ehtiyata əsasən, şəriət hakiminin icazəsi ilə olmalıdır.

Məsələ: 2204. Vəlisi olmayan səğir uşağı, adil fəqihlin icazəsi olmadan əcir etmək olmaz. Adil bir fəqihə əli çatmayan şəxs bir neçə ədalətli mö`mindən icazə alaraq onu əcir tuta bilər. Bir neçə nəfər ədalətli mö`min tapılmadıqda biri də kifayət edər.

Məsələ: 2205. İcarə verənin və icarəyə götürənin siğəni ərəbcə oxumaları lazım (vacib) deyildir. Hətta əgər malik bir kəsə: «öz mülkümü sənə icarəyə verdim» - desə və o da «qəbul etdim» desə, icarə səhihdir. Həmçinin, əgər bir söz danışmasalar və malik öz mülkünü icarəyə vermək məqsədilə icarəyə götürənə həvalə etsə və o da icarəyə götürmək qəsdilə alsın, icarə səhihdir.

Məsələ: 2206. Əgər insan siğə oxumadan bir əməli yerinə yetirmək üçün əcir olmaq istəsə, həmin əmələ məşğul olması ilə icarə səhih olur.

Məsələ: 2207. Danışa bilməyən kəs, əgər işarə ilə öz mülkünü icarəyə verdiyini, ya icarəyə götürdüyünü başa salsə, icarə səhihdir.

Məsələ: 2208. Əgər bir şəxs bir mülkü icarə etsə və mülk sahibi mənfəətin onun özünə məxsus olacağını və başqasına verməyəcəyini şərt etsə, icarə edən şəxs onu başqasına icarəyə verə bilməz. Lakin əgər mənfəətdən özü istifadə etməsini şərt etsə, özü mənfəətdən istifadə etdiyi surətdə, başqasına icarəyə verə bilər, məsələn, bir şəxs icarəyə götürdüyü mənzili ona şərt və bu kimi şeylərlə məskən hazırlayacağını söz verdiyi bir kəsə icarəyə verə bilər və həmin şəxs də müstə'ciri söz verdiyi həmin mənzildə sakin etsə; və ya bir qadının bir evi icarəyə götürərək sonra ərinə o evdə sakin etməsi kimi ki, o qadının əri, onu həmin evdə məskunlaşdırır. İcarəyə götürən onu başqasına icarəyə verə bildiyi surətdə əgər ev, dükən, gəmi və həmçinin, vacib ehtiyata əsasən, otaq, ya dəyirmanı, icarəyə götürdüyü məbləğdən artıq qiymətə icarəyə verə bilər, lakin tə'mir etmə və ağırtmaq kimi bir iş də yerinə yetirməlidir, yaxud icarə etdiyi cinsdən başqası ilə icarəyə verməlidir, məsələn, əgər pulla icarəyə götürübsə, buğda, ya başqa bir şeylə icarəyə verməlidir.

Məsələ: 2209. Əgər əcir, insanla şərt etsə ki, əcir olduğu o iş həmin insanın özünə məxsus olsun və başqasına verilməsin, onu başqasına icarəyə vermək olmaz. Əgər əvvəlki məsələdə deyildiyi kimi, işi onun özünə məxsus olmasını şərt etsə, onu başqasına icarəyə vermək olar. Onu başqasına icarəyə verə biləcəyi təqdirdə, onu, ücret qərar verdiyi şeyə icarəyə versə, ondan artıq ala bilməz. Əgər başqa bir şeylə icarəyə versə, daha artıq ala bilər.

Əgər özü bir kəsin əciri olsa, həmin işə görə başqasını, az qiymətə əcir tutması caiz deyildir. Lakin o işin bir qədərini özü yerinə yetirsə, başqasını az bir qiymətə əcir tuta bilər.

Məsələ: 2210. Əgər ev, dükən, gəmi, əcir və həmçinin, vacib ehtiyata əsasən, otaq və dəyirmandan başqa bir şeyi icarə etsə və malik onu, başqasına icarəyə verməməyini şərt etməsə, icarəyə götürdüyü qiymətdən bəhə qiymətə olsa belə, icarəyə versə, eybi yoxdur.

Məsələ: 2211. Əgər evi, ya bir dükanı, məsələn, bir illik yüz manata icarə etsə və onun yarısından özü istifadə edərsə, digər yarısını yüz manata icarəyə verə bilər. Lakin əgər digər yarısını icarə etdiyindən artıq məbləğə, məsələn, yüz iyirmi manata icarəyə vermək

istəsə, təmir etmə kimi bir iş etməli, ya icarə etdiyi cinsdən başqa bir şeylə icarəyə verməlidir.

İCARƏYƏ VERİLƏN MALIN ŞƏRTLƏRİ

Məsələ: 2112. İcarəyə verilən malın bir neçə şərti vardır:

1. Müəyyən olmalıdır. Deməli, əgər «evlərimdən birini sənə icarəyə verdim» - desə, səhih deyildir.

2. İcarəyə götürən onu görməlidir, ya icarəyə verən şəxs onun xüsusiyyətlərini elə tərzdə deməlidir ki, tam və dəqiq şəkildə məlum olsun.

3. Onu təhvil vermək mümkün olsun. Deməli, qaçmış atı icarəyə vermək batildir. Lakin icarəyə götürən onu əldə edə biləcəyi surətdə səhihdir.

4. O maldan istifadə olunması onun tələf olub, aradan getməsinə səbəb olmamalıdır. Bu baxımdan çörək, meyvə və bu kimi yeyilən şeylərin – belə ki, onlardan istifadə etmək yeməkdən və tələf olmaqdan başqa bir yolla olmur – icarəsi səhih deyildir.

5. Mal hansı məqsəddə icarəyə verilərsə, həmin məqsədlə istifadə etmək mümkün olmalıdır. Deməli, əkin üçün icarəyə verilmiş yeri suvarmaq üçün yağış suyu kifayət etməzsə və başqa sulardan da suvarıla bilmərsə, icarə batildir.

6. İcarəyə verdiyi şey onun öz malı olmalıdır. Əgər başqasının malını icarəyə versə, sahibi icazə verdiyi halda yetərlidir.

Məsələ: 2213. Ağacı, meyvəsindən istifadə etmək üçün icarəyə versələr, bu halda hazırda meyvəsi olmasa, eybi yoxdur. Həmçinin, südünə görə icarəyə verilən heyvan da bu cürdür.

Məsələ: 2214. Qadın, südündən istifadə edilməsi üçün əcir ola bilər və öz ərindən icazə alması lazım (vacib) deyildir. Lakin əgər süd verməklə ərinin haqqı aradan gedəcəksə, ərinin icazəsi olmadan əcir ola bilməz.

İCARƏYƏ VERİLƏN MALDAN İSTİFADƏ ETMƏYİN ŞƏRTLƏRİ

Məsələ: 2115. İcarəyə verilmiş maldan istifadə etməyin dörd şərti vardır:

1. Halal olmalıdır. Buna əsasən dükanı, məsələn, şərab satmaq üçün, ya heyvanı şərab daşımaq üçün icarəyə vermək batildir.

2. Əql sahibləri nəzərində ondan istifadə üçün pul vermək əbəs, səfehlik sayılmamalıdır. Həmçinin, o əməl şəri baxımdan pulsuz vacib olan işlərdən olmamalıdır. Deməli, meyyitin dəfn işləri üçün əcir olmaq caiz deyildir.

3. Əgər icarəyə verilən şeyin bir neçə mənfəəti olsa, icarəyə götürən şəxsin, hansı növ istifadə edəcəyi müəyyən edilməlidir. Məsələn, həm minmək, həm də yük daşımaq üçün istifadə olunan bir heyvanı icarəyə versələr, onu minməyini, ya yük daşımalarını, ya da hər iki faydanı götürmək üçün istifadə edəcəyini müəyyənləşdirməlidir.

4. İstifadə müddəti müəyyən olunmalıdır. Əgər müddət məlum olmasa, ancaq əməli müəyyən etməklə anlaşılmaqlığı aradan qalxsa, məsələn, dərzilik ilə müəyyən bir libası məxsusi tərzdə tikməyi qərarlaşsalar, yaxud məsələn, on gün dərzilik üçün əcir etsələr, kifayətdir.

Məsələ: 2216. Əgər icarə müddətinin başlanğıcını müəyyən etməsələr, onun başlanğıcı icarə siğəsi oxunandan sonradır.

Məsələ: 2217. Əgər bir evi, məsələn, bir illik icarəyə verib onun başlanğıcını siğə oxunuşundan bir ay sonra qərar versələr, siğə oxunduğu zaman ev başqası tərəfindən icarə edilmiş olsa da, icarə səhihdir.

Məsələ: 2218. Əgər icarə müddətini məlum etməsələr və «hər vaxt evdə otursan, onun icarəsi ayda on manatdır» - desələr, icarə səhih deyildir.

Məsələ: 2219. Əgər icarəyə götürənə «evi ayı on manata sənə icarəyə verirəm» - desələr, ya «evi bir aylıq on manata sənə icarəyə verirəm və sonra hər nə qədər otursan, icarəsi ayda on manatdır» - desələr, bu halda icarə müddətinin başlanğıcını müəyyən etsələr, ya başlanğıcı məlum olsa, birinci ayın icarəsi səhihdir.

Məsələ: 2220. Müsafir və zəvvarların mənzil kimi istifadə etdikləri və nə qədər qalacaqları məlum olmayan evdə əgər məsələn, gecəsi on manata qalacaqları tərzdə icarə qərarına gəlsələr, icarə müddəti müəyyən olunmadığı üçün birinci gecədən qeyrilərinə nisbətdə digər gecələrin icarəsi səhih deyildir. Birinci gecədən sonra ev sahibi nə vaxt istəsə, onları evdən çıxara bilər. Lakin birinci gecədən sonra ev sahibinin razılığı ilə mənzildən istifadə etməyin eybi yoxdur.

İCARƏYƏ AID OLAN MÜXTƏLİF MƏSƏLƏLƏR

Məsələ: 2221. İcarə edənin icarə haqqı (əvəzi) olaraq verdiyi şey mə'lum olmalıdır. Buna əsasən, əgər icarə haqqı olaraq verdiyi şey buğda kimi çəki ilə alver olunan bir maldırsa, onun çəkisi mə'lum olmalıdır. Əgər mövcud işlək pullar kimi, sayılaraq alver edilən şeydirsə, onun sayı müəyyən olmalıdır. Əgər at və qoyun kimi heyvandırsa, icarə edən onun xüsusiyyətlərini deməli, ya da icarəyə götürən onu görməlidir.

Məsələ: 2222. Əgər yeri əkin üçün icarəyə versə və icarə haqqını həmin yer, ya hazırda mövcud olmayan başqa bir yerin hasilindən qərar versə, icarə səhih deyil. Əgər icarə haqqı hazırda mövcud olsa, ya mafiz-zimmə icarə edərsə, maneəsi yoxdur.

Məsələ: 2223. Bir kəs bir şeyi icarəyə versə, onu təhvil vermədiyi müddətə qədər onun icarə haqqını tələb etməyə haqqı yoxdur. Lakin təhvil verməmişdən əvvəl icarə haqqı alacağını şərt etdikdə, ala bilər. Həmçinin, əgər bir əməli yerinə yetirmək üçün əcir olarsa, həmin əməli yerinə yetirməmiş icarə haqqı tələb edə bilməz. Amma haqqını əvvəlcədən verəcəyini şərt etsə və ya həcc, qəza namazı və orucu kimi işlərdən ötəri əcir olduqda və pulunu əvvəlcədən almaq adı bir işdirsə, ala bilər.

Məsələ: 2224. Əgər icarə verdiyini təhvil versə, icarə alan onu təhvil almağa da, yaxud təhvil alıb icarə müddətinin axırına kimi ondan istifadə etməsə də, onun icarə haqqını verməlidir.

Məsələ: 2225. Əgər müəyyən bir gündə bir işi görmək üçün əcir olmuş şəxs, həmin işi yerinə yetirmək üçün hazır olsa, onu əcir tutan şəxs o işi ona həvalə etməsə də onun haqqını verməlidir. Məsələn, əgər bir libas tikmək üçün dərzini müəyyən bir günə əcir tutarsa və dərzisi həmin gün işə hazır olarsa, tikiş üçün ona parça verməsə də onun haqqını verməlidir; istər dərzisi heç iş görməyib bekar qalsın, istərsə də özü və ya başqa bir kəs üçün işləsin.

Məsələ: 2226. Əgər icarə müddəti tamam olandan sonra icarənin batıl olduğu mə'lum olsa, icarə edən ücrətül-misli verməlidir. Lakin əgər ücrətül-misl icarədə müəyyən edilmiş icarə haqqından artıq olarsa, bu halda icarəyə verən şəxs malın sahibi, ya onun vəkilidirsə, vacib ehtiyata əsasən, müəyyən edilmiş ödənişdən artığı sülh edilməlidir. Həmçinin, icarə müddətindən bir qədər keçdikdən sonra icarənin batıl olduğu mə'lum olduqda keçən müddətə nisbətdə icarə haqqı da eyni hökmü daşıyır.

Məsələ: 2227. Əgər icarə etdiyi şey tələf olsa, onu qorumaqda səhlənkarlıq etməyibsə və mənfəət götürməkdə ifrata varmayıbsa zamin deyildir. Həmçinin, məsələn, dərziyə verdiyi parça tələf olsa, dərzi ifrata varmadığı surətdə və səhlənkarlıq etmədikdə ona zamin deyildir.

Məsələ: 2228. Əgər sənətkar götürdüyü şeyi xarab etsə, ona zamindir.

Məsələ: 2229. Əgər qəssab heyvanın başını – istər təmənnəsiz, istərsə də mizd alaraq – kəsib onu haram etsə, onun qiymətini heyvan sahibinə verməlidir.

Məsələ: 2230. Əgər, misal üçün, bir heyvanı icarə etsə və ona nə qədər yükləyəcəyini müəyyən etsə, bu halda tə'yin olunmuş miqdardan artıq yüklədiyi üçün heyvan ölsə, ya ona bir eyb gəlsə, zamindir. Həmçinin, əgər yükün miqdarını müəyyən etməsələr və adi miqdardan çox yükləsə, heyvan tələf olsa, ya onda bir qüsurlu əmələ gəlsə, zamindir. Hər iki surətdə artıq miqdar istifadə üçün gərək onun ücrətül-misli versin.

Məsələ: 2231. Əgər bir heyvanı sınaq bir şeyi daşımaq üçün icarəyə versə, o heyvan hürkərək, ya (ayağı) sürüşərək yükü sındırırsa, heyvanın sahibi zamin deyildir. Lakin əgər malikin tərəfindən icazə verilməmiş bir işi görsə, məsələn, vurmaq və buna bənzər bir hərəkət vasitəsilə heyvanın yerə yıxılıb yükü sındırmağına səbəb olsa, (yükə özü) zamindir.

Məsələ: 2232. Əgər bir kəs uşağın vəlisinin icazəsi ilə onu xütnə etsə və uşağa bir zərər yetirsə, ya uşaq ölsə, bu halda adi miqdardan artıq kəsdiyi təqdirdə zamindir. Lakin adi miqdardan artıq kəsmədiyi və zərər dəyib-dəyməməsi vəli tərəfindən ona həvalə edildiyi halda, həmin şəxs bu işdə mahirdirsə, eyni zamanda müalicə etməkdə müqəssir deyilsə, zərər dəyəcəyi təqdirdə zamin olmaması məhəlli-ışkaldır. Lakin vəlidən bəraət (qol kağızı) alsın, zamin olmaz. Əgər tələflə əlaqədar bəraət almırsa, bu surətdə zamindir.

Məsələ: 2233. Əgər həkim öz əli ilə xəstəyə dərman versə, bu halda müalicədə xəta etsə və xəstəyə zərər dəysə, ya ölsə, həkim zamindir. Lakin həkim «filan dərman filan xəstəlik üçün faydalıdır» - desə və dərman qəbul etməyi xəstənin öz ixtiyarında qoysa, dərman qəbul etməklə xəstəyə zərər dəyərsə, ya ölərsə, həkim zamin deyildir.

Məsələ: 2234. Əgər həkim xəstəyə desə ki, «əgər sənə zərər dəysə, mən zamin deyiləm», bu halda öz ixtisasında məharətli olub

diqqətlə, ehtiyatla əməl edərsə, xəstəyə zərər dəysə və ya ölsə, həkim öz əli ilə dərman vermiş olsa da belə, zəmin deyildir.

Məsələ: 2235. İcarə edən və bir şeyi icarəyə verən şəxs bir-birinin razılığı ilə müamiloni poza bilərlər. Həmçinin, əgər icarə zamanı hər ikisinin, ya birinin müamiloni pozmaq haqqı olmasını şərt etsələr, qərarlarına uyğun olaraq icarəni də poza bilərlər.

Məsələ: 2236. Əgər icarəyə verən, ya icarəyə götürən şəxs, icarədən sonra məğbun olduğunu (malını adi qiymətindən nəzərə çarpacaq dərəcədə ucuz icarəyə verən, yaxud adi qiymətindən nəzərə çarpacaq dərəcədə baha qiymətə icarəyə götürən) başa düşsə, icarəni poza bilər. Lakin əgər icarə əqdində məğbun olsa da belə, müamiloni pozmaq haqqı olmamasını şərt etsələr, icarəni də poza bilməzlər.

Məsələ: 2237. Əgər bir şeyi icarəyə versə və onu təhvil verməmiş başqa birisi onu qəsb etsə, icarəyə götürən icarəni poza və icarəyə verənə verdiyi şeyi geri ala bilər; yaxud icarəni pozmadan qəsbkarın istifadəsində olduğu icarə müddətinin pulunu adi qaydada ala bilər ki, ücretül-misldir. Buna əsasən, əgər bir heyvanı bir aylığı on manata icarə edərsə və birisi onu on gün qəsb edərsə və on günün ücretül-misli on beş manat olarsa, on beş manatı qəsbkardan ala bilər.

Məsələ: 2238. Əgər icarə etdiyi şeyi təhvil alsə və sonra başqası onu qəsb edərsə, icarəni poza bilməz; yalnız həmin şeyin ücretül-misli miqdarında olan kirayə haqqını qəsbkardan ala bilər.

Məsələ: 2239. Əgər icarə müddəti başa çatmamış mülkü icarə edənə satsa, icarə pozulmaz və icarəçi icarə haqqını verməlidir. Həmçinin, onu (icarəçiyə deyil) başqasına satdıqda da eyni hökmdədir.

Məsələ: 2240. Əgər icarə müddəti başlanmazdan öncə mülk heç cür istifadə edilməyəcək tərzdə xarab olarsa, ya nəzərdə tutduqları istifadəyə qabil olmazsa, icarə biatil olur və icarə edənin mülk sahibinə verdiyi pul ona qayıdır. Əgər ondan müxtəsər (azacıq) miqdarda istifadə etmək olarsa da, icarəni poza bilər.

Məsələ: 2241. Əgər bir mülkü icarə etsə və icarə müddətindən bir qədər keçdikdən sonra heç cür istifadə edilməyəcək dərəcədə xarab olarsa, ya icarəyə götürülmüş məqsəd üçün istifadə qabiliyyəti olmazsa, qalan müddətdə icarə batil olar və keçmiş müddətin icarəsini pozub o müddətin «ücrətül-misli»ni verə bilər.

Məsələ: 2242. Əgər məsələni, iki otaqlı evi icarəyə versə və otaqlardan biri xarab olsa, bu haqda onun aradan gedən xüsusiyyəti

icarənin onun üzərində bağlandığı bir xüsusiyyətdirsə, dərhal onu düzəltmə və onun istifadəsindən heç nə aradan getməyə, icarə batıl olmaz, icarə edən də icarəni poza bilməz. Lakin onun düzəldilməsi icarə edənin istifadəsinin bir miqdarının aradan gedəcəyi qədər uzun çəksə, icarə həmin miqdara nisbətə batıl olar və icarə edən bütün icarə müddətini pozub istifadə etdiyi müddətin ücretül-mislini verə bilər.

Məsələ: 2243. Əgər icarəyə verən, ya icarəyə götürən ölsə icarə batıl olmaz. Amma əgər ev, icarə edənin malı olmasa, məsələn, başqası «nə qədər ki, o sağdır, evin mənfəəti onun malı olsun» - deyər vəsiyyət etmiş olsa və buna əsasən o evi icarəyə veribsə, icarə müddəti tamam olmamış ölsə, öldüyü vaxtdan icarə füzulidir və onun hazırkı maliki qalan müddətə icazə versə, icarə nafizdir və icarə edən şəxsin ölümündən sonra qalan müddətin adı qaydada olan qiyməti (icazəli olduğu surətdə) hazırkı malikin malıdır.

Məsələ: 2244. Əgər sahibkar bir bənnanı onun üçün fəhlə tutmağa vəkil edərsə və bənnanı da sahibkardan aldığı qədərdən az fəhləyə verərsə, artığı ona haramdır və onu sahibkara qaytarması gərəkdir. Lakin binanı tikib tamamlamaq üçün əcir olarsa və o işi özünün, yaxud başqasının görməsi barədə ixtiyar sahibi etsə, bir qədər özü işlədikdən sonra qalan işi aldığından az miqdarda başqasına gördürsə, artığı ona haladır.

Məsələ: 2245. Əgər rəngsaz parçanı nil ilə (göy rəngli maddə) rəngləməyi qərara alıb, amma başqa rənglə rəngləsə, bir şey almağa haqqı yoxdur.

CÜALƏNİN HÖKMLƏRİ

Məsələ: 2246. Cüalə odur ki, insan onun üçün görülmək işin əvəzində müəyyən bir mal verməyi qərara alsın, məsələn, «Hər kəs, ya müəyyən bir şəxs mənim itiyimi tapsa, ona on manat pul və yaxud itiyimin yarısını ona verəcəyəm» - desin. Bu qərarı qoyana «cail», o işi yerinə yetirən kəsə isə «amil» deyilir.

Cüalə və icarə arasında bəzi fərqlər vardır. O cümlədən, icarədə icarə əqdi bağlandıqdan sonra əcir zamin olur və işi təhvil verməlidir və onu əcir edən şəxs də icarə haqqını ona borclu olur. Lakin cüalədə amil müəyyən bir şəxs olsa da belə, o işi icra etməyə bilər və nə qədər ki, işi yerinə yetirməyib, cail ona borclu deyildir. Həmçinin, icarədə qəbul etmək şərtidir, amma cüalədə şərt deyildir.

Məsələ: 2247. Cail aqıl və baliğ olmalı, öz qəsdilə olmalı, nahaq yerə məcbur edilməməli və şər'ən öz malından istifadə edə bilməlidir. Buna görə də səfehlin, yəni öz malını lazımsız, əbəs yerlərə sərf edən, ya şəriət hakimi tərəfindən öz malından istifadə etməsinə qadağa qoyulmuş müflisin cüalə etməsi səhih deyildir.

Məsələ: 2248. Cailin təklif etdiyi iş faydasız, ya haram, yaxud şər'ən muzdsuz yerinə yetirilməli olan vacib bir iş kimi olmamalıdır. Buna əsasən, əgər cail «hər kəs gecə qaranlıq bir yerə getsə, ya şərab içsə, ya öz vacib namazını qılsa ona on manat verəcəyəm» - desə, cüalə səhih deyildir.

Məsələ: 2249. Əgər cüalədə verəcəyi malı müəyyən etsə, məsələn, «hər kəs mənim atımı tapsa bu buğdanı ona verəcəyəm» - desə, o buğdanın hara buğdası olmasını və qiymətinin nə qədər olmasını da deməsi lazım deyildir. Həmçinin, əgər malı müəyyən etmədən «hər kəs mənim atımı tapsa on «mən» (1 «mən» = 3 kq.) buğda verəcəyəm» - desə, cüalə səhihidir, lakin təkidli ehtiyat odur ki, onun xüsusiyyətlərini dəqiq olaraq müəyyən etsin.

Məsələ: 2250. Əgər cail ona görülməsi iş üçün müəyyən bir muzd verməsini qərara almasa, məsələn, «hər kəs mənim uşağımı tapsa ona bir qədər pul verəcəyəm» - desə və pulun miqdarını müəyyən etməsə,

bu halda o işi yerinə yetirən kəsin haqqını, camaatın nəzərində qiymət verildiği qədər ödəməsi gərəkdir.

Məsələ: 2251. Əgər amil bir işi qərar verilməzdən qabaq görsə, ya qərar verildikdən sonra əvəzində pul götürməyəcəyi qəsdilə bir iş görsə, mizd almağa haqqı yoxdur.

Məsələ: 2252. Amil işə başlamazdan əvvəl cail öz qərarından sərff-nəzər edib dönə bilər.

Məsələ: 2253. Amil işə başladıqdan sonra cail öz qərarından daşınmaq istəsə, bu işin işkalı vardır.

Məsələ: 2254. Amil işi yarımçıq saxlaya bilər, lakin işi tamamlamamaq cailin zərəre düşməsinə səbəb olarsa, o işi tamamlamalıdır. Məsələn, əgər bir kəs «mənim gözümdə cərrahiyyə əməliyyatı aparacaq kəsə filan qədər pul verəcəyəm» - desə və cərrah əməliyyata başlasa, bu halda onu tamamlamayacağı təqdirdə şəxsin gözündə bir qüsür əmələ gələcəksə, onu tamamlamalıdır. Amma əməliyyatı yarımçıq qoysa, caildən bir şey tələb etməyə haqqı yoxdur, zərəre və eybə də zamindir.

Məsələ: 2255. Əgər amil işi natamam saxlasa, belə ki, həmin iş atı tapmaq kimi, bir iş olsa ki, onun tamamlanmamağının cail üçün faydası yoxdur, amil ondan bir şey tələb edə bilməz. Həmçinin, əgər cail mizdu bir əməlin tamamlanması üçün qərar versə, məsələn, «hər kəs mənim libasını tiksə, ona on manat verəcəyəm» - desə, amma məqsədi işdən nə qədər görülsə, o qədər mizdunu vermək olsa, cail amilin gördüyü işin miqdarına nisbət haqqını verməlidir, baxmayaraq ki, ehtiyat sülh yolu ilə bir-birini razı salmaqdır.

MÜZARİƏNİN HÖKMLƏRİ

Məsələ: 2256. Müzariə – mülk sahibi, ya da mülk sahibinin hökmündə olan kəsin, (mülk sahibinin vəlisi kimi), ya mənfəətin (icarədə), ya intifanın (məsələn ariyədə) malikini, ya o kəs ki, yeri onun haqqına əlaqədarlıq, o şəxsin əkinçi ilə razılığa gəlib yeri əkin əkmək üçün onun ixtiyarında qoyması və əkinin hasilinin bir qədərini malik, ya malik hökmündə olana verməsinə deyilir.

Məsələ: 2257. Müzariədə bir neçə şey şərtidir:

1. Malik tərəfindən «icab»ın, əkinçi tərəfindən «qəbul»un deyilməsi; belə ki, yerin maliki əkinçiyə «yeri əkin üçün sən ixtiyarında qoydum» - desin, əkinçi isə «qəbul etdim» - desin, yaxud heç bir danışıq olmadan yer sahibi yeri əkilmək qəsdilə əkinçidə ixtiyarına versin və əkinçi də əkin əkmək qəsdilə təhvil alsın. İcabın əkinçi və qəbulun malik tərəfindən olması da caizdir.

2. Yer sahibi və əkinçinin hər ikisinin aqıl və baliğ olması, bir kəsin onları nahaq yerə müzariyəyə məcbur etməməsi, eləcə də malikin şərhən öz malından istifadə etməsinə qadağa olmaması (səfehlik və müflislik səbəbinə şəriət hakimi tərəfindən öz malından istifadə etməyi qadağan olunduğu şəxslər kimi), həmçinin, əkinçinin müzariə etməsi öz malından istifadə etməyi tələb edirsə, onun da qadağaya şamil olmaması şərtidir.

3. Yerin hasili hər ikisi arasında müştərək olsun. Deməli, əgər hasilin hamısının, yaxud əvvəldə, ya axırda ələ gələnlərin, onlardan birinin olmasını şərt etsələr, müzariə batildir.

4. Hər birinin səhmi (payı) məhsulun yarısı, ya üçdə biri kimi kəsri-muşa olmalıdır. Deməli, əgər malik «bu yeri ək və mənə istədiyini qədər ver» desə, ya məhsuldan müəyyən qədər, on mən kimi, əkinçiyə, ya malikə veriləcəyini qərara alsalar müzariə batildir.

5. Əkinçinin ixtiyarına verilən yerin hansı müddətə verilməsi müəyyən olunmalı və müddət o qədər olmalıdır ki, həmin müddət ərzində məhsul əldə etmək mümkün olsun. Əgər müddətin başlanğıcını müəyyən bir gün, axırını isə məhsulun yetişməsi qərar versələr kifayətdir.

6. Yer, əkin üçün yararlı olmalıdır. Əgər orada əkin mümkün olmasa, lakin əkinə yararlı olması üçün bir iş görmək mümkün olsa, müzariə səhihdir.

7. Əgər onların hər ikisinin məqsədi məxsus bir əkin növüdürsə, əkinçinin əkməli olduğu şeyi müəyyən etməlidirlər. Ancaq müəyyən bir şeyi əkməyi nəzərlərində tutmasalar, ya hər ikisinin nəzərdə tutduğu əkin növü mə'lumdursa, onu müəyyənləşdirmək lazım deyildir.

8. Malik yeri elə tərzdə müəyyən etməlidir ki, müamilə olunan şey tərəddüddə olmasın və zahir budur ki, yerin hissələri biri-digəri ilə fərqli olsa da belə, müəyyən-kulli¹ şəkildə tə'yin etmək də kifayət edər.

9. Hər birinin xərcləyəcəkləri şey müəyyən etməlidirlər. Ancaq hər birinin çəkəcəyi xərc müəyyən olarsa, onu müəyyənləşdirmək lazım deyildir.

Məsələ: 2258. Əgər malik əkinçi ilə qərara alsın ki, torpaq sahəsini abadlaşdırıb yararlı hala salmaq üçün çəkilən xərclər və xərac – maliyyə ünvanı ilə verilənləri istisna edib qalanını öz aralarında bölsünlər, səhihdir. Həmçinin, malik əkinçi ilə məhsulun bir qədərini onun üçün olmasını şərt etsə və həmin qədəri götürəndən sonra bir şey qalacağını bilsə, müzariə səhihdir.

Məsələ: 2259. Əgər müzariə müddəti başa çatsa və məhsul ələ gəlməsə, bu halda malik razı olsa ki, icarə ilə, ya icarəsiz olaraq əkin onun yerində qalsın, əkinçi də razı olsa, eybi yoxdur. Əgər malik razı olmasa, bu halda əkinin o yerdə qalması ilə zərərə düşər olmasa və onun əlindən nəzərə çatacaq mənfəət gətməsə, eləcə də əkinçi məhsulun ələ gəlməməsində səhlənkarlığa yol verməyibsə, əkinçini əkini biçməyə vadar edə bilməz. Əksinə, məhsul ələ gələndə qədər səbr edib gözləməlidir ki, əkinçiyi ziyan dəyməsin. Həmçinin, əkinçi müzariə müddətindən əlavə müddətin ücretül-mislini malikə verməlidir.

Məsələ: 2260. Əgər bir hadisəyə görə o yerdə əkin mümkün olmasa, məsələn, o yerin suyu kəsilsə, müzariə pozular. Əgər əkinçi heç bir üzrlü səbəb olmadan əkin əkməsə, bu halda yer onun istifadəsində olubsa və yer sahibi ondan istifadə etməyibsə, o müddətin icarə haqqını adi qaydada malikə verməlidir.

1

Məsələ: 2261. Əgər malik və əkinçi əqd oxumuş olsalar, bir-birinin razılığı olmadan müzariəni poza bilməzlər. Həmçinin, əgər malik müzariə qəsdilə yeri bir kəsin ixtiyarında qoysa və o da təhvil alsın, bir-birinin razılığı olmadan müzariəni poza bilməzlər. Lakin əgər müzariə edərkən hər ikisinin, ya onlardan birinin müamiliəni pozmaq haqqı olduğunu şərt etsələr, etdikləri şərtə uyğun olaraq müzariə müamiliəsini poza bilərlər.

Məsələ: 2262. Müzariə qərarından sonra malik, ya əkinçi ölərsə, müzariə pozulmur və varisləri onların yerinə keçirlər. Lakin əgər əkinçi ölərsə və əkinçinin özünün əkini yerinə yetirməsini qərara almışdırlarsa, müzariə pozular və əgər əkin aşkar (zahir) olarsa, onun payı vərəsəsinə verilməlidir. Əkinçinin malik olduğu digər hüquqları irs olaraq vərəsəyə keçir. Məhsul ələ gələndə qədər əkinin o yerdə qalması ilə əlaqədar hökm eynilə 2239- cu məsələdə deyilmiş hökmdür.

Məsələ: 2263. Əgər əkindən sonra müzariənin batıl olduğunu başa düşsələr, bu halda toxum malikin malı olduğu təqdirdə ələ gələn məhsul da onun malıdır. Malik əkinçinin muzdunu, onun çəkdiyi xərcləri və əkinçinin malı olaraq o əkində işlədilən heyvan və başqa vəsaitlərin kirayə haqqını əkinçiyə verməlidir.

Əgər toxum əkinçinin olubsa, əkin də onun malıdır və o yerin icarə haqqını, malikin çəkdiyi xərcləri və malikin malı olaraq əkində işlədilən heyvanın və digər vəsaitlərin kirayə haqqını malikə verməlidir. Hər iki halda əgər ücretül-misl və çəkilən xərclər qərara alınmış qədərdən artıq olarsa, o artığa sahib olmaq məhəlli-ışkaldır və əhvət budur ki, sülh etsinlər.

Məsələ: 2264. Əgər toxum əkinçinin olsa və əkindən sonra müzariənin batıl olduğunu başa düşsələr, bu haqda əkinçi və malik muzdla və ya muzdsuz əkinin yerdə qalmasına razı olsalar, eybi yoxdur. Əgər malik razı olmasa, onun hökmü 2259-cu məsələdə deyilən kimidir.

Məsələ: 2265. Əgər məhsul toplandıqdan və müzariə müddəti başa çatandan sonra əkilən şeyin kökləri yerdə qalsa və sonrakı ildə yenidən məhsul versə, malik və əkinçi onun köklərində şərikin olmağı şərt etmədikləri surətdə, yerin malikin ikinci ildəki məhsuluna nisbətə malikiyyəti olması (nəzəri) üstünlükdən xali olmasa da, əhvət budur ki, əkinçi toxumun sahibi olduğu halda biri-biri ilə sülh etsinlər.

MÜZARİBƏNİN HÖKMLƏRİ

Müzaribə bir müqavilədir ki, bir şəxs başqasına bir qədər mal verir ki, o mal ilə ticarət etsin, əldə olunan qazanc onların arasında yarı, üçdə bir və s. kimi kəsri muşə şəklində bölünsün.

Sərmayənin sahibinə malik, ticarət edən şəxsə isə amil deyilir. Onun gerçəkləşməsində «icab» və «qəbul» şərtidir, istər sözlə olsun, istərsə də əməllə. Misal üçün, malik sərmayəni müzaribə ünvanı ilə amilə versin, amil də malı (təhvil) almaqla qəbul etmiş olsun.

Məsələ: 2266. Müzaribənin səhihliyində bir neçə şərt vardır:

1-Malik və amil gərək həddi-buluğa çatmış, aqil, öz işlərində ixtiyarlı olsunlar (bir kəs onları müzaribəyə məcbur etməsin), malik səfehlik, yaxud iflas səbəbi ilə öz malında təsərrüf (istifadə) etməkdən qadağan olunan şəxslərdən olmasın. Səfeh olan amil ilə müzaribənin səhihliyi məhəlli-işkəldir.

2-Malik və amildən hər birinin payının, misal üçün, qazancın üçdə biri, dördə biri və s. kimi təyin olunması.

3-Qazanc malik və amil arasında olsun. Deməli, əgər onun bir miqdarını şirkətə iş görməyən başqa bir şəxs üçün olmasını şərt etsələr, müzaribə batildir.

4-Amilin, hətta başqalarından kömək almaqla olsa belə, ticarət etməyə imkanı olsun.

Məsələ: 2267. Əqva nəzər budur ki, müzaribənin səhihliyində malın, müamələnin rəvac tapdığı sikkə ilə sikkələnmiş qızıl-gümüş olması şərt deyildir. Əksinə, maliyyəti xalis olan sair mallarda da – tədavüldə olan əksinaslar kimi – caizdir. Lakin qeyrisinin zimməsində olan mal ilə, misal üçün, insanın başqasından alacağı olduğu mal ilə caiz deyildir. Mal və onun mənfəəti ilə müzaribə, misal üçün, evin məskunlaşmaq haqqı kimi, məhəlli-işkəldir.

Məsələ: 2268. Müzaribənin səhihliyində malın amilin ixtiyar və təsərrüfündə olması şərt deyildir; əksinə əgər malikin təsərrüfündə olsa və amil yalnız müamələni yernə yetirsə, müzaribə səhihdir.

Məsələ: 2269. Əgər müzaribə səhih olsa, malik və amil qazancda şərik olurlar. Əgər səhihliyində mötəbər olan işlərin

bə'zilərində müzaribə fasid (qeyri-səhih) olarsa, malın qazancının hamısı malikin olur və malik əməlin ücretül-mislini amilə verməlidir. Əgər ücretül-misl müqavilədə amil üçün tə'yin olunmuş miqdardan artıq olarsa, ehtiyat vacib budur ki, amil və malik artıq miqdarda bir-biri ilə sülh etsinlər.

Məsələ: 2270. Müzaribədə xəsarət və zərər malikin öhdəsinədir. Əgər şərt olunsa ki, xəsarət amilin və ya hər ikisinin tərəfindən ödənilməlidir, bu şərt batildir. Lakin əgər şərt olunsa ki, amil müamilədə malikə dəyən xəsarəti ödəsin və öz malından malikə bağışlasın, onda şərt səhihdir.

Məsələ: 2271. Müzaribə caiz olan əqdlərdəndir. Malik və amildən hər biri müzaribəni hər bir halda: istər əmələ başlamazdan qabaq, istər ondan sonra; istər qazanc hasil olmazdan qabaq, istərsə də ondan sonra, poza bilərlər.

Məsələ: 2272. Amil, malikdən aldığı sərmayəni onun icazəsi və izni olmadan öz malı ilə, yaxud başqa şəxsin malı ilə qarışdırma bilməz. Baxmayaraq ki, bu əməl ilə müzaribə batil olmur, amma əgər malı qarışdırsa və tələf olsa, zamindir.

Məsələ: 2273. Amil malikin alverdə tə'yin etdiyi xüsusiyyətlərə, misal üçün, amilin müəyyən bir əmtəəni alması və müəyyən bir qiymətə satması kimi –riayət etməlidir, əks halda müamilə füzulidir və onun səhihliyi malikin icazəsinə bağlıdır.

Məsələ: 2274. Əgər malik amilə, müamilədə məhdud sərmayə ilə şərt qoyub qeyd vurmasa, amil məsləhət gördüyü hər bir şəkildə müamilə edə bilər.

Məsələ: 2275. Əgər amlin izni ilə səfər etsə və o səfərin xərcləri amilin öhdəsinə olması şərt edilməsə, səfərin və ticarət üçün xərclənən şeylərin xərci sərmayədən götürüləcəkdir. Əgər amil bir neçə malik üçün işləyirsə, səfər xərcləri maliklərdən hər birinin əməlinə mütənasib olaraq bölüşdürülür.

Məsələ: 2276. Ticarətin müqəddimatı işləri və səfər xərcləri üçün sərmayədən götürdüyü şeylər, qazanc hasil olduqda, qazancdan çıxılacaq və sərmayəyə əlavə olunacaqdır. Qazancın qalan miqdarını da müqaviləyə uyğun şəkildə bölüşdürəcəklər.

Məsələ: 2277. Müzaribədə maliknin bir şəxs, amilin də bir şəxs olması şərt deyildir; əksinə, bir neçə malik və bir amil, yaxud bir neçə amil və bir malik ola bilər, istər qazancdan olan pay – müzaribə

əqdindəki bir neçə amil üçün nəzərdə tutulmuş olan paylar bərabər olsun, istərsə də fərqli olmuş olsun.

Məsələ: 2278. Əgər iki şəxs bir sərmayədə şərik olsa və amil bir nəfər olsa, həmçinin, şərt etsələr ki, qazancın yarısı amil üçün, digər yarısı isə o iki malikin arasında, sərmayədə bərabər olsalar da, fərqli şəkildə bölüşdürülsün, yə`ni onların birinin payı digərindən çox olsun; yaxud onların birinin sərmayəsi digərindən çox olsa da, qazancın digər yarısı iki şərikin arasında bərabər şəkildə bölüşdürülsün, onda müzaribə batildir. Amma əgər artıq qazanc o iksindən biri üçün ticarət əməli müqabilində olsa, bu surətdə səhihdir.

Məsələ: 2279. Əgər malik, yaxud amil ölərsə, müzaribə batil olur.

Məsələ: 2280. Amilin malikin icazəsi olmadan ondan aldığı sərmayə ilə başqa şəxslə müzaribə əlaqəsi bağlaması, yaxud sərmayə ilə olan işi başqasına həvalə etməsi, yaxud sərmayə ilə ticarət etməyə başqa bir şəxsi əcir etməsi caiz deyildir. Əgər icazəsiz olaraq bu kimi işləri yernə yetirsə, malik də icazə verməsə, nəticədə mal tələf olarsa amil zamindir. Lakin əməlin müqəddimatı işləri üçün əcir tutmağın, yaxud onların yerinə yetirilməsi üçün vəkil seçməyinin maneəsi yoxdur.

Məsələ: 2281. Malik və amildən hər biri, şərtən caiz olan hər hansı bir şeyi digərinə şərt edə bilər, məsələn, onlardan biri şərt edib desin ki, müəyyən miqdarda malı ona versin, yaxud müəyyən bir işi görsün və bu şərtə əməl etmək vacibdir, hətta amil ticarət və əməli yerinə yetirməsə də, yaxud yerinə yetirib qazanc əldə etməmiş olsa da.

Məsələ: 2282. Əgər ticarətdən qazanc hasil olsa, amil onun üçün nəzərdə tutulmuş payın maliki və sahibi olur, hətta qazanc bölüşdürülməmiş olsa belə. Lakin dəyən hər hansı zərər və tələfat bərpa olunmalıdır. Müamiləndən qazanc əmələ gəlib hasil olan zaman malik onu bölüşdürməyə razı olmazsa, amilin onu bu bölgünü qəbul etməyə məcbur etmək haqqı yoxdur. Amma əgər amil bölgüyə razı olmazsa, malik onu, bölgünü qəbul etməyə məcbur edə bilər.

Məsələ: 2283. Qazancı bölüşdürsələr və bundan sonra sərmayəyə bir xəsarət dəysə, daha sonra müəyyən qədər qazanc hasil olsa və qazancın miqdarı xəsarətdən az olmazsa o xəsarət həmin qazancla bərpa olunur. Əgər xəsarətdən az olarsa, amil o xəsarəti bölgüdən götürdüyü qazancla bərpa etməlidir. Deməli, əgər xəsarət qazancdan az olarsa, xəsarətdən artıq olan miqdar onun üçün qalır.

Əgər (xəsarət qazanandan) artıq olarsa, qazacdən artıq olan miqdar amilin öhdəsində deyildir.

Məsələ: 2284. Müzaribə əqdi davam etdiyi vaxta qədər sərmayəyə dəyən xəsarət əməldən hasil olan qazanandan bərpa olunur, istər qazanc xəsarətdən qabaq, istərsə də sonra olmuş olsun. Əgər xəsarət əmələ başlamazdan qabaq olarsa, bu halda sərmayənin bir hissəsi tələf olsa, o xəsarət qazancın vasitəsi ilə bərpa olunur. Əgər sərmayənin hamısı tələf olarsa və heç kəs onu tələf etməmiş olsa, müzaribə batil olur. Əgər bir şəxs onu tələf edərsə və tələf edən onun əvəzini verərsə müzaribə batil olmur.

Məsələ: 2285. Əgər amil, maliklə şərt etsə ki, sərmayəyə dəyən xəsarət qazanandan bərpa olunmasın, bu şərt səhihdir və amilin payından azaldılır.

Məsələ: 2286. Yuxarıda qeyd olunduğu kimi, amil və malik istədikləri vaxt müzaribə əqdini fəsx edib poza bilərlər, hətta əməldən sonra və qazanc hasil olmamışdan qabaq olsa belə. Amil malikin izni ilə səfərə gedib sərmayənin bir miqdarını səfər xərclərinə xərcləmiş olsa və müzaribəni pozmaq istəsə, ehtiyat vacib odur ki, maliki razı salsın.

Məsələ: 2287. Əgər qazanc hasil olduqdan sonra müzaribə fəsx olunsə, onun qazancı müqavilə əsasında malik və amil arasında bölüşdürülməlidir. Əgər tərəflərdən biri bölüşdürməyə razı olmasə, digər tərəfin haqqı vardır ki, onu bölgüyə məcbur etsin.

Məsələ: 2288. Əgər müzaribə pozulsə və müzaribə sərmayəsinin hamısı, yaxud bir hissəsi borc verilmiş olarsə, amil onu borclu şəxsədən götürüb malikə qaytarmalıdır.

Məsələ: 2289. Əgər amil, müzaribənin sərmayəsi onun yanında olan halda ölsə, bu halda onun eyni mə'lum olsa malikə qaytarılmalıdır, əgər mə'lum olmasə, püşk ilə məcəyyəni edilməli, yaxud malik amilin varisləri ilə müsalihə etməlidir.

MUSAQAT (SUVARMA) VƏ MUĞARISƏNİN (AĞAC ƏKMƏK) HÖKMLƏRİ

Məsələ: 2290. Əgər insan meyvəsi özünün malı olan, ya meyvələri onun ixtiyarında olan ağacları müəyyən bir müddətə qədər bir şəxsə həvalə etməklə becərməyi, suvarmağı və əvəzində meyvələrdən qərara aldıkları qədər özü üçün götürməyi şərt etsə, bu qərarlaşmaya musaqat deyirlər.

Məsələ: 2291. Çinar və söyüd ağacı kimi meyvəsi olmayan ağacların musaqat vasitəsilə müamiləsi səhih deyildir və yarpaqlarından istifadə olunan xına ağacının da bu cür müamiləsi işkallıdır.

Məsələ: 2292. Musaqat müamiləsində siğə oxumaq lazım (lazım) deyildir; əksinə, ağacın sahibi musaqat qəsdilə ona həvalə etsə və iş görəndə kəs də həmin qəsdilə təhvil alsın, müamilə səhihdir.

Məsələ: 2293. Malik və ağacları becərməyi öz öhdəsinə götürən kəs ağıllı və baliğ olmalı, bir kəs onları nahaq yerə bu işə məcbur etməməlidir, həmçinin, malik öz malını əbəs işlərə sərf edən səfeh və müflis kimi, şəriət hakimi tərəfindən öz malından istifadə etməyə qadağa qoyulmuş şəxs olmamalıdır. Eləcə də amilin əməli və işi, öz malından istifadə etməsini gərəкли edərsə, yenə də hökm eynidir.

Məsələ: 2294. Musaqatın müddəti müəyyən olmalı və meyvə ələ gələcək müddətdən az olmamalıdır. Əgər onun əvvəlini müəyyənləşdirsələr və axırını o il meyvə yetişən vaxt olaraq qərar versələr, səhihdir.

Məsələ: 2295. Hər birinin səhmi məhsulun yarısı, ya üçdə biri və ya bunun kimi müşa şəklində olmalıdır. əgər məsələ, yüz mən (1 mən 3 kq) malikin malı, qalan hissənin isə iş görəndə şəxsin olmasını qərara alsalar, müamilə batildir.

Məsələ: 2296. Musaqat müamiləsinin qərarını meyvə zahir olmazdan qabaq qoymalıdırlar və ya meyvə zahir olandan sonra və yetişməmişdən qabaq, bu şərtlə ki, meyvənin çox olması və ağacın becərməsi üçün suvarma işləri kimi bir iş qalmış olsun. Bu iki surətdən başqa hallarda, meyvənin yığılması və saxlanması kimi

işlərə ehtiyac olsada da belə, müamilə səhih deyildir; hətta əgər meyvənin artması və daha yaxşı olması üçün suvarmaya ehtiyac olmasa da, ağacların becərilməsi üçün lazımı bir iş qalarsa belə, müamilənin səhih olması məhəlli-işkaldır.

Məsələ: 2297. Sabit kökü olmayan xiyar və yemiş kimi şeylərin musaqatla müamiləsi məhəlli-işkaldır.

Məsələ: 2298. Yer in rütubəti və ya yağış suyu ilə qidalanan və suvarmaya ehtiyacı olmayan ağacın meyvəsinin artması və ya daha keyfiyyətli olması üçün dibinin yumşaldılması və kübrə verilməsi kimi digər işlərə ehtiyacı olarsa, onlarda musaqat səhihdir.

Məsələ: 2299. Musaqat müamiləsi edən iki nəfər, biri-birinin razılığı olduqda müamiləni poza bilərlər. Həmçinin, musaqat əqdi bağlayarkən hər ikisinin və ya birinin müamiləni pozma haqqı olması şərt olunarsa, qəbul etdikləri qərara əsasən müamiləni pozmalarının eybi yoxdur. Əgər musaqat müamiləsinin tərkibində bir şeyi şərt edib ona əməl etməsələr, xeyrinə olaraq şərt qoyulmuş kəs müamiləni poza bilər. Həmçinin, şərtin digər hallarında da, məsələn, qarşı tərəfi şəriət hakiminin vasitəsilə şərtdə əməl etməyə məcbur edə bilərlər.

Məsələ: 2300. Əgər malik ölsə musaqat müamiləsi pozulmur və vərəsəsi onun yerinə keçir.

Məsələ: 2301. Əgər ağacları becərməyi ixtiyarına qoyulmuş şəxs ölsə, bu halda əqd zamanı onun şəxsən özünün becərməyi şərt edilməmişsə, vərəsələri onun şəxsən yerinə keçər və vərəsələr özləri o işi yerinə yetirməsələr, əcir də tutmasalar, şəriət hakimi meyyitin malından əcir tutar və məhsulu malik ilə meyyitin vərəsələri arasında bölər. Əgər ağacları onun şəxsən özü becərəcəyini qərara almış olsalar, onun ölümü ilə müamilə də pozular.

Məsələ: 2302. Əgər bütün malın malikə məxsus olmasını şərt etsələr, musaqat batildir və meyvə malikin malıdır. İşləyən kəs də mizd tələb edə bilməz. Lakin musaqatın batil olması başqa bir cəhətə görə olsa, malik suvarma və başqa işlər üçün ağacı becərən kəsə adi qaydaya uyğun qədərdə zəhmət haqqı verməlidir. Əgər adi qaydada verilməli olan mizd qərara gəldiklərindən artıq olarsa, artığı verməyin lüzumu məhəlli-işkaldır və sülh etmək əhvətdir.

Məsələ: 2303. Əgər bir yeri ağac əkmək əmələ gələn məhsulun hər ikisinin malı olması üçün başqasına versə, bu müamiləyə «müğarisə» deyilir və batildir. Deməli, əgər ağaclar yer sahibinin malıdırsa, onda qulluq olunandan sonra da onun malıdır və gərək onu

becərənin zəhmət haqqını versin. Amma zəhmət haqqı amil (işçi) üçün müəyyən olunmuş səhmdən çox olduğu surətdə artıq hissəni verməyin lazım olması məhəlli-işkaldır və ehtiyat sülh etməkdir. Əgər ağaclar onun becərənin malıdırsa, becərdikdən sonra da onun malıdır və onları qazıb çıxara bilər. Lakin ağacları çıxarmaq üçün qazılan çalaları doldurmalı və ağacları əkdəyi gündən e'tibarən yerin icarəsini yer sahibinə verməlidir. Amma əgər yerin icarə haqqı ağacları malik üçün becərməyə müəyyən olunmuş səhmdən artıq olarsa, bu surətdə də artığı verməyin lazımlığı məhəlli-işkaldır və sülh etmək əhvətdir.

Malik də onu ağacları çıxarmağa məcbur edə bilər. Əgər ağacları çıxarmaqla onda bir eyb, qüsür əmələ gələrsə, yer sahibinin öhdəsinə bir şey yoxdur. Lakin yer sahibi şəxsən özü ağacları çıxarsa və onlarda eyb əmələ gələrsə, zədələnsə onların qiymətlər fərqi ağac sahibinə verməlidir və ağac sahibi onu icarə, ya qeyri-icarə ilə ağacların həmin yerdə saxlamasına məcbur edə bilməz. Həmçinin, yer sahibi də ağacların icarə, ya qeyri-icarə ilə onun yerində saxlamasına məcbur edə bilməz.

ÖZ MALINDAN İSTİFADƏ ETMƏSİ QADAĞAN OLUNMUŞ ŞƏXSLƏR

Məsələ: 2304. Həddi-buluğa çatmamış (baliğ olmamış) uşaq şər'ən öz malından, ya zamin olmaq, borc etmək və bu kimi öz zimməsindən istifadə edə bilməz. Həmçinin, öz nəfsindən malı istifadə, məsələn, özünün iş qüvvəsini icarəyə vermək, ya müzariə, ya müzaribə və bu kimi işlərdə amil olmaqla istifadə etməsi də eyni hökmü daşıyır. Onun malını vəsiyyəet etməsinin hökmü isə 2761- ci məsələdə deyiləcəkdir.

Baliqliyin əlaməti bu üç şeydən biri ilədir:

1. Oğlanlarda övrətin yuxarısında qalın tüklərin çıxması.
2. Məninin xaric olması.
3. Oğlanlarda qəməri tarixlə on beş (biğ yerində), qızlarda isə ilə doqquz yaşı tamam olması və doqquz yaşı tamam olub-olmaması mə'lum olmayan bir qızın heyz qanı görməsi.

Məsələ: 2305. Üzdə, dodaqların üstündə biğ yerində), sinədə və qoltuğun altında qalın tüklərin çıxması, səsin qalınlaşması və buna bənzər şeylər baliğ olma əlaməti deyildir. Lakin insan bunların vasitəsilə baliğ olmasını yəqin etsə onda həddi-buluğa çatması sabit (mə'lum) olar.

Məsələ: 2306. Dəli şəxs öz malında və zimməsində təsərrüf (istifadə) edə bilməz. Həmçinin, öz canında (nəfsində) malı istifadələr edə bilməz. Öz malını əbəs yerlərə sərf edən səfeh də öz malında və zimməsində vəlisinin izni və icazəsi olmadan təsərrüf edə bilməz, məsələn, bir şeyə zamin dura, ya borc ala bilməz. Həmçinin, vəlisinin icazəsi olmadan öz canından mali istifadələr edə bilməz, məsələn, öz işçi qüvvəsini icarəyə verə bilməz, yaxud müzaribə, müzariə və s. kimi maliyyə işlərinin icraçısı ola bilməz. Müflis, yə'ni borclu olduğu şəxslərin tələbinə əsasən şəriət hakiminin vasitəsilə öz malından istifadə etməyi qadağan olunmuş şəxs də borclu olduğu şəxslərin izn və ya icazəsi olmadan öz malından istifadə edə bilməz.

Məsələ: 2307. Bə'zən ağıllı, bə'zən dəli olan kəsin dəlilik vaxtında öz malından təsərrüf (istifadə) etməsi səhih deyil.

Məsələ: 2308. İnsan ölümünə səbəb olan bir xəstəlik zamanı öz malından istədiyi qədərini özünün, əhl-əyalının, qonağının və israf hesab olunmayan başqa işlərə xərcləyə bilər. Əgər öz malını bir kəsə bağışlasa, ya real qiymətindən ucuz satsa, üçdə birindən çox olsa da və vərəsələr icazə verməsələr də, onun istifadəsi səhihdir.

VƏKALƏTİN HÖKMLƏRİ

Vəkalət odur ki, insanın özü dəxalət edə bildiyi və şəxsən əncam verməsi şərt olmayan bir işi onun tərəfindən görmək üçün başqa bir adama tapşırırsın. Məsələn, evini satmaq, ya bir qadını ona əqd etmək üçün bir şəxsi vəkil etsin. Deməli, səfeh bir şəxsin öz malından istifadə etmək etmək haqqı olmadığı üçün, vəlisinin icazəsi olmadan malından bir şeyi satmaq üçün başqasını vəkil edə bilməz. Həmçinin, iflasa uğradığına görə şəriət hakimi tərəfindən öz malından istifadə etməsinə qadağa qoyulmuş şəxs tələbkarların (borclu olduğu şəxslərin) icazəsi olmadan öz malından istifadə üçün vəkil tuta bilməz.

Məsələ: 2309. Vəkalətdə siğə oxumaq lazım (vacib) deyildir; əgər insan başqasına onu vəkil etməsini başa salsın və o şəxs də qəbul etdiyini anlatsa, məsələn, öz malını bir kəsə, onun üçün satmağa versə və o da malı alsın vəkalət səhihdir.

Məsələ: 2310. Əgər insan başqa bir şəhərdə olan şəxsi vəkil etsə və ona vəkalətnamə göndərsə, o da qəbul etsə vəkalətnamə bir müddətdən sonra ona çatsa da, vəkalət səhihdir.

Məsələ: 2311. Müvəkkil – yəni başqasını vəkil edən kəs, həmçinin, vəkilliyi qəbul edən (vəsil olan) şəxs, hər ikisi ağıllı olmalı, qəsd və ixtiyar üzündən üzündən işə başlamalı və nahaq yerə bu işə məcbur edilməməlidirlər. Müvəkkildə həddi-buluğa çatması da şərtidir. Lakin həddi-buluğa çatmamış uşaq, məsələn, vəsiyyət etmək haqqı olan on yaşlı uşaq kimi, özü görə bildiyi işdə vəkil tuta bilər.

Məsələ: 2312. İnsanın özü yerinə yetirə bilmədiyi, ya şər'ən yerinə yetirməməli olduğu bir iş üçün başqası tərəfindən vəkil ola bilməz. Məsələn, həcc ehramında olan şəxs evlənmə əqdi oxuya bilmədiyi üçün, başqası tərəfindən siğə oxumağa vəkil ola bilməz.

Məsələ: 2313. Əgər insan bir şəxsi, özünün bütün işlərini əncam vermək üçün vəkil etsə, səhihdir. Lakin onu işlərindən biri üçün vəkil edib, o işi müəyyən etməsə vəkalət səhih deyildir. Amma əgər o işi tə'yin etməyi vəkilin ixtiyarına qoysa və məsələn, «səni evimi satmaqda, yaxud icarəyə verməkdə vəkil edirəm, hənsini seçirsən seç» desə, vəkalət səhihdir.

Məsələ: 2314. Əgər vəkili işdən kənarlaşdırsa, xəbər vəkilə çatandan sonra o işi yerinə yetirə bilməz. Lakin xəbər ona çatmamış o işi yerinə yetirmiş olsa, səhihdir.

Məsələ: 2315. Vəkil olan şəxs müvəkkilin qaib olduğu vaxtda da vəkillikdən dönə bilər.

Məsələ: 2316. Vəkil, yerinə yetirməsi onun ixtiyarında olan bir işi görmək üçün başqasını vəkil edə bilməz. Lakin əgər müvəkkil başqasını vəkil tutmaq üçün ona icazə versə, necə göstəriş veribsə, ona uyğun əməl edə bilər. Deməli, əgər «mənim üçün vəkil tut» desə, gərək vəkili onun tərəfindən tutsun və bir kəsi öz tərəfindən vəkil tuta bilməz.

Məsələ: 2317. Əgər vəkil, müvəkkilin icazəsi ilə bir şəxsi onun tərəfindən vəkil tutsa, o vəkili işdən kənarlaşdırma bilməz. Əgər birinci vəkil ölsə, ya müvəkkil onu kənarlaşdırsa ikincisinin vəkaləti batil olmaz.

Məsələ: 2318. Əgər vəkil, müvəkkilin icazəsi ilə bir şəxsi öz tərəfindən vəkil etsə, müvəkkil və birinci vəkil o vəkili işdən kənarlaşdırma bilərlər. Əgər birinci vəkil ölsə, ya işdən kənarlaşdırılsa, ikincinin vəkaləti batil olar.

Məsələ: 2319. Əgər bir işi yerinə yetirmək üçün bir neçə nəfəri vəkil etsə və onların hər birinə o işə təkliddə başlamağa icazə versə, onlardan hər biri o işi yerinə yetirə bilər. Əgər onlardan biri ölsə, digərlərinin vəkaləti batil olmur. Lakin əgər o işi ayrılıqda, ya birlikdə görmələrini deməmiş olsa, yaxud birlikdə yerinə yetirmələrini demiş olsa, ayrılıqda işə başlaya bilməzlər, onlardan biri öldüyü surətdə də digərlərinin vəkaləti batil olar.

Məsələ: 2320. Əgər vəkil, ya müvəkkil ölsə vəkalət batil olar. Həmçinin, istifadəsi üçün vəkil olduğu şey aradan getsə, məsələn, satmaq üçün vəkil olduğu qoyun ölsə vəkalət batil olar. Əgər vəkillərdən biri dəli, ya bihuş olsa, dəlilik, ya bihuşluq aradan gedəndən sonra da o işi yerinə yetirə bilməyəcəksə və yeni vəkilə ehtiyacı olacaqsa, vəkalətin batil olması məhəlli-işkaldır.

Məsələ: 2321. Əgər insan bir kəsi hər hansı bir iş üçün vəkil etsə və ona bir şeyi verməyi qərara alsın, o işi yerinə yetirəndən sonra qərara aldığı şeyi ona verməlidir.

Məsələ: 2322. Əgər vəkil ixtiyarında olan malı saxlamaqda səhlənkarlığa yol verməsə, ona icazə verilmiş istifadədən başqa, qeyri

bir istifadə etməsə və o mal təsadüfən aradan gedərsə, vəkil o malın əvəzinə zəmin deyildir.

Məsələ: 2323. Əgər vəkil, ixtiyarında olan malı saxlamaqda səhlənkarlıq etsə, ya ona icazə verildiyindən qeyri istifadələr etsə və o mal tələf olsa, zəmindir. Deməli, əgər satmaq üçün verilən libası geyinsə və libas tələf olsa, onun əvəzini verməlidir.

Məsələ: 2324. Əgər vəkil, ona icazə verilən istifadədən qeyri bir istifadə etsə, məsələn, satmaq üçün verilmiş libası geyinsə və sonra ona icazə verilmiş tərzdə istifadə etsə, o istifadə səhihdir.

BORCUN HÖKMLƏRİ

Müsəlmana, məxsusən də mö`min şəxsə borc vermək müstəhəbb əməllərdəndir və Qur`ani-məciddə buna əmr olunmuş, mö`minə borc vermək Allaha verilən borc hesab edilmiş, borc verənə isə bağışlanmaq və`dəsi verilmişdir. Hədis və rəvayətlərdə bu barədə çoxlu tövsiyələr olunmuşdur. Peyğəmbər (səlləllahu əleyhi və alih)-dən rəvayət olunmuşdur ki, bir kəs öz müsəlman qardaşına borc versə, borc verdiyi hər dirhəm üçün ona Rəzva və Turi-sina dağından olan Ühüd dağı ağırlığında həsənə verilir. Əgər borc verdiyi şəxs ilə müdara edib xoş rəftar etsə, siratdan hesab və əzabsız olaraq, ildirim sür`əti ilə keçər. Müsəlman bir kəsdən borc istəsə və o şəxs ona borc verməsə, Allah-təala behiştə ona haram edər.

İmam Sadiq (əleyhis-salam)-dan rəvayət olunmuşdur ki, *“mənim üçün (bir kəsə) borc vermək, onu sədəqə kimi verməkdən daha sevimlidir.”*

Məsələ: 2325. Borcda əqd (ciğə) oxumaq lazım (vacib) deyildir; Hətta əgər borc qəsdilə bir kəsə bir şey versə və o da həmin qəsd ilə alsə, səhihdir.

Məsələ: 2326. Borcda müddət şərt edilməsə, ya müddət keçəndən sonra olsa, borclu nə vaxt borcunu qaytarsa, tələbkar (borc verən şəxs) gərək qəbul etsin.

Məsələ: 2327. Borc əqdində onun qaytarılması üçün bir müddət (vaxt) tə`yin etsələr, tələbkar, müddət tamam olmamış borcunu tələb edə bilməz. Lakin əgər müddət tə`yin olunmasa, tələbkar istədiyi vaxt borcunu tələb edə bilər.

Məsələ: 2328. Əgər tələbkar – haqqını tələb etməyə hüququ olduğu halda – borcunu tələb etsə, bu haqda borclu öz borcunu qaytara bildiyi halda onu dərhal qaytarmalıdır. Əgər gecikdirsə, günahkardır.

Məsələ: 2329. Əgər borclu şəxs, öz şə`ninə layiq olan və içində yaşadığı evdən, ev əşyalarından və ehtiyacı olan digər şeylərdən başqa bir şeyi yoxudursa, tələbkar öz borcunu ondan tələb edə bilməz; əksinə, borclu öz borcunu qaytarana kimi səbr edib gözləməlidir.

Məsələ: 2330. Borclu olub, borcunu ödəyə bilməyən kəs, işləyə bilsə və işin ona əziyyət və çətinliyi yoxdursa, qazanc əldə edib borcunu qaytarması vacibdir.

Məsələ: 2231. Borclu olduğu adamı tapa biləməyən şəxs, onu tapa biləcəyinə ümidi olmadıqda, onun borcunu borc sahibinin tərəfindən sədəqə qəsdilə fəqirə verməlidir. Vacib ehtiyata əsasən, bunun üçün şəriət hakimindən də icazə almalıdır. Əgər onun tələbkarı (ona borc verən) seyyid deyilsə, müstəhəbb ehtiyat budur ki, onun alacağı olduğu borcunu fəqir seyyidə verməsin.

Məsələ: 2332. Əgər meyyitin malı onun kəfən, dəfn və borcunun vacib xərclərindən çox olmasa, malının həmin xərclərinə istifadə etmək lazımdır və onun varisinə heç bir şey yetişmir.

Məsələ: 2333. Əgər bir kəs bir qədər qızıl, ya gümüş pul borc etsə və onun qiyməti düşsə, aldığı həmin miqdarı qaytarsa kifayətdir. Əgər onun qiyməti artıq olsa, götürdüyü miqdarı geri qaytarması lazımdır. Lakin hər iki surətdə əgər borclu və tələbkar bundan başqasına razı olsalar, işkalı yoxdur.

Məsələ: 2334. Əgər borc götürdüyü mal tələf olmasa və mal sahibi onu tələb etsə, müstəhəbb ehtiyat budur ki, borclu elə həmin malı ona qaytarsın.

Məsələ: 2335. Əgər borc verən şəxs verdiyindən bir qədər artıq alacağını şərt etsə, məsələn, 1 mən (3 kq) buğda verərək 1 mən beş sir (3, 375 kq) alacağını, yaxud on ədəd yumurta verərək on bir yumurta alacağını şərt etsə, riba və haramdır. Hətta əgər borclunun onun üçün bir işi yerinə yetirməsini, ya borc verdiyi şeyi başqa növdən olan bir şeylə birlikdə geri qaytarmasını şərt etsə, məsələn, borc verdiyi bir manatı bir kirbitlə birlikdə geri qaytarmasını şərt etsə, riba və haramdır. Həmçinin, əgər borc olaraq verdiyi bir şeyi məxsusi bir şəkildə qaytarmağı şərt etsə, məsələn, e`mal edilməmiş bir qədər qızıl borc versə və e`mal edilmişini qaytarmağı şərt etsə, yenə də riba və haramdır. Lakin əgər şərt etmədən borclu şəxs borc aldığından artıq qaytarsa, eybi yoxdur, əksinə bu iş müstəhəbbdir.

Məsələ: 2336. Riba vermək riba almaq kimi haramdır. Əqva nəzər budur ki, riba ilə borc edən şəxs ona malik olur, baxmayaraq ki, əhvət ondan istifadə olunmamasıdır.

Məsələ: 2337. Əgər buğda, ya onun kimi bir şeyi ribalı borca götürsə və onunla əkin əksə, əqva nəzərə görə ondan götürülən məhsula malik olur, lakin əhvət ondan istifadə olunmamasıdır.

Məsələ: 2338. Əgər bir libas alsa və onun pulunu ribalı borca götürdüyü bir maldan, ya o mal ilə qarışmış halal bir maldan libas sahibinə versə, o libası geymək və onunla namaz qılmağın eybi yoxdur. Həmçinin, əgər satıcıya «bu libası bu mal ilə alıram» - desə, əhvət budur ki, o paltarı işlətməsin.

Məsələ: 2339. Əgər insan bir kəsə bir qədər pul versə ki, başqa şəhərdə onun tərəfindən az alsın, eybi yoxdur və buna «sərfi bərat» deyilir.

Məsələ: 2340. Əgər bir kəsə bir qədər pul versə ki, bir neçə gündən sonra başqa şəhərdə verdiyindən artıq alsın, məsələn, 990 manat pul versə ki, on gündən sonra başqa şəhərdə 1000 manat alsın, bu iş riba və haramdır. Lakin artığı alan şəxs onun əvəzində bir mal versə, ya bir iş görsə, eybi yoxdur.

Məsələ: 2341. Əgər birinin başqasından qızıl və gümüş cinsindən, eləcə də ölçülən və çəkilən şeylərdən olmayan bir alacağı varsa, onu borclu olana, ya başqa bir şəxsə daha ucuz qiymətə satıb pulunu nəqd ala bilər. Lakin onun tələbi əskinas olsa, onu ucuz olaraq eyni cinsdən olan əskinasə satmaq məhəlli-işkaldır. Həmin cinsdən olmadığı surətdə, məsələn, İran əskinas riyalını dollara satmağın eybi yoxdur. Həmçinin, borcludan alacağı məbləğin bir qədərini kəsr edib, qalanını nəqd ala bilər.

HƏVALƏ ETMƏYİN HÖKMLƏRİ

Məsələ: 2342. Əgər insan borclu olduğu şəxsi, alacağı şeyi başqasından almasını həvalə etsə və tələbkar bunu qəbul etsə, həvalə sonradan deyiləcək şərtlərlə gerçəkləşdiyi təqdirdə həvalə kimə olunubsa, o şəxs borclu olur və borc sahibi artıq öz alacağını birinci borcludan tələb edə bilməz.

Məsələ: 2343. (Həvalədə) borclu və borc sahibi ağıllı və baliğ olmalıdır, onları heç kim nahaq yerə bu işə məcbur etməməlidir, səfeh – yə`ni öz malını lazımsız, əbəs işlərə xərcləyən olmamalıdır. Lakin onun vələsinin izn və icazəsi ilə olması halı istisnadır. Amma əgər bəri – yə`ni həvalə edənə borcu olmayan bir şəxsə həvalə olunsa və həvalə edən şəxs səfeh olsa, eybi yoxdur. Həmçinin, borc verən və borclu şəxsə, müflis olmaları səbəbilə, şəriət hakiminin hökmü ilə öz mallarından istifadə etmələrinə qadağa qoyulmamalıdır. Ancaq əgər bəri şəxsə həvalə olunsa və həvalə edən müflis olsa, işkalı yoxdur.

Məsələ: 2344. Borclu olmayan şəxsə həvalə etmək, onun qəbul etdiyi surətdə səhihdir. Həmçinin, əgər insan bir kəsə bir cinsdən olan mal borclu olsa və başqa bir cinsdən olan mal həvalə edərsə, məsələn, arpa borclu olduğu halda buğda həvalə edərsə, o şəxs qəbul etməyincə, səhih deyildir.

Məsələ: 2345. İnsan həvalə edən zaman borclu olmalıdır. Deməli, əgər kəsdən borc götürmək istəyirsə, ondan borc götürməyəne qədər o şəxsi başqa birinə həvalə edə bilməz ki, sonradan borc olaraq verəcəyi şeyi ondan çıxсын.

Məsələ: 2346. Həvalə edən və tələbkar həvalənin qədərini və cinsini bilməlidirlər. Deməli, misal üçün, bir kəs on mən buğda və on manat pulu bir nəfərə borclu olsa və ona «iki tələbindən birini filankəsdən al» deyib onu müəyyən etməsə həvalə səhih deyildir.

Məsələ: 2347. Əgər borc həqiqətdə müəyyən olsa, ancaq borclu və borc sahibi həvalə verən anda onun qədərini, ya cinsini bilməsələr, həvalə səhihdir. Məsələn, əgər bir kəsin tələbi dəftərdə yazılmış olsa və dəftərə baxmazdan əvvəl həvalə edib sonra dəftərə baxsa və borc sahibinə də öz tələbinin qədərini desə, həvalə səhihdir.

Məsələ: 2348. Borc sahibi həvaləni qəbul etməyə bilər, hətta həvalə verilən kəs fəqir olmasa və həvaləni qaytarmaqda səhlənkarlıq etməsə də belə.

Məsələ: 2349. Həvalə verənə borclu olmayan bir şəxs həvaləni qəbul etsə, həvaləni ödəməzdən əvvəl həvalənin qədərini həvalə verəndən tələb edə bilməz. Əgər tələbkar öz tələbini az miqdarla sülh etsə, həvaləni qəbul edən şəxs yalnız o miqdarı həvalə verəndən tələb edə bilər.

Məsələ: 2350. Həvalə gerçəkləşəndən sonra həvalə edən və həvalə olunan şəxs həvaləni poza bilməzlər. Həvalə olunan şəxs həvalə vaxtı fəqir olmasa, sonradan fəqir olsa da tələbkar (borc sahibi) həvaləni poza bilməz. Həmçinin, əgər həvalə vaxtı fəqir olsa və borc sahibi onun fəqir olduğunu bilsə, yenə də həvaləni poza bilməz. Ancaq fəqir olduğunu bilməyib sonradan mal-dövlət sahibi olduğunu başa düşsə, borc sahibi (tələbkar) həvaləni pozub öz tələbini həvalə verəndən ala bilər.

Məsələ: 2351. Əgər borclu, borc sahibi və həvalə olunmuş şəxs – onun qəbul etməsi həvalənin səhihliyində şərt olsa – məsələn, həvalə verənə borclu olmasa, yaxud onlardan biri üçün həvaləni pozmaq haqqı olmasını qərara alsalar, qərara aldıklarına uyğun şəkildə həvaləni poza bilərlər.

Məsələ: 2352. Əgər həvalə edən özü borc sahibinin (tələbkarın) borcunu versə, bu halda bu iş ona həvalə olunmuş və həvalə edənə borclu olan şəxsin xahişi ilə olsa, verdiyi şeyi ondan ala bilər. Əgər onun xahişi olmadan veribsə, ya həvalə verənə borclu deyilsə, verdiyi şeyi ondan tələb edə bilməz.

RƏHNİN (GIROV QOYMAĞIN) HÖKMLƏRİ

Məsələ: 2353. Rəhn odur ki, başqası üçün malı haqq öhdəsində olan şəxs öz malının bir hissəsini tələbkərin (borc sahibinin) yanında vəsiqə ünvanı ilə qoysun ki, onun borcunu qaytarmadığı surətdə tələblər öz haqqını o maldan götürə bilsin. Məsələn, borclu olan şəxs öz malının bir miqdarını vəsiqə olaraq tələbkərin yanında qoyur ki, borcunu vermədiyi təqdirdə haqqını o maldan götürsün.

Məsələ: 2354. Rəhndə əqd oxunması lazım (vacib) deyildir; Borclu şəxs öz malını girov qoymaq niyyətilə tələbkərə versə və borc sahibi də həmin niyyətlə alsın, rəhn səhihdir.

Məsələ: 2355. Girova qoyan və girova götürən ağıllı və baliğ olmalı, nahaq yerə bu işə məcbur edilməməlidirlər. Həmçinin, girov qoyan şəxs müflis və səfeh olmamalıdır; yalnız müflisin tələbkarların və səfehin vələsinin icazə və izni ilə ola bilər. (Səfeh və müflisin mə'nası 2306-cı məsələdə deyilmiş oldu.)

Məsələ: 2356. İnsan yalnız şər'ən istifadə (təsərrüf) edə biləcəyi malı girov qoya bilər. Əgər başqasının malını onun izn və icazəsi ilə girov qoysa, səhihdir.

Məsələ: 2357. Girov qoyulan şey borcu ödəyə biləcək şeylərdən olmalıdır, hətta həqqüt-təhcirə aid olan torpaq sahəsi kimi (yə'ni bir nəfər sahibi olmayan yerin ətrafına daş düzərək, hasar çəkərək onu öz milkiyyətinə keçirir və ona sahib olur) məmluk (mülkiyyətə keçən) olmasa belə; Deməli, əgər şər'ab (şər'ən mülkiyyətə qabil olmadığı üçün) və bu kimi şeyləri girov qoysalar, rəhn batildir.

Məsələ: 2358. Girov qoyulan şeyin faydaları ona malik olanın malıdır və bu məsələdə malik dedikdə, haqq sahibindən də artıq mə'nanı kəsb edir.

Məsələ: 2359. Girov götürən şəxs, malikinin icazəsi olmadan girova götürdüyü maldan istifadələr edə bilməz. Həmçinin, malik də girova götürənin icazəsi olmadan o maldan, onun haqqı ilə zidiyyət təşkil edən istifadələr edə bilməz.

Məsələ: 2360. Bir qrup fəqihlər (Allah onların məqamlarını ucaltsın!) buyurmuşlar ki, «əgər tələbkər girov götürdüyü şeyi,

borclunun icazəsi ilə satsa, onun əvəzi də, girov malının özü kimi olar. Həmçinin, onun icazəsi olmadan satsa və sonra borclu icazə versə də hökm eynidir». Lakin bu hökm məhəlli-işkaldır. Amma həтта o alverin özü olsa da belə, əqd zamanı borclunun əvəz olan şeyi girov qoymasını şərt etsələr, bu surətdə öz şərtinə əməl etməsi vacibdir. Yaxud əvəzin girov olmasını şərt etsə, bu surətdə şərtin özü ilə əvəz girov olar.

Məsələ: 2361. Əgər borcu qaytarmaq lazım olduğu bir vaxtda borc sahibi tələbini istəsə və o verməsə, borc sahibinin o şeyi satmağa və öz borcunu götürməyə aid vəkaləti olduğu surətdə girov götürdüyü malı sataraq borcunu götürə bilər. Vəkaləti olmadığı surətdə gərək borcludan icazə alsın, əgər borcluya əli çatmasa, şəriət hakimindən icazə alsın. Şəriət hakiminə də əli çatmasa, ədalətli mö`minlərdən icazə almalıdır. Hər bir surətdə əgər girovun dəyəri alacağından artıq olsa, artığını borcluya verməlidir.

Məsələ: 2362. Əgər borclunun, içində oturduğu, onun şə`ninə uyğun olan evi, mənzil əşyaları və hökmən malik olmalı olduğu digər ləvazimatlarından başqa bir şeyi yoxdursa, tələbkar borcunu ondan tələb edə bilməz. Lakin girova qoyduğu mal, ev və ev əşyaları olsa da belə, tələbkar onu sataraq tələbini haqqını ala bilər.

ZAMIN OLMAĞIN HÖKMLƏRİ

Məsələ: 2363. Əgər insan bir kəsin borcunu vermək üçün zamin olmaq istəsə, onun zamin olması o surətdə səhihdir ki, ərəbcə olmasa da, hər hansı bir dildə olan sözlə, tələbkara «mən sənə borcunu ödəməyə zaminəm» - desin, ya əməllə bu məqsədini tələbkara başa salsın və tələbkar da qəbul etsin. Borclunun razılığı şərt deyildir.

Məsələ: 2364. Zamin olan kəs və tələbkar ağıllı və baliğ olmalı, bir kəs onları naəq yerə bu işə məcbur etməməli və səfeh, müflis olmamalıdır; yalnız səfehin vəlisi və müflisin tələbkarının icazə verdiyi hal istisnadır. Bu şərtlər borcluda mö`təbər deyildir. Buna əsasən, əgər bir kəs uşağın, dəlinin, səfehin və ya müflisin borcunu qaytarmaq üçün zamin olsa, səhihdir.

Məsələ: 2365. Əgər bir kəs özünün zamin olması üçün bir şərt qərar versə, məsələn, «əgər borclu sənə borcunu verməsə, onda mən zaminəm» - desə, onun zaminliyinin səhih olması məhəlli-ışkaldır.

Məsələ: 2366. İnsanın, borcunu ödəməyə zamin olduğu şəxs borclu olmalıdır. Deməli, başqasından borc almaq istəyən bir şəxs, borc almayınca ona zamin olmaq olmaz.

Məsələ: 2367. İnsan o halda zamin ola bilər ki, borc sahibi, borclu və borcun cinsi həqiqətdə müəyyən olsunlar. Deməli, əgər iki nəfərin bir şəxsdən alıcıları olsa və insan «mən sizin birinizin tələbini ödəmək üçün zaminəm» - desə, hansı birinin tələbini ödəməyi müəyyən etmədiyi üçün onun zamin olması batildir. Həmçinin, əgər bir kəsin iki nəfərdən alacağı olsa və başqa bir kəs «mən o iki nəfərdən birinin borcunu sənə ödəməyə zaminəm» - desə, onlardan hansı birinin borcunu ödəyəcəyini tə`yin etmədiyi üçün onun zəmanəti batildir. Eləcə də əgər bir kəsin başqasından, məsələn, on mən buğda və on manat alacağı olsa və başqa bir şəxs «sənə iki tələbindən birini ödəməyə zaminəm» - desə və buğda, yoxsa pula zamin olduğunu müəyyənləşdirməsə, səhih deyildir.

Məsələ: 2368. Əgər tələbkar öz alacağını, (borcu ödəmək üçün) zamin olana bağışlasa, zamin borclu şəxsdən heç bir şey ala bilməz.

Əgər (hamısını deyil,) onun bir miqdarını güzəştə gedib bağışlasa, bağışlanan qədəri ondan tələb edə bilməz.

Məsələ: 2369. İnsan bir kəsin borcunu ödəmək üçün zəmin olsa, zəmanətdən dönə (imtina edə) bilməz.

Məsələ: 2370. Zəmin və tələbkər, vacib ehtiyata əsasən, şərt qoya bilməzlər ki, istədikləri vaxt zəminin öz zəmanətini poza bilsinlər.

Məsələ: 2371. Əgər insan zəmin olan vaxt borc sahibinin borcunu verə bilərsə, sonradan fəqir olsa da, borc sahibi onun zəminliyini pozub öz tələbini əvvəlki borcludan istəyə bilməz. Həmçinin, əgər o zaman onun tələbini ödəyə bilməsə, amma borc sahibi bunu bilsə və onun zəmin olmasına razı olsa, həmin hökmdədir.

Məsələ: 2372. Əgər insan zəmin olduğu vaxt borc sahibinin borcunu ödəməyə qadir olmasa və borc sahibi o vaxt bunu bilməsə və sonradan bilsə, onun zəmanətini poza bilər. Amma borc sahibi bunu bilməzdən qabaq zəmin borcu ödəməyə qüdrət tapsa, bu halda onun zəminliyini pozmaq istəsə, işalı yoxdur.

Məsələ: 2373. Əgər bir şəxs borclunun icazəsi olmadan onun borcunu ödəməyə zəmin olsa, ondan bir şey tələb edə bilməz.

Məsələ: 2374. Əgər bir kəs, borclunun icazəsi ilə onun borcunu ödəməyə zəmin olsa, zəmin olduğu miqdarı ödədikdən sonra ondan tələb edə bilər. Lakin borclunun borlu olduğu cinsdən (maldan) başqa bir cinsi tələbkərə versə, verdiyi şeyi (borcludan) tələb edə bilməz. Məsələn, əgər borclu on mən buğda borclu olsa və zəmin on mən düyü versə, düyünü borcludan tələb edə bilməz. Amma düyü verilməsinə borclunun özü razı olsa, (zəminin düyünü tələbkərə verdikdən sonra borcludan) onu almasının işkalı yoxdur.

KƏFALƏTİN (ÖHDƏÇİLİK) HÖKMLƏRİ

Məsələ: 2375. Kəfalət budur ki, insan borc sahibi borclunu istədiyi hər vaxt borclunu ona təhvil verəcəyi üçün öhdəçilik götürsün. Bu tərzdə öhdəçilik götürənə «kəfil» deyirlər.

Məsələ: 2376. Kəfalət o halda səhih olur ki, ərəbcə olmasa da tələbkara, istədiyi vaxt borclunu ona təhvil verəcəyini öz öhdəsinə götürdüyünü başa salacaq hər hansı bir dildə olan sözlə, ya bir iş görməklə başa salsın. Tələbkar, ya onun vəlisi də bunu qəbul etsin.

Məsələ: 2377. Kəfil ağıllı və baliğ olmalı, öz malından istifadə edilməsi lazım gələn hallarda, müflis və səfeh olmamalıdır. Amma səfeh və vəlisinin, müflisdə isə tələbkarlarının icazə və izni ilə olsa, eybi yoxdur. Həmçinin, kəfalətdə nahaq yerə məcbur edilməməli və kəfili olduğu şəxsi istədiyi vaxt hazır edə bilməlidir.

Məsələ: 2378. Kəfalət beş şeydən biri ilə pozular:

1. Kəfil, borclunu borc sahibinə təhvil verdikdə, ya borclu özünü ona təslim edərsə; ya başqa bir şəxs onu təslim etsə və tələbkar da bunu qəbul edərsə;
2. Tələbkarın borcu verilsə;
3. Tələbkar öz tələbindən güzəştə gedərsə, ya alver, sülh, həvalə və bu kimi yollarla başqasına nəql edərsə;
4. Borclu ölərsə.
5. Tələbkar (borc sahibi) kəfili (borclunu təhvil verməyi öhdəsinə alan) kəfalətdən (öhdəçilikdən) azad edərsə, .

Məsələ: 2379. Əgər bir kəs borclunu zor və ya hiylə ilə borc sahibinin əlindən çıxarsa, bu halda tələbkarın əli ona çatmadığı təqdirdə borclunu onun əlindən çıxaran kəs onu tələbkara təhvil verməlidir. Əgər bunu etməsə, tələbkarın borcunu ödəməlidir.

VƏDİƏNİN (ƏMANƏTİN) HÖKMLƏRİ

Məsələ: 2380. Əgər bir şəxs malını başqa bir kəsə verib «səndə əmanət qalsın» - deyərsə və o da qəbul edərsə; ya heç bir danışıq olmadan mal sahibi malı ona əmanət verdiyini bir yolla başa salarsa və o da bu niyyətlə malı alarsa, bu halda vədiənin sonradan deyiləcək hökmlərinə uyğun əməl etməlidirlər.

Məsələ: 2381. Əmanətdar və malı əmanət qoyan – hər ikisi ağıllı olmalıdır. Deməli, əgər insan bir malı dəli bir şəxsin yanında əmanət qoysa, ya dəli, bir kəsə əmanət olaraq bir mal versə, səhih deyildir. Öz malını əmanət qoyan kəs baliğ olmalıdır. Müməyyiz (yaxşını-pisi dərk edən) uşağın başqasının malını, onun icazəsi ilə bir kəsə əmanət verməsi caizdir. Müməyyiz uşağa bir şey əmanət vermək, əmanəti qorumağa qadir olduğu, əmanəti qoruduğu və uşağın malından istifadə ilə nəticələnmədiyi surətdə, eybi yoxdur. Malını əmanət verən kəsin səfeh və müflis olmaması şərtdir. Amma müflisin tələbkarlarının və səfehin vələsinin icazə və izni olan hal istisnadır. Lakin səfeh və müflisin yanında əmanət qoymaq, onların öz mallarından istifadə etməsinə səbəb olmazsa, maneəsi yoxdur və istifadəyə səbəb olacağı surətdə əgər tələbkarların və vələnin icazə və izni ilə olsa, eybi yoxdur.

Məsələ: 2382. Əgər uşağın sahibinin icazəsi olmadan uşaqdan bir şeyi əmanət olaraq qəbul edərsə, onu sahibinə verməsi gərəkdir. Əgər həmin şey uşağın özünün malı olsa və vələsi onun əmanət qoyulmasına icazə verməmiş olsa, o malı onun vələsinə çatdırmaq lazımdır. Əgər malı onlara çatdırmaqda səhlənkarlıq edilərsə və mal tələf olarsa, o malın əvəzini verməlidir. Həmçinin, əmanət qoyan şəxs dəli olduqda da hökm eynidir.

Məsələ: 2383. Əmanəti qoruyub-saxlaya bilməyən kəs, əmanət qoyan onun vəziyyətini bildiyi surətdə əmanəti qəbul etməməlidir.

Məsələ: 2384. Əgər insan malı saxlamağa hazır olmadığını mal sahibinə başa salsın, bu halda o da malı qoyaraq çıxıb getsə və mal tələf olsa, əmanəti qəbul etməyən şəxs ona zəmin deyildir. Lakin müstəhəbb ehtiyat budur ki, mümkün olarsa, onu qorusun.

Məsələ: 2385. Bir şeyi əmanət qoyan kəs istədiyi vaxt onu geri ala bilər və əmanəti qəbul edən də istədiyi vaxt onu sahibinə qaytara bilər.

Məsələ: 2386. Əgər insan əmanəti saxlamaqdan imtina edib vədiəni pozarsa, bu zaman ən tez bir zamanda onu sahibinə, ya onun vəkilinə, ya mal sahibinin vəlisinə çatdırmalıdır, ya da əmanəti saxlamaq üçün hazır olmadığını onlara xəbər verməlidir. Əgər üzürlü səbəb olmadan malı onlara çatdırmasa və xəbər də verməsə, bu halda mal tələf olsa, onun əvəzini verməlidir.

Məsələ: 2387. Əmanəti qəbul edən kəsin onu saxlaması üçün münasib bir yeri yoxdursa, münasib yer hazırlığı görməlidir və onu elə tərzdə saxlamalıdır ki, camaat «onu saxlamaqda səhlənkarlıq etmişdir» - deməsinlər. Əgər münasib olmayan bir yerə qoysa və mal tələf olsa, onun əvəzini verməlidir.

Məsələ: 2388. Əmanəti qəbul edən kəs əgər ifrata varıb həddini aşsa – yə'ni misal üçün, onun yanında əmanət qoyulan miniyi sahibinin icazəsi olmadan minsə və ya təfritə varsa, yə'ni onu saxlamaqda səhlənkarlıq etsə, məsələn, onu elə bir yerə qoysa ki, bir kəsin onun yerini bilib aparacağından əmin olmasa (və onu aparsalar) zamindir və tələf olduğu təqdirdə əgər həmin mal qiym¹ maldırsa qiymətini misli maldırsa onun mislini əvəz olaraq verməlidir. Bu deyilən iki surətdən başqa hallarda zəmin deyildir.

Məsələ: 2389. Əgər mal sahibi, öz malının saxlanması üçün bir yer tə'yin etsə və əmanəti qəbul edənə desə ki, «əmanəti həmin yerdə qoru və əgər aradan gedəcəyini ehtimal versən də belə, onu başqa yerə aparma», onu başqa bir yerə aparması caiz deyildir. Əgər aparsa zamindir.

Məsələ: 2390. Əgər mal sahibi öz malının qorunması üçün bir yer tə'yin edərsə və əmanəti qəbul edən şəxs də o yerin mal sahibinin nəzərində xüsusi bir əhəmiyyətə malik olmadığını və sadəcə qoruma yerlərindən biri olduğunu bilirsə, onu daha yaxşı qorunacağı, ya əvvəlki yer kimi olan başqa bir yerə apara bilər. Əgər mal orada tələf olsa, zəmin deyildir.

Məsələ: 2391. Əgər mal sahibi dəli olsa, əmanəti qəbul edən şəxs onu dərhal onun vəlisinə çatdırmalıdır, ya vəlini xəbərdar etməlidir. Əgər şəxsi bir üzr olmadan onu dəlinin vəlisinə verməsə və

xəbər verməkdə səhlənkarlıq etsə və mal tələf olsa, onun əvəzini verməlidir.

Məsələ: 2392. Əgər mal sahibi ölsə, əmanəti saxlayan şəxs onu dərhal onun varislərinə çatdırmalıdır, ya varislərinə xəbər verməlidir. Əgər şəxsi bir üzr olmadan onu varisə verməsə və xəbərdar etməkdə səhlənkarlıq etsə və mal tələf olsa, onun əvəzini verməlidir. Lakin «mən meyyitin varisiyəm» - deyən şəxsin düz deyib-demədiyini, ya meyyitin başqa bir varisi olub-olmadığını bilmək üçün malı verməyib xəbərdar etməkdə səhlənkarlıq etsə və mal da tələf olsa, onun öhdəsində bir şey yoxdur.

Məsələ: 2393. Əgər mal sahibi ölsə və onun bir neçə varisi olsa, əmanəti qəbul edən kəs onu varislərin hamısına verməli, ya əmanəti almaq üçün varislərin tə'yin etdiyi birinə verməlidir. Deməli, əgər digər varislərin icazəsi olmadan bütün əmanəti onlardan birinə verərsə, o birilərin payına zamındadır. Əgər (meyyit) mal barəsində vəsi müəyyən etmiş olarsa, onun da icazəsi mö`təbərdir.

Məsələ: 2394. Əgər əmanəti qəbul edən kəs ölsə, ya dəli olsa, onun varisi, ya vəlisi tez bir zamanda mal sahibi ilə əlaqə yaratmalı, ya da əmanəti ona çatdırmalıdır.

Məsələ: 2395. Əmanəti qəbul edən şəxs hər nə vaxt özündə ölüm əlamətlərini hiss etsə, əgər əmanətin öz sahibinə çatacağına arxayınçılığı olsa, məsələn, onun varisi əmin (əmanətdar) olsa və əmanətdən xəbəri olsa; həmçinin, mal sahibinin onun vərəsəsinin yanında qalmağına razı olduğuna arxayın olsa, bu surətdə əmanəti sahibinə, ya onun vəkilinə və vəlisinə çatdırması və ya vəsiyyət etməsi lazım (vacib) deyildir. Amma buna baxmayaraq, əhvət budur ki, əmanəti öz sahibinə, ya onun vəkilinə, ya vəlisinə çatdırsın. Əgər mümkün olmasa, onu şəriət hakiminə versin.

Deyilən bu surətdən başqa hallarda gərək mümkün olan hər bir yolla əmanəti öz sahibinə, ya vəkilinə, ya vəlisinə çatdırsın. Əgər mümkün olmasa, vəsiyyət edərək şahid tutsun, vəsiyə və şahidə, mal sahibinin adını, malın cinsini, xüsusiyyətlərini və yerini desin.

Məsələ: 2396. Əgər əmanətçi özündə ölüm əlamətlərini hiss etsə və əvvəlki məsələdə deyilən vəzifəsinə əməl etməsə, əmanət aradan getdiyi təqdirdə onun əvəzini verməlidir, hətta onu saxlamaqda səhlənkarlıq etməsə də və onun xəstəliyi aradan getsə, ya bir müddətdən sonra peşman olub vəsiyyət etsə və mal vəsiyyət edəndən sonra tələf olsa da belə.

ARIYƏNİN (MÜVƏQQƏTİ İSTİFADƏ ÜÇÜN ALINAN ŞEYLƏRİN) HÖKMLƏRİ

Məsələ: 2397. Ariyə –insanın öz malını əvəzsiz olaraq başqasının istifadə etməsi üçün ona verməsinə deyilir.

Məsələ: 2398. Ariyədə siğə oxunması lazım (vacib) deyildir; əgər məsələ, bir şəxs ariyə məqsədi ilə paltarını birinə versə və o da həmin qəsdlə alsə, səhihdir.

Məsələ: 2399. Qəsbə bir şeyi, eləcə də insanın malı olub, lakin onun mənfəəti başqasının haqqı, ya mülkü olduğu bir şeyi – məsələ, icarəyə verdiyi bir şeyi – ariyə vermək o halda səhihdir ki, qəsb olunmuş şeyin sahibi, ya o kəs ki, mənfəəti onun mülkü, yaxud onun haqqıdır, o şəxs həmin şeyi ariyə verməyə razı olsun.

Məsələ: 2400. Mənfəəti insanın malı olan bir şeyi, məsələ, icarəyə götürdüyü bir şeyi malikin icazəsi, ya mal barəsində arxayın olduğu şəxsə ariyə verə bilər. Ancaq icarədə o maldan şəxsin yalnız özü istifadə edəcəyini şərt etsələr, onu başqasına ariyə verə bilməz.

Məsələ: 2401. Əgər uşaq, ya dəli öz malını ariyə versə səhih deyildir. Həmçinin, müflis və səfehlin öz malını, səfehlin vəlisinin və müflisin tələbkarlarının icazəsi istisna olmaqla, ariyə verməsi səhih deyildir. Ancaq vəli (qəyyum) bir kəsin malını müəyyən bir məsləhətə görə ariyə versə, işkalı yoxdur.

Məsələ: 2402. Əgər ariyə etdiyi şeyi saxlamaqda səhlənkarlıq etməsə, habelə ondan istifadə etməkdə həddini aşmasa və həmin şey təsadüfən tələf olsa, zəmin deyil. Lakin tələf olacağı surətdə ariyə edən, zəmin olacağını şərt etsələr, ya ariyə etdiyi şey qızıl və gümüş olsa, onun əvəzini verməlidir.

Məsələ: 2403. Əgər qızıl və gümüşü ariyə etsə və tələf olacağı təqdirdə zəmin olmayacağını şərt etsələr və tələf olsa, zəmin deyildir.

Məsələ: 2404. Əgər ariyə verən ölsə, ariyə götürənin vəzifəsi 2392-ci məsələdə deyilmiş kimidir.

Məsələ: 2405. Əgər ariyə verən, məsələ, dəli olmaq kimi şər'ən öz malından istifadə edə bilməyəcək halda olarsa, ariyə edən vəzifəsi eynilə 2391-ci məsələdə deyilən kimidir.

Məsələ: 2406. Ariyə caiz əqdlərdəndir. Ariyə verən və ariyə götürən kəs istədikləri hər vaxt ariyəni poza bilərlər. Buna görə də ariyə verən öz verdiyini geri ala bilər. Amma meyyitin dəfni üçün ariyə edilmiş yer kimi, dəfn etdikdən sonra qəbri açaraq geri alınmayan yerlər istisnadır.

Məsələ: 2407. Halal istifadəsi olmayan şeyi, məsələn, qumar və əyləncə alətləri kimi, ariyə vermək batildir. Həmçinin, qızıl və gümüş qabların yeyib-içməkdə, vacib ehtiyata əsasən, hətta zinət kimi digər işlərdə istifadə etmək üçün ariyəsi, batildir.

Məsələ: 2408. Süd və yunundan istifadə etmək üçün qoyunu və dişi heyvanın mayalanması üçün erkək heyvanın ariyəsi səhiddir.

Məsələ: 2409. Əgər ariyə etdiyi bir şeyi öz malikinə, ya onun vələsinə, ya vəkilinə verdikdən sonra tələf olsa, ariyə edən zəmin deyildir. Amma mal sahibinin, ya onun vəkilinin, ya vələsinin icazəsi olmadan onu, bir yerə aparsa ki, adətən mal sahibi onu həmin yerə aparardı, məsələn, sahibinin atı üçün düzəltdiyi tövlədə bağlasa, zamindir və tələf olduğu surətdə əvəzini verməlidir.

Məsələ: 2410. Əgər paklıq şərt olan bir işə görə nəcis bir şeyi ariyə versə, məsələn, nəcis bir qabı yemək yemək üçün ariyə versə, onun nəcis olduğunu ariyə edən kəsə deməlidir. Əgər nəcis libası namaz qılmaq üçün ariyə versə, onun nəcis olduğunu xəbər vermək lazım deyildir. Lakin paltarını ariyə götürən şəxs, həqiqətdə pak olan libasla namaz qılmaq istədiyi surətdə, vacib ehtiyat budur ki, paltarın nəcis olduğunu ona bildirsin.

Məsələ: 2411. Ariyə etdiyi bir şeyi, sahibinin icazəsi olmadan başqasına icarə, ya ariyəyə verə bilməz.

Məsələ: 2412. Əgər ariyə etdiyi bir şeyi sahibinin icazəsi ilə başqasına ariyə versə və onu ariyə edən birinci şəxs ölsə, ya dəli olsa, ikinci ariyə batil olmaz.

Məsələ: 2413. Əgər ariyə etdiyi malın qəsbi olduğunu bilsə, onu sahibinə çatdırmalıdır; onu, ariyə verənə qaytara bilməz.

Məsələ: 2414. Əgər qəsbi olduğunu bildiyi malı ariyə edib ondan istifadə etsə və onun əlində tələf olsa, malik malın əvəzini və ariyə edənin etdiyi istifadənin əvəzini ariyə edəndən, ya malı qəsb edəndən tələb edə bilər. Əgər ariyə edəndən alarsa o (ariyə edən) malikə verdiyini ariyə verəndən tələb edə bilməz.

Məsələ: 2415. Əgər ariyə etdiyi malın qəsbi olduğunu bilməsə və onun əlində tələf olsa, bu halda mal sahibi ondan o malın əvəzini

alsə o dā māl sähibinə verdiyini ariyə verəndən tələb edə bilər. Lakin ariyə etdiyi şey qızıl və gümüş olsa, ya ariyə verən həmin şey tələf olduqda onun əvəzini verməyi şərt etsə, onun māl sähibinə verdiyi əvəzini ariyə verəndən tələb edə bilməz.

HİBƏNİN HÖKMLƏRİ

Hibə – əvəzində heç bir şey almadan, hər hansı bir şeyi başqasının mülkiyyətinə keçirməkdir. Bağışlanan şey də gərək – hətta müşa şəklində olsa belə – "eyn" olsun, mənfəət yox; istər xaricdə mövcud olsun, istərsə də zimmədə – əgər onun zimməsində olan şəxsdən qeyrisinə bağışlayırsa. Əgər o "eyn"i elə zimməsində olan şəxsə bağışlayarsa, borclunun zimməsi götürülür və bağışladığı şeyi geri ala bilməz.

Məsələ: 2416: Hibədə "icab" və "qəbul" şərtidir, istər sözlə olsun, misal üçün, (hibə edən şəxs) desin: "bu kitabı sənə bağışladım", hibə olunan şəxs isə desin: "Qəbul etdim". İstərsə də əməllə olsun, misal üçün, kitabı bəxşiş ünvanı ilə birinə versin, o da qəbul etmək ünvanı ilə alsın.

Məsələ: 2417: Hibə edən şəxsə ağıllı olmaq, həddi-buluğa çatmaq, iradə üzündən hibə etmək, hibəyə məcbur edilməmək, səfehlik və müflis olduğuna görə öz əmlakında təsərrüfdən qadağan olunmamaq şərtidir. Habelə, hibə etdiyi şeyin maliki olması, yaxud ona vilayət haqqı olması şərtidir, əks halda, o hibə füzulidir və onun səhihliyi, icazəsi mö`təbər olan şəxsin icazəsi ilə şərtlənir.

Məsələ: 2418: Hibədə qəbz (almaq) şərtidir, deməli, əgər bir şeyi bir şəxsə bağışlasa, onun ixtiyarına keçirməyincə, hibə gerçəkləşmir. Mal verilən şəxs də malı, hibə edənin izni ilə ixtiyarına keçirməlidir. Amma əgər hibə edilən şey, əvvəlcədən elə hibə olunan şəxsin ixtiyarında olarsa, bu, qəbz (almaq) üçün kifayət edər.

Nəql oluna bilməyən şeylərin – ev və torpaq sahəsi kimi – qəbzi (ixtiyara keçirilməsi) belədir ki, onun təsərrüf etməsinə mane olan şeyləri aradan qaldırsın və malı bağışladığı şəxsin ixtiyarına keçirin. Nəql oluna bilən şeylərdə isə belədir ki, onu həmin şəxsə versin, o da təhvil alsın.

Məsələ: 2419: Əgər bir şeyi həddi-buluğa çatmayan, yaxud dəli bir şəxsə bağışlasa, bu ikisinin vəlisinin qəbul etməsi və ixtiyarına keçirməsi şərtidir. Amma əgər vəli o ikisinə bağışlasa və öz əlində

qalsa, o malın vəlinin ixtiyarında olması, qəbz etmək (almaq) əvəzindən kifayət edər.

Məsələ: 2420: Əgər öz qohumlarından birinə bir şey bağışlasa, onun ixtiyarına keçirdikdən sonra onu geri ala bilməz. Həmçinin, hibə edən şəxs, hibə etdiyi şəxsə şərt etsə və o şərtə əməl olunsa, yaxud hibə olunan şəxs, hibənin əvəzində hibə edənə bir şey vermiş olsa (hibə edən onu geri ala bilməz). Bundan qeyri hallarda hibə olunan malın "eyni" qaldığı bir vaxta qədər bağışladığı malı ala bilər. Amma əgər bağışlanan şey tələf olubsa, yaxud başqasına veribsə, yaxud da malda müəyyən dəyişiklik edibsə, (məsələn, ona hibə olunan parçanı rəngləyibsə), onda onu geri ala bilməz.

Məsələ: 2421: Ər və arvad hibənin lazım olmasında qohumların hökmünə malik deyillər.

Məsələ: 2422: Əgər bir şeyi bir nəfərə bağışlayıb o şəxsə şərt etsə ki, (əvəzində) ona bir şey versin, yaxud müəyyən bir iş – caiz olan iş– görsün, (hibənin olunduğu) şəxs bu şərtə əməl etməlidir. Hibə edən şəxs də onun şərtə əməl etməsindən qabaq onu geri ala bilər. Həmçinin, hibənin edildiyi şəxs də şərtə əməl etməsə, yaxud əməl edə bilməsə, hibə edən şəxs onu geri ala bilər.

Məsələ: 2423: Əgər hibə edən şəxs, yaxud malın hibə edildiyi şəxs malı ixtiyarına keçirməzdən əvvəl ölərsə, hibə batil olur.

Məsələ: 2424: Əgər hibə edən şəxs malı (hibə olunan şəxsin) ixtiyarına keçirdikdən sonra ölsə, onun varisləri onu geri ala bilməzlər. Həmçinin, əgər malın bağışlandığı şəxs ölsə, hibə edən onu geri ala bilməz.

Məsələ: 2425: Rücu (hibəni geri almaq) sözlə məsələn, "etdiyim bəxşisdən qayıtdım" - deməklə gerçəkləşdiyi kimi, əməllə də gerçəkləşir, məsələn, qayıtmaq məqsədi ilə onu geri alsın, yaxud bağışladığı şeyi qayıtmaq məqsədi ilə başqasının ixtiyarına keçirsin. Rücunun gerçəkləşməsində hibə olunan şəxsin (bu işi) bilməsi şərt deyildir.

Məsələ: 2426: Bir şəxsə bağışladığı mal, əgər şəxsin mülkiyyətində qalsa və malın özündən ayrılı bilən, yaxud əvvəlcədən ayrı olan artım yaranarsa, (məsələn, qoyun doğarsa, yaxud ağac meyvə verərsə) o şəxsin (hibə olunanın) malıdır. Əgər hibə edən şəxs qoyun və ağac kimi şeydə rücu edərsə, quzunu və meyvəni ondan ala bilməz.

NIKAHIN HÖKMLƏRİ

Izdivac əqdi vasitəsilə kişi və qadın biri-birinə halal olur. və o iki qışmdır:

1. Daimi.
2. Qeyri-daimi (müvəqqəti izdivac).

Daimi əqd odur ki, izdivac üçün heç bir müddət təyin olunmasın. Bu cür izdivacla əqdə keçirilən qadına «daimə» deyilir.

Qeyri-daimi əqd odur ki, izdivacın müddəti onda müəyyən olunsun. Məsələn, qadını bir saat, ya bir gün, ya bir ay, ya bir il, ya daha artıq müddətə əqd etsinlər. Lakin vacib ehtiyata əsasən, izdivac müddəti kişi və qadının, ya onlardan birinin ömründən çox olmamalıdır. Bu cür əqd olunan qadının «mit`ə» deyilir.

Əqdin hökmləri

Məsələ: 2327. Daimi və qeyri-daimi olmasından asılı olmayaraq, izdivacda gərək siğə oxunsun və kişi, ya qadının sadəcə razı olması kifayət deyildir. Əqd siğəsini kişi, ya qadının özü oxuya bilər, yaxud onların tərəfindən oxusun deyə, başqasını vəkil edə bilərlər.

Məsələ: 2428. Vəkilin kişi olması lazım (vacib) deyildir; qadın da başqası tərəfindən əqd siğəsi oxumaq üçün vəkil ola bilər.

Məsələ: 2429. Kişi və qadın vəkilin onların siğələrini oxumasına arxayın olmayınca nikahın hökm və əsərlərinə əməl edə bilməzlər. Vəkilin siğə oxuduğuna güman etmələri kifayət etməz. Əgər vəkil siğəni oxuduğunu desə, bu halda siqə (inanılmış, e`timadlı) və dediyinin əksi güman olunmayan, ya onun söxündən arxayınlıq hasil olan şəxs olsa, kifayət edər. Deyilən bu iki surətdən başqa onun xəbər verməsi ilə kifayətlənmək məhəlli-işkaldır.

Məsələ: 2430. Əgər bir qadın bir kəsi vəkil etsə ki, onu məsələn, on günlük bir kişiyyə əqd etsin və on günün əvvəlini müəyyən etməsə, vəkil istədiyi vaxt onu on günlüyə o kişiyyə əqd edə bilər. Ancaq qadının müəyyən bir gün, ya saati qəsd etməsi mə`lum olsa, siğəni onun qəsdinə uyğun olaraq oxumalıdır.

Məsələ: 2431. Bir nəfər hər iki tərəfdən daimi və ya qeyri-daimi əqdin siğəsini oxumaq üçün vəkil ola bilər. Həmçinin, kişi qadının tərəfindən vəkil olaraq onu özü üçün daimi, ya qeyri-daimi əqd edə bilər. Ancaq müstəhəbb ehtiyat budur ki, əqdi iki nəfər oxusun, məxsusən özü üçün əqd etməyə vəkil edildikdə.

Daimi əqd oxumağın qaydaları

Məsələ: 2432. Əgər daimi əqd siğəsini kişi və qadının özü oxuyursa, əvvəl qadın deməlidir:

زَوَّجْتُكَ نَفْسِي عَلَى الصَّدَاقِ الْمَعْلُومِ

«Zəvvəctukə nəfsi ələs-sidaqil-mə'lum» (yə'ni özümü tə'yin olunmuş mehr ilə sənə arvad etdim).

Ondan sonra kişi «icab» və «qəbul»u camaat arasında fasiləsizlik pozulmayacaq şəkildə deməlidir:

قَبِلْتُ التَّرْوِيجَ عَلَى الصَّدَاقِ الْمَعْلُومِ

«Qəbiltut-təzvicə ələs-sidaqil-mə'lum» (yə'ni tə'yin olunmuş mehr ilə izdivacı qəbul etdim).

Yaxud قَبِلْتُ التَّرْوِيجَ «qəbiltut-təzvicə» desə və izdivacı həmin mehr ilə qəbul etdiyini qəsd etsə, əqd səhihdir.

Əgər onların tərəfindən əqd oxumağa başqasını vəkil etsələr və məsələn, kişinin adı Əhməd, qadının adı isə Fatimə olsa, qadının vəkili:

زَوَّجْتُ مُوَكَّلَتِي فَاطِمَةَ مُوَكَّلَكَ أَحْمَدَ عَلَى الصَّدَاقِ الْمَعْلُومِ

«Zəvvəctu muvəkkiləti Fatimətə muvəkkiləkə Əhmədə ələs-sidaqil-mə'lum» - desə, ondan sonra isə kişinin vəkili camaat arasında fasiləsizlik pozulmayacaq şəkildə:

قَبِلْتُ التَّرْوِيجَ لِمُوَكَّلِي أَحْمَدَ عَلَى الصَّدَاقِ الْمَعْلُومِ

«Qəbiltut-təzvicə limuvəkkilii Əhmədə ələs-sidaqil-mə'lum» desə əqd səhihdir.

Yaxşı olar ki, qadının vəkili bu cür desin:

زَوَّجْتُ مُوَكَّلَكَ أَحْمَدَ مُوَكَّلَتِي فَاطِمَةَ عَلَى الصَّدَاقِ الْمَعْلُومِ

«Zəvvəctu muvəkkiləkə Əhmədə muvəkkiləti Fatimətə ələs-sidaqil-mə'lum».

Müstəhəbb ehtiyata əsasən, kişinin dediyi kəlmə qadının dediyi kəlmə ilə uyğun olmalıdır. Məsələn, əgər qadın «zəvvəctu» desə, kişi də gərək «qəbiltut-təzvicə» desin. Buna baxmayaraq, «qəbiltun-nikahə» deməyinin də maneəsi yoxdur.

MÜVƏQQƏTİ ƏQD OXUMAĞIN QAYDASI

Məsələ: 2433. Əgər müvəqqəti əqdin siğəsini kişi və qadın özləri oxumaq istəsələr, müddət və mehriyyəni təyin edəndən sonra qadın

زَوَّجْتُكَ نَفْسِي فِي الْمُدَّةِ الْمَعْلُومَةِ عَلَى الْمَهْرِ الْمَعْلُومِ

«Zəvvəctukə nəfsi fil-muddətil-mə'luməti ələl-məhril-mə'lum» - desə və ondan sonra kişi, camaat arasında fasiləsizlik pozulmayacaq şəkildə قَبِلْتُ هَكَذَا «qəbiltu hakəza» desə, səhihdir. Əgər başqasını vəkil etsələr, əvvəlcə qadının vəkili kişinin vəkilinə

زَوَّجْتُ مُوَكَّلَتِي مُوَكَّلَكَ فِي الْمُدَّةِ الْمَعْلُومَةِ عَلَى الْمَهْرِ الْمَعْلُومِ

«Zəvvəctu müvəkkiləti muvəkkiləkə fil-muddətil-mə'luməti ələl-məhril-mə'lum» - desə və ondan sonra kişinin vəkili camaat arasında fasiləsizlik pozulmayacaq şəkildə

قَبِلْتُ لِمُوَكَّلِي هَكَذَا «qəbiltu li muvəkkili hakəza» desə, səhih olar.

ƏQDIN ŞƏRTLƏRİ

Məsələ: 2434. İzdivac əqdinin bir neçə şərti vardır:

1. Vacib ehtiyata əsasən, əqd ərəbcə düzgün oxunmalıdır və əgər qadın və kişinin özü siğəni ərəbcə düzgün oxuya bilməsələr, ərəb dilindən qeyri bir dildə oxuya bilərlər. Lakin elə bir kəlmə deməlidirlər ki, «zəvvəctu» və «qəbiltu»nun mənasını çatdırsın. Hərçənd müstəhəbb ehtiyat budur ki, mümkün olan surətdə siğəni ərəbcə düzgün oxuya bilən bir kəsi vəkil etsinlər.

2. Qadın və kişi, ya onların vəkili siğəni oxuyanda inşa qəsdı etsinlər. Yəni əgər siğəni kişi və qadının özü oxuyarsa, qadın «zəvvəctukə nəfsi» deyəndə özünü onun arvadı qərar verdiyini qəsd etsin, kişi də «qəbiltut-təzvicə» deyərkən onu özü üçün arvadlığa qəbul etdiyini qəsd etsin. Əgər siğəni kişi və qadının vəkilləri oxusalar «zəvvəctu» və «qəbiltu» deyərkən onları vəkil etmiş kişi və qadının bir-birinin ər-arvadı olmasını qəsd etməlidirlər.

3. Siğəni oxuyan kəs ağıllı olmalıdır. Baliğ olmayan, amma əqd inşa etməyə qadir olan bir kəs, vəlisinin icazə və izni olmadan özü üçün siğə oxusa, batildir. Vəlinin icazə və izni ilə olsa, maneəsi yoxdur. Siğəni başqasının vəkili olaraq oxuduğu surətdə əqdi səhihdir.

4. Əgər qadının və ya kişinin vəkili, ya onların vəlisi siğəni oxusalar əqd oxuyarkən kişi və qadını müəyyən etməlidirlər, məsələn, onların adını çəkib, ya onlara işarə etsinlər. Deməli, bir neçə qızı olan kəs, bir kişiyə «zəvvəctukə ihda bənati», yəni «qızlarımdan birini

sənə arvad etdim» - desə və o da «qəbiltu», yə'ni «qəbul etdim» - desə, əqd zamanı qızın hansı biri olduğunu tə'yin etmədiyi üçün, əqd batildir.

5. Kişi və qadın izdivaca razı olmalıdırlar. Lakin qadın zahirən ikrah hissi ilə izn versə və qəlbən razı olduğu mə'lum olsa, əqd səhihdir.

Məsələ: 2435. Əgər əqd oxuyarkən bir hərfi səhv oxunsa və nəticədə onun mə'nası dəyişsə, əqd batildir.

Məsələ: 2436. Ərəb dili qaydalarını bilməyən bir kəs, əgər əqdi səhih oxusa və əqddəki hər kəlmənin mə'nasını bilərək hər kəlmədən onun öz mə'nasını qəsd etsə, əqd oxuya bilər.

Məsələ: 2437. Əgər bir qadını bir kişiye, onların razılığı olmadan əqd etsələr və sonra kişi və qadın o əqdə icazə versələr, əqd səhihdir.

Məsələ: 2438. Əgər kişi və qadını, ya onlardan birini izdivaca məcbur etsələr, əqdi onların özü oxuduğu təqdirdə, əgər əqd oxunduqdan sonra razı olsalar, əqd səhihdir. Lakin əgər (əqdi) başqası oxuyarsa, icazə versələr, məsələn, «o əqdə razıyıq» - desələr, əqd səhihdir.

Məsələ: 2439. Ata və ata tərəfdən olan babası özünün baliğ olmayan, yaxud dəlilik halında baliğ olan övladlarını evləndirə bilərlər. Uşaq baliğ olandan, ya dəli ağıllanandan sonra edilən izdivacın onun üçün bir fəsadı olmadığı halda onu poza bilməzlər. Əgər fəsadı olsa, onu qəbul, ya rədd edə bilərlər. Lakin baliğ olmayan qız və oğlanı ataları bir-birlərinin əqdinə keçirsələr, əgər baliğ olandan sonra icazə verməsələr, gərək tələq, ya yenidən əqd oxunması əsasında olan ehtiyat tərək olunmasın.

Məsələ: 2440. Həddi-buluğa çatmış və rəşidə – yə'ni öz məsləhətini ayırd edə bilən qız – ərə getmək istəsə, bu halda bakirədirsə, vacib ehtiyata əsasən, öz atasından, ya ata tərəfdən olan babasından icazə almalıdır. Ana və qardaşın icazəsi lazım (vacib) deyildir.

Məsələ: 2441. Əgər qız bakirə olmasa, ya bakirə olsa, ancaq ata, ya ata tərəfdən olan babasından icazə almaq mümkün olmasa, ya çətinliyi olsa və qızın ərə getməyə ehtiyacı olsa, ata və ata tərəfdən olan babasının icazəsi lazım deyildir.

Məsələ: 2442. Əgər ata, ya ata tərəfdən olan babası özünün baliğ olmayan oğlu üçün arvad alsın, oğlan baliğ olandan sonra o qadının

xərcini verməlidir. Vacib ehtiyata əsasən, baliğ olmazdan qabaqkı xərcərdə, oğlan ləzzət almağa qabil olubsa və qız da ərinə ləzzət verməyə qabil olubsa, bu surətdə sülh, ya ondan başqa bir vasitə ilə xərcin öhdəsindən çıxdığına əminlik hasil etməlidir.

Məsələ: 2443. Əgər ata, ya ata tərəfdən olan babası öz baliğ olmayan oğlu üçün qız alsın, əqd zamanı oğlanın malı olan təqdirdə qadının mehrinə borcludur. Əgər əqd zamanı malı olmasa, ata, ya ata tərəfdən olan babası qadının mehriyyəsini verməlidir.

ƏQDIN POZULMASINA SƏBƏB OLA BİLƏCƏK EYBLƏR

Məsələ: 2444. Kişi əgər əqddən sonra aşağıdakı yeddi eybdən birinin qadında olduğunu başa düşsə, əqdi poza bilər:

- 1-Dəlilik;
- 2-Xora xəstəliyi;
- 3-Bərəs xəstəliyi;
- 4-Korluq;

5-İflic, ya şil olması; Amma onun şil olması camaat arasında eyb sayılmayacaq dərəcədə olsa, bu hal istisnadır.

6-İfza – yə'ni bövl ilə heyz, yaxud heyz ilə ğait yolunun bir olması.

Onun fərcində yaxınlıq etməyə mane olacaq ət, ya sümüyün olması.

Məsələ: 2445. Əgər qadın əqddən sonra ərinin əqddən əvvəl dəli olduğunu, ya onda kişilik alətinin olmadığını, ya əqddən sonra və yaxınlıq etməzdən əvvəl kişilik alətinin kəsildiyini bilsə; ya yaxınlıq edə bilməyəcəyi bir xəstəliyinin olduğunu başa düşsə, hərçənd onun xəstəliyi əqddən sonra və yaxınlıq etməzdən əvvəl əmələ gəlsə də, əqdi poza bilər. Lakin əri yaxınlıq edə bilmədiyi surətdə qadın şəriət hakiminə müraciət etməlidir. Şəriət hakimi isə kişiyə bir il müddətində möhlət verər; əgər bu müddət ərzində kişi o qadınla, yaxud (əqdinə keçirdiyi) başqa bir qadınla yaxınlıq edə bilməzsə, bundan sonra qadın əqdi pozar.

Amma kişi, əqddən sonra istər yaxınlıqdan əvvəl, istərsə sonra dəli olsa, vacib ehtiyata əsasən, qadın ondan təlaqsız ayrılı bilməz. Əgər kişilik aləti yaxınlıq edəndən sonra kəsilmiş olarsa, yaxud yaxınlıq etməyə mane olan bir xəstəlik yaxınlıq edəndən sonra tapılırsa, qadın əqdi poza bilməz.

Məsələ: 2446. Əgər qadın əqddən sonra kişinin xayalarının çıxarıldığını başa düşsə, qadın aldadılmış olduğu, tədlisə yol verildiyi surətdə əqdi poza bilər. Amma tədlisdən – aldadılmadan başqa hallarda isə, əqdi pozmaq istəsə, təlaqla olan ehtiyat tərki etməməlidir.

Məsələ: 2447. Əgər qadın, kişinin yaxınlıq edə bilmədiyi üçün əqdi pozarsa, əri mehrin yarısını verməlidir. Lakin əgər deyilmiş eyblərdən başqa birinə görə kişi, ya qadın əqdi pozarsa, bu halda kişi qadınla yaxınlıq etməmişsə, ona bir şey vacib deyildir. Əgər yaxınlıq etmiş olsa, mehrin hamısını verməlidir. Amma qadının özü tədlis etdiyi (kişini aldatdığı) surətdə kişiye bir şey vacib deyildir.

İZDIVAC EDİLMƏSİ HARAM OLAN QADINLAR

Məsələ: 2448. İnsana məhrəm olan qadınlarla – ana, bacı, xala, qız, bibi, xala, qardaşın və bacının qızı və arvadın anası (qayınana) kimi qadınlarla izdivac etmək haramdır.

Məsələ: 2449. Əgər bir kəs bir qadını özü üçün əqd etsə, onunla yaxınlıq etməmiş olsa da, o qadının anası və anasının anası, atasının anası və nə qədər yuxarıya getsə, o kişiye məhrəm sayılırlar.

Məsələ: 2450. Əgər bir qadını əqd edib, onunla yaxınlıq etsə, o qadının qızı, oğul və qız nəvəsi nə qədər aşağı getsə də; istər əqd zamanı olsunlar, istərsə də sonradan dünyaya gəlsinlər, o kişiye məhrəm olurlar.

Məsələ: 2451. Əgər özü üçün əqd etdiyi qadınla yaxınlıq etməsə, qadın onun əqdində olduğu vaxta qədər onun qızı ilə izdivac edə bilməz.

Məsələ: 2452. İnsanın xala və bibisi, atasının xalası və bibisi, ata tərəfdən, ya ana tərəfdən olan babasının xalası və bibisi, anasının xalası və bibisi, anasının anasının, ya anasının atasının bibisi və xalası; hər nə qədər yuxarıya getsə, insana məhrəmdir.

Məsələ: 2453. Ərin atası, babası nə qədər yuxarı getsə; və onun oğlu, qız və oğul nəvəsi, hər nə qədər aşağı getsə belə; istər əqd zamanı olmuş olsunlar, istərsə də əqddən sonra dünyaya gəlmiş olsunlar, onun arvadına məhrəmdir.

Məsələ: 2454. Əgər insan bir qadını özü üçün əqd etsə, istər daimi, istərsə qeyri-daimi olsun, qadın onun əqdində olduğu müddətdə o qadının bacısı ilə izdivac edə bilməz.

Məsələ: 2455. Təlaq məsələlərində deyiləcək tərtiblə, kişi əgər öz arvadına ric'i təlaq verərsə, iddә əsnasında onun bacısını əqdine

keçirə bilməz. Həmçinin, vacib ehtiyata əsasən, əqd müvəqqəti olduğu surətdə də belədir. Lakin bəin tələqının iddəsində ikən o qadının bacısı ilə izdivac edə bilər.

Məsələ: 2456. İnsan öz arvadının icazəsi olmadan onun bacısı qızı, ya qardaşı qızı ilə izdivac edə bilməz. Lakin arvadın icazəsi olmadan onlarla əqd etsə və sonra arvad icazə versə, işkalı yoxdur.

Məsələ: 2457. Qadın, öz ərinin onun bacısının, ya qardaşının qızı ilə əqd etdiyini başa düşüb bir söz deməsə və onun susması razılığından hekayət etməsə və sonradan da razılıq verməsə onların əqdi batildir.

Məsələ: 2458. Əgər insan öz xalası qızını almamışdan öncə (nəuzu billah!) onun anası ilə zina etsə, artıq o qızla izdivac edə bilməz. Vacib ehtiyata əsasən, bibisi qızının da hökmü belədir.

Məsələ: 2459. Əgər bibisinin, ya xalasının qızı ilə evlənsə və onlarla yaxınlıq etməzdən əvvəl (nəuzu billah!) onların anaları ilə zina etsə, bu iş onların ayrılmasına səbəb olmaz. Lakin onlarla yaxınlıq etməmişdən əvvəl anaları ilə zina etmiş olsa, vacib ehtiyata əsasən, onlardan tələq ilə ayrılmalıdır.

Məsələ: 2460. Əgər öz xalasının və bibisinin qızından başqa bir qadınla zina etsə, müstəhəbb ehtiyat budur ki, onun qızı ilə izdivac etməsin. Əgər bir qadını əqd edib onunla yaxınlıq etməmiş onun anası ilə zina etsə, vacib ehtiyata əsasən, o qadıncdan tələq vasitəsilə ayrılınsın. Lakin onunla yaxınlıq etdikdən sonra onun anası ilə zina etsə, o qadıncdan ayrılması lazım (vacib) deyildir.

Məsələ: 2461. Müsəlman bir qadın kafir bir kişiye ərə gedə bilməz. Həmçinin, müsəlman kişi də kitab əhli olmayan kafir qadınclarla izdivac edə bilməz. Ancaq kitab əhli olan qadıncları, yə`ni yəhudi və xristianları siğə etməyin eybi yoxdur. Müstəhəbb ehtiyata əsasən, onlarla daimi izdivac etməsin. Özlərini müsəlman bilən, amma kafir hökmündə olan bə`zi firqələr – xəvaric, ğulat və nəvasib kimi – müsəlman kişi və qadın onlarla müvəqqəti, yaxud daimi izdivac edə bilməz.

Məsələ: 2462. Əgər ric`i tələq iddəsində olan bir qadıncda zina etsə, o qadın ehtiyata əsasən, ona haram olar. Əgər müvəqqəti əqd iddəsində, ya bəin tələq və ya vəfat iddəsində olan qadıncda zina etsə, sonradan onu əqd edə bilər. Bəin, ric`i tələqının, müvəqqəti əqd və vəfat iddəsinin mə`nası tələq hökmlərində deyiləcəkdir.

Məsələ: 2463. Əgər bir kəs iddədə olmayan ərsiz bir qadınla zina edərsə, sonradan onu özü üçün əqd edə bilər. Ancaq vacib ehtiyat budur ki, zina etməsi aşkar olan qadınla izdivacdan çəkinsin, yalnız onun tövbə etməsi mə'lum olan hal istisnadır. Vacib ehtiyata əsasən, o qadının heyz görməsinə qədər gözləyib sonra onu əqd etsin. Əgər başqası o qadını əqd etmək istəsə, bu, müstəhəbb ehtiyatdır.

Məsələ: 2464. Əgər başqasının iddəsində olan bir qadını özü üçün əqd etsə, bu halda qadın və kişi, ya onlardan biri qadının iddəsinin başa çatmadığını bilsə və iddədə olan qadını əqd etməyin haram olmasını bilsə, kişi əqddən sonra o qadınla yaxınlıq etməsə də belə, həmin qadın əbədi olaraq o kişiyə haram olar.

Məsələ: 2465. Əgər başqasının iddəsində olan bir qadını özü üçün əqd edib onunla yaxınlıq etsə, həmin qadın ona əbədi olaraq haram olur, hətta həmin qadının iddədə olduğunu, yaxud iddədə olan qadını əqd etməyin haram olmasını bilməsə də belə.

Məsələ: 2466. Əgər insan bir qadının ərli olduğunu və onunla izdivacın haram olduğunu bilərək onunla izdivac etsə, gərək ondan ayrılınsın və o qadın ona əbədi olaraq haram olur. Həmçininə gər o qadının ərli olduğunu bilməyib, izdivacdan sonra yaxınlıq etdikdə də həmin hökmdədir.

Məsələ: 2467. Ərli olan bir qadın zina etdikdə öz ərinə haram olmur. Əgər tövbə etməyib öz əməlində qalarsa, yaxşı olar ki, əri ona tələq versin, lakin hər bir surətdə onun mehriyyəsini verməlidir.

Məsələ: 2468. Tələq verilmiş olan, eləcə də müddəti başa çatmış, ya əri tərəfindən müddətin qalanı bağışlanmış qadın, əgər bir müddətdən sonra ərə getsə və sonra ikinci ərinin əqdi zamanı əvvəlki ərindən olan iddəsinin tamam olub-olmamasında şəkk etsə, bu halda şəkk edərkən əqd zamanı iddədə olmağından qafil olmamasına ehtimal etdiyi surətdə ikinci ərlə əqdi səhihdir. Bu surətdən başqasında əqdin səhihliyi məhəlli-işkaldır.

Məsələ: 2469. Həddi-buluğa yetişmiş halda livat verən oğlanın anası, bacısı və qızı livat edənə haramdır. Həmçinin, ehtiyata əsasən, onun nənəsi və qızının qızı da eyni hökmdədir. Əgər livat olunan baliğ olub, yaxud livat edən baliğ olmasa, livat edən deyilən kəslərlə əqd etmiş olsa, vacib ehtiyata əsasən, qadın kişidən tələqlə ayrılmalıdır. Həmçinin, livat edənin livat olunanın nənəsi və qızının qızı ilə əqd edərsə də; və əgər livat zamanı düxul olmasına güman, ya şəkk etsə, ona haram olmur.

Məsələ: 2470. Əgər bir oğlanın anası, ya bacısı ilə izdivac edəndən sonra o oğlanla livat etsə, onlar (ana-bacısı) ona (livat edənə) haram olmur, buna baxmayaraq, müstəhəbb ehtiyat budur ki, öz arvadından məxsusən, o oğlanın bacısı olduğu surətdə, təlaqla ayrılınsın. Vacib ehtiyat budur ki, əgər livat edən öz arvadına təlaq verərsə, sonradan (ikinci dəfə) onunla izdivac etməsin.

Məsələ: 2471. Əgər bir şəxs ehram halında bir qadınla izdivac etsə, onun əqdi batildir və əgər ehramlı halda izdivacın haram olduğunu bilərək izdivac etsə o qadın əbədi olaraq ona haram olur.

Məsələ: 2472. Əgər ehram halında olan bir qadın, ehram halında olmayan bir kişi ilə izdivac etsə, onun əqdi batildir və əgər qadın ehram halında izdivacın haram olduğunu bilirmişsə, ehtiyata əsasən, o kişi ona əbədi haram olur.

Məsələ: 2473. Əgər kişi, həcc və müfrədə ümrəsinin əməllərindən biri olan nisa təvafını etməsə öz arvadı və ehram səbəbilə ona haram olan digər qadınlar ona halal olmaz. Həmçinin, əgər qadın nisa təvafını yerinə yetirməsə əri ona halal olmaz. Lakin nisa təvafını sonradan yerinə yetirsələr, halal olar.

Məsələ: 2474. Əqd edilmiş qız baliğ olmayınca, onunla yaxınlıq etmək haramdır. Lakin qızın 9 yaşı tamam olmamışdan öncə onunla yaxınlıq etsə, qız baliğ olandan sonra hətta əgər ifza olmuş olsa da, onunla yaxınlıq haram deyildir. (İfzanın mənası 2444-cü məsələdə deyildi).

Məsələ: 2475. Üç dəfə əri tərəfindən təlaq verilmiş azad bir qadın ərinə (təlaq verənə) haram olur. Lakin təlaq hökmlərində deyiləcək şərtlər daxilində başqa bir kişi ilə izdivac etsə, ikinci ərinin vəfatından, ya təlaq verməsindən və iddəsi tamam olandan sonra birinci əri onunla yenidən izdivac edə bilər.

DAIMI ƏQDIN HÖKMLƏRİ

Məsələ: 2476. Daimi əqd olunmuş qadın ərinin icazəsi olmadan evdən çıxmamalıdır və ərinin hər bir (şər'i) ləzzət alması üçün özünü ona təslim etməlidir. Eləcə də şər'i üzrü olmadan onunla yaxınlıq etməsinin qabağını almamalıdır. Əgər bu vəzifələri yerinə yetirsə, qadının, adət üzrə olan yemək, libas, mənzil və s. kimi ehtiyaclarını təmin etməsi ərinə vacibdir. Əgər əri bu ehtiyacları ödəməsə, istər qüdrəti olsun, istərsə olmasın, o qadına borclu qalır.

Məsələ: 2477. Əgər qadın yuxarıda deyilmiş işlərdə ərinə itaət etməsə, günahkardır və ərindən yemək, libas, ev və sair tələbatları ondan tələb etmək və onunla yatmaq (yaxınlıq etmək) haqqı yoxdur. Lakin mehriyyəsi aradan getmir.

Məsələ: 2478. Kişi öz arvadını ev işlərini görməyə məcbur edə bilməz.

Məsələ: 2479. Qadının səfər xərcləri, əgər onun vətənidəki xərclərindən artıq olarsa, ərinin öhdəsinə deyildir. Amma əgər onun səfəri, camaat arasında nəfəqəsi sayılsa, məsələn, xəstələnsə, müalicəsi səfər etməyə bağlı olsa, bu surətdə səfərin normal xərcləri kişinin öhdəsinədir. Eləcə də kişi öz qadınını səfərə aparmaq meylı olduqda, xərc kişinin öhdəsindədir.

Məsələ: 2480. Xərcləri ərinin öhdəsinə olan bir qadının xərci əri tərəfindən ödənilməsə, onu tələb etdikdən və kişi də imtina edəndən sonra qadın öz xərcini icazəsiz olaraq kişinin malından götürə bilər. Vacib ehtiyata əsasən, – əgər mümkün olsa – o xərcləri götürmək üçün şəriət hakimindən icazə alsın. Əgər kişinin malından götürə bilməsə, onu «hisbiyyə»¹ işlərinin məs'ulunun vasitəsilə bu işə məcbur etmək müyəssər olmasa, bu halda öz məişəti üçün vəsait əldə etmək məcburiyyətində qalarsa, onları əldə edərkən ərinin itaətində dayanmaq ona vacib deyildir.

Məsələ: 2481. Kişi, vacib ehtiyata əsasən, hər dörd gecədən bir, gecə öz daimi arvadının yanında qalmalıdır. Lakin əgər iki arvadı olmuş olsa, birinin yanında bir gecə qalarsa digərinin yanında dörd gecə içərisində bir gecə qalması vacibdir.

Məsələ: 2482. Kişi dörd aydan çox öz cavan və daimi arvadı və vacib ehtiyata əsasən, cavan olmayan arvadı ilə də yaxınlıq etməyi tərk edə bilməz. Amma qadının razılığı ilə olarsa, yaxınlıq etməyin kişiye zərəri və ya çətinliyi varsa və bu (zərəri və ya çətinlik) qadını narahat etmirsə; ya qadın naşizədirsə, ya izdivac əqdi vaxtı yaxınlıq etməyin ixtiyarının kişidə olacağını şərt edərsə, eybi yoxdur (yaxınlığı, deyilən müddətdə tərk edə bilər).

Məsələ: 2483. Əgər daimi əqddə mehriyyəni müəyyən etməsələr, əqd səhihdir. Ancaq kişi qadınla yaxınlıq etsə, gərək onun mehriyyəsinə, onun kimi olan qadınların mehrinə uyğun şəkildə versin. Müvəqqəti əqddə isə mehr müəyyən edilmədikdə əqd batildir.

Məsələ: 2484. Əgər daimi əqd oxuyarkən mehrin verilməsi üçün müddət müəyyən edilməzsə, qadın mehriyyəni almazdan qabaq kişi ilə yaxınlıq etməkdən imtina edə bilər, istər ərin mehriyyəni verməyə qüdrəti olsun, istərsə də olmasın. Lakin əgər mehriyyəni almamış yaxınlıq etməyə razı olsa və əri onunla yaxınlıq etsə, artıq şər'i bir üzrü olmadan ərinin onunla yaxınlıq etməsinə mane ola bilməz.

MÜTƏ (MÜVƏQQƏTI IZDIVAC)

Məsələ: 2485. Ləzzət almaq qəsdilə olmasa da, qadını siğə etmək səhihdir.

Məsələ: 2486. Vacib ehtiyata əsasən, qadının razı olduğu hallar istisna olmaqla, ər dörd aydan çox öz siğəsilə yaxınlıq etməyi tərk etməsin.

Məsələ: 2487. Siğə olunmuş qadın əqddə ərinin onunla yaxınlıq etməyəcəyini şərt edərsə, onun şərti və əqdi səhihdir, ər ondan yalnız sair ləzzətlər ala bilər. Lakin sonradan qadın yaxınlıq etməyə razı olsa, əri onunla yaxınlıq edə bilər.

Məsələ: 2488. Siğə olunmuş qadın, əgər hamilə olsa da belə xərclik almağa haqqı yoxdur, amma əgər müt'ə əqdi, yaxud digər bir lazım əqddə; eləcə də, əqdin qaldığı vaxta qədər caiz bir əqd zamanı şərt etmiş olsalar, (bu halda haqqı vardır).

Məsələ: 2489. Siğə olunmuş qadının ərilə yaxınlıq etmək haqqı yoxdur, ərindən irs aparmır və əri də ondan irs aparmır. Ancaq irs aparmağı şərt etdikləri halda, şərt edən kəs irs aparar.

Məsələ: 2490. Siğə olunmuş qadın əri ilə birlikdə yatmaq (yaxınlıq etmək) və xərclik haqqına malik olmadığını bilməsə də, onun əqdi səhihdir və bilmədiyi üçün ərinin üzərində hər hansı bir haqq əmələ gəlməz.

Məsələ: 2491. Siğə ilə əqd olunmuş qadın ərinin icazəsi olmadan evdən çıxma bilər, lakin icazəsiz evdən çıxmaqla ərinin haqqı aradan gedərsə, bu iş haramdır.

Məsələ: 2492. Əgər qadın bir kişini müəyyən müddət və məbləğə onun özünə siğə etmək üçün vəkil edərsə, kişi isə onu öz daimi əqdinə keçirsə, ya müəyyən olunmuş müddətə və məbləğə deyil, başqa müddət və məbləğə siğə etsə, qadın bunu başa düşərkən icazə verərsə əqd səhihdir, əks təqdirdə batildir.

Məsələ: 2493. Əgər ata, ya ata tərəfdən olan baba bir qadını, məsələn, bir saat kimi az bir müddətə, ləzzət almaq qabiliyyətinə

malik olan oğluna məhrəm olmaq üçün əqd etsə, səhihdir. Ata, ya ata tərəfdən olan baba o oğlanın xeyir və məsləhətinə riayət etməklə müddəti qadına bağışlaya bilər. Həmçinin, məhrəm olmaq üçün ata, ya ata tərəfdən olan baba öz həddi-buluğa çatmayan və ləzzət alınmaq qabiliyyəti olan qızını müəyyən müddətə qədər bir kəsə əqd edə bilər. Hər bir surətdə əqdin səğir uşaq üçün fəsadı olmaması mö'təbərdir (şərtdir).

Məsələ: 2494. Əgər ata, ya ata tərəfdən olan baba başqa yerdə olan və diri, yoxsa ölü olduqlarını bilmədikləri uşaqlarını məhrəm olmaq üçün bir kəsə əqd etsələr, bu halda izdivac müddətində əqd olunmuş uşaq ləzzət alınmağa qabiliyyəti olan surətdə zahirən, məhrəmçilik hasil olur. Belə ki, sonradan o qızın, əqd zamanında diri olmaması mə'lum olarsa, əqd batildir və əqd vasitəsilə zahirən məhrəm olanlar naməhrəmdirirlər.

Məsələ: 2495. Əgər kişi siğə müddətini qadına bağışlasa, onunla yaxınlıq etmiş olduğu təqdirdə qərara aldıkları şeylərin (mehriyyənin) hamısını ona verməlidir. Əgər yaxınlıq etməyibsə mehriyyənin yarısını ona verməlidir, bütün mehriyyəni verməsi isə müstəhəbb ehtiyatdır.

Məsələ: 2496. Kişi özünün müt'əsi olub, müddəti tamam olan, ya müddətini bağışladığı, lakin hələ iddəsi tamam olmayan qadını öz daimi əqdinə, yaxud ikinci dəfə müvəqqəti əqdinə keçirə bilər.

BAXMAĞIN HÖKMLƏRİ

Məsələ: 2497. Kişinin naməhrəm qadının bədənində və saçlarına baxmağı haramdır – istər ləzzət qəsdilə olsun, istərsə də ləzzət qəsdilə olmasın; istər harama düşmə qorxusu olsun, istərsə də olmasın. Naməhrəm qadının üzünə və əllərinə baxmaq isə, ləzzət qəsdilə ilə olsa və ya harama düşmək qorxusu olsa, haramdır. Müstəhəbb ehtiyat budur ki, ləzzət almaq qəsdilə və harama düşmə qorxusu olmasa da, üzünə və biləyə qədər əllərinə də baxmasın. Həmçinin, qadının da naməhrəm kişinin bədənində baxması haramdır. Amma qadının kişinin başı, üzü, boynu, əlləri və ayaqlarının sağı kimi, kişilərin mütəşərrifə və dindarların sirəsində örtülməyən yerlərinə ləzzət məqsədilə olmadan və harama düşmək qorxusu yaranmadan baxması caizdir.

Məsələ: 2498. Bir kəs tərəfindən öz bədənini naməhrəmdən örtməyi əmr edildikdə məhəl qoymayacaq qadınların – istər müsəlman, istərsə də kafir qadınların – adətən bədənininin örtmədiyi

yerlərinə ləzzət məqsədi və harama düşmək qorxusu olmadığı surətdə baxmaq caizdir.

Məsələ: 2499. Qadın öz bədən və saçını naməhrəm kişilərdən örtməlidir. Həmçinin, üzünü və biləyə qədər əllərini göstərmək məqsədi olsa və kişi də ləzzət məqsədilə baxsa; eləcə də vacib ehtiyata əsasən, qadının bu yerləri göstərmək məqsədi olmasa da, kişinin ləzzət məqsədi ilə baxdığını bildiyi təqdirdə yenə də örtməlidir. Baş və saçı həddi-buluğa çatmayan oğlandan örtmək vacib deyildir. Amma əgər bununla onun şəhvət hissi təhrik olunacaqsa, vacib ehtiyata əsasən, baş və saçlarını da örtməlidir.

Məsələ: 2500. Başqasının övrətinə, hətta yaxşını-pisi başa düşən müməyyiz uşağın övrətinə də baxmaq, hətta şüşə arxasından, ya saf (duru) suda, ya güzgüdə və ya bu kimi şeylərdə də olsa, belə haramdır. Ər və arvad bir-birinin bütün bədəninə baxa bilərlər.

Məsələ: 2501. Bir-birinə məhrəm olan kişi və qadın ləzzət məqsədi olmadan övrətdən başqa bir-birinin bütün bədəninə baxa bilərlər.

Məsələ: 2502. Ləzzət məqsədilə kişinin başqa bir kişinin, qadının başqa bir qadının bədəninə baxması haramdır.

Məsələ: 2503. İnsanın tanıdığı və özünü naməhrəmə göstərməsini qadağan edərkən qəbul edən qadının şəklinə baxması ehtiyata əsasən, caiz deyildir.

Məsələ: 2504. Əgər qadın başqa bir qadını və ya ərindən başqa bir kişini imalə etmək istəsə, ya onun övrətini suya çəkmək istəsə, gərək əlinə bir şey salsın ki, əli onun övrətinə dəyməsin. Həmçinin, əgər kişi, başqa bir kişini, ya arvadından başqa bir qadını imalə etmək, ya onun övrətini suya çəkmək istəsə, yenə də hökm eynidir.

Məsələ: 2505. Əgər qadın çarəsiz qalıb müalicə məqsədilə naməhrəm kişiyyə müraciət etsə, kişi də müalicə məqsədilə ona baxmağa məcbur olsa və əlini onun bədəninə vursa, caizdir. Lakin baxmaqla müalicə edə bilərsə, əlini ona vurmamalıdır. Əgər əl vurmaqla müalicə edə bilərsə, ona baxmamalıdır. Hər bir surətdə əgər əlcəklə müalicə edə bilərsə, gərək əlini vurmasın.

Məsələ: 2506. Əgər insan müalicə üçün bir şəxsə müraciət etmək məcburiyyətində qalsa və o şəxs onun övrətinə baxmağa məcbur olsa, vacib ehtiyata əsasən, övrətinə güzgü vasitəsilə baxmalıdır. Lakin övrətə baxmaqdan başqa çarə olmasa və ya güzgüdə baxmağın çox çətinliyi olarsa, baxmağın eybi yoxdur.

EVLƏNMƏYİN MÜXTƏLİF MƏSƏLƏLƏRİ

Məsələ: 2507. Evlənməmək vasitəsilə harama düşən şəxsin evlənməsi vacibdir.

Məsələ: 2508. Əgər kişi, əqd zamanı qadının bakirə olmasını şərt etsə və əqddən sonra bakirə olmadığı mə'lum olsa; ya qadının e'tirafı etməsilə, ya dəlil-sübut vasitəsilə bakirəliyin əqddən qabaq yaxınlıq etməklə aradan getmiş olduğu mə'lum olsa, kişinin əqdi pozmaq haqqının sabit (sübuta yetməsinin) üstün nəzər olmasına baxmayaraq, ehtiyat vacib budur ki, əgər əqdi pozsa (fəsx etsə), tələq da versin. Kişi istər əqdi qüvvədə saxlasın, istərsə də əqdi pozsun, bu surətdə bakirə qadın ilə qeyri-bakirənin mehr fərqlini mülahizə edərək (artıq miqdarı) mehriyyədən çıxıa bilər.

Məsələ: 2509. Naməhrəm kişi və qadının bir kəsin, hətta müməyyiz uşağın belə, olmadığı xəlvət bir yerdə qalması, harama düşmə ehtimalı olduğu surətdə caiz deyildir.

Məsələ: 2510. Əgər kişi qadının mehriyyəsini əqddə müəyyən etsə və onun qəsdı verməmək olsa və qadının əqdə razılığı da mehrin verilməsi qəsdilə şərtlənməsə əqd səhihdir, lakin mehriyyəni verməlidir.

Məsələ: 2511. İslamdan üz döndərüb kafir olan bir müsəlman mürtəd adlandırılır. (Küfrün mə'nası 107-ci məsələdə deyilmiştir.)

Mürtəd iki qismdir: fitri və milli.

Fitri mürtəd – hər ikisi, ya biri müsəlman olan ata-anadan dünyaya gələn həddi-buluğa yetdikdən, ağıl kamil olandan sonra üz ixtiyarı ilə islam dinindən üz döndərənə deyilir.

Milli mürtəd isə kafir ata və anadan dünyaya gələn, sonra islamı qəbul edən və müsəlman olduqdan sonra islamdan üz döndərənə deyilir.

Məsələ: 2512. Əgər qadın izdivacdan sonra mürtəd olsa bu halda əri onunla yaxınlıq etməmişdirsə, onun əqdi batildir və iddəsi də yoxdur. Həmçinin, əgər yaxınlıq etmiş olsa, amma 9 yaşı tamam olmamışdırsa, yaxud yaisədirsə, yenə də eyni hökmdədir. Ancaq 9 yaşı tamam olmuşsa və yaisə deyilsə, (yaisənin mə'nası 441-ci məsələdə deyilib) tələq hökmlərində deyiləcək qaydaya uyğun olaraq iddə saxlamalıdır; əgər iddənin axırına qədər mürtəd olaraq qalsa, əqd batildir və əgər iddə əsnasında müsəlman olsa, əqdin qalması məhəlli-ışkaldır. Vacib ehtiyata əsasən, əgər onunla yaşamaq istəsə, ikinci dəfə əqd etməli, ayrılmaq istədikdə isə tələq verməlidir.

Məsələ: 2513. Müsəlman övladı olan bir kişi, hətta atasından biri müsəlman olan halda mürtəd olsa, arvadı ona haram olur. Qadın, təlaq məsələlərində deyiləcək vəfat iddəsi qədər iddə saxlamalıdır.

Məsələ: 2514. Müsəlman olmayan ata-anadan dünyaya gəlmiş bir kişi müsəlman olsa və izdivacdan sonra mürtəd olsa bu halda qadını ilə yaxınlıq etməyibsə, ya qadının 9 yaşı tamam olmayıbsa, yaxud yaisədirsə, onun əqdi batildir və (qadının) iddəsi də yoxdur. Əgər yaxınlıqdan sonra mürtəd olsa, yaxud qadının 9 yaşı tamam olmuşsa və yaisə də olmamışdırsa, o qadın təlaq məsələlərində deyiləcək qədər təlaq iddəsi saxlamalıdır. Əgər iddə tamam olana qədər müsəlman olmasa, əqd batildir. Amma iddə tamam olmazdan qabaq müsəlman olsa, əqdin qalması məhəlli-işkaldır. Vacib ehtiyata əsasən, onunla yaşamaq istəsə, ikinci dəfə əqd etməli, ayrılmaq istədikdə isə təlaq verməlidir.

Məsələ: 2515. Əgər qadın əqddə kişiyə, onu şəhərdən çıxarmamağı şərt etsə və kişi də qəbul etsə, razılığı olmadan qadını şəhərdən qırağa çıxarmamalıdır.

Məsələ: 2516. Əgər arvadın əvvəlki ərindən bir qızı olsa, sonrakı əri o qızı, o arvaddan olmayan oğlu üçün əqd edə bilər. Əgər bir kişi bir qızı oğlu üçün alsın o qızın anası ilə izdivac edə bilər.

Məsələ: 2517. Əgər bir qadın zinadan hamilə olsa, qadının özü, ya onunla zina edən kişi, ya hər ikisi müsəlmandırsa, uşağı siqt etmək (saldırmaq) o qadına caiz deyildir. Həmçinin, vacib ehtiyata əsasən, müsəlman olmadıqda da caiz deyildir.

Məsələ: 2518. Əgər bir kəs ərşiz olan və bir kəsin iddəsində olmayan bir qadınla zina etsə, 2463-cü məsələdə deyilmiş qaydada istibra etdikdən sonra onu əqd etsə və ondan uşaq dünyaya gəlsə, uşağın halal, yoxsa haram nütfədən olmasını bilmədiyi surətdə o uşaq işkalsız olaraq halaldan əmələ gəlmişdir. Lakin istibradan əvvəl onu əqd edib yaxınlıq etsə, uşağın halaldan olması məhəlli-işkaldır.

Məsələ: 2519. Əgər kişi bir qadının iddədə olmasını bilmədən onunla izdivac etsə, bu halda qadın da bilməsə və onlardan uşaq dünyaya gəlsə, halalzadədir və şər'i baxımdan hər ikisinin övladı sayılır. Ancaq qadın iddədə olduğunu bilirmişsə, şər'ən uşaq atanın övladıdır. Bir kəs iddədə olduğunu qəti şəkildə bilərək iddənin tamam olub-olmamasında şəkk etsə, onun hökmü iddədə olduğunu bilənin

hökmü kimidir. Hər bir surətdə onların əqdi batildir və biri-birinə haramdırlar.

Məsələ: 2520. Əgər qadın «yaisəyəm» - desə, onun sözü qəbul edilməməlidir. Ancaq «ərim yoxdur» - desə, onun sözü qəbul olunur.

Məsələ: 2521. Əgər qadın «ərim yoxdur» desə və insan onunla izdivac edib sonra bir kəs o qadının ərli olduğunu ona desə, belə ki, həmin kəsin sözü şər`ən sibut olunmasa, onun sözü qəbul edilməməlidir.

Məsələ: 2522. Oğlan və ya qız uşağının iki yaşı tamam olmamış atası onu anasından ayıra bilməz. Vacib ehtiyat budur ki, qız uşağını 7 yaşına qədər anasından ayırmasınlar.

Məsələ: 2523. Həddi-buluğa çatmış olan qıza elçi gəlsə, əgər dindarlıq və əxlaq baxımından bəyənilən bir kəs olsa, onu ərə verməkdə tələsmək müstəhəbbdir.

Məsələ: 2524. Əgər qadın öz mehriyyəsini başqa arvad almasın deyə, ərinə sülh etsə, qadın mehriyyəni ala bilməz və kişiyyə də vacibdir ki, başqa bir qadın almasın.

Məsələ: 2525. Zinadan dünyaya gəlmiş bir şəxs əgər evlənsə və uşaq dünyaya gəlsə, o uşaq halazadədir.

Məsələ: 2526. Əgər kişi öz qadını ilə Ramazan ayının gündüzündə, yaxud heyz halında yaxınlıq etsə, günah etmiş olsa da, lakin onlardan uşaq dünyaya gəlsə, halazadədir.

Məsələ: 2527. Ərinin, məsələn, səfərdə öldüyünü qəti bilən qadın, tələq hökmlərində deyiləcək qədər vəfat iddəsi saxladıqdan sonra ərə gedərsə və əvvəlki əri (ölməmiş olub) səfərdən qayıtsa, ikinci ərindən ayrılmalıdır və əvvəlki ərinə halaldır. Lakin əgər ikinci əri onunla yaxınlıq etmişdirsə, gərək iddə saxlasın və ikinci əri onun mehriyyəsini onun mislində olan qadınların mehriyyəsinə uyğun olaraq verməlidir, ancaq iddə müddətində xərci (ikinci ərinə) yoxdur.

SÜD VERMƏYİN HÖKMLƏRİ

Məsələ: 2528. Əgər bir qadın bir uşağa 2538-ci məsələdə deyiləcək şərtlər daxilində süd versə o uşaq aşağıdakı adamlara məhrəm olar:

1-O qadının özünə ki, ona «süd anası» deyirlər.

2-O qadının əri ki, süd ona məxsusdur və ona «süd atası» deyirlər.

3-O qadının ata-anası, nə qədər yuxarı getsə, hətta onun süd ata-anası olsa da belə.

4-O qadından dünyaya gəlmiş və ya sonradan dünyaya gələcək uşaqlar.

5-O qadının övdələrinin uşaqları və nə qədər aşağı getsə də – istər onun övladlarından dünyaya gəlsin, istərsə də onun övladı o uşaqlara süd vermiş olsun.

6-O qadının bacı və qardaşı, hətta süd bacı-qardaşı olsalar da; yəni süd əmmək vasitəsilə o qadına bacı-qardaş olsalar da.

7-O qadının əmi və bibisi, süd əmi-bibisi olsa, da.

8-O qadının dayı və xalası, süd dayı və xalası olsa da.

9-O qadının ərinin (başqa arvadından olan) uşaqları ki, süd ona (ərə) məxsusdur; və nə qədər aşağı getsələr belə, hətta süd uşaqları olsalar da.

10-Qadının süd sahibi olan ərinin ata-anası və nə qədər yuxarı getsələr və süd ata-anası olsalar da.

11-O qadının süd sahibi olan ərinin bacısı, qardaşı, hətta onun süd bacı-qardaşı olsalar da.

12-Süd sahibi olan ərin əmisi, bibisi, xalası, dayısı və nə qədər yuxarı getsələr və onun süd əmisi, süd bibisi, süd xalası və süd dayısı olsalar da.

Həmçinin, sonrakı məsələlərdə deyiləcək şəxslər də süd verməklə məhrəm olurlar.

Məsələ: 2529. Əgər bir qadın bir uşağa 2538-ci məsələdə deyiləcək şərtlərlə süd versə, uşağın atası o qadının nəsəbi¹ qızları ilə izdivac edə bilməz. Lakin o qadının süd qızları ilə izdivacı caizdir, amma müstəhəbb ehtiyat budur ki, onlarla da izdivac etməsin. Həmçinin, o daqının ərinin – ki, süd ona məxsusdur – nəsəbi və hətta süd qızlarını belə, özü üçün əqd edə bilməz. Hər iki surətdə əgər onlardan biri hazırda onun arvadı olsa, onun əqdi batildir.

Məsələ: 2530. Əgər bir qadın 2538-ci məsələdə deyiləcək şərtlərlə bir uşağa süd versə, o qadının, süd sahibi olan əri o uşağın bacılarına məhrəm olmur, lakin müstəhəbb ehtiyat budur ki, onlarla izdivac etməsin. Həmçinin, ərin qohumları o uşağın bacı-qardaşına məhrəm olurlar.

Məsələ: 2531. Əgər bir qadın uşağa süd versə, o uşağın qardaşlarına məhrəm olmur və həmçinin, o qadının qohumları o uşağın bacı-qardaşına məhrəm olurlar.

Məsələ: 2532. Əgər insan, bir qıza kamil süd vermiş olan bir qadınla izdivac və onunla yaxınlıq etsə, sarti q o qızı özü üçün əqd edə bilməz.

Məsələ: 2533. Əgər insan bir qızla izdivac etsə, sonradan o qıza kamil süd vermiş qadın ilə izdivac edə bilməz.

Məsələ: 2534. İnsan, öz anası və ya nənəsinin kamil süd verdiyi bir qızla izdivac edə bilməz. Həmçinin, əgər insanın atasının (başqa) arvadı onun atasına məxsus olan süd ilə bir qıza süd vermiş olarsa, insan o qızla izdivac edə bilməz. Belə ki, əgər südəmər bir qızı özü üçün əqd etsə, sonra onun anası, ya nənəsi o qıza süd verərsə; ya onun atasının (o biri) arvadı o qıza süd verərsə əqd batil olar.

Məsələ: 2535. İnsanın, bacısının, ya qardaşının arvadının, qardaşına məxsus olan süddən kamil süd verdiyi bir qızla izdivac etmək olmaz. Həmçinin, əgər insanın bacısı uşağı, ya qardaşı uşağı, ya bacısı nəvəsi, yaxud qardaşı nəvəsi o qıza süd versə, hökm eynidir.

Məsələ: 2536. Əgər bir qadın, öz qızının uşağına kamil süd verərsə, o qız öz ərinə haram olur. Həmçinin, qadın qızının ərinin başqa qadından olan uşağına süd versə, hökm eynidir. Ancaq bir qadın öz oğlunun uşağına süd versə, südəmər uşağın anası, yə`ni o qadının oğlunun arvadı, öz ərinə haram olmaz.

Məsələ: 2537. Əgər bir qızın atasının (o biri) arvadı, o qızın ərinin uşağına, atasına məxsus olan süddən süd versə, o qız ərinə haram olur, istər uşaq həmin qızdan, istərsə də başqa arvaddan olsun.

MƏHRƏMLİYƏ SƏBƏB OLAN SÜDVERMƏNİN ŞƏRTLƏRİ

Məsələ: 2538. Məhrəmiyə səbəb olan südvermənin 8 şərti vardır:

1-Uşağın süd əmdiyi qadın diri olsun; Deməli, ölmüş qadının döşündən süd yesə onun (məhrəmiyə) tə`siri yoxdur.

2-O qadının südü uşaq təvəllüdündən olsun və haramdan olmasın. Deməli, əgər zina vasitəsilə əmələ gələn südü başqa bir uşağa versə, o süd vasitəsi ilə uşaq bir kəsə məhrəm olmaz.

3-Uşaq südü onun döşündən əmsin. Deməli, əgər südü onun boğazına töksələr, (məhrəmiyə) tə`siri yoxdur.

4-Süd xalis olmalı və başqa bir şeylə qarışmamalıdır.

5-Süd bir ərddən olmalıdır. Deməli, əgər süd verən qadına təlaq verilsə, sonra başqa bir ərə getsə və ondan hamilə olsa, doğana qədər birinci ərindən olan süd qalsa və məsələn, doğmamışdan öncə əvvəlki ərinə məxsus olan süddən 8 dəfə, doğandan sonra isə ikinci ərinə məxsus olan süddən 7 dəfə uşağa versə o uşaq heç kəsə məhrəm olmaz.

6-Uşaq südü qusmamalıdır. Əgər qusarsa, ehtiyata əsasən, süd əmmək vasitəsilə o uşağa məhrəm olan şəxslər onunla evlənməməli və ona məhrəm nəzəri ilə baxmamalıdırlar.

15 dəfə, ya bir gecə-gündüz, sonrakı məsələdə deyiləcək kimi, doyunca süd əmməlidir, yaxud ona o qəddərdə süd versinlər ki, «o südlə sümüyü bərkiyib və bədəninə ət əmələ gəlib» - desinlər. Əgər ona 10 dəfə süd versələr, ehtiyat müstəhəbbə əsasən, süd vasitəsilə ona məhrəm olan şəxslər onunla evlənməsinlər və ona məhrəm nəzəri ilə baxmasınlar.

8-Uşağın iki yaşı tamam olmamalıdır. Əgər iki yaşı tamam olandan sonra ona süd versələr, heç bir kəsə məhrəm olmaz. Hətta əgər, misal üçün, iki yaşı tamam olmazdan öncə 8 dəfə və ondan sonra 7 dəfə süd içsə, heç bir kəsə məhrəm olmaz. Ancaq süd verən qadının doğmasından iki ildən çox vaxt keçsə və südü qalarsa, onu bir uşağa verdiyi təqdirdə uşaq deyilən şəxslərə məhrəm olar.

Məsələ: 2539. Uşaq bir gecə-gündüz ərzində yemək yeməməli və başqasının südündən əmməməlidir. Lakin əgər çox az miqdarda yemək yesə və onun qədəri camaat arasında «arada yemək yedi» - deyilməyəcək qədər az olsa, eybi yoxdur. Həmçinin, 15 dəfəni bir qadının südündən əmməlidir və 15 dəfə arasında başqa bir kəsin südünü əmməməlidir. Hər dəfə də fasiləsiz olaraq kamil süd əmməlidir. Lakin əgər süd əmərəkən nəfəs dərsə, ya bir az gözləyib, yenidən süd əmsə, belə ki, südü əmməyə başladığı birinci vaxtdan doyana qədər camaatın nəzərində həqiqətən bir dəfə hesab edilsə, eybi yoxdur.

Məsələ: 2540. Əgər qadın öz ərinə məxsus olan südlə bir uşağa süd versə və sonra başqa ərə gedib ikinci ərə məxsus olan südü başqa bir uşağa versə, o iki uşaq bir-birinə məhrəm olmazlar. Amma yaxşı olar ki, onlar bir-biri ilə izdivac etməsinlər və bir-birlərinə məhrəm nəzəri salmasınlar.

Məsələ: 2541. Əgər qadın öz ərinə məxsus olan südlə bir neçə uşağa süd versə, onların hamısı bir-birinə, habelə, onlara süd verən qadına və ərinə məhrəm olurlar.

Məsələ: 2542. Əgər bir kəsin bir neçə arvadı olsa və onların hər biri, deyilmiş şərtlərlə bir uşağa süd versələr, uşaqların hamısı bir-birinə, o kişiyyə və o qadınların hamısına məhrəm olurlar.

Məsələ: 2543. Əgər bir şəxsin iki süd verən arvadı olsa və onlardan biri bir uşağa, məsələn 8 dəfə, o birisi isə 7 dəfə süd verərsə, o uşaq bir kəsə məhrəm olmaz.

Məsələ: 2544. Əgər bir qadın bir kişiyyə (ərinə) məxsus olan süddən bir oğlan və bir qıza kamil süd versə, o qızın bacı-qardaşı o oğlanın bacı-qardaşına məhrəm olmazlar.

Məsələ: 2545. İnsan öz arvadının icazəsi olmadan süd əmməklə arvadının (süd) qardaşı qızı, ya bacısı qızı sayılan qadınlarla evlənməz. Həmçinin, əgər bir kişi bir oğlanla (Allah eləməmiş) livat etsə, livat olunanın süd bacısı, süd qızı, süd anası, eləcə də vacib ehtiyata əsasən, süd nənəsi və qızının qızını özü üçün əqd edə bilməz. Həmçinin, vacib ehtiyata əsasən, livat edən baliğ olmadığı və ya livat olunanın baliğ olduğu surətdə də hökm eynidir. Ehtiyat ediləsi yerlərdə, əgər livatdan sonra əqd baş versə, vacib ehtiyat budur ki, tələq verilsin.

Məsələ: 2546. İnsanın qardaşına süd vermiş qadın həmin insana məhrəm olmur, amma müstəhəbb ehtiyat budur ki, onunla izdivac etməsin.

Məsələ: 2547. İnsan iki bacı ilə, hətta süd vasitəsilə biri-digərinə bacı olanlar da, izdivac edə bilməz; əgər iki qadını əqd etsə və sonra onların bacı olduqlarını başa düşsə, bu halda onların əqdi eyni vaxtda baş vermişsə, hər hansını seçməkdə ixtiyarlıdır. Əgər əqd bir vaxtda baş verməmişdirsə, birincinin əqdi səhih, ikincinin isə batildir.

Məsələ: 2548. Əgər qadın öz ərinə məxsus olan südü uşağıda deyiləcək şəxslərə versə, ehtiyat etmək yaxşı olmasına baxmayaraq, əri ona haram olmaz:

- 1-Öz bacısına və qardaşına.
- 2-Öz əmisinə, bibisinə, dayısına və xalasına.
- 3-Öz əmisinin və dayısının övladlarına.
- 4-Öz qardaşının uşağına.
- 5-Öz ərinin qardaşına, ya bacısına.
- 6-Öz bacısı uşağına, ya ərinin bacısı uşağına.
- 7-Ərinin xalasına, dayısına, əmisinə və bibisinə.
- 8-Öz ərinin başqa arvadından olan nəvəsinə.

Məsələ: 2549. Əgər bir qadın insanın xalası qızına, ya bibisi qızına süd versə, ona məhrəm olmaz, amma müstəhəbb ehtiyat budur ki, onunla izdivacdən çəkinsin.

Məsələ: 2550. İki arvadı olan kişinin, o iki arvadından biri, o biri arvadın əmisi uşağına süd versə, əmisi uşağına süd verilmiş qadın öz ərinə haram olmaz.

SÜD VERMƏYİN QAYDALARI

Məsələ: 2551. Uşağa süd vermək üçün hamıdan daha yaxşısı onun anasıdır. Yaxşı olar ki, ana öz uşağına süd vermək üçün ərindən mizd almasın və yaxşısı budur ki, əri mizd versin. Əgər ana, dayənin aldığından daha çox mizd almaq istəsə, ata uşağını ondan alıb dayəyə verə bilər.

Məsələ: 2552. Uşaq üçün tutulan dayənin on iki İmam şiiəsi, ağıllı, iffətli və gözəl surətli olması müstəhəbbdir. Ağıl kəm, on iki İmam şiiəsi olmayan, ya çirkin, pis və kobud əxlaqlı və ya zinadan dünyaya gələn qadını dayə tutmaq məkrühdür. Həmçinin, öz uşağını zina yolu ilə dünyaya gətirən dayə tutmaq da məkrühdür

SÜD VERMƏYİN MÜXTƏLİF MƏSƏLƏLƏRİ

Məsələ: 2553. Müstəhəbb ehtiyat budur ki, qadınlar hər uşağa süd verməsinlər; çünki hansı uşağa süd verdiyini yaddan çıxarması mümkündür ki, nəticədə bir-birinə məhrəm olan iki nəfər izdivac etmiş olsun.

Məsələ: 2554. Süd vasitəsi ilə qohum olan şəxslərin bir-birlərinə ehtiram göstərmələri müstəhəbbdir, ancaq bir-birindən irs aparmazlar və insanın öz qohumları ilə olan qohumluq hüquqları da onlar üçün yoxdur.

Məsələ: 2555. Uşağa tam iki il süd vermək müstəhəbbdir.

Məsələ: 2556. Əgər (başqasının uşağına) süd verməklə ərin haqqı aradan getməzsə, qadın ərinin icazəsi olmadan başqasının uşağına süd verə bilər. Lakin elə bir uşağa süd vermək caiz deyildir ki, o uşağa süd verməklə qadın öz ərinə haram olsun. Məhşur fəqihlərin (Allah onların məqamlarını uca eləsin!) buyurduğu: «Əgər bir kişi südəmər bir qızı özü üçün əqd edərsə, kişinin arvadı o qıza süd verməməlidir. Çünki, əgər süd verərsə, özü ərinin arvadının anasına (qayınanasına) çevrilir və ona haram olur» - hökmü məhəlli-ışkaldır, lakin ərin əqd etdiyi qız ona haram olur, istər süd ərə məxsus olsun, istərsə də ərindən qeyrisinə məxsus olsun və qadınla yaxınlıq edilmiş olsun.

Məsələ: 2557. Fəqihlərin (Allah onların məqamlarını uca eləsin!) bir qrupu fətva vermişlər ki, «əgər bir kəs qardaşı arvadının ona məhrəm olmasını istəsə, südəmər bir qız uşağını, məsələn, iki günlüyə özü üçün siğə etsin və qardaşı arvadı o iki gün ərzində 2538-ci məsələdə deyilmiş qayda ilə o qıza süd versin. Çünki, bu surətdə onun qardaşı arvadı onun arvadının süd anası olur», lakin bu fətva işkaldan xali deyil.

Məsələ: 2558. Əgər kişi bir qadını özü üçün əqd etməzdən öncə süd əmmək vasitəsilə o qadının ona haram olduğunu, məsələn, onun anasının südünü əmdiyyətini desə, bu halda onu təsdiq etmək mümkündürsə, o qadınla evlənə bilməz. Əgər əqddən sonra desə və qadının özü də onun sözünü qəbul etsə, əqd batildir. Deməli, əgər kişi onunla yaxınlıq etməyibsə, yaxud yaxınlıq edibsə də amma yaxınlıq edən vaxt qadın o kişiyyə haram olduğunu bilibsə, mehriyyəsi yoxdur. Əgər yaxınlıqdan sonra o kişiyyə haram olduğunu anlasa, əri onun mehriyyəsinə, onun mislində olan qadınlara uyğun olaraq verməlidir.

Məsələ: 2559. Əgər qadın əqddən əvvəl süd əmməklə bir kişiye haram olduğunu desə, onun təsdiq olunması mümkün olan halda o kişi ilə evlənə bilməz. Əgər əqddən sonra söyləsə, bu surətdə kişinin əqddən sonra o qadının haram olduğunu deməsi kimidir və onun hökmü bundan əvvəlki məsələdə deyildi.

Məsələ: 2560. Məhrəmiyə səbəb olan süd vermək iki şeylə sübut olunur:

1-İnsanın özü yəqinlik, ya xatircəmlilik tapsa.

2-İki adil kişinin, ya bir adil kişi və iki adil qadının, ya dörd adil qadının şəhadət verməsi ilə. Ancaq onlar süd verməyin şərtlərini də deməlidirlər. Məsələn, deməlidirlər ki, «biz filan uşağın iyirmi dörd saat ərzində filan qadının döşündən süd əmdiyini və arada heç bir şey yemədiyini gördük».

Həmçinin, 2538-ci məsələdə deyilən sair şərtləri də şərh verməlidirlər.

Məsələ: 2561. Əgər uşağın məhrəm olmağa səbəb olacaq qədər süd əmib-əmməməsində şəkk etsələr, yaxud o miqdar süd əmdiyinə güman etsələr, uşaq bir kəsə məhrəm olmaz, ancaq ehtiyat edilməsi daha yaxşıdır.

TƏLAQIN HÖKMLƏRİ

Məsələ: 2562. Öz arvadına tələq vermək istəyən kişi baliğ olmalıdır. On yaşlı uşağın tələq verməsinin səhihliyi üstün nəzər olsa da, lakin ehtiyata riayət olunmalıdır. Həmçinin, tələq verən aqil olmalı və öz ixtiyarı ilə tələq verməlidir. Əgər onu, öz arvadına tələq verməyə məcbur etsələr tələq batildir. Eləcə də tələq vermək qəsdində olmalıdır, əgər tələq siğəsini, məsələn, zarafatla desə, səhih deyil.

Məsələ: 2563. Qadın tələq verilərkən heyz və nifas qanından pak olmalıdır və əri həmin paklıqda onunla yaxınlıq etməməlidir. Bu iki şərtin əlavə izahı gələcək məsələlərdə deyiləcəkdir.

Məsələ: 2564. Heyz və nifas halında olan qadına tələq verilməsi üç halda səhihdir:

1-Əri izdivacdan sonra onunla yaxınlıq etməmiş olsun.

2-Hamilə olması mə'lum olsun; əgər mə'lum olmasa və əri heyz halında ona tələq versə və sonradan hamilə olduğunu başa düşsə, vacib ehtiyat budur ki, ona yenidən tələq versin.

3-Kişi hazırda olmamaqla (qaib olmaqla) və ya bunun kimi hallarda arvadının heyz, ya nifas qanından pak olub-olmamasından xəbərdar olmasın.

Məsələ: 2565. Əgər qadının heyz və nifas qanından pak olduğunu hesab edərək ona tələq versə və sonra heyz, ya nifas halında tələq verdiyi mə'lum olsa, onun tələqi batildir. Amma onun heyz, ya nifas halında olduğunu bilib ona tələq versə və sonradan (həmin vaxt) pak olduğu mə'lum olsa, tələqi səhihdir.

Məsələ: 2566. Arvadının heyz, ya nifas halında olduğunu bilən bir kəs, əgər qaib olsa (hazırda olmasa), məsələn, səfərdə olsa və ona tələq vermək istəsə, onun vəziyyətini öyrənməyə imkanı da olmasa, onun pak olduğuna əmin, ya arxayın olan vaxta qədər gözləməli və sonra tələq verməlidir.

Məsələ: 2567. Hazırda olmayan (qaib olan) kişi əgər arvadına tələq vermək istəsə, onun heyz, ya nifas halında olub-olmadığını öyrənə bilərsə, yəqin, yaxud arxayınlıq gətirəcək hər hansı bir vasitə

ilə mə'lumat əldə etməlidir. Əgər mə'lumat ala bilməsə, qaib olduğu vaxtdan bir ay keçdikdən sonra ona təlaq verə bilər.

Məsələ: 2568. Əgər öz əyalı ilə, heyz və nifas qanından pak olan halda yaxınlıq edib, təlaq vermək istəsə, yenidən heyz görüb, pak olana qədər gözləməlidir. Ancaq 9 yaşı tamam olmamış, ya hamilə olduğu mə'lum olan qadınla yaxınlıq etdikdən sonra təlaq versələr eybi yoxdur. Yaisə olduqda da hökm belədir. (Yaisənin mə'nası 441-ci məsələdə deyilmişdir.)

Məsələ: 2569. Heyz və nifas qanından pak olmuş bir qadınla yaxınlıq edib, həmin paklıqda təlaq versə, bu halda sonradan, təlaq verilərkən hamilə olduğu mə'lum olsa, vacib ehtiyata əsasən, ona yenidən təlaq verməlidir.

Məsələ: 2570. Heyz və nifasdan pak olmuş qadını ilə yaxınlıq edəndən sonra qaib olsa, məsələn, səfərə getsə və səfərdə olarkən təlaq vermək istəsə, amma onun vəziyyətindən xəbər tuta bilməsə, bu halda bir aya qədər gözləməlidir.

Məsələ: 2571. Əgər kişi əsl xilqətində heyz olmayan, ya bir başqa səbəbə görə heyz görməyən qadınına təlaq vermək istəsə, onunla yaxınlıq etdiyi vaxtdan üç ay müddətində özünü cimadan saxlamalı və sonra ona təlaq verməlidir.

Məsələ: 2572. Təlaqın siğəsi ərəbcə düzgün və "taliq" kəlməsi ilə oxunmalı, iki adil kişi onu eşitməlidir. Əgər ərin özü təlaq siğəsini oxumaq istəsə və arvadının adı məsələn, Fatimədirsə, gərək **زَوْجَتِي فَاطِمَةَ طَالِقٌ** «zovcəti Fatimətu taliq» - desin (yə'ni mənim arvadım Fatimə (arvadlıqdan) azaddır). Əgər başqasını vəkil etsə, o vəkil gərək **زَوْجَةَ مُوَكَّلِي فَاطِمَةَ طَالِقٌ** «zovcətu muvəkkili Fatimətu taliq» - desin. Qadın müəyyən olduqda onun adını çəkmək lazım (vacib) deyil.

Məsələ: 2573. Müvəqqəti əqd olunmuş, məsələn, bir ay, ya bir illiyə siğə edilən qadının təlaqı yoxdur; onun (zövciyyətdən) azad olması, ya müddətinin başa çatması ilədir, ya da əri tərəfindən müddətin ona bağışlanması ilədir. Bu mə'nay ki, məsələn, ər desin «müddəti sənə bağışladım». (Müt'ədə) şahid tutmaq və qadının heyz, ya nifasdan pak olması lazım deyildir.

TƏLAQIN İDDƏSİ

Məsələ: 2574. Doqquz yaşı tamam olmamış və yaisə olan bir qadının iddəsi yoxdur; yə'ni əgər əri onunla yaxınlıq etmiş olsa da, təlaqdən dərhal sonra ərə gedə bilər.

Məsələ: 2575. Doqquz yaşı tamam olmuş və yaisə olmayan bir qadının əri, onunla yaxınlıq edib, sonra tələq versə, tələqdan sonra iddə saxlamalıdır. Üç, ya dörd ayda bir dəfə heyz görün qadınlar kimi olmayan, heyz görün, heyz görməyi normal və vaxtli-vaxtında olan azad (kəniz olmayan) qadının iddəsi, əri paklıq halında onunla yaxınlıq etməyib tələqını verdikdə, tələqdan sonra bir anlığa olsa belə, heyz görsə də, ikinci dəfə heyz görüncəyə qədər səbr edib gözləməli və pak olmalıdır, üçüncü heyzi görün kimi iddəsi tamam olur və ərə gedə bilər. Lakin, əgər əri onunla yaxınlıq etmədən tələq versə, iddəsi yoxdur; yə`ni dərhal ərə gedə bilər.

Məsələ: 2576. Yaşı heyz görün qadınlar yaşında olub, amma heyz görməyən bir qadının əri, onunla yaxınlıq edəndən sonra tələq versə, tələqdan sonra 3 ay iddə saxlamalıdır.

Məsələ: 2577. İddə müddəti 3 ay olan bir qadına, əgər ayın əvvəlində tələq verilsə, üç hilali ay qədər, yə`ni ayın əvvəlindən ayı gördüyü andan 3 ay müddətində iddə saxlamalıdır və əgər ayın əsnasında tələq verilsə, ayın qalanını sonrakı 2 ayla birlikdə və birinci aydan çatışmayan (kəsir) hissəni 4-cü aydan iddə saxlamalıdır, vacib ehtiyata əsasən, birinci ayın qalan hissəsi 4-ci aydan hesablanmalıdır ki, məcmu halında 30 gün olsun, məsələn, əgər ayın 20-də qürub çağında tələq versələr və o ay 29 gün olarsa, o ayın 9 gününü, sonrakı 2 ayla birlikdə və sonra 4-cü aydan 20 gün iddə saxlamalıdır. Vacib ehtiyata əsasən, (4-cü aydan) 21 gün iddə saxlasın.

Məsələ: 2578. Əgər hamilə olan bir qadına tələq verilsə və onun uşağı zinadan deyildirsə, onun iddəsi uşaq dünyaya gələn, ya siqt olan vaxta qədərdir. Buna görə də, məsələn, əgər uşaq tələqdan bir saat sonra dünyaya gəlsə, iddəsi tamam olur.

Məsələ: 2579. Doqquz yaşı tamam olmuş və yaisə olmayan bir qadın əgər siğə olunsa, məsələn, bir aylığa, ya bir illiyə ərə getsə, bu halda əri onunla yaxınlıq etsə və o qadının müddəti başa çatsa, ya əri müddəti ona bağışlasa, iddə saxlamalıdır; əgər heyz görürsə iki kalil heyz miqdarında iddə saxlamalı və ərə getməməlidir. Əgər heyz görmürsə, 45 gün iddə saxlamalıdır. Hamilə olduğu surətdə isə onun iddəsi doğuş, ya uşağın siqt olmsa ilə sona çatır. Müstəhəbb ehtiyat budur ki, doğuş müddəti, ya 45 gündən hansı çoxdursa, onu iddə saxlasın.

Məsələ: 2580. Tələq iddəsinin əvvəli tələq siğəsi oxunub qurtardıqdan sonra başlayır, istər qadın ona tələq verildiyini bilsin,

istərsə bilməsin. Deməli, əgər iddə tamam olandan sonra ona tələq verildiyini başa düşərsə, ikinci dəfə iddə saxlaması lazım deyildir.

ƏRİ ÖLMÜŞ QADININ İDDƏSİ

Məsələ: 2581. Əri ölmüş bir qadın əgər hamilə deyilsə, 4 ay 10 günə qədər iddə saxlamalı, yə`ni ərə getməkdən çəkinməlidir, istər əri onunla yaxınlıq etmiş olsun, istərsə yox; istər kiçik olsun, istərsə böyük; istər yaisə olsun, istərsə yox; istər daimi əqddə olsun, istərsə müvəqqəti əqddə. Əgər hamilədirsə, doğuş vaxtına qədər iddə saxlamalıdır. Lakin, əgər uşaq 4 ay 10 gün keçməzdən qabaq dünyaya gəlsə, ərinin ölümündən e`tibarən 4 ay 10 gün səbr etməlidir, buna «vəfat iddəsi» deyilir.

Məsələ: 2582. Vəfat iddəsində olan azad (kənis olmayan) qadının bədən və paltara zinət verməsi, o cumlədən, sürmə çəkməsi, ətirlənməsi, bəzəkli, əlvan libaslar geyməsi kimi haramdır. Bu hökm səğirə və dəlidən götürülmüşdür və onların vəlisinin onları bu işdən çəkəndirməli olması sübuta yetməyibdir. Siğə olunmuş qadına isə müddəti iki gün, ya daha az olduğu surətdə zinətlənmək haram deyildir.

Məsələ: 2583. Əgər qadın ərinin öldüyünə əmin olub, vəfat iddəsi tamamlanandan sonra ərə getsə və sonradan ərinin, onun fikirləşdiyi vaxtdan sonra öldüyü (və nəticədə vəfat iddəsi tamam olmamış ərə getmiş olduğu, *red.*) mə`lum olsa, bu zaman 2-ci ərindən ayrılmalıdır. Hamilə olduğu təqdirdə vacib ehtiyata əsasən, (əvvəlcə) doğana qədər, (bu, 2-ci əri üçün tələq iddəsidir), ondan sonra isə 1-ci əri üçün vəfat iddəsi saxlamalıdır. Əgər hamilə olamasa 1-ci ər üçün vəfat iddəsi və ondan sonra 2-ci əri üçün tələq iddəsi kimi olan vəty be şübhə¹ (yə`ni şübhəli yaxınlıq) iddəsi saxlamalıdır.

Məsələ: 2584. Vəfat iddəsinin əvvəli arvadın, ərinin ölüündən xəbərdar olan andandır.

Məsələ: 2585. Əgər qadın «iddəm tamam olub» - desə, ondan bu şərtlə qəbul olunur ki, ərinin ölümündən, ya tələqı verildiyi vaxtdan o qədər vaxt keçmiş olsun ki, bu zamanda iddə müddətinin tamam olması mümkün olsun.

BAIN VƏ RIC`İ TƏLAQ

Məsələ: 2586. Bain tələqı odur ki, tələq verəndən sonra kişinin yenidən öz arvadına qayıtmaq haqqı olmur, yə`ni (yenidən) əqd oxunmadan onu arvadlığa qəbul edə bilməz. O, beş qismdir:

- 1-Doqquz yaşı tamam olmamış qadına tələq verildikdə;
- 2-Yaisə olan qadına tələq verildikdə;
- 3-Əri əqddən sonra yaxınlıq etmədiyi qadına tələq verildikdə;
- 4-Üç dəfə tələq verilmiş qadının 3-cü tələqı;
- 5-Xul` və mubarat tələqı.

Bunların hökmləri sonradan deyiləcək. Bunlardan başqaları ric`i tələqdır, yə`ni qadın iddədə olduđu vaxta qədər əri yenidən (əqd oxumadan) qayıda bilər.

Məsələ: 2587. Arvadına ric`i tələq verən şəxsə, qadını tələq verdiyi zaman yaşadığı evdən çıxarması haramdır. Lakin bə`zi hallarda, məsələn, söyüş söyən, yaramaz sözlər danışan və zina edən qadını bayıra çıxarmağın eybi yoxdur. Həmçinin, ərinin icazəsi olmadan zəruri olmayan işlərə görə (ric`i tələqda olan) arvadın evdən bayıra çıxması haramdır.

RÜCU ETMƏYİN (QAYITMAĞIN) HÖKMLƏRİ

Məsələ: 2588. Ric`i tələqda kişi 2 yolla öz arvadına rücu edə (qayıda) bilər:

- 1-Bir söz deyib o sözlə qadını yenidən öz arvadı etməsini qəsd etməklə; nəinki onu arvadlığa qaytarmaq xəbərini verməsilə;
- 2-Rücu qəsdı ilə bir iş görsə və bu işdən kişinin qayıtdığı başa düşülsə, məsələn, əl vurmaq və öpmək kimi. Hətta rücu qəsdı olmasa da yaxınlıq etməklə rücu gerçəkləşir.

Məsələ: 2589. Rücu etmək üçün kişinin şahid tutmağı lazım (vacib) deyildir, lakin şahid tutmaq əfzəldir. Həmçinin, qadına xəbər verməsi də lazım deyildir; hətta əgər bir kəs başa dişmədən rücu etsə, səhihdir. Əgər rücu etdiyini iddia etsə, bu halda iddə əsnasındadırsa, isbat etməsi lazım deyildir. Amma əgər iddə başa çatandan sonra rücu etdiyini iddia etsə, sübut etməsi gərəkdir.

Məsələ: 2590. Öz arvadına ric`i tələq vermiş bir kişi əgər ondan bir şey alıb rücu etməyəcəyini (onu yenidən arvadlığa qəbul etməyəcəyini) onunla sülh etsə, sülhün tələbinə əməl etməsi vacibdir. Lakin əgər rücu etsə, səhihdir.

Məsələ: 2591. Əgər azad bir qadına 2 dəfə tələq versə və hər tələqdan sonra rücu eləsə, ya 2 dəfə tələq verib, hər tələqdan sonra onu əqd etsə, ya bir dəfə tələq verib sonra rücu etsə və yenidən tələq verərək əqd etsə, beləliklə 3-cü tələqdan sonra o qadın ona haram olar. Lakin əgər 3-cü tələqdan sonra başqasına ərə getsə (sonra boşansa və ya əri ölsə), bir neçə şərtlə 1-ci ərinə halal olar, yəni 1-ci əri onu yenidən özünə əqd edə bilər:

1-İkinci ərini əqdi daimi olsun; əgər əqd müddətli, məsələn, bir aylıq, ya bir illik olarsa, ondan ayrıldıqdan sonra 1-ci əri onu əqd edə bilməz

2-İkinci əri onunla qabaq tərəfdən yaxınlıq və duxul etməlidir, belə ki, hər ikisi cimadan ləzzət almalıdır;

3-İkinci əri ona tələq verməli, ya da vəfat etmiş olmalıdır;

4-İkinci ərindən olan tələq iddəsi, ya vəfat iddəsi tamamlanmış olmalıdır;

5-Vacib ehtiyata əsasən, 2-ci əri baliğ olmalıdır.

XÜL` TƏLAQI

Məsələ: 2592. Ərinə meyli olmayan (ikrahlı olan), onun vacib haqlarına riayət edə bilməyəcəyi və harama düşməsi qorxusu olan qadının, mehriyyəsini, ya başqa malını ona tələq verməsi üçün ərinə bağışlamasına “xül` tələqi” deyilir.

Məsələ: 2593. Əgər ərini özü xül` tələqının siğəsini oxumaq istəsə və qadının adı, misal üçün, Fatimə olsa, malı alandan sonra desin:

زَوْجَتِي فَاطِمَةَ، خَلَعْتُهَا عَلَى مَا بَدَّلْتُ

«Zövcəti Fatimətu xələtuha əla ma bəzələt» - yəni arvadım Fatiməyə, verdiyi şey müqabilində xül` tələqi verdim. Müstəhəbb ehtiyata əsasən, xül` sözünə şamil olan cümlədən sonra “هي طالق” “hiyə taliqun” kəlməsini də əlavə etsin. Qadın müəyyən olduğu surətdə onun adını çəkmək lazım (vacib) deyildir.

Məsələ: 2594. Əgər bir qadın, öz mehriyyəsini ərinə bağışlamaq üçün bir kəsi vəkil etsə və əri də həmin şəxsi arvadına tələq vermək üçün vəkil etsə, bu halda, məsələn, ərini adı Məhəmməd, arvadın adı isə Fatimə olsa, vəkil tələq siğəsini bu cür oxumalıdır:

عَنْ مَوْكَلَّتِي فَاطِمَةَ بَدَّلْتُ مَهْرَهَا لِمَوْكَلِّي مُحَمَّدٍ لِيُخْلَعَهَا عَلَيْهِ

“Ən muvəkkiləti Fatimətə bəzəltu məhrəha li muvəkkili Muhəmmədin liyəxləha ələyhi”, bundan sonra ehtiyata əsasən, camaat arasında fasilə pozulmayacaq sayılan bir tərzdə deməlidir:

زَوْجَةٌ مُوَكَّلِي خَلَعْتُهَا عَلَى مَا بَدَّلْتُ

“Zövcətu muvəkkili xələ`tuha əla ma bəzələt”. Əgər bir qadın öz mehriyəsini deyil, başqa bir malını tələq verməsi məqsədilə ərinə bağışlaması üçün bir kəsi vəkil etsə vəkil “məhrəha” kəlməsinin əvəzində həmin şeyin adını deməlidir, məsələn, Əgər 100 manat vermiş olsa, “bəzəltu miətə mənətin” deməlidir.

MUBARAT TƏLAQI

Məsələ: 2595. Əgər kişi və qadın bir-birlərini istəməsələr (ikrahlı olsalar) və qadın onu boşaması üçün ərinə bir mal versə, bu tələqa «mubarat tələqi» deyilir.

Məsələ: 2596. Əgər ər mubarat tələqının siğəsini oxumaq istəsə, arvadın da adı, məsələn, Fatimə olsa, belə deməlidir:

بَارَاتُ زَوْجَتِي فَاطِمَةَ عَلَى مَا بَدَّلْتُ فِيهِ طَالِقٌ

“Barə`tu zövcəti Fatimətə əla ma bəzələt fə hiyə taliqun” (yə`ni mən və arvadım Fatimə, onun verdiyi şey müqabilində bir-birimizdən ayrılıq və o (ər-arvadlıqdan) azaddır).

Əgər başqasını vəkil etsə, gərək vəkil belə desin:

بَارَاتُ زَوْجَةٍ مُوَكَّلِي فَاطِمَةَ عَلَى مَا بَدَّلْتُ فِيهِ طَالِقٌ

“Barə`tu zövcətə muvəkkili Fatimətə əla ma bəzələt fə hiyə taliqun”, yaxud

عَنْ قِبَلِ مُوَكَّلِي بَارَاتُ زَوْجَتِهِ فَاطِمَةَ عَلَى مَا بَدَّلْتُ فِيهِ طَالِقٌ

“ən qibəli muvəkkili barə`tu zövcətəhu Fatimətə əla ma bəzələt fə hiyə taliqun”.

Bu siğələrdə **فَهِيَ طَالِقٌ** “fəhiyə taliqun” kəlməsinin deyilməsi vacib ehtiyata əsasəndir.

Əgər **بِمَا بَدَّلْتُ** “Əla ma bəzələt” kəlməsinin yerinə “bima bəzələt” desə, eybi yoxdur.

Məsələ: 2597. Xül` və mubarat tələqının siğəsi ərəbcə düzgün oxunmalıdır. Lakin, əgər qadın öz malını ərinə bağışlamaq üçün, məsələn, azərbaycanca “tələq üçün filan malı sənə bağışlayıram” - desə, işkalı yoxdur. Əgər kişi siğəni ərəbcə səhih oxuya bilməsə, vəkil

tutmalıdır. Əgər vəkil də tuta bilməsə, tələq siğəsinin sinonimi olan hər hansı kəlməni işlətməklə xül` və mubarat tələqı versə səhihdir.

Məsələ: 2598. Qadın xül`, ya mubarat tələqının iddəsi əsnasında ərinə bağışladığını geri alsə, ər rücu edə bilər və əqdsiz olaraq onu yenidən arvadlığa qəbul edə bilər.

Məsələ: 2599. Ərin mubarat tələqı üçün aldığı mal mehriyyədən çox olmamalıdır. Ancaq xül` tələqında mehriyyədən artıq olsa, eybi yoxdur.

TƏLAQIN MÜXTƏLİF MƏSƏLƏLƏRİ

Məsələ: 2600. Əgər kişi, naməhrəm bir qadının öz arvadı olduğunu güman edib, onunla yaxınlıq etsə – istər qadın onun əri olmadığını bilsin, istərsə də əri olduğunu güman etsin – iddə saxlamalıdır.

Məsələ: 2601. Əgər kişi, öz arvadı olmadığını bildiyi bir qadınla zina etsə – istər qadın həmin kişinin onun əri olmadığını bilsin istərsə də onun əri olduğunu güman etsin – iddəsi yoxdur.

Məsələ: 2602. Əgər kişi, bir qadının göz ərindən boşanıb onunla evlənməsi üçün hiylə işlədərsə, tələq və əqd səhihdir, lakin hər ikisi böyük günah etmişdir.

Məsələ: 2603. Əgər əqd zamanı qadın, ərinin (üzünmüddətli) səfərə getdiyi, ya məsələn, 6 ay onun xərcini vermədiyi halda tələqın ixtiyarının ona məxsus olacağını (əri ilə) şərt etsə, bu şərt batildir. Ancaq şərt etsə ki, əgər əri (üzünmüddətli) səfərə getsə, ya məsələn, 6 ay xərcini verməsə, onun tərəfindən özünə tələq verilməsi üçün vəkil olsun, bu halda vəkalət şərtli deyil, tələq şərtli olsa, şərt səhihdir, şərt hasil olduğu surətdə özünə tələq versə, tələq səhihdir.

Məsələ: 2604. Əri itmkin düşmüş qadın əgər başqasına ərə getmək istəsə, gərək adil müctəhidin yanına getsin və onun göstərişinə əməl etsin.

Məsələ: 2605. Dəliliyi həmişəlik olan şəxsin atası və ata tərəfdən olan babası dəlinin məsləhətinə olduqda, onun daimi arvadına tələq verə bilərlər.

Məsələ: 2606. Ata və ata tərəfdən olan baba öz (səğir) uşağının daimi arvadına tələq verə bilməzlər. Əgər ata, ya ata tərəfdən olan baba öz uşağı üçün bir qadını siğə etsələr, uşağın mükəlləf olma vaxtının bir hissəsi siğə müddətində olsa da, məsələn, bir qadını on

dörd yaşlı uşağı üçün 2 il müddətinə siğə edibsə, bu halda uşağın məsləhətinə olarsa, o qadının müddətini bağışlaya bilərlər.

Məsələ: 2607. Əgər şəriətdə müəyyən edilmiş yollarla iki nəfərin ədalətli olması bir kişi üçün sübut olunsə və o şəxs onların yanında öz arvadına tələq versə, başqa bir şəxs ki, o iki nəfərin ədaləti o şəxsin yanında sübut olunmayıb, həmin şəxs o qadını, iddəsi tamam olandan sonra özü, ya başqası üçün əqd edə bilər, lakin müstəhəbb ehtiyat budur ki, onunla izdivac etməkdən çəkinsin və başqası üçün də onu əqd etməsin.

Məsələ: 2608. Əgər bir şəxs arvadının xəbəri olmadan ona tələq versə və onun xərclərini, arvadı olduğu vaxtdakı kimi ödəsə və məsələn, bir ildən sonra “bir il bundan qabaq sənə tələq vermişəm” - deyib, şərxən də sübut etsə, qadının nəfəqəsi ona vacib olmayan həmin müddət ərzində ona verdiyi şeyləri, əgər qadın xərcləməyibsə, ondan geri ala bilər. Ancaq xərcləmiş olduğu şeyləri ondan tələb edə bilməz.

QƏSBIN HÖKMLƏRİ

İnsanın zülmə başqasının haqqına, ya malına sahib olmasına qəsb deyildir. Bu, böyük günahlardan biridir ki, əgər bir kəs bu əməli etsə, qiyamətdə ağır əzaba düçar olacaqdır. Həzrət Peyğəmbəri Əkrəm (səlləllahu əleyhi və alih)-dən rəvayət olunur ki, *«hər kəs başqasından bir qarış yeri qəsb etsə, qiyamətdə o yeri, onun yeddi təbəqəsindən (yeddi təbəqəsi ilə birlikdə) zəncir kimi onun boynuna asacaqlar.»*

Məsələ: 2609. Əgər insan camaatın, ümumxalqın istifadəsi üçün tikilmiş məscid, körpü, mədrəsə və başqa yerlərdən istifadəsinə mane olsa, onların haqqını qəsb etmişdir. Həmçinin, əgər bir kəs məsciddə bir yeri tutsa və başqası onu həmin yerdən istifadə etməyə qoymasa, eyni hökmdədir.

Məsələ: 2610. İnsanın, borclu olduğu şəxsin yanında girov qoyduğu bir şey, onun yanında qalmalıdır ki, onun borcunu ödəmədikdə, öz alacağını onun vasitəsilə ələ gətirsin. O, öz borcunu verməzdən öncə həmin şeyi ondan (tələbkardan) alsın, onun haqqını qəsb etmişdir.

Məsələ: 2611. Bir kəsin yanında girov qoyulmuş bir malı başqası qəsb etsə, tələbkar (borc sahibi) və mal sahibi qəsb etdiyi şeyi ondan (qəsbkardan) tələb edə bilər. Qəsbkardan ala bildikləri halda yenə də girov olaraq qalır. Əgər həmin şey tələf olaraq aradan getsə və (onun) əvəzində başqa bir şey alsalar, əvəz olaraq alınan şey girov qoyulan şeyin özü kimidir.

Məsələ: 2612. Əgər insan bir şeyi qəsb etsə, onu sahibinə qaytarmalıdır. Əgər o şey tələf olsa, onun əvəzini ona verməlidir.

Məsələ: 2613. Əgər qəsb etdiyi şeydən müəyyən bir mənfəət əldə etsə, məsələn, qəsb etdiyi qoyun doğsa, o da mal sahibinindir. Həmçinin, bir kəs, məsələn, evi qəsb etsə, orada oturmasa da, onun icarəsini verməlidir.

Məsələ: 2614. Əgər uşaqdan, ya dəlidən, onların malı olan bir şeyi qəsb etsə, onu onların vələsinə verməlidir. Əgər tələf olsa, gərək əvəzini versin.

Məsələ: 2615. Əgər iki nəfər birlikdə bir şeyi qəsb etsələr və yarı-yarı bölsələr, hər biri onun yarısına zamindir; əgər (hər biri) bütünlüklə onu ixtiyarlarına keçirsələr, hər biri onun bütününe zamindir.

Məsələ: 2616. Əgər qəsb etdiyi şeyi, başqa bir şeylə qarışdırsa, məsələn, qəsb etdiyi buğdanı arpa ilə qarışdırsa, bu halda onları ayırmaq mümkündürsə, zəhmətlə də olsa, ayıraraq sahibinə qaytarmalıdır.

Məsələ: 2617. Əgər bir şəxs üzərində sənətkarlıq işi görülmüş bir şeyi, məsələn, sırğa düzəldilmiş bir qızılı qəsb və onu xarab etsə, gərək onun maddəsini (materialını) və düzəlmə qiymətini xüsusiyyətləri ilə birlikdə sahibinə versin. Əgər onun xarab edildikdən sonrakı maddəsinin qiyməti, xarab edilməmişdən qabaqkı qiymətindən az olsa, onun qiymətlər fərqini verməlidir. O, «onu əvvəlki kimi düzəldərəm» - desə, malik qəbul etməyə bilər və malik də onu, əvvəlki kimi düzəltməyə məcbur edə bilməz.

Məsələ: 2618. Əgər qəsb etdiyi şeyi əvvəlki vəziyyətindən də yaxşı tərzdə dəyişdirsə, məsələn, qəsb etdiyi qızıldan sırğa düzəltmə, bu halda mal sahibi «onu həmin formada ver» - desə, gərək versin və çəkdiyi zəhmət üçün maddə ala bilməz. Həmçinin, malikin icazəsi olmadan onu əvvəlki formaya sala bilməz. Əgər icazəsiz olaraq onu əvvəlki formaya salsın, o formanın qiymətinə zəmin olması məhəlli-ışkaldır və əhvət – sülh etməkdir.

Məsələ: 2619. Əgər qəsb etdiyi bir şeyi əvvəlkindən daha yaxşı şəkllə salsın və mal sahibi isə onu əvvəlki hala qaytarmasını tələb etsə, onu əvvəlki formaya salması vacibdir. Əgər onun qiyməti dəyişiklik vasitəsilə əvvəlki qiymətindən az olsa, qiymətlər fərqini sahibinə verməlidir.

Məsələ: 2620. Əgər qəsb etdiyi yerdə əkin əksə, ya ağac əksə əkin, ağaclar və onların meyvəsi onun az malıdır. Əgər yerin sahibi razı olmasa ki, əkin və ağaclar onun yerində qalsın, qəsb edən kəszərə düşsə də, öz əkin, ya ağaclarını dərhal oradan çıxarmalıdır. Həmçinin, əkin və ağacların orada olduğu müddətin, hətta ondan qabaqkı – qəsb etdiyi vaxtdan e`tibarən icarə haqqını da yer sahibinə verməlidir. Bu zaman yerdə əmələ gələn xarablıqları düzəltməlidir, məsələn, ağacların yerini doldurmalıdır. Əgər bu işlərin vasitəsilə yerin qiyməti əvvəlkindən ucuz olarsa, onun fərqini ödəməlidir; yer sahibini yeri ona satmağa, ya icarəyə verməyə məcbur edə bilməz.

Həmçinin, yer sahibi də (qəsbkarı) əkini və ağacları ona satmağa məcbur edə bilməz.

Məsələ: 2621. Əgər yer sahibi əkin və ağacların onun sahəsində qalmasına razı olsa, qəsb edənin onları çıxarması lazım (vacib) deyildir. Lakin qəsb etdiyi vaxtdan yer sahibinin razılıq verdiyi vaxta qədər olan müddətin icarəsini verməlidir.

Məsələ: 2622. Əgər qəsb etdiyi şey tələf olsa, bu halda həmin şey heyvanlar kimi qiymidirsə, yəni onun fərdlərinin xüsusiyyətləri dəyər baxımından və aqillərin rəğbəti nəzərində (başqa fərdin qiyməti ilə) fərqlidirsə, onun qiymətini verməlidir. Əgər onun bazar qiyməti qəsb etdiyi vaxtdan qiyməti ödəməli olduğu vaxta qədər fərq etsə, vacib ehtiyata əsasən, qəsb etdiyi vaxtdan tələf olan vaxta qədərki ən yüksək qiymətini verməlidir. Müstəhəbb ehtiyat budur ki, qəsb etdiyi vaxtdan qiyməti ödəməli olan vaxta qədərki ən yüksək qiymətini versin.

Məsələ: 2623. Əgər qəsb etdiyi və tələf olub aradan getmiş olduğu şey taxıl kimi mislidirsə, yəni onun müxtəlif növlərinin xüsusiyyətləri baxımından qiyməti aqillərin nəzərində (başqa fərdin qiyməti ilə) fərqli olmayan bir şeydirsə, qəsb etdiyi şeyin mislini verməlidir; onun növünü, sinfini nəzərə almalıdır, məsələn, sulu sahədən əldə olunan buğda qəsb edibsə, əvəzində demyədən əldə olunan buğda verə bilməz. Həmçinin, demyə sahədən əldə olunan əla növ buğdanı qəsb edibsə, əvəzində aşağı növünü verə bilməz.

Məsələ: 2624. Əgər qoyun kimi bir şeyi qəsb etsə və tələf olsa, onun bazar qiyməti dəyişməyibsə, amma onun yanında olduğu müddətdə, məsələn, kökəlmişdisə, (tələf olandan sonra) kök qoyunun qiymətini verməlidir.

Məsələ: 2625. Əgər qəsb etdiyi şeyi başqa birisi ondan qəsb etsə və o şey tələf olub aradan getsə, malın sahibi onun əvəzini onların hər birindən; ya da onların hər birindən bir miqdarını ala bilər. Əgər onun əvəzini birincidən alsaydı, birinci də verdiyi şeyi ikincidən ala bilər. Ancaq, malı tələf etmiş ikinci şəxsdən alsaydı, o, verdiyi şeyi birincidən ala bilməz.

Məsələ: 2626. Əgər alverdə müamilə şərtlərindən biri olmasa, məsələn, miqdarı məlum olan halda satılmalı olan şey, miqdarı məlum olmadan satılsa, müamilə batildir. Əgər satıcı və alıcı, müamiləni nəzərə almadan bir-birinin malından istifadə etməyə razı olsalar, eybi yoxdur, əks təqdirdə bir-birindən aldıklarını biri-digərinə

qaytarmalıdırlar. Hər birinin malının digərinin əlində tələf olduğu surətdə isə, onun əvəzini verməlidirlər, istər müamilənin batil olduğunu bilmiş olsunlar, istərsə də bilməsinlər. Əgər mislidirsə mislini; və əgər qiymidirsə, tələf olduğu vaxtdakı qiymətini verməlidir. Amma əhvət budur ki, malı gətirdüyü vaxtdan e`tibarən tələf olduğu vaxta qədərki ən yüksək qiymətini versin. Bundan da əhvəti budur ki, gətirdüyü vaxtdakı qiymətindən onu qaytarmalı olduğu vaxta qədərki ən yüksək qiymətini versin.

Məsələ: 2572. Əgər bir malı satıcıdan baxmaq üçün götürsə, ya götürüb bir müddət öz yanında saxlayaraq bəyəndiyi təqdirdə almaq istəsə, bu halda mal tələf olsa, onun əvəzinə zəmin olmaq məhəlli-ışkaldır və əhvət sülh etməkdir.

İNSANIN TAPDIĞI MALIN HÖKMLƏRİ

Məsələ: 2628. İnsan, heyvan qismindən olmayan itmiş bir şeyi tapsa, onun sahibini tapmaq üçün – bir neçə müəyyən nəfərin arasında da olsa – nişanələri olmasa və onun qiyməti bir dirhəmdən (yəni 12,6 noxud sikkəli gümüşdən) az olsa, onu götürüb mülkiyyətinə keçirməsi caizdir və sahibini axtarmaq lazım (vacib) deyildir. Lakin müstəhəbb ehtiyat budur ki, sahibinin tərəfindən fəqirə sədəqə versin.

Məsələ: 2629. Əgər qiyməti bir dirhəmdən az və nişanələri olan bir şeyi tapsa, bu halda onun sahibi hətta müəyyən şəxslər arasında belə, məlum olsa, onun razılığı bilinməyənədək, icazəsiz onu götürə bilməz. Əgər onun sahibi heç cür məlum olmasa, onu özü üçün götürə bilər. Vacib ehtiyata əsasən, malın sahibi hər vaxt tapılsa, yələf olmadığı surətdə malı, tələf olduğu surətdə isə əvəzini ona versin.

Məsələ: 2630. Əgər sahibini məlum edəcək nişanələrə malik olan bir şey tapsa, istər sahibi müsəlman olsun, istərsə malı möhtərəm olan kafir, onun qiyməti bir dirhəmə çatdığı surətdə onu tapdığı gündən e'tibarən bir il müddətində camaatın topladığı yerlərdə e'lan etməlidir.

Məsələ: 2631. Əgər insanın özü e'lan etmək istəməsə, inandığı bir kəsə, onun tərəfindən e'lan etməsini deyə bilər.

Məsələ: 2632. Əgər bir ilə qədər e'lan etsə və sahibi tapılmasa, bu halda onu Məkkə hərəmindən başqa bir yerdə tapmışsa, onu sahibi üçün saxlaya bilər ki, hər vaxt tapsa, ona versin; yaxud sahibi tərəfindən fəqirlərə sədəqə verə, ya özü üçün götürə bilər. Lakin sahibi hər vaxt tapılsa, almağa haqqı var. Əgər o malı hərəmdə tapıbsa, sahibinin tərəfindən fəqirlərə sədəqə verməlidir.

Məsələ: 2633. Bir il e'lan edəndən sonra malın sahibini tapmadıqda, əgər malı sahibinə vermək üçün saxlasa və tələf olsa, bu halda onu saxlamaqda səhlənkarlıq etməsə və ifrata varmasa, zəmin deyildir. Ancaq özü üçün götürsə və tələf olsa, maliki tapıldığı və tələb etdiyi surətdə zamindir. Əgər sədəqə vermiş olsa, mal sahibi sədəqəyə razı olmaqla, malın əvəzini almaqda ixtiyar sahibidir. Hər halda sədəqənin savabı, sədəqə verəndir.

Məsələ: 2634. Bir malı tapan kəs, yuxarıda deyilmiş qayda ilə qəsdən e`lan etməsə, günah etmişdir, amma təklif (vəzifə) boynundan düşmür və gərək həmin qaydada e`lan etsin.

Məsələ: 2635. Əgər dəli olan, ya baliğ olmayan uşaq e`lan olunası bir şeyi taparsa, onun vəlisi deyilmiş qayda ilə e`lan edə bilər. Ancaq onların əlindən alsa, e`lan etməsi vacib olur. Deməli, bir ildən sonra, ya onu sahibi üçün saxlasın, ya dəli və ya uşağın mülkiyyətinə keçirsin, ya da sahibinin tərəfindən fəqirlərə sədəqə versin. Əgər sahibi tapılsa və sədəqəyə razı olmasa, vacib ehtiyata əsasən, vəli onun əvəzini öz malından verməlidir.

Məsələ: 2636. Əgər insan e`lan verdiyi il əsnasında mal sahibini tapmaqdan naümid olsa, onu öz mülkiyyətinə keçirməyinin işkali vardır. Ancaq onu sahibinin tərəfindən sədəqə verə bilər. Vacib ehtiyata əsasən, (bu halda) şəriət hakimindən icazə almalıdır.

Məsələ: 2637. Əgər e`lan etdiyi il ərzində mal tələf olsa, bu halda onu saxlamaqda səhlənkarlıq etsə və həddi aşsa, zamindir. Əgər səhlənkarlıq etməyib, həddi aşmasa, zamin deyildir.

Məsələ: 2638. Əgər tapdığı bir malın qiyməti bir dirhəmə çatsa və nişanəsi olmasına baxmayaraq, elə bir yerdə tapıb ki, e`lan etməklə onun sahibinin tapılmasının mümkün olmaması məlumdur, ya nişanəsi yoxdur, bu halda onu tapdığı ilk gündən e`tibarən sahibi tərəfindən fəqirlərə sədəqə verə bilər və vacib ehtiyata əsasən, şəriət hakiminin icazəsi ilə olmalıdır.

Məsələ: 2639. Əgər bir malı tapsa və öz malı olduğunu güman edib götürsə, sonradan öz malı olmadığını başa düşsə, əvvəlki məsələdə deyilmiş itik malın hökmləri ona aiddir.

Məsələ: 2640. Tapdığı şeyi e`lan edərkən onun cinsini (nə olmasını) deməsi lazım deyildir; hətta “bir şey tapmışam” - deməsi də kifayətdir. Amma cinsini (nə olmasını) demədən e`lan etməklə malı itmiş şəxs bu məsələyə diqqət yetirməsi faydasız olacaqsə, cinsi deməlidir.

Məsələ: 2641. Əgər bir kəs bir şey tapsa və başqası “mənim malıdır” desə və onun nişanələrini desə, onun malı olduğuna tam arxayın olduğu surətdə ona verməlidir. Mal sahibinin əksər hallarda diqqət yetirmədiyi nişanələri də deməsi lazım deyildir.

Məsələ: 2642. Əgər tapdığı şeyin qiyməti bir dirhəmə çatsa, bu halda e`lan etmədən məscidə, ya başqa bir yerə qoysa və o şey tələf olsa, ya başqası onu götürsə, onu tapan şəxs zamindir.

Məsələ: 2643. Meyvə və göyərtil kimi, bir il saxlanma qabiliyyəti olmayan, qalmaqla xarab olan bir şey taparsa, vacib ehtiyata əsasən, xəsarət dayməyən vaxta qədər saxlasın, sahibi tapılmadıqda şəriət hakiminin, ya onun vəkilinin; və onlar olmadıqda isə, mümkün olduğu təqdirdə ədalətli mö`minlərin icazəsi ilə onu qiymət edib satsın, ya özünə götürüb, pulunu saxlasın. Vacib ehtiyata əsasən, tapdığı vaxtdan e`tibarən bir il müddətində e`lan etsin, sahibi tapılmadığı təqdirdə isə, 2632-ci məsələdə deyilən qaydaya əməl etsin.

Məsələ: 2644. Əgər tapdığı bir şey dəstəmaz alarkən və namaz qılarkən onun yanında olsa, bu halda məqsədi onun sahibini tapıb onu vermək olsa, eybi yoxdur, əks təqdirdə, onu hətta yanında saxlamaqla olsa belə, onda təsərrüf etməsi haramdır. Lakin dəstəmaz və namazı, onu sadəcə yanında saxlamağa görə batil olmaz.

Məsələ: 2645. Əgər bir kəsin ayaqqabısını aparıb, yerinə başqa ayaqqabı qoysalar, bu halda mövcud şahidlərdən, qalan ayaqqabının, ayaqqabını aparın şəxsini olduğunu bilsə və onun ayaqqabısını götürdüyü ayaqqabının əvəzində götürməsinə razı olduğunu bilsə, onu öz ayaqqabısının əvəzində götürə bilər. Həmçinin, əgər onun ayaqqabısını nahaq yerə, zülmə götürüldüyünü bilsə, hökm eynidir, lakin bu fərzdə onun qiyməti öz ayaqqabısının qiymətindən artıq olmamalıdır. Əks təqdirdə (artıq olsa), qiymətin artıq miqdarına maliki bilinməyən (məchulul-malik) malın hökmü aid olur. Bu iki surətdən başqa o ayaqqabıya maliki bilməyən (məchulul-malik) malın hökmü cari olar.

Məsələ: 2646. Əgər insanın əlindəki mal məchulul-malik – “maliki bilinməyən” mal olsa, yə`ni onun sahibi müəyyən şəxslər arasında belə, mə`lum olmasa ona «itirilmiş mal» adı aid edilə bilməsə, onun sahibini tapmaqdan naümid olana qədər axtarmalı, ümitsiz olandan sonra onu fəqirlərə sədəqə verməlidir. Vacib ehtiyata əsasən şəriət hakiminin icazəsi ilə verilməlidir. Əgər sahibi sonradan tapılsa zəmin deyildir.

HEYVAN BAŞINI KƏSMƏYİN VƏ OVLAMAĞIN HÖKMLƏRİ

Məsələ: 2647. Əgər əti halal olan heyvanı – istər vəhşi, istərsə əhliləşdirilmiş olsun – sonradan müfəssəl deyiləcək şərtlərlə kəsərək, təzkiyə etsələr, can verdikdən sonra onun əti halal, bədəni də pakdır, aşağıdakı hallar istisna olmaqla:

1-Həddi-buluğa çatmış olan bir şəxsin (nəuzu billah) yaxınlıq etdiyi əti halal heyvan və onun nəslindən olan heyvanlar; həmçinin, vacib ehtiyata əsasən, vəty edən baliğ olmasa da, hökm eynidir.

2-İnsan nəcasətini yeməyə adət etmiş və şəriətdə müəyyən olunmuş qaydaya əsasən istibra edilməmiş bir heyvan;

3-Sümüyü donuz südü ilə qidalanma nəticəsində bərkimmiş çəpiş və ondan törəyənlər, həmçinin, vacib ehtiyata əsasən, südəmər quzu da belədir.

4-Sümüyü donuz südü ilə qidalanmaqla bərkiməyən, amma şəriətdə müəyyən edilmiş qaydaya əsasən istibra edilməyən çəpiş və quzu.

Məsələ: 2648. Ahu (ceyran), kəklik, dağkeçisi kimi əti halal olan vəhşi heyvanları, eləcə də öküz və dəvə kimi əvvəlcə əhli olub sonradan qaçaraq vəhşiləşən heyvanları,sonradan deyiləcək qayda ilə ovlasalar, pak və halaldır.¹ Ancaq əti halal olan əhli heyvanı, məsələn qoyunu, ev toyuğunu, eləcə də əhliləşdirməklə əhli olan halal ətli vəhşi heyvanı ovlamaqla pak və halal olmazlar.²

Məsələ: 2649. Əti halal olan vəhşi heyvan ovlamaqla o halda pak və halal olar ki, uça, ya qaça bilsin. Deməli, ahunun qaça, kəkliyin uça bilməyən balası ovlamaqla pak və halal olmur. Əgər ceyran və onun qaça bilməyən balası bir oxla ovlansa, ceyran halal, balası isə haramdır (amma ölməmiş başını şər`i qaydada kəssələr, pak və halal olar).

¹ Bu şərtlərlə ovlandıqda, başını kəsməyə imkan olmasa da, əti pak və halal olur.

² Amma ölməmiş başını şər`i qaydada kəssələr, pak və halal olur.

Məsələ: 2650. Balıq kimi, sıcrayıcı qanı olmayan heyvan, onun halal olması (təzkiyəsi) üçün deyilən qaydadan başqa yolla ölsə, pakdır, ancaq onu yemək haramdır.

Məsələ: 2651. İlan kimi, əti haram və sıcrayıcı qanı olmayan heyvanın başını kəsməklə halal olmaz, ancaq onun ölüsü, yaxud öldürülmüşü pakdır.

Məsələ: 2652. İt və donuz başı kəsilmək və ovlanmaqla pak olmazlar, onların ətini də yemək haramdır. Canavar və pələng kimi yırtıcı və ət yeyən, əti haram olan heyvanı, deyiləcək qayda ilə kəssələr, yaxud ox və bu kimi şeylərlə ovlasalar, pak olar, ancaq onların əti halal olmaz. Əgər onları ov iti ilə ovlasalar, pak olması da məhəlli-ışkaldır.

Məsələ: 2653. Fil, ayı və meymunun başını deyiləcək qayda ilə kəssələr, ya ox və bu kimi şeylərlə ovlasalar pak olar. Lakin siçan kimi, yerin daxilində yaşayan kiçik heyvanların əgər sıcrayıcı qanı olsa və dərisi faydasız olsa, başını kəssələr, yaxud onu ovlasalar, pak olmaz. Əgər dərisi istifadə üçün yarayarsa, onların pak olması məhəlli-ışkaldır.

Məsələ: 2654. Əgər diri heyvanın qarnından ölmüş bala çıxsın, yaxud onu çıxartsalar, (ölmüş balasının) ətini yemək haramdır.

HEYVANIN BAŞINI KƏSMƏK QAYDALARI

Məsələ: 2655. Heyvanın başını kəsməyin qaydası budur ki, onun boynunun dörd böyük damarı: udlaq (yemək borusu), nəfəs borusu və hülqumun yan tərəflərində olan iki yoğun damar, hülqumun çıxıntısının aşağı tərəfindən tam surətdə kəsilsin. Əgər onları deşsələr, kifayət etmər.

Məsələ: 2656. Əgər dörd damardan bə'zisini kəsib, qalanını heyvanın ölməsindən sonra kəssələr, halal və pak olmaz. Həmçinin, vacib ehtiyata əsasən, əgər dörd damarı can verməmişdən qabaq kəssələr, amma ardıcılıq adı qaydada olmasa, eyni hökmü daşıyır.

Məsələ: 2657. Əgər canavar qoyunun boğazının bir miqdarını yırtsa və dörd damar qalsa, ya bədənin digər yerini yırtsa, qoyun diri olsa və deyiləcək şərtlərlə onun başını kəssələr halal və pak olar. Əgər qoyunun boğazını, kəsilməli olan dörd damardan bir bir şey qalmayacaq qədər yırtsa, o qoyun haram olar. Lakin əgər boğazdan bir az yuxarı və aşağı damarları kəsmək mümkün olacağı təzddə onun

bə'zi damarlarını qopartmış olsa, heyvanın halal olması məhəll-işkaldır.

HEYVAN BAŞI KƏSMƏYİN ŞƏRTLƏRİ

Məsələ: 2658. Heyvan başı kəsməyin bir neçə şərti vardır:

1-Heyvanın başını kəsən bir kəs müsəlman olmalıdır, istər qadın, istərsə də kişi; müsəlman uşağı da pis-yaxşını dərk edən müməyyiz olsa heyvan başı kəsə bilər. Əgər kafir, nəvasib, xəvaric və kafirliyinə hökm olunan ğulat kimi, Əmirəl-mö'minin Əli (əleyhissalam)-ın Allah olmasına əqidə bağlayan fırqə ardıcılıarı heyvanın başını kəssələr, halal olmaz.

2-Heyvanın başı dəmirdən olan bir şeylə kəsilməlidir. Amma əgər dəmir tapılmasa, onun 4 damarını ayıra biləcək iti bir şeylə, məsələn, şüşə və iti daşla onun başını kəsmək olar, amma ehtiyat vacibə görə, başı kəsilmədiyi təqdirdə heyvanın öləcəyi, ya başqa bir zərurət onun başını kəsməyi tələb etdiyi şəraitdə olmalıdır.

3-Başını kəsərkən heyvanın bədəninin qabaq tərəfi üzü qibləyə olmalıdır. Heyvanın başının üzü qibləyə kəsilməli olduğunu bilən bir kəs əgər qəsdən heyvanı üzü qibləyə döndərməsə, heyvan haram olar. Lakin əgər bunu unutsa, ya məsələni bilməsə, ya qibləni dəyişik salsın, ya qiblənin hansı tərəfdə olduğunu bilməsə, ya heyvanı üzü qibləyə döndərə bilməsə və onun təzkiyə edilməsinə məcbur olsa, (bu kimi hallarda üzü qibləyə olmasa) işkalı yoxdur.

4-Heyvanın başını kəsmək istədikdə, ya bıçağı onun boğazına qoyduqda başı kəsmək niyyəti ilə Allahın adını çəkməlidir. Bu zaman "Bismillah", ya "Allahu Əkbər" və bu kimi bir zikr deməsi kifayətdir, hətta təkcə "Allah" da desə, kifayətdir. Əgər baş kəsməyi qəsd etmədən Allahın adını çəksə o heyvan pak olmaz və onun əti də haram olar. Lakin əgər unutduğu üçün Allahın adını deməsə, işkalı yoxdur. Müstəhəbb ehtiyat budur ki, hər vaxt yadına düşsə, Allahın adını çəksin və desin: "Bismillahi əla əvvəlihi və əla axirih".

5-Heyvan, başı kəsiləndən sonra hətta gözünü, quyruğunu tərپətməklə, ya ayaqlarını yerə vurmaqla olsa belə, hərəkət etməlidir. Bu hökm, heyvanın diri olduğu şübhəli olan surətə aiddir. Əks təqdirdə, buna lüzum yoxdur. Həmçinin, heyvanın bədənindən, o heyvanın bədənində mütənasib olan adi miqdarda qan çıxması vacibdir.

6-Vacib ehtiyata əsasən, heyvanın başını – quşlardan başqa – ruhu bədənindən çıxmazdan əvvəl bədənindən ayırmasınlar. Hətta bu

iş quşlar barədə də məhəlli-işkaldır. Lakin qəflət səbəbindən, ya bıçağın iti olmasına görə başı bədənədən ayrılrsa, eybi yoxdur. Həmçinin, vacib ehtiyata əsasən, heyvanın boynundan quyruğuna qədər uzanan və “nuxa” adlanan ağ damarı – onurğa beyni olan iliyi (can verməmiş) qəsdən kəsməsinlər.

7-Vacib ehtiyata əsasən, heyvanın başı boyun tərəfdən deyil, məzbəhdən – qabaqdan kəsilməlidir. Həmçinin, vacib ehtiyata əsasən, bıçağı boyuna batıraraq damarları qarşı tərəfə doğru kəsmək caiz deyildir.

DƏVƏ KƏSMƏYİN QAYDASI

Məsələ: 2659. Əgər dəvəni, can verəndən sonra pak və halal olsun deyər, kəsmək istəsələr, heyvanın başını kəsmək üçün deyilmiş şərtlərdən əlavə bıçaq, ya dəmirdən olan başqa iti bir şeyi onun sinəsi ilə boynu arasındakı çökək yerə batırmalıdır.

Məsələ: 2660. Bıçağı dəvənin boğazına batırarkən dəvənin ayaq üstə olması daha yaxşıdır. Lakin əgər dizlərini yerə qoymuşsa, ya yanı üstə uzanmışsa və üzü qibləyədirsə, bıçağı boynunun çökəyinə batırsalar, eybi yoxdur.

Məsələ: 2661. Əgər bıçağı dəvənin boynunun çökəyinə batırmaq əvəzinə, onun başını kəssələr; ya inək, qoyun və bu kimi heyvanların başını kəsmək əvəzinə dəvə kimi, bıçağı onların boynunun çökəyinə batırsalar, onların əti haram və bədəni nəcis olar. Lakin əgər dəvənin 4 damarını kəssələr və nə qədər ki, diridir, bıçağı deyilən tərzdə boynunun çökəyinə batırsalar, onun əti halal və bədəni pak olar. Həmçinin, əgər bıçağı qoyun, inək və bu kimi heyvanların boynunun çökəyinə batırsalar və hələ diri olduqları halda başını kəssələr, halal və pak olar.

Məsələ: 2662. Əgər bir heyvan ipə-sapa yatmasa, özbaşınalıq etsə və onu şəriətdə deyilən qayda ilə kəsə bilməsələr, ya, məsələn, quyuya düşmüş olsa və orada öləcəyi ehtimal edilərsə və şər'i qayda ilə onu öldürmək mümkün olmasa, bədəninə hər hansı bir yerinə qılnc, xəncər, nizə və bu kimi şeylərlə yara vursalar və o yaranın tə'sirindən can verərsə, halal olar və onun üzü qibləyə olması da lazım deyildir. Lakin heyvanların kəsilməsi üçün deyilmiş digər şərtlər mövcud olmalıdır.

HEYVAN KƏSƏRKƏN MÜSTƏHƏBB OLAN ŞEYLƏR

Məsələ: 2663. Heyvanın kəsilməsində bir neçə şey müstəhəbbdir:

1-Qoyunun başını kəsərkən onun iki qabaq ayağı və bir dal ayağını bağlamaq, o biri ayağını açıq saxlamaq; inəyin başını kəsərkən 4 ayağını bağlayıb quyruğunu açıq saxlamaq; dəvəni kəsərkən oturan halda, iki qabaq ayağını aşağıdan dizə qədər və ya qoltuğunun altına qədər bir-birinə bağlayıb, arxa ayaqlarını açıq saxlamaq; toyuğu kəsdikdə isə qanad çalması üçün sərbəst buraxmaq müstəhəbbdir.

2-Heyvanı kəsən şəxsin üzü qıbləyə olması,

3-Heyvanı kəsməzdən öncə onun qabağına su qoymaq,

4-Heyvana az əziyyət olması üçün bir iş görmək, məsələn, bıçağı yaxşı itiləmək, başını sür`ətlə kəsmək və s.

HEYVAN KƏSİLMƏSİNDƏ MƏKRUH OLAN ŞEYLƏR

Məsələ: 2664. Heyvan kəsilməsində bir neçə şey məkruidur:

1-Məşhur nəzərə əsasən, heyvanın ruhu çıxmıuş onun dərisini soymaq; vacib ehtiyat bu işi tərək etməkdir.

2-Heyvanı, öz növündən olan başqa heyvanın görəcəyi bir yerdə kəsmək, məsələn, qoyunu digər qoyun, dəvəni digər dəvənin gözü qarşısında kəsmək.

3-Heyvanı gecə ikən kəsmək; amma əgər ölməsi ehtimal olunsa, bu hal istisnadır. Həmçinin, cümə günü zöhrdən qabaq kəsmək məkruidur, lakin zərurət olduqda, eybi yoxdur.

4-İnsanın özü bəslədiyi heyvanı kəsməsi.

SILAHLA OV ETMƏYİN HÖKMLƏRİ

Məsələ: 2665. Əgər əti halal olan vəhşi heyvanı silahla ovlasalar və ölsə, beş şərtlə halal və bədəni pakdır:

1-Ov silahı qılinc və bıçaq kimi kəsici, ya iti nizə və ox kimi bir şey olmalıdır. Əgər bir heyvanı tələyə salmaq, ağac, ya daş və bu kimi şeylərlə ovlasalar (və ölsə) pak deyildir və onu yemək haramdır. Əgər bir heyvanı tufənglə ovlasalar, onun gülləsi iti olub heyvanın bədəninə bataraq bədənini parçalasa (və ölsə) pak və halaldır. Əgər güllə iti olmasa və təzyiqlə (güclə) heyvanın bədənində bataraq onu öldürsə və ya hərərətin vasitəsilə heyvanın bədənini yandırsa və yanq nəticəsində ölsə, onun pak və halal olması məhəlli-ışkaldır.

2-Ov edən kəs müsəlman olmalıdır, yaxud pis-yaxşını ayıra bilən müsəlman övladı olmalıdır. Deməli, əgər kafir, nəvasib, xəvaric və kafirliyinə hökm olunmuş və ğulat kimi, Həzrət Əmirəl-mö`minin Əli (əleyhissalam)-ı Allah bilənlərin ovladığı heyvan halal deyildir.

3-Silahı heyvan ovlamaq üçün atmalıdır; əgər məsələ, bir yeri nişan alsın və təsadüfən heyvana dəyib öldürsə, o heyvan pak deyildir və onu yemək haramdır.

4-Silahı işə salarkən Allahın adını çəkməlidir; və əgər qəsdən onun adını çəkməsə, ov halal olmaz. Ancaq unutsa işkalı yoxdur.

5-Heyvanın öldüyü zaman ona çatsın, və ya diri olsa da, onun başını kəsmək miqdarında vaxt olmasın, əgər onun başını kəsmək miqdarında vaxt ola-ola başını kəsməsə və o ölsə haramdır.

Məsələ: 2666. Əgər iki nəfər birlikdə bir heyvanı ovlasa və biri ovlamağı qəsd etsə, o biri qəsd etməsə; ya biri müsəlman, digəri kafir olsa; ya onlardan biri Allahın adını çəksə, digəri isə qəsdən çəkməsə, o heyvan halal deyildir.

Məsələ: 2667. Əgər heyvanı oxla vurandan sonra, məsələ, suya düşsə və insan o heyvanın həm ox vasitəsilə, həm də suya düşərək (bu iki səbəbin birlikdə təsir etməsini və nəticədə) can verməsini bilsə, halal deyildir, hətta əgər bilməsə ki, təkcə ox vasitəsilə can verib, yenə də halal olmaz.

Məsələ: 2668. Əgər heyvanı qəsbi silah, ya itlə ovlasa, ov halaldır və onun öz malı olur. Lakin günah etməkdən əlavə, itin və silahın icarə haqqını sahibinə verməlidir.

Məsələ: 2669. Əgər ov etməyin səhih olduğu qılinc, ya başqa bir şeylə şikar edib, 2665-ci məsələdə deyilmiş şərtlərlə heyvanı iki hissəyə bölsələr, baş və boyunu bir tərəfdə qalsa və insan onun can verdiyi vaxt ona yetişsə hər iki hissə halaldır. Həmçinin, (gəlib çatdığı vaxt) heyvan diri olsa, ancaq başını kəsmək miqdarda vaxt qalmasa da, hökm eynidir. Amma əgər baş kəsmək miqdarda vaxt olsa və bir qədər diri qalması mümkün olsa, baş və boynu olmayan hissə haramdır, baş və boynu olan hissə isə, şəriətdə müəyyən olunmuş qayda ilə kəsilə halal, əks təqdirdə isə haramdır.

Məsələ: 2670. Əgər heyvanı ov etməyin səhih olmadığı ağac, ya daş, ya başqa bir şeylə iki hissəyə bölsələr, baş və boyun olmayan hissə haramdır, baş və boyun olan hissə isə diri olub, bir miqdar diri qalması da mümkün olsa və onu şəriətdə müəyyən olunmuş qayda ilə kəssələr halal, əks təqdirdə həmin hissə də haram olar.

Məsələ: 2671. Əgər heyvanı ov etsələr, ya başını kəssələr və onun qarnından diri bala çıxsın, onun başını şəriətdə müəyyən edilmiş qayda ilə kəssələr halal, əks təqdirdə isə haram olar.

Məsələ: 2672. Əgər heyvanı ov etsələr, ya başını kəssələr və onun qarnından ölü balasını çıxartsalar, bu halda onun xilqəti mükəmməl olsa və bədəninə tük, ya yunu çıxmış olsa və anasını ovlamaq, ya başını kəsmək vasitəsilə ölmüş olsa, balasını anasının qarnından çıxarmaqda adi miqdardan çox tə'xirə yol verməsələr, pak və halaldır.

OV ITI İLƏ OV ETMƏYİN HÖKMLƏRİ

Məsələ: 2673. Əgər ov iti ilə əti halal olan bir heyvanı ovlasalar, onun pak və halal olmasının 6 şərti vardır:

1-İt onu istənilən vaxt ovu götürmək üçün göndərdikdə gedəcəyi və qarşısını alan vaxt dayanacağı tərzdə tə'lim verilmiş it olmalıdır. Həmçinin, vacib-ehtiyata əsasən, adəti belə olmalıdır ki, sahibi gələndə qədər ovu yeməsin, amma əgər adəti ovun qanını yemək olsa, ya təsadüf hallarda ovu yesə, eybi yoxdur.

2-Onu ova göndərsinlər. Əgər özü ovun dalınca getsə və bir heyvanı ovlasa, o heyvanı yemək haramdır. Hətta əgər özü ovun dalınca getsə və sonradan sahibi ova tez çatmaq üçün onu səsləsə,

sahibinin səsi ilə tələssə də, vacib ehtiyata əsasən, o ovu (öldürdüyü halda) yeməkdən çəkinmək lazımdır.

3-İti göndərən şəxs müsəlman, ya pis və yaxşını anlayan müsəlman övladı olmalıdır. Əgər kafir, ya nasibi, ya xəvaric, ya kafir hökmündə olan bə'zi ğulətlər kimisi iti ov dalınca göndərsə, o itin ovu haramdır.

4-İti göndərərkən Allahın adı çəkilməlidir; əgər qəsdən Allahın adını çəkməsə, o ov haramdır. Ancaq yaddan çıxmış olsa, eybi yoxdur.

5-Ov itin dişindən aldığı yara nəticəsində ölmüş olsun; deməli, əgər it ovu boğsa, ya ov qaçmaqdan, ya qorxudan ölsə, halal deyildir.

6-İti göndərən şəxs heyvanın öldüyü vaxt ora çatsın, ya əgər diri olsa da, onun başını kəsməyə vaxt qalmasın, bu şərtlə ki, gecikməkdə səhlənkər olmasın. Deməli,, baş kəsmək qədər vaxt olsa və heyvanın başını kəsməsə, nəticədə özü ölsə, halal deyildir.

Məsələ: 2674. İti göndərən şəxs heyvanın başını kəsməyə vaxt olan zaman ora yetişsə, bu halda məsələn, bıçağı çıxarmaq və bu kimi səbəblərlə və səhlənkərlik etmədən vaxt keçsə və heyvan ölsə halaldır. Ancaq əgər yanında heyvanın başını kəsmək üçün bir şeyi olmasa və heyvan ölsə, halal olmaz; əgər bu halda iti buraxsa ki, onu öldürsün, halal olar.

Məsələ: 2675. Əgər bir heyvanı birlikdə ovlamaq üçün bir neçə iti göndərsə və onların hamısı 2673-cü məsələdə deyilmiş şərtlərə malik olsa, ov halaldır. Əgər onlardan birində o şərtlər olmasa, ov haramdır.

Məsələ: 2676. Əgər iti, bir heyvanı ovlamaq üçün göndərsələr və o, başqa bir heyvanı ovlayarsa o, ov halal və pakdır. Həmçinin əgər o heyvanı başqa bir heyvanla birgə ovlasa, onların hər ikisi halal və pakdır.

Məsələ: 2677. Əgər bir neçə nəfər birlikdə iti göndərsələr və onlardan biri kafir, ya kafir hökmündə olan bir kəs olsa, o ov haramdır. Həmçinin, onlardan biri Allahın adını qəsdən çəkməsə və itlərdən biri 2673-cü məsələdə deyilmiş tərzdə tə'lim görməmiş olsa, o ov haramdır.

Məsələ: 2678. Əgər şahin, ya ov itindən başqa bir heyvanla ov etsələr, o ov halal deyildir. Lakin heyvan diri olan bir vaxtda yetişib şəriətdə müəyyən olunmuş qaydalara əsasən başını kəssələr, halal olar.

BALIQ OVU

Məsələ: 2679. Əgər pullu balığı diri halda sudan çıxarsalar və sudan kənarda can versə, pak və yeyilməsi halaldır. Əgər suda ölsə pakdır, ancaq yeyilməsi haramdır. Əgər balıqçının toruna düşüb suda ölsə, onun yeyilməsi halaldır. Pulsuz balıq sudan diri çıxarılsa da və sudan kənarda can versə də haramdır.

Məsələ: 2680. Əgər balıq (atılıb) sudan kənara düşsə, ya dalğa onu sudan kənara atsa, ya su çəkilməklə balıq kənarda (üüruda) qalsa, ölməmişdən əvvəl bir kəs onu əllə və ya hər hansı bir vasitə ilə tutsa, can verəndən sonra halaldır.

Məsələ: 2681. Balığı ovlayanın müsəlman olması və balığı tutarkən Allahın adını çəkməsi lazım (vacib) deyildir. Lakin müsəlman onun tutulmasını görməli, ya başqa bir yolla arxayın olmalı, ya şər'i bir dəlili olmalıdır ki, balıq sudan diri tutulub, ya suda, (amma) torun içində ölüb.

Məsələ: 2682. Sudan ölü, yoxsa diri tutulması mə'lum olmayan ölü balıq müsəlmanın əlində olsa halaldır. Əgər kafirin əlində olsa və o, müsəlmanın əlindən almamışdırsa, "diri tutmuşam" - desə də belə, haramdır. Ancaq onu diri tutduğuna dair dəlil olsa, yaxud sözünün əksi güman olunmayan siqə bir şəxs xəbər versə, halaldır.

Məsələ: 2683. Diri balığı yemək caizdir, amma əhvət ondan çəkinməkdir.

Məsələ: 2684. Əgər balığı diri-diri qızartsalar, ya (özü) ölməmişdən əvvəl onu öldürsələr, yemək caizdir, ancaq ondan çəkinmək müstəhəbb ehtiyatdır.

Məsələ: 2685. Əgər balığı sudan kənarda iki yerə bölsələr və onun diri qalan hissəsi suya düşsə, ehtiyata əsasən, sudan kənarda qalan hissəsini yemək caiz deyildir.

ÇƏYİRTKƏ OVU

Məsələ: 2686. Əgər çəyirtkə əl və ya başqa bir vasitə ilə diri olaraq tutulsa, can verəndən sonra halaldır, onu tutan kəsin müsəlman olmağı və tutanda Allahın adını çəkməsi lazım (vacib) deyildir. Ancaq kafirin əlində ölü olan çəyirtkəni müsəlmandan almadığı və onu diri, yoxsa ölü halda götürdüyü mə'lum olmasa, "diri tutmuşam" - desə də belə, haramdır. Amma dəlil olsa, ya sözünün əksi güman olunmayan inanılmış bir şəxs kafirin onu diri tutduğunu desə, halaldır.

Məsələ: 2687. Qanad çıxarmamış və ya uça bilməyən çayırtkəni yemək haramdır.

YEMƏLİLƏRİN VƏ İÇMƏLİLƏRİN HÖKMLƏRİ

Məsələ: 2688. Ev toyuğunun, göyərçin və sərçə qismindən olanların ətini yemək halaldır. Bülbül, sığırcın və torağay da sərçə qismindəndir. Gecə quşu (yarasa), tovuz quşu və qarğanın bütün növləri və şahin, qartal, qırğı kimi caynaqlı olan, ya uçarkən qanad qalması (qanadlarını açıq halda saxlayıb) süzməyindən az olan hər bir quşun əti haramdır. Həmçinin, qanad çalması, süzməyindən çox olması məlum olan quşlar istisna olmaqla, çinədanı, pətənəsi və ayağının arxasında caynağı olmayan quşlar da eyni hökmdədir. Qaranquş və şanapipiyi öldürmək və ətini yemək məkruhdur.

Məsələ: 2689. Əgər diri heyvandan ruhu olan bir şey qoparılsa, məsələn, qoyunun quyruğunu, ya bir parça ətini qoparsalar, nəcis və haramdır.

Məsələ: 2690. Əti halal olan heyvanların bəzi üzvləri haramdır və onlar aşağıdakılardan ibarətdir:

- 1) Qan
- 2) Fəzlə
- 3) Erkəklik cinsiyyət üzvü
- 4) Fərci (dişilik cinsiyyət üzvü)
- 5) Balalığı
- 6) Duşul adlanan vəzlər (artıq ətlər)
- 7) Donbələn adlanan toxumu (xayalar)
- 8) Beyində noxud şəklində olan şey
- 9) Bel sümüyün (fəqərə sütununun) içindəki haram ilik (onurğa beyni)
- 10) Öd kisəsi
- 11) Dalaq
- 12) Sidik kisəsi
- 13) Gözün bəbəyi.

Vacib ehtiyata əsasən, fəqərə sütununun hər iki tərəfində olan sarı (çeynənilə bilməyən) damarlar və dırnağın arasında olan piyi (buna «zatul-əşace» deyilir) yeməkdən çəkinsin. Bu ehtiyat piy barəsində daha təkidlə buyurulmuşdur. Quşlarda isə, qan və fəzlə

kimi işkalsız olaraq haram olanlardan başqa, yuxarıda deyilən şeylərin hər hansı onlarda olsa, vacib ehtiyata əsasən, onların yeyilməsindən çəkinməlidir.

Məsələ: 2691. Əti haram olan heyvanın, həmçinin, əti halal olan heyvanın bövlünü içmək haramdır. Eləcə də insan təbiətinin nifrət etdiyi iyrenc şeylərin yeyilib-içilməsi caiz deyildir. Lakin müalicə məqsədilə dəvə, inək və qoyunun bövlünü, onlara ehtiyac duyulduğu surətdə içməyin maneəsi yoxdur.

Məsələ: 2692. Palçıq yemək haramdır. Həmçinin, ehtiyata əsasən, yerin torpaq, qum və daş kimi digər hissələri də eyni hökmü daşıyır. Dağıstan və ermənistan gilini müalicənin yalnız ona həsr olduğu surətdə yeməyin eybi yoxdur. Şəfa tapmaq üçün Həzrət Seyyidüş-şühəda (əleyhissalam)-ın türbətindən orta həcmli noxuddan çox olmayan miqdarda yeməyin eybi yoxdur. Daha yaxşı olar ki, türbəti bir miqdar suda həll edib qarışdırdıqdan sonra onun suyu içilsin.

Məsələ: 2693. Burun suyunu və ağıza gələn sinə bəlgəmini udmaq haram deyildir. Həmçinin, dişlərin dibini təmizləyərkən onun dibindən çıxan şeyi, əgər insanın təbiəti qəbul edirsə, udmağın eybi yoxdur.

Məsələ: 2694. Ölümə səbəb olacaq, ya insana əsaslı, nəzərə cərpacaq zərər verən şeylərin yeyilib-içilməsi haramdır.

Məsələ: 2695. At, qatır və ulaq ətini yemək məkruhdur. Əgər bir kəs (nəuzu billah) onlara yaxınlıq etsə, özü və törəmələrinin əti və südü haram, bəvlü və peyini nəcis olar. Onları şəhərdən çıxarıb başqa bir yerdə satmaq lazımdır. Vəty edən şəxs onun qiymətini sahibinə verməlidir.

Əgər inək və qoyun kimi, əti halal olan heyvanla (nəuzu billah) yaxınlıq edilsə, onların bəvlü və peyini nəcis olar. Onların ətini yemək və südünü içmək haram olar. Həmçinin, onların törəmələri də bu hökmü daşıyır. Onları dərhal öldürüb yandırmaq lazımdır. Onunla vəty edən şəxs onun pulunu sahibinə verməlidir.

Məsələ: 2696. Əgər çəpiş, əti və sümüyü bərkiyən miqdarda donuzdan süd əmsə özü və törəməsi haram olur. Həmçinin, südəmər quzu da vacib-ehtiyata əsasən, eyni hökmü daşıyır. Amma ondan (sümüyü bərkiyəndən) az miqdarda süd əmdiyyə surətdə vacib-ehtiyata əsasən, istibra olduğu təqdirdə halal olar. Onların istibrası yeddi gün qoyunun, ya keçinin döşündən süd əmməsi ilədir. Əgər süd

əmməyə ehtiyacı yoxdursa, 7 gün ot yeməlidir. Həmçinin, insanın nəcasətini yeməyə adət etmiş bir heyvanın da əti haramdır və istibra olunduqda halal olar. Onun istibra qaydası 226-cı məsələdə deyilmişdir.

Məsələ: 2697. Şərab və sair spirtli içkiləri içmək haramdır və rəvayətlərdə həddindən çox məzəmmət olunmuşdur. Onların bə'zisi bu məzmunadadır ki, Allaha qarşı spirtli içki içməkdən də şiddətli olacaq bir günah yoxdur. İmam Cə'fər Sadiq (əleyhissalam)-dan soruşdular ki, "şərab içmək daha pisdir, yoxsa namazı tərk etmək?" Həzrət buyurdu ki, «şərab içmək. Çünki, şərab içən, onu içərkən öz Allahını tanımayacaq bir hala düşür.» Həzrət Rəsuli Əkrəm (səlləllahu əleyhi və alih)-dən belə rəvayət olunmuşdur ki, "Bütün günahların kökü şərabdır" və bə'zi rəvayətlərdə şərab içmək zina və oğurluqdan da ağır bir günah hesab edilmişdir. Allah-Taala şərabı, bütün pisləklərin, şər və xəbis işlərin kökü və mənşəyi olduğu üçün haram buyurmuşdur. Şərab içən kəs öz aqlını əldən verir, nəticədə öz Pərvərdigarını tanımır, hər bir günaha qurşanır, heç kəsin ehtiramını saxlamır, hər bir qohumu ilə əlaqəsini kəsir və hər bir aşkar çirkinliklərə mürtəkiq olur.

Məsələ: 2698. İnsanın şərab içənlərdən biri hesab olunacağı təqdirdə, şərab içilən bir süfrədə oturmaı, habelə o süfrədən bir şey yeməsi haramdır.

Məsələ: 2699. Hər bir müsəlmana vacibdir ki, aclıq və susuzluqdan ölüm ayağında olan bir müsəlmana çörək və su verməklə onu ölümdən xilas etsin.

YEYIB-İÇMƏKDƏ MÜSTƏHƏBB VƏ MƏKRUH OLANLAR

Hökmə istinad edilən bə'zi rəvayətlər, (bir əməlin) şər'ən müstəhəbb və məkrüh olmasını bəyan etmək məqamında olmasa da, o işlərin zərər və faydasını açıqlayır.

Məsələ: 2700. Yemək yeməkdə bir neçə şey müstəhəbbdir:

1-Yeməkəncə hər iki əlləri yumaq.

2-Yemək yedikdən sonra hər iki əlləri yuyub dəsmalla qurulamaq.

3-Süfrə sahibinin hamıdan qabaq yeməyə başlayıb, hamıdan axırda qurtarması və yemək yeməzdən qabaq əvvəlcə süfrə sahibinin öz əllərini yuması, sonra onun sağ tərəfində oturan adamdan başlayıb,

sol tərəfində oturan adama qədər tərtibə əllərini yumaları. Yeməkdən sonra süfrə sahibinin sol tərəfində oturan birinci adamın əlini yumağa başlayaraq həmin tərtiblə süfrə sahibinə qədər hamının əllərini yumaları.

4-Yeməyə başlayanda “Bismillah” demək. Ancaq süfrədə bir neçə cür yemək olsa, onların hər birini yeməyə başlayanda “Bismillah” demək müstəhəbdir.

5-Yeməyi sağ əl ilə yemək.

6-Üç və daha artıq barmaqla yemək, iki barmaqla yeməmək.

7-Əgər süfrə başında bir neçə nəfər əyləşmişsə, hər kəsin öz qarşısındakı yeməkdən yeməsi.

8-Tikələri kiçik götürmək.

9-Süfrədə çox oturub, yeməyi uzatmaq.

10-Yeməyi yaxşı-yaxşı çeynəmək.

11-Yeməkdən sonra Allaha həmd-səna etmək.

12-Barmaqları yalamaq.

13-Yeməkdən sonra dişləri xilal etmək – aralarını təmizləmək. Lakin nar ağacının çöpü, reyhan çubuğu, qamış və xurma ağacının yarpağı ilə dişləri təmizləməmək.

14-Süfrədən yerə tökülənləri yığıb yemək. Ancaq şüldə, biyabanda yemək yedikdə, yerə tökülənləri quş və heyvanlar üçün saxlamaq müstəhəbdir.

15-Gecənin və gündüzün əvvəlində yemək yemək, günün ortasında və gecənin ortasında yemək yeməmək.

16-Yemək yeyəndən sonra arxası üstə uzanıb sağ ayağı sol ayağın üstünə qoymaq.

17-Yeməyin əvvəlində və axırında azacıq duz yemək.

18-Meyvəni yeməkdən əvvəl onu su ilə yumaq.

Məsələ: 2701. Yemək yeyəndə bir neçə şey məkruhdur:

1-Tox halda yemək

2-Çox yemək

3-Yemək yeyəndə, yemək halında olan başqa birisinin üzünə baxmaq

4-Yeməyi isti (qaynar) halda yemək

5-Yeyib-içdiyini üfürmək

6-Süfrəyə çörək qoyulandan sonra başqa bir şeyi gözləmək

7-Çörəyi bıçaqla kəsmək

8-Çörəyi yemək qabının altına qoymaq

9-Sümüyə yapışmış ətə, heç nə qalmayacağı şəkildə təmizləmək

10-Meyvənin qabığını soymaq

11-Meyvəni axıra qədər yemədən atmaq.

Məsələ: 2702. Su içilməsində bir neçə şey müstəhəbdir:

1-Suyu somurub içmək

2-Gündüz ayaq üstə durub su içmək

3-Suyu içməzdən öncə “Bismillah”, sonra “Əl-həmdü lillah” demək

4-Suyu üç nəfəsə içmək

5-Su içməyə meyl olduqda su içmək

6-Su içəndən sonra həzrət Seyyidüş-şühəda İmam Hüseyin (əleyhissalam) və onun əhli-beytini yad etmək və o həzrətin qatillərinə lə'nət demək.

Məsələ: 2703. Çox su içmək, yağlı xörəkdən sonra və gecə ayaq üstə su içmək məzəmmət olunmuşdur. Həmçinin, sol əllə su içmək, qabın sınıq yerindən və dəstəyi olan yerindən su içmək də məzəmmət olunmuşdur.

NƏZİR VƏ ƏHDİN HÖKMLƏRİ

Məsələ: 2704. Nəzir odur ki, insan Allah rızası üçün xeyirli bir işi görməyi özünə vacib etsin (iltizamlı olsun), ya edilməməsi üstün olan bir işi tərək etsin.

Məsələ: 2705. Nəzirdə siğə oxunmalıdır, amma onun ərəbcə oxunması lazım (vacib) deyil. Deməli, “əgər xəstəm sağalsa, Allah üçün fəqirə 10 manat vermək mənim boynumdadır” - desə, onun nəziri səhihdir.

Məsələ: 2706. Nəzir edən baliğ və aqil olmalı, qəsd və öz ixtiyarı ilə nəzir etməlidir. Buna görə də əgər bir kəs əsəbiləşdiyinə görə ixtiyarsız olaraq nəzir etsə, ya onu nəzir etməyə məcbur etsələr, onun nəziri səhih deyildir.

Məsələ: 2707. Müflis, yəni şəriət hakimi tərəfindən öz malından istifadə etməsi qadağan olunmuş şəxs və səfeh, yəni öz malını əbəs, lazımsız yerlərə sərf edən bir kəs əgər bir malını fəqirə verməyi nəzir etsə, səhih deyildir.

Məsələ: 2708. Əgər ər, öz arvadına nəzir etməyi qadağan etsə, bu halda nəzirə əməl etmək, ərinin haqqı ilə zidd olacaqsə, nəzir edə bilməz. Hətta bu surətdə ərini icazəsi olmadan qadının etdiyi nəzir Babildir. Qadının, ərini icazəsi olmadan öz malından həcc, ya zəkət, ya ata-anasına ehsan, ya sileyi-rəhim etmək kimi işlərdən qeyri şeyləri nəzir etməsinin səhihliyi məhəlli-işkaldır.

Məsələ: 2709. Əgər arvad ərini icazəsi ilə nəzir etsə, ər onun nəzirini poza və onun nəzirə əməl etməyinin qarşısını ala bilməz.

Məsələ: 2710. Əgər övlad atasının icazəsi ilə, ya icazəsi olmadan nəzir etsə, gərək nəzirinə əməl etsin. Lakin atası, ya anası onu, nəzir etdiyi əməldən çəkəndirsə, onun nəziri səhih olmaz.

Məsələ: 2711. İnsan elə bir iş üçün nəzir etməlidir ki, onu yerinə yetirməyi mümkün olsun. Buna görə də, məsələn, Kərbəlaya piyada gedə bilməyəcək bir kəs oraya piyada getməsin nəzir etsə, nəziri səhih deyildir.

Məsələ: 2712. Əgər bir şəxs haram, ya məkrüh olan bir işi yerinə yetirəcəyini, ya vacib, yaxud müstəhəbb bir əməli tərkdəcəyini nəzir etsə, nəziri səhih deyildir.

Məsələ: 2713. Əgər mübah bir işi yerinə yetirəcəyini, ya tərkdəcəyini nəzir etsə, bu halda onun yerinə yetirilməsi və tərkdilməsi hər bir cəhətdən eyni səviyyədə olarsa, nəziri səhih deyildir. Əgər onu yerinə yetirmək müəyyən bir cəhətdən yaxşı olarsa və insan da məhz o cəhətə görə nəzir etsə, məsələn, ibadət etməyə qüvvə toplamaq üçün yemək yeməyi nəzir edərsə, nəziri səhihdir. Həmçinin, mübah işi tərkd etmək müəyyən bir cəhətdən yaxşı olarsa və insan da elə o cəhətə görə nəzir edərsə, məsələn, siqaret (sağlamlığa) zərərli olduğu üçün onu çəkməməyi nəzir edərsə, onun nəziri səhihdir.

Məsələ: 2714. Əgər öz vacib namazını, öz-özlüyündə savabını artırmayan bir yerdə, məsələn, otaqda qılmağı nəzir edərsə, orada namaz qılmaq müəyyən bir cəhətə görə yaxşı olarsa, məsələn, sakitlik (xəlvət bir yer) olduğu üçün insan orada hüzeni-qəlb tapırsa, həmin cəhətə görə nəziri səhihdir.

Məsələ: 2715. Əgər bir işi görəcəyini nəzir etsə, həmin işi nəzir etdiyi şəkildə yerinə yetirməlidir. Əgər ayın birində sədəqə verəcəyini, ya oruc tutacağını nəzir edərsə, bunları o gündən bir gün sonra, ya bir gün əvvəl yetirdiyi halda kifayət etməz. Həmçinin, xəstəsinin sağaldığı vaxt sədəqə verəcəyini nəzir edərsə, xəstə sağalmamışdan əvvəl sədəqə versə, kifayət etməz.

Məsələ: 2716. Əgər oruc tutacağını nəzir etsə, lakin onun vaxtını və miqdarını müəyyənləşdirməsə, bu halda bir gün oruc tutsa, kifayət edir. Əgər namaz qılacağını nəzir edib, onun miqdar və xüsusiyyətlərini müəyyən etməsə, iki rükətli bir namaz qılsa, kifayət edir. Əgər sədəqə verəcəyini nəzir edib onun növünü və miqdarını müəyyən etməzsə, “sədəqə verdi” deyiləcək bir şey verərsə, öz nəzirinə əməl etmiş olur. Əgər Allah rızası üçün bir iş görəcəyini nəzir edərsə, bir namaz qılsa, ya bir gün oruc tutsa, ya bir şeyi sədəqə verərsə, öz nəzirini yerinə yetirmişdir.

Məsələ: 2717. Əgər müəyyən bir gün oruc tutacağını nəzir etsə, gərək həmin günü oruc tutsun. Əgər qəsdən (həmin gün) oruc tutmasa, onu qəza etməkdən əlavə, kəffarəsini də verməlidir. Onun kəffarəsi andı pozmağın kəffarəsi kimidir (necə ki, 2734-cü məsələdə deyiləcək). Ancaq həmin gün ixtiyari olaraq səfərə gedə və oruc tutmaya bilər. Əgər (o gün) səfərdə olsa, iqamət qəsdini edib oruc

tutması lazım deyildir. Amma səfər, ya xəstəlik səbəbinə oruc tutmasa, onun qəzasını tutması lazımdır. Həmçinin, vacib ehtiyata əsasən, heyz səbəbinə oruc tutmadıqda da hökm eynidir; hər bir halda, kəffərəsi yoxdur.

Məsələ: 2718. Əgər insan öz ixtiyarı ilə nəzirinə əməl etməsə, kəffərə verməlidir.

Məsələ: 2719. Əgər bir əməli müəyyən bir vaxta qədər tərk edəcəyini nəzir etsə, həmin vaxt keçdikdən sonra o əməli əncam verə bilər. Əgər o vaxt tamam olmazdan qabaq unudaraq, ya məcburiyyət qarşısında qalaraq o əməli yerinə yetirərsə ona bir şey vacib deyildir, lakin yenə də gərək həmin vaxta qədər o əməli yerinə yetirməsin. Amma o vaxt tamam olmamış üzürlü səbəb olmadan o əməli ikinci dəfə yerinə yetirsə, gərək kəffərə versin.

Məsələ: 2720. Əgər bir kəs bir əməli tərk edəcəyini nəzir edib, onun üçün vaxt müəyyən etməsə, bu halda unudaraq, yaxud məcbur olaraq və ya qəflətdə olaraq o əməli yerinə yetirsə, ona kəffərə vacib deyildir. Lakin sonralar ixtiyarı ilə hər vaxt o əməli yerinə yetirsə, kəffərə vacibdir.

Məsələ: 2721. Əgər hər həftədə müəyyən bir günü, məsələn, cümə gününü oruc tutacağını nəzir etsə, bu halda cümələrin biri Qurban, ya Fitr bayramına düşərsə, ya cümə günü başqa bir üzürlü səbəb irəli gəlsə, məsələn, səfər, ya xəstəlik qarşısına çıxsa, o günü oruc tutmamalı və onun qəzasını yerinə yetirməlidir. Həmçinin, vacib ehtiyata əsasən, heyz səbəbilə oruc tutmasa da, hökm eynidir.

Məsələ: 2722. Əgər müəyyən qədər sədəqə verəcəyini nəzir etsə və sədəqəni verməzdən qabaq ölsə, onun malından həmin miqdarda sədəqə verilməsi lazım (vacib) deyildir. Ancaq müstəhəbb ehtiyat budur ki, meyyitin varislərindən baliğ olanlar sədəqəni, öz paylarından (və) meyyitin tərəfindən versinlər.

Məsələ: 2723. Əgər müəyyən bir fəqirə sədəqə verəcəyini nəzir etə, onu başqa bir fəqirə verə bilməz. Əgər həmin fəqir ölsə, müstəhəbb ehtiyat budur ki, onun vərasəsinə versin.

Məsələ: 2724. Əgər imamlardan (əleyhimussalam) birinin, məsələn, İmam Hüseyn (əleyhissalam)-ın ziyarətinə gedəcəyini nəzir etsə, başqa bir imamın ziyarətinə getməsi kifayət etməz. Əgər üzürlü səbəbə görə o imamın ziyarətinə gedə bilməsə, ona bir şey vacib deyildir.

Məsələ: 2725. Ziyarətə gedəcəyini nəzir edən bir şəxs ziyarət qüslünü və namazını nəzir etməsə, onları yerinə yetirməsi lazım (vacib) deyildir.

Məsələ: 2726. Əgər İmam (əleyhissalam) və İmam övladlarından birinin hərəminə nəzir etsə və onun sərf olunma yerlərini nəzərində tutmasa, onu hərəmin təmiri, döşənməsi və işıqlandırılması və s. işlər üçün sərf etsin.

Məsələ: 2727. Əgər imamın (əleyhissalam) özü üçün bir şeyi nəzir etsə, bu halda müəyyən bir şeyə sərf edəcəyini qəsd etsə, gərək onu həmin yerə sərf etsin. Əgər müəyyən bir yerə sərf edəcəyini qəsd etməsə, gərək imamla (əleyhissalam) nisbəti (aidiyyatı) olacaq bir şeyə sərf etsin, məsələn, imamın fəqir zəvvarına, ya o imamın hərəminin təmir və bu kimi işlərinə; ya İmam (əleyhissalam)-a təzim və ehtiram oluncaq bir şeyə sərf etsin. Müstəhəbb ehtiyat budur ki, həmin işlərin savabını da o İmam (əleyhissalam)-a hədiyyə etsin. Həmçinin, imam övladlarına da bir şey nəzir etdikdə hökm eynidir.

Məsələ: 2728. Sədəqə, ya imamlardan biri üçün nəzir edilmiş qoyun, onu həmin yerə sərf etməzdən əvvəl süd, ya bala versə, nəzir edən kəsin malıdır, lakin qoyunun yunu və kökəldiyi artıq miqdar nəzirin bir hissəsidir.

Məsələ: 2729. Əgər xəstəsinin sağalacağı, ya müsafirinə qayıdacağı təqdirdə müəyyən bir əməli yerinə yetirəcəyini nəzir etsə, bu halda xəstəsinin nəzir etməzdən əvvəl sağalmış, ya müsafirinə nəzir etməzdən əvvəl gəlmiş olduğu məlum olsa, o nəzirə əməl etməsi lazım deyildir.

Məsələ: 2730. Əgər ata, ya ana öz qızını seyyidə ərə verəcəyini nəzir edərsə, qız təklif həddinə çatdıqdan sonra ərə getmək ixtiyarı onun öz əlindədir və onların nəzirinin e'tibarı yoxdur.

Məsələ: 2731. Əgər şəri bir ehtiyacı rəva olduğu təqdirdə xeyir bir iş yerinə yetirəcəyini Allahla əhd bağlasa, hacəti yerinə yetdikdən sonra o işi yerinə yetirməlidir. Həmçinin, əgər heç bir hacəti olmadan əhd etsə ki, müəyyən bir əməli yerinə yetirsin, o əməli əncam vermək ona vacib olar. Həmçinin, vacib ehtiyata əsasən, o iş mübah olsa, hər iki surətdə hökm eynidir.

Məsələ: 2732. Əhddə də, nəzirdə olduğu kimi, siğə oxunmalıdır və əhd etdiyi şey mərcuh (bəyənilməyən, məkrüh) omamalıdır. Ancaq onun aid olduğu iş, əməlin rüchanının mö'təbər (şərt) olması – necə ki, bunu məşhur buyurmuşlar — məhəlli-işkaldır.

Məsələ: 2733. Əgər öz əhdinə əməl etməsə, gərək kəffərə versin; yə`ni ya bir qul azad etsin, ya 60 fəqiri doyursun, ya iki ay ardıcıl olaraq tutsun.

AND İÇMƏYİN HÖKMLƏRİ

Məsələ: 2734. Əgər bir kəs bir işi yerinə yetirəcəyi, ya müəyyən bir işi tərک edəcəyi, məsələn, oruc tutacağı, ya siqaret çəkməyəcəyi üçün and içsə, qəsdən andı ilə müxalifət etsə, kəffarə verməlidir; yə`ni ya bir qul azad etməli, ya 60 fəqiri doyurmalı, ya onları geyimlə tə`min etməli, yaxud da əgər bunları edə bilməsə, üç gün ardıcıl olaraq oruc tutmalıdır.

Məsələ: 2735. And içməyin bir neçə şərti vardır:

1-And içən kəs baliğ və ağıllı olmalı, ixtiyar üzündən və qəsd edərək and içməlidir. Deməli, uşağın, məst adamın, dəlinin və and içməyə məcbur edilən bir kəsin andı düzgün deyildir. Həmçinin, əgər əsəbi halda, qəsd etmədən and içsə də hökm eynidir. Müflis və səfeh şəxsin and içməyi onun öz malından istifadə etməyi lazım tutursa, səhih deyildir.

2-Yerinə yetirəcəyinə dair and içdiyi iş haram, ya məkrüh; tərک edəcəyinə dair and içdiyi iş vacib, ya müstəhəbb bir iş olmamalıdır. Din və dünya məsləhətinə şamil olmayan mübah bir işi əncam vermək, yaxud tərک etməklə əlaqədar anda əməl olunmasının vacibliyi məhəlli-işkəldir.

3-Allahın, Müqəddəs Zatından başqa heç kəsə deyilməyəcək adlarından birinə, məsələn “Allah” və “Xuda” kimi adlarına and içməlidir. Həmçinin, “Xaliq”və “Raziq” kimi bir ada and içsə ki, o ad Allahdan başqasına da deyildi halda, Allah-Taalaya daha çox deyildi üçün o adı bir şəxsə deyərəkən ancaq Onun Müqəddəs Zati nəzərə gələrsə, andı səhihdir. Hətta həm Allaha, həm də başqalarına deyilən bir ada, Allahı nəzərdə tutub and içsə, vacib ehtiyata əsasən, o andına əməl etməlidir.

4-Andı dilinə gətirməli, tələffüz etməlidir. Əgər yazsa, yaxud qəlbində qəsd etsə, səhih deyil. Ancaq lal insan işarə ilə and içsə, səhihdir.

5-Andına əməl etmək onun üçün mümkün olmalıdır; əgər and içdiyi zaman mümkün olub, sonradan onu əncam verməkdən aciz olarsa, aciz olduğu zamandan e`tibarən, onun andı pozulur. Həmçinin,

nəzir, and və əhdinə əməl etməyi dözülməz dərəcədə çətin olarsa, hökm eynidir.

Məsələ: 2736. Əgər ata öz övladının and içməsinin qarşısını alsın, ya ər öz arvadının and içməsinin qarşısını alsın, onun andı səhih deyildir.

Məsələ: 2737. Əgər övlad atasının və arvad ərinin icazəsi olmadan and içsə, ata və ər onların andını poza bilərlər. Hətta zahir budur ki, onların andı ata və ərin icazəsi olmadan səhih deyildir.

Məsələ: 2738. Əgər insan unuduğu üçün, ya məcburiyyət qarşısında olaraq, ya qəflətdə olma səbəbi ilə andına əməl etməsə, ona kəffarə vacib deyildir. Həmçinin, andına əməl etməməyə məcbur edildikdə də hökm eynidir. Vəsvəs bir şəxsin and içməsi, məsələn, “Allaha and olsun ki, indi namaza başlayıram” - desə və vəsvəsəli olduğu üçün namaza məşğul olmasa, bu halda onun vəsvəsəsi qeyri-ixtiyari olaraq andına əməl etməyəcək dərəcədə olsa, kəffarəsi yoxdur.

Məsələ: 2739. Düz danışıqına dair and içən şəxsin danışıqı düz olarsa and içməsi məkrühdür; əgər yalan olsa, haram və böyük günahlardandır. Ancaq özünü, ya başqa bir müsəlmanı zalımın şərrindən xilas etmək üçün yalandan and içsə, eybi yoxdur, hətta bə'zən vacib də olur. Amma tövriyə edə bilsə – yə'ni and içdiyi vaxt elə niyyət etsin ki, yalan olmasın – vacib ehtiyat budur ki, tövriyə etsin. Məsələn, əgər zalım, bir kəsə əziyyət vermək istəsə və insandan onu görüb-görmədiyini soruşsa və insan o kəsi bir saat əvvəl gördüyü halda “görməmişəm” deyər, niyyətində isə 5 dəqiqə bundan əvvəl görmədiyini qəsd edər.

VƏQFIN HÖKMLƏRİ

Məsələ: 2740. Əgər bir kəs bir şeyi vəqf etsə, vəqf edən şəxsin özü və başqaları onu bağışlaya, sata bilməzlər, həmçinin, bir kəs ondan irs apara bilməz. Ancaq 2122, 2123-cü məsələlərdə deyilən bə`zi hallarda, vəqfin satılmasının eybi yoxdur.

Məsələ: 2741. Vəqf siğəsini ərəbcə oxumaq lazım (vacib) deyil; hətta əgər “öz evimi vəqf etdim” - desə də, kifayət edər. Həmçinin, vəqfin inşa edilməsi bir əməli etməklə də gerçəkləşir, məsələn, vəqf etmək qəsdilə həsiri məscidə salsa, yaxud bir yeri məscid bina etmək üçün tikməyə başlasa. Məscid, mədrəsə kimi ümumi vəqflərdə, məsələn fəqirlərə, seyyidlərə vəqf edilən yerləri və s.ni vəqf etsə, vəqfin səhih omasında kiminsə onu qəbul etməsi lazım deyildir. Hətta xüsusi vəqflərdə də, məsələn, övlada olunan vəqfdə, qəbulun şərt olmaması əhvət olsa da, əqva budur ki, mö`təbər (şərt) deyildir.

Məsələ: 2742. Əgər vəqf üçün bir mülkü tə`yin etsə və vəqfi inşa etməmiş pəşman olsa, ya ölsə, vəqf gerçəkləşmir.

Məsələ: 2743. Bir malı vəqf edən kəs, vəqfi inşa etdiyi zamandan malı həmişəlik olaraq vəqf etməlidir. Əgər məsələn “bu mal mən öləndən sonra vəqf olsun” - desə, siğə oxuduğu andan ölənə kimi vəqf olmadığı üçün, səhih deyildir. Həmçinin, əgər “on il vəqf olsun və ondan sonra olmasın” desə, ya “on il vəqf olandan sonra beş il vəqf olmasın, sonra yenə vəqf olsun” - desə, vəqf səhih deyildir.

Məsələ: 2744. Xüsusi vəqf o surətdə səhihdir ki, vəqf olunan malı kimin üçün vəqf edibsə, onun özünün, yaxud vəkilinin, ya vələsinin istifadəsinə versin. Ancaq əgər bir şeyi öz səğir uşağına vəqf etsə və malı onun tərəfindən mülkiyyətə keçirib ixtiyarında saxlasa, vəqf səhihdir.

Məsələ: 2745. Məscid, mədrəsə və bu kimi ümumi vəqflərdə qəbul əhvət olsa da, mö`təbər (şərt) deyildir. Qəbul da bubunla gerçəkləşir ki, məsələn, məscid vəqf edildikdə bir nəfər o məsciddə namaz qılsın, ya qəbiristanlıq vəqf edildikdə bir kəsi orada dəfn etsinlər.

Məsələ: 2746. Vəqf edən kəs baliğ olmalıdır. Vəlisi tərəfindən vəqf etməyə icazəli olan müməyyiz uşağın vəqfinin səhih olması, məsləhət olduqda, uzaq görüş deyildir. Həmçinin, vəqf edən ağıllı olmalı, bir kəs unu vəqfə məcbur etməməlidir, şər`ən öz malından istifadə (təsərrüf) edə bilməlidir. Buna görə də səfeh, yə`ni öz malını əbəs, boş yerə sərf edən və həmçinin, şəriət hakimi tərəfindən öz malından istifadəyə qadağa qoyulmuş müflis əgər bir şeyi vəqf etsələr nafiz (yeterli, səhih) deyildir, ancaq (səfehədə) vəlinin və (müflisdə) tələbkarların icazəsi olsa, eybi yoxdur.

Məsələ: 2747. Əgər bir malı, ana bətnində olub hələ dünyaya gəlməmiş bir uşağa vəqf etsə, onun səhih olması məhəlli-ışkaldır, ancaq hazırda mövcud olan şəxslərə və onlardan sonra, gələcəkdə dünyaya gələcək kəslər üçün vəqf etsə, hətta vəqf gerçəkləşən zaman ana bətnində olmasalar da belə, məsələn, bir şeyi öz övladlarına vəqf etsə ki, vəqf onlardan sonra onun nəvələri üçün olsun və hər dəstə biri-digərindən sonra o vəqfdən istifadə etsinlər, bu halda səhihdir.

Məsələ: 2748. Əgər bir şeyi özü üçün vəqf etsə, məsələn, bir dükanı, mənfəətinin ölümündən sonra qəbrinə sərf edilməsi üçün vərf etsə, səhih deyildir. Lakin, məsələn, bir malı fəqirlərə vəqf etsə və özü də fəqir olsa, vəqfin mənfəətlərindən istifadə edə bilər.

Məsələ: 2749. Əgər vəqf etdiyi bir şey üçün mütəvəlli¹ tə`yin etsə, vəqfin ixtiyarı vəqf edənin tə`yin etdiyi kəsdədir. Əgər mütəvəlli tə`yin etməsə, bu halda, məsələn, öz övladları kimi məxsus fərdlərə vəqf etmiş olsa və baliğ olsalar, ixtiyarı onların özü ilədir. Əgər baliğ olmasalar, ixtiyarı onların vəlisinin əlindədir. Ancaq vəqfin məsləhətinə və sonrakı təbəqələrin məsləhətinə aid olan təsərrüflərdə şəriət hakiminin icazəsi mö`təbərdir (şərtdir).

Məsələ: 2750. Əgər bir mülkü, məsələn, fəqirlərə, ya seyyidlərə vəqf edərsə, ya onun mənfəətinin xeyir işlərə sərf olunması üçün vəqf edərsə, onun üçün mütəvəlli tə`yin etmədiyi surətdə ixtiyarı şəriət hakiminin əlindədir.

Məsələ: 2751. Əgər bir mülkü məxsus fərdlərə, məsələn, öz övladı kimi, vəqf etsə ki, nəsilbənəsil ondan istifadə etsinlər, bu halda vəqfin mütəvəllisi onu icarəyə versə və ölsə, icarə batil olmaz. Amma əgər vəqfin mütəvəllisi olmasa və mülk kimlərə vəqf olunubsa, o təbəqədən olanlar onu icarəyə versələr və icarə müddəti əsnasında

¹ Vəqfin idərə olunma məs`uliyəyini öhdəsinə alan şəxs

ölsələr, bu halda sonrakı nəsil o icarəyə razı olmasalar, icarə batil olar. Əgər icarəyə götürən kəs icarə müddətinin hamısının pulunu veribsə, onların ölümündən icarə vaxtının axırına qədərki pulu onların malından ala bilər.

Məsələ: 2752. Əgər vəqf olunmuş mülk xarab olsa, vəqflikdən xaric olmaz, lakin vəqf elə bir ünvana bağlı olsa ki, həmin ünvan aradan getməklə vəqf üçün heç bir aidiyyət qalmır, məsələn, bir evi həmin quruluşda və formada qalacağı təqdirdə, məskən kimi istifadə etmək üçün vəqf etsələr, o (məskənlik ünvanı) aradan getdikdə vəqf batil olur və vəqf edənə, o olmadıqda isə onun vərəsəsinə qayıdır.

Məsələ: 2753. Bir hissəsi müşa şəklində vəqf olan, bir hissəsi isə olmayan bir mülkün məxsus mütəvəllisi olsa, o, maliklə birlikdə vəqf olmayan hissəni mütəvəllislərin nəzarəti ilə vəqf olan hissədən bölə bilər. Əgər məxsus mütəvəllisi olmasa, şəriət hakimi və malik bölməyi öhdəsinə alırlar.

Məsələ: 2754. Əgər vəqfin mütəvəllisi vəqf olunan şeyə xəyanət etsə, şəriət hakimi əmin bir şəxsi ona qoşar ki, xəyanət etməsinə mane olsun. Əgər mümkün olmasa, onun yerinə başqa bir əmin (ənanətdar) şəxsi mütəvəlli təyin edər.

Məsələ: 2755. Hüseydiyyəyə vəqf olunmuş xalçanı, üzərində namaz qılmaq üçün məscidə aparmaq olmaz, hətta o məscid hüseydiyyənin yaxınlığında olsa da belə.

Məsələ: 2756. Əgər bir mülkü məscidin təmiri üçün vəqf etsələr, bu halda o məscidin təmirə ehtiyacı olmasa və ehtiyacın yaranması da hələ gözlənilmirsə, o mülkün mənfəətini (yığıb) təmir üçün saxlamaq ağıla batan olmasa, bu cür vəqfin səhih olması məhəlli-işkaldır.

Məsələ: 2757. Əgər bir mülkü, mənfəətini məscidin təmirinə, camaatın imamına (pişnamaza) və o məsciddə azan verən kəsə sərf etmək üçün vəqf etsələr, (bu işlərin) hər biri üçün nə qədər müəyyən edildiyini bilsələr, ya buna əmin olsalar, elə həmin qaydada sərf etməlidirlər. Əgər yəqin etməsələr, yaxud əmin olmasalar, əvvəlcə məscidi təmir etməlidirlər, əgər bundan artıq qalsa, vacib ehtiyata görə, imam və azan verən kəs öz aralarında bölməkdə sülh etməlidirlər.

VƏSIYYƏTİN HÖKMLƏRİ

Məsələ: 2758. Vəsiyyət odur ki, insan, ölümündən sonra onun üçün bə'zi işləri yerinə yetirməyi tövsiyə etsin, ya ölümündən sonra malından bir şeyin bir kəsin mülkü olmasını desin, ya onun malından bir şeyi bir kəsin mülkiyyətinə keçirmələrini, ya vəqf etmələrini, ya xeyirli işlərdə sərf etmələrini desin, ya öz övladları və ixtiyarı onun əlində olan kəslər üçün qəyyum və başçı müəyyən etsin. Vəsiyyət olunan şəxsə «vəsi» deyilir.

Məsələ: 2759. Danışa bilməyən kəs, əgər işarə ilə öz məqsədini başa sala bilsə, hər bir iş üçün vəsiyyət edə bilər. Hətta danışa bilən şəxs də əgər məqsədini işarə ilə başa salaraq vəsiyyət etsə, səhihdir.

Məsələ: 2760. Əgər meyyitin imza və möhürü ilə olan bir yazı görsələr, bu halda yazı onun məqsədini başa salsa və onu vəsiyyət etmək üçün yazdığı mə'lum olsa, o yazıya uyğun olaraq əməl edilməlidir.

Məsələ: 2761. Vəsiyyət edən kəs ağıllı olmalı, onu bu işə heç kim məcbur etməməlidir. Müməyyiz olduğu surətdə və vəsiyyəti əql sahibləri nəzərindən qəbul olunan on yaşlı uşaq öz malının 1/3-ni qohumlarına və xeyir işlərə sərf olunmasını vəsiyyət etsə, səhihdir (yetərlidir). Vacib ehtiyata əsasən, 7 yaşlı müməyyiz olan oğlan uşağının, malının bir miqadını layiqli yerlərə sərf etmək üçün etdiyi vəsiyyətə əməl edilməlidir. Amma səfeh adamın vəsiyyəti, onun malından istifadə edilməsinə səbəb olacaqsa, səhih (yetərli) deyildir.

Məsələ: 2762. Özünü öldürmək qəsdilə məsələn, özünü yaralayan, ya zəhər içən və onun səbəbilə ölən bir kəs (ölməmişdən qabaq) öz malında vəsiyyət etməsi səhih deyildir. Lakin əgər bu əməldən əvvəl vəsiyyət etmiş olsa, vəsiyyəti səhihdir.

Məsələ: 2763. Əgər insan öz malından bir şeyin başqa bir kəsin olmasını vəsiyyət etsə və o şəxs vəsiyyəti qəbul etsə, vəsiyyəti, vəsiyyət edənin sağlığında qəbul etsə də, vəsiyyət edən (musi) öləndən sonra o, həmin şeyə malik olur. Hətta zahir budur ki, qəbul etmək mö'təbər (şərt) deyildir və vəsiyyətdən imtina (rədd) etmək malik olmağa sadəcə bir maneədir.

Məsələ: 2764. İnsan özündə ölüm əlamətlərini gördükdə dərhal camaatın əmanətləri ilə əlaqədar 2395-ci məsələdə deyilən vəzifələrinə əməl etməlidir. Əgər camaata borcludursa və borcu qaytarmağın vaxtı çatıbsa, tələbkar da öz haqqını istəyirsə, gərək versin. Əgər özü verə bilmirsə, ya hələ onu qaytarmaq vaxtı çatmayıbsa, ya borc sahibi onu tələb etmirsə, vəsiyyət etmək və ona (vəsiyyətə) şahid tutmaqla olsa, gərək borcun ödənəcəyinə arxayın olsun.

Məsələ: 2765. Özündə ölüm əlamətlərini görən kəs əgər xüms, zəkat və məzalim verməyə borcludursa və dərhal verə bilməsə, bu halda özünün malı olduğu təqdirdə, ya kiminsə onları ödəməsinə ehtimal etdikdə, vəsiyyət etməlidir. Ona həcc vacib olsa da, hökm eynidir.

Məsələ: 2766. Özündə ölüm əlamətlərini görən kəsin əgər qəza namazı və orucu varsa, gərək onları yerinə yetirmək üçün vəsiyyət etsin, məsələn, malından onları yerinə yetirmək üçün əcir tutulmasını vəsiyyət etməlidir. Əgər malı olmasa və kiminsə onları təmənnasız yerinə yetirəcəyinə ehtimal etsə, yenə də vəsiyyət etməsi vacibdir. Əgər onun qəza namazları və orucları, 1398-ci məsələdə izahatı ilə deyildiyi kumi, böyük oğula vacib olsa, bunu ona bildirməlidir.

Məsələ: 2767. Özündə ölüm əlamətləri hiss edən bir kəsin bir adamın yanında malı varsa və ya vərəsələrinin onu tapmayacağı bir yerdə gizlədibsə, bu halda bunu bilməməklə onların haqqı aradan gedəcəksə, gərək onlara xəbər versin. Bu zaman öz səğir uşaqları üçün qəyyum və başçı tə'yin etməsi lazım (vacib) deyil, lakin qəyyum olmadıqda onların malı aradan gedəcəksə, ya özləri tələf olacaqlarsa, onlar üçün əmin bir şəxsi qəyyum tə'yin etməlidir.

Məsələ: 2768. Vəsi ağıllı və əhvət budur ki, baliğ də olmalıdır. Ancaq işlərin yerinə yetirilməsində şərik olsun deyə, baliğ olandan sonra (baliğ olmayanı) digər vəsiyə əlavə etməyin eybi yoxdur. Müsəlman bir şəxsin vəsisi, onun səğir uşaqlarına qəyyum olmaq kimi vilayəti (qəyyumluğu) gərəkli edərsə, müsəlman olmalıdır. Vəsi, vəsiyyət edənə aidiyyəti olmayan vacib haqları ödəmək və səğir uşaqların malında təsərrüf etmək və bu kimi işlərdə, e'timad olunası şəxs olmalıdır. Ancaq vəsiyyət edənin vacibata aid olmayan işlərdə, məsələn, malının 1/3-ni xeyir işlərdə sərf edilməsini vəsiyyət etmək kimi işlərdə isə vəsinin e'timad olunası şəxs olması lazım (vacib) deyildir.

Məsələ: 2769. Əgər insan özü üçün bir neçə vəsi tə`yin edərsə, onlara, hər birinin ayrı-ayrılıqda vəsiyyəyə əməl etmələrinə icazə verərsə, vəsiyyəti yerinə yetirərkən bir-birindən icazə almaları lazım deyildir. Amma əgər icazə verməyibsə – istər hamısının vəsiyyəyə birlikdə əməl edəcəyini desin, istərsə deməsin – bir-birinin nəzəri ilə vəsiyyəyə əməl etməlidirlər. Əgər şə`r`i bir üzr olmadan birlikdə vəsiyyəyə əməl etməyə hazır olmasalar, şə`riət hakimi onları (hımkarlığa) məcbur edər, əgər itaət etməsələr, ya şə`r`i üzürləri olsa onlardan birinin yerinə başqasını tə`yin edər.

Məsələ: 2770. Əgər insan öz vəsiyyətindən dönsə, məsələn, malının 1/3-ni bir kəsə vermələrini deyib, sonra «ona verməyin» - desə, vəsiyyət batil olur. Əgər öz vəsiyyətini dəyişsə, məsələn, öz uşaqları üçün bir qəyyum tə`yin etsə və sonra başqasını onun yerinə seçsə, birinci vəsiyyəti batil olur və ikinciyyə əməl olunmalıdır.

Məsələ: 2771. Əgər öz vəsiyyətindən dönməsini mə`lum edəcək bir iş görsə, ya vəsiyyəti ilə zidd olan bir iş görsə, vəsiyyət batil olur.

Məsələ: 2772. Əgər müəyyən bir şeyin bir kəsə verilməsini vəsiyyət edəndən sonra, onun yarısını başqa birisinə verilməsini vəsiyyət etsə, onu iki yerə bölməli və hər birinə bir hissə verilməlidir.

Məsələ: 2773. Əgər bir şəxs ölümünə səbəb olan xəstəlik vaxtında malının bir qədərini birinə bağışlasa və vəsiyyət etsə ki, ölümündən sonra başqasına bir qədər mal versinlər, bağışladığı malı 2308-ci məsələdə deyildiyi kimi malın əslindən, vəsiyyət etdiyi malı isə malın 1/3-dən xaric etməlidir.

Məsələ: 2774. Əgər malının 1/3-ni satmayıb, gəlirini müəyyən bir yerə sərf etməyi vəsiyyət etsə, onun dediyinə uyğun əməl etməlidirlər.

Məsələ: 2775. Əgər ölümünə səbəb olan xəstəlik vaxtında bir kəsə borclu olduğunu desə, varislərə zərər vurmaq üçün dediyində ittiham olunsa, müəyyən etdiyi miqdarı malının 1/3-dən verməlidirlər. Əgər ittiham olunmasa, onun iqrarı səhihdir və həmin miqdar malın əslindən verilməlidir.

Məsələ: 2776. Vəsiyyət əsasında bir şey veriləcək şəxsin vəsiyyət edilən vaxt mövcud olması lazım (vacib) deyil. Deməli, əgər filan bir qadının hamilə olacağı təqdirdə dünyaya gəlməsi mümkün olan uşağa bir şey verməyi vəsiyyət etsə və o uşaq vəsiyyət edənin ölümündən sonra mövcud olsa, həmin şeyi ona vermək lazımdır. Amma əgər mövcud olmasa, bu halda vəsiyyət edənin vəsiyyətindən,

ya digər şahid və əlamətlərdən mə'lum olsa ki, uşağın olmadığı təqdirdə vəsiyyəət edənin nəzəri həmin şeyi başqa yerdə sərif etməkdir, onun nəzərinə müvafiq əməl olunmalıdır. Əks təqdirdə vəsiyyəət batildir və (uşaq üçün tə'yin olunan mal) vərəsələrə keçir. Əgər malından bir qədərindən ölümündən sonra başqa bir kəsin olmasını vəsiyyəət etsə, bu halda vəsiyyəət edən şəxs ölənx vaxt həmin şəxs mövcud olsa, vəsiyyəət səhihdir, əks təqdirdə batildir və onun üçün vəsiyyəət etdiyi hər şey vərəsələrə keçir.

Məsələ: 2777. Əgər insan, bir şəxsin onu vəsi tə'yin etdiyini başa düşsə, (meyyitin təchizatından başqa bir şeylər üçün ki, onun hökmü 555-ci məsələdə deyilib) bu halda vəsiyyəət edənə xəbər vermiş olsa ki, vəsiyyəətə əməl etməyə razı deyil, onun ölümündən sonra (vəsi tə'yin edilənin) vəsiyyəətə əməl etməsi lazım (vacib) deyil. Ancaq o, ölməmişdən qabaq onu vəsi tə'yin etdiyini başa düşməsə, yaxud başa düşsə də, vəsiyyəətə əməl etmək üçün hazır olmadığını ona bildirməmişdirsə, əgər məşəqqəti olmasa, gərək onun vəsiyyəətinə əməl etsin. Əgər vəsi, onun ölümündən qabaq elə bir vaxt agah olsa ki, vəsiyyəət edən xəstəliyinin şiddətindən, ya başqa bir maneəyə görə özgəsinə vəsiyyəət edə bilməsə, ehtiyata əsasən, vəsiyyəəti qəbul etməlidir.

Məsələ: 2778. Əgər vəsiyyəət edən kəs ölsə, vəsi özünü kənarlaşdırıb vəsiyyəət edilən işləri yerinə yetirmək üçün başqasını tə'yin edə bilməz. Ancaq meyyitin məqsədinin vəsinin şəxsən özünün bu işləri yerinə yetirməsi olmadığını, əksinə o işlərin yerinə yetirməsini qəsd etdiyini bilsə, başqasını öz tərəfindən vəkil edə bilər.

Məsələ: 2779. Əgər bir şəxs iki nəfəri birlikdə vəsi etsə, bu halda onların biri ölsə, ya dəli olsa şəriət hakimi başqa bir nəfəri onun yerinə tə'yin edər. Əgər hər ikisi ölsə, ya dəli olsa, onda şəriət hakimi onların yerinə başqa iki nəfəri tə'yin edər. Ancaq əgər bir nəfər vəsiyyəətə əməl edə bilsə ikisini tə'yin etmək lazım deyil. Həmçinin o iki nəfərdən biri, ya hər ikisi kafir olsalar və vəsi olmaları səğir uşaqlar üzərində qəyyumluq kimi bir vilayət gətirdiyi surətdə də hökm eynidir.

Məsələ: 2780. Əgər vəsi təklikdə, ya başqasının köməkliyi ilə meyyitin işlərini yerinə yetirə bilməsə, şəriət hakimi ona kömək üçün əlavə bir nəfəri tə'yin edər.

Məsələ: 2781. Əgər meyyitin malından bir miqdarı vəsinin əlində tələf olsa, bu halda o malı saxlamaqda səhlənkarlıq etmişsə,

məsələn malı e`tibarlı, əmin-amanlı bir yerə qoymamışdırsa, ya onu sərf etməkdə həddi aşmışsa, məsələn, meyyit malın filan miqdarını filan şəhərin fəqirlərinə verilməsini vəsiyyəət etmiş və o da malı başqa bir şəhərə aparsa və yolda tələf olsa, zamindir. Əgər səhlənkarlıq etməyib, ifrata da varmasa, zamin deyildir.

Məsələ: 2782. Əgər insan birini vəsi edib, onun öləcəyi təqdirdə başqasının vəsi olacağını desə, birinci vəsi öləndən sonra ikinci vəsi meyyitin işlərini yerinə yetirməlidir.

Məsələ: 2783. Meyyitə istitaət vasitəsilə vacib olmuş həcci, eləcə də xüms, zəkat və məzalim kimi yerinə yetirilib, ödənilməsi vacib olan hüquq və borcları, hətta meyyit onları vəsiyyət etməsə də belə, meyyitin malının əslindən verməlidirlər. Amma bu işlər üçün malının 1/3-ündən verilməsini vəsiyyət etsə, əməl olunmalıdır, amma əgər 1/3-i kifayət etməsə onda malın əslindən çıxarılmalıdır.

Məsələ: 2784. Əgər meyyitin malı borcundan, vacib həcc və ona vacib olan xüms, zəkat və məzalim kimi haqlarından artıq qalsa, bu halda malın 1/3-ni, ya 1/3-nin müəyyən bir qədərini bir yerə sərf etməyi vəsiyyət edibsə, o vəsiyyətə əməl olunmalıdır. Əgər vəsiyyət etməyibsə qalan mal varislərindir.

Məsələ: 2785. Əgər vəsiyyət etdiyi şey onun malının 1/3-dən çox olsa, vəsiyyət 1/3-dən artıq hissədə o surətdə səhihdir ki, varislər vəsiyyətə icazə verdiklərini bildiren bir söz desinlər, ya bir iş görsünlər və onların təkcə razı olmaqları kifayət etməz. Əgər o öləndən bir müddət sonra da icazə versələr, səhihdir. Varislərin bə`zisinin icazə verdiyi, bə`zisinin isə icazə vermədiyi surətdə vəsiyyət yalnız icazə verənlərin hissəsinə nisbətən səhih və yetərlidir.

Məsələ: 2786. Əgər meyyitin sərf etmək üçün tə`yin etdi malı, malının 1/3-dən çox olsa və varislər onun ölümündən əvvəl icazə versələr, o öləndən sonra icazələrindən dönə bilməzlər.

Məsələ: 2787. Əgər malının 1/3-dən onun xüms, zəkat və ya başqa borclarını verməyi vəsiyyət etsə, eləcə də (qəza) namaz və orucu üçün əcir tutmağı və fəqirlərə təam vermək kimi müstəhəbb bir iş görməyi də vəsiyyət etsə, əvvəlcə onun borcunu malının 1/3-dən verməli, sonra bir şey artıq qalsa, namaz və orucu üçün əcir tutmalıdırlar. Əgər artıq qalsa, müəyyən etdiyi müstəhəbb işlərə sərf etməlidirlər. Əgər onun malının 1/3-i yalnız borclarına çatsa vərəsələr də 1/3-dən artıq xərclənməsinə icazə verməsələr, malın 1/3-ni onun

borcları ilə namaz, orucu arasında bölərlər və vacib olan mali çatışmamazlıq qalanını malın əslindən verilər.

Məsələ: 2788. Əgər borclarının verilməsini, (qəza) namaz və orucu üçün əcir tutulmasını, həmçinin, müstəhəbb bir iş yerinə yetirilməsini vəsiyyət etsə, bu halda bunları malının 1/3-dən verilməsini vəsiyyət etməsə, bu surətdə onun borcu malının əslindən verilməlidir, əgər bir şey artıq qalsa, onun 1/3-ni namaz, oruc və tə'yin etdiyi müstəhəbb işə sərf edərlər. Malın 1/3-i bu işlərə kifayət etməsə, bu halda vərəsələr icazə versə, onun vəsiyyətinə əməl edilməlidir. Əgər icazə verməsələr, namaz və oruc üçün malın 1/3-dən verərlər və əgər bir şey artıq qalarsa, müəyyən etdiyi müstəhəbb işə sərf edərlər.

Məsələ: 2789. Əgər bir şəxs meyyitin ona müəyyən məbləğdə mal verilməsini vəsiyyət etdiyini desə, bu halda iki adil kişi onun dediyini təsdiq etsə; ya and içsə və bir adil kişi də onu təsdiq etsə; ya bir adil kişi və iki adilə qadın, yaxud dörd adilə qadın onun dediklərinə şəhadət versələr, onun dediyi miqdarı ona verməlidirlər. Əgər bir adilə qadın şəhadət versə, tələb etdiyinin 1/4-ni, iki adilə qadın şəhadət versə yarısını, 3 adilə qadın şəhadət versə 3/4-nü ona verməlidirlər. Eləcədə, əgər öz dinlərində adil sayılan və kitab əhli olan iki kafir kişi onun dediyini təsdiq etsələr, bu halda meyyit vəsiyyət etməyə məcbur olubsa və vəsiyyət edərkən adil kişi və qadın olmayıbsa, tələb etdiyi şeyi ona verməlidirlər.

Məsələ: 2790. Əgər bir şəxs “mən meyyitin malını müəyyən yerə sərf etmək üçün onun vəsiyyətim”, ya “meyyit məni öz uşaqları üçün qəyyum tə'yin etmişdir” - desə, iki adil kişi onun dediyini təsdiq edən surətdə sözü qəbul olunmalıdır.

Məsələ: 2791. Məşhur nəzərə əsasən, «bir kəs malından bir şeyi başqa bir kəsə verməyi vəsiyyət etsə və o kəs qəbul, ya rədd etməzdən qabaq ölsə, onun vərəsələri vəsiyyətdən imtina etməyincə, o şeyi qəbul edə bilərlər.» Lakin uzaq nəzər deyildir ki, əgər vəsiyyət edən ölsə, o malı vərəsələri irs aparsınlar və bu hökm o haldadır ki, vəsiyyət edən öz vəsiyyətindən dönməsin; əks təqdirdə onların o şey üzərində heç bir haqqı yoxdur.

İRSİN HÖKMLƏRİ

Məsələ: 2792. Qohumluq (nəsəb) vasitəsilə irsə sahib olan kəslər üç dəstədir:

1-ci dəstə: meyyitin ata-anası və övladlarıdır. Övladları olmasa, övladların övladları nə qədər aşağı getsə də (nəvə, nəticə və s.), meyyitə hansı lap yaxındırsa o irs aparar. Birinci dəstədən bir nəfər də qalmış olsa, ikinci dəstə irs aparmaz.

2-ci dəstə: baba, nənə, qardaş və bacılardır. Qardaş və bacısı olmadıqda, onların övladlarından meyyitə ən yaxın olanlar irs aparar. Bu dəstədən bir nəfər də olsa, qalmışdırsa, üçüncü dəstə irs aparmaz.

3-cü dəstə: əmi, bibi, dayı, xala və onların övladlarıdır. Meyyitin əmisi, bibisi, dayısı və xalalarından biri diri olduqda onların övladları irs aparmaz. Ancaq meyyitin varisi ata tərəfdən bir olan bir əmisi və ata-ana tərəfdən bir olan əmisi oğlu olarsa, ata-anadan bir olan əmioğlusu irs aparır və təkcə ata tərəfdən olan əmisi irs aparmaz. Bu deyilən surətdən başqasında ehtiyat vacib budur ki, məxsusən onlarla yanaşı iki dayı, ya xala olduğu surətdə, irs sülh etməklə tamamlansın.

Məsələ: 2793. Əgər meyyitin özünün əmi, bibi, dayı və xalası və onların övladları, nə qədər aşağı getsə, olmasa, meyyitin ata və anasının əmisi, bibisi, dayısı və xalası irs aparar. Əgər bunlar da olmasa, onların övladları irs aparar. Onlar da olmadıqda meyyitin baba və nənəsinin əmisi, bibisi, dayısı və xalası irs aparar. Əgər bunlar da olmasa, onların övladları irs aparar.

Məsələ: 2794. Ər və arvad sonradan deyiləcək qayda ilə biri-birindən irs aparar.

BİRİNCİ DƏSTƏNİN İRSİ.

Məsələ: 2795. Əgər meyyitin varisi yalnız birinci dəstədən bir nəfər olsa, məsələn, ata, ya ana, ya bir oğlu, ya bir qızı olsa, meyyitin malının hamısı ona çatar. Əgər bir neçə oğlu, ya bir neçə qızı olsa, malın hamısı onların arasında bərabər şəkildə bölünər və əgər oğlan və

qız olsa, malı elə bölməlidirlər ki, hər oğlan qızdan iki dəfə artıq irs aparsın.

Məsələ: 2796. Əgər meyyitin varisi yalnız onun ata və anası olsa, malı 3 hissəyə bölünər: onun iki hissəsi atasına və bir hissəsi anasına çatır. Ancaq əgər meyyitin iki qardaşı, ya dörd bacısı, ya bir qardaşı və iki bacısı olmuş olsa və onların hamısı müsəlman, azad və meyyitlə birgə bir atadan olsalar, – istər onların anası da meyyitin anası ilə bur olsun, istərsə də olmasın, həmçinin həml (ana bətnində) olmasalar, meyyitin ata-anası olduğu vaxta qədər bunlar irs aparmasa da, onların olmasına görə ana malın 1/6-ni irs aparır, ata isə qalanını irs aparar.

Məsələ: 2797. Əgər meyyitin varisi yalnız ata, ana və bir qız olsa, bu halda meyyitin atadan bir olan iki qardaşı, ya 4 bacısı, ya bir qardaşı və iki bacısı olmasa, (şərtləri əvvəlki məsələdə deyildi) malı beş yerə bölərlər: ata və ana hər biri onun bir hissəsini, qız isə üç hissəsini irs aparar. Əgər ata tərəfdən bir olan iki qardaşı, ya 4 bacısı, ya bir qardaşı və iki bacısı olsa, (əvvəlki məsələdə deyilən şərtlə) malı 6 yerə bölərlər: ata və ananın hər biri bir hissəni, qız isə üç hissəni irs aparar. Yerdə qalan bir hissə dörd yerə bölünər: bir hissəsi ataya, üç hissəsi isə qıza verilir. Nəticədə meyyitin malı 24 hissəyə bölünmüş olur ki, onun 15-i qızın, beşi atanın və dördü isə ananın payına düşür. Amma təkidli ehtiyat budur ki, malı ata və qızın razılığı ilə beş hissəyə bölsünlər.

Məsələ: 2798. Əgər meyyitin varisi yalnız atası, anası və bir oğlu olsa, onun malı 6 hissəyə bölünməlidir: ata və anası hər biri bir hissə, oğlu isə dörd hissəni irs aparır. Əgər bir neçə qızı və ya bir neçə oğlu olsa, o dörd hissəni bərabər şəkildə bölməlidirlər. Əgər oğlan və qız olsalar, o 4 hissəni elə bölməlidirlər ki, hər oğul qızdan iki dəfə artıq irs aparsın.

Məsələ: 2799. Əgər meyyitin varisi yalnız ata-anası və bir, ya bir neçə oğlu olsa, malı 6 hissəyə bölərlər, onun bir hissəsi ata-anaya və 5 hissəsi isə oğula çatır. Əgər bir neçə oğlu olsa, o beş hissəni bərabər surətdə bölərlər.

Məsələ: 2800. Əgər meyyitin varisi yalnız atası və ya anası, eləcə də oğul və qızı olsa, malı 6 yerə bölünər: bir hissəsini ata və ya anası irs aparır, qalanını isə hər oğlunun qızdan iki dəfə çox mala sahib olacağı tərzdə bölərlər.

Məsələ: 2801. Əgər meyyitin varisi yalnız atası və ya anası və bir qızı olsa, malı 4 yerə bölərlər: onun bir hissəsi ata və ya nanın, qalanı isə qızın payına düşər.

Məsələ: 2802. Əgər meyyitin varisi yalnız atası və ya anası və bir neçə qızı olsa, malı 5 yerə bölərlər: onun bir hissəsini ata və ya ana aparır, qalan 4 hissəsini isə qızlar öz aralarında bərabər şəkildə bölərlər.

Məsələ: 2803. Əgər meyyitin övladı olmasa və oğul nəvəsi, hətta qız da olsa, meyyitin oğlunun payını irs aparar. Əgər onun qız nəvəsi, oğlan olsa da, meyyitin qızına düşən payı irs aparar, məsələn, əgər meyyitin öz qızından bir oğul nəvəsi və oğlundan bir qız nəvəsi olsa, malı 3 yerə bölərlər: bir hissəsini qızının oğluna və 2 hissəsini isə oğlunun qızına verərlər.

İKİNCİ DƏSTƏNİN İRSİ.

Məsələ: 2804. Qohumluq (nəsəb) vasitəsilə irs aparar ikinci dəstə – meyyitin babası, nənəsi, qardaşı və bacısıdır. Əgər qardaşı və bacısı olmasa, onların övladları, nə qədər aşağı getsələr də, irs aparar.

Məsələ: 2805. Əgər meyyitin varisi yalnız bir bacısı, ya bir qardaşı olsa, malın hamısı ona çatar. Əgər ata-anadan bir olan bir neçə qardaşı, ya bacısı olsa, mal onların arasında bərabər surətdə bölünər. Ata-anadan bir olan bacı və qardaş bir yerdə olsa hər qardaş, bacının iki bərabəri irs aparar. Məsələn, əgər ata-anadan bir olan iki qardaş və bir bacısı varsa, malı beş yerə bölərlər: qardaşlardan hər biri iki, bacısı isə bir hissəni irs aparar.

Məsələ: 2806. Əgər meyyitin ata-anadan bir olan qardaş və bacısı olsa, (meyyitlə) anadan ayrı olan və yalnız atadan bir olan qardaş və bacısı irs aparmaz. Əgər meyyitin ata-anadan bir olan qardaşı və bacısı yoxdursa, bu halda yalnız atadan bir olan bir bacısı, ya bir qardaşı varsa, malın hamısı ona çatar. Əgər təkə atadan bir olan bir neçə qardaşı, ya bir neçə bacısı varsa, mal onların arasında bərabər surətdə bölünər. Əgər atadan bir olan həm bacısı həm də qardaşı varsa, hər qardaş bacısından iki qat artıq irs aparar.

Məsələ: 2807. Əgər meyyitin varisi yalnız anadan bir olan və atadan ayrı olan bir qardaşı, ya bir bacısı olsa, malın hamısı ona çatır. Əgər anadan bir olan bir neçə qardaşı, ya bir neçə bacısı varsa, ya anadan bir olan bir neçə qardaşı və bacısı olsa, mal onların arasında bərabər surətdə bölünər.

Məsələ: 2808. Əgər meyyitin ata-anadan bir olan bacısı və qardaşı, atadan bir olan qardaşı və bacısı və anadan bir olan bir qardaşı və ya bacısı olarsa, atadan bir olan qardaş və bacısı irs aparmaz və meyyitin malı 6 yerə bölünər: onun bir hissəsini anadan bir olan qardaş və bacısı (öz aralarında bərabər şəkildə) bölrlər və qalanını isə ata-anadan bir olan bacı və qardaş irs aparar və hər qardaş bacıdan iki qat artıq irs aparar.

Məsələ: 2809. Əgər meyyitin ata-anadan bir olan qardaş və bacısı, atadan bir olan qardaş və bacısı və anadan bir olan qardaş və bacısı olsa, atadan bir olan irs aparmaz və mal 3 hissəyə bölünər: onun bir hissəsini anadan bir olan qardaş və bacı bərabər surətdə öz aralarında bölər və qalanını isə ata-anadan bir olan qardaş və bacıya verərlər: hər qardaş bacıdan iki qat artıq irs aparar.

Məsələ: 2810. Əgər meyyitin varisi atadan bir olan qardaş və bacısı, anadan bir olan bir qardaşı, ya anadan bir olan bir bacısı varsa, onun malı 6 yerə bölünər: onun bir hissəsini anadan bir olan qardaşı, yaxud bacısı götürər, qalanını isə atadan bir olan qardaş və bacısına verərlər: hər bir qardaş, bacıdan 2 dəfə çox irs aparar.

Məsələ: 2811. Əgər meyyitin varisi atadan bir olan qardaşı və bacısı, anadan bir olan bir neçə qardaşı və bacısı olarsa, onun malı 3 yerə bölünər: onun bir hissəsi anadan bir olan qardaş və bacı arasında bərabər bölünər və qalanını isə atadan bir olan bacı və qardaşına verərlər: hər bir qardaş bacıdan iki dəfə çox irs aparar.

Məsələ: 2812. Əgər meyyitin varisi yalnız onun qardaşı, bacısı və arvadı olsa, arvadı, sonradan izahı veriləcək qaydada öz irsini götürər, qardaşı və bacısı əvvəlki məsələdə deyilən qaydada irs apararlar. Həmçinin, əgər bir qadın ölsə və onun varisi yalnız onun bacısı, qardaşı və əri olsa, əri malın yarısını irs aparır, qardaş və bacısı əvvəlki məsələlərdə deyilmiş qayda ilə öz irslərini götürərlər. Lakin ər, ya arvad irs apardığına görə anadan bir olan bacı və qardaşın payından bir şey azalmaz, amma ata-anadan bir olan bacı və qardaşın, ya atadan bir olan bacı və qardaşın payından bir şey əskilər, məsələn, əgər meyyitin varisi əri, anadan bir olan bacısı və qardaşı, eləcə də ata-anadan bir olan bacı və qardaşı olarsa, malın yarısı ərə çatar və malın əslinin 1/3-i anadan bir olan qardaş və bacıya verilər, qalanı isə ata-anadan bir olan qardaş və bacıya çatar. Buna görə də əgər onun malının hamısı 6 manat olsa, üç manat ərə, 2 manat anadan bir olan

qardaş və bacıya çatar, bir manat isə ata-anadan bir olan bacıya və qardaşa çatar.

Məsələ: 2813. Əgər meyyitin qardaşı və bacısı yoxdursa onların irs payını övladlarına verərlər. Onun anadan bir olan qardaşın və bacısının uşaqlarının payı onların arasında bərabər surətdə bölünər. Anadan, yaxud ata-anadan bir olan qardaş və bacısı uşaqlarına, hər oğlan uşağı qızdan iki dəfə çox irs aparar. Amma əhvət budur ki, (payların bölünməsində) sülh etsinlər.

Məsələ: 2814. Əgər meyyitin varisi yalnız bir baba, ya bir nənədirsə, ana, ya ata tərəfdən olmasından asılı olmayaraq malın hamısı ona çatar. Meyyitin babası ola-ola babasının atası irs aparmaz. Əgər meyyitin varisi yalnız ata tərəfdən olan baba və nənədirsə, malı 3 hissəyə bölünər: iki hissəsi babasının, bir hissəsi isə nənəsinin payına düşər. Əgər ana tərəfdən baba və nənəsi olsa, malı bərabər surətdə öz aralarında bölərlər.

Məsələ: 2815. Əgər meyyitin varisi yalnız ata tərəfdən olan bir babası, ya nənəsi və ana tərəfdən olan bir babası, ya nənəsi olsa, malı 3 yerə bölüb 2 hissəsini ata tərəfdən olan baba, ya nənə, bir hissəsini isə ana tərəfdən olan baba, ya nənə götürər.

Məsələ: 2816. Əgər meyyitin varisi ata tərəfdən olan baba və nənəsi, eləcə də ana tərəfdən olan baba və nənəsi olsa, malı 3 hissəyə bölərlər, onun bir hissəsini ana tərəfdən olan babası və nənəsi bərabər şəkildə bölər, iki hissəsini isə ata tərəfdən olan babası və nənəsi götürər. Baba nənədən iki dəfə artıq irs aparar.

Məsələ: 2817. Əgər meyyitin varisi yalnız arvadı, ata tərəfdən olan babası və nənəsi ilə ana tərəfdən olan baba və nənəsi olsa, arvad izahı sonradan veriləcək qayda ilə öz irsini götürər və meyyitin malının əslinin üçdə biri onun ana tərəfdən olan baba və nənəsinə verilər və öz aralarında bərabər surətdə bölərlər. Malın qalanı isə ata tərəfdən olan baba və nənəsinə çatar; baba nənədən iki dəfə çox irs aparar. Əgər meyyitin varisi babası və nənəsi ilə əri olsa, ər onun malının yarısını irs aparır, baba və nənə isə əvvəlki məsələlərdə deyildiyi kimi öz irslərini götürərlər.

Məsələ: 2818. Qardaşın, ya bacının, yaxud qardaşların, ya bacıların baba, ya nənə ilə, yaxud babalar, ya nənələrlə birlikdə olduqda irs aparmasının bir neçə surəti var:

1-Baba, ya nənənin və qardaş, ya bacının hamısı ana tərəfdən olsa, bu təqdirdə meyyitin malı onların arasında, kişi və qadın olmaqla cinsləri müxtəlif olsa da, bərabər surətdə bölünər.

2-Onların hamısı ata tərəfdən olsa, bu surətdə onların hamısı qadın, ya hamısı kişi olduğu fərz olunsa, mal onların arasında bərabər olaraq bölünər. Əgər (cins baxımından) müxtəlif olsalar, bu surətdə kişi qadından iki dəfə çox irs aparar.

3-Baba və ya nənədən hər biri ata tərəfdən olsa və qardaş, ya bacı ata və ana tərəfdən olsa, bu surətin hökmü keçən surətdəki hökmdür. 2809-cu məsələdən məlum oldu ki, meyyitin ata tərəfdən olan qardaşı, ya bacısı əgər ata-ana tərəfdən bir olan qardaş, ya bacısı ilə birgə irs aparsalar, təkcə ata tərəfdən olan irs aparmaz.

4-Babaların, ya nənələrin bəzisi ata tərəfdən, bəzisi ana tərəfdən olsa, istər irs aparanların hamısı kişi istərsə də hamısı qadın və yaxud müxtəlif olsalar; həmçinin, qardaşlar, ya bacılar da belə olsalar, bu surətdə meyyitin malının 1/3-i ana tərəfdən olan qohumların – qardaşlar, bacılar, babalar və nənələrin arasında bərabər surətdə bölünər, hətta (irs aparanlar) kişi və qadınlıqda müxtəlif olsalar da belə. Amma ata tərəfdən olan qohumlara isə kişinin qadından iki dəfə çox irs aparması əsasında malın 2/3-si verilir. Əgər onların arasında müxtəliflik olmasa, yəni hamısı kişi, ya hamısı qadın olsalar, onların arasında bərabər surətdə bölünər.

5-Ata tərəfdən olan baba, ya nənə ilə, ana tərəfdən olan qardaş, ya bacı irs aparsalar, bu surətdə qardaş, ya bacının bir nəfər olduğu fərz edildikdə, malın 1/6-ni irs aparar. Əgər bir neçə nəfər olsalar, 1/3-ni öz aralarında bərabər surətdə bölürlər. Malın qalanı isə baba, ya da nənəndir. Əgər baba və nənə hər ikisi də varsa, baba nənədən iki dəfə çox irs aparar.

6-Ana tərəfdən olan baba, ya nənə ilə ata tərəfdən olan qardaşla birgə irs apardığı surətdə, baba, ya nənə üçün 1/3-dir – bir nəfər olsa da baba, ya nənə malın 1/3-ni, həmçinin, bir nəfər qardaş olduqda o da malın 2/3-ni irs aparar; yox əgər baba, ya nənə ilə ata tərəfdən olan bacı da onunla olsa, bir nəfər olduğu surətdə yarısını götürər. Əgər bir neçə nəfər olsa, 2/3-ni götürər. Hər bir surətdə baba, ya nənə 1/3-ə sahib olar. Buna görə də əgər bir bacı olsa, vacibi irsdən (fərizədən) artıq qalan 1/6-i əqvaya görə bacıya qayıdır, amma sülh etmək əhəvətdir.

7-Babalar, ya nənələrdən bə`zisi ata, bə`zisi ana tərəfdən olmaqla, ata tərəfdən olan qardaş, ya bacı ilə birgə irs aparsalar, bir, ya bir neçə nəfər olmağına baxmayaraq, ana tərəfdən olan baba, ya nənə malın 1/3-ni irs aparar, bir neçə nəfər olduqda isə, kişi və qadın olmaqla müxtəlifliyə baxmayaraq, malı öz aralarında bərabər surətdə bölürlər. Ata tərəfdən olan baba, ya nənə ilə ata tərəfdən olan qardaş və ya bacı malın 2/3-ni irs aparırlar, kişi və qadın kimi müxtəlif olduğu halda kişi qadından iki dəfə artıq irs aparar, amma müxtəlif olmadıqda bərabər surətdə bölünər. Əgər baba, ya nənələrlə, ana tərəfdən olan qardaş, ya bacı da irs aparsa, ana tərəfdən olan baba, ya nənə ilə ana tərəfdən olan qardaş, ya bacı malın 1/3-ni öz aralarında bərabər surətdə bölürlər, hətta kişi və qadın olmaqla müxtəlif olsalar da belə. Ata tərəfdən olan baba, ya nənə malın 2/3-ni irs aparır, kişi və qadınlıqda müxtəlif olduqda kişi qadından iki qat artıq, müxtəlif olmadıqda isə bərabər surətdə bölürlər.

8-Qardaş, ya bacıların bə`zisi ata tərəfdən, bə`zisi isə ana tərəfdən olsa və onlarla ata tərəfdən olan baba, ya nənə olsa, bu halda bacı, ya qardaşın tək olduğu surətdə malın 1/6-i, əgər bir neçə nəfər olsalar, 1/3-ni öz aralarında bərabər surətdə böləcəklər. Ata tərəfdən olan bacı, ya qardaş, ata tərəfdən olan baba, ya nənə ilə birgə malın qalanını, kişi və qadın olmaqla müxtəlif olmayan surətdə öz aralarında bərabər böləcəklər. Müxtəlif olan surətdə isə, kişi qadından iki dəfə çox irs aparacaq. Əgər o qardaş, ya bacılarla ana tərəfdən olan baba, ya nənə də olsa, ana tərəfdən olan baba və ya nənə, ana tərəfdən olan qardaş, ya bacı ilə birlikdə malın 1/3-ni öz aralarında bərabər surətdə böləcəklər. Ata tərəfdən olan bacı, ya qardaşı irsin 2/3-ni aparır, cinsləri müxtəlif olduqda kişi və qadından 2 dəfə çox, müxtəlif olmadıqda isə öz aralarında bərabər surətdə böləcəklər.

Məsələ: 2819. Meyyitin qardaş və ya bacısı olduğu təqdirdə qardaşının və ya bacısının uşağına irs yetişməz. Lakin bu hökm, qardaşın və ya bacının övladının irs aparmasının qardaşın və bacının irsinə maneçilik törətmədiyi yerlərə aid deyildir, məsələn, əgər meyyitin ata tərəfdən olan qardaşı və ana tərəfdən olan babası varsa, ata tərəfdən olan qardaşı malın 2/3-ni və ana tərəfdən olan babası 1/3-ni irs aparır. Bu surətdə əgər meyyitin ana tərəfdən olan qardaşının oğlu da olsa, ana tərəfdən olan babası ilə birgə malın 1/3-nə şərik olur.

ÜÇÜNCÜ DƏSTƏNİN İRSİ.

Məsələ: 2820. Üçüncü dəstə: əmi, bibi, xala, dayı və onların övladlarıdır ki, əgər birinci və ikinci dəstədən bir kəs olmasa, bunlar irs aparacaqlar.

Məsələ: 2821. Əgər meyyitin varisi təkə bir əmisi, yaxud bir bibisi olsa, istər meyyitlə ata-anadan bir olsun, istər atadan bir olsun, istərsə də anadan bir olsun, malın hamısı ona çatar. Əgər bir neçə əmisi, ya bir neçə bibisi olsa və hamısı ata-anadan, ya atadan bir olsa, malı öz aralarında bərabər böləcəklər. Əgər hər ikisi – həm əmisi, həm də bibisi olsa və hamısı ata-anadan, ya atadan bir olsa əmi bibidən iki dəfə çox irs aparacaq. Məsələn, əgər meyyitin varisi iki əmi və bir bibi olsa, malı beş yerə böləcəklər, onun bir hissəsini bibiyə verəcək, qalan dörd hissəsini isə əmilər öz aralarında bərabər böləcəklər.

Məsələ: 2822. Əgər meyyitin varisi yalnız ana tərəfdən olan bir neçə əmi, ya ana tərəfdən olan bir neçə bibisi olsa, malı öz aralarında bərabər şəkildə böləcəklər. Lakin əgər ana tərəfdən əmi və bibisi olsa, vacib ehtiyata əsasən, bölgüdə bir-biri ilə razılaşıb sülh etməlidirlər.

Məsələ: 2823. Əgər meyyitin varisi əmi və bibisi olsa və onların bə`zisi atadan, bə`zisi anadan, bə`zisi isə həm ata, həm də anadan bir olsa, atadan bir olan əmi və bibi irs aparmaz. Deməli, əgər meyyitin ana tərəfdən bir olan bir əmisi, ya bibisi varsa, məşhur nəzərə əsasən, əsasən malı 6 yerə böləcəklər: bir hissəsi anadan bir olan əmiyə, ya bibiyə, qalanını ata-anadan bir olan əmi və bibiyə verəcəklər. Onlar olmadıqda atadan bir olan əmiyə və bibiyə verəcəklər. Lakin vacib ehtiyata əsasən, malın 1/5-ni bölüşməkdə ata-anadan, ya atadan bir olan əmi və bibi, anadan bir olanla öz aralarında sülh edəcəklər. Əgər anadan bir olan həm əmisi, həm də bibisi varsa, malı 3 yerə böləcəklər: iki hissəsini ata-anadan bir olan əmi və bibiyə verəcəklər, onlar olmadıqda isə atadan bir olan əmi və bibiyə, bir hissəsini də anadan bir olan əmiyə və bibiyə verərlər. Hər bir surətdə ata-anadan və ya atadan bir olan əmi, ata-anadan, ya atadan bir olan bibidən iki dəfə çox irs götürər. Vacib ehtiyat budur ki, anadan bir olan bibi və əmi biri-biri ilə sülh etsinlər.

Məsələ: 2824. Əgər varis yalnız bir dayı, ya bir xala olsa, malın hamısı ona çatar. Əgər həm xalası, həm də dayısı varsa və hamısı ata-anadan, ya atadan, ya anadan bir olsalar, məşhur nəzərə əsasən, «mal onların arasında bərabər surətdə bölünər.» Ancaq vacib ehtiyat budur ki, dayı ilə xala bölgüdə biri-biri ilə razılaşıb sülh etsinlər.

Məsələ: 2825. Əgər meyyitin varisi təkcə ana tərəfdən bir olan bir dayı, ya bir xala və ana-atadan bir olan dayı və xala olsa; və ata-ana tərəfdən bir olan dayı və xalanın olmadığı surətdə, atadan bir olan dayı və xalası olsa, məşhura əsasən, «malı 6 yerə bölüb, onun bir hissəsini anadan bir olan dayı, yaxud xalasına, qalanını ata-anadan bir olan dayı və xalaya, ya atadan bir olan dayı və xalaya verərlər, Anadan bir olan həm dayı və həm xala olduğu surətdə malı üç tərəf bölüb bir hissəsini anadan bir olan dayı və xalaya, iki hissəsini isə atadan, ya ata-andan bir olan dayı və xalaya verəcəklər.» Ancaq vacib ehtiyat budur ki, hər iki surətdə ana tərəfdən (meyyitə) yaxın olanlarla ata tərəfdən yaxın olanlar həmçinin, dayı və xala bölgüdə biri-biri ilə razılaşıb sülh etsinlər.

Məsələ: 2826. Əgər meyyitin varisi bir, yaxud bir neçə dayı, ya bir, ya da bir neçə xala, ya dayı və xala və bir, ya bir neçə əmi, ya bir, yaxud bir neçə bibi, ya əmi və bibi olsa, malı 3 yerə bölüb, onun bir hissəsini dayı, ya xala, ya hər ikisinə və qalan hissəsini isə əmi, ya bibi, ya hər ikisinə verərlər.

Məsələ: 2827. Əgər meyyitin varisi bir dayı, ya bir xala və əmi ilə bibi olsa, bu halda əmi və bibi ata-anadan, ya atadan bir olsa, malı 3 yerə bölərək bir hissəsini dayı, ya xala götürər və qalandan iki hissəsi əmiyə və bir hissəsi də bibiyə verirlər. Buna əsasən, malı 9 yerə bölərlər: onun 3 hissəsini dayı, ya xalaya, 4 hissəsini əmiyə və 2 hissəsini isə bibiyə verərlər.

Məsələ: 2828. Əgər meyyitin varisi bir dayı, ya bir xala və ana tərəfdən bir olan bir əmi, ya bir bibi və ata, ya ata-anadan bir olan əmi və bibi olsa, malı 3 yerə bölərək onun bir hissəsini dayı, ya xalaya verərlər və qalanının iki hissəsini isə məşhura əsasən «6 yerə bölərlər: onun bir hissəsini anadan bir olan əmi, ya bibiyə, qalanını isə ata, ya ata-anadan bir olan əmi və bibiyə verərlər, əmi bibidən iki dəfə çox pay götürər. Buna əsasən, əgər malı 9 yerə bölsələr, onun 3 hissəsini dayı, ya xalaya, bir hissəsini anadan bir olan əmi, ya bibiyə, qalan 5 hissəsini isə ata, ya ata-anadan bir olan əmi və bibiyə verərlər.» Lakin vacib ehtiyat budur ki, atadan bir olan əmi və bibi, anadan bir olanla o 5 hissədən birinin bölgüsündə sülh etsinlər.

Məsələ: 2829. Əgər meyyitin varisi hamısı ata-anadan bir, ya təkcə atadan, ya təkcə anadan bir olan bir neçə dayı və bir neçə xala olsa, eləcə də əmisi və bibisi də olsa, malı 3 yerə bölərlər: onun 2 payı əmi və bibiyə verilir. Əgər o ikisi ata, ya ata-ana tərəfdən bir olsalar,

əmi bibidən 2 dəfə çox götürər. Əgər təkə anadan bir olsalar, vacib ehtiyata əsasən, böldükdə sülh etməlidirlər. Onun bir hissəsi dayılara və xalalara çatar, vacib ehtiyata əsasən, bölgünü sülhlə aparmalıdırlar.

Məsələ: 2830. Əgər meyyitin varisi anadan bir olan dayı, ya xala və ata-anadan bir olan bir neçə dayı və xalası, ya təkə atadan bir olmaqla bir neçə dayı və xalası olsa və ata-anadan bir olanlar olmasa, habelə, əmisi və bibisi də olsa, mal 3 yerə bölünər: onun 2 hissəsi əvvəlki məsələdə deyilən qayda ilə əmi və bibi arasında bölüşdürülər və qalan bir hissə də əvvəldə deyilən qayda ilə bölüşdürülər.

Məsələ: 2831. Əgər meyyitin əmi, bibi, dayı və xalası olmamış olsa, irsin əmi və bibiyə çatmalı olan miqdarı onların övladlarına; dayı və xalasına çatmalı olan miqdarı isə onların övladlarına verilir.

Məsələ: 2832. Əgər meyyitin varisi atasının xalası, dayısı, əmisi və bibisi və anasının xalası, dayısı, əmisi və bibisi olsa, onun malı 3 yerə bölünər. Onun bir hissəsini məşhura əsasən «meyyitin anasının xalası, dayısı, əmisi və bibisi öz aralarında bərabər surətdə bölrlər. Qalan iki hissəsini isə 3 yerə bölərək birini meyyitin atasının xala və dayısı öz aralarında bərabər surətdə bölər və qalan iki hissəni isə meyyitin atasının əmisi və bibisinə verərlər, əmi bibidən iki dəfə çox irs aparar.» Lakin vacib ehtiyat budur ki, meyyitin anasının dayısı, xalası, əmisi və bibisi malın əslinin 1/3-nin bölüşdürülməsində sülh etsinlər və həmçinin, atasının dayı və xalası malın 2/3-sinin 1/3-ni böləndə və meyyitin atasının əmi və bibisi isə bölgüdə 2823-cü məsələdə buyurulmuş qaydaya əsasən əməl etməlidir.

ƏR VƏ ARVADININ İRSİ

Məsələ: 2833. Əgər bir qadın ölsə və övladı olmasa, onun bütün malının yarısını əri, qalan yarısını isə digər vərəsələri irs apararlar. Əgər həmin ərden, yaxud başqa bir ərden övladı olmuş olsa, onun bütün malının 1/4-ni əri, qalanını isə digər vərəsələr irs apararlar.

Məsələ: 2834. Əgər bir kişi ölsə və övladı da yoxdursa, onun malının 1/4-ni arvadı, qalanını isə digər vərəsələr irs aparar. Əgər həmin qadından, ya başqa bir qadıdan övladı olmuş olsa, malın 1/8-ni qadın və qalanını isə digər vərəsələr irs parar. Qadın evin yeri, bağ, əkin və digər yerlərdən irs aparmır: nə yerin özündən, nə də qiymətindən irs aparmaz. Amma evin fəzasının özündən, məsələn bina və ağacından irs aparar. Lakin əgər qalan varislər bina və ağacının qiymətini (ona) vermək istəsələr, gərək qadın qəbul etsin. Həmçinin,

bağın, əkinin yerində və digər yerlərdə olan ağac, əkin və binanın da hökmü eynidir.

Məsələ: 2835. Əgər arvad, evin yeri kimi, irs aparmadığı bir şeydən istifadə etmək istəsə, digər vərəsələrdən icazə almalıdır. Həmçinin, arvadın payını qiymətdən də verməmiş olsalar, onun irs apara biləcəyi fəzadakı şeylərdən – bina, ağac kimi – onun icazəsi olmadan istifadə edə bilməzlər.

Məsələ: 2836. Əgər bina, ağac və bu kimi şeylərə qiymət qoymaq istəsələr ki, arvadın payını həmin qiymətdən versinlər, bu surətdə onların aradan gedəcəkləri zamana qədər icarəsiz o yerdə qalacaqları halda nə qədər dəyəərə malik olarsa, hesab edib arvadın payı həmin qiymətdən ödənilməlidir.

Məsələ: 2837. Kanal (kəhriz) suyunun məcrası və bu kimi şeylər yer hökmündə, orada işlədilən kərpic və digər şeylər isə bina hökmündədir.

Məsələ: 2838. Əgər meyyitin bir neçə arvadı olsa, özünün övladı olmadığı təqdirdə malının 1/4-i, övladı olduğu təqdirdə isə malın 1/8-i əvvəldə şərh olunduğu kimi, o qadınların arasında bərabər surətdə bölünəcəkdir, hətta ər onlardan heç biri ilə və ya bə`zisi ilə yaxınlıq etməmiş olsa da belə. Amma ölümünə səbəb olan xəstəlik zamanı bir qadını nikah etmiş və onunla yaxınlıq etməmişdirsə, o qadın ondan irs aparmaz və mehr haqqı da yoxdur.

Məsələ: 2839. Əgər qadın bir xəstəlik halında ərə getsə və o xəstəliklə ölsə, əri onunla yaxınlıq etməmiş olsa da ondan irs aparar.

Məsələ: 2840. Əgər təlaq hökmlərində deyilən qayda ilə bir qadına ric`i təlaq versələr və qadın iddə əsnasında ölsə, əri ondan irs aparar. Həmçinin, əgər əri o iddə əsnasında ölsə, qadın ondan irs aparar. Amma əgər iddə qurtarandan sonra, ya bəin təlaqı iddəsində olarkən onların biri ölsə, o biri ondan irs aparmaz.

Məsələ: 2841. Əgər ər, xəstə halında öz arvadına təlaq versə və on iki hilal ayı keçməzdən əvvəl ölsə, qadın 3 şərt ilə ondan irs aparar:

1-Bu müddət ərzində başqa ərə getməsin; ərə getmiş olduğu surətdə vacib ehtiyat budur ki, sülh etsin.

2-Qadın ərinə meylli olmadığı üçün təlaq verməyə razı olması məqsədilə ərinə bir mal verməsə, hətta bir şey verməmiş olsa da, amma qadının istəyi ilə təlaq verilərsə, qadının irs aparması məhəlli-ışkaldır.

3-Ər, qadına təlaq verdiyi vaxtdakı xəstəlikdə həmin xəstəlik, yaxud başqa bir səbəbə görə ölsə; deməli, əgər həmin xəstəlikdən sağalıb başqa bir cəhətə görə dünyadan getsə, qadın ondan irs aparmaz.

Məsələ: 2842. Ərin öz arvadının geyinməsi üçün aldığı paltarını, qadı geymiş olsa da, ərin ölümündən sonra ərin malından hesab olunur.

İRSİN MÜXTƏLİF MƏSƏLƏLƏRİ

Məsələ: 2843. Əgər ata ölsə, onun Qur`anı, üzüyü, qılıncı və geyinmiş olduğu paltarları böyük oğulun malıdır. Əgər quran, qılınc və üzüyü birdən artıq olsa, məsələni iki Quranı, ya iki üzüyü olsa, vacib ehtiyat budur ki, böyük oğul bunlarda digər vərəsələrlə sülh etsin. Həmçinin, kitab, dəvə və onun palan, yüyən və s. kimi vəsaitləri və qılıncdan başqa bir silahında vacib ehtiyata əsasən (başqa övladlar ilə) sülh etməlidirlər.

Məsələ: 2844. Əgər meyyitin böyük oğlu birdən çox olsa, məsələni, onun iki arvadından eyni vaxtda iki oğlu olsa, gərək əvvəlki məsələdə deyilən əşyaları öz aralarında bərabər olaraq bölsünlər.

Məsələ: 2845. Əgər meyyitin borcu olsa və borcu onun malı miqdarında, ya ondan çox olsa, yuxarıdakı məsələdə deyilmiş, böyük oğulun malı olacaq əşyalardan onun borcunu versünlər. Əgər borcu onun malından az olsa, böyük oğluna çatan şeylərdən onun borcuna nisbət ödənməlidir. Məsələni, onun malının hamısı 60 manat dəyərindədirsə və onun 20 manat dəyərində olanı böyük oğula çatacaq o şeylərdən olsa, borc da 30 manatdırsa, böyük oğul o şeylərdən on manat dəyərində götürərək meyyitin borcuna verər.

Məsələ: 2846. Müsəlman kafirdən irs aparar, kafir isə, hətta əgər müsəlman meyyitin atası, ya oğlu da olsa, ondan irs aparmaz.

Məsələ: 2847. Əgər bir şəxs, öz qohumlarından birini qəsdən və nahaq yerə öldürsə, ondan irs aparmaz; amma əgər xəta üzündən olsa, məsələni, daşı havaya atsa və təsadüfən qohumlarından birinə dəyib onu öldürsə, ondan irs aparar. Lakin onun qətlini diyəsindən (qan bahasından) irs aparmağı məhəlli-ışkaldır.

Məsələ: 2848. Əgər irsi bölmək istəsələr, ana bətnində olan uşaq diri dünyaya gəlsə irs aparar. Bir uşaqdan çox olmasına ehtimal verilmədiyi surətdə ehtiyata əsasən, bir oğlanın payını kənara qoyub, yerdə qalanını varislər öz aralarında bölürlər. Lakin birdən artıq uşağın

olduğu əql sahibləri tərəfindən verilən (yerli) ehtimaldırsa, ehtiyata əsasən, ehtimal olunanın payı gerek kənara qoyulsun və qalanını vərəsələr öz aralarında böləcəklər. Amma əgər ehtimal verilənin haqqının aradan getməyəcəyinə arxayın olsalar, bu halda deyilən bir paydan artığını öz alaralarında bölə bilərlər.

ƏLAVƏLƏR

BANKLARLA ƏLAQƏDAR MƏSƏLƏLƏR

Banklar iki cürdür: İslami və qeyri islami

İslami banklar üç növdür:

1-Şəxsi banklar;

2-Dövlət bankları;

3-Dövlətlə camaatın şərikliyi əsasında təsis olunan banklar.

Əzhər nəzər budur ki, dövlət bankları və dövlətlə camaatın şərikliyi əsasında təsis olunan banklarla şəri müamilələr caizdir, baxmayaraq ki, əhvət nəzərə görə bu iki qisim bankdan pul götürmək və onda təsərrüf etmək üçün şəriət hakimindən icazə alsın.

Məsələ: 2849: İslami banklardan borc (kredit) götürmək və onlara borc vermək (pul qoymaq) fayda və qazanc şərti ilə olarsa, riba (sələm) və haramdır, lakin müəyyən yollarla ribaya düçar olmaqdan qaçmaq olar. Misal üçün, borc alan tərəf müəyyən bir əmtəni bankdan, yaxud onun vəkilindən bazarda mövcud olan qiymətdən müəyyən nisbətlə, misal üçün, on, yaxud iyirmi faizlə artıq qiymətə alsın və şərt etsin ki, bank onun istədiyi məbləği müəyyən müddətə qədər ona borc versin; yaxud şəxs müəyyən bir əmtəni banka, yaxud onun vəkilinə müəyyən nisbətlə bazardakı qiymətdən ucuz qiymətə satsın və şərt etsin ki, bank onun istədiyi məbləği müəyyən müddətə qədər ona borc versin.

Həmçinin banka borc verməkdə də (pul qoymaq da) bu yoldan istifadə etmək olar. Misal üçün, bank müəyyən bir əmtəni, bazardakı qiymətdən artıq qiymətlə şəxsdən alsın, yaxud müəyyən bir əmtəni bazar qiymətindən aşağı qiymətə ona satsın və şərt etsin ki, o şəxs müəyyən bir məbləği müəyyən müddətə qədər banka borc versin.

Bu nəticə icarə, sülh və borc şərti ilə olan hibə ilə də gerçəkləşir.

Məsələ: 2850: Əvvəlki məsələdə qeyd olundu ki, banka borc verməyin hökmü eyni ilə bankdan borc götürməyin hökmü kimidir. Qazanc və fayda şərti ilə olan müqavilə haram və riba sayıldığı və banka verdiyi pulun istər sabit əmanət (müddətli depozit) olaraq qoyulsun (yəni pulun sahibi müqavilə əsasında müəyyən müddətə

qədər öz pulundan istifadə edə bilməməlidir), istərsə də cari hesab şəklində olsun (yə`ni istədiyi hər vaxt öz pulundan istifadə edə bilər), lakin qazanc şərt edilməsə və özünü tələbkar bilməsə, hətta bank ona qazanc versə belə, o bankın hesabına pul qoymaq caizdir.

Məsələ: 2851: Sərmayəsi kafirlərə məxsus olan qeyri-islami banklardan – istər dövlət bankı olsun, istərsə də şəxsi – onlar pul götürmək işkalsız olaraq caizdir, bu banklara pul qoymaq və ondan əlavə qazanc götürməyin eybi yoxdur. Eləcə də qazancın miqdarını istinqaz (tələf olmasının qarşısını almaq üçün götürülən pul) ünvanı ilə götürə bilər.

BANK E`TIBARLARI

Bank e`tibarı iki cürdür:

1-Ölkəyə əmtəə gətirmək (idxal) üçün olan e`tibarlar. Xarici ölkələrdən müəyyən əmtəəni ölkəyə idxal etmək istəyən bir şəxs – mövcud qayda-qanunlara əsasən – əmtəəni gətirmək istədiyi ölkənin banklarından birində e`tibar açır (yə`ni bankda öz e`tibarını təsdiq etdirir və bank onun alacağı malların pulunun ödənilməsinə öz öhdəsinə alır) və e`tibar açmaqla bank iltizam verir ki, tərəflər (alıcı və satıcı) arasında müamələ əncam verildikdən sonra, yazışma, yaxud satıcının, alıcının ölkəsində olan nümayəndə və vəkilinə müraciət etməklə, satıcının tərəfindən göndərilən faktora əsasən (bu, keyfiyyət və kəmiyyət baxımından müamələ olunan əmtəələrin bütün xüsusiyyətlərindən və vəsflərindən hekayət edir) tərəflər arasında razılaşmış məbləği satıcının ölkəsində olan bankın vasitəsi ilə satıcıya ödəyir və bank bu tədbirlə sifariş olunmuş əmtəənin ümumi məbləğindən müəyyən bir faizi (misal üçün, 10, yaxud 20 faizi) sifariş verən şəxsdən alır, müamələnin qurtarmasından sonra satıcıya e`lan edir ki, satıcı əmtəənin pulunu almaq üçün əmtəənin daşınma sənədlərini banka təhvil versin. Əmtəənin daşınma sənədlərinin təhvil verilməsi ilə (bankda e`tibar açılan zaman razılaşılmış maddələrə əsasən) bank bütün məbləği satıcıya ödəyir.

2-Müəyyən bir əmtəə ixrac etmək üçün e`tibar açılması. Bir şəxs müəyyən bir əmtəəni xarici ölkələrdən birinə ixrac etmək istəsə, (mövcud qayda-qanunlara uyğun olaraq) xarici alıcı onun öz ölkəsinin (satıcının) bankında e`tibar açmalıdır ki, bank əmtəə gətirilməsi üçün e`tibar açılması qismində deyilən mərhələləri qət etdikdən sonra

əmtəni ixrac edən şəxslə əlaqə yaratsın, əmtəni alıcıya, onun pulunu isə satıcıya təhvil versin.

Buna əsasən, bankın idxal və ixrac üçün e`tibar açmasındakı gördüyü işlər eynidir.

Bə`zən əmtəni ixrac edən şəxs, yaxud onun vəkili və nümayəndəsi əvvəlcədən idxal edən şəxslə heç bir müamilə əncam vermədən əmtənin növü, keyfiyyəti, kəmiyyəti və cüz`iyyatını göstərən sənədləri banka göndərir və banka öz tərəfindən vəkalət verir ki, o faktoru və sənədləri o əmtələri almaq istəyən şəxslərə göstərsin. Əgər alıcı müəyyən olunmuş qiymətlə qəbul edərsə, bundan sonra şəxs bankda e`tibar açsın, bank da yuxarıda qeyd olunan tərtibə əsasən, əmtənin alıcıya, onun qiymətini satıcıya təhvil verilməsi işlərini yerinə yetirir.

Məsələ: 2852: Alıcı üçün e`tibar açılması, eləcə də e`tibar açılması işinin qəbul edilməsi və iltizamların yerinə yetirilməsi bank tərəfindən caizdir.

Məsələ: 2853: Bankların e`tibar açmaq və həmin işlərlə əlaqədar olan iltizamları yerinə yetirmək üçün sifariş verən şəxsdən (alıcıdan) müəyyən məbləği alması caizdir.

Şər`i cəhətdən e`tibar açılması və müəyyən məbləğin alınması müəyyən ünvanlarla uyğun gələ bilər ki, aşağıda onlardan üçünə işarə edirik:

1-İcarə ünvanı olsun, yə`ni sifariş verən şəxs bankı e`tibar açmaq üçün əcir etsin və ödəniş məbləğini "işin haqqı" ünvanı ilə banka versin ki, bu da bank ilə sifariş verən tərəf arasında razılaşmaya uyğun olaraq sifariş olunmuş əmtənin dəyərinin müəyyən nisbətindən ibarətdir.

2-Cüalə ünvanı olsun yə`ni sifariş verən şəxs bankla qərarlaşır ki, əgər bank onun üçün e`tibar açılması əməlini yerinə yetirərsə müəyyən bir məbləği banka ödəsin, bank da hesab açılması əməlini yerinə yetirdikdən sonra o məbləği həmin şəxsdən almağa haqlıdır.

3-Alver ünvanı ilə yerinə yetirilsin. Yə`ni bank sifariş olunmuş məbləği xarici pul dəyəri, eləcə də əmtəni satan ölkənin pulu ilə ona ödəyir və sifariş verən şəxsdən və alıcıdan onun əvəzini öz ölkəsində mövcud olan pul ilə alır. (O xarici pulu alıcının zimməsində (öhdəsində) öz ölkəsinin pulunun müqabilində aldığı qazanc ilə

birlikdə satır)¹ və bu zaman pulun alveri iki müxtəlif növdən olduğuna görə işkalı yoxdur.

BANKLARIN VASİTƏSİ İLƏ ƏMTƏƏLƏRİN SAXLANILMASI

Bə`zən bank əmtəəni, ölkəyə gətirən şəxsin hesabına saxlayır. Belə ki, idxal və ixrac edən şəxslər arasında müqavilə bağlandıqdan, sifariş olunmuş məbləğin satıcıya ödənişindən, sənədlərin və əmtəələrin alıcının ölkəsinə çatmasından və bankın alıcıya əmtəələri təhvil götürmək üçün xəbər verməsindən sonra alıcı əmtəəni almaqda tə`xirə yol verir və bank əmtəəni onun hesabına saxlayır, bunun müqabilində bu əməl üçün müəyyən zəhmət haqqı alır.

Bə`zən bank əmtəəni ixrac edən şəxsin hesabına saxlayır. Belə ki, ixrac edən şəxs əvvəlcədən heç bir müqavilə və müamilə olmadan əmtəəni nəql edir, onun sənədlərini və faktorunu banka göndərir ki, bank ölkənin tacirlərinə təqdim etsin. Lakin heç kəs o əmtəəni almır və bank həmin əmtəəni ixrac edən şəxsin hesabına olaraq saxlayır və bunun müqabilində də ondan bu əməlin zəhmət haqqı olaraq müəyyən məbləği alır.

Məsələ: 2854: Qeyd olunan hər iki halda – istər bank əmtəəni alıcının hesabına saxlasın, istərsə də satıcının – əmtəənin saxlanmasının əmək haqqı əqd daxilində olan şərt əsasında olarsa hətta irtikaz surətində olarsa belə, yə`ni tərəflərin zəhində olsun və ondan qəflət edilməsin (belə ki, bu kimi müamilələrdə adi bir qaydadır), yaxud əmtəənin qorunub saxlanması idxal və ya ixrac edən şəxsin öz istəyi ilə olsun, onun müqabilində zəhmət haqqı almaq caizdir. Bu iki haldan qeyri surətlərdə isə bankın əmtəəni saxlamaq ünvanı ilə bir şeyi zəhmət haqqı almağa haqqı yoxdur.

Əgər əmtəənin daşınması və onların sənədlərinin göndərilməsi, bank vasitəsi ilə və əvvəlcədən idxal edənə ixrac edən şəxs arasındakı müqavilə əsasında baş vermiş olarsa və bank sənədlərin çatmasını idxal edən şəxsə xəbər verərsə, amma o, sənədləri almaqdan imtina edərsə, bank üçün caizdir ki, öz haqqını almaq üçün (o, sifariş olunmuş məbləği satıcıya ödəmiş olduğundan), bu kimi hallarda idxal

¹ Bu o deməkdir ki, bank həqiqətdə xarici valyutayı, müştərinin öz ölkəsinin pulunun müqabilində onun öhdəliyinə satır (və sonra onun tərəfindən xarici satıcıya ödəyir).

edən şəxsin banka verdiyi ixtiyara əsasən, əmtəni başqasına sata bilər.

BANK ZƏMANƏTNAMƏLƏRİ

Bə`zən bir şəxs müəyyən bir işin yerinə yetirilməsini dövlətdən, yaxud şəxsdən qətiləşmiş bir iş ünvanı ilə qəbul edir, misal üçün, məktəb, xəstəxana tikmək, yol salmaq və s. Müqavilə əsasında iş sahibi işçinin öz sözlünə iltizamlı olmasına əmin olmaq üçün ondan müəyyən bir məbləğdə bank zəmanətnaməsi tələb edir ki, onun işin əslini yerinə yetirməkdən boyun qaçırdığı, yaxud müqavilədə qeyd olunan şərtləri pozduğu zaman ehtimal üzrə dəyə biləcək xəsarətləri ödəmək üçün zəmanətnamədən istifadə etsin və müəyyən olunmuş məbləği alsın. Bu məqsədlə işçi banka müraciət edir və bankdan, sahibkarın istədiyi məbləğlədə zəmanətnamə verilməsini istəyir. Bank lazımı təminat aldıqdan sonra işçi üçün zəmanətnamə verir və onun verilməsi üçün işçi tərəfindən zəmanətdə qeyd olunan məbləğlə nisbətdə zəhmət haqqı əldə edir.

Məsələ: 2855: Zəmanət əqdi, o iltizama dəlalət edən hər bir şeylə – istər sözlə, misal üçün, "icab" və "qəbul" ilə olsun, istərsə də ona dəlalət edən bir əməllə – gerçəkləşir. Bunların arasında fərq yoxdur ki, zəmanət sahibkara iltizam versin ki, işçi zəmanət olunmuş miqdarı ödəsin, yaxud iltizam versin ki, işçi öz iltizam və şərtlərinə vəfa etsin və bu şərtlər pozulduqda zəmanət verilmiş məbləği ödəsin.

Məsələ: 2856: İşçiyə vacibdir ki, müqavilənin şərtlərini pozduğu halda zəmanət verilmiş məbləğin ödənməsinə dair öz şərtinə – bu şərt əqd əsnasında qərar verilmişdirsə – əməl etsin. Əgər zəmanətdə qeyd olunan məbləği ödəməkdən imtina edərsə, sahibkar zəmanətnaməni verən banka müraciət edir. Zəmanətnamə işçinin istəyi ilə verildiyinə görə, o, banka zamindir və bankın ödədiyi miqdarı işçi sonradan banka ödəməlidir. Bankın da həmin məbləği ondan tələb edib almağa haqqı vardır.

Məsələ: 2857: Bankın zəmanətnamə vermək müqabilində işçidən tələb etdiyi əmək haqqı caizdir və bankın işçi ilə etdiyi müamələ müəyyən yollarla səhih hesab olunur, o cümlədən icarə əqdi kimi olarsa. Yə`ni işçi bankı müəyyən bir məbləğ əsasında qeyd olunan işləri yerinə yetirməyə əcir edir, yaxud cüalə əqdi şəklində ola bilər, belə ki, işçi əmək haqqını qeyd olunan əməl (yə`ni cüalə əqdində qərar verilən əməl) müqabilində cü`l qərar verir,.

SƏHMLƏRİN SATILMASI

Bə`zi vaxtlar səhmdar şirkətlər özlərinin qiymətli kağız və səhmlərini satmaq üçün bankları vasitə edir və banklar vasitə ünvanı ilə müəyyən məbləğ almaq müqabilində müqavilədə qeyd olunan kimi o səhmlərin və kağızların satılmasını və məsrəf olunmasını öhdəsinə alır.

Məsələ: 2858: Bankla bu cür müqavilə bağlamaq caizdir, istər icarə surətində olsun, belə ki, səhmdar şirkət bankı həmin işi yerinə yetirmək (yə`ni səhmlərin və qiymətli kağızların satılması) və əvəzində əmək haqqı vermək müqabilində əcir edir. İstərsə də cüalə şəklində olsun belə ki, səhmdar şirkət iltizam verir ki, əgər bank bu işi yerinə yetirərsə, ona bu məbləği ödəyəcəkdir. Hər iki surətdə bank qeyd olunan əməli yerinə yetirməklə müəyyən olunmuş əmək haqqını almağa haqlı olur.

Məsələ: 2859: Səhmdar şirkətlərin səhmlərinin alınib-satılması, əgər onlarda ribalı müamilələr kimi haram müamilə olmazsa, caizdir. Haram müamilələr edən şirkətlərin səhmlərinin alınib-satılması, əgər haramdan hasil olan qazanc şirkətin sərmayəsinin bir hissəsi olarsa, bu zaman caiz deyildir. Bundan qeyri hallarda səhmin özünün alınib-satılması caizdir, lakin gərək onun haram qazanclarından pərhiz olunsun.

DAXILI VƏ XARICI HƏVALƏLƏR

Həvalə bir neçə növdür:

Birincisi budur ki, müştəri (bu kimi məsələlərdə müştəri dedikdə, hesabın sahibi və o kəsdir ki, bank ilə müamilə üçün banka müraciət etmiş olsun) bankda müəyyən qədər pulu olsun və bankdan istəsin ki, ölkə daxilində, yaxud xaricdə hesab tərəfi olan bankların birinin öhdəsinə olaraq çek, yaxud həvalə çıxarsın, yaxud bankdan istəsin ki, onun pulunu o bankın digər şəhərdə və ya ölkədə olan şö`bəsinə köçürsün və müştəri o məbləği həmin yerdə alsın. Bank bu əməl müqabilində müştəridən əmək haqqı almağa haqlıdır. Bu əmək haqqının alınması belə düzgün ola bilər ki, bank şə`ən müştəridən aldığı pulu digər ölkədə, yaxud şəhərdə ödəməyə iltizamlı olmadığına və müştəridən aldığı yerdən qeyrisində onu ödəməkdən imtina etməyə haqlı olduğuna görə, bu haqdan əl götürmək müqabilində caizdir ki, müştərinin pulunu digər şəhərdə, yaxud ölkədə ona ödəmək üçün o məbləği alsın.

İkincisi odur ki, müştərinin bankda müəyyən məbləğdə pulu olmasın və bank onun üçün çek, yaxud həvalə çıxarsın ki, bu bankın hesab tərəfi olan bank ölkənin daxilində, yaxud xaricində onun müştərisinə borc versin, yaxud bu bank, digər şöbənin məs'ullarından istəsin ki, o müştəriyə borc versinlər və bu iş də bankın öz tərəfindən olan digər bir banka, yaxud digər bir şöbəsinin məs'ullarına vəkalət verməsidir ki, pulu o şəxsə borc versin; yaxud o şəxsə vəkalət verməkdir ki, pulu borc ünvanı ilə öz ixtiyarına keçirsin. Bu vəkalət vermə üçün bank o şəxsdən əmək haqqı ala bilər.

Əgər ölkədən xaricdə müştəriyə verilən həvalə, xarici ölkənin pulu ilə olsa və müştəri, yuxarıda qeyd olunan şəkildə o pulu bankdan özü üçün borc götürsə, bankın haqqı vardır ki, öz alacağını həmin xarici pulla ondan tələb etsin, eləcə də o müəyyən məbləğ almaq müqabilində öz haqqından keçə, yaxud o xarici pulu müştərinin ölkəsinin pulu ilə müəyyən qədər artığına dəyişə bilər.

Üçüncüsü budur ki, şəxs müəyyən bir məbləği öz şəhərində banka verir ki, onun bərabərini ölkə daxilində, yaxud xaricində o bankın tərəfi olan bankdan alsın. Məsəl üçün, müəyyən miqdarda pulu Nəcəfi-Əşrəfdə banka verir ki, onu Bağdadda alsın, yaxud Şamda, Livanda, yaxud digər ölkələrdə alsın. Bank da bu iş üçün əlavə miqdar pul alır. Bankın bu əməli və qeyd olunan məbləği alması caizdir. Əlavə məbləğin alınmasının caizliyinin səbəbi budur ki, boricda haram riba (sələm) o artıq miqdardır ki, borc verən şəxs borc alan şəxsdən almış olsun. Lakin əgər borc alan şəxs, borc verən şəxsdən artıq alarsa, bu, caizdir. İki pul iki növdən olarsa, məsəl üçün, İrandakı tümənlə İraqdakı dinar kimi, bank xarici pulu müəyyən məbləğə – dəyəri müştərinin ölkəsində daha artıq olan o miqdar pula sata bilər.

Dördüncüsü odur ki, şəxs müəyyən bir yerdə bankdan bir məbləğ pul götürür və bank tərəfindən heç bir istək və məcburiyyət (icbar) olmadan pulu alan şəxs xahiş edir ki, o məbləği digər bir yerdə banka ödəsin. Bank da bu əməli qəbul etmək müqabilində o şəxsdən müəyyən məbləğdə pul alır. Bu əlavə məbləğin alınması iki haldan biri ilə caizdir:

1-Əgər o iki pul iki növdən olarsa, məsəl üçün, şəxs bankdan İran riyalı alsın və onun müqabilində bank ondan qeyri-İran pulu alsın. Bank həmin şəxsdən artıq məbləğdə aldığı o xarici pulu, ona verdiyi pul ilə dəyişir.

2-Bank o şəxsə verdiyi pulu digər bir yerdə almağa şərtən iltizamlı olmadığına və alan şəxsin istəyini qəbul etməmək haqqına malik olduğuna görə bu haqdan keçməsi müqabilində şəxsdən müəyyən miqdar pul ala bilər.

Məsələ: 2860: Bank həvalələrinin qisimlərindən və onların fiqhi ünvanlarla uyğunlaşdırılmasında qeyd edilənlər şəxslər bərsində də qüvvədədir. Misal üçün, bir şəxs bir yerdə müəyyən bir məbləği başqa bir şəxsə verir ki, o məbləği, yaxud onun bərabəri olan pulu başqa bir yerdə alsın və şəxs həmin şəxsdən artıq məbləğ alsın; və ya müəyyən bir şəxsdən bir qədər pulu alır ki, onun əvəzini, yaxud bərabərini artıq miqdarla digər ölkədə, yaxud şəhərdə ödəsin.

Məsələ: 2861: Həvalədə istər həvalə edən şəxsin həvalə etdiyi şəxsdə, yaxud bir bankda müəyyən məbləğ pulu olsun, istərsə olmasın, hər iki surətdə həvalə səhihdir.

BANKIN MÜKAFATLARI

Bəzən banklar camaatı onda hesab açmağa, yaxud müştəriləri o bankda daha artıq pul qoymağa təşviq etmək üçün müəyyən mükafatlar nəzərdə tutur və püşk atma yolu ilə bu mükafatlar adına çıxan şəxslərə verir.

Məsələ: 2862: Bankın verdiyi mükafatlar iki növdür:

1-Bank üçün püşk atmaq şərt edilməsin; əksinə püşk yalnız təşviq ünvanı ilə olsun. Bu kimi hallarda püşk əməli caizdir və püşkün adına çıxdığı şəxsin o mükafatı alması caizdir. Baxmayaraq ki, əhvət nəzər budur ki, əgər bank dövlət, yaxud müştərək bank olsa, onda mükafatın alınması şəriət hakiminin izni ilə olsun.

2-Püşk atmaq şərt olunsun və bank o şərtə əməl etmək məqsədilə püşk atsın bu surətdə püşk atmaq əməli caiz deyildir. Eləcə də püşk kimin adına çıxıbsa, onun həmin mükafatları alması da caiz deyildir.

BANKLARIN VASITƏSİ İLƏ SƏFTƏLƏRİN¹ (VEKSELLƏRİN) NAĞD PULA ÇEVİRLMƏSİ – FAKTORINQ ƏMƏLİYYATI

Bank xidmətlərindən biri də müştərilərin səftələrini (veksellərini) vüsul etməkdir.² Belə ki, vaxtı çatmamışdan qabaq o

¹ Borc alan şəxs tərəfindən banka, zəmanətnamə ünvanı ilə qoyulan rəsmi dövlət sənədi.

² Yəni pulu müştəridən alır və səftəni onun özünə qaytarır.

səftənin varlığını, bankdakı nömrəsini, miqdarını və onun təyin olunmuş vaxtını səftəyə (vekselə) iltizamlı olan şəxsə e`lan edir ki, onu vaxtında ödəmək üçün hazırlaşsın. Bank da səftənin vüsulundan sonra onun məbləğini müştərinin hesabına köçürür, yaxud nağd olaraq ona verir. Bu xidmətlər üçün də müəyyən miqdarda əmək haqqı alır.

Bankın xidmətlərindən biri də çekləri vüsul etməkdir ki, müştərilər onları bankın yanında əmanət qoymuşdur və bank müştəridən bu xidmət müqabilində əmək haqqı alır.

Məsələ: 2863: Səftənin vüsulu və əmək haqqını almağın bir neçə surəti vardır:

1-Səftəyə iltizam verən şəxsin bankda pulu vardır və o səftədə qeyd olunmuşdur ki, tələbkar onun vaxtı çatan zaman o banka müraciət edəcək və bank da səftənin məbləğini borclu şəxsin hesabından götürüb borc sahibinə təqdim edəcək, yaxud da tələbkarın hesabına köçürəcəkdir. Bu işin mə`nası budur ki, səftəyə iltizamlı olan şəxs öz tələbkarını (borclu olduğu şəxsi) banka həvalə etmişdir. Onun bankda pulu olduğuna və bank ona borclu olduğuna görə, həvalə səhihdir və "qəbul" edilməyə ehtiyac yoxdur.

Bu kimi surətlərdə bankın borcu ödəmək üçün müəyyən məbləğ alması caiz deyildir.

2-Səftəyə iltizamlı olan şəxs bankda pulu olmadan və bank da ona borclu olmadan səftənin (vekselin) məbləğini banka həvalə edir ki, bu həvalə "bəri" olan şəxsə (yə`ni o kəs ki, borclu deyildir) – caizdir. Bank bu həvaləni qəbul edir və onun məbləğini ödəyir, səftəyə iltizamlı olan şəxsdən həvaləni qəbul etmək müqabilində əmək haqqı alır və bu əmək haqqını almaq da caizdir.

3-Müştəri öz səftəsini iltizamlı şəxsdən heç bir həvaləsi olmadan vüsul etmək üçün banka verir. Bu əməli cüalə şəklinə olan bir əməl ünvanında yerinə yetirmək olar. Müəyyən bir məbləğin cü`l ünvanı ilə alınması bu əməl üçün caizdir. (Cüalədə əvəz ünvanı ilə verilən şeyə cü`l deyilir) Əgər bank yalnız borcun əslini almaqda müdaxilə edərsə, lakin o borc üçün ribalı qazanc və fayda qərar vermiş olsa, bu iş bank tərəfindən caiz deyildir.

Xarici pulların alveri

Məsələ: 2864: Xarici pulların alverinin (dinarın tümənə alveri kimi) – alınmış qiymətindən baha, yaxud az, yaxud ona bərabər

şəkildə satılması caizdir və bu məsələdə müamilənin müddətli, yaxud müddətsiz olması arasında heç bir fərq yoxdur.

CARI HESABLARDA E`TIBAR

Məsələ: 2865: Bankda cari hesabı olan və ora pul qoyan şəxsin haqqı vardır ki, hesabında olan miqdardan artıq olmayan miqdarı - istədiyi hər hansı bir məbləği ondan götürsün. Lakin bə`zən bank icazə verir ki, onun müştərisi hesabda pulu olmadan müəyyən bir məbləği götürsün, bu da öz müştərisinə e`timadı əsasında. Buna "azad pul götürmək" deyilir. Bank belə borcu vermək müqabilində müəyyən qədər qazanc alır. Bu cür borc verib əvəzində artıq faiz almaq caiz deyildir.

SƏFTƏLƏRİN (VEKSELLƏRİN) ALVERİ

Maliyyatın (alıcılıq qabiliyyəti, dəyər) mənşəyi iki şeydən biridir:

Birincisi budur ki, hər hansı bir şeyin əql sahibləri nəzərində müəyyən mənfəəti və xassəsi xatirinə ona rəğbət artsın, misal üçün, geyilməli, yeyilməli və içilməli şeylər.

İkincisi o şeydir ki, e`tibar sahibi olan bir məqam o şey üçün maliyyət e`tibarı versin, misal üçün, hökumətlərdə dəyəri və maliyyəti olan kağız pullar və markalar.

Məsələ: 2866: Bey` (alver) mövzu və hökm baxımından borcla fərqlənir. Mövzu baxımından bey` (alver) malın özünü (eynini) əvəzə çevirməkdir – izafədə,¹ istər o izafə milkiyyət (mal və mənfəət) olsun, istərsə də haqq. Borc isə, onu alan şəxsin zəmanəti ilə malın özünə malik olmaqdan ibarətdir ki, əgər mislidirsə mislinə, qiymidirsə qiymətinə zəmin olur. Hökm baxımından da müxtəlifdirlər ki, onların bə`zilərinə işarə edirik:

1-Borc və alverdə olan riba müxtəlifdir: borcda şərt olunan hər növ artıqlıq riba və haramdır, lakin alverdə artıq almaq o zaman haramdır ki, satılan şeylə onun əvəzi olan şey eyni cinsdən olsun və peymanə (ölçü qabı) və çəki ilə satılanlardan olmuş olsun ki, bu halda artıq alınan miqdar haramdır. Deməli, əgər bir cinsdən olmasalar,

¹ İzafə - mənsubiyyət, nisbət. Misal üçün, bir şəxs özünün malik olduğu bir şeyi başqasının malik olduğu digər bir şey müqabilində satır. Alverdən sonra birinci şeyin milkiyyəti ikinci şəxsə, ikinci şeyin milkiyyəti isə birinci şəxsə aid olur. (Müt)

yaxud peymanə və çəki ilə satılanlardan olmasalar, onda artıq almaq haram deyildir. Misal üçün, ədədlə satılan mallar kimi.

2-Alverdə riba alverin batil olmağına səbəb olur, alınan və satılan şeylərin müştəri ilə satıcıya nəql olunması (şər'ən) gerçəkləşmir. Borcda isə riba borcun batil olmasına səbəb olmur və borc alan şəxs borc aldığı şeyə sahib olur, lakin borc verən şəxs şərt olunmuş artıq miqdarın maliki olmur.

Məsələ: 2867: Kağız şəklində olan bütün pullar, o cümlədən iraq dinarı, Amerika dolları, İran tümənləri və s. kimi şeylərin maliyyəti (dəyəri) vardır, çünki bu dövlətlərdən hər birinin tərəfindən öz kağız pulları ilə əlaqədar müəyyən dəyərlər təyin olunmuşdur ki, bütün dövlətlərdə qəbul olunur, buna görə də maliyyət kəsb etmişdir. Dövlətlər istədikləri vaxt həmin pulları e'tibardan və maliyyətdən çıxara bilərlər.

Mə'lumdur ki, bu pullar peymanə və çəki ilə satılmır, buna görə də fəqihlərdən bə'ziləri (Allah onların məqamını yüksəltsin!) buyurmuşlar: "Bu pulların öz növündən olan başqa pullarla, artıq miqdara dəyişilməsi caizdir, həmçinin zimmədə (öhdədə) borc şəklində olan bu pulların müamiləsi nağd olaraq az və ya çox ilə mübadiləsi caizdir." Lakin e'tibari maliyyəti olan, say ilə alver edilən şeylərin öz cinsindən, amma artığına, yaxud əskiyinə dəyişdirilməsi məhəlli-işkaldır. Əgər az verən şəxs, çox verən şəxs ilə "artıq alanın maliki onu həmin şəxsə bağışlasın, o da az satılan miqdarı artıq alan malikə bağışlasın" deyər müsalihə etsələr, işkalı yoxdur. Misal üçün, doqquz yüz tümənin sahibi min tümənin sahibinə, müsalihə məqsədi ilə deyir ki, "mən sənə ilə bu əsasda müsalihə edirəm ki, min tüməni mənə bağışlayasan, mən də doqquz yüz tüməni sənə bağışlayam."

Məsələ: 2868: Camaatın və tacirlərin arasında adi halda olan və onunla müamilə olunan riyal vekselləri özləri üçün maliyyət (dəyər) kəsb edən kağız pullar kimi deyildir, əksinə onlar borc sənədidir ki, iltizam verən və səftəni imzalayan şəxsin öhdəsindədir. Deməli, müştəri mal sahibinə səftə verən zaman həqiqətdə alınmış əmtənin dəyərini verməmişdir və buna görə də o səftə satıcının əlində itsə, yaxud yansa satıcının malından heç bir şey tələf olmamışdır və müştərinin öhdəsindən götürülməmişdir. Lakin əgər əmtənin dəyərini kağız pulla vermiş olsa və o itsə, bu halda satıcının hesabından gedir və o, zərər görmüş olur.

Məsələ: 2869: Veksellər iki qisimdir:

Birincisi odur ki, bir həqiqi borcdan hekayət etsin, yə'ni səftədə (vekseldə) qeyd olunan məbləği imzalayan şəxs həqiqətən səftə sahibinə borcludur və səftə (veksel) də bu borcun sənədi sayılır.

İkincisi isə həqiqəti olmayan və yalnız zahiri şəkildə olan (formal) səftələrdir.

Həqiqətən, səftə sahibinin müddətli bir borcu tələbkar olduğu birinci növdə onun öz qiymətindən aşağı, yaxud yuxarı qiymətə satılması ixtilafı hallarda – məsələn, dinar tümənə satılarsa – bu halda səmən (pul) nisyə olmazsa, işkalı yoxdur. Lakin ixtilafı olmayan hallarda (dinarın dinara, riyalın riyala) satılması hallarında məhəlli-ışkaldır. Əgər 2868-ci məsələdə deyilən kimi, müsaliyə ilə müamilə edərlərsə, onda işkalı yoxdur.

Səftənin zahiri (formal) olduğu ikinci növdə isə, səftənin sahibi onu başqasına sata bilməz; çünki o səftəni imza edən şəxsdən heç bir alacağı yoxdur, əksinə səftə bu məqsədlə verilmişdir ki, səftənin sahibi ondan istifadə edə bilsin. Ondan şə'r'i müamilə əsasında istifadə olunması belədir ki, misal üçün, səftəni imza edən şəxs səftəni verdiyi şəxsə vəkalət verir ki, səftənin məbləğini (misal üçün, əlli Səudiyyə riyalı on bir min İran tüməni miqdarında) onun zimməsində, digər növdən olan bir pulla və onun dəyərindən az qiymətə, misal üçün, on min tümənə, banka satsın və vəkaləti olsun ki, həmin on min tüməni də səftəni imza edən şəxsin tərəfindən onun özünə əlli Səudiyyə riyalına satsın və bununla da səftə sahibinin zimməsi onu imza edən şəxsə səftəni imza edən şəxsin banka borclu olduğu miqdarda, yə'ni əlli Səudiyyə riyalı miqdarında borclu olur. Yaxud belə ola bilər ki, bank səftənin miqdarını səftə sahibinə borc versin və səftə (veksel) sahibi müəyyən bir məbləği, bank rəsmi dəftərlərdə qeyd olunmaq üçün əmək haqqı ünvanı ilə və onun vaxtı çatan zaman əldə edilməsi üçün ona şərt etmədən banka versin. Lakin əgər hətta əqdin zimmində (onun daxilində, onunla yanaşı) olan şərtlə yanaşı olsa, sələm borcu olacaqdır.

Səftəyə (vekselə) iltizamlı olan şəxsin ondan istifadə edən şəxsə müraciət etməsi və səftənin (vekselin) bütün məbləğini ondan almasının işkalı yoxdur, çünki səftədən istifadə edən şəxs bankı, səftəyə iltizamlı olan şəxsə bütün məbləğdə həvalə etmişdir.

Bank işləri

Bank işləri iki qisimdir:

1-Sələmli müamilələrə aid olan işlər – onlarda işləmək caiz deyildir, bu kimi işlərdə işləyən şəxslər də bu işlərin müqabilində əmək haqqı ala bilməzlər.

2- Sələmli müamilələrlə əlaqəsi olmayan işlərdir ki, onlarda işləmək və əmək haqqı almaq caizdir.

SIĞORTANIN HÖKMLƏRİ

Sığorta – sığorta edənlə sığorta olunan şəxs arasında bağlanan bir müqavilədir ki, sığorta olunan şəxs sığorta edən şəxsə müəyyən miqdar malı ödəyir, istər o mal "eyn" olsun, istər mənfəət, istərsə də iş; istər bir yerdə, istərsə də hissə-hissə. Bunun əvəzində sığorta edən şəxs, sığorta olunan şəxsə, yaxud başqasına dəyən xəsəratları, müqavilədə müəyyən olunmuş şəkildə təmin edir.

Məsələ: 2870: Sığortanın müxtəlif növləri və qisimləri vardır, o cümlədən həyat sığortası, sağlamlıq sığortası, mal-dövlət sığortası. Onların hamısının hökmü bir olduğuna görə qisim və növlərini bəyan etməyə ehtiyac yoxdur.

Məsələ: 2871: Sığorta əqdlərdəndir və "icab" və "qəbul" ilə həyata keçir. Misal üçün, sığorta edən şəxs belə desin: "Mən iltizam verirəm ki, mal və ya cana dəyən xəsəratı, filan miqdar mal ödəməsi müqabilində cübran (bərpa) edəm." Sığorta olunmaq istəyən şəxs isə belə desin: "Qəbul etdim." Yaxud sığorta olunmaq istəyən şəxs desin: "Mən iltizam verirəm ki, müəyyən miqdarda malı filan xəsəratın ödənilməsi müqabilində ödəyəm", sığorta edən şəxs də "qəbul etdim" desin.

Bu əqd, sair əqdlərdə olduğu kimi, həm sözlə, həm də əməllə gerçəkləşir. Əqdlərin ümumi şərtləri, o cümlədən həddi-buluğa çatmaq, ağıl sahibi olmaq, qəsd, məcburiyyətin olmaması, səfehlik və iflas kimi öz mal-dövlətində təsərrüf etməkdən qadağan olunmamaq kimi şərtlər onda mötəbərdir. Həmçinin şərtidir ki, sığorta olunan şey, o cümlədən can, yaxud mal, eləcə də can və ya malın sığortalanmasına səbəb olan ehtimali xətlər müəyyən olunsun. Həmçinin veriləcək mal da; əgər hissə-hissə ödəniləcəksə aylıq, yaxud illik məbləğ və sığorta müddətinin əvvəli və axırı da təyin olunsun.

Məsələ: 2872: Sığorta əqdinin qisimlərinin hamısını sığorta edən və sığorta olunan şəxslərin müəyyən malın verilməsi və xəsəratın ödənməsinə dair iltizamı qəbilindən də qərar vermək olar, baxmayaraq ki, əhvət nəzər budur ki, misal üçün, sığorta olunan şəxs müəyyən

miqdarda malı sığorta edən şəxsə bu şərtlə sülh etsin ki, sığorta edən şəxs müəyyən olunmuş ehtimalı xəsərləri ödəsin və sığorta edən şəxsə də bu işləri təmin (bərpa) etmək vacib olur. Həmçinin sığorta olunan şəxs tərəfdən müəyyən olunan şey malın eynidirsə, sığorta əqdini "ehtimalı xəsərləri sığorta edən şəxs tərəfindən bərpa etmək şərti ilə hibə" ünvanında qərar vermək olar ki, şərtə əməl etmək sığorta edən şəxsə vacib olur.

Məsələ: 2873. Sığorta əqdi xəsəreti ödəmək şərti ilə sülh, yaxud xəsəreti ödəmək şərti ilə hibə surətində olarsa, sığorta edən şəxs də sığorta olunan şəxsə xəsəret dəyən zaman onun ödənməsindən imtina edər və öz şərtinə əməl etməzsə, sığorta olunan şəxs "təxəllüfü-şərt" ixtiyarına malik olur və sülh, yaxud hibəni qüvvədən salıb fəsx edə, sığortaya ödədiyi məbləğləri geri ala bilər.

Məsələ: 2874: Sığorta olunan şəxs sığortanın ödəniş qismlərini müqaviləyə uyğun olaraq ödəməzsə varid olan xəsərləri ödəmək sığorta edən şəxsə vacib deyildir, sığorta olunan şəxsin də haqqı yoxdur ki, ödəniş hissələrini geri alsın.

Məsələ: 2875: Sığorta əqdinin səhihliyində müddətin, – misal üçün, bir illik olsun iki illik, yaxud daha artıq – müəyyən olunması şərt deyildir ki, əksinə sığorta edənlə sığorta olunanın razılaşmasına tabedir.

Məsələ: 2876: Əgər müəyyən bir şirkət bir neçə nəfərin sərmayə qoyması ilə təsis olunarsa və şəriklərdən hər biri, yaxud onlardan təkcə biri şirkət əqdi bağlanan zaman başqalarına şərt etsə ki, onun canına və malına hər hansı bir zərər dəyərsə, yaxud hadisə baş verərsə – hadisənin növünü təyin etməklə – şirkət o hadisənin xəsəretini özünə qayıdan qazanandan təmin etsin bu zaman hadisə baş verərsə, şirkətin bu şərtə əməl etməsi vacibdir.

SƏRQUFLININ HÖKMLƏRİ

Camaat arasında yayılmış müamilələrdən biridə sərqufli müamiləsidir. Sərqufli haqqı budur ki, bir yeri icarə edən şəxs, icarə olunmuş yerin özünü boşaldıb başqasına (icarəyə) vermək haqqına malik olsun, yaxud malikin, icarə haqqını artırmaq və icarənin eynini geri almağa haqqı olmasın.

Məsələ: 2877: Bu müamilənin səhih olması icarə edən şəxs üçün bir haqqın sübuta yetməsinə bağlıdır və o haqq, yaşayış yeri, kəsb-ticarət yerinin icarə edilməsi ilə – hərçənd icarə müddəti uzun olsa,

yaxud kəsbi ticarətin keyfiyyəti və icarəçinin şəxsiyyəti iş yerinin dəyərini artmasına səbəb olsa belə, hasil olmur və camaat arasında, yaxud dövlət qanunları əsasında icarəçini haqq sahibi bilsələr də (bunun) e`tibarı yoxdur. İcarə müddəti qurtarandan sonra icarə edilən şeydə hər hansı təsərrüf icarəçiyə haram və onun bu icarə etdiyi şeyə və onun mənfətinə olan ixtiyarı "üdvən əli"¹ və zamindir, o şeyi başqa şəxsə icarə vermək füzulidir və malikin icazə vermədiyi halda fasiddir.

Haqqın sabit olması şər`ən qanuni şərt vasitəsi ilə mümkündür. Məsələn, icarə əqdi bağlanan zaman şərt olunsun ki, – istər icarəyə verən şəxsin şərti üçün müəyyən bir məbləğ alsın, istərsə də almasın – icarə müddəti qurtardıqdan sonra o yeri onun özünə, yaxud onun tə`yin etdiyi bir şəxsə (həmçinin əvvəlki icarəçinin tə`yin etdiyi hər hansı bir icarəçiyə) əvvəlki icarə məbləğində icarəyə versin, bu halda uş-şərt haqqının tələbinə əsasən, hər bir icarəçi sərquflini ala və o yeri (başqasına) həvalə edə bilər, icarə verən şəxs də "şərtə əməl etməyin vacib olması"nın tələbinə əsasən, birinci icarəçiyə, yaxud onun tə`yin etdiyi şəxsə, eləcə də əvvəlki icarəçinin tə`yin etdiyi şəxsə icarə verməkdən imtina etməyə haqqı yoxdur.

Məsələ: 2878: Əgər icarə əqdində şərt olunsun ki, icarəyə götürən şəxs əvvəlki icarə məbləğində icarənin vaxtını istədiyi vaxta qədər uzadaraq o yerdə qala bilər, onda icarəyə alan şəxs həmin yerin boşaldılması üçün sərqufli ala bilər, baxmayaraq ki, icarəyə verən şəxs, sərqufli verən şəxsə icarə verməyə iltizamlı deyildir.

"İLZAM QAYDASI" BARƏSİNDƏ BƏ'Zİ MƏSƏLƏLƏR

Məsələ: 2879: Sünnü alimlərinin – onlardan az bir miqdar istisna olmaqla – fətvasına əsasən, nikah əqdinin səhhiyyətində şahidlərin iştirak etməsi şərtidir. Hənəfilər, hənəbililər və şafeilər onun vaxtını nikah siğəsinin icra olunduğu vaxt bilirlər, malikilər isə onun vaxtını duxuldan əvvəlki vaxta qədər genişləndirmişlər. Bu şərt imamiyyə alimlərinin nəzərində mö`təbər deyildir. Buna əsasən, əgər sünnülərdən bir kişi – öz alimlərinin məşhur nəzərinə tabe olaraq – şahidlər olmadan əqd edərsə, bu əqd onun məzhəbinə uyğun olaraq batildir və o qadın onun həyat yoldaşı olmamışdır. Belə olan halda, şiə

¹ Yə`ni o, qəsbkar sayılır.

məzhəbindən olan bir kişi ilzam qaydasına uyğun olaraq o qadını öz əqdinə keçirə bilər.

Məsələ: 2880: Sünnü alimlərinin fətvasına əsasən bir kəsin, aralarındakı qohumluq münasibəti bibi və bibinin qardaşı qızı, eləcə də xala ilə xalanın bacısı qızını olan iki şəxsi birlikdə əqdinə keçirməsi caiz deyildir: yalnız onların biri ilə izdivac edə bilər. Deməli, əgər hər iki əqd eyni zamanda baş verərsə, onların hər ikisi batildir, əgər eyni zamanda olmazsa, onda ikincisi batildir. Lakin imamiyyə alimlərinin nəzərində xalanın və bibinin icazəsi ilə onların ikisini birlikdə nikaha keçirmək səhihdir. Buna əsasən, əgər sünnü məzhəbinin ardıcılı olan bir şəxs bibi və onun qardaşı qızını, yaxud xala və onun bacısının qızını eyni zamanda əqd edərsə, onun məzhəbinə əsasən hər iki əqd batildir. Şiə məzhəbinin ardıcılı ilzam qaydasına əsasən onlardan hər biri ilə izdivac edə bilər. Əgər bir-biri ilə eyni zamanda baş verməzsə, şiə məzhəbli şəxs onun ikincisi ilə izdivac edə bilər.

Məsələ: 2881: Sünnü məzhəbində ərinin yaxınlıq etdiyi yaisə və səgirə qadının talağında qadının iddə saxlaması vacibdir, baxmayaraq ki, səgirə ilə əlaqədar sünnü məzhəbinin bə'zilərində təfsilata inanmışlar (müəyyisn şərtlər qoymuşlar), – lakin şiə məzhəbində yaisə və səgirə qadının talağında iddə vacib deyildir.

Deməli sünnü məzhəbinə əsasən onlar iddə hökmlərinə riayət etməyə iltizamlı olmalıdırlar. Sünnülərdən bir yaisə, yaxud səgirə qadın şiə olsa, onda iddə saxlaması vacib deyildir və əgər onun talağı ric`i olsa, öz iddə günlərinin nəfəqəsini öz sünnü ərindən tələb etməsi və həmçinin, həmin günlərdə başqa bir şəxslə evlənməsi caizdir. Əgər sünnü bir kişi şiə olsa, caizdir ki, talaq verdiyi və iddə günlərində hələ sünnü məzhəbində olan yaisə və səgirə qadının bacısı ilə izdivac etsin, iddənin hökmlərinə riayət etməsi də vacib deyildir.

Məsələ: 2882: Əgər sünnülərdən bir kişi iki adil şəxsin olmadığı halda öz arvadına, yaxud onun bədən üzvlərindən birinə, misal üçün, arvadının barmağına talaq versə, onun məzhəbinə əsasən, bu talaq səhihdir, lakin imamiyyə məzhəbinə əsasən bu talaq batil sayılır. Deməli, şiə olan bir kişi ilzam qaydasına əsasən iddəsi tamam olduqdan sonra talaq verilmiş o qadınla izdivac edə bilər.

Məsələ: 2883: Əgər sünnülərdən bir kişi öz arvadına adət halında, yaxud onunla yaxınlıq etdiyi paklıq dövründə talaq versə, onun məzhəbinə əsasən bu talaq səhihdir, lakin imamiyyə məzhəbində

batil sayılır. Deməli, şüa bir kişi ilzam qaydasına əsasən iddə günləri qurtardıqdan sonra o qadınla evlənə bilər.

Məsələ: 2884: Əbu Hənifə və sünnü fəqihlərinin bəzilərinin fətvasına əsasən bir şəxs icbar və ikrah əsasında (razı olmadığı halda) öz qadınına tələq versə, o tələq səhihdir, lakin imamıyyə məzhəbində batil sayılır. Deməli, şüa bir kişi ilzam qaydasına əsasən əri tərəfindən icbar və ikrahla tələq verilən bir qadınla, Əbu Hənifənin və onun həm rəylərinin məzhəbində olduğu halda tələq verilmiş olsa evlənə bilər.

Məsələ: 2885: Əgər sünnülərdən bir kişi "filan işi yerinə yetirsəm, arvadım tələq verilmiş olsun" - deyər and içərsə və sonradan o işi yerinə yetirərsə öz məzhəbinə əsasən onun arvadı tələq verilmiş olur, lakin imamıyyə məzhəbinə əsasən talağa and gerçəkləşmir. İlzam qaydasına əsasən, şüa bir kişi üçün caizdir ki, iddəsi qurtardıqdan sonra o qadınla evlənsin. Həmçinin sünnü məzhəbinə əsasən tələq yazılma ilə də caizdir, lakin şüa məzhəbinə əsasən tələq yazılmaqla gerçəkləşmir. Deməli, ilzam qaydasına əsasən şüa bir kişi yazı əsasında tələq verilən bir (sünnü) qadınla, iddəsi qurtardıqdan sonra evlənə bilər.

Məsələ: 2886: İbni Qüdamədən nəql olunanlara görə, Əbu Hənifənin fətvasına əsasən əgər bir şəxs müəyyən bir şeyi görmədən (sadəcə) satıcının vəsf etməsi ilə alarsa və onu sonradan görərsə hətta onun satıcının söylədiklərinə uyğun çıxsa belə, alıcı üçün "rö'yət ixtiyarı" sabit olur, amma imamıyyə şüasında bu halda rö'yət xiyarı yoxdur. Deməli, əgər şüa, Əbu Hənifənin ardıcılı olan bir şəxsdən müəyyən bir şeyi vəsf etməklə alsın və ondan sonra müşahidə etsə, ilzam qaydasına əsasən o şüa şəxsə "rö'yət xiyarı" sabit olur.

Məsələ: 2887: İbni Qüdamənin "Əl-muğni" kitabında nəql etdiyinə kimi, Əbu Hənifənin və Şafeinin məzhəbinə əsasən, əgər bir şəxs müamələdə məğbun olarsa "ğəbn xiyarı" sübuta yetir. Buna əsasən, əgər şüa bir şəxs Şafei və Hənəfi məzhəbli bir şəxsdən müəyyən bir şeyi alsın və sonradan satıcının məğbun olması mə'lum olsa ilzam qaydasına əsasən, şüa alıcı satıcını öz əqdinə əməl etməyə vadar edə bilər.

Məsələ: 2888: Əbu Hənifənin məzhəbində "sələm" əqdinin (müəyyən bir şeyi külli və müddətli şəkildə, hazırda nağd olan səmənle – qiymətlə – satmaq) səhih olmasında şərt edilir ki, o şey əqd zamanı xaricdə mövcud olsun, lakin şüa məzhəbinə əsasən bu şərt sələm müamələsinin səhihliyində mötəbər deyildir. Deməli, əgər şüa

bir şəxs hənəfi məzhəbli bir adamla sələm müamilişini yerinə yetirsə və üzərində müamilə baş verən şey mövcud olmazsa, ilzam qaydasına əsasən Hənəfi məzhəbli satıcı müamilişinin batil olmasına vadar edə bilər. Həmçinin, əgər müamilə baş verən zaman satıcı hənəfi məzhəbli olub müamilədən sonra şiə olsa belə, höki eynidir.

Məsələ: 2889: Əgər sünnülərdən bir şəxs ölsə və onun sünnü məzhəbli bir qızı qalsa və onun bir qardaşı da olsa, bu halda qardaşı şiədirsə, yaxud öləndən sonra qardaşı şiə olsa, ilzam qaydasına əsasən şiə qardaş meyitin tərəkəsindən artıq qalanlarını tə'sib qaydasına əsasən ixtiyarına keçirə bilər, hətta tə'sib şiələrdə batil olsa belə. Həmçinin əgər sünnülərdən bir şəxsin sünnü məzhəbli bir bacısı onun varisi olsa və onun ata-anadan bir olan əmisi olsa, onun əmisi şiə olsa, yaxud qardaşı oğlunun vəfatından sonra şiəliyi qəbul etsə, ilzam qaydasına əsasən tə'sib qəbilindən ona çatanları götürə bilər. Tə'sibin sair hallarında da hökm eyni ilə belədir.

Məsələ: 2890: Sünnü məzhəbində meyitin arvadı meyitdən qalan hər şeydən – qızıl, gümüş, mətah, ərazi, bostan və s. – irs aparır, lakin imamiyyə məzhəbində qadın torpaqdan – nə onun özündən, nə də qiymətindən – irs aparmır. Buna əsasən, ölən şəxs sünnü məzhəbli, onun arvadı isə şiə olarsa, ilzam qaydasına əsasən, şiə arvad torpaqdan irs aparır.

Burada qeyd edilənlər ilzam qaydası əsasında olan məsələlər idi.

Varis üçün vəsiyyəət etmək, ehram halında əqd oxumaq, şüf'e be cəvaz, xiyari şərt, xiyari təsriyə və s. kimi şeylərdə də bu qanun qüvvədədir.

TƏŞRIHİN (CƏNAZƏNİ YARMAĞIN) HÖKMLƏRİ

Məsələ: 2891: Ölmüş müsəlman şəxsin bədənini yarmaq caiz deyildir. Əgər bir şəxs onun bədənini yararsa, "diyat" kitablarında qeyd olunan təfsilata əsasən, müsəlman cəninin (ana bətnində olan uşağın) diyəsini verməlidir.¹

Məsələ: 2892: Zimmi olmayan ölmüş kafirin bədənini yarmaq caizdir, zimmi kafirin bədənini yarmağın caizliyi, eləcə də onun bədəninin yarılmasında zimmi cəninin diyəsinin sabit olmamağı məhəlli-ışkaldır. Amma əgər onların ayinində caiz olsa bu kimi

¹ Yə'ni belə bir işi görənlər şəxs, ana bətnində olan uşağı tələf edən şəxs qədər diyə (cərimə) verməlidir.

hallarda eybi yoxdur. Əgər ölən şəxsin müsəlman, yoxsa zimmi olmasında şəkk olunarsa, onun bədənini yarmaq caizdir.

Məsələ: 2893: Əgər müsəlman bir şəxsin həyatı ölü bir şəxsin bədəninin yarılmasına bağlı olsa, bu zaman qeyri-müsəlman, yoxsa müsəlman olmağında şəkk olunan bir ölü bədəninin yarılması mümkün olmazsa və o müsəlmanın sağ qalması üçün digər bir yol olmazsa, bu kimi hallarda caizdir ki, ölü bir müsəlmanın bədənini yarsınlar. Bu zaman müsəlman cəninin diyəsi – diyə kitablarında qeyd olunan təfsilata əsasən –bədəni yaran şəxsə vacibdir.

Məsələ: 2894: Ölmüş müsəlmanın bədən üzvlərindən hər hansı birini bir şəxsin bədənində peyvənd vurmaq məqsədi ilə kəsib götürmək – göz və s. kimi – caiz deyildir. O üzvü kəsən şəxs müsəlman cəninin üzvlərinin diyəsində qeyd olunduğu əsasda, o üzvün diyəsini verməlidir. Lakin müsəlman şəxsin sağ qalması ölü bir müsəlmanın hər hansı bir bədən üzvünün götrülərək ona peyvənd vurulmasına bağlı olarsa, o üzvün kəsilib götrülməsi caizdir, lakin o üzvü kəsən şəxs onun diyəsini ödəməlidir. O üzvü diri şəxsin bədən üzvünə çevrildikdən sonra ona diri bədənə hökmləri cərəyan edir.

Əgər bir şəxs öz sağlığında "ölümündən sonra onun hər hansı bir üzvünü kəsib başqasına peyvənd vursunlar" -deyə vəsiyyəət etsə, bu vəsiyyəətin səhihliyi məhəlli-işkaldır.

Məsələ: 2895: Əgər bir şəxs öz sağlığında bədən üzvlərindən hər hansı birinin götürülüb başqasına peyvənd vurulmasına (köçürülməsinə) razı olsa, bu zaman həmin üzv, kəsilməyi surətdə onun həyatına xəsarət yetirən, yaxud onda nöqsan və eybin icad olunmasına səbəb olan əsaslı üzvlərdən olarsa, onun kəsilib götürülməsi caiz deyildir. Əgər o üzvün götürülməsi ilə ona heç bir zərər və eyb gəlməzsə – o cümlədən, dərinin bir hissəsi, kəsildikdə yeri ətlə dolan bud və s. – o üzvün sahibinin razılığı ilə kəsilib götürülməsi caizdir, o üzvdən "rəfi` yəd"¹ etmək üçün müəyyən bir məbləğ də almaq olar.

Məsələ: 2896: Qana ehtiyacı olan xəstələrə qan hədiyyə etmək caizdir, qanı vermək müqabilində müəyyən məbləğ (pul) almağın da eybi yoxdur. Hər bir halda qan vermək sahibinə canla əlaqədar bir zərər çətdirməməlidir.

¹ Öz ixtiyarından çıxarmar, onun üzərində olan haqqından keçmək.

Məsələ: 2897: Yarılması caiz olan kafir şəxsin ölününün, yaxud müsəlman, yoxsa zimmi olma arasında şəkddə olan bir ölünün bədəninin hər hansı bir üzvünü, müsəlman bir şəxsin bədənində peyvənd vurmaq (köçürmək) məqsədi ilə götürmək caizdir. O üzv müsəlmanın bədəninin bir hissəsinə çevrildiyi zaman müsəlmanın hökmləri ona da cari olur.

Həmçinin nəcisul-eyn (zatən nəcis olan) heyvanın bədən üzvlərindən hər hansı birini müsəlmanın bədənində peyvənd vurmaq (köçürmək) caizdir və o hissə müsəlmanın bədən üzvlərindən birinə çevrildikdən sonra müsəlman bədəninin hökmləri o üzvə cari olur.

TƏLQIHIN (SÜN`İ) MAYALANDIRMANIN HÖKMLƏRİ

Məsələ: 2898: Yad kişinin nütfəsini qadına təlqih etmək (sün`i mayalandırmaq) caiz deyildir, istər bu mayalandırma yad şəxsin vasitəsi ilə olsun, istərsə də o qadının öz ərinin vasitəsi ilə. Mayalandırma əməli fərz olunan halda, haram olsa da, zina sayılmır. Əgər bu yolla mayalandırılan qadın uşaq dünyaya gətirsə o uşaq nütfə sahibinə məxsusdur, övladın bütün hökmləri də ona cərəyan edir. Sün`i mayalandırma vasitəsi ilə hamilə olan qadın o uşağın anasıdır və övladın bütün hökmləri onda cərəyandır.

Məsələ: 2899: Hər hansı bir kişinin nütfəsini götürüb onu sün`i bir bətnə qoymaq və övlad dünyaya gətirmək məqsədi ilə onu bəsləmək caizdir. Amma əgər bu işlər haram iş səbəb olacaqsa, bu işləri görmək haramdır. Əgər bu yolla övlad dünyaya gələrsə, hətta qadının yumurta hüceyrəsi olmasa,¹ o uşaq nütfə sahibinin övladı sayılır, ata-övlad hökmləri o ikisinin bərsində qüvvədədir, lakin anası yoxdur. Əgər qadının yumurta hüceyrəsi olsa, o qadın onun anası sayılır.

Məsələ: 2900: Ərin nütfəsini onun arvadına, ərin özünün vasitəsi ilə (sün`i şəkildə) mayalandırmaq caizdir. Ərindən başqasının vasitəsi ilə olarsa, haram bir iş ilə nəticələnməyi halda o işi görmək haramdır. Bu mayalandırma yolu ilə dünyaya gələn uşağa övladın hökmləri cərəyandır.

¹ Müasir aparatların vasitəsi ilə təkə kişinin nütfəsi (sperması) ilə də övlad dünyaya gəlməsi mümkündür.

DÖVLƏT VASITƏSİ İLƏ SALINAN XIYABANLARIN VƏ YOLLARIN HÖKMLƏRİ

Məsələ: 2901: yol və xiyaban salınan zaman camaatın evi, əmlakı o yolun üzərində olarsa və dövlət zorla, güc işlətməklə onları uçuraraq yol salarsa, onlardan keçmək caizdir. Lakin o əmlakın tikinti materiallarında sahibinin icazəsi olmadan təsərrüf etmək caiz deyildir.

Məsələ: 2902: Yolların üzərində yerləşən və yolun bir hissəsi sayılan məscidlərdə ehtiyat vacib budur ki, onlarla əlaqədar də məscidin hökmləri riayət olunsun amma əgər nəcis olarsa onu paklamaq vacib deyildir. Yollarda yerləşən vəqf məkanları vəqflıkdən xaric olmur və xüsusi mütəvəllisinin, yaxud şəriət hakiminin, yaxud onun vəkilinin izni olmadan ondan istifadə etmək caiz deyildir.

Məsələ: 2903: Ümumi vəqf yerlərindən, o cümlədən xiyabanlarda yerləşən məscidlər kimi, gediş-gəliş etmək caizdir, lakin xüsusi şəxslərə vəqf olunan vəqf yerlərdə, o cümlədən övladlara və mədrəsələrə vəqf olunan yerlərdə, məhəlli-işkaldır.

Məsələ: 2904: Yol və küçə salındıqdan sonra onun üzərində qalan məscidlərin yeri, əgər onlardan namaz və sair ibadətlər üçün istifadə etmək mümkün olacaq miqdarda olsa, qalanlarının üzərində məscidin hökmləri cərəyandır və mütəşərrif irtikazında¹ məscid olmaqla ziddiyyətli olan hər növ istifadə caiz deyildir.

Məsələ: 2905: Müsəlmanların qəbiristanlığı əgər yolda yerləşərsə və yolun bir hissəsi sayılarsa, bu zaman həmin qəbiristanlığın torpağı bir kəsin mülküyyətindədirsə, onun hökmü əvvəlki məsələdə deyilən şəxsi əmlakın hökmüdür. Əgər vəqf olarsa onun hökmü ikinci və üçüncü məsələdə qeyd olundu, amma əgər o torpaqlardan gediş-gəliş etmək müsəlman ölülərinə hörmətsizlik sayılarsa, bu halda oradan keçmək caiz deyildir. Əgər bir şəxsin mülkü deyilsə, vəqf də olunmayıbsa və ölülərin hörmətsizliyinə səbəb olmazsa, ondan istifadə etmək caizdir. Fərz olunan birinci halda onlardan qalmış materiallardan istifadə etmək malikinin icazəsi olmadan caiz deyildir. Fərz olunan ikinci halda isə xüsusi mütəvəllisinin icazəsinə ehtiyacdır; o olmadıqda isə şəriət

¹ İslam nəzərindən, müsəlmanların arasında əməl olunan və adət-ən`ənə şəklində mövcud olanlar.

hakimindən, yaxud onun vəkilindən icazə almaq lazımdır. Fərz olunan üçüncü halda isə icazəyə ehtiyac yoxdur.

NAMAZ VƏ ORUCLA ƏLAQƏDAR BƏ'Zİ MƏSƏLƏLƏR

Məsələ: 2906: Əgər oruc tutan şəxs Ramazan ayında gün batandan sonra, təyyarə ilə hələ gün batmamış bir yerə səfər etsə, o yerə çatdıqdan sonra gün batana qədər orucunu davam etdirməsi vacib deyildir – istər öz yerində iftar etmiş olsun, istərsə də iftar etməmiş olsun.

Məsələ: 2907: Əgər mükəlləf şəxs sübh namazını öz vətəninə qılıb hələ sübh açılmamış bir yerə səfər etsə, yaxud zöhr və əsr namazını qılıb hələ orada günorta olmamış bir yerə səfər etsə, yaxud məğrib və işa namazını qılıb hələ günəşin quruba enmədiyi bir məhəllə səfər etsə, ehtiyat vacib odur ki, qılmış olduğu namazları yenidən qılsın.

Məsələ: 2908: Əgər öz yerində namazın vaxtı keçmiş olsa və namazını qılmamışsa, misal üçün, gün çıxmış olsa və şəxs sübh namazını qılmamış olsa; yaxud günəş batsa və zöhrə əsr namazını qılmamış olsa və hələ günəş çıxmayan, yaxud günəş batmayan bir yerə səfər etsə, ehtiyat vacib görə ondan fəvqə gedən namazları mafiz-zimmə niyyəti ilə – qəza və əda niyyəti etmədən – yerinə yetirsin.

Məsələ: 2909: Əgər bir şəxs təyyarədə səfərə çıxsın və namazlarını orada qılmaq istərsə, onda qiblə və sair şərtləri yerinə yetirməklə namazını qıla bilsə, onun namazı səhihdir; əgər qıla bilməsə, namazını heç olmasa üzü qibləyə yerinə yetirsin. Əgər namazın vaxtı çox olsa və təyyarədən düşdükdən sonra üzü qibləyə yerinə yetirə bilsə, bu halda təyyarədə namaz qılması batildir. Əgər namazın vaxtı az olsa və təyyarədən endiyi vaxta qədər namazın vaxtı tamam olsa, vacibdir ki, onu, təyyarədə qiblənin hansı tərəfdə yerləşdiyinə elmi olduğu istiqamətdə yerinə yetirsin. Əgər elmi yoxdursa, qiblənin yerləşdiyinə güman etdiyi hər tərəfə qıla bilər. Əgər gümanı da yoxdursa, istədiyi tərəfə namaz qıla bilər, baxmayaraq ki, ehtiyat müstəhəb budur ki, dörd tərəfə namaz qılsın. Əgər qibləyə doğru namaz qılmağa ümumiyyətlə imkan yoxdursa, bu şərt götürülür.

Məsələ: 2910: Əgər bir şəxs sür'əti yerin sür'ətindən artıq olan təyyarəyə minsə və şərq tərəfdən qərb tərəfə hərəkət edib müəyyən müddətdə yerin ətrafına fırlansa, ehtiyat vacibə görə hər 24 saatda

özünün beşlik namazlarını yerinə yetirməli və o namaz və orucların qəzasını da əncam verməlidir. Əgər təyyarənin sür`əti yerin hərəkət sür`ətindən iki dəfə artıq olsa, vacibdir ki, sübh namazını gün çıxan vaxt, zöhr və əsr namazını günəşin günortaya çatdığı vaxt, məğrib və işa namazlarını isə gün batandan sonra yerinə yetirsin.

Əgər təyyarənin hərəkət sür`əti elə bir həddə olsa ki, misal üçün, hər üç saatdan bir, bir dəfə yerin ətrafına fırlansa, ehtiyat vacibə görə gərək namazlarını günün çıxdığı, günortaya çatdığı və batdığı zaman qılsın və hər 24 saatda bir daha beş namazını yerinə yetirsin. Əgər təyyarə qərbdən şərqə doğru hərəkət edərsə, bu zaman onun hərəkət sür`əti yerin hərəkət sür`ətinə bərabər, yaxud ondan az olarsa namazlarını gün çıxan, günortaya çatan və qürub zamanı yerinə yetirməsi vacibdir.

Əgər təyyarənin sür`əti yerin sür`ətindən artıq olarsa, belə ki, misal üçün, hər üç saatda bir dəfə yerin ətrafına fırlanırsa, yuxarıda deyilən ehtiyata əməl etməlidir.

Məsələ: 2911: Vəzifəsi səfərdə oruc tutmaq olan bir şəxs – peşəsi səfər etmək olan şəxslər kimi – əgər sübh açıldıqdan və oruc niyyəti etdikdən sonra təyyarə ilə hələ sübh açılmamış bir yerə səfər etsə, onda orucu batıl edən işlərdən görməsi onun üçün caizdir.

Məsələ: 2912: Əgər bir şəxs mübarək Ramazan ayında zöhrdən sonra səfərə gedib hələ zöhr olmamış bir yerə çatsa, vacibdir ki, imsak edərək orucunu axıra çatdırsın.

Məsələ: 2913: Əgər fərz üzrə, mükəlləf şəxs altı ay gecə və altı ay gündüz olan yerdə olsa, o şəxs oruc və namazlarını şəhəri vaxta yerinə yetirə biləcəyi şəhərə köçə bilərsə, onun köçməsi vacibdir. Əgər köçə bilməzsə, ehtiyat vacibə görə hər 24 saat ərzində beşlik namazlarını qılmalı və onların qəzalarını da yerinə yetirməli və orucun qəzasını da tutmalıdır.

Əl-həmdü lillahi Rəbbil-ələmin.

ŞƏR'İ İSTİL AHLARIN İZAHI

Böyük hədəs Vacib	Qüslə səbəb olan hər şey, cima və heyz kimi Görülməsi, əncam verilməsi lazım (ilzami), tərək olunması isə ilahi əzaba səbəb olan əməldir (namaz, oruc və s. kimi).
Vacibi-eyni	Hər bir şəxsin özünə (başqalarını nəzərə almadan) vacib olan əməldir (namaz, oruc kimi).
Vacibi-təxyiri	Bir neçə vacibdən, istədiyini görməkdə ixtiyar sahibidir
Vacibi-kifai	Hamıya vacib olan, amma bir, yaxud bir neçə nəfər yerinə yetirdikdə hamının öhdəsindən götürülən əməl (meyyit namazı kimi)
Vəqfin tovliyəti	İdarə etmək, aidiyyəti olan bütün işlərə baxma məs'uliyəti
Vacib səcdəsi olan surələr	1. "Səcdə" surəsi (32-ci surə); 2. "Füsilət" surəsi (41-ci surə); 3. "Nəcm" surəsi (53- cü surə); 4. "Ələq" surəsi (96- cı surə).
Vilayət	Şər'i cəhətdən ixtiyar sahibi olmaq
Vəty	Cinsi əmələ işarədir
Vəli	Şər'i cəhətdən ixtiyar sahibi olan şəxs
Vəli	Şər'i cəhətdən ixtiyar sahibi olan şəxs
Qasir cahil	Şər'i məsələsini bilməyən və öyrənməyə imkanı olmayan, üzürlü olan
Qiyimi	Növ və fərqlərinin xüsusiyyətləri dəyər baxımından və aqillərin rəğbəti nəzərində başqa fərdin qiyməti ilə fərqli olan şeyə deyilir.
Qəyyum	Başçı, sərpərəst
Ğulət	İmamlar barəsində ifrata varıb Allahın onların bədəninə hülul etməsinə, daxil olmasına e'tiqad bəsləyənlər.

Ğusələ	Adətən, bir şeyi yuyan zaman, yaxud yuyandan sonra o şeydən öz-özünə və ya onu sıxmaq və bu kimi əməllə ayrılan suya deyilir
Ğait	İfrazat
Ehtiyat, ehtiyatən, ehtiyat vacib	O əməldir ki, ehtiyata müvafiqdir, amma fəqih onunla yanaşı fətva verməyibdir. Belə olan hallarda müqəllid sonrakı ə'ləmlikdə rütbədə gələn müctəhidin fətvasına əməl edə bilər.
Ehtiyat-lazım	O ehtiyatdır ki, müctəhid ona riayət etməyi əqli dəlillər vasitəsi ilə isbat etmişdir
Ehtiyat müstəhəbb	Müstəhəb əsasda olan ehtiyat
Zira	Dirsəkdən barmaqların ucuna qədər olan məsafədir
Zimmə əhli, zimmi kafir	Müəyyən şərtlər daxilində İslam hökumətinin pənahında yaşamağa iltizamlı olan kitab əhli – yəhudilər və məsihilər kimi
Zahiri paklıq	Paklığında şəkk olunan şeyə, Şəriət sahibinin hökm etdiyi paklıq
Yaisə	Qadınlar altmış yaş tamam olandan sonra yaisə olurlar və bundan sonra qan görsələr, heyz qanı deyildir.
Kafir	Allahı, sonuncu Peyğəmbərin (səlləllahu əleyhi və alih) risalətini və ya məadı inkar edən və yaxud Allah, Onun Rəsulunda şəkk edən, yaxud Allaha şəriq qoşan və ya Allahın yeganəliyinə şəkk edən kəs
Kiçik hədəs	Yalnız dəstəməzin pozulmasına səbəb olan hər iş, məsələn, bövl və ğaitin xaric olması kimi
Məkrüh	Tərk edilməsi yaxşı və savablı, lakin görülməsi ilahi əzaba səbəb olmayan əməldir (xörəyi üfürmək, qaynar xörək yemək və s. kimi).
Müsətəhəb	Görülməsi yaxşı, savabı olan, lakin tərk edilməsi ilahi əzaba səbəb olmayan əməldir (salam vermək, sədəqə və s. kimi).

Mübah	Görülməsi və tərək edilməsi eyni dərəcədə olan əməldir. Onun savabı yoxdur, ilahi əzaba da səbəb olmur.
Misqal	4,64 qramdır (24 noxud bir misqaldır, deməli, bir noxud misqalın 24-də biri qəddir.
Məhəlli-ışkal	İşkalı var, onun səhih olması şübhəlidir. (Müqəllid bu kimi məsələlərdə başqa müctəhidə müraciət edə bilər).
Meyyitin malının əsli Mövzuiyyə şübhəsi	Meyyitə məxsus olan üçdə biri çıxılmamış, vərəsələrin payı ayrılmamış olan mali Mövzunun ayırd edilməsindəki şübhə, şəkk.
Müdd	Təqribən 750 qramdır (bir "sir" 75 qram, 10 "sir" bir müdd, yə'ni 750 qramdır)
Müstəhəq	Xüms almaq üçün lazım olan şərtlərə malik olan şəxs
Müflis	Borcları mal-dövlətindən çox olduğuna görə cameüş-şərait müctəhid tərəfindən öz malında təsərrüf etməsi qadağan olunan şəxs
"Mən" Məzalim	Çəki vahididir, təqribən 3 kiloqramdır. İnsanın boynunda olan və sahibini tanımadığı, yaxud sahibini tapa bilmədiyini şeylər
Mütəvəlli Müşrik Milli mürtədd	Məscidin, vəqfin işlərinə baxan adam Allaha şərik qoşan Kafir ata və anadan dünyaya gələrək sonra islamı qəbul edərək müsəlman olduqdan sonra islamdan üz döndərənə deyilir.
Mü'təsim su	Yağış, kür və axar su kimi, nəcis dəydidə nəcis olmayan su.
Misli	Onun müxtəlif növlərinin xüsusiyyətləri baxımından qiyməti aqillərin nəzərində başqa fərdin qiyməti ilə fərqli olmayan şey
Müqəssir cahil	Şər'i məsələsini bilməyən və öyrənməyə imkanı ola-ola üzürsüz səbəbə görə öyrənməyən
Mütləq qürbət qəddi	Şəriət sahibinin əmrini yerinə yetirmək qəddi – istər vacib olsun, istərsə müstəhəb

Müəyyəndə olan külli	Aid edilməsi bir, yaxud bir neçə müəyyən haldan xaric olan külli və ümumi bir şey
Ma fizzimmə	İnsanın öhdəsinə aldığı şey
Məchulül-malik	Maliki mə'lum olmayan və itiyin hökmləri ona aid edilməyən şey
Məhəlli-işkal	Ehtiyat olunmalıdır. (Müqəllid belə məsələlərdə başqa müctəhidə müraciət edə bilər.)
Məzalim	İnsanın öhdəsində olan haqq və s. Ki, onun sahibi, hətta bir neçə müəyyən şəxs arasında olsa belə, mə'lum deyil, yaxud mə'lum olsa da insan onu tapa bilmir.
Nəvasib	İmamlara (xüsusilə həzrət Əli (əleyhis-salam)-a qarşı nalayiq sözləri rəva bilənlər
Rəca qəsdı	Allah taalanın əmr və ya nəhy etməsi ehtimalı ilə bir əməlin yerinə yetirilməsi, yaxud tərki edilməsi
Səmən	Əmtənin qiyməti
Siğə	Alver və nikah kimi ikitərəfli ərşin, yaxud təlaq kimi birtərəfli ərdin gerçəkləşməsinə səbəb olan cümlə
Təəmmül-məhəlli	Ehtiyat olunmalıdır. (Müqəllid belə məsələlərdə başqa müctəhidə müraciət edə bilər.)
Təsərrüf etmək	İxtiyarına keçirmək, alıb-satmaq, hədiyyə etmək, ümumiyyətlə hər növ istifadə nəzərdə tutulur.
Tərci	Səsin boğaza salınması ilə olan səs.
Tərəxxüs həddi	Müsafirin öz vətənindən azan səsinə eşitməyəcək dərəcədə aralandığı məsafə
Ücrətul-misl	Bir şeyin, yaxud işin camaat arasında mövcud olan haqqı; bunun icarədə və s.də müəyyən olunan miqdardan az, yaxud çox və ya bərabər olması mümkündür.
Ücrətul-müsəmma	Adi zikr edilmiş haqq ya əmək haqqı; icarə və s. Müqavilələrində tə'yin olunan əmək haqqı, qiymət
Fitri	Valideyninin hər ikisi, ya biri müsəlman

mürtədd	olaraq həddi-buluğa yetdikdən sonra ağıl kamil olan surətdə ixtiyari halda islam dinindən üz döndərənə deyilir.
Füzuli əqd	Malikin icazəsi olmadan baş verən və səhihliyi sonrakı razılıqla şərtlənən müamilə, yaxud əqddir
Xəvaric	Mə`sum İmam (əleyhimus-salam)-ın əleyhinə qiyam edənlər
Xüzu və xüşu	Allahın əzəməti müqabilində tə`zim, Onun dərgahında bəndəliyin, zəlilliyin izhar edilməsi.
Haram	Tərk edilməsi lazım (ilzami), görülməsi isə ilahi əzaba səbəb olan əməldir (yalan danışmaq, zülm etmək və s. kimi).
Həqqüt-təhcir (təhcir haqqı)	Sahibi olmayan yerin ətrafına daş düzərək və ya hasar çəkərək onu öz mülkiyyətinə keçirmək və ona sahib olmaq.
Hökmiyyə şübhəsi	Hökmün ayırd edilməsində olan şübhə
Hərəc	Adətən döziləsi mümkün olmayan çətinlik
Hərbi kafir	Zimmə şərtlərini qəbul etməyən və müsəlmanlarla müqavilə bağlamayan kafir
Cameüş-şərait müctəhid	Mərcəyi-təqlid olmaq üçün lazım olan bütün şərtlərə malik olan şəxs
Şər'i fərsəx	Təqribən 5,5 km
Şəriət hakimi	Şər'i cəhətdən hökm vermək səlahiyyətinə malik olan müctəhid
Yəqin	Heç bir xilaf ehtimalı verilməyən
Xatircəmlilik	Düzlüyü güclü nəzərə gələn və ərlən xilaf ehtimalı da verilən
Şəkk	Baş verməsi ilə baş verməməsi bərabər səviyyədə olan

Mündəricat

TƏQLİDİN HÖKMLƏRİ	4
TƏHARƏTİN HÖKMLƏRİ	9
MÜTLƏQ VƏ MUZAF (QARIŞIQ) SU	9
1. KÜRR SUYU	9
2. AZ SU.....	10
3. AXAR SU.....	11
4. YAĞIŞ SUYU	11
5. QUYU SUYU.....	12
SULARIN HÖKMLƏRİ	13
AYAQ YOLUNA GETMƏYİN (TƏXƏLLİNİN) HÖKMLƏRİ..	14
İSTİBRA	16
TƏXƏLLİNİN MÜSTƏHƏBB VƏ MƏKRUH ƏMƏLLƏRİ..	17
NƏCİS ŞEYLƏR	18
1 – 2 BÖVL VƏ ĞAIT.....	18
3 – MƏNI (SPERMA).....	18
4-MURDAR (ÖZÜ ÖLMÜŞ VƏ YA ŞƏR'İ GÖSTƏRİŞLƏ KƏSİLMƏMİŞ HEYVAN)	19
5-QAN.....	19
6 – 7–İT VƏ DONUZ	20
8-KAFİR.....	20
9-ŞƏRAB	21
10-PIVƏ	21
NƏCASƏTİN SÜBUT OLUNMA YOLLARI.....	22
PAK ŞEY NECƏ NƏCİS OLUR?	23
NƏCASƏTLƏRİN HÖKMLƏRİ	24
MÜTƏHHİRAT (PAKEDİCİLƏR).....	27
1. SU	27
2. YER.....	32
3. GÜNƏŞ	33
4. İSTİHALƏ.....	33
5. İNQİLAB.....	34
6. İNTIQAL.....	35
7. İSLAM.....	35
8. TƏBƏİYYƏT.....	36
9. NƏCASƏTİN EYNİNİN ARADAN GETMƏSİ	36
10. NƏCASƏT YEYƏN HEYVANIN İSTİBRASI.....	37
11. MÜSƏLMANIN QAIB OLMASI	37

QABLARIN HÖKMLƏRİ.....	39
DƏSTƏMAZ.....	41
İRTİMASİ DƏSTƏMAZ.....	43
DƏSTƏMAZ ALARKƏN MÜSTƏHƏBB OLAN DUALAR.....	44
DƏSTƏMAZIN DÜZGÜN OLMASI ŞƏRTLƏRİ.....	45
DƏSTƏMAZIN HÖKMLƏRİ.....	51
DƏSTƏMAZ ALINMASI ŞƏRT OLAN VACİB ƏMƏLLƏR.....	53
DƏSTƏMAZI BATLI EDƏN ŞEYLƏR.....	55
CƏBİRƏ DƏSTƏMAZININ HÖKMLƏRİ.....	55
VACİB QÜSSLƏR.....	60
CƏNABƏTİN HÖKMLƏRİ.....	60
CÜNUB (CƏNABƏTLİ) ŞƏXSƏ HARAM OLAN ŞEYLƏR.....	61
CÜNUB ŞƏXSƏ MƏKRUH OLAN ŞEYLƏR.....	62
CƏNABƏT QÜSLÜ.....	62
TƏRTİBİ QÜSL.....	63
İRTİMASI QÜSL.....	64
QÜSL ETMƏYİN HÖKMLƏRİ.....	65
İSTİHAZƏ.....	68
İSTİHAZƏNİN HÖKMLƏRİ.....	68
HEYZ.....	75
HAİZİN HÖKMLƏRİ.....	77
HAİZ QADINLARIN QİSMLƏRİ.....	80
1. VƏQTİYYƏ VƏ ƏDƏDİYYƏ ADƏTİNƏ SAHIB OLANLAR.....	80
2. VƏQTİYYƏ ADƏTİNƏ SAHIB OLANLAR.....	81
3. ƏDƏDİYYƏ ADƏTİNƏ SAHIB OLANLAR.....	81
4. MÜZTƏRİBƏ.....	81
5. MÜBTƏDİƏ.....	81
6. NASİYƏ.....	81
1. VƏQTİYYƏ VƏ ƏDƏDİYYƏ ADƏTİ OLAN QADINLAR.....	81
2. VƏQTİYYƏ ADƏTLİ QADINLAR.....	84
3. ƏDƏDİYYƏ ADƏTLİ QADINLAR.....	86
4. MÜZTƏRİBƏ.....	87
5. MÜBTƏDİƏ.....	88
6. NASİYƏ.....	88
HEYZİN MÜXTƏLİF MƏSƏLƏLƏRİ.....	90
NİFAS.....	91
MƏSSİ-MEYYİT QÜSLÜ.....	95

MÖHTƏZİRİN (CAN VERƏNİN) HÖKMLƏRİ	97
ÖLÜMDƏN SONRAKI HÖKMLƏR.....	98
MEYYİTİN QÜSL, KƏFƏN, NAMAZ VƏ DƏFNİNİN HÖKMLƏRİ	98
MEYYİTƏ QÜSL VERMƏYİN QAYDASI.....	99
MEYYİTİ KƏFƏNƏ BÜKMƏYİN HÖKMLƏRİ.....	102
HƏNUTUN HÖKMLƏRİ.....	103
MEYYİT NAMAZININ HÖKMLƏRİ.....	104
MEYYİT NAMAZININ QAYDASI	106
MEYYİT NAMAZININ MÜSTƏHƏBB ƏMƏLLƏRİ	108
DƏFNİN HÖKMLƏRİ	109
DƏFNİN MÜSTƏHƏBB ƏMƏLLƏRİ	111
VƏHŞƏT NAMAZI.....	115
QƏBRİN AÇILMASI	116
MÜSTƏHƏBB QÜSLLƏR	117
TƏYƏMMÜM	120
TƏYƏMMÜMƏ SƏBƏB OLANLARDAN BİRİNCİSİ.....	120
TƏYƏMMÜMƏ SƏBƏB OLACAQ İKİNCİ YER.....	122
TƏYƏMMÜMƏ SƏBƏB OLAN ÜÇÜNCÜ YER.....	123
TƏYƏMMÜMƏ SƏBƏB OLAN DÖRDÜNCÜ YER	123
TƏYƏMMÜMƏ SƏBƏB OLAN BEŞİNCİ YER	124
TƏYƏMMÜMƏ SƏBƏB OLAN ALTINCI YER.....	124
TƏYƏMMÜMƏ SƏBƏB OLAN YEDDİNCİ YER.....	124
ÜZƏRİNƏ TƏYƏMMÜM EDİLMƏSİ SƏHİH OLAN ŞEYLƏR	125
DƏSTƏMAZ, YA QÜSL ƏVƏZİ EDİLƏN TƏYƏMMÜMÜN QAYDALARI	127
TƏYƏMMÜMÜN HÖKMLƏRİ.....	127
NAMAZIN HÖKMLƏRİ.....	132
VACİB NAMAZLAR.....	134
GÜNDƏLİK VACİB NAMAZLAR.....	134
ZÖHR VƏ ƏSR NAMAZININ VAXTI.....	134
MƏĞRİB VƏ İŞA NAMAZLARININ VAXTI	135
SÜBH NAMAZININ VAXTI.....	136
NAMAZ VAXTININ HÖKMLƏRİ	136
TƏRTİBLƏ QILINMALI OLAN NAMAZLAR	139
MÜSTƏHƏBB NAMAZLAR	140
GÜNDƏLİK NAMAZLARIN NAFİLƏSİNİN VAXTI	141

ĞUFEYLƏ NAMAZI	142
QİBLƏNİN HÖKMLƏRİ	143
NAMAZDA BƏDƏNİ ÖRTMƏK.....	144
NAMAZ QILANIN PALTARININ ŞƏRTLƏRİ	146
BİRİNCİ ŞƏRT	146
İKİNCİ ŞƏRT	148
ÜÇÜNCÜ ŞƏRT	149
DÖRDÜNCÜ ŞƏRT	150
BEŞİNCİ ŞƏRT	150
ALTINCI ŞƏRT	151
NAMAZ QILANIN BƏDƏN, YA PALTARININ PAK OLMASI LAZIM OLMAYAN YERLƏR.....	152
NAMAZ QILANIN LİBASINDA MÜSTƏHƏB OLANLAR....	155
NAMAZ QILANIN LİBASINDA MƏKRUH OLANLAR	155
NAMAZ QILANIN MƏKANI	155
BİRİNCİ ŞƏRT: MÜBAH OLMALIDIR.	155
İKİNCİ ŞƏRT	157
ÜÇÜNCÜ ŞƏRT	157
DÖRDÜNCÜ ŞƏRT	158
BEŞİNCİ ŞƏRT	158
ALTINCI ŞƏRT	158
YEDDİNCİ ŞƏRT	159
NAMAZ QILMAĞIN MÜSTƏHƏBB OLDUĞU YERLƏR	159
NAMAZ QILMAĞI MƏKRUH OLAN YERLƏR	160
MƏSCİDİN HÖKMLƏRİ.....	161
AZAN VƏ İQAMƏ.....	163
AZAN VƏ İQAMƏNİN TƏRCÜMƏSİ.....	163
NAMAZIN VACİBATI.....	167
NIYYƏT.....	168
TƏKBİRƏTUL-EHRAM.....	169
QIYAM (AYAQ ÜSTƏ DURMAQ).....	170
QIRAƏT.....	173
RÜKU.....	179
SƏCDƏLƏR	182
ÜZƏRİNƏ SƏCDƏ OLUNMASI SƏHİH OLAN ŞEYLƏR	186
SƏCDƏDƏ MÜSTƏHƏBB VƏ MƏKRUH OLAN ŞEYLƏR ..	188
QUR'ANIN VACİB SƏCDƏSİ.....	189
TƏŞƏHHÜD	191

NAMAZIN SALAMI.....	192
TƏRTİB.....	192
MUVALAT (ARDICILLIQ).....	193
QUNUT.....	194
NAMAZIN TƏRCÜMƏSİ.....	195
1 – «HƏMD» SURƏSİNİN TƏRCÜMƏSİ:.....	195
2 – «QUL HUVƏLLAHU ƏHƏD» SURƏSİNİN TƏRCÜMƏSİ:.....	195
3 – RÜKUNUN, SƏCDƏNİN VƏ ONLARDAN SONRA MÜSTƏHƏBB OLAN ZIKRLƏRİN TƏRCÜMƏSİ:.....	196
4 – QUNUTUN TƏRCÜMƏSİ:.....	196
5 – TƏSBIHATI-ƏRBƏƏNİN TƏRCÜMƏSİ:.....	196
6 – TƏŞƏHHÜD VƏ SALAMIN TƏRCÜMƏSİ.....	197
NAMAZIN TƏ'QİBATI.....	197
PEYĞƏMBƏRƏ (SƏLLƏLLAHU ƏLEYHİ VƏ ALİH) SALAVAT GÖNDƏRMƏK.....	198
NAMAZI BATİL EDƏN ŞEYLƏR.....	198
NAMAZDA MƏKRUH OLAN ŞEYLƏR.....	203
VACİB NAMAZI POZMAĞIN CAİZ OLDUĞU HALLAR.....	203
ŞƏKKİYYAT.....	204
BATİL EDƏN ŞƏKLƏR.....	204
E'TİNA OLUNMAYAN ŞƏKLƏR.....	205
1. MƏHƏLLİ KEÇMİŞ ŞEYLƏRDƏ ŞƏKK ETMƏK.....	205
2 – SALAMDAN SONRAKI ŞƏKK.....	208
3 – VAXT ÖTDÜKDƏN SONRA EDİLƏN ŞƏKK.....	208
4. KƏSİRUS-ŞƏKKİN (ÇOX ŞƏKK EDƏN ŞƏXSİN) ŞƏKK ETMƏSİ.....	208
5 – İMAM VƏ MƏ'MUMUN ŞƏKK ETMƏSİ.....	210
6 – MÜSTƏHƏBB NAMAZLARDA ŞƏKK ETMƏK.....	210
SƏHIH ŞƏKLƏR.....	211
EHTİYAT NAMAZI.....	214
SƏHV SƏCDƏSİ.....	218
SƏHV SƏCDƏSİNİN QAYDASI.....	220
YADDAN ÇIXMIŞ SƏCDƏ VƏ TƏŞƏHHÜDÜN QƏZASI.....	220
NAMAZIN HİSSƏ VƏ ŞƏRTLƏRİNİN AZALDILIB-ÇOXALDILMASI.....	221
MÜSAFİRİN NAMAZI.....	223
MÜSAFİRİN NAMAZININ MÜXTƏLİF MƏSƏLƏLƏRİ.....	235

QƏZA NAMAZI.....	237
ATANIN, BÖYÜK OĞULA VACİB OLAN QƏZA NAMAZLARI	241
CAMAAT NAMAZI.....	242
CAMAAT NAMAZI İMAMININ ŞƏRTLƏRİ.....	249
CAMAAT NAMAZININ HÖKMLƏRİ.....	250
CAMAAT NAMAZINDA İMAMIN VƏ MƏ'MUMUN VƏZİFƏLƏRİ.....	252
CAMAAT NAMAZINDA MÜSTƏHƏBB OLAN ƏMƏLLƏR.....	253
CAMAAT NAMAZINDA MƏKRUH OLAN İŞLƏR.....	253
AYƏT NAMAZI.....	253
AYƏT NAMAZININ QILINMA QAYDASI.....	256
FİTR VƏ QURBAN BAYRAMLARININ NAMAZI.....	257
NAMAZ ÜÇÜN ƏCİR TUTMAQ.....	261
ORUCUN HÖKMLƏRİ.....	264
NIYYƏT.....	264
ORUCU BATİL EDƏN ŞEYLƏR.....	267
1- YEMƏK VƏ İÇMƏK.....	267
2- CIMA.....	269
3- İSTİMNA.....	269
4- ALLAHIN VƏ PEYĞƏMBƏRİN (SƏLLƏLLAHU ƏLEYHI VƏ ALIH) ADINDAN YALAN SÖYLƏMƏK.....	270
5. TOZU BOĞAZA ÇATDIRMAQ.....	271
6- BAŞI SUYA BATIRMAQ.....	271
7- SÜBH AZANINA QƏDƏR CƏNABƏT, HEYZ VƏ NIFAS HALINDA QALMAQ.....	273
İMALƏ ETMƏK.....	276
QUSMAQ.....	276
ORUCU BATİL EDƏN ŞEYLƏRİN HÖKMLƏRİ.....	276
ORUC TUTANA MƏKRUH OLAN ŞEYLƏR.....	277
QƏZA VƏ KƏFFARƏ VACİB OLAN YERLƏR.....	277
ORUCUN KƏFFARƏSİ.....	278
ORUCUN YALNIZ QƏZASI VACİB OLAN YERLƏR.....	281
QƏZA ORUCUNUN HÖKMLƏRİ.....	282
MÜSAFİRİN ORUCUNUN HÖKMLƏRİ.....	285
ORUC TUTMAQ VACİB OLMAYAN ŞƏXSLƏR.....	286
AYIN ƏVVƏLİNİN SABİT OLMA YOLU.....	287
HARAM VƏ MƏKRUH OLAN ORUCLAR.....	288

MÜSTƏHƏB ORUCLAR	289
ORUCU BATİL EDƏN İŞLƏRDƏN ÇƏKİNMƏYİN MÜSTƏHƏBB OLAN YERLƏRİ	290
E TİKAFIN HÖKMLƏRİ	292
XÜMSÜN HÖKMLƏRİ	295
1-KƏSB QAZANCI	295
2. MƏ'DƏN	301
3. XƏZİNƏ	302
4. HARAMA QARIŞMIŞ HALAL MAL	303
5. DƏNİZƏ BAŞ VURMAQLA ƏLDƏ EDİLƏN CƏVAHIRAT	304
6. QƏNİMƏT	306
7. ZIMMI KAFIRIN MÜSƏLMANDAN ALDIĞI YER	306
XÜMSÜN SƏRF OLUNAN YERLƏRİ	306
ZƏKATIN HÖKMLƏRİ	310
ZƏKATIN VACİB OLMA ŞƏRTLƏRİ	310
BUĞDA, ARPA, KİŞMİŞ VƏ XURMANIN ZƏKATI	311
QIZIL VƏ GÜMÜŞÜN ZƏKATI	315
DƏVƏ, İNƏK VƏ QOYUNUN ZƏKATI	317
DƏVƏNİN NISABI	318
İNƏYİN NISABI	319
QOYUNUN NISABI	319
ZƏKATIN XƏRCLƏNDİYİ YERLƏR	321
ZƏKAT ALMAĞA HAQQI OLAN KƏSLƏRİN – MÜSTƏHƏQLƏRİN ŞƏRTLƏRİ	324
ZƏKATIN NİYYƏTİ	325
ZƏKATIN MÜXTƏLİF MƏSƏLƏLƏRİ	325
FİTRƏ ZƏKATI	330
FİTRƏ ZƏKATININ XƏRCLƏNMƏSİ	332
FİTRƏ ZƏKATININ MÜXTƏLİF MƏSƏLƏLƏRİ	333
HƏCCİN HÖKMLƏRİ	335
ƏMR BE MƏ'RUF VƏ NƏHY ƏZ MÜNKƏRİN HÖKMLƏRİ	338
ALVERİN HÖKMLƏRİ	345
ALQI-SATQININ MÜSTƏHƏBBLƏRİ	345
MƏKRUH ALVERLƏR	345
HARAM VƏ BATİL ALVERLƏR	346
SATICI VƏ ALICININ ŞƏRTLƏRİ	351
MAL VƏ ONUN ƏVƏZİNİN ŞƏRTLƏRİ	352

ALQI-SATQININ ƏQDI	354
MEYVƏLƏRİN ALQI-SATQISI	354
NƏQD VƏ NİSYƏ	355
SƏLƏF ALVERİ.....	356
SƏLƏF ALVERİNİN ŞƏRTLƏRİ	356
SƏLƏF ALVERİNİN HÖKMLƏRİ	357
QIZILI QIZILA VƏ GÜMÜŞÜ GÜMÜŞƏ SATMAQ.....	358
ALVERİ POZMAĞIN MÜMKÜN OLDUĞU YERLƏR.....	358
ALQI-SATQININ MÜXTƏLİF MƏSƏLƏLƏRİ	362
ŞƏRİK OLMAĞIN HÖKMLƏRİ.....	363
SÜLHÜN (RAZILAŞMANIN) HÖKMLƏRİ	367
İCARƏNİN HÖKMLƏRİ.....	370
İCARƏYƏ VERİLƏN MALIN ŞƏRTLƏRİ.....	372
İCARƏYƏ VERİLƏN MALDAN İSTİFADƏ ETMƏYİN ŞƏRTLƏRİ	372
İCARƏYƏ AID OLAN MÜXTƏLİF MƏSƏLƏLƏR	374
CÜALƏNİN HÖKMLƏRİ.....	378
MÜZARİƏNİN HÖKMLƏRİ.....	380
MÜZARİBƏNİN HÖKMLƏRİ	383
MUSAQAT (SUVARMA) VƏ MUĞARİSƏNİN (AĞAC ƏKMƏK) HÖKMLƏRİ	387
ÖZ MALINDAN İSTİFADƏ ETMƏSİ QADAĞAN OLUNMUŞ ŞƏXSLƏR.....	390
VƏKALƏTİN HÖKMLƏRİ	392
BƏRCUN HÖKMLƏRİ.....	395
HƏVALƏ ETMƏYİN HÖKMLƏRİ	398
RƏHNİN (GIROV QOYMAĞIN) HÖKMLƏRİ	400
ZAMIN OLMAĞIN HÖKMLƏRİ	402
KƏFALƏTİN (ÖHDƏÇİLİK) HÖKMLƏRİ.....	404
VƏDİƏNİN (ƏMANƏTİN) HÖKMLƏRİ	405
ARIYƏNİN (MÜVƏQQƏTİ İSTİFADƏ ÜÇÜN ALINAN ŞEYLƏRİN) HÖKMLƏRİ	408
HİBƏNİN HÖKMLƏRİ.....	411
NIKAHIN HÖKMLƏRİ	413
MÜVƏQQƏTİ ƏQD OXUMAĞIN QAYDASI	415
ƏQDİN ŞƏRTLƏRİ.....	415
ƏQDİN POZULMASINA SƏBƏB OLA BİLƏCƏK EYBLƏR	417
İZDİVAC EDİLMƏSİ HARAM OLAN QADINLAR.....	418

DAIMI ƏQDIN HÖKMLƏRI.....	421
MÜTƏ (MÜVƏQQƏTI İZDIVAC)	423
BAXMAĞIN HÖKMLƏRI	424
EVLƏNMƏYIN MÜXTƏLİF MƏSƏLƏLƏRI	426
SÜD VERMƏYIN HÖKMLƏRI.....	429
MƏHRƏMLİYƏ SƏBƏB OLAN SÜDVERMƏNIN ŞƏRTLƏRI	431
SÜD VERMƏYIN QAYDALARI.....	433
SÜD VERMƏYIN MÜXTƏLİF MƏSƏLƏLƏRI.....	434
TƏLAQIN HÖKMLƏRI.....	436
TƏLAQIN İDDƏSI.....	437
ƏRI ÖLMÜŞ QADININ İDDƏSI	439
BAIN VƏ RIC'İ TƏLAQ.....	440
RÜCU ETMƏYIN (QAYITMAĞIN) HÖKMLƏRI	440
XÜL' TƏLAQI.....	441
MUBARAT TƏLAQI	442
TƏLAQIN MÜXTƏLİF MƏSƏLƏLƏRI	443
QƏSBIN HÖKMLƏRI.....	445
İNSANIN TAPDIĞI MALIN HÖKMLƏRI.....	449
HEYVAN BAŞINI KƏSMƏYIN VƏ OVLAMAĞIN HÖKMLƏRI	452
HEYVANIN BAŞINI KƏSMƏK QAYDALARI	453
HEYVAN BAŞI KƏSMƏYIN ŞƏRTLƏRI	454
DƏVƏ KƏSMƏYIN QAYDASI.....	455
HEYVAN KƏSƏRKƏN MÜSTƏHƏBB OLAN ŞEYLƏR	456
HEYVAN KƏSİLMƏSİNDƏ MƏKRUH OLAN ŞEYLƏR	456
SİLAHLA OV ETMƏYIN HÖKMLƏRI	457
OV İTİ İLƏ OV ETMƏYIN HÖKMLƏRI.....	458
BALIQ OVU	460
ÇƏYİRTKƏ OVU.....	460
YEMƏLİLƏRİN VƏ İÇMƏLİLƏRİN HÖKMLƏRI	462
YEYİB-İÇMƏKDƏ MÜSTƏHƏBB VƏ MƏKRUH OLANLAR	464
NƏZİR VƏ ƏHDİN HÖKMLƏRI.....	467
AND İÇMƏYIN HÖKMLƏRI	472
VƏQFİN HÖKMLƏRI	474
VƏSİYYƏTİN HÖKMLƏRI.....	477
İRSİN HÖKMLƏRI	483

BİRİNCİ DƏSTƏNİN İRSİ	483
İKİNCİ DƏSTƏNİN İRSİ.....	485
ÜÇÜNCÜ DƏSTƏNİN İRSİ.....	490
ƏR VƏ ARVADININ İRSİ	492
İRSİN MÜXTƏLİF MƏSƏLƏLƏRİ.....	494
ƏLAVƏLƏR.....	496
BANKLARLA ƏLAQƏDAR MƏSƏLƏLƏR.....	496
BANK E`TİBARLARI.....	497
BANKLARIN VASİTƏSİ İLƏ ƏMTƏƏLƏRİN SAXLANILMASI.....	499
BANK ZƏMANƏTNAMƏLƏRİ.....	500
SƏHMLƏRİN SATILMASI.....	501
DAXILI VƏ XARICI HƏVALƏLƏR.....	501
BANKIN MUKAFATLARI.....	503
BANKLARIN VASİTƏSİ İLƏ SƏFTƏLƏRİN (VEKSELLƏRİN) NAĞD PULA ÇEVRİLMƏSİ – FAKTORİNQ ƏMƏLİYYATI	503
XARICI PULLARIN ALVERİ.....	504
CARI HESABLARDA E`TİBAR.....	505
SƏFTƏLƏRİN (VEKSELLƏRİN) ALVERİ.....	505
BANK İŞLƏRİ.....	507
SİĞORTANIN HÖKMLƏRİ.....	508
SƏRQUFLİNİN HÖKMLƏRİ.....	509
"İLZAM QAYDASI" BARƏSİNDƏ BƏ`Zİ MƏSƏLƏLƏR.....	510
TƏŞRİHİN (CƏNAZƏNİ YARMAĞIN) HÖKMLƏRİ.....	513
TƏLQİHİN (SÜN`İ) MAYALANDIRMANIN HÖKMLƏRİ.....	515
DÖVLƏT VASİTƏSİ İLƏ SALINAN XIYABANLARIN VƏ YOLLARIN HÖKMLƏRİ.....	516
NAMAZ VƏ ORUCLA ƏLAQƏDAR BƏ`Zİ MƏSƏLƏLƏR.....	517
ŞƏR`İ İSTİLƏHLƏRİN İZAHİ.....	519